

GİRİŞ

Ülkemizde, sözlükbilimi (lexicologie) ve sözlük bilgisi (lexicographie) bilim dalları gelişmediğinden bunların bir alt dalı olan terminoloji bilimi çalışmaları gelişmemiştir. Bu bilimin gelişmesi için, tarama ve derleme yollarıyla öncelikle edebiyat sahasında terim olarak kullanılan terimlerin bir listesinin ön hazırlık olarak tespiti gerekmektedir.

Çalışmamızın amacı, Cumhuriyet döneminde özellikle Yeni Türk Edebiyatı öğretimine katkı sağlayan ve dolayısıyla bu öğretimi belirleyen başlıca terim sözlüklerini inceleyerek yeni Türk Edebiyatı öğretimine esas teşkil etmiş terimleri ve bu terimlerin tanımlarını tespit etmektir.

Dil ve edebiyat eğitimimizde sözlük ve terim sorunu en çok ihmal edilmiş alanlarından birisidir. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla bu sahada ciddi çalışmalar başlamış ancak 1950'li yıllardan sonra, üç beş eğitim amaçlı edebiyat sözlüğü yazılması dışında bu sahada ciddi sayılabilecek projeler ortaya konulamamıştır.

Biz bu çalışmamızda, Cumhuriyet Dönemi Yeni Türk Edebiyatı öğretimine katkı sağlayan sözlüklerin başlıcaları arasında yer alan altı sözlüğü esas alarak bir terim “korpus”u, “ bütüncesi” elde ettik. Bunu gerçekleştirirken eğitim amacıyla yazılmış bütün sözlükleri ele almadık, uzun yıllar baskı sayılarıyla ve kullanılma oranlarıyla edebiyat eğitimimize yön veren sözlüklerin başlıcalarını seçtik. Ayrıca edebiyat tarihi ve ders kitaplarına da yer vererek terimlerin nasıl kullanıldıklarına dair ip uçları elde etmeye çalıştık. Kısaca söyleyecek olursak örnekleme yoluyla amacımıza ulaştık. Özel terim sözlüklerinin zorunlu olarak yaratabileceği boşlukları doldurmak amacıyla da iki genel dil sözlüğünden yararlandık. Türk Dil Kurumunun özel bir edebiyat sözlüğü bulunduğu için TDK sözlüğünü taramadık. Bunun yerine Şemsettin Sami'nin “Kamus-ı Fransevi” sinden yararlandık. Edebiyat tarihlerine giren terimlerle edebiyat ders kitaplarına giren terimleri de tespit etmek için Nihat Sami Banarlı'dan yararlandık. Böylece elde edeceğimiz korpusun, “bütünce”nin daha geniş bir alanı içine almasını sağladık.

Edebi sanatlar başlı başına bir çalışma gerektirdiği için çalışmamızda edebi sanatlarla ilgili terimlere yer verilmemiştir. Çalışmamızda yer alan terimlerin imlâlarına dokunulmamış orijinal halleriyle verilmiştir.

Bunlardan ilki Cumhuriyet öncesinde yazılmış önemli sözlüklerden biri olan Şemsettin Sami'nin 1882-1883 yılları arasında formalar halinde neşredilen Kamus-ı Fransevi'sidir.¹

“Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Fransevi adlı sözlüğü, Fransızcadan Türkçeye lügatlerin istinasız hepsinden üstündür.O zamana kadar daima yabancı ve azınlıklara mensup yazarların tekelinde kalmış bulunan bu sahanın, onların elinde Türklere geçişini müjdeleyen bir eser olmak sıfatını da taşımaktadır.

Kamus-ı Fransevi, yarım asırdan fazla bir süre en çok aranan lügat olarak nesillerin ihtiyacına cevap vermiş, diğer Türk yazarlarının da çeşitli lügatler yazmasına yol açmış, sonraki bütün lügatlere kaynak olmuştur. O devirde Fransızca öğrenenler bu eserin kendilerini niteliksiz ve tedariki güç yabancı lügat kitaplarından kurtardığından bahsederler.

Larousse ve Chapsal'ın lügatlerinden daha zengin ve mükemmel olduğunu iddia ettiği eserde bir sene gibi bir süre içinde hazırlanmasının da etkisiyle bilhassa terimler ve tabirler bakımından çeşitli noksanlıklar ve hatalar mevcut olup, müellif bunları yazarcasına ele aldığı söylediği ikinci baskısında bazı yardımlardan da yararlanmak suretiyle eksikleri tamamlamaya çalışmıştır. Kamus-ı Fransevi, yazarın sağlığında her defasında daha da mükemmelleştirilip 18 sene de 3 kere basılmıştır: (1299/ 1300=1882/ 1883, 1680s. ; 131501899, 1920 s. ; 1318= 1901, 2240 s.

Hüseyin Cahit (Edebi Hatıralar, İstanbul, 1935, s.109-III) resimli olarak yayımlanan 3.baskısının T harfine kadar olan kısmının düzeltilmesinin kendisi tarafından yapıldığını kaydetmektedir. Şemsettin Sami'nin ölümünden sonra 1322 (1905)'de 4. ve son defa basılan eserin terimler bakımından noksanlıklarına Süleyman Nazif işaret edilmiştir. (Süleyman Nazif, Fransızcadan Türkçeye Kamus Meselesi, Servet-i Fünûn, LIX.nr. 1555, 3 Haziran 1926, s.34 v.dd.)”²

Biz bu çalışmamızda Seyfettin Tunç'un Şemsettin Sami'nin “Kâmûs-ı Fansevî”sindeki Edebi Terimler üzerine yaptığı çalışmasından yararlandık.³ Fransızca- Osmanlıca, Osmanlıca- Fransızca bölümlerinden oluşmaktadır.

1.Şemsettin Sami, Kamûs-ı Fransevî, (Fransızcadan Türkçeye Lügat Kitabı), Mihran Matbaası, İstanbul H. 1299.

2.Akün, Ö.F. “İslam Ansiklopedisi”c.11, s.416-417.

3.Tunç, S. “Şemsettin Sami'nin “Kâmûs-ı Fansevî”sindeki Edebi Terimler Üzerine Bir Araştırma”Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1999.

Lügatte kullanılan dil, o dönemin dilini yansıtmaktadır. Günümüz insanının terimlerin açıklamasını anlayabilmesi için başka Osmanlıca sözlüklere başvurması gerekmektedir. Fransızca olarak iki bölümden oluşan çalışmada Batı tesirindeki Türk edebiyatıyla ilgili terimleri ele aldık.

Lügatin Osmanlıca bölümünde Divan edebiyatı ve dille ilgili terimler ağırlıktadır. Bunun yanı sıra Batı dillerinden dilimize geçmiş terimler de yer almaktadır. Fransızca bölümünde yapılan açıklamalar Osmanlıca bölümünde yapılan açıklamalara göre daha ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Diğer sözlüklere göre terimlerin açıklamasında örneklere yer verilmemiştir.

Cumhuriyet devrinde eski belagat geleneğine bağlı olarak yazılmış edebiyat sözlüklerinin başında Tahir Olgun'un Edebiyat Lügati adlı eseri gelir.¹ 1936 yılında yeni harflerle basılan "Edebiyat Lügati" adlı bu sözlük, yazarın "Edebiyat İstılahları" adıyla hazırladığı, fakat bir bütün olarak 1973 yılında basılabilen eserine dayanmaktadır² ve onun kısaltılmış şeklidir. Tahir Olgun bu eserinde Muallim Naci'nin "İstılahat-ı Edebiye"si ve "Ta'lim-i Edebiyat'ı, Ali Ekrem Bolayır'ın "Nazariyât-ı Edebiye Dersleri, Diyarbakırlı Saîd Paşa'nın "Mizân'ül-Edeb'inde dağınık bir halde bulunan belagat terimlerini bir araya getirmiştir. Dolayısıyla bu sözlük eski belagat geleneğimizi yansıtmaktadır. İçinde az sayıda Batı retoriğinden gelen terim bulunmaktadır.

Lügat, diğerlerinden farklı olarak Â maddesi ile başlamaktadır.1973 tarihli baskısında terimlerin Arap alfabesiyle yazılmış halleri de parantez içinde belirtilmiştir. Terimler açıklanırken o terime uygun olarak çeşitli şairlerden örnekler verilmiştir. Diğer sözlüklerden farklı olarak yazar, bazı terimlerin açıklamasında kendi şiirlerini örnek olarak vermiştir.

Sözlüklerin iki baskısında da pek bir farklılık yoktur. Farklılıklar ayrı olarak çalışmamızda yer almıştır. Batı'dan dilimize geçmiş terimlerde terimlerin hangi dilden geçtiği ve o dildeki yazılış biçimleri parantez içinde belirtilmiştir.

1.Olgun, T. "Edebiyat Lügati" Asâr-ı İlmiye Kütübhânesi, İstanbul 1936.

2.Tahir'ül Mevlevi, Edebiyat Lügati, Enderûn Kitabevi, İstanbul 1973.

Yazarın kullandığı dil, günümüz Türkçesine göre biraz ağırdır ama bu durum terimlerin anlaşılmasını güçleştirmemiştir. O dönemde kullanılan dili yansıtması bakımından da önem taşımaktadır.

Cumhuriyet Döneminde basılan sözlüklerin ikincisi TDK tarafından hazırlanan Edebiyat ve Sanat Terimleri Sözlüğüdür.¹

Türk edebiyat ve sanatında yer alması gereken kavramlara uygun karşılıklar vererek terim birliğini sağlamak amacıyla hazırlanan sözlükte eski, yeni, Türkçe ve yabancı bütün terimler tanımlarıyla birlikte yer almaktadır.

Sözlük ve kılavuz kısmı olmak üzere iki bölümden oluşan kitabın kılavuz kısmında yeni kelimelerle karşılanan eski edebiyat terimlerinin sözlük kısmında hangi numaralı maddede geçtikleri birinci bölümde gösterilmiştir. Diğer bölümde ise genel olarak edebiyat terimlerinin Fransızca karşılıkları ile Fransızca dışında başka edebiyatlarda(İngilizce, İspanyolca, Almanca, Sanskritçe) geçen ve edebiyat âleminde önemi olan genel ve özel terimler sıralanmıştır.

Sözlükte yer alan bazı terimlerin edebiyatımızın hangi alanına ait oldukları da parantez içinde belirtilmiştir. (Halk Edebiyatı, Divan edebiyatı, Tekke Edebiyatı... gibi.)

Sözlükte kullanılan dil oldukça sadedir. Bazı terimlere bulunan Türkçe karşılıklar ise maalesef dilimize yerleşmemiştir. Mesela “pastoral” terimi yerine kullanılan “ çobansı” ifadesi ya da “epizot” karşılığı olarak kullanılan “oluntu” ifadesi gibi.

Mustafa Nihat ÖZÖN’ün hazırlamış olduğu Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü’dür.² Terimlerin kullanan ile işiten arasındaki anlaşmayı sağlaması amacı ile hazırlanmıştır. Yazar, eserin önsözünde sözlüğün içeriği hakkında şunları söyler: “Divan edebiyatı terimleri olduğu gibi alınmıştır; bunların bir tarih değeri vardır. Divan edebiyatının “sanat” olarak önem verdiği noktaları göstermesi bakımından önemlidir.

1.TDK “Edebiyat ve Sanat Terimleri Sözlüğü” TDK. Sözlük Kolu Çalışmalarıyla Hazırlanmıştır, İstanbul 1948.

2. Özön, M. N. “Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü” İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1954.

Bazı tasavvuf terimleri ile fikirler de aynı şekilde metin açıklamasına yardımcı olması düşünülerek kaydolunmuştur. Bu konuda Sadettin Nüzhet ERGUN ile Abdülkadir GÖLPINARLI'nın hemen bütün eserlerinde bulunan geniş çalışmalarından faydalanılmıştır. Divan edebiyatı ile ilgili terimlerin gayrisi için Gustave Lanson ile Touffreau'nun "Edebiyat Tarihi" kitabının sonundaki Küçük Sözlük, Des Granges ile Maguelonne'un "Fransızca Kompozisyon" kitabının sonundaki sözlük ile Henri Bénac'ın "Disertasyon Sözlüğü" kaynak olmuştur."¹

Diğer sözlüklerden farklı olarak, Tanzimat sonrası yazarlarından bazılarının kitapları bibliyografya bilgisi olarak verilmiş, Tanzimat'tan beri çıkmış olan bazı gazete ve dergilerin de adları ve çıkış zamanları kaynak olması bakımından sözlükte belirtilmiştir. Edebiyatla sıkı bir bağı olan sinema ile ilgili terimlerin bazılarında eserde yer verilmiştir.

Sözlükte belirtilen terimlerin hangi alana ve hangi türe ait oldukları da parantez içinde verilmiştir. Meselâ, "çözülüş, çözüm (Ti.); roman(tür) gibi." Sözlükte kullanılan dil, oldukça açık ve sadedir. Terimlerin açıklamalarında ayrıntılı örneklere yer verilmemiştir.

L.Sami AKALIN'ın Edebiyat Terimleri Sözlüğü Cumhuriyet Döneminde basılan sözlüklerin beşincisidir.² Yazar, eserin önsözünde şu bilgileri verir: " Her sözün semantik ve etimolojik değeri belirtilmiş değildir. İlgili okuyucu bu eksiği genel sözlüklerden tamamlamak zorunda kalacak. Örneklerdeki yabancı sözlerin anlamı için de Osmanlıca-Türkçe sözlüklerden yararlanılması gerekecek sanıyorum.

Sözlükte gösterilen bini aşkın sözcük arasında on yedi yabancı dilden gelmiş terim vardır. Dilimizde kullanılan yabancı dilden geçmiş terimlerin ait oldukları dilleri parantez içinde belirtilmiştir. (Almanca, İngilizce, Fransızca...) Bazı terimlerin Arapça halleri ve çoğul biçimleri de belirtilmiştir."³

Diğer sözlüklerle karşılaştırıldığında L.Sami Akalın'ın "Edebiyat Terimleri Sözlüğü"nü daha hacimli olduğunu görürüz. Sözlüğün içinde edebiyatımızın çeşitli sahalarına ait terimler yer almaktadır. Özellikle Divan edebiyatı ve söz sanatları ile ilgili terimlerin açıklamalarında çeşitli şairlerden örnekler verilmiştir. Eserin dili oldukça açık ve sadedir.

1.Özön, M. N. "Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü" İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1954: X

2. Akalın, L. S. "Edebiyat Terimleri Sözlüğü" Varlık Yayınları, İstanbul 1965.

3. Akalın, L. S. "Edebiyat Terimleri Sözlüğü" Varlık Yayınları, İstanbul 1965:5

Hayat Büyük Türk Sözlüğü çalışmamızda yer alan genel bir sözlüktür.¹ Sözlüğün giriş bölümünde şu açıklamalara yer verilmiştir:

“1.Sözlüğe Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkî' sine girmiş olan kelimeler esas olarak alınmıştır.

2.Sözlüğe, Kamus-ı Türkî'de bulunmayan Osmanlıca kelimelerle, dilde Kamus-ı Türkî'den sonra ortaya çıkmış yeni kelimelerde taranarak ilave edilmiştir. Bu tarama işinde Şemsettin Sami dışında kalan belli başlı sözlükler kullanılmıştır.

3.Şu hal ile Büyük Türk Sözlüğü, kelime kadrosu bakımından Şemsettin Sami'nin tamamlanmış ve genişletilmiş olan, böylece günümüzün ihtiyaçlarına cevap veren şeklidir.

4.Bu sözlükte Şemsettin Sami'nin terkipli dili anlaşılır hale getirilecek derecede sadeleştirilmiştir. Fakat bu sadeleştirmede uslûbun, ifade ve izah tarzının ve lügat tekniğinin bozulmamasına çalışılmıştır.

5.Madde başlarında Şemsettin Sami'nin Arapça ve Farsça kelimeler için kullandığı gramer terimleri de aynen muhafaza edilmiştir.”

Biz çalışmamızda Hayat Büyük Türk Sözlüğü içindeki dil ve edebiyat terimleri üzerine yapmış olan lisans çalışmasını kullandık.²

Terimlerin açıklamalarında kullanılan dil oldukça sadedir. Diğer sözlüklerden farklı olarak yabancı dillerden geçmiş terimlerin hangi dile ait oldukları gibi bir bilgiye yer verilmemiştir. Yine diğerlerinden farklı olarak bazı terimlerde örneklerle açıklamalar yapılmamıştır. Bundan dolayı sözlük, edebiyat ve sanat terimleri başlıklı sözlüklerden daha genel bir sözlük olarak karşımıza çıkmaktadır.

TDK yayınlarından çıkan bir diğer sözlük Yazın Terimleri Sözlüğü'dür.³ Yayına hazırlayanlar Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen'dir.

Sözlükte edebiyatımızın çeşitli alanlarına ait terimlere yer verilmiştir. Bazı terimlerin açıklamalarında hangi dilden geldikleri de parantez içinde belirtilmiştir. Bunun yanı sıra bazı terimlerde yabancı dillerin karşılığı ile eski dildeki karşılıkları da belirtilmiştir.

1.Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Hayat Yayınları, İstanbul 1969-1971.

2. Ergüç, N.B. “Hayat Büyük Türk Sözlüğünün içindeki Dil ve Edebiyata Ait Terimlerin Saptanıp Sözlük Halinde Düzenlenmesi” Lisans Tezi,Ege Üniversitesi, İzmir 1996.

3. TDK “Yazın Terimleri Sözlüğü” Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

Tıpkı diğer sözlüklerde olduğu gibi özellikle edebi sanatları açıklayan terimlerde çeşitli şairlerin şiirlerinden örnekler yer almaktadır. Seçilen örnek şiirlere baktığımızda hem divan şairlerine hem Tanzimat ve sonrasında damgasını vurmuş şairlerin şiirleri olduğunu görürüz. Böylece örnekler okurlara geniş bir yelpazade sunulmuştur.

Sözlüğün sonunda Fransızca bir dizin bulunmaktadır. Bu dizinden yararlanabilmek için sözlük kısmındaki terimler numaralandırılmıştır. Ancak biz çalışmamızda diğer sözlüklerle bütünlük teşkil etmesi açısından numaralara yer vermedik.

Nihad Sami Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 2 ciltlik bir edebiyat tarihidir.¹ Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Türk edebiyatının kültür ve sanat devirlerini çok yönlü incelediği bir eserdir. Edebiyat Tarihleri arasında en kapsamlı kitaplardan biri olduğu için çalışmamızda bu esere yer verdik. Banarlı'ya göre bu eser: “ Sırası gelince bakılmak için; bilgi aramak ve bunların delillerini ispatlarını görmek için başvurulacak bir kitap olarak değil, aynı zamanda okunmak için kaleme alınmıştır.”²

“Eserin ilk baskısı 18 yıl çalışılarak 1948 yılında, bütün bir baskısı ise 22 yıl daha çalışılarak meydana getirilmiştir. Yani eser 40 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Eserin resimli olması da onu diğer edebiyat tarihlerinden ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.Nihad Sami Banarlı başlangıçtan günümüze kadar olan Türk edebiyat tarihini devirlere göre şu şekilde tasnif etmiştir:

- 1.Destan Devri Türk Edebiyatı
- 2.İslam Medeniyeti Çağlarında Türk Edebiyatı
 - A.Osmanlı Türkçesi Türk Edebiyatı
 - B.Azeri Lehçesi Edebiyatı
- 3.Avrupaî Türk Edebiyatı
 - A.Tanzimat Devri
 - B.Servet-i Fünûn Devri
- 4.Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı

Ayrıca yüzyıllara göre de tasnif yapmış her yüzyılı anlatırken üç sahada gelişen (Osmanlı, Âzeri ve Ortaasya) Türk edebiyatları hakkında bilgi vermektedir.

1.Banarlı, N. “ Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II.” Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987.

2.Banarlı, N.S. “ Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I.c.” Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987:II.

Yazarlar hakkında bilgi vermeden önce yazarın yaşadığı dönem, edebi şahsiyeti ve eserleri anlatılmaktadır. Banarlı, 14. yüzyıla kadar olan dönemi bir bütün halinde ele almış, daha sonraki dönemleri yüzyıllara göre incelemiştir. Bu incelemelerde Osmanlı sahasına daha fazla yer vermiştir. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde edebi dönemler değerlendirilirken derinlemesine açıklamalar yapılmamıştır. Son olarak Cumhuriyet Devri Türk edebiyatına biraz subjektif olma kaygısıyla biraz da hali hazırda yaşanan dönem olduğu için fazla yer verilmemiştir.”¹ Edebi türler arasında da en çok şiire yer verdiği görülmüştür. Yazarın yıllar yılı araştırmaları esnasında görüp bulduklarından doğan birçok yeni bilgi vardır. Bazı örnekler ve bazı bilgiler zaman zaman tekrar edilmiştir.

Banarlı, eserinin I. ve II. cildinde tarih sırasına göre sanatçıların biyografilerine de yer vermiştir. Günümüze doğru yaklaştıkça biyografilerin daha ayrıntılı olarak verildiği görülmektedir. Edebiyat tarihlerinin esas malzemesi olan edebi eserler üzerinde de ayrıntılı olarak durulmuş, özellikle bazı eserlere daha fazla yer verilmiştir.

Biz çalışmamızda Resimli Türk Edebiyatı Tarihi içindeki kavramların incelendiği bir çalışmayı ele aldık.² Kavram sözlüğü olarak ele alınan çalışmada Yeni Türk Edebiyatı diye nitelendirilen alanı ilgilendiren terimleri kendi çalışmamıza ekledik.

Diğer sözlüklerle olan benzer yönlerinden birisi dilinin sade olması ve açıklamalarda örneklere yer vermesidir. Eser, Banarlı'nın kaleminde zevkle okunabilecek bir kitap haline gelmiştir.

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer eser yine Nihad Sami Banarlı'ya ait olan Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı Lise Ders Kitapları'dır.³ Edebiyata ait terimlerin ders kitaplarında nasıl kullanıldığı ve nasıl açıklandığı konusuna ışık tutması açısından bu esere çalışmamızda yer verdik. Biz lise kitaplarında yer alan kavramları inceleyen çalışmayı ele alarak kendi çalışmamız içinde kullandık.⁴ Bu kitaplarda kullanılan kavramlar Nihad Sami Banarlı'nın kendine has kullandığı orijinal kavramlardır.

1.Ayata, Y. “Edebiyat Tarihi Metodolojisi Açısından Nihad Sami Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nin Değerlendirilmesi” Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları- sayı 15. 2006: 130)

2.Konur, A. “ Türk Edebiyatı Tarihi Kavram Sözlüğü” Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1995.

3.Banarlı, N.S. “ Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı Lise Ders Kitapları”, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973,1993,1993.

4.Özdemir, Ü. “Nihad Sami Banarlı'nın “Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı” Lise Ders Kitapları Kavram Çalışması” Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1996.

Bu lise kitaplarında Banarlı, edebiyat tarihi ve dil üzerine yaptığı araştırmaları parçalar halinde sunmuştur. Bu kavramların çoğu ilk defa Banarlı tarafından kullanılmıştır. Bu bakımdan Banarlı, Türk diline daha geniş bir bakış açısı, kavram zenginliği ve orijinalliği kazandırmıştır.

Son olarak da çalışmamızda edebiyatla ilgilenen okuyuculara başvuru kaynağı olması amacıyla hazırlanan Edebiyat Ansiklopedisini inceledik.¹

Ansiklopedi hazırlanırken birkaç kaynaktan alınan bilgiler toplanarak bir araya getirilmiştir. Eserde edebiyat terimleri, çeşitli kavramlar, yerli ve yabancı edebiyatçılar ve eserleri hakkında ansiklopedik bilgiler bulunmaktadır.

Edebiyata ilgi duyan herkese rehber olması açısından önemlidir. Özellikle orta öğretim öğrencilerinin başvuru kaynağı olma özelliği taşımaktadır.

Eserin bir başka özelliği bazı konularda ayrıntıya girmesi, bol örnek vermesi, çeşitli yayınlarda sık sık anlatılan konuyu özetlemesidir. Ansiklopedinin sonunda terimler ve kavramlar ile Türk ve yabancı yazarlara ait bir de dizin bulunmaktadır. Eserde kullanılan dil oldukça sade olduğu için her okur kesimine de hitap etmektedir.

Sonuç olarak incelediğimiz kaynaklara baktığımızda zamana bağlı olarak kullanılan dilin günümüze yaklaştıkça daha da sadeleştiği, daha anlaşılır bir hâl aldığı görülmüştür. Edebiyat Tarihi, ansiklopedi ve ders kitaplarında terimlerin açıklamasının daha ayrıntılı, verilen örneklerin daha çok olduğu görülmüştür. Sözlüklerde ise verilen örnekler daha sınırlı tutulmuştur.

1.Edebiyat Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.

Â

ÂHENG: (EL) Manzum, mensur bir sözün kulağa güzel ve pürüzsüz gelmesi, adeta hafif tertip ve musiki te'siri yapmasıdır.

Nazmın Ahengi: Sözün vezin ölçülerine iyi uydurulmuş olmasından ileri gelir.

Nesrin Ahengi: Sözde (tenafür), (tekrar), ve (tetabü-üüizafat) bulunmamasıyla varlık gösterir.

Bu kusurların bulunmamasına (sıhhat) derler.

O halde nesrin ahengi : "Sözde sıhhat ve selaset bulunmasıdır." demek, daha kısa bir söz söylemek olur.

Aheng, (umumi) ve (taklidi) olarak ikiye ayrılır:

Umumi Aheng: Sözün sıhhatıdır. Taklidi Aheng: Kelimelerin manasından ziyade çıkardıkları sesle fikri, hissi, hayali anlatmaktadır.

şıp şıp diye indi merdivenden

mısrâındaki (şıp şıp)ların terliklerden çıkan sesi anlatışları gibi.

Bu gibi taklidi ahengler ,pek belli olduklarından san'at eseri sayılamazlar. "Fış fış kayıkçı!" oynayan çocuklar bile bunu yapabilir.

Asıl taklidi aheng : Kapalıca ve san'atkârâne olur. Başka bir manası olan kelimenin söylenişinden ayrıca bir taklid ahengi çıkarılır.

ÂHENG VE SELÂSET-İ İBÂRE:[KF(Osm.-Fr.)] Harmoni edu style

ÂHENK:[KF(Osm.-Fr.)] Chant

ÂHENK:[KF(Osm.-Fr.)] Consonance

ÂHENK:[KF(Osm.-Fr.)] Harmonie

ÂHENK-İ ESVÂT:[KF(Osm.-Fr.)] Modulation

ÂZÂDE:(EL) Tam bir mana anlatan mısra demektir. İkinci bir mısraa bağlı olmadıkları için öyle ösözler –serbest demek olan-böyle bir sıfat alırlar.

Ey Türk çocuğu;ilerle,yüksel!

Mısrası gibi.

ABSOLUTİZM (Fr. Absolutisme): (ETS). Saltçılık XX. yüzyıl başlarında beliren bir sanat akımı. Konusuz olup da, yalnız renk ve çizgi armonisine dayanan bir resim anlayışı olarak çıktı. Sonra şiire uygulandı. Bu türlü şiir sözlerin yalnız müzik değerine ve bu değer in insanda uyandırdığı duygulara önem veriyor. Edebiyatımızda bu tip anlayışa uyan ilk düşünceler, Ahmet Haşim'in Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar adlı yazısında göze çarpar.

ABSTRAKSİYONİZM: (ETS) (Fr. Abstractionnisme) Soyutçuluk XX. yüzyıl başlarında çıkan bir sanat çıđırđ. Konunun yalnız genel ve soyut yönlerini belirten bir anlatım yolu uyguluyorlar.

ABSTRE :(ETS) (Fr. Abstrait). Bir kitabın özeti. /Elle tutulup,gözle görülemeyen; mücerret, soyut.

ACEMÎ VE ÂDÎ ŞÂ'İR:[KF(Osm.-Fr.)] Poétereau

ADÎ ŞÂ'İR:[KF(Osm. -Fr.)] Rimeur

ACIKLI KOMEDİ: (TDK) (Comédie dramatique, attendrissante ou larmoyante)

Acıklı tarafı gülünç tarafından çok olan komedi.

ACİZ: (YTS) 1-Düzyazıda, bir fıkranın son tümcesi.2- Koşukta, koşanın ikinci dizesinin son yarısı. Karşıtı bk. Sadır.

ACROSTİCHE: [KF(Fr.-Osm)] Her mısra'ın ilk harf-ı memdûhun isminin bir harfinden ibâret olunan kasîde.

ACTEUR,TRİCE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatro oyuncusu.Fâil, zî-medhâl.

AÇIK (Kom.): (E.Ten.) (Ed.) Yazılış veya söylenişinde, açıklık bulunan anlatış niteliği. Açık saçık söylenmesi anlatılması geleneğe uygun olmayan, ayıp sayılan, sözleri kullanmak, bu yolda sahneleri tasvir etmekle meydana getirilen eser. Buna «açık saçık» da denir.

AÇIK (es.t.vazih):(YTS) Kolayca anlaşılan (söz,yazı). Karşıtı bkz. Kapalı, düğümlü.

AÇIK: Yazılış veya söylenişinde açıklık bulunan, anlaşılması kolay, vazih. Açıklık bir anlatım özelliğidir.

AÇIK MEKTUP: (ETS) Basının aracılığından yararlanarak, gerçeklerin toplumca duyulması, ilgililerce bilinmesi ve kavuşturulması amacı ile yazılan yazı. Daha çok sosyal ve politik konularda olur ve mektup tarzında yazılır. Başbakana Açık Mektup.

AÇIK OTURUM: (ETS) Bir konuda çeşitli düşüncede kimselerin, bir araya gelerek dinleyiciler önünde düzenledikleri tartışmalı toplantı.

AÇIK UYAK: (Rime féminine) (TDK) Sonu sesli ile biten uyak. Bak. Uyak.

AÇIKLAMA: (ETS) Kapalı kalmış bir olayı gerçek yönüyle aydınlatmak. Tavzih. /Bir söz ya da yazıyı, gerçek anlatımı ve ayrıntılarıyla belirtip ortaya koymak. Şerh.

AÇIKLAMA: (Fr. Explication) [es.t. izah] (YTS) İyice anlaşılmayan ya da yanlış anlaşılan bir sözü, bir öryü açıklığa kavuşturma.

AÇIKLAMA: (EA) Edebi bir eseri geniş okuyucu kitlesi için anlaşılır hale getirmek gayesi ile yapılan izahlar. Sanatkâr, eserinde manası herkes tarafından bilinmeyen bir

çok kelime, deyim, mazmun ve çeşitli edebi sanatlar kullanılır. Bunlar her biri bir olay, durum veya düşüncüyü ifade eder. Okuyucu bunları çözmeden sanatkârın söylemek istediği düşüncüyü anlamadan eserin zevkine varamaz. İşte okuyucuya yardımcı olmak için yapılan bu çalışmalara açıklama denir.

AÇIKLIK: (EA) Bir yazıda belirtmek istenen duygu ve düşünceleri kolay, anlaşılır, izah ve yoruma ihtiyaç duyulmayacak şekilde dile getirilmesi demektir. Edebiyatta bir üslûp özelliğidir. Açıklık, birinci derecede yazarın ele aldığı konuya vâkıf olmasına bağlıdır. Ancak açıklıkta kullanılan kelimelerin ve cümle yapısının da büyük önemi vardır.

Açıklık ile basit ifadeyi birbirinden ayırmak gerekir. Usta sanatkârlar en karışık, en derin, anlaşılması ve anlatılması zor olan duygu ve düşünceleri açık bir şekilde dile getirebilirler.

Yunus Emre'nin şiirlerinde bu durum en iyi bir şekilde görülür. Mehmet Akif Ersoy da birçok zor meseleyi açık bir üslûpla ifade edebilmiştir.

AÇIKLIK: (ETS) Sözde ve yazıda, anlamın kolayca anlaşılabilmesi. Vuzuh. “Bizi hayran bırakan eserler, muayyen olmayan, müphem hisleri belirten eserlerdir. Açık ve muayyen kavramlar insanı hayran etmez.” Prof. Dr. Melahat ÖZGÜ

AÇIKLIK: (Vuzuh, Clareté) (TDK) Sözün veya yazının ne demek istediği hemen anlaşılacak derecede yerinde kelimelerden meydana gelmiş bulunma hali. Bu halde bulunan söze veya yazıya AÇIK (Vuzuh, clair) denir.

AÇIK SAÇIKLIK: (Crudite) (TDK) Sözde veya yazıda, görenek ve töre gereğince örtmece ile anlatılacak kavramları öz kelimeleriyle anlatma hali. Bu halde bulunan söze veya yazıya AÇIK SAÇIK (Cru) denir.

AÇIKTA OLMAK : (Rr. Etre en disponibilité) (ETS) Fransız yazarlarından Andre Gide'nin kullandığı bir deyimdir. Yazar tarafsızlığı anlamına gelmektedir. Bir yazarın tam gerçeği görebilmesi için bütün sanat, düşünce ve politika sistemlerinin dışında bulunması demek oluyor.

AÇIMLAMA: (Fr. commentaire, interprétation) (es.t. şerh etme) (YTS) Bir tümcenin, bir koşuğun, bir yazının deyimlerini çağının özellikleri içinde yorumlayarak aydınlatma.

AÇIMLATICI: (Fr. commentateur) (es.t. şarih) (YTS) Açıklama işini yapan kişi. bk. Açıklama.

AÇMAK: (Paraphraser) (TDK) Bir metni daha iyi anlaşılacak surette genişletmek. (Açma, Paraphrase. Açmacı, Paraphraste.)

ADAMİZM: (Fr. Adamisme): (ETS) XX. yüzyıl başlarında Rusya’ da doğan yeni bir edebiyat çığırını. Sembolizme tepkidir. Varlıkları ve olayları mistisizmden uzak, olduğu gibi görüp, gördüğü gibi anlatıma yolu. Âdemizm, Akmeizm, Dorukçuluk, diye de anılır.

ADAPTE ETME, ADAPTATIÖN: (MTBE) Bir milletin hayat ve geleneklerine göre yazılmış bir eseri, başka bir milletin hayat, adet ve geleneklerine uydurarak çevirmeye, adapte etme, adaptation denir.

ADAPTASYON :(Fr. Adaptation) (ETS) Adapte etme. Bk. Adapte

ADAPTE; ADAPTASYON: (EA) Herhangi bir dilde yazılmış bir eseri başka bir dile yer ve şahsın adlarını değiştirerek olayları, örf ve âdet, duyuş ve düşünüş bakımından aktarıldığı dili konuşanların hayatını uygulamak suretiyle çok serbest bir şekilde çevirmedi.

Türk edebiyatında adapte, daha çok tiyatro türünde görülür. Bu sahada ilk ve en başarılı örnekleri, Moliere’den yaptıkları adaptelerle Tanzimat devri edebiyatı yazarlarından başta Ahmet Vefik Paşa olmak üzere Direktör Ali Bey ve Teodor Kasap vermişlerdir.

Farklı türde bir eserin(roman, oyun vb.) sinema veya sahneye uygulanmasına yahut farklı türde bir eserden(roman, destan vb.) farklı bir edebi eser (oyun) meydana getirilmesine de adaptasyon denir.

ADAPTE: (Fr. Adapteur) (ETS) Yabancı bir eseri, yer adları, kahraman adları, deyimleri, gelenek ve göreneğiyle yerli hayata uygulayarak çevirme. Edebiyatımızda ilk başarılı örneklerini, Tanzimat çağı yazarı Ahmet Vefik Paşa, Moliere'den yaptığı uygulamalarla verdi.

ADAPTATIÖN: [KF(Fr.-Osm)] Takma,koyma.Geçirme.Uydurma.Tatbîk

ADDITIÖN: [KF(Fr.-Osm)] Zamm,ilâve,ilhâk,katma.Kitâb ilâvesi,zeyl.Hâşiye.

ADDITIÖNEL,LE: [KF(Fr.-Osm)] İlâve olunmuş,munzam.

ADAPTÖR: (ETS) (Fr. Adapteur). Adapte eden.

ADLAMA:(YTS) (Fr. acrostiche) Dizelerinin ilk harfleri, yukarıdan bir ad oluşturan koşuk.

AFİŞ: (ETS) (Fr. Affiche) Yazıdan çok resimle yapılan duyurma ve tanıtma aracı.

AGZEL:(ETS)Çok âşıkçasına,lirik. Agzel-i eş'ar: Siirlerin en âşıknesi.

AĞIRLAMA:(ETS)Bir şiirin sonuna, birine saygı göstermek için konan mısralar. Batı edebiyatlarında Balad'ların sonundaki sunu; bir şiiri İsa'ya söylenen satırla bitirmek gibi.

AĞIT SÖYLEVİ : (YTS) (Fr. Oraison funébre) Ünlü bir ölüyü anmak ve övmek için düzenlenen törende okunan söylev. bkz. söylev.

AĞLATI: (YTS) (Fr. trogédie) (es.t. facia) Konusunu söylevsel ya da tarihsel kişilerin yaşamından alan, korku ve acıma duyguları uyandırmak amacı güden, genellikle bir yıkımla sonuçlanan, koşuk biçiminde oyun.

AHENK (Üs.): .(E.Ten.) Bir beytin, bir nesir cümlesinin hecelerinin çeşitli sesleri arasındaki kulağa hoş gelen uygunluğa «ahenk» denir (Uyum, armoni= harmonie). Ahenk kelimedden başlayarak, ibareye kadar çeşitlenir. Üslûptaki ahenk üç bölüme ayrılabilir: 1. Kelime ahengi, hecelerın ardı ardına iyi sıralanmış olması ve seslilerle sessizlerin iyice kaynaşmış bulunmasından meydana gelir. 2.Cümle ahengi, kelimelerin cümle içinde yerleştirilmesiyle kendini belli eder. Bu iti yerleştirme ritim (Bk. Ritim) sağlar. 3.Taklid ahengi, bir hareketin çıkardığı sesi taklid eden sözler kullanmaktır. Divan edebiyatında seslerin taklidi ile olan ahenge önem vererek teori kitapları sadece onu (aheng-i taklidi) konu yapmışlardır.

Eski edebiyatta «ahenk» fikri «fasahat» sözüyle anlatıyordu. Ahenk olarak adlandırma ancak Tanzimat'tan sonraki zamanda başlamıştır.

AHENK: (ETS) Her türlü anlatımda seslerin kulağa tatlı gelmesi özelliği. Konuşmada ahenk, sözlerin çok düzgün söylenmesine, cümledeki vurgu ve tonlara titizlikle uyulmasına bağlıdır. Ama bu tatlılık dilden dile çok değişir. Yazılı anlatımında ahenk, hecelerın yapısına, hece ve kelimelerin sıralanışına, cümlelerin dizilişine ve sıralanan ses bölümlerinin birbirine uygun olmasına bağlı kalır. Birbirine yakışmayan sesler, çok kelime tekrarları, bir arada okunuş ve söylenişleri zor olan sözler, ahengi bozar. Eskiden "belâgat" kitaplarında, ahenk kavramı fasâhat sözüyle karşılanırdı. Bir üslup ögesi olan âhenk, bugün, kelime âhengi, cümle âhengi ve taklidi âhenk (âheng-i taklidi) diye üçe ayrılır. Ses taklidinden doğma âhenk onomatope ve aliterasyonla ilgilidir.

AHLÂK: (ETS) Edebiyatla ahlâk ilişkisi pek çok sanatçıyı ve eleştiriciyi ilgilendirmiştir. Tanzimat dönemi yazarlarımızdan Recaizade Mahmut Ekrem bu konuda şunları söylüyor: «Bir şair şiirini ahlâk dersi vermek için söylemez. Emeli, sevgi arzusu ve tabiat güzellikleri vesaire ile ilgili gönül ilhamlarını ve yüksek hayallerini mümkün olduğu kadar güzel ve renkli, zarif ve sağlam bir surette göstermek ve tasvir etmekten ibarettir. Bu sırada bağlı kalacak birşey varsa o da umumi ahlâka dokunabilecek utanmazca seylerden uzaklaşmaktır.»

AHLÂK ŞİİRİ: (İng. Poema morale) (ETS) İngiltere'de 1200-1250 yılları arası, ölçülü, kafiyeli ve on dört heceli beyitlerden kurulu şiir. Yaşamın kısalığı, aklın yetersizliği ve yanılmaları, hesap gününün yaklaşmakta olduğu gibi konuları işler.

AKADEMİ: (Fr. Académisme) (ETS) Yunan filozofu Eflatun'un düşüncesi sistemi. / Birlikte çalışan bilgin ve sanatçılar topluluğu. / Yüksek bilim ve sanat kurulu.

AKADEMİK: (Fr. Académique) (ETS) Eflatun'un düşüncesi sistemi. / Bilginlere yakışacak düzende. / Objektif olamayan.

AKADEMİK: (E.Ten.) Bir akademide söylenecek süslülük ve ağırbaşlılıkta olan söz veya yazı anlamına gelir. Kelime her zaman bu anlamda kullanılmaz. Alaylı kullanılışı da vardır. Bilim alanından ayrılmayan, teoriye dayanan yazı ve fikirler için de kullanılır.

AKADEMİK HİTABET: (MTBE) Bilginler toplantısında yahut bilginleri dinlemek için toplanan insanlar karşısında yapılan hitabettir. Akademik hitabet (konferans): İlim adamlarının ilmi araştırma ve buluşlarını, bir aydınlar hatta uzmanlar topluluğu önünde konferans şeklinde anlatmalarına denir. Fuat Köprülü, akademik konferansını, Ankara'da toplanan, birinci tarih kongresinde 6 Temmuz 1932'de okumuştur. (NS.)

AKADEMİZM: (Fr. Académisme) (ETS) Güzel sanatların her dalında eski klasikleri kopya etme yolu.

ÂKİBET: (E.Ten.) Bk. Bitim.

AKICI: (Fr. coulont, aise)(es.t. selis, revan) (YTS) Anlamca apaçık ve pürüzsüz olup sözcüklerinde, tümcelerinde en küçük ses kakışması bulunmayan ve hiç bir engele uğramadan akıp giden anlatım, söz ya da yazı.

AKICILIK : (HBTS) Herhangi bir yazının kolaylıkla okunabilir bir üslupta yazılmış olması hali.

AKICILIK: (EA) Kelime ve cümlelerin dile takılmadan kolayca okunabilmesi için anlatılmak istenen fikrin rahatlıkla ve anlaşılır şekilde ifade edilmesine denir.

İfadede akıcılık düşüncelerin bir düzenleme dahilinde sıralanması bu düşüncenin herkes tarafından bilinen ve kolaylıkla söylenebilen kelimelerle anlatılması cümlelerin kısa ve yapı bakımından doğru olması ile sağlanır. Akıcılık, muhtevadan çok üslûp özelliğidir. (Bkz. Selâset)

AKICILIK: (Fr. aisance)(es.t. selâset) (YTS) Söz ve yazının akıcı olması niteliği. bk. Akıcı

AKICILIK: (Kom.) (ETS) Hecelerin, hecelerden meydana gelen kelimelerin söylenişte güçlük göstermeyecek, dile takılmayacak şekilde seçilmiş olması demektir. Bu söyleniş akıcılığı olduğu gibi ayrıca anlayışı zorlayacak hayaller bulunmayan, cümleleri girişik

kurulmayan yazılarda da genel bir akıcılık vardır denir. Bu nitelikteki yazılara akıcı denir. (Eski edebiyatta bu nitelik selâset ve selis sözleriyle anlatıldı.)

«Gazel-seralık için kalbime emel geldi- Beş on dakikada meydana bir gazel geldi - Beğenmedim bunu gözden geçirdiğim ande – o, sözlerin bana manası müptezel geldi- Evet şu üç sene evvel yazılmış âsarım - Hakikaten bana bundan daha güzel geldi - Bina-berin ne kadar varsa bende şiire heves- Tükendi, hepsi hemen tabıma kesel geldi.» Zamanında da «selis» tanılan, fakat şiir niteliği bulunamadığı söylenen bu manzume sadece akıcılığın (selasetin) yeter olmadığını gösterir.

AKICILIK: (ETS) Selâset. Sözlü ve yazılı anlatımın her türünde söyleniş ya da okunuşu çok kolay ve rahat sürdürebilme özelliği. Akıcılık, hem seçilen sözlerin fonetik özelliğine, hem de cümle kuruştaki özentisizliğe dayanır. Ayrıca, anlatılan düşünce ve duyguların kolayca sezilebilir

soydan oluşu akıcılığa yardım eder. Bk. Selâlset.

AKIM: (Fr. **courant**) (YTS) Yazınsal yönelim ve yönsemelere verilen ad.

AKIŞIMLI ROMAN: (Fr. **roman-fleuve**) (YTS) Bir kişinin, bir ailenin ya da bir topluluğun belli bir zaman içindeki yaşam dönemlerini, ciltler dolusu anlatan roman.

AKROSTİŞ: (Fr. **Acrostiche**) (ETS) Mısra başlarının ilk harfleri yukarıdan aşağıya bir özel adı gösteren şiir. Çoğunlukla aşk şiirlerinde sevgilinin adına göre düzenlenir.

AKROSTİŞ: (EA) Bir şiirde mısraların ilk harflerinin yukarıdan aşağıya doğru anlamlı bir kelime meydana getirilmesine verilen ad. Divan edebiyatında akrostişe muvaşşah veya istihrac denmiştir. Grekçe “üç mısra” anlamına gelen akrostiş eski Yunan ve Latin edebiyatında çok kullanılmıştır.

Örnek:

Var olan bir sen, bir ben, bir de bahar
Elden ne gelir ki? Güzelsin gençliğin var.
Dünyada aşkımız ölüm gibi mukaddes.
İnan ki bir daha geri gelmez bu günler,
Âlemde bu andır bize dost esen rüzgâr.

Cahit Sıtkı Tarancı

AKROSTİŞ : (HBTS) Mısraların ilk harfi yukarıdan aşağıya doğru okununca manalı bir kelime veya has isim çıkacak şekilde düzenlenmiş manzume.

AKROSTİŞ: (Fr. **acrostich**) (YTS) Dizelerinin ilk harfleri, yukardan aşağıya doğru okunduğu zaman konu olarak alınmış sözcük, ozanın ya da yapıtımın adadığı kimsenin adı çıkacak biçimde düzenlenmiş koşuk ya da koşuk parçası.

AKROSTİŞ: (E.Ten.) Mısraların ilk harfleri ile bir ad meydana gelen manzumedir.

AKSESUAR: (EA)Tiyatroda sahnede kullanılan eşya. Piyenin konusu ile yakın ilgisi olan aksesuarın yerli yerince kullanılması oyunun etkisini artırır.

AKSESUAR: (Fr. Accessoire) (ETS) Tiyatro sahnesinde kullanılan eşya.

AKSİYON: (EA) Bir edebiyat eserinde vak'aların (olguların) akışını anlatmak için kullanılır. Bir romandaki aksiyon, o eserin içindeki tasvir, düşünce ve moral kısımları çıktıktan sonra kalan vak'alardır. Bir eserin konusu, üslûbu, karakterleri aksiyonu ayrı ayrı ele alınarak incelenir.

Piyeste peripesiler(heyecanlı, hareketli vak'alar) düğüm, çözülüş bölümlerindeki olayların oluşu aksiyonu sergiler.

AKSİYON: (E.Ten.) Sözlük anlamı «bir enerjinin gözle görünür şekil alması» demektir. Bir hikâye veya piyesteki olguların akışını, yürüyüşünü anlatmak için kullanılır. Bir hikâyedeki aksiyon, o hikâyenin içindeki tasvir, düşünce ve rollerin, moral kısımları çıktıktan sonra kalan olaylardır. Böylece bir piyesin, bir epopenin aksiyonu denilir: Dede Korkut'taki aksiyon, Mai ve Siyah'ın aksiyonu. Bir eserde konu, aksiyon, karakterler, üslûp ayrı ayrı incelenir. Dram eserlerinde aksiyon sergileme, peripesiler, düğüm, çözülüş bölümlerinden meydana gelir. Tasvirler, portreler canlı, hareket eder duygusu verir. Yolda olursa bunlar aksiyon halinde tasvir, hareket halinde portre diye adlanır. « sıçramak, sürünmek, gülmek, yermek...gibi belgin bir kıvılcıktan davranma anlatan fiillere aksiyon fiilleri (yahut canlı fiiller) denir. Aksiyonun genel niteliği, basit, gerçeği andırır, ilgi uyandırır bir bütün halinde olmaktır.

AKSİYON: (Fr. Action)(ETS) Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri türlerde konuyu genişleten asıl olaylar. Genel anlamıyla, «hareket» karşılığı olarak da kullanılmaktadır.

AKTARMAK: (Citer) (TDK.) Tanık diye göstermek üzere veya başka her hangi bir maksatla bir metinden, kendi yazısına parça almak (AKTARIŞ, Citation).

AKTİVİZM:(Fr. Activisme) (ETS)Bilgi ve kültür insanın işine yaramalıdır, diyen düşünüş sistemi. Passivizm'in karşıtı, dinamizmin eşidir. Birinci Dünya Savaşı'na karşı olan Alman yazarlar topluluğunun dünya görüşünü anlatmak için de terim olarak kullanılmıştır

AKTÖR: (MTBE)Aktör, sahnede tiyatro tiplerini canlandıran bir sanatçıdır.

AKTÖR: (EA)Oyunlardaki kahramanları sahnede canlandıran erkek oyuncu.

AKTÖR: (Fr. Acteur) (ETS) Erkek tiyatro sanatçısı.

AKTRİS: (Fr. Actrice) (ETS)Kadın tiyatro sanatçısı.

AKTRİS: (EA)Oyunlardaki kahramanları sahnede canlandıran kadın oyuncu.

ALÂKA: (ETS) Bir sözü gerçek anlamından başka anlamda (mecazlı anlamda) kullanırken dayanılan sebep.

ALATURKA ŞİİR: (ETS) Nurullah Ataç'ın denemelerinde, eski Türk şiiri için kullandığı bir terim. «Yalnız edebiyatımızın değil, bütün hayatımızın gelişmesi için her şeyden önce eskiden silkinmemiz gerekir, geçmişle bütün bağlarımızı kesmeliyiz; ne alaturka musiki, ne alaturka şiir." N. Ataç; Ararken.

ALAY: (ETS) Bk. Mizah.

ALAYSI: (es.t. hezil)(YTS) bk. Alaysıma.

ALAYLI ŞİİR: (ETS) Bk. Hiciv.

ALAYSILAMA: (Fr. travestissement) (es.t. tehzil)(YTS) Ağır başlı bir koşuğu, bir koşuk parçasını şakalı bir anlatıma çeviriş.Ör. Namık Kemal'in:

Biz ol âli himem erbab-ı cidd ü içtihadız kim

Cihangirane bir devlet, çıkardık bir aşiretten

koşasını Fazıl Ahmet Aykaç şöyle çevirmişti:

Nasıl âli-himem erbab-ı cidd ü içtihadız kim.

Bırdık bir aşiret biz cihangirane devletten

Ortaya çıkan bu sonuca da alaysı denir.

ALDATICI BAŞLANGIÇ: (YTS) Bk. Başlangıç.

ALFABETİK: (ETS) Alfabe sırasınca olan.

ALFABETİK SINIFLAMA: (ETS) Sözlük, ansiklopedi, bibliyografya, bibliyotekçilik ve benzeri çalışmalarda sözleri, maddeleri, kitapları ve fişleri alfabe sırasınca göre sınıflama düzeni.

ALFABETİK ŞİİR: (ETS) Pek çok dil ve edebiyatta örnekleri görülen bir şiir türü. Satır başları yukarıdan aşağıya doğru alfabe sırasınca göre dizilir. Çocuklara alfabeği öğretmek ve ezberletmek için kullanılır.

ALICI: (ETS) XX. yüzyıl modern edebiyat tarihi ve eleştirmelerinde geçen yeni bir terim. Sanatçı karşısındaki okuyucu, dinleyici, seyredici insan anlamından kullanılıyor. Alıcı olarak, kaba bir sınıflamayla, sanatçı karşısındaki insan dörde ayrılıyor: 1. Çocuk, 2. Delikanlı, 3. Yetişkin, 4. Sanatçı. Sanatçılar, eserlerinin özelliğini alıcı topluluğunun psikolojisine göre düzenlemeye çalışıyorlar.

ALINTI: (Fr. citation) (es.t. iktibas) (YTS) 1- Başka bir yerden olduğu gibi aktararak tırnak içinde verilen söz, tümce ya da parça: 2- bkz. ödense.

ALTILI: (Sixain) (TDK) Altı dizeli dönü veya kesek.

ALTILI: (ETS) Altı mısralı kıta. / Altışar mısralı altı ve üç mısralı bir kıtadan kurulu eski bir Fransız nazım şekli.

ALTYAZI: (Fr. legende) (YTS) Bir resmin, bir karikatürün altına yazılan yazı.

AMAÇ: (ETS) Modern eleştirmenin incelediği önemli konulardan biri. Sanat ve edebiyat eserlerinde sanatçının asıl amacının ne olduğunu bulup ortaya çıkarmaya çalışıyorlar.Eserin söz olarak anlattığına aktüel, yazarın asıl anlatmak istediğine gerçek amaç diyorlar. «Gerçek şiirin, asıl sanat eserinin, kendi varlığından başka bir gayesi yoktur. Kendisinde başlar, kendisinde biter. Bütün asaleti de buradan gelir. «Faul VALERY«Şiirin amacı büyü, düzyazının amacı açıklıktır.»LONGINUS “Sanat amaçlara hizmet etmek zorunda değildir.» T.S.ELİOT

AMPHİTHEATRE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatro veya canbâz oyunlarını seyretmeye mahsûs vâsi ve dairevî bir mahal ki etrafı seyircilerin oturmasına mahsûs ve arkadakilerin daima öndekilerden yüksek merdiven şeklinde sıralarla muhât idi .Tiyatronun sahneye karşı ve seyircilere mahsûs olan nısf-ı daire şeklindeki mahal-ı malûmu.

ANA BÖLÜM: (Fr. partie) (es.t. fasıl)(YTS) Bir yapıtın, ana konularını kapsayan büyük bölümlerden her biri.

ANA DUYGU: (EA)Bir fikri işletmekten çok bir duyguyu dile getirmek okuyucuyu ve dinleyiciye hissettirmek onların benliğinde yaşatmak maksadı taşıyan yazı, konuşmaların öne çıkarmak istediği asıl duygu. Ana duygu, yazının özünü teşkil eder. Yazıda bu duyguyu destekler durumdaki bütün yardımcı(tali) duygu ve düşünceler hep bu ana duyguya bağlanarak konu anlaşılır ve duyulur hale getirirler. Ana duyguyu konu olarak düşünmemelidirler. Konu, anlatılan şey, ana duygu, bu anlatılanlardan çıkan sonuçtur.

Yazıların başlığıyla dile getirilen ana duygu arasında sıkı bir bağ vardır. Çokluk yazı başlığı ana duyguyu sembolize edecek biçimde seçilir.

ANA DUYGU: (ETS)Amacı bir düşünceyi değil de bir duyguyu anlatmak ya da yaşatmak olan eserlerin tezi, ana duygusu.Bk. Tez.

ANA DÜŞÜNCE: (Fr. idée maitresse) (es.t. ana fikir, fikr-i esasi) (YTS) Bir yazının ya da yapıtın oluşumuna yön veren işlenip geliştirilen temel düşünce.

ANA FİKİR: (ETS) Belirli bir konuda, bir yazının temeli olan düşünce. "Ana Fikir" in geliştirilmesine yarayan öteki fikirler, "yardımcı fikirler" dir.

ANA FİKİR:(Kom.) (E.Ten.) Bir konu üzerinde bir kimsenin kendine mahsus düşüncesine denir. Aynı konu üzerinde başka başka kimseler ayrı fikirde, ayrı

düşüncede veya ayrı duyguda olabilir; bundan dolayı konu ile ana fikir birbirine karıştırılmamalıdır. Bir yazı, kitap incelenirken bunları ayırt etmenin önemi vardır. Yazar ana fikri, yazısına başlarken, onu geliştirirken söyle; hatta bunu açık açık söylemez de yazısının genel havasına bırakır. Ana fikrin açıklanması, geliştirilmesi için söylenen öteki fikirlere ikinci derecede fikirler denir. İyi düzenlenmiş bir yazıda her paragraf bu fikirlerden birini anlatır. Bunların hepsi ana fikrin geliştirilmesinde kullanılır. Bunlar incelenirken anlatılmak istenileni, ne dereceye kadar açıkladığı hesaplanarak başarı değeri verilir.

ANAKEFALOZİ:(Fr. Anacephalosis) (ETS) Uzun bir konuşma sonunda kısa bir özet yaparak konuşmanın ana fikrini belirtmek.

ANAKORİZM: (Fr. Anacorisisme) (ETS) Bir varlığı, onun hiç bulunmadığı bir yerde var göstermek yanlışlığı. W.Shakespeare'in Bohemya'da deniz kıyısından söz etmesi gibi.

ANAKRONİZM: (Fr. Anachronisme) (ETS) Bir insan ya da olayı, zaman bakımından yanlış tarihte göstermek Nasrettin Hoca'nın Timur çağında yaşamış gösterilmesi gibi.

ANALEKT: (Fr. Analectes) (ETS) Bir ya da birçok yazarın eserlerinden seçilerek derlenmiş parçalar. Bugün daha çok Çin toplum filozofu Konfüçyus'un eserlerine ad diye kullanılıyor.

ANALİTİK DRAM: (ETS) Sahnede yalnız facia bölümü gösterilip de, bu sonucu doğuran ayrıntı olayları daha önceleri olmuş sayılan bir tiyatro türü. Sophokles ve Ibsen'de örnekleri var.

ANALİZ: (ETS) Tahlil, çözümlenme.

ANALİZ: (EA) Bir bütünü parçalara ayırıp inceleme. Bir edebiyat eserinin analizi, olayların, kişilerin ve üslûbun ayrı ayrı incelenmesidir. Eserin fikri, gerçeği yansıtırma derecesi, çıkarılan sonuç bir tartışma konusu olursa bu duruma tenkit denir. (M.)

ANALİZ :(Ten.) (E.Ten.) Bir bütünü parçalara ayırarak inceleme demektir. Analiz edilecek nesneye göre birçok çeşitleri vardır: Edebiyat analizi, kimya analizi vb. Ne çeşitten olursa olsun bir analiz, bütünün bölümlerini inceleyerek yapılır. Edebiyat analizi, bir eserinin kaynaklarının, aksiyonunun, şahıslarının, üslûbunun incelenmesi demektir. Tiyatro eserlerinin analizi, sahne sahne; romanlarındaki bölüm bölüm çözümlenerek yapılır. Bu inceleme sırasında eserin fikri, gerçeği andırış derecesi, çıkarılan ahlâk sonucu bir tartışma konusu olursa o zaman tenkid olur. Psikoloji analizi,

roman veya piyeslerde «aksiyon » ların köklerini araştırıp metodlu ve gerçek olarak anlatmak demektir.

ANALYSE GRAMMATİCALE: [KF(Fr.-Osm)]Kelimelerin tefrîk ve tasrîfi, i'râb. Hall.Tahlîl.Kaziyelerden netice çıkarış,intâc.

ANALYTIQUE: [KF(Fr.-Osm)]Hallî,tahlîfî.

ANANİM: (Fr. Anonyme) (ETS) Çevrik ad. Bir güzel adın tersinden okunmasıyla yapılan takma ad. Yabancı ülkelerde moda. Yazarlar arasında da yaygındır.

ANECDOTIER,ERE: [KF(Fr.-Osm)]Kıssahûvân,fıkracı.

ANEKDOT: (Fr. Anecdote) (ETS) Eski ve asıl anlamı gizli kalmış hiç yayınlanmamış. Bugünkü anlamları: Çok eski bir yazarın eserlerinden yapılan ilk baskı. Okuyucuda nasıl, neden, sonu ne? gibi sorular uyandırabilecek nitelikte, çok ilgi çekici, alışmamış bir görüşle yazılan bir yazı türü. Fıkranın bir çeşidi. Bk. Fıkra.

ANEKDOT: (EA)Bir edebi eserde anlatılan bir olayın başına bütünlük gösteren parçası. Kısa hikâye, fıkra, menkıbe, anlamlarını da taşır.

ANLAM: (Mâna, Sens) (TDK)Bir kelimenin veya kelimelerden meydana gelmesi dolayısıyla, bir cümle veya sözün anlattığı fikir. (HARF İ HARFİNE ANLAM, Sen littéral; ÖZ ANLAM, Sens propre)

ANI: (ETS) Hatıra.

ANI: (EA)Bk. Hatırat.

ANI: (Kom.) (E.Ten.) Bir kimsenin kendi çocukluk hayatına veya hayatında kendince önemli,ilgi uyandıracak gibi gördüğü olaylara dair yazdıklarıdır. Bunun geniş planısına «hatıra» veya hatırat» denir. Tanzimat yazarlarından Ziya Paşanın, Muallim Naci'nin, Recaizade Ekrem'in bu yolda anıları vardır.

ANI: (Fr. mémoire) (es.t. hatıra) (YTS) Bir kimsenin görüp geçirdiği olayları durumları ve yaşantıyı saptayan yazı. Toplumun yaşantılarını, tarih olaylarını yansıtmaları bakımından çok önemlidir. Biçemci bir kalemden çıkınca, yazın türlerinin en çekicilerinden olur. Eskiden bu tür yapıtlara "hatıra defteri" denirdi.

ANILAR: (Hatırat, Mémoires) (TDK) Tarihe yarar diye, önemli bir kimsenin gördüğü, yaptığı, düşündüğü şeyleri ve tanık olduğu olayları naklederek yazdığı eser.

ANJANBMAN: (Fr. Enjambement) (ETS) Şiirde cümle sonunun öbür satırlara geçmesi.

“ siz ey fezâ-yı ferdânın

Küçük güneşleri artık birer birer uyanın

Ufukların ebedi iştiyâkı var nûra...”

T. FİKRET

ANJANBMAN: (EA)Şiirde cümlelerin mısra veya beyitte bitmeyip diğer mısra, beyit ve bentlere kayması.

Edebiyatımıza Fransız şiirinden geçti. Ara Nesil şairleri arasında görülürse de asıl Servet-i Fünûn devresinde yaygınlık kazanmıştır. Nazmı nesre yaklaştıran önemli bir üslûp özelliği ve bir âhenk vasıtasıdır.

Örnek:

Geçen akşam eve geldim. Dediler.

Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

-Nesi varmış acaba?

-Bilmeyiz, oğlu haber verdi

Geçerken bu sabah.

-Keşke ben evde olaydım...esef

ettim. Vah vah!

Bir fener yok mu, verin ...Nerde

sopam?

Kız çabuk ol...

Gecikirsem kalırım beklemeyin.Zirâ

Yol

Hem uzun, hem de bataktır.

Mehmet Âkif

ANKET: (EA) Aynı soruları çeşitli kişilere sorarak bilgi toplama. Soruşturma da denir. Bilgi, hazırlanan soru listesine cevap istemek şeklinde elde edilir.

Edebiyat sahasında tartışılması, açıklık getirilmesi veya yaygınlık kazanması istenen konu, eser veya başka sanat olayları etrafında anketler düzenlenir. Anketin en önemli gayesi sanat ve fikir çevrelerinin dikkatlerini sorulan konu üzerine çekmek ve böylece o konu üzerine çekmek ve böylece o konu etrafında bir kamuoyu meydana getirmektir.

ANKET: (ETS) Bir konuda genel soruşturmada bulunmak. Genellikle bir problem üzerine ilgililerin neler duyup düşündüklerini anlamak ve değerlendirmek için yapılır.

ANLAM: (Mâna, Sens) (TDK) Bir kelimenin veya kelimelerden meydana gelmesi dolayısıyla, bir cümle veya sözün anlattığı fikir. (HARF İ HARFİNE ANLAM, Sen littéral; ÖZ ANLAM, Sens propre)

ANLAM: (ETS) Bir kelimenin, bir sözün anlattığı düşünce. Mâna.«Monroe C. BEARDSLAY, sözcüklerin öz ve mecaz(semantik-sembolik) anlamlarından başka

duygusal,rasyonel, pitoresk, verbal, standard anlamları bulunduğuunda söyler.» J. T. SHIPLEY

Edebiyatta anlam ikiye ayrılır:

1. Semantik anlam: Sözcüğün sözlük anlamı.

2. Sembolik anlam: Sözcüğün, sözlük anlamının dışındaki anlamı. Tilki'nin kurnaz insan anlamında da kullanılması gibi.

ANLAM: (Fr. sens)(es.t. mana) (YTS)Sözcüklerin, dizelerin, tümcelerin ve benzerleri söz örneklerinin anlattıkları duygu, düşünce, yargı.

ANLAM: (EA)Bir kelimenin anlattığı fikir vardır. Bu fikir o kelimenin anlamı olmaktadır. Kelimeler birden fazla anlama da gelirler. Bu kelimelerin anlamlarından biri öz anlam, diğeri ise mecaz anlamadır. Her kelime yeni anlamlar alarak zenginleşebilir.

ANLATI:(Anlatı-şiir ilişkisi) (ETS) «En büyük şiirlerin çoğu anlatı biçimindedir ve hemen hemen ciddi olan bütün anlatılarda da gerçek şiir vardır. Ama şiirle anlatı arasında gene de temelden büyük bir ayrıcalık vardır.Anlatı olaylara, şiir duyguların temsiline dayanır. Şiirde, anlatı da gerçektir ama, farklı gerçekler. Şiirin gerçeği insan ruhunun gerçeğe uygun resmini çizmektir.Anlatının gerçeği de, yasamanın gerçek resmini vermektir.» J.S. MILL

ANLATI: (Fr. récit, narratian)(es.t. tahkiye) (YTS)Roman, öykü, masal ,oyun gibi türlerde anlatılan gerçek ya da düşsel olayların anlatımı.

ANLATICI: (Fr .naqiiteur)(YTS)Bir anlatıda olayları, olguları durumları öyküleyen kişi.

ANLATIM: (Kom.) (E.Ten.) Tasarlanan bir konunun sözle veya yazı ile bildirilmesi demektir. Yazarın, konusuna kendi fikrini, düşüncesini, katıp katmadığına göre anlatım objektif (soğuk), subjektif (heyecanlı) olur. Objektif anlatım, kelimelerin, sözdiziminin, cümle kuruluşlarının belgin sadeliği ile kendini gösterir. Böyle bir yazıda, yazarın konusuna karşı o andaki heyecanını, yargısını belli edecek bir şey görülmez; ünlem gibi, dokunaklı soru gibi şeylere rastlanmaz. Subjektif anlatımda, canlı duygular anlatan seçilmiş birlikler, eşya hakkında yargılar, duruma göre soru veya ünlem kuruluşlu cümleler, kısaca yazarın o andaki düşünce veya heyecanını dışa vurdurtan bütün yollar görülür. Buna anlatış da denir.

ANLATIM: (EA)Duygu ve düşüncelerin sözlü veya yazılı olarak ifadesidir. Daha çok yazılı ifade için kullanılır. Anlatılmak istenen duygu ve düşünceler önce zihinde tasarlanır, daha sonra yazıya çevrilir.

Anlatımın aracı kelimelerdir. Kelimelerin dilbilgisi kurallarına göre sıralanması, anlatımı meydana getirir.

Edebiyatta yazılı anlatım genel olarak iki şekilde yapılır: 1. Nesir ,2.Nazım

ANLATIM: (ETS) Duyguları, düşünceleri, hayalleri, kavramları sözle ya da yazıyla anlatmak. İfade.

ANLATIM: (Fr. **expression**)(es.t. **ifade**)(ETS) Bir düşünceyi bir duyguyu, tasarımı, bir konuyu sözle ya da yazı ile bildirme.

ANLATIM BİLGİSİ: (YTS) Bkz. Uzanlatım bilimi.

ANLATIMBİLİM: (Fr. **stylistique**) (es.t.maani)(YTS) Anlamın bütün incelik ve derinliğiyle kavratma yollarını inceleyen; söze duygu ve imgenin sindiriliş yollarını konu edinen dil ve yazın bilgisi.

ANLATIMCILIK: (Fr. **expressionisme**)(YTS) İzlenimciliğe tepki olarak doğan, dış dünyanın insan üzerindeki etkisini belirtmeyi bir yana bırakarak dış dünyanın gösterimini sanatçının duyarlığına uydurmaya çalışan sanat ve yazın akımı.

ANLATIMCILIK: (EA)Bkz. Ekspresyonizm.

ANLATIMLI: (TDK)(Manidar,Expressif) Fikir ve duyguyu iyice anlatan.

ANLATIŞ: (YTS)(es.t. eda) Yazın alanında anlatma biçimi, anlatım özelliği.

ANLATI TÜRLERİ: (Fr. **genres narratifs**) (YTS)Roman,öykü, masal,oyun gibi öykülemeye dayanan yazın türlerine verilen genel ad.

ANNALES: [KF(Fr.-Osm)] Ahvâl ve vukû'atın sene be muhayyed ve muharrer bulunduğu tarih,vakâyi'. Ulûm ve fûnûnun seneden seneye olan ahvâl ve terakkiyâtını câmi' mecmû'a.

ANNALLİSTİK: (Latince: Annales: Yıllıklar)(ETS) Olayları yıl yıl anlatan bir çeşit tarih yöntemi. Bk. Yıllık.

ANTHOLOGİE: [KF(Fr.-Osm)] Şu'âra âsâr-ı muntahabesini hâvî mecmû'a,güldeste-i şû'âra.

ANTIPOETİQUE: [KF(Fr.-Osm)]Şi'ir ve şâ'iriyete karşı olan.

ANTİTEZ: (Fr. **Antithese**) (ETS)Tezat, karşıtlama.

ANTİTEZ: (E.Ten.) Bk. Karşıtlama.

ANTOLOJİ : (HBTS)Sanat eserlerinden seçme parçalar toplayan kitap, seçme yazılar.

ANTOLOJİ: (Fr. **Anthologie**) (ETS)Sözlük anlamı: Çiçek dermek.Daha çok aynı türden edebiyat eserlerini bir araya getiren kitap. Seçme eserler kitabı. Bir yazardan , birçok yazarlardan, bir çağdan, bir ulustan, birkaç ulustan,bütün dünyadan olabilir.

ANTOLOJİ: (EA)Edebiyat ve müzikte gerçek sanat eseri değerindeki örnekleri içine alan derleme anlamındadır. Yunanca anthos (çiçek) ve legein (toplamak) kelimelerinden meydana gelir.

Batıda ilk antoloji örneklerini Yunanlılar vermişleridir. Gadaralı Meleagros'un (MÖ:140-70)ve Makedonyalı Filippus'un Stephanos (çelenk) adlı derlemelri ilk antolojilerdir.

Sonraki yüzyıllarda yazılan diğer ünlü ansiklopedileri şöyle sıralayabiliriz:

Antoloji: Bizanslı rahip Kostantinos Kephala IX.yüzyılda hazırladı. Planudes Antolojisi: Maximos Planudes hazırladı.1494'te Floransa'da yayınlandı. Platina Elyazması (Palatina Antolojisi) ; MÖ.700-MS.1000 yıllarının ürünlerini içine alır.

XVIII. Yüzyıldan sonra antoloji çalışmaları önem kazanmıştır. Agustino Gobbi'nin 1708'de İtalya'da basılan antolojisi Robert Dodsley'in 1748'de Oliver Goldsmith'in 1767'de yayınladıkları şiir antolojileri bu yüzyılda derlenen tanınmış antolojilerdir. Türk edebiyatında Divanü Lügati't-Türk ilk antoloji olarak kabul edilebilir.

Türkçede ilk şiir antolojisi ise, Ömer bin Mezid'in 1436'da yazdığı Prof.Dr.Mustafa Canpolat'ın 1978'de Latin harfleriyle yayınladığı Mecmuatü'n-Nezâir'dir. XIII.-XIV. ve XV. Yüzyıllara ait 83 şairin 397 şiirini içine alır. Eğridirli Hacı Kemal'in Câmîü-n-Nezâir'i(yazılışı 1512,XIII.ve XIV.yüzyıllarda yetişmiş 226 şairin 29.461 beyiti), Edirneli Nazmî'nin Mecmutü'n- Nezâir'i (Yazılışı: 1523.XIV.XV. ve XVI.yüzyıllarda yaşayan 234 şairin 3356 gazeli) ve Pervane bin Abdullah ile Peşteli Hisalî'nin antolojisi niteliğindeki eserlerini sayabiliriz.

ANTRAKT: (Fr. Antraete) (ETS)Tiyatroda, perde arası.

ANTROPONİMİ: (ETS)Kişi adları bilimi.

APAÇIK: (Fr. précis) (es.t. sarih) (YTS)Bkz. Belgin.

APAÇIKLIK: (Fr. précision)(es.t. sarahat) (YTS)Bkz. Belginlik.

APOKALİPTİK:(Fr. Apoea1iptique) (ETS) Dünyamızdan değil de, daha çok öbür dünyadan söz eden edebiyat.

APOLOGUE: [KF(Fr.-Osm)] Ahlâka müte'âllik bir hakikat tasvîr eden mesel ve hikâye.

ARAÇSIZ ÜSLÛP: (Üs.) (E.Ten.) Bir fikri, bir duyguyu söyleyenin ağzından çıktığı gibi yazmaktır. «Ahmet, yarın geleceğini söyledi» sözü araçlı üsluptur; bunu: «Ahmet» «Yarın gelirim dedi» şeklinde söylemek araçsız üslûba örnek olabilir. Monologlar,

diyaloglar araçsız üslûp örnekleridir. Bu yolda anlatış, yazıya, söze hareket verir, gidişinde bir canlılık uyandırır.

ARAÇSIZ ÜSLÛP: (EA) Bir fikri, bir duyguyu doğrudan doğruya söyleyenlerden aynen nakletmektir. Monolog ve diyaloglar araçsız üslûba örnek gösterilir. Bu anlatım, yazıya, söze hareket ve canlılık verir.

ARA NESİL: (EA) Edebiyat tarihimizde Tanzimat sonrası ikinci nesil ile Servet-i Fünûn Edebiyatı arasında yer alan devrenin ismidir. 1876-1896 yıllarını içine alır.

Bu devrede eser veren sanatkârlar bir yandan, Tanzimat sonrası edebiyatının birinci nesilden Namık Kemal'in, ikinci nesilden ise Abdülhak Hâmid Tarhan ve Recaizade Mahmut Ekrem'in, diğer yandan da edebiyatta yeniliği kabul etmekle birlikte dil ve zevk bakımından geleneğe bağlı olan Muallim Naci'nin tesirinde kaldılar. Bu bakımdan Ara Nesil mensupları genel olarak Ekrem veya Naci dairesi içinde gösterilirler. Bu devre en çok tesir eden bu ki sanatkârdır.

Tanzimat sonrası edebiyatının ilk nesli, edebiyatı sosyal ve siyasi düşüncelerin ifadesinde bir vasıta olarak gördüler. Eserlerinde hep bu gayeye hizmet ettiler. Edebi eseri ve özellikle şiiri estetik bir vak'a olarak düşünmediler.

İkinci nesil ise edebiyatı politikanın dışında tuttu. Sadece şekil ve muhteva olarak şiirde büyük değişiklikler yaptı.

Ara neslin sanatkârları, 1860'tan sonra açılan yani, eğitim ve öğretim müesseselerinde yetiştiler. Okullarda yabancı dil öğrendiler. Böylece Batı edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını daha yakından ve bizzat Fransızcadan okudular. Batı edebiyatı akımlarını takip etme imkânı buldular. Pek çok Fransızca eseri Türkçeye tercüme ettiler. Böylece hem şekil ve hem de konu bakımından kendilerine bol örnek bulma imkânını kazandılar.

Gazete, mahiyeti gereği geniş bir kesime hitap eder. Edebiyat bu yayın organı içinde layık ile gelişme imkânını bulamaz. Oysa Tanzimat sonrası edebiyatında, edebiyat hep gazete ile gelişme yolları aradı. Ara Nesil edebiyatçıları ise mecmuacılığa önem verdiler. 1880-1895 yılları arasında belli başlıları Mecmua-i Âsâr-ı Edebiye (1880), Mecmua-i Ebuuziyya (1880-1912), Bahçe (1880), Şark (1880), Nazine-i Evrak (1881), Hayfa (1881), Âfak (1883), Güneş (1885), Berk (1886), Gayret (1886), Risale-i Hafi (1888), Nokta (1888), Servet-i Fünûn (1891-1940), çeşitli aralarla ve 1928'den sonra Uyanış ismi ile), Mekteb (1891-1897), Hazine-i Fünûn (1895), Malumat (1895-1903), Resimli Gazete (1896-1897) olmak üzere ya doğrudan edebiyat veya edebiyata

az-çok yer ayıran elliye yakın dergi çıktı. Bu dergiler etrafında bir edebiyat okuyucusu teşekkül etti.

Ara Nesil sanatkârları edebiyatı ve özellikle şiiri estetik bir vakıa olarak kabul ettiler. Onu hem şekil, hem de muhteva yönünden güzelleştirmenin yollarını aradılar. Edebiyatı, sadece edebiyat olarak ele aldılar. Ondan başka sahalara için fayda beklemediler. Şiir ve şair doğrudan düşünce konusu oldu. Böylece edebi tenkit önceki devreye göre çok gelişti. Sanatkârlar edebiyat üzerindeki düşüncelerini yayımlayacak yayın organı buldular. Böylece edebiyat meseleleri daha kolay tartışılır hale geldi. Yeni edebiyatı taraftarları ile eski edebiyat geleneğini devam ettirenler en önemli münakaşalarını devrede yaptılar. Ekrem ve Naci arasındaki münakaşalar bu devrede oldu. Tanzimat sonrası edebiyatçıların tesir aldığı 1880'den sonra edebiyatımızda görülmeye başlayan natüralizm bu devrede tartışıldı. Menemenlizade Mehmed Tahir'in romantizmi, Beşir Fuad'ın naturalizmi savunduğu bu münakaşalar sonunda edebiyatımızda akımlar belirmeye başladı.

Ayrıca bu münakaşalar edebiyat, şiir, şiirin çeşitli meseleleri üzerinde düşünme yolunu açtı. Vezin, kafiye, dil, üslup üzerine çeşitli yazılar yazıldı. Yeni bir şiir dili ve şiir cümlesi arandı. Mısra veya beyte bağlı şiir cümlesi bırakıldı. Batılı nazım şekillerinin kullanışı arttı. Klasik nazım şekillerinin üzerinde çeşitli değişiklikler yapıldı. Serbest müstezat ve Batı'dan gelen sone kullanılmaya başlandı. Vezin üzerindeki tartışmalar yeniden alevlendi. Hece veznini reddedenler olduğu gibi, onu kullanmamanın cinayet olacağını söyleyenler de çıktı.

Tercüme faaliyetleriyle genç sanatkârların edebiyat ufku gelişti. Bu yol ile konular zenginleşti, akla gelen her konu şiirde ele alınmaya başlandı. Yeni bir imaj sistemi kurulmaya çalışıldı. Yeni terkipler arandı.

Tercümeler yolu ile yeni bir kelime dünyası kuruldu. Yeni bir duyuş ve düşünüş tarzı meydana geldi.

Şiir, şekil ile birlikte sıkı kafiye kayıtlarından kurtarıldı. Kafiye serbest şekilde şiire de yerleştirildi. Kafiyelerin arası açıldı. Şiir içinde kafiyesiz mısralar yer aldı. Kafiyesiz şiirler yazıldı. En önemlisi 1845 yılında başlayan "Kafiye kulak için midir? Göz için midir?" tartışmasından önce fiili olarak kulak için kafiye denendi.

Ara Neslin meydana getirdiği bu değişiklikler, büyük ölçüde Servet-i Fünûn edebiyatını hazırlamıştır. Aslında Servet-i Fünûn sanatkârlarının hemen hepsi ya Ara Nesil sanatkârlarının talebesi olmuş veya bu sanatkârların edebiyat i sohbetlerinde bulunmuşlardır.

Ara Neslin belli başlı isimleri: Abdülhalim Memduh (1866-1905), Ali Ferruh (1865-1904), Ali Kemal (1867-1922), Ali Nusret (1874.1912), Andelib Mehmed, Faik Esad (1873-1902), Beşir Fuad (1852-1887), Fatma Aliye (1864-1921) Fazlı Necib (1863-1932), İsmail Safa (1867-1901), İsmet Bey (Müstecabzade İbrahim) (?-1916) Mehmed Celal (Hakkıpaşazade Alaybeyzade) (1867- 1912), Menemenlizade Mehmed Tahir (1862-1903), Nabizade Nazım (1862-1893).

Diğer edebiyatçılar: Tepedelenlizade Kâmil, Naci, Selanikli Tevfik Ali Ulvi, Mehmed Salahi, Hacı İbrahim Efendi, Abdülkerim Sabit, Mustafa Raşid, Ali Nihad, Hafif Edip, Necib Nadir, Mehmed Tevfik, Şeyh Vasfi, Behiç, Muallim Feyzi, Hayret Efendi, Şefik, Halil Rüşdü, Osman Senayi, Osmanzade Arif, Memduh, Hasan Fehmi, Muhyiddin Osman Fariz...

ARA SÖZ: (ETS)Asıl konudan olmayıp, arada söylenen ya da yazılan söz. İstitrâd.

ARA SÖZ: (EA) Asıl konudan olmayıp, dolayısıyla arada söylenen veya yazılan söz. Eski nesir yazılarda böyle parçalar istidrat başlığıyla yazılır ve bitiş yeri işaret olunurdu. Sonraları buna lüzum görülmeden yazılmaya başlanmış, yalnız "Sadede gelelim" sözüyle tekrar konuya dönüldüğü anlatılmıştır. Bir yazıda bunun birkaç kere olması yazının bütünlüğünü bozar. Elden geldiği kadar, katılacak böyle bir fikri asıl yazı ile kaynaştırmak daha uygun olur. Sonraları bu ara sözler parantez arasında yazılmaya başlanmıştır.

ARA SÖZ:(Kom.) (E.Ten.) Asıl konudan olmayıp dolayısıyla arada söylenen veya yazılan söz. Eski nesir yazılarda böyle parçalar İstitrâd başlığıyla yazılır ve bitiş yeri işaret olunurdu. Sonraları buna lüzum görülmeden yazılmaya başlanmış, yalnız «sadede gelelim.» sözüyle tekrar konuya dönüldüğü anlatılmıştır. Bir yazıda bunun birkaç kere olması yazının bütünlüğünü bozar. Elden geldiği kadar katılacak böyle bir fikri asıl yazı ile kaynaştırmak daha yolunda olur. Sonraları bu arasözler, parentez arasında yazılmaya başlanmıştır.

ARALIK: (es.t. fasıla)(YTS) Düzyazıda bölümlerin, koşukta dizelerin son sözcükleri. Bkz. Denkleşme.

ARALIK OYUNU: (Fr. Entremede) (ETS)Tiyatroda iki perde arasında yapılan koro, bale, monolog gibi eğlendirici oyun. Oynanan eserle ilgisi yoktur, ondan sonraki perdenin dekor hazırlığı için zaman kazandırır.

ARAŞTIRICI: (Fr. étude) (YTS)Herhangi bir konu üzerinde kişilerce ya da bir kurulca kimi gerçekleri ortaya çıkarmak ereğiyle hazırlanan inceleme.

ARDIL: (Redif) (TDK) hecesi olan uyak. Uyaklardan sonra aynı görevde olmak üzere tekrarlanan aynı kelime.

ARDILLI: (Müreddef) (TDK) Ardılları olan (uyak).

ARDIŞIK UYAKLAMA: (Rimes suivies,accouplees ou plates) (TDK) Birinci dizeyi ikincisi ile ve üçüncüyü dördüncüsü ile (ve sonuna kadar böylece) uyaklı kılma şeklindeki uyak düzeni.

ARI: (ETS)Dil bakımından çok duru, içinde hiç yabancı söz olmayan yazı ve anlatım.

ARICILIK: (Fr. Purisme) (ETS) Dilde arıcılık. Bizde Türkçeyi, elden geldiği kadar yabancı söz kullanmadan konuşup yazmayı amaç edinen dil akımı.

ARKAİZM: (Üs.) (E.Ten.) Dilin eskimiş kelimelerini veya cümle kuruluşlarını kullanma anlamında Fransızca bir söz. Bu çeşit eskimiş kelimeleri veya cümle kuruluşlarının kullanıldığı yazılara arkaik denir.

ARKAİZM: (EA) Dilin eskimiş kelimelerini veya cümle kuruluşlarını kullanma anlamında Fransızca bir söz. Bu çeşit eskimiş kelimeleri veya cümle kuruluşlarının kullanıldığı yazılara arkaik denir.

ARKAİK: (Fr. Archaïque) (ETS) Eskimiş. Eskiye andıran (söz ya da eser).

1. Eski ve ilk çağlar ve bu çağların ürünleri.
2. Yapıldığı çağdan daha önceki zamanların işine benzeyen ürünler.
3. Eski klâsik çağ üslubundan önceki üsluba benzetilerek yapılan eserler.
4. Klasikten önceki eserler topluluğu.
5. Eskiye andıran söz ya da yazı.

ARKAİZM: (Fr. Archaïsme) (ETS) Sözlere ve cümle kuruluşunu bugünkü değil de, çok eski biçimlerine göre düzenlemek. Bir çeşit eskiye bağlılık.

ARKAİZM: (Fr. Archaïsme) (ETS) Bunun karşısına Neolojizm denir. (Neologisme) Bk. Neolojizm.

ARMONİ: (E.Ten.)Bk.Ahenk.

ARMONİ: (Fr. Armonie) (ETS) Ahenk, uyum.

ART: [KF(Fr.-Osm)] San'at ,hırfet.Fen,ilim.Hüner,ma'rifet.Usûl,tarz.

ARTÇI: (Epigone) (TDK) Geçmiş bir sanat veya edebiyat çığırını devam ettiren (hareket, sanatçı...).

ARTIKLAMA: (Kom.) (E.Ten.) Yazıyı veya sözü, bir şey katmayan gereksiz, kalabalıklaştıran kelimelerle uzatmaya denir. Bu hal şunlardan ileri gelir: Eşanlımlı sözleri gereksiz kullanmak, ibareye kuvvet ve etki katmayan kelimeler yüklemek, aynı

anlamı birden artık fikri tekrar tekrar söylemek, yazının bütünlüğünü bozacak şekilde asıl fikir veya hayale yabancı bir fikir veya hayal katmak.

ARTIK UYAK: Bk.Uyak. (Rime tres riche, millionnaire ou superflue) (TDK) Birden artık hecesi olan uyak.

ARTİST: (Fr. **Artiste**) (ETS) Sanatçı. Tiyatro ve sinema sanatçısı.

ARTİSTE: [KF(Fr.-Osm)] Sanâyi'-i nefîsenin biriyle meşgûl adam,ehl-i hüner, hünermend.Tiyatrocu,tiyatro oyuncusu.Muğnî,muğnîye.

ASALET: (ETS)Anlatımda bayağı sözlerden kaçınmak. Eş anlamlıları:Hasâset, edeb-i kelâm, mümtâziyyet.

ARTLIK: (Posface) (TDK) Bir eserin sonuna konulan bildiri.

ARUZ-HECE TARTIŞMASI: (Ed.tar.) (E.Ten.) Tanzimat'tan sonra gazetelerde çok eskiden Türklerin parmak veya hece hesabı vezinleri olduğu fakat sonra bunun yerine aruz kullanmaya başladıkları, uzun zamandan beri kullanılmamakta olan hece vezninin işlekliliğini kaybettiği, yoksa ona da gereken dikkat harcanmış olsaydı, çok mükemmel bir hale gelmiş bulunacağı fikirleri zaman zaman, ileri sürüldü (halk edebiyatı, saz şairleri eserleri hiç hesaba katılmıyordu). Rezaizade Ekrem, La Fontaine'in masallarını hece vezniyle çevirmeye başlamış ise de devam edememiş, aruza dönmüş (1879-1882), Abdülhak Hamit Tarhan'a Namık Kemal hece veznini deneme öğüdü vermiştir. 1897 de Mehmet Emin Yurdakul'un Türkçe şiirler denemesi devrin yazarlarını ilgilendirmiştir. Selanik'te Bahçe dergisinde çocuklar için bu yolda manzumeler yazılmıştır. 1912 den sonra Milli cereyanlar başladığı zaman, Türkçenin yabancı dil kurallarından kurtulması, yabancı kelimeler yerine Türkçeleri bulunanların kullanılması hareketleri geniş surette ortaya atıldı.

Aruzun bırakılamayacağı, aruzdaki ahengin hecede olmadığı iddiaları yıllarca ileri sürüldü. Mehmet Emin Yurdakul ile bazı ona benzeterek manzumeler yazarların hiç dikkat etmedikleri şeyi Rıza Tevfik Bölükbaşı, kavradı, halk ve tekke edebiyatı manzumelerinin çok kullandığı vezinleri kullanarak o şekillerde onların kalıplarıyla manzumeler yazdı. (Divanlar, Şam-i Gariban, Issız illerde...)

1914 Birinci Dünya Savaşı sırasında yayımlanmaya, başlayan Yeni Mecmua'da genç şairlerin hece vezinli manzumeleri bu vezin alışkanlığını meydana getirmeye yaradı. Bir yandan da dilde gelişmeye başlayan oluşma, aruz vezninin malzemesini eksiltiyor, buna karşı da hece vezniyle yazacaklarınıki çoğaltıyordu. Fars kurallarına göre Arap ve Fars kelimeleriyle artık tamlamalar yapılmaz olmuş; bu kelimelerden Türkçeleri bulunanlar da kullanılmaz olmuştu. Türkçe kelimelerin hece değerinin aynı

oluşu, hecelerın açık ve kapalılığı temeline dayanan aruz vezni için malzeme teşkil etmekten uzaktı.1923 yılına kadar, hece vezniyle çocuk manzumeleri, yurt manzumeleri yazılabileceğı fakat çok duygulu, yüksek fikirli manzumelerin de aruz vezniyle yazılabileceğı fikirleri ortalıkta çalkandı durdu.

«Bundan bin sene sonra bir Türkü Hamit'in Eşber'ini okumaktan hatta ona nazire yazmaktan menedebilecek hiçbir manevi kuvvet tasavvur edemiyorum.» «Acaba bugün Araplardan, Acemlerden almış olduğumuz kavait ve terakibi terk edebilir miyiz? Bu suale kemal-i katiyetle: Hayır, cevabını vereceğiz.» gibi kesin sözler 1922 yıllarında söylenmiştir. Zaman bunu söyleyenlere karşı geçip duruyordu. Hayat bırakılması akla bile sığmayan tamlamaları kökünden sildi süpürdü. Geleceğın, yaşadığımız zaman tohumlarının çimlenmesiyle şekil alacağını düşünmeliyiz, olacak şeylere bir pay bırakmalıyız. Aruz vezni Osmanlıca dediğimiz bir dil içindi, onun sürüp gittiğı devirde işini gördü, işe yaradı; fakat o dil artık ortadan kalkınca kullanma zamanı geçmiş bir alet gibi bir kenara bırakıldı.

ASALET:(EA)Edebi eserlerde terbiye dışı, çirkin, bayağı, müstehcen ve galiz sözlerden kaçınma. Buna edeb-i kelâm yahut mümtâziyet de denir. Zıddı: Hasâset

ASÂR-I-MANZÛME: [KF(Fr.-Osm)] Poésie

ASONANS: (E.Ten.) Bk. YARIM KAFİYE.

ASPECT:[KF(Fr.-Osm)] Bir şeyin görünen ciheti, münzer, manzara, sûret. Görünüş, nazar. Sûret-i zâhire.Münâzara.

ASSONANCE: [KF(Fr.-Osm)] Kafiyelerin tamamıyla tevâfuk etmemesi.

ASSONANS: (MTBE) Yarım kafiye.

ASSONANT,E: [KF(Fr.-Osm)] Tamamıyla mutabık olmayıp yalnız bir dereceye kadar benzeyen (kafiye).

AŞIRMA: (Fr. plagiat) (es.t. intihal, sirka) (YTS)Başkalarının yazılarından bölümler, koşuklarından dizeler alıp, kendininmiş gibi gösterme ya da başkalarının konularını, kavramalarını benimseyip değişik biçimlerde anlatma.

AŞIRMACA: (es.t. ahz ü sirka) (YTS) Başkasının yapıtını az çok değiştirerek, ya da hiç değiştirmeden kendi yapıtıymış gibi ortaya çıkarma.

AUTOBİOGRAFİE[KF(Fr.-Osm)] : Sâhibi tarafından yazılmış tercüme-i hâl.

AUTOGRAPHE: [KF(Fr.-Osm)] Muharririn hatt-ı destiyle yazılmış.Muharririn hatt-ı destiyle yazılmış kitap.

AUTOGRAPHİE: [KF(Fr.-Osm)] Bir hattı,kağıttan taşın üzerine naklederek tab' ile nüshâlarını teksîr ediş,istinsâh.Müelliflerin hatt-ı destiyle yazılmış kitaplar hakkındaki ma'lûmat.

AVAM LİSANI: (TET) Şinasi, halka halk diliyle hitap etmeyi lüzumlu gördüğünü, bu sefer Avrupai bir te' sis dolayısıyla ifade fırsatını bulan ilk muharrir olmuştur. Bu sebeple eserlerini ya sade bir dille, ya safi Türkçe ile yahut da avam lisanı dediği halk Türkçesiyle yazmıştır.

AVANT-SCENE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatro sahnesinin,yani oyuncuların oynadıkları mahâllin ön tarafı.tiyatro oyununun oynanılan vukû'âtından evvel farz olunan vukû'atı.

AVRUPAİ EDEBİYAT: (MTBE) Türkiye'de, Avrupai edebiyatın kesinleşmesini sağlayan Namık Kemal, Şinasi-Ziya Paşa- Namık Kemal okulunun en çok eser veren yazarıdır.

AVRUPAİ TÜRK EDEBİYATI: (MTBE)Tanzimat'tan sonra, Avrupa medeniyetine daha büyük hızla katılmaya başlayan Türk milletinin edebiyatında da Avrupai yenilikler yapıldı. Edebiyatımızda, daha geniş halk topluluklarına ses duyurmak, sosyal ıstırap, ihtiyaç ve ülküleri edebiyat vasıtasıyla halka yanılmak ya da yeni edebiyat türleriyle ve çeşitli Avupai sanat anlayışlarıyla eserler vermek gibi davranışlar başladı.İşte bu dönemdeki edebiyata, Avrupai Türk Edebiyatı diyoruz."

AYKIRILIK: (Fr. mal a propos) (YTS)Konuya, düşünceye, yazıya uygun olmayan ya da ters düşen anlatım.

AYRINTI: (ETS) Teferruat. Kompozisyonda asıl konu ile ilgisi uzak ve zayıf olan yönler.

AYRINTI: (Fr. detail) (es.t. feri, çoğ, teferruat) (YTS)Yazın ve sanat yapıtlarında, bir bütünün ufak parçaları.

AYTA : (Hitabe, Harangue) (TDK) Resmi bir yerde, büyük kimseler karşısında söylenen ve oldukça kısa olması gereken söylev. (AYTA VURGUSU, Accent oratoire)

AYTAÇ: (Fr. orateur) (es.t. Hatip) (YTS) Bir topluluk karşısında güzel konuşarak bir düşünceyi anlatmada, bir duyguyu aşılama usta olan kimse. Bkz. Aytam, söylev.

AYTAM: (Fr. harangue) (es.t.hitabe) (YTS)Bir toplulukta bir düşünceyi bir eğilimi benimsetmek amacıyla yapılan, uzun hazırlıksız konuşma.

AYTAMLIK: (Fr. art oratoire,élaquence) (es.t. hitabet) (YTS) Bir düşünceyi, bir sorunu karşısındakilere dil uzluğu ile açıklama sanatı ya da işi.

AYTA SORUSU: (Fr. interrogatian) (YTS) Topluluk önünde, sözü güçlendirmek amacıyla konuşma arasına sıkıştırılan, karşılıksız kalacağı bilinen soru.

B

BÂB: (EST) (Böp) Bölüm.

BADİNAGE: [KF(Fr.-Osm)] Latîfe,mizâh.Hezeliyât.Bir ibârenin içindeki nükte ve cinaslar.

BAĞDAŞIM: (es.t. **İnsicam**) (YTS)Anlatışın konuya uygun düşmesi. Bkz. Tutarlık.

BAĞIMLI: (Fr. **engagé**) (TDK)Herhangi bir siyasal akımı desteklemeyi amaç edinen yazar ya da yapıt.

BAĞLAK: (**Epilogue**) (TDK) Bir edebiyat parçasının içindeki fikirleri bağlayan sonuç.

BAĞLAMA: (**Nakarat, Refrain**) (TDK) Şarkıların belli yerlerinde tekrarlanan dize.

BALAD: (**Ballade**) (**Fransız ed.**) (TDK) 1. (On üçüncü yüzyılda) Dans şarkısı. 2. (Bugün) Üç dönüden ve bir ağırlamadan ibaret küçük bir koşuk şekli. 3. Bir çeşit nazımlı masal.

BALAD: (EA) Batı edebiyatına ait bir nazım şekli ve türü. Nazım şekli olarak balad üç uzun bir Nezâir'kısa bendden meydana gelir. Uzun bendlerin mısra sayısı 6-10 arasında değişir. Her bendde eşit mısra vardır. Kısa bend ise 4-5 mısradır. Bu bent Allah'a, krala, prense vb. seslenen ithaf bendidir. Her bendin sonundaki mısra bir çeşit nakarattır: Değişmeden tekrarlanır. Kafiyeleşmiş şekli kesin değildir; ancak bendlerde ilk dört mısra çoğunlukla çapraz kafiyeye, sonrakilerde sarma kafiyeye uyar.

Nazım türü olarak eskiden bir hikâyesi olan kısa lirik şiirlere, her çeşitten duygulu şarkılara balad denirdi. Dini, satirik, trajik vb. olmak üzere her çeşit konuda söylenir.

Ortaçağ boyunca, özellikle İtalya'da ders sırasında ve müzik eşliğinde söylenen lirik şiirler olarak görüldü. XVII. yüzyıldan bu yana klasik şeklini aldı. Masal ve efsane niteliğindeki bendleri ele alıp işleyen, kısa ve hikâyesi olan şiirler olarak kullanıldı.Çağdaş şiirde ise baladın klasik biçimi ve muhtevası değiştirilip genişletilerek hikâyelerin yanında felsefî, hikemî ve duygu yönü (lirik) ağır basan baladlar yazıldı.

Türk edebiyatında balad ancak Cumhuriyet edebiyatından sonra kullanılmıştır.

Örnek: Dilek

Büyük İsa cümlenin efendisi!

Cehennem ateşinden koru bizi;

Koru bizi acı da halimize.

Dostlar görüyorsunuz halimizi

Tanrı'dan mağfiret dileyin bize. François Villon (Çev.Orhan Veli)

BALÂD: (Fr. Ballade) (ETS) Edebiyat ve müzikte, çağ çağ, türlü adamlara geldi, eskiden, hikayeli kısa lirik şiirlere, her çeşitten duygulu küçük şarkılara balâd denirdi; bunlar her şeyi konu edinebilirler, dini, satirik, trajik olabilirlerdi. Balâd, asıl vatanı olan İtalya'da, XII. yüzyıla kadar dans şarkısı anlamında kullanılırdı. XII-XIII. yüzyıllarda hikaye özelliğinden sıyrılıp daha artistik bir dans türkü oldu, XVIII. yüzyılda gene masala hikayeye döndü. Avrupa'da, halk ağzındaki anonim lirik şiirler ve türküler zamanla gelişerek bugün için çok yaygın bir nazım şekli olan balâdı meydana getirdiler. Edebiyat tarihi, bugünkü Avrupa balâdlarını kaba bir sınıflama ile ikiye ayırıyor: yazarı belli, yazarı belli olmayan, nazım şekli olarak balâd, genellikle üç tam ve bir yarım kıtadan kuruludur. Kıtaları altılı olur, sekizli olanları da vardır. Kafiye düzeni çoğunlukla çapraz kafiyeye uyar. Örgü kafiyeli olanları da görülür.

BALADİN: (Fr. Ballet) (ETS) Eski Fransız tiyatrosunda grotesk dansları ile soytarı rolüne çıkan sanatçı.

BALETLİ KOMEDİ: (Comedie - ballet) (TDK) Her perde sonunda danslar yapılan komedi.

BALLADE: [KF(Fr.-Osm)] Fransızca'da eski bir nev'i nakarâtlı şi'ir. Masal kabilinden manzûme.

BALLET: [KF(Fr.-Osm)] Bir vak'â -yı sahîhayı yâhût mevhûmu tasvîr ve taklîd eden raks. Rakslarla karışık olarak icrâ olunan tiyatro oyunu.

BARBARİZM: (Fr. Barbarisme) (ETS)

1. Bir dile yabancı olan sözü kullanmak.
2. Morfolojik yapısı bozuk olan sözü kullanmak.
3. Dil duygusuna aykırı her çeşitten söz, türetme ve deyim kullanmak.

BAROK: (Fr. Baroque) (ETS) Önceleri yalnız plastik sanatlarda kullanılan bu terim, XX. yüzyıl başlarında edebiyatta da kullanılmaya başlamıştır. Alman edebiyat tarihçileri rönesansla klasisizm arasındaki çağa barok çağı adını vermişlerdir. Barok edebiyatı hıristiyan idealizmine ve Yunan mitolojisine dayanır. Kahramanlar hem İsa'nın askerleri, hem de aşık şövalyelerdir. Dünya işleri boştur. İnsana ruh dengesini ancak sevgi ve sabır verebilir. Acı ve ölüm insanı Tanrı'ya yaklaştırır. Bu mistisizm dinsel şiir türünü çok etkilemiştir. Barok yazarlar yapmacıklı üslûba, şaşırtıcı buluş ve nüktelere, söz sanatlarına çok düşkündürler. Barok edebiyatı XVI. yüzyılda İspanya'da başladı, oradan İtalya'ya ve Fransa'ya geçti. XVII. yüzyılda Almanya ve öbür Avrupa ülkelerine sıçradı. Önemli temsilcileri: İspanya'da: Luis de Gongora Y Argote (1561-1627), İtalya'da G. Marini (1569-1625), Fransa'da: G. du Bartas (1544-1590), İngiltere'de: John

Lyly (1554-1606), Almanya'da: Hoffmann von Hoffmannswaldau (1617-1679) ve D.C. von Lo.

henstein (1637-1683). Barok edebiyata İspanya'da Estilo Cu1to. İtalya'da Marinismo, İngiltere'de Euphuism , Fransa'da Preciosite adı da verilmiştir.

BASIN: (EA)Yazılı kitle haberleşme aracına denir. Haber ve fikirleri toplayan değerlendiren ve kamuoyu oluşturan basın organları belli zamanlarda yayınlanır.

Günlük olayları halka duyuran ilk gazete MÖ. Mısır'da çıkmıştır. Roma'da MÖ. Günlük haberleri veren “acta diurna”lar “forum” ve “agora”lar “ilk gazetecilik faaliyetleri” kabul edilebilir. Haber ve fikirlerin elle yazılıp satılması XIV.yüzyılın sonunda Venedik'te görülür.

Bu tür gazetelere Venedik'i parası gazetta karşılığında dağıtımcı gazetantiden alındığı için gazete adı verilmiştir.

Bugünkü anlamda gazetecilik XVII.yüzyıl ve XVIII.yüzyıllarda gelişmiştir. Günlük gazete olarak Almanya'da Leipziger Zeitung (1660), İngiltere'de Daily Courant (1702), Fransa'da Journal de Paris(1777) yayınlanmaya başlamıştır.

Türkiye'de gazetecilik Avrupa'ya göre çok yenidir. Osmanlı sahasında yayınlanan gazete İstanbul'da Fransız Büyükelçiliği'nin çıkardığı Bulletin de Nouvelles (1795)tir. On beş günde bir 6-8 sayfa yayınlanan ve İstanbul'daki Fransızlarla büyük devletlerin diplomatlarına dağıtılan bu gazetenin ardından yine aynı elçiliğin Gazette Française Constantinople (1796)'ı çıkardığını görüyoruz. Türkiye'nin birçok yerinde yabancıların çıkarlarını korumak için devrin geçerli dili Fransızcayla başka gazeteler de yayınlanmıştır.

Türkçe ilk gazete ise, Mehmet Ali Paşa yönetimindeki Mısır'da çıkan Vak'acı Mısıriye (1828)dir. Osmanlı başşehirinde ise 1831'de Takvim-i Vekayi yayımlanmaya başlanmıştır. Le Moniteur Ottaman adlı Fransızca bir gazete Alexander Blacque II.Mahmu2un himayesinde aynı yılda çıkarılmıştır. Düzensiz yayınlanan gazetenin Arap, Fars,Rum, Ermeni ve Bulgar dillerinde de yayınlandığı görülür.

11 Kasım 1831'den zamanımıza kadar Türk basın tarihini 5 döneme ayırabiliriz:

1. Başlangıç Dönemi: (1831-1861)
- 2.Gelişme Dönemi: (1864-1908)
- 3.Geçiş Dönemi: (1908-1923)
- 4.Güdümlü Basın Dönemi: (1923-1946)
- 5.Çok Parti Dönemi: (1946-)

BASIN : (HBTS) Gazete ve mecmua gibi belirli zamanlarda çıkan basmaların tamamı, matbuat.

BASKI: (ETS) Bir eserin barimevinde kitap şekline konması. Kontrol için başka kağıda basılmasına «prova baskı» derler. Her basılış numara alır; kitabın ilk baskısı, ikincisi baskısı, üçüncüsü baskısı gibi. Eskiden «tab» derlerdi. Baskıyı yapan makineye «baskı makinesi» denir.

BASMAKALIP: (ETS) Sözde ve yazıda çok kullanılmış düşünce, benzetme ve anlatım şekli. «Tarihe bir göz atacak olursak...» gibi. Eski adı «İbtizâl».

BASMAKALIP: (Fr. cliché) (es.t. hayide) (YTS) Kullanıla kullanıla etkinliğini ve anlam özelliğini yitirmiş söz.

BAŞESER: (Şaheser, Chef - d'oeuvre) (TDK) Sanat bakımından güzelliğin doruğuna erişmiş eser.

BAŞ KAFİYE: (ETS) Kafiye ve aliterasyonun, mısra başlarında yapılan çeşidi. Dede Korkut hikâyeleri bu bakımdan çok zengindir.

Kara dağım yükseği oğul,
Kara suyum taşkını oğul,
Kocalığım vati aldırıldığım yalnız oğul.

Dede Korkut

BAŞLANGIÇ, BAŞLARKEN: (Avant-propos) (TDK) Kısa önsöz veya giriş.

BAŞLANGIÇ: (es.t. iptida, mukaddime) (YTS) Bir yapıtın ya da yazının ilk tümcesi. Buna "baş" da denir. Türleri:

- 1- Bayağı başlangıç [es.t. mukaddime-i adiyé]: Söze, süslemekten kaçınarak açık ve kısaca girme.
- 2- Aldatıcı başlangıç [es.t. mukaddime-i hadia]: Dinleyici ya da okuyucuyu kızdırabilecek bir konuya uygun, yumuşak sözlerle girme.
- 3- Görkemli başlangıç [es.t. mukaddime-i muhteşeme]: Dinleyici ya da okuyucuların ilgisini uyandıracak parlak sözlerle konuya girme.

BAŞ MAKALE: (ETS) Gazete ve dergilerde, başyazarın, genellikle günün en önemli konusu üzerinde, duygu, düşünce ve görüşlerini anlattığı makale türü. Gazetelerin ilk sahifesindeki soldan birinci sütun çoğunlukla baş makaleye ayrılır. Bk. Başyazar. Makale.

BAŞOLGU: (Action) (TDK) Bir edebiyat eserinin asıl konusunu meydana getiren başlıca olgu.

BAŞOLGU: (Fr. action centrle) (YTS) Bir yapıtın temel konusunu oluşturan başlıca olgu.

BAŞ ÖZETİ: (Argument) (TDK) Bir sahne eserinin baş tarafına geçirilen özeti.

BAŞUYAK: (YTS) Bk. Uyak.

BAŞYAPIT: (Fr. chef d'oeuvre) (es.t.şaheser) (YTS) Kusursuzluğa ulaşan bir sanatla gerçekleştirilmiş yapıt; belli bir türde en üstün yapıt.

BAŞ YAZAR: (ETS)Gazete ve dergilerde baş makaleyi yazan yazar.

BAŞYAZI : (HBTS)Başmakale

BAŞYAZI: (es.t. başmakale) (YTS) Bir gazete ve derginin sorumlu kişisinin ya da üyesinin gazete ve derginin eğilimine uygun olarak, imzası ile yazdığı, çoğu zaman sol köşede bulunan yazı.

BATILI SÖYLEYİŞ: (TET) Şiirde mısra ve beyit istiklalini kırmadaki bir beyitte başlayan sözü öteki beyitlerde devam ettirmek tarzındaki Batılı söyleyişe, Hamid 'in küçük manzumelerinde de örnekler vardır.

BAYAĞI:(Kom.) (ETS) 1.Her zamanki gibi olan olağan. 2.Aşağılık, niteliği düşük anlamlarında kullanılır. Tenkide ikinci anlam, çok söylenilmiş, yıpranmış, orijinalliği kalmamış fikir, basmakalıp anlatımı bildirmede kullanılır.

BAYAĞI: (Fr.banal) (YTS)Anlam özelliği ve sanat değeri olmayan söz, düşünce ve anlatış.

BAYAĞI BAŞLANGIÇ: (YTS) Bk. Başlangıç.

BAYAĞI BİÇEM: (Fr. style bas) (es.t. üslûb-i âdi) (YTS) Sanatsal değerlere yer vermeyen biçem, bkz. biçem.

BAYAĞILIK: (es.t. iptizal) (YTS) Kullanıla kullanıla aşınmış, seçkin bir nitelik taşımayan orta malı söz ya da düşünce niteliği.

BAYRONİZM:(Fr. Byronisme.) (ETS)Adını İngiliz şairi Lord Byron (1788-1824) dan alan şiir anlayışı. Toplum düzenine ve dünya görüşüne, ahlak kurallarına meydan okuyan, dilediği gibi yaşamak isteyen, skandal ve heyecan meraklısı tutum. İsyancı, hayalci, çılgın bir romantizm.

BEĞENCE: (es.t. takriz) (YTS) Bir yapıtın başına konmak üzere bir yetkilinin yazdığı övücü tanıtma yazısı.

BEĞENİŞLİK: (es.t.mergubiyet) (YTS) Aytacın bilgili, üstün değerli, iyi huylu ve güzel konuşur olması kanısı.

BEDİ': (ETS) «Belâgatın dallarından biri, «sanâyi-i lâfziyye(kelime sanatları) ve «sanâyi-i mâneviyye» (anlam sanatları) ile sözü süslemeyi öğreten bilim kolu. / Estetik. Bk. Belâgat.

BEDİİ: (ETS) Estetik değeri olan, zevk okşayıcı.

BEDİİ : (HBTS)Estetik.

BEDİİYYAT : (HBTS)Estetik ilmi.

BEKLENMEDİK: (Kom.) (E.Ten) Okuyanı veya dinleyeni, gözün ilerisi ne olacak diye merakta bırakıp beklenmedik bir sonuçla bitirmeye denir. Bu hale «beklenmezlik» denir; eskiler Terdit diyorlardı.

BELÂGAT: [KF(Osm.-Fr)] Elocution

BELGE: (Fr. document) (es.t. kayıt, vasika, vesaik, vesikalar) (YTS) Bir olgunun, bir olayın, bir savın doğruluğunu gösteren tanık değerindeki yazı, yazıt, söz, nesne, yapıt.

BELGECİLİK: (YTS)1- Yazılı belgeleri inceleme. 2- Bilim konularında kaynak gösterme.

BELGESEL: (Fr. documental) (YTS) Belgelere, gerçek olaylara dayanan yapıt.

BELGESEL ROMAN: (YTS) Konularını toplumsal olaylardan ya da tarihsel belgelerden alan roman.

BİTİRİM: (Chute) (TDK) Bir şiirin sonunda söylenen fikir.

BELAGAT : (HBTS)Meramın iyi suretle, düzgün ve san'atlı sözlerle ifadesi.Fesahat dahi belagatın şartlarından olmakla her söz fasih ve belig değilse de, her belig sözün fasih olması şarttır.

BELÂGAT: (EL) Sözün (fasîh olmakla berâber muktazây-ı- hâl ve makama mutabık olmasıdır) diye târif edilir,öyle sözlerle onları söyleyebilenlere (belîg) denilirdi.

Sözün fasîh olması:ifâdenin kusuru olmaması,muktazây-ı- hâl ve makama mutabık olması da: yerinde ve adamına göre söylenilmesidir. Şu hâlde belâgat – bir dereceye kadar – (Tabîlik) mânasına geldiği gibi düzgün ve yerinde söyleyebilmek kabiliyeti demek de olur.

Belâgat;hem düzgün,hem yerinde söz söylemeği öğreten ilmin de adı olur ve (maâni), (beyan), (bedî') diye üç kısma ayrılırdı ,yani bugün (edebiyat)denilen bilgiye eskiden (ilm-i belagat)adı verilirdi.

Gazete makalesine de eskiden (bend) ,yahut (bend-i mahsus)derlerdi.

BELÂGAT: (MTBE) Sözü'n güzel, sanatlı ve ustalıkla söylenişi; bir maksadın en düzgün.,en iyi şekilde ifadesi. Sözü'n güzel, açık, düzgün ve samimi söylenişi. Bir maksadın en güzel şekilde ifadesi.

BELÂGAT: (EA)Düzgün ve yerinde söz söylemek. Sözü'n düzgün, açık, anlaşılır, güzel olmasını; söyleme sebebiyle ve hitap edilene göre düzenlenmesini öğreten bir ilimdir. Belâgat ilmi (ilm-i belâga) ,beliğ (açık,düzgün ve güzel) söz söyleme mekkesini kazandırdığı gibi, beliğ bir sözü, beliğ olmayan bir sözden ayırma iktidarında verir. Üç kısma ayrılır:

1.İlm-i maâni, 2. İlm-i beyân 3.İlm-i bedî.

Belâgate edebiyatın eski adı diyebiliriz. Edebiyat kelimesi kullanılmaya başlanınca, belâgat onun bir kolu haline gelmiştir.

İslam dünyasında belâgatın iki yönü vardır:

1.Tarf-i âlâ (yüce yön): Belâgatın en yücesi olan îcaz mertebesidir. Bu mertebe Allah'ın kudreti dahilindedir ve örneği Kur'an-ı Kerim'dir.

2.Tarf-i efsel (aşağı yön): İmana hastır. İslam belâgatçılara göre mutlak belâgat Kur'an-ı Kerim'e mahsustur.

Belâgat cahiliye devrinde de hayli gelişmiş durumdaydı. Ancak bir ilim haline gelmesi İslamiyet'ten sonradır. Kur'an-ı Kerim'i anlamak gayretleriyle belâgat çalışmalarına önem verilmiştir. Sıra ile Zemahşeri'nin Esasü'l Belâga'sı, İbn Malik'in Radvul Ezhân'ı ve Misbah'ı, Sekkaki'nin Miftahu'l-Ulum'u, Kazvini bin Telh'îsü'l-Miftah'ı, Taftazani'nin Mutavvel'i önemli belâgat kitaplarıdır. Telhis ile Mutavvel , Abdünnali Efendi tarafından Türkçeye çevrilmiştir.(H. 1289-1290)

İlk Türkçe telif belâgat kitabı Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmaniye'sidir.(H.1299)

Batı'da belâgat Aristo'nun Rhétorique adlı eseri ile başlar.

BELÂGAT: (Fr. Rhetorique) (ETS)Edebiyat sanatını öğreten bilim, edebiyat bilgisi. Üç bölüme ayrılır: 1. Maâni, 2.Beyan, 3. Bedî'. (Bunlara bak.)

BELGİN: (Sarih, Précis) (TDK)Fikri titizcesine bir tamlıkla anlatan (söz, ifade) (BELGİNLİK, Sarahat, Précision).

BELGİN: (Fr. précis) (es.t. sarih) (YTS) Düşünceyi açıkça anlatan tümce, söz.

BELGİNLİK: (ETS)Bk. Açıklık.

BELGİNLİK: (Fr. précision)(es.t. sarahat) (YTS) Düşüncelerin tam bir açıklık ve kolaylıkla anlatılma niteliği. bkz. belgin.

BELGİNSİZ: (Fr.imprécis) (es.t. müphem) (YTS) Bk. Kapalıca.

BELGİNSİZ: (Müphem, Imprécis) (TDK) Belgin olmayan (BELGİNSİZLİK, İpham, Imprécision)

BELGİNSİZLİK: (YTS)Bk. Kapalıcalık.

BELİRSİZ: (YTS)Bk. Bulanık.

BELİRTKE: (YTS) (Fr. notice) 1- Bir yapıtı ve yazarını tanıtmak amacıyla yazılan önsöz. 2- Bir yapıt ya da konu üzerine verilen kısa bilgi.

BELLES-LETTRES: (ETS) (Fr.) Sanat sanat içindir anlayışı ile yazılmış her tür ve biçimdeki edebiyat eserleri için kullanılan genel bir ad. Bu özelliği taşıyan eserler için Bellestristik sıfatı da geçerli bir sözdür.

BEND: (HBTS) Gazete ve benzeri evraka konulan makale, sütun, bahis; Bend-i mahsus. Bend yazmak.

2- Çeşitli kafiyelerde birkaç kısımdan mürekkep bir manzumenin her kısmı nihayetinde aynen tekrar tekrar veya kafiyeli olarak irad olunan beyit ki, birinci takdirde "terkip-i bend".

BEND: (Farsça) (ETS) Sözlük anlamı: Bağ.

1. Divan şiirinde musammat, terkip-i bent ve terci-i bent gibi nazım şekillerinin her bölümü.

2. Terkip-i bent ve terci-i bentteki vasıta beytinin öbür adı.

3. Tanzimat'tan sonra, makale türünün öbür adı.

4. Kanun maddeleri içinde numaralarla ayrılmış bölümler.

5. Genel anlamda bölüm.

BENZEK: (Nazire, Pastiche) (TDK) Ünlü bir yazarın üslûbuna benzetilerek kaleme alınan yazı, ki çoğu yermek, alay etmek veya onun zevk ve sanatını hatırlatmış olmak gibi maksatlarla yapılır.

BENZEKLEMEK: (TDK) Tanzir etmek, pasticher.

BERAAT-İ İSTİHLÂL: (ETS) Bir eserin, ya da bir yazının başına, konuyu işaret edecek yolda yazılmış olan sözler, deyimler; giriş sözleri. Buna "Hüsn-i ibtidâ" da denir.

BERCESTE: (EL) Zahmetsizce hatıra geliveren, fakat yüksek bir manası olan şiirlere vasf olur.

BEŞLİ: (Quintain) (TDK) Beş dizeli dönü veya kesek.

BEŞ HECECİLER: (YTS) Ulusal ölçü olan heceye dönme ilkesini benimseyen beş ozana verilen ad. Ulusal edebiyatçılar, Arap ve Fars koşuk ölçüsü olan aruzu bırakıp koşuklarımızın Türk ölçüsü olan hece ile yazılmasını ilke edinmişlerdir. Çağın yeni

yetişen ozanları bu ilkeye bağlandılar. Bu akıma ilk başlayan beş ozan şunlardır: Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy. Bunlara "hecenin beş şairi", "beş hececiler" adı verilmiştir.

BEŞ HECECİLER: (EA)1908'den sonra Milli edebiyat akımını benimseyerek şiirlerini hece vezniyle yazan şairlere verilen ad. Orhan Seyfi Orhon(1890-1972), Yusuf Ziya Ortaç(1896-1967), Enis Behiç Koryürek (1892-1949), Halit Fahri Ozansoy (1891-1971) ve Faruk Nafiz Çamlıbel (1889-1973)'den meydana gelen ve hece veznini güzel, sade, açık bir Türkçe ve milli zevkle birleştirmeyi en iyi şekilde başarmış beş şaire "hecenin beş şairi" de denmiştir.

Hece vezni, Türk dilinin tabii vezni olarak kabul edilir. İslamiyet öncesi şiirinde ve halk şiirinde bu vezin yüzyıllar boyu kullanılmıştır. Tanzimat devri edebiyatında özellikle Namık Kemal aruz vezni yerine hece vezni kullanılmasını ister. Kendisi de hece ile birkaç şiir yazar. Abdülhâk Hamit'e de bu vezinle tiyatro eserleri yazmasını tavsiye eder. Ancak Rezaizade Mahmut Ekrem de dahil olmak üzere bütün Tanzimat devri edebiyatçıları tecrübelerinden sonra hece vezni ile ahenkli şiir yazılmayacağı kanaatinde birleşirler. Fakat hece vezni artık bir edebiyat meselesi olarak varlığını kabul ettirmiştir. Ara Nesil'den Menemenlizade Mehmet Tahir ve Ali Ferruh bu vezni savunurlar. Daha sonra Mehmet Emin Yurdakul hece ile vezinler yazar. Bu şiirleri Türkçe şiirler adı altında neşr eder. Rıza Tevfik, Âşık edebiyatının etkisinde hece vezni ile manzumeler kaleme alır. (1892)

1098'den sonra II. Meşrutiyet ortamı içinde Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'in öncülük ettiği "Yeni Lisan" ve "Milli Edebiyat" akımı başlar. Hece vezni asıl bu dönemde önem kazanır. İsimlerini yukarıda verdiğimiz beş hececilerin yanında Ziya Gökalp, İbrahim Alâettin (Gövs), Şükûfe Nihal (Başar), Halide Nusret (Zorlutuna), Ali Mümtaz (Arolat), Kemalettin Kâmi(Kamu)ve daha birçok şair de hece ile şiirler yazarlar.

II. Meşrutiyetten itibaren heceye ilgi 1930'lu yıllara kadar sürmüştür. Pek çok şair hece ile şiirler yazmışlardır. Bunlar arasında zaman zaman bir arada zaman zaman ayrı olarak milli dil ve edebiyat davasını benimsemiş ve bu değerlere bağlı kalarak şiirler yazımı bu beş şaire "Beş Hececiler" ismi âlem olmuştur.

Beş Hececiler şiire Balkan Savaşı sırasında ve Servet-i Fünûncuların tesiri ile ayrı ayrı mecmualarda başladılar. Orhon Seyfi Hiyaban'da (1910), Halit Fahri Rübâb'da (1912), Enis Behiç Şehbâl'da (1912), Faruk Nafiz Peyâm-ı Edebi'de (1913), Yusuf Ziya Kehkeşan'da (1914) aruz vezni ile yazdıkları ilk şiirlerini yayınladılar. Bu genç şairleri

hece ile yazmaya Ziya Gökalp'le Ömer Seyfettin teşvik etmişlerdir. Tanışmaları da o zamanlar âdeta bir kültür merkezi halini alan Bilgi Derneği'nde Ziya Gökalp'in verdiği konferansları izlemeleri sırasında olmuştur.

Aruzlu terk eden bu şairlerden Orhan Seyfi, Halit Fahri ve Faruk Nafiz hece ile yazdıkları ilk şiirlerini Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Fuat Köprülü'nün birlikte çıkardıkları Yeni Mecmua'da (66 sayı, Temmuz,1917-Temmuz 1918) yayınladılar. Bu derginin kapanmasından sonra Yusuf Ziya; Şair (15 sayı, 12 Aralık,1918-20 Mart 1919), Halit Fahri;Nedim (18 sayı, Ocak-Mayıs 1919) dergilerini çıkardı. Bu tarihten itibaren Beş Hececiler arasında bazı görüş ayrılıkları doğdu.Halit Fahri yeniden aruzla şiirler yazmaya başladı. Onu Faruk Nafiz takip etti. Faruk Nafiz aruzla yazdığı şiirlerini Nedim, hece ile yazdığı şiirlerini ise Büyük Mecmua'da (1919) yayımladı. Faruk Nafiz'in hece karşısındaki bu tavrına karşılık Yusuf ziya aynı dergide hece ile şiirler yazmakta ısrar etti. Orhan Seyfi'nin de ona katılması ile Büyük Mecmua'da hece şiiri davası yeniden alevlendi. Dergilerinin 1920'de kapanması üzerine Beş Hececilerden Faruk Nafiz, Orhan Seyfi ve Halit Fahri Yarın (1921-1922) dergisinde yazmaya başladılar. Cumhuriyet döneminde Beş Hececiler yine zaman zaman bir araya geldiler, zaman zaman dağıldılar. Milli dil davası etrafında birleşen bu sanatkârlar hece veznini tek vezin olarak kabul etmediler; hece ve aruzu birlikte kullandılar.

Milli Mecmua'da, Hayat, Güneş, Aydıbir, Çınaraltı, Varlık gibi dergilerde yeni hececilerden Halide Nusret, Necmeddin Halil, Ahmet Kutsi, Necip Fazıl, Ömer Bedreddin, Ali Mümtaz'la birlikte hem hece, hem de aruzla yazılmış şiirlerini yayınladılar. Ancak aruz veznine, kullandıkları sade ve berrak dille daha ince kıvrak bir şekil verdiler. Onunla Türkçenin, devirlerinde en güzel şiirleri olarak kabul edilen eserleri meydana getirdiler. Mehmed

Emin'in kuru ve tatsız şiirleri yanına, ince, hisli, kıvrak, anlatılmak isteyen duyguya bağlı ses zenginlikleriyle dolu şiirler yazdılar. Bu şairler hece vezni ile kaleme aldıkları şiirlerde ferdi duyguları yanında, tarihi zenginlikleri, korsan hikâyelerini, yurt güzelliklerini, Anadolu gerçeklerini, tarihi kahramanlıkları ve istiklal mücadelesinin heyecanını dile getirdiler. Milli, tarihi temleri işlediler, ayrıca bir memleket edebiyatı meydana getirmeye yöneldiler.Daha çok hecenin klasik kalıbı olan on birli heceyi kullandılar. On dörtlü kalıpla da şiirler yazdılar. Hecenin duraklarında bazı değişiklikler yaptılar. Hece vezninin klasik nazım şekli olan dörtlüğe bağlı kalmadılar. Yeni şekiller aradılar. Düz kafiyeli veya beşli, altılı, yedili bendlerden meydana gelen şiirler ortaya koydular. Değişik hece kalıpları kullanarak serbest müstezat şeklini denediler. Yeni

biçimler arayarak bir olayı bir hikâyeyi anlatmak için uzun şiirler yazdılar. Nazmı, nesre yaklaştırdılar.

Beş Hececiler, hece veznini tiyatro eserlerinde de kullandılar. Yusuf Ziya Binnaz'ı (1919), Faruk Nafiz Cenayir'ı (1925), Halit Fahri Sönen Kandiller'i (1929) vb. birçok eseri hece vezniyle kaleme aldılar.

Hecenin beş şairi hece ile yazdıkları şiirleri şu kitaplarda topladılar: Akından Akına (Yusuf Ziya, 1916), Dinle Neyden (Faruk Nafiz, 1919), Bulutlara Yakın (Halit Fahri, 1920), Gönülden Sesler (Orhan Seyfi, 1922), Miras (Enis Behiç, 1927).

BETİM: (Fr. description) (es.t. tasvir) (YTS) Söz ve yazı ile bir nesneyi göz önünde canlandırma.

BETİMCE: (Fr. portrait) (YTS)Öykü ve roman gibi yazın türlerinde insanların dış görünüşlerini ve iç niteliklerini betimleyen yazı bölümü. Dışsal ve tinsel olmak üzere ikiye ayrılır.

BETİMLEME: (es.t.tasvir etme) (YTS) Bir olayı bir varlığı ya da bir kavramı göz önünde canlandıracak biçimde söz ya da yazı ile anlatma.

BETİMLEMEK: (Fr. décrire) (es.t. tasvir etmek) (YTS) Bir nesneyi söz ya da yazı ile göz önünde canlandırmak.

BETİMLEMEK: (Tasvir etmek, Décrire) (TDK)Bir şeyi söz veya yazı ile göz önünde canlanacak şekilde anlatmak (BETİMLEME, BETİM, Tasvir, Description; BETİMLİ, BETİMSEL, Tasviri, Descriptif) (Tasvir etmek, Descriptif)

BETİMLEYİCİ UYUM: (es.t. âheng-i tasviri) (YTS) Anlatılanları sözcüklerin örülüsünden, tümcelerin uzayıp kısalmasından, kimi sözlerin seslerinden yararlanarak canlandırma özelliği:

Dışarda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi

Döverdi sahili binlerce dalgalar asabi.

(Tevfik Fikret, Balıkçılar)

BETİMSEL: (Fr. descriptif)(es.t. tasviri) (YTS) Betime değin, betimle ilgili.

BEYLİK DÜŞÜNCE: (Fr. lieux communs) (YTS) Herkesçe bilinen, genel değersiz düşünce.

BEYAN : (HBTS) Belagatın anlatış yollarını gösteren bölümü.

BEYÂN:(İlm-i Beyân) (ETS) Belâgatın dallarından biri; mecaz,istiare,teşbih,kinaye v.b. gibi konuları anlatan bilim.Düzenli ve iyi anlatım sanatı.Genel olarak anlatım yerine de kullanılır.

BEYÂNÂT: (ETS) Demeç.

BİBLİOGRAFİE: [KF(Osm.-Fr)] Esâmi-i kütüb.

BİBLİYOFİLİ: (Fr. **Bibliophilie**) (ETS) Kitap sevgisi. Kitaba düşkünlük.

BİBLİYOFOBİ: (Fr. **Bibliophobie**) (ETS) Kitaplardan tikslenme ve korkma hastalığı.

BİBLİYOGRAF : (HBTS)Kitap bilgisi olan kimse.

BİBLİYOGRAFİ: (EL)Bizde kitabiyyat denilen ilmin Avrupalılarca adıdır.Bunu tarih ve nev'i sırasında zikrediyorlar. Türklerin en büyük kitabiyyat âlimi Katip Çelebi'dir ki 15000 kitap ve 10000 müelliften bahseden **Keşf-üz-zunûn**'u yazmış , bu mühim eser Avrupa dillerine de çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA: (Bib.) (E.Ten.) «Kitap bilgisi», kitapları bilme, anlatma demektir. Kitapların içindekiler, boyu, basılma yerleri belirtilir. Bir dilin kitapları için Genel Bibliyografya yapılacağı gibi bir bilim dalı, veya onun belli konusu üzerinde meydana getirilmiş kitapların bibliyografyası da yapılabilir. Bir yazarın bibliyografisi meydana getirilerek onun bütün eserlerinin kolayca tanınmasına çalışılır. Son yüzyılda, basma işinin genişlemesi, kitapların çoğalması, bir konu veya bir yazar hakkında bir kişinin her şeyi bilmesini imkan dışına çıkarmıştır. Böylece her konu için türlü bakımdan hazırlanmış bibliyografiler çalıştırmayı kolaylaştıracak, verimli kılacak kaynaklar halini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA: (EA) Kitap bilgisi, bibliyografi. Kelime, Yunanca bibliographia'dan gelir. Kitap bilgisi anlamına yabancı dillerde ve Türkçede literatür denir. Osmanlıcada bibliyografya karşılığı olarak esâmi kütüb, ilm-i kütüb, ilm-i ahval-i kütüb, ilm-i tarifü'l kütüb, kitabiyyat terimleri kullanılmıştır. Kaynakça da bibliyografyayı karşılayan bir kelimedir.

Bibliyografya, Tanzimat'tan sonra Batıdan dilimize giren kelimedir. İlk defa 1891'de kullanıldığı görülür.

Bibliyografyaların ilmi çalışmalara büyük katkısı vardır. Aynı konuda daha önce yapılmış araştırmalar ve incelemeler, varılan sonuçlar yeni çalışmalar sırasında değerlendirilir.

Bibliyografya düşüncesi Avrupa'da matbaanın keşfedildiği 1450'den sonra başlamış ve gelişmiştir. Kitapların teknik yolla gelişmesini ve çoğalmasını sağlayan bu buluşun kısa zamanda Avrupa'ya ve dünyaya yayılmasıyla yayınlanan kitap sayısı da hızla artmıştır. Bu durumda bilim adamlarının, kütüphanecilerin, kitapseverlerin vb. yayınlardan haberdar olmaları için yayımcılar kitaplarını tanıtmaya ihtiyacı hissetmişlerdir. Böylece bibliyografik denetim doğmuştur.

Avrupa’da bibliyografya kelimesini önce XVII.yüzyılda kullanıldığı ve çağdaş anlamdaki ilk bibliyografya çalışmalarının da bu yüzyılda yapılamaya başlandığı bilinmektedir.Bibliyografik denetim ancak XIX.yüzyılda milletlerarası önem kazanmıştır.

Dünyada ilk bibliyografik çalışma Johann Tritheim’in Liber de ScriptoribusEclesiasticis (Bale,1964); İslam dünyasında ise, İbnü’l-Nedim’in Fihristü’l-Kütüb (yazılışı 987)’dür.

Osmanlılar devrinde ilk kitabiyet çalışması Kâtip Çelebi (1608-1657) tarafından hazırlanan Keşfü’z-Zünûn’dur. Kâtip Çelebi bu eserinde 9405 yazarın 14.501 eserini kaydeder ve bunlar hakkında önemli bilgiler verir. Keşfü`z-Zünûn yalnız Türk bibliyografya tarihinin değil, dünya bibliyografa tarihinin de önemli kaynaklarından biri kabul edilir.

Bağdatlı İsmail Paşa`nın Keşfü`z-Zünûn `a Zeyli bu değerli çalışmayı XX.yüzyılın başına kadar getirir.

II.Abdülhamid döneminde hazırlanıp yayınlanmış olan 41 basılı kütüphanede katoluğu ve Mizacı Murat Bey`in yine Sultan Abdülhamid döneminde basılmış kitapları içine alan Devr-i Hamîdî Âsarı (1891) önemli bibliyografya çalışmalarıdır.

Cumhuriyet dönemine kadar başka bir bibliyografya çalışması görülmez.Cumhuriyet döneminde ise , bu konuda en önemli çalışma yeni Türk harflerinin kabul edildiği 1928`den sonra başlar. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Bibliyografya Servisi tarafından hazırlanmış ve Cumhuriyet`in Onuncu Yıl münasebetiyle yayınlanmış iki ciltlik resmî ve özel yayınları gösteren Bibliyografya (2 cilt, İst. 1933)`dan sonra Milli Eğitim Bakanlığı üç cilt halinde Türkiye Bibliyografyası`nı çıkarmıştır.

Basma yazı ve resimleri derleme kanununun 1934`te yürürlüğe girmesinden sonra “Türkiye Bibliyografyası” nın yayınına girişilmiştir.

Bibliyografyalar genel ve özel olmak üzere ikiye: Genel bibliyografyalar, yayınları herhangi bir konu sınırlaması yapmadan belirlenirler. Özel bibliyografyalar ise, konu bakımından bir sınırlamaya giderler.

Yayınların belli ölçülere göre seçilmiş bir bölümünü göstermek gayesiyle hazırlanmış bibliyografyalar veya bir kişinin eserlerini veren şahıs bibliyografyaları da vardır.

Bibliyografyaların düzenlenmesinde katologlama kurallarına uyulur. Böylece aynı özelliklerin aynı biçimde, belli bir sırada ve belli bir yazılış düzeni içinde verilmesi sağlanır.

Bibliyografya düzenlenmesinde bazı hususlara dikkat edilir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Bibliyografya, araştırma ve yazının sonunda topluca verilir. Metnin geçtiği yerde verilen bibliyografyayı kaynak dipnotları olarak değerlendirmek daha uygundur.

Bibliyografya, yazar soyadına göre alfabetik düzenlenir. Aynı yazarın birden çok eserinde tarih sırası gözetilir. Araştırmanın gelişmesini sağlıklı vermek için soyadı sırası delil, tarih sırası önemlidir. Kitabın veya araştırmanın basıldığı tarih yazılır;" ile ayrılıp yazarın soyadı, adı, kitabın adı, basıldığı yer sıralanır. Makale ve kitabın bibliyografyada verilişini örnekleriyle görelim:

1. Makale: Yazarın SOYADI, Adı, "Makalenin tam başlığı" (tırnak içine alınır.) içinde yer aldığı dergi, kitap, ansiklopedi vb'nin tam (altı çizilir).

Cilt ve sayı numaraları, basım yeri ve yılı, başlangıç ve bitiş sayfa numaraları.

2. Kitap: Yazarın SOYADI, Adı, Kitabın tam başlığı (altı çizilir) (varsa) cilt veya sayı numaraları, basım yeri ve yılı.

Örnekler:

1. Makale:

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi, "Seyfi Sarâyi'nin Gülistan tercümesinin dil hususiyetleri" "Türkiye Mecmuası, C. XV (1968), İstanbul 1969, s. 75-/26.

2. Kitap:

LEVEND, Agâh Sırrı, Ümmet Çağrı Türk Edebiyatı Ankara 1962.

BİBLİYOGRAFYA : (HBTS)Kitap bilgisi. 1. Kitaplar hakkında bilgi. 2- Belirli bir konu üzerindeki yayınların tamamı.

BİBLİYOGRAFYA: (Fr. Bibliographie) (ETS)Yayınları yıl, ay, tür ve benzeri bölümlere göre liste olarak tanıtan kitap. İnceleme kitaplarının sonunda, o konu ile ilgili yayınları gösteren liste. Eski adı kitabiyat. Bibliyografi de denir.

BİBLİYOKLEPTOMANİ: (Fr. Bibliocleptomanic) (ETS)Yalnız kitap çalma hastalığı.

BİBLİYOMANİ: (Fr. Bibliomanie) Kitap merakının, hastalık durumunu alan biçimi. Her dilde, her konuda, her türde kitap toplamak merakı. Okumak için değil de biriktirmek için kitap toplamak.

BİÇEM: (Fr. *sityle*) (es.t. *üslûp*)(YTS) Sanatçının görüş duyuş anlayış ve anlatıştaki özelliği ya da bir türün bir çağın kendine özgü anlatış biçimi. Türleri için bkz. gerçek biçem, bayağı biçem, yalın biçem, süslü biçem, yüce biçem, orta biçem, zengin biçem, değışmeceli biçem, çocuksu biçem, özensiz biçem.

BİÇİM: (Fr.*forme*) (es.t. *şekil*) (YTS)1- Yazın ve sanat yapıtlarında dış görünüş. 2. Koşukların kuruluş ve uyak düzenlerine göre olan dış görünüşü: Gazel, mesnevi, rubai, sone gibi.

BİÇİM:(E.Ten.) Bk.Form.

BİÇİM: (EA) Bkz. Şekil

BİÇİM:(ETS)Form, şekil. Bütün sanat eserlerinde, eserin dış görünüşü. Edebiyatta nazım şekli, kafiye örgüsü, üslup gibi.

«Sen ancak kusursuz biçimler kurmaya bak. Öz kendiliğinden gelir. Güzel bir ev kiracısız kalmıyacağı gibi, güzel bir biçim de manasız kalmaz, okuyanlar getirir onu.»

A. Gide

«Hiçbir edebiyatta bizimki kadar biçim ihmal edilmedi ve gençler (XX. yüzyıl) bizde olduğu kadar günlük yeninin emrine girmede.»

Prof.Dr.Ahmet Hamdi TANPINAR

BİÇİMCİLİK: (Fr. *formalisme*)(YTS) 1- Yazıda her şeyden önce biçime önem verme. 2- 1915 – 1930 yılları arasında Rusya'da ortaya çıkan ve edebiyat yapıtlarını kendi başına bir dizge olarak alıp öğeleri arasındaki bağlantılara göre inceleyen, bugünkü yapısalılık akımının gelişmesinde de etkileri bulunan, bir dilbilim ve eleştiri akımı.

BİLDİRİ: (Avertissement ou Avis) (TDK.) Bir eserin bazı özelliklerini bildirmek için, çoğu yayımcı tarafından yazılan kısa önsöz.

BİLDİRİ: (Fr. *message*) (es.t. *tebliğ*)(YTS)1- Bir kurum, bir topluluk ya da önemli bir kişinin herhangi bir olguyu, herhangi bir savı kitleye duyurmak için yazdığı yazı. 2- Bir edebiyat yapıtından çıkan temel anlam, sanatçının asıl anlatmak istediği. 3- (Fr.*communicotion*) Bilimsel kurultaylarda okunan incelemelere verilen ad.

BİLDİRİ: (ETS)Bir olayı anlatan bir kararı bildiren, ya da bir problem karşısındaki özel duyuş, düşünüş ve tutum şeklini ilan eden söz ve yazı. Basın ve yayın yoluyla ilgililere ya da topluma duyurulur. Tebliğ.

BİLDİRGE: (Fr. *déclaration, manifeste*) (es.t. *beynname*) (YTS)Belirli bir konuda bir topluluk ya da bir kişinin kamuoyuna yaptığı yazılı açıklama.

BİLDİRME TÜRÜ: (Genre démonstratif) (TDK.) Edebiyatın öğretme ve sözenlik türlerini kapsayan türü.

BİLEŞİM: (Composition) (TDK.) 1. Bir konuyu meydana getiren fikirleri uygun bir şekilde birbirine bağlama işi ve bundan doğan sonuç. 2. Öğrencilere fikirlerini sıraya koyup anlatmasını öğretmek için yaptırılan yazı çalışması. (BİLEŞTİRMEK, Composer).

BİLEŞİM: (Fr. synthèse) (YTS)Bilim ve sanat çalışmalarında ayrıntılardan bir bütüne varma.

BİLGİLİK: (Notice) (TDK.)1. Bir eser ve onu yazan hakkında bilgi vermek için yazılan önsöz. 2. Bir eser veya konu hakkında kısaca bilgi veren yazı

BİLİM: (Bilim-şir ilişkisi) (ETS) “ilimsiz şir aslı yok duvar gibidir.» FUZULİ

«Şir, en azından tam işlenmiş, başka bir deyişle, gerçek ve soylu anlamda şir olmak istiyorsa ve çocuklar için uydurulmuş bir masal durumunda kalmak istemiyorsa, onun da bu anda bilimin güvenli bir tanım hazinesi olarak sunduğu insan ve yaratıkları işlemeyi amaç edinmekten başka bir düşüncesi olmamalıdır... Bilim araştırmaları ile varılan yeni sonuçlara uymak, yapılacak işin en doğrusudur.» Wilhelm BÖLSCHÉ

BİLİMLİK: (Traite) (TDK.)Bir bilim veya sanat konusunu uzun uzun açıklayan kitap.

BİLİMKURGU: (Fr.science-fiction) (YTS)Gelecek çağları, yapılan düşsel yolculukları konu alan, insanlığın evrimini, bilimsel gelişmelerin sonuçlarının ne olacağını göstermek ereği güden anlatı türü.

BİLİM-KURGU KİTAPLARI: (ETS)Bilim, teknik ve hayal gücünün ürünü olan ve bugünlük gerçekleşmemiş olaylarla, onaylanmamış görüş ve düşünceleri anlatan yapıtların toplu adı. Frankenstein, Tanrıların Arabaları, Biyonik İnsan... gibi.

BİLİMTAY ÖVGÜSÜ: (Eloge academique) (TDK)Ölmüş bir üye için bilimtayda, onun değerlerini övmek üzere okunan söylev.

BİLİMTAY SÖZENLİĞİ: (Eloquence academique) (TDK.) Nesrin sözenlik türlerinden biri olup bilimtayda okunan kabul söylevi, teşekkür söylevi, bilimtay övgüsü gibi çeşitleri vardır.

BİLİNÇALTI ROMANI: (Roman psychanalytique) (TDK.) Bilinçaltı durumlarını belirten roman.

BİLİNÇ AKIŞI ROMANI: (Stream - of -consciousness novel [İng.J]) (TDK.) Sözle dışarıya vurulan fikir ve duyguları ve onlarla birlikte içten geçenleri de bir arada alarak bilinç akışını kesiksiz ve eksiksiz bir şekilde anlatan, yirminci yüzyıl roman türü.

BİRİNCİ KİŞİ: (Fr. "je") (YTS) Bir anlatıda hem olayları anlatan, hem de bu olayların başlıca kahramanı olan kişi.

BİRİNCİ YENİ: (YTS) Bkz. Garipçiler.

BİRİNCİ YENİ: (ETS) Öbür adı, 1940 Kusağı. Türk şiirinde 1940'larda şiir yazmakta olan kırka yakın şairin toplu adı. Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in başlattığı «garip» hareketi de Birinci Yeni'nin içinde değerlendirilir. Şiirin boyutlarını genişlettiler, heceyi genellikle bırakıp serbest ölçüde şiir yazdılar. İçtenlik ve duyarlık en önemli yönleri oldu. «Bu şiirde eskiyen parçalar varsa bunlar sorumsuzluk, zorlama yasama sevinci yüzünden eskidi. Derin, sessiz gitmediği için eskidi. O eskiyen kısım gençliğin şiiri idi... 1940 şiiri otuzundan aşağı yaşlardaki şairlerin sadece bir başka lûgat tekellüm etme çabaları olmakla önemlidir.» Behçet NECATİGİL

Sanatçılar: Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Kudret Aksal, Samim Kocagöz, Orhan Veli Kanık, Necati Cumalı, Oktay Akbal, Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, Murat Arıburun, Salâh Birsnel, Asaf Halet Çelebi, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Rüştü Onur, M. Tayyip Gökbilgin, Rıfat Ilgaz, Cahit Saffet Irgat, Âbidin Dino, Nail V. , Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Osman Saba, İlhan Berk, Hasan İzzettin Dinamo, Faik Berçmen, Nahit Ulvi Akgün, Burhan Arpat, Kemal Bilbaşar, Cavit Yamaç, Mustafa Seyit Sutüven, Ömer Faruk Toprak, Suat Taşer, Fethi Giray, Attilâ İlhan, Metin Eloğlu.

BİRLİK(Kom.): (E.Ten.) Kompozisyonun en temel niteliğidir. Bir yazar, eserinin türlü bölümleri arasında tam ve ahenkli bir uygunluk kurabilmiş ise, konusunu iyice ortaya koymuş ve onu bir sonuca, mantığa uyar bir çözüme ulaştırmak için de metotlu bir tarzda geliştirmiş ise o eserde birlik var demektir. Sanat eseri tümüyle aynı etkiyi uyandıracak bir bütünlük ahenginde olmalıdır. Üç birlik kuralı bir trajedi veya komedide tek bir olayın (aksiyon birliği), bir gün içinde (zaman birliği), aynı yerde (yer birliği) geçmesi kuralı demektir.

BİRLİK: (ETS) Kompozisyonun en gerekli özelliği. Sözlü ve yazılı anlatımda, asıl konudan ayrılmamak, gereksiz ayrıntılarla asıl anlatılanı gölgeleyip ikinci plana düşürmemek. Vahdet.

BİRLİK: (Fr. unité) (es.t. vahdet) (YTS) Koşukta, yazıda konunun bir ana düşünce ekseninde toplanişı.

BİTİM: (Fr. final) (YTS) Oyun, roman ya da benzeri türlerde sonlama bölümü.

BİTİM: (Achevemen1) (TDK.) Dramda ve destan şiirlerinde çözümlüğün sonu.

BİTİM:(Ti.) (E.Ten.) Bir destan manzumesinde veya bir tiyatro eserinde çözümlü sonu demektir.

BİTİRİM: (Chute) (TDK.) Bir şiirin sonunda söylenen fikir.

BİTİRİŞ: (ETS) Bir eserin bitimine konan sözler.

BİYOĞRAFI: (EL) Terceme-i hâl demektir ki bir adamın hayatından bahseder. Terceme-i hâl dair şark lisanlarında bir çok kitap yazılmıştır.

BİYOĞRAFI: (Kom.) (E.Ten.) Bir kişinin çalışmalarını, aksiyonlarını anlatarak hayatını hikâye eden yazı. Böylece birçok kişinin hayat ve eserlerinin hikâyesini konu yapan kitaplar da bununla adlandırılır. Bir biyografi yazısında, olayların ortaya konuluşunda belginlik, tarafsızlık, yazılışında açıklık, sadelik şarttır. Biyografi çalışmaları her zaman için önemli sayılmıştır. Çok eski zamanlardan beri bu yolda eserler yazıldığı görülmüştür. Biyografisi yazılan kimsenin çevresini, devrini, incelemek ince ve uzun çalışmalarla olabilir.

BİYOĞRAFYA: (EA) Bir kimsenin hayatını anlatan kitaplardır. Eskiden terceme-i hâl (hâl tercümesi) ve çokluğu terâcim-i ahval denirdi. Zamanımızda daha çok Fransızca biographieden Türkçemize giren biyografya veya biyografi kullanılır.

Biyografyalarda kişinin doğum tarihi, yeri, ailesi, öğrenimi, çalışma hayatı anlatılır.

Bir kişinin hayatının bir başkası tarafından yazılması biyografya edebiyatının temel özelliğidir.

Genellikle ünlü kişilerin ve sanatçıların hayatını konu alan biyografileri şu şekilde açıklayabiliriz:

1. Antoloji ve ansiklopedi gibi eserlerde yer alan söz konusu kişiyi tanıtmayı gaye edinen bilgilerde doğum, ölüm yılları, öğrenim ve mesleki durum gibi kalıplaşmış bir yol takip edilir. Önemli bir göreve getirilen veya ölen birinin hayatını özetleyen yazılarla, bir sanatçının kitabının arka kapağında yer alan kısa hâl tercümeleleri de bu gruba girer. Daha genişçe olanlarına klasik biyografya denir.

2. Söz konusu kimsenin şahsiyetini meydana getiren üstün niteliklerinin anlatıldığı biyografyalara portre denir. Bu tür biyografyalarda söz konusu kişi geniş şekilde ele alınır. Duyguları, zaafı, başarıları, alışkanlıkları, çalışması, kısaca onu başkalarından ayıran özellikleri belirtilir.

3. Bir kimseyi çevresi, gördüğü işler, özel hayatı ve eserleriyle kendi çağı içinde ayrıntılı olarak ele alan biyografiler, anlatım biçimine göre monografi veya biyografik roman adını alırlar. Ortak özellikleri bir araştırmacının ürünü olmalarıdır. Bunun için gerekli

belge ve bilgileri toplamak, o kişinin varsa eserlerini incelemek, kişiliğini çeşitli ele alarak ilmî bir anlayışla değerlendirmek gerekir.

4. Birinin ölümünden hemen sonra, onun hatıralarını dile getirmek maksadıyla yazılan eserler de biyografya türüne girer. Buna nekroloji denir. Bu tür eserlerde anlatılan kişi yakından tanınan biri olduğu için ayrıntılı biçimde tanıtılmıştır; ne var ki, yazarın tarafsızlığına güvenilmez. Çünkü anlattığı kişiyi hissi bir tavırla yaklaşır. Bunların dışında hatırat, günlük gibi eserler, ünlü bir kişinin veya yazarın mektuplarını kaplayan kitaplar da tam anlamıyla biyografi sayılmasalar bile, biyografik özellikler taşırlar ve biyografi çıkarmaya yardımcı olurlar. Bir de yazarın bizzat kendi hayatını anlattığı eserler vardır. Bunlara otobiyografi denir. Biyografiler, tertip edilmiş şekilleri ile çeşit ve guruplarda toplanabilir. Bir kişinin hayatına ait olabilir, birçok kişiyi bir araya toplayabilir, belli bir meslekte olanları konu edebilir veya yalnız bir bölgede yetişenleri ele alabilir.

Biyografi türünün ilk büyük yazarı olarak eski Yunan edebiyatında Plutarkhos kabul edilir.

İslam tarihinde ilk bibliyografya Hz. Muhammed'in hayatını anlatan eserlerdir. Siyer(bk.) adı verilen bu tür eserin ilki Muhammed bin İshak (ölm. 768)'a aitti. İbn-i İshak'ın eseri zamanımıza ulaşmamıştır. Ondan naklen anlatan İbn-i Hisam (ölm.828)'in siyeri elimizdedir.

İslamın yayılması ile birlikte bibliyografya edebiyatı da gelişmiştir. Hadis naklinde dayanılan kaynağın güvenilirliği açısından kişinin hayatına da yer verilmiştir. Hadis nakledenlerin hayatını anlatan eserler ilmü'l-ricâl diye bilinir. Sonradan her ilim dalı için ayrı biyografya edebiyatı meydana gelmiştir. Türk edebiyatında ilk biyografya edebiyatı tercüme yoluyla ortaya çıkmıştır.

Mâlik Bahşi'nin Feridüddin Attar'dan çevirdiği Tezkiretü'l-Evliya tercümesi ilk bibliyografyalardan biri kabul edilir. Osmanlı sahasında bibliyografya asıl XVI-XVIII. yüzyıllarda yayılmıştır. Tezkire, menakıb, vefayat, devha, sefine, tuhfe, hadika, fihrist, silsilename, şairnâme, gazavalname, sicil gibi başlıklarla kaleme alınan biyografiler bir kişiyi değil birçok kişiyi anlatır. Ancak meslek sınıflandırılmasına gidilmiştir.

Tarikat büyüklerinin hayatını konu edinen menakıbnameler birer biyografi sayılabilirlerse de, ele aldıkları kişileri efsaneleştirdikleri için ilmi vesika olarak kullanılmaz, sadece delil gösterilebilirler.

Tanzimat'tan sonra biyografya edebiyatı Batı'nın tesirinde gelişmiş, bunun yanında geleneğe bağlı hal tercümeciliği de devam etmiştir.

Cumhuriyet'te, daha çok edebi ve siyasi şahıslar hakkında monografik eserler yazılmış, hâl tercümeciliği geleneğinin çok az örnekleri verilmiştir. Şahıslar hakkında biyografik bilgiler veren ansiklopedi çalışmalarının büyük ağırlık kazandığı görülür.

Biyografi dalında eser veren başlıca yazarlarımız şunlardır: Bursalı Tahir, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Mithat Cemal Kuntay, İbrahim Alâettin Gövsa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Abdülhak Şinasi Hisar, Sadettin Nüzhet Ergun, Şevket Süreyya Aydemir, Behçet Necatigil.

BİYOĞRAFYA:(Fr. Biographie) (ETS) Bir insanın hayatını anlatan eser.

BİYOĞRAFI: (ETS) «Sanatçılar ölür giderler, eserleri kalır; kalan eser kendi adına konuşur, sanatçının biyografisi bir anlayışa ya da hoşlanmaya ulaşmamız için, meyvasını pazardan tanıdığımız herhangi bir tropikal ağacın türünü ya da anatomisini bilmekten daha gerekli değildir»

Robert BROWNING

BLANK VERSE: (İngilizce) (ETS) Kafiyesiz şiir. Avrupa'da Öncüsü İtalyan şairi G. Trissino'dur). XVI.yüzyıl İngiliz şairi H. Howard, Fransız şairi Jodelle, XVIII. yüzyıl Alman şairi Schlegel bu modanın önemli temsilcileridir, Tanzimat dönemi şairlerimizden Abdülhak Hamid Tarhan da kafiyesiz şiiri denemiştir. Ziya Paşa'nın Şiir ve İnşa makalesinde bildirdiğine göre Eski Yunan şairleri de önceleri yalnız ölçüye uyarlar ve kafiye kullanmazlarmış.

BOCALAMA:(Fr. Dubitation) (ETS) Türü nedenlerle, anlatımda söz sırasını, düşünce bütünlüğünü, mantık ölçüsünü bozup, karmakarışık bir yol tutturmak.

BOUFFON: [KF(Fr.-Osm)]Tiyatronun müdhik şahsı.

BOURSOUFLE,E: [KF(Fr.-Osm)] Tumturaklı ibâre.Tumturak-ı elfâz.

BOVARİZM: (Fr. Bovarisme) (ETS) Madame Bovary gibi, düşünce ve duygu yanılmasına kapılıp gitmek.

BÖLGEÇİLİK: (Fr. régionalisme)(YTS) Roman, öykü, tiyatro ve kimi yayın türlerinde yalnız bir bölgeyi ve o bölgenin özelliklerini ele alma işi.

BÖLGE ROMANI: (Roman regionaliste) (TDK.) Konusu, memleketin belli bir bölgesinin özellikleri ve havası içinde gelişen roman.

BÖLÜCÜLÜK: (Fr. paragraphe) (es.t. fıkra) (YTS) Bir düzyazıda konunun bölümlerinden her biri; yazının, bir satır başından öteki satır başına kadar olan bölümü.

BÖLÜM: (Fr. division) (es.t. bap)(YTS) 1- Bir betikte, uygun görülen düzen gereğince, başlık ya da sayılarla birbirinden ayrılan parçaların her biri. 2- Tiyatro oyunlarında konunun ana parçalarından her biri, perde.

BÖLÜMCE: (Fr. feuilleton) (es.t. tefrika) (YTS)Bir yapıtın, gazete ve dergilerde parça parça yayımı.

BÖLÜMCE ROMANI: (Fr. roman-feuilleton) (es.t. tefrika romanı) (YTS)Sanat kaygısından çok, topluluğun merakını çekmesi gözetilerek yazılan ve çoğu gazetelerde bölümler biçiminde yayımlanan roman.

BÖLÜMCÜLÜK: (TDK.) Bak. Yeni izlenimcilik.

BÖLÜN: (Tefrika, Feuilleton) (TDK.)Bir gazete veya dergide parça parça çıkan ve her parçası bir öncekinin devamı olan yazı.

BÖLÜNTÜ: (Cüz,ü, Fasdeule) (TDK.) Kısım kısım yayınlanan bir kitabın her kısmı.

BROCHURE: [KF(Fr.-Osm)] Kitapların eczâsını toplayıp dikme.Ciltsiz ve kâğıt kaplı ufak kitâp,risâle.

BROŞÜR:(Fr. Brochure) (ETS)Risale. Bir kaç sayfalık küçük kitap.

BUCOLIQUE: [KF(Fr.-Osm)] Çobânlara yâhût çobânlığa müte'allik şi'ir vesâire.Çobânların ömür ve ahvâline dâir nazmı eş'âr eden şâ'ir . Çobân eş'ârı.Değersiz şeyler mecmuası.

BULLETİN: [KF(Fr.-Osm)] İntihâb pusûlası.Lâyiha.Jurnal.Î'lân resmi.Kavânîn ve nizâmât mecmû'ası.

BULMACA: (ETS) Bilmecenin harf ya da resimle düzenlenmiş türü. Gazete ve dergilerde görülür.

BULUŞ: (ETS) Orijinalliğin en önemli gerekçesi. Sanatta, konu çeşidi, işleyiş biçimi ve yapı malzemesi olarak yepyeni bir varlık ya da yepyeni bir yol kullanma. Edebiyatta buluş, konu, tema, motif ve üslûp yeniliğinde olur. İcat.

BULUŞ: (İcat, Invention) (TDK.) 1. Bir eserin konusunu seçip onun gelişimlerini zihinde tasarlama işi. 2. Söylevde, inandıracak ve kandıracak esasları araştırıp seçme işi. (Bak. Düzenleyiş ve Deyileme)

BULUŞ: (Fr. invention) (es.t. icat) (YTS)Konuda; duygu, düşünce ve imgelerde başkalarının etkisinden sıyrılı ve bunların işlenişinde yepyeni, yol tutuş. bkz. yaratış.

BUNALTI: (ETS)Bunalım. Bk. Egzistansiyalizm.

BURJUVA DRAMI: (Drame bourgeois) (TDK.) Bak. Sahne eseri.

BÜLTEN:(Fr. Bulletin) (ETS)Günlük rapor. Genellikle kısa haber ya da bilgi. Türkçe karşılığı: Belleten.

BÜRLESK: (Ten.) (E.Ten.) Kaba ve bayağı güldürücü şey, komik.

BÜTÜNCÜLÜK: (Intégralisme) (TDK) Yirminci yüzyıl başlarında çıkan öncü sanat hareketlerinden biri olup, konu olarak aldığı fikir veya duyguyu eksiksiz bir halde ortaya koymak yolunu tutar.

BÜTÜN GÜZELLİĞİ: (ETS)Bütün güzelliği - Parça güzelliği. Bir sanat eserinin toplu güzelliği ile bunu doğuran doku malzemesinin tek tek güzel oluşu. (Şiirde): «Şiirdeki bütün güzelliği, parça güzelliklerinin kesiksiz sürüp gidebilmesinden, zincirlemesinden doğar.» Behçet Necatigil, Bile - Yazdı.

BÜTÜNLÜK: (ETS) (Şiirde) Şiirde biçim ve özü ayrı ayrı değil de içiçe girmiş ve birbirine kaynaşmış bir bütün saymak düşüncesi oldukça yenidir. Modern ontoloji bu bakımdan ölçü, kafiye, nazım biçimi... gibi açılardan hareket edilerek yapılan şiir değerlendirilmelerine karşı çıkar. Ontolojiye göre sanat eseri bölünmez bir bütündür. «Şiir bütünle verilen, bütünle işlenen bir yaratmadır. Onun özünde ne varsa şiirin yapısında erimiş sayılır. Bu bakımdan şiirde müzik uyumu, ses bağlaşımı gibi kurucu ilkeleri yabancı birer varlık diye aramak şiirin dışına çıkmaktır)

Roger CAILLOS

BÜTÜN YAPITLARI: (Fr. oeuvres complètes) (es.t. külliyat) (YTS) Bir yazarın yapıtlarının tümünü içine alan kitap (betik).

BÜYÜK EDEBİYAT: (İng. Great literature) (ETS)Latin yazarı St. VINCENT'in (?-304) büyük ya da yüksek edebiyat için düzenlediği formül: Quod semper, Quod ubique, Quod ab omnibus. (Her zaman her yerde herkes için ya da herkesin yanında olan) LONGINUS'un (I.yüzyıl) büyük edebiyat için prensibi: «Sanatta yüce ve gerçek büyüklük her çağda herkesin hoşlandığıdır.»

C

CABOTİN,E: [KF(Fr.-Osm)] Seyyâr tiyatro oyuncusu.Adî ve mahâretsiz tiyatro oyuncusu.

CABOTİNAGE: [KF(Fr.-Osm)] Seyyâr tiyatro oyunculuğu.

CACALOGİE: [KF(Fr.-Osm)] Nâbîmahâl ve yanlış vaz' olunmuş kelîmelerle tertîb olunmuş kitâb.

CADENCE: [KF(Fr.-Osm)] (Şi'irde) vezin.(Nesîrde) selâset.(mûs.) Ahenk,usûl.

CALEMBOUR: [KF(Fr.-Osm)] Cinâs,tecni's,mazmûn.

CAMÎ : (HBTS)Toplayan, telif eden: Bu mecmuanın camii kimdir?

CANLANDIRMA: (Hypotypose) (TDK.) Her şeyi göz önünde imiş gibi gösteren canlı bir anlatış.

CANLANDIRMA: (Kom.) (E.Ten.)Bir olayı, bir görünüşü, bir duyguyu, bir hayali göz önünde canlı bir görünüşle sermek, yaymak işi.

CANLANDIRMA: (ETS) Varlık, olay ve kavramları göz önündeymiş gibi gösterebilen canlı anlatış.

CANLANDIRIŞ: (hypotose) (YTS)Bir nesneyi gözler önüne serecek biçimde hareketli canlı ve çarpıcı betimleme.

CANLI: (Kom.) (E.Ten.) Yazının, sözün, okuyan veya dinleyen tarafından ilgi ile karşılanmasını sağlayan nitelik. Canlı bir üslûpla anlatılmak, konuyu hareketlendiren kelimeleri uygun seçmekle elde edilir. Canlı (aksiyon) fiiller kullanılmış yazılarda, bu nitelik görülür.

CANLI: (ETS)İnsana hareketli bir gerçeklik duygusu veren (yazı, eser)

CANTATE: [KF(Fr.-Osm)] Bestelenmek üzere tertîb olunmuş nazım.Bir nazma mahsûs musıkî ,beste.

CANTONADE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatroda tasvîr olunan ve tecessüm ettirilen mahâllerin ötesinde farz olunan mahâl.

CEDEL: (ETS)Tartışmada, düşünceleri mantık sırasına göre düzenleme işi.

CENAZE ÖVGÜSÜ: (Eloge funébre) (TDK.)Cenaze töreninde, ölenin değerlerini övmek üzere söylenen söz.

CENTON: [KF(Fr.-Osm)] Şi'ir müntehabâtı,eş'âr-ı müntehabâ mecmu'âsı.Öteden beriden toplanmış münderecândan ibâret te'lif.

CERİDE: [KF(Osm.-Fr)] Gazette.

CERÎDE: [KF(Osm.-Fr)] Journal.

CERÎDE: (YTS)1- (Eskiden) tutanak. 2- (Tanzimat döneminde) gazete.

CERÎDE: (Arapça) (ETS) Türk basınında gazete karşılığında kullanılan ilk terimdir. Ceride-i Havadis, gibi.

CERÎDE : (HBTS) Sonradan mühim vak'aların yazıldığı kağıda dendi. Bu münasebetle memleketimizde ilk çıkışında gazeteye bu isim verilmiş ise de, bugün kullanılmamaktadır: Ceride-i askeriyye, ceride-i bahriyye, bugün kullanılmamaktadır: Ceride-i askeriyye, ceride-i bahriyye, ceride-i tıbbiye: Eski bazı Osmanlı mecmualarının adıdır.

CEZALET: (ETS) Kalın ve sert sesli kelimeleri kullanma, Belâgatçılara göre sözler ikiye ayrılırdı:

1. Elfâz-ı cezle: Söylenişleri kulağa sert gelen sesler: çarh, nakkare, gazanfer, rahşan...
2. Elfâz-ı rakika: Söylenişleri kulağa ince gelen sözler: Sen, şiir, tebessüm, gül...

CEZALET: (EL) Tomruk yani kalın odun demek olan cezl kelimesinden alınmıştır. Telaffuz edilişleri kulağa sert gelen kelimelerin söyleniş keyfiyetidir. Sertlik denebilir. Zıddı rikkattir ki o da incelik demek olur. Kelimelerde rikkat ve cezâlet denilen iki tesavvut vardır. Sen, ben, edeb, şiir gibi söylenişleri ince olanlara elfâz-ı rekika ; arz, çarh, toprak, ağaç gibi telaffuzları kabaca olanlar da elfâz-ı cezle adı verilir.

Edânın (müeddâ) yani lafzın mana, daha açığı üslûbun mevzû ile uygun olması için kelimelerin rikkat ve cezâletine elden geldiği kadar dikkat lazımdır. Beşikteki bir yavrunun uyuduğunu anlatmak için(mışıl mışıl) tabiri kullanılır. Çünkü mevzûun inceliği o tabiri icab eder. Onun yerine (horul horul)denilecek olsa o kelimelerin sertliği adeta çocuğu uyandırır ve korkutur.

CEZALET: (YTS)Sözcüklerin savaş ve benzeri konulardaki sertliğe sesleriyle uygun düşerek kulağı okşamaları:

Kemend-i can-gündazı ejder-ı kahrolsa cellâdın

Müreccahtır yine bin kerre zencir-i esaretten

(Namık Kemal)

CHAMMERE,E STYLE: [KF(Fr.-Osm)] Tumturaklı elfaz-ı garibeye boğulmuş ibâre.

CHANT: [KF(Fr.-Osm)] Nağme, âhenk, terennüm. Şarkı, türkü. Şive. Manzûme faslı. Nazm, eş'âr.

CHANTRE: [KF(Fr.-Osm)]Mâbedde mezâmiri yüksek sesle okuyan adam. Kahramânın ahvâl ve vakâyi'ni nazma çeken şâ'ir.

CHUTE: [KF(Fr.-Osm)] (Şi'irde) makta.

CİLD: (ETS) Kitabın kabı. / Birkaç kitaplık eserlerin herbiri; birinci cilt, ikinci cilt gibi.

CİN-PERİ ROMANI: (Roman gothique) (TDK.) Olayları şövalye devrinde şatolarda geçer korkulu roman. .

CİNAYET EDEBİYATI: (MTBE) Büyük karakter yaratıcısı Shakespeare'in XVI.yüzyılda canı tiplerini inceleyerek yazdığı anlaşılan eserler arasında Macbeth, dünya cinayet edebiyatının bir şaheseri sayılmaktadır.

CİNAYET ROMANI: (Tür.) (E.Ten.)Roman türünün dallarından biri olarak bir aralık çok moda olmuş bir roman şeklidir. Konusu bir cinayet ve onun polisçe, yahut amatör biri tarafından meydana çıkarılmaya çalışılmasıdır. Sonraları gelişerek bugün için « Polis romanı» dediğimiz çeşidin meydana gelmesine yol açmıştır.

CİRCONLOCUTION: [KF(Fr.-Osm)] Sözü dolalaştırarak uzatma,itnâb.

CLASIQUE: [KF(Fr.-Osm)] Mekteb sınıflarına müte'âllik. Edebiyâtta dersle okunan ve numûne ittihâz olunan(kitâb).Böyle kitâblar sâhibi olan(muharrir).Edebiyât- atîka tarzında olan(edebiyât).Eskiden beri müsta^mel olan.Edebiyatta usûl-ü kadîme tarafdârı. (Zıddı:Romantique)

COMEDİE:[KF(Fr.-Osm)]Gülünç ve eğlenceli tiyatro oyunu.,mudhaka.Mudhakalar icrâsına mahsûs tiyatro.Ale'l-i itlâk tiyatro.Mudhaka icrâ eden tiyatrocular takımı.Mudhakalar tertîb ve tahrîri.

COMIQUE:[KF(Fr.-Osm)] Mudhakaya müte'âllik Tiyatronun mudhaka nev'i, mudhakat. Mudhakalar yazan muharrîr, mudhakanüvis. Tiyatro oyununun müdhik şahsının taklit eden oyuncu, muddahik. Mukallid,soytarı.

COMMENTAIRE: [KF(Fr.-Osm)] Şerh, tefsîr. Ma'nâ Bir söze bed-havâhâne veyâ müstehziyâne verilen ma'nâlar.Bir adamın başlıca kendi ahvâlini câmi' olarak yazdığı vakâyi';sergüzeşt.

COMPARE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatroda yalnız,görünüp söz söylemeyen oyuncu.

COMPILATION: [KF(Fr.-Osm)] Öteden-beriden yazılmış şeyler cem' iyle mecmu'â tertîbi, taklît. Bu sûretle tertîb edilmiş mecmu'â.

COMPİLE,E: [KF(Fr.-Osm)] Öteden-beriden cem' ve taklît olunmuş mecmu'â.

CONFIDENT,E: (Tiyatroda) [KF(Fr.-Osm)] muvakka' temâşaya konmayan ahval ve vukû'âtı nakleden oyuncu.

CONSANANCE:[KF(Fr.-Osm)] Tevâfû esvât, âhenk. Seci', kâfiye(Zıddı:Dissonance)

CONTE: [KF(Fr.-Osm)]Hikâye,kıssa,mesel,mâsâl.Aslı esâsı olmayan söz veyâ rivâyet,mâsâl.Cin ve perî hikâyeleri.

CONTEUR,EUSE:[KF(Fr.-Osm)]Hikâyeler nakleden adam, kıssahuvân, mâsâlcı. Hikâyât ve kısâs yazan, hikâyenuvis.

CONTEXTE: [KF(Fr.-Osm)] İbârenin sûret-i mecmû'ası,metin.Tarz-ı ifâde.

CONVERSATION: [KF(Fr.-Osm)] Sohbet,mükâleme,konuşma.

COŞKU:(es.t. heyecan) (YTS) Bir duygunun herhangi bir etkiyle uyanışı. Bkz. sanatsal coşku.

COŞUMCULUK: (Fr.romantisme) (YTS)XIX. yüzyılın ilk yarısında başlayan ve klasik yazına tepki olan, duygu, imge ve fanteziye çok yer veren sanat akımı.

CRYPTONYME: [KF(Fr.-Osm)] Eseri üzerine ismini yazmayan veyâ sahte bir isim yazan muharrir.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI: (EA)Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra meydana gelen edebi çalışmaları içine alır. Türkiye II. Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'in bitimine kadar büyük çalkantı geçirmiş, Trablusgarb (Libya), Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında büyük toprak kaybına uğramış, ancak Milli Mücadelede düşmanı Misak-i Milli sınırlarının dışına atabilmişti. Bütün bu olayların yanında Türk aydını köklü bir fikri değişme süreci yaşadı. Çözülmesi gereken siyasi, iktisadi, içtimai meselelerle karşı karşıya idi. Çözüm için modeller Batılı ülkelerden seçildi. Bu durumun edebi eserlere de yansımaları kaçınılmazdı.

Nitekim devrin ruhunun, meydana getirilen sanat ve edebiyat eserlerinde işlendiğini görüyoruz.

Genelde Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı için, önceki dönemlerin edebiyatları (Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti, Milli Edebiyat...) gibi Batı'ya yöneldiğini, yeni edebiyat akımlarından etkilendiğini, önceki dönemlere göre daha hareketli olduğunu, deneme ve günlük türlerinin gelişme gösterdiğini, edebiyatçı ve eser sayısının arttığını söyleyebiliriz.

Her dönemde olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında da siyasi amaçlı ideolojilerin etkisi hissedilir.

1928'de Harf Devrimi olmuş, cemiyet büyük bir kültür değişmesine uğramıştı. 1911'de Genç Kalemler'de mücadelesi verilen dilin sadeleşmesi halkın konuştuğu dile yazılması hareketi, harf değişimi ile hızlandı ve 1932'de kurulan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti (sonradan Türk Dil Kurumu-TDK) ile müesseseleşti. Önceleri, dile yerleşmiş,

tabii gelen yabancı kelimelerin atılması söz konusu değilken, giderek "arı dil" arayışına girildi ve bütün yabancı unsurların atılması görüşü belirdi. Beynelmilel fikirleri savunan sosyalistlerin buna öncülük etmeleri ve bazı İslamcı yazarların bu doğrultuda yazmaları düşündürücüdür.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı konularını iki grupta toplayabiliriz:

1. Bazı yazar ve şairler ferdi duyguları işlemişlerdir.
2. Bazı yazar ve şairler de sosyal konulara ağırlık vermişlerdir.

Edebi alanlardaki gelişmeleri şöyle açıklayabiliriz:

Şiir: Cumhuriyet öncesi dönemlerde eser veren birçok şairin bu dönemde de şiir yazdığını görüyoruz. Bunlardan Celal Sahir Erozan, Faik Ali Ozansoy, Mehmet Behçet Yazar, İbrahim Alaeddin Gövsa, Midhat Cemal Kuntay, Ahmed Haşim, Yahya Kemal, Hecenin Beş şairi (bk.), asıl şöhrete Cumhuriyet döneminde ulaştılar.

Ahmed Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet Ran, Ali Mümtaz Arolat, Salih Zeki Aktay, Ömer Bedreddin Uşaklı, Kemaleddin Kami Kamu, Halide Nusret Zorlutuna ve Şükûfe Nihal de 1930'lu yıllarda tanınmaya başladılar.

Ahmed Haşim ve Yahya Kemal dışındakiler genellikle hece veznini kullandılar. Bu ikisi ise aruzda ısrar ettiler. Nazım Hikmet Ran belli nazım kurallarını bırakarak serbest nazma yöneldi.

Milli Mücadele dönemlerinde şiirler yayınlayan Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967), Arif Nihat Asya (1904-1975), Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980) ve Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956) 1925-1930' da lirik şiirler yazan güçlü şairlerdir. Ferdi duyguları işlemişlerdir. Özellikle Cahit Sıtkı'da karamsarlık hakimdir. Kısa ömürlü Yedi Meşaleciler (bk.), in'de bir araya gelerek Yedi Meşale kitaplarını çıkarırlar, ferdiyetçi ve karamsar şiirden kaçınarak yenilik peşinde koşacaklara söylemelerine rağmen iddialarını gerçekleştiremezler. Topluluğun en güçlü şairi Ziya Osman Saba (1910-1957) idi. O da Cahit Sıtkı gibi karamsardı.

Nazım Hikmet, Marksist anlayışla yazdığı ilk şiir kitabı 835 Satır (1929)'ı çıkardı. İhtilalci Rus şiirinin etkileri böylece görülmeye başlandı. Bu ilk dönemlerde resmi ideolojinin şairleri etkilediğini göz önüne getirmeliyiz. Milliyetçi düşünceyle Türk tarih ve medeniyetinin üstünlüğü savunuluyordu Anadolu adeta bir kutsal topraktı. Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Kemalettin Kamu ve Arif Nihat Asya'nın bu "kutsal" topraklara yönelişleri "Anadoluculuk" diye adlandırılmış, ancak, coğrafi sınırlandırmanın yetersiz kaldı düşünülerek "memleketçilik"denmişti. Yahya Kemal, bu anlayışı, "mektepten memlekete" görüşüyle formüleştirmiştir.

Milli Mücadele'nin ardından Mustafa Kemal'in ve icraatlarının çevresinde bir destan edebiyatı oluşması tabii idi. Milli Mücadele'yi ve Mustafa Kemal Paşayı destanlaştıranlar arasında şu isimleri sayabiliriz: Abdülhak Hamid, Mehmet Emin, Celal Sahir, İbrahim Alâettin, Mithat Cemal, Halil Fahri, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Enis Behiç, Yaşar Nabi, İlhami Bekir, Ziya Osman, Fazıl Hüsnü, Ömer Bedrettin, Hasan Ali, Şukûfe Nihal, Halide Nusret, Hamit Macit, Cemal Oğuz...Halûk Nihat Pepeyi(1901-1972) de Çanakkale savaşlarını ve mütareke dönemini destanlaştırmıştır.

1923-1939 arasını özetlersek; milliyetçilik gelişir, sosyalizm henüz kımıldamaktadır, sanat ön pladadır, dil anlayışları Milli Edebiyat Dönemi anlayışı çizgisindedir.

1939-1960 arası dönemde önce Garipçiler (bk.) ortaya çıkarlar. Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat Horozcu, Melih Cevdet Anday şiir anlayışlarını Garip adıyla ortaklaşa çıkardıkları kitabın önsözünde açıklarlar. Vezne, kafiye, edebi sanatlara, şiirin konularla sınırlandırılmasına karşıdır. Gayeleri şiiri temelden değiştirmek. Ancak, Türk şiirinde bunları yapmak istedikleri bazı değişiklikler belirmişti. Şiiri belli kaidelerin dışına çıkarmayı N.Hikmet, üslûbun yalınlaştırılmasını Osman Saba ve Cahit Sıtkı Tarancı, yine belli konuları aşmayı da Yedi Meşaleciler başlatmışlar, şuuraltı konusunu Fazıl Hüsnü Dağlarca işlemişti.

1936'dan sonra A.K. Tecer, B.K.Çağlar, B.Sıtkı Erdoğan, Feyzi Halıcı gibi şairler halk edebiyatının özelliklerinden faydalanmışlar, Edip Ayel ve Cemil Yeşil divan edebiyatı nazım şekillerini devam ettirmişlerdir.

II. Yeni diye adlandırılan ve 1950'li yılların ortalarında başlayan şiir hareketi çok yönlü olarak Garipçilerin izindedir. Solcu ve sağcı şairler bu hareket içinde fikirlerini alabildiğine rahat işlerler. Zaten ortak bir kararla bu hareketi başlatmamışlardır. Hareketin dışındakiler II. Yenicilerin, I.Yeni diye adlandırılan Garipçilere göre, karanlık bir üslûba büründüklerini, gerek kullandıkları yeni kelimeler ve gerekse cümle kuruluşları bakımından oldukça farklıdır.

Asaf Halet Çelebi'nin metafizik, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın varlık ötesi konuları; Mustafa Seyit Sutüven'in eski Yunan mitolojisini işlediklerini görürüz.

Memleketçi, milliyetçi şiirleri daha çok B.K. Çağlar, Arif Nihat Asya, A.K. Tecer, Ö.B. Uşaklı, F.H. Dağlarca, B.S. Erdoğan, Feyzi Halıcı gibi şairler yazarlar Hisar (Mart 1950) dergisi etrafında toplandıkları için Hisarcılar diye adlandırılan topluluğun Garipçilere ve Marksist şiire bir tepki olarak meydana geldiğini söyleyebiliriz. Onlardan

farklı olarak gelenekçi nazım şekil ve türlerine bağlı kaldılar; değişik duyguları, hayalleri, aşkı ve tabiatı işlediler.

İlhan Geçer (1917-), Mehmet Çınarlı (1925-), Munis Faik Ozansoy(1911-1975), Mustafa Necati Karaer (1929-), Nevzat Yalçın (1926-), Gültekin Samanoğlu (1927-), Yavuz Bülent Bakiler (1936-), Yahya Akengin (1946-) Hisar topluluğunun üyesi idiler.

1960' dan sonra Türk şiirinde sol ve sağ çizgiler belirginleşir. II. Yeni'nin dağınıklığında Marksist şairler savaş, kin, nefret, fakir-fukara temalarında tek sestirler.

Attila İlhan (1925-) "eski şiirin ilhamıyla" yenilikler peşinde koşar. Bahattin Karakoç (1930-) çağrışımlı mısralarıyla güçlü bir sestir. Abdurrahim Karakoç (1932-) taşlamalarıyla Anadolu'da âşık edebiyatı geleneğini devam ettirir.

Behçet Necatigil'de zengin bir iç alem vardır. Fazıl Hüsnü Dağlarca kendine özgü "kozmetik-trajik" şiir görüşünü bırakmış, Marksizm anlayışında slogana yönelmiştir.

Yeni şiir anlayışında, ancak, Marksizm'in karşısında İslamcı akımın temsilcilerini buluruz. Önde gelen ad Sezai Karakoç'tur. Erdem Beyazıt ve Cahit Zarifoğlu, İsmet Özel gibi şairler önemli temsilcilerdir.

Arif Nihat Asya'nın ve Necip Fazıl Kısakürek'in 1960'dan sonra yazan şairlerin üzerinde büyük etkileri vardır. Necip Fazıl'ın vezinli-kafiyeli veya vezinsiz-kafiyesiz yazan şairlerin üzerlerindeki etkisi hemen hissedilir.

Türk şiirinde kendilerine yer tutmaya çalışan yenilerin arasında Muhsin İlyas Subaşı'nın Dilaver-Cebesinin, Yetik Ozan'ın, Aydil Erol'un, Ali Akbaş'ın, A.Yağmur Tunalı'nın, A. Vahap Aktaş'ın, Mehmet Ali Bulut'un, Beşir Ayvazoğlu'nun, Cumali Ü.Hasannebioğlu'nun, Ö.Lütfi Mete'nin, Cemal Kurnaz'ın, Melek Kunduracıoğlu (Tekin)'nun, Sefa Kaplan'ın, M.Ruhi Şirin'in, Lütfi Şehsuvaroğlu'nun adlarını sayabiliriz. Bu imzalar belli akımlar içinde gösterilemezler. Ancak, hem yeni şiirden hem gelenekçi şiirden örnekler vermişlerdir. Şiirlerinde bu toprağa bağlılık ve metafizik ürpertiler ön plandadır.

Tiyatro: Cumhuriyet döneminde büyük gelişme gösterir. Pek çok tiyatro açılır. Buna bağlı olarak tiyatro edebiyatında orjinal eserler verilir. Cumhuriyet öncesi yazarlarından Hüseyin Suat, Musahipzade Celal, İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, Halit Fahri Ozansoy, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz, Muhlis Sabahattin gibi isimler 1923-1939 yılları arasında da eserler verirler. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Osman Cemal Kaygılı, Sermet Muhtar Alus, Mahmut Yesari, Necip Fazıl Kısakürek, Vedat Nedim Tör, Cevdet Kudret, Yaşar Nabi Nayır, Celaleddin Ezine, Vasfi Mahir Kocatürk ise Cumhuriyet döneminde yazmışlardır.

Tiyatro eserlerinde sosyal ve psikolojik konuların işlendiği görülür. Köy konularına ağırlık verilir.

Türk kültürünün eksikliğini ve zenginliğini işleyen eserlere de rastlıyoruz: Faruk Nafiz, Behçet Kemal, Yaşar Nabi, Behzat Butak, İsmet Ulubat, Abdülhak Hamid, İskender Fahrettin, Vehbi Cem Aşkun, M.Kemal Ergenokon, Celal Esat Arseven bu türde eserler yazmışlardır.

1923-1939 yılları arasında müzikli oyun türünde 30'u geçkin eser yazılmıştır. Çoğu adaptasyondur. Yazarlar arasında Yusuf Sururi Eruluç, Muhlis Sabahattin Ezgi, Ekrem Reşit Rey önde gelen isimlerdir.

Yine bu yıllar arasında çok sayıda çeviri eserler de oynanmıştır. Repertuarın büyük bir kısmını vodviller ve hafif komediler oluşturur.

1940'dan sonra yeni bir çok tiyatro açılır. Daha önce isimlerini verdiğimiz yazarların çoğu bu yıldan sonra da eser verirler. Bunlara yeni imzalar eklenir. Konu olarak dar gelirlielerin yaşayışları, aile yapısı, şehir hayatı vb. işlenir. Osmanlı tarihinin belli kişi ve dönemlerini ele alan eserlerin de yazıldığını görüyoruz.

1960'dan sonra büyük şehirlerin dışında da tiyatrolar açılır. Telif-tercüme yeni eserler ortaya konur. Eserlerde, köylü-ağa çatışması, gelenekler işlenir. Bu tarihten sonra tarihi ve mitolojik konuların yer aldığı eserler de yazılır. Müzikli oyun türü yaygınlaşır.

Roman ve hikâye: Cumhuriyet öncesinde roman ve hikâye yazarları en çok Cumhuriyet döneminde eser vermişlerdir. Halide Edib'in, Yakup Kadri'nin, Refik Halit'in, Aka Gündüz'ün, Reşat Nuri'nin asıl ünlerini Cumhuriyet'ten sonra sağladıklarını görürüz.

1923-1939 yılları arasında "sanat sanat içindir" ve "sanat toplum içindir" görüşlerinde eserler verilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında her iki görüş doğrultusunda romanlar ve hikâyeler yazılır. "Sanat sanat içindir" diyenler, şahsi hayatlarına bağlı olarak olayları dar bir sosyal çevre içinde geçirmişler, duygulara, hayallere ve idealizme yönelmişlerdir.

"Sanat toplum içindir" diyen yazarlar önceleri realist ve naturalist metodla yazmışlardır. Marksist ideolojinin revaç bulduğu zamanda yazılanlar "sosyal gerçekçilik" diye adlandırılmıştır ki, bu, realizmin başka bir adıdır.

Ferdi ve sosyal konuları bir arada işleyen yazarların varlığını da belirtmeliyiz.

Marksist doğrultuda ilk eserleri Sadri Ertem (1900-1943) verir. Bekir Sıtkı Kunt (1905-1959) ve Sabahattin Ali (1906-1948) de bu dönemin aynı anlayıştaki yazarlarıdır.

İlk iki isim resmi ideolojinin gereklerinin dışına çıkmamayı tercih etmekle beraber son isim Marksizmi Türkiye'de tanıtmanın mücadelesini vermiştir diebiliriz

1923-1939 yılları arasında ferdi konulara, psikolojik konulara ağırlık veren başlıca yazarlar ve eserleri şunlardır: Halide Edip: Raik'in Annesi (1924), Kalp Ağrısı (1924), Zeyno'nun Oğlu (1928); Güüzide Sabri (1886-1946) Nedret-Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi (1928), Hüsrân (1928), Hicran Gecesi (1930), Gecenin Esrarı (1934) Reşat Nuri: Damga (1924), Dudaktan Kalbe (1924), Akşam Güneşi (1926), Bir Kadın Düşmanı (1927), Acımak (1928), Kızılılık Dalları (1932); Burhan Cahit Morkaya (1892-1949): Aşk Bahçesi (1925), Ayten (1927), Aşk Politikası (1930), Yalı Çapkını (1933), Nişanlılar (1937); Peyami Safa (1889-1961): Mahşer (1924), Bir Akşamı (1924), 9. Hariciye Koğuşu (1930), Fatih-Harbiye (1931), Bir Tereddüdün Romanı (1939); Ethem İzzet Benice (1903-1967): Isdırap Çocuğu (1927), Yakılacak Kitap (1927), Aşk Güneşi (1930); Sabahattin Ali: Kuyucaklı Yusuf (1937); Sait Faik Abasıyanık (1906-1954): Semaver (1936); Muazzez Tahsin Berkand (1900-1984): Sen ve Ben (1933), Aşk Fırtınası (1935); Mükerrrem Kamil Su (1900-) Sevgim ve İstirabım (1934), Bu Kalp Duracak (1935); Esat Mahmut Karakurt (1900-1975): Vahşi Bir Kız Sevdim (1926), Çölde Bir İstanbul Kızı (1926), Dağları Bekleyen Kız (1934), Allah'a ısmarladık (1936), Ölüncüye Kadar (1937), Son Gece (1938); Cahit Uçuk (1911-): Kirazlı Pınar (1936), Dikenli Çit (1937); Feride Celal (1915-): Sönen Alev (1938); Kerime Nadir (1917-1984): Hıçkırık...

Prof. Dr. Kenan Akyüz, hızlı sosyal değişikliklere sahne olan 1923-1939 yazılmış hikâye ve romanların konularını şöyle tasnif eder:

1.Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği sosyal inkılâplara uyararak eski yaşayış şekline yeni yaşayış şekline geçişteki değişik safhaları işleyen yazarlar ve eserleri: Reşat Nuri Güntekin: Yaprak Dökümü (1930); Falih Rıfkı: Roman (1932); Memduh Şevket Esenal: (1883-1952): Ayaşlı ve Kiracıları (1934); Yakup Kadri: Ankara (1934).

2.Eski yaşayışı tenkit eden veya o yaşayışa özlem duyanlar: F.Celalettin Göktulga: Talâk-i Selâse(hikâyeler, 1923), Kına Gecesi (hikâyeler, 1923); Nahit Sırrı Örik (1894-1960): Sanatkârlar (hikâyeler 1932), Eski Resimler (hikâyeler; 1933); Sermet Muhtar Alus (1887-1952): Kıvırcık Paşa (1933), Pembe Maşlahlı Kadın (1933), Harp Zengininin Gelini (1934)...

3.Batılılaşmanın, yanlış anlaşılıp uygulanması ve zararları üzerine hikâye ve romanlar yazıldı: Peyami Safa (1899-1961): Sözde Kızlar (1923); Hüseyin Rahmi (1864-1944):Meyhanede Hanımlar (1924),Kokotlar Mektebi (1929);Selâhattin Enis (1892-

1942):Bataklık Çiçeliği (hikâyeler, 1924), Zaniyeler (1924), Sârâ (1926),CehennemYolcuları (1926);Yakup Kadri (1889-1974):Sodom ve Gomore (1928); Reşat Nuri (1889-1956):Yaprak Dökümü (1930), Eski Hastalık (1938); Reşat Enis Aygen (1909-1984): Kanun Namına (1932), Gong Vurdu (1933), Gece Konuştu (1935), Afrodit Buhurdanında Bir Kadın (1937). Batılılaşmayı tahlil eden ve çözüm getirmeye çalışan eserler de yazılmıştır. Peyami Safa: Fatih-Harbiye (1931);

Halide Edip Adivar: Sinekli Bakkal (1936).

4.İstanbul'un kenar semtlerini, fakir ve orta halli insanların yaşayışlarını işleyen eserler yazıldı. F.Celaleddin Göktulga (1895-1975) ve Osman Cemal Kaygılı (1890-1945)'nın eserleri bu türdendir.

5.1923-1939 yılları arasında köylünün meselelerini ele alan eserler çok az yazılmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaban (1932); Sadri Ertem (1900-1943): Silindir Şapka Giyen Köylü (1933), Bacayı İndir, Bacayı Kaldır (hikâyeler, 1933); Sabahattin Ali (1907-1948): Kağrı (hikâyeler, 1936), ses (hikâyeler, 1937).

6.iŞçi meselelerini ele alan romanlar az yazılmıştır. Mahmut Yesari: Çulluk(1925); Sadri Ertem: Çıkrıklar Durunca (1931); Reşat Enis Aygen: Afrodit Cehenneminde Bir Kadın (1938).

Türk tarihi, Osmanlı tarihi ve Milli Mücadele devirleriyle ilgili bazı eserlerin verildiğini görüyoruz. Yazarlar arasında Halide Edip'in, Turhan Tan (Samih Fethi) (1886-1939)'ın, Mithat Cemal Kuntay'ın, Ercüment Ekrem Talu (1886-1956)'nun, Aka Gündüz'ün, Reşat Nuri Güntekin'in, Mehmet Rauf'un, Burhan Cahit Morkaya'nın, Mükerrerrem Kamil'in adlarını sayabiliriz.

1940'dan sonra Türk roman ve hikâyesinde yeni bir dönem başlar. II. Dünya Savaşı, çok partili hayat, ideolojik çekimler bir hareketlilik getirir. Daha çok sosyal konulara dönük realist roman ve hikâyeler yazılır. Köy kökenli yazarların yetişmesiyle köy konuları ağırlık kazanır. Köy konuları ağırlık kazanır. Köy konusunu işleyen yazarlar ve eserleri: Samim Kocagöz (1916-): Telli Kavak (1941), Sığınak (hikâyeler, 1944), Sam Amca (1951), Yılan Hikâyesi (1954); Kemal Bilbaşar (1910-1984): Pembe Kurt (hikâyeler, 1953); Muhtar Korukçu (1915-1985): Anadolu Hikâyeleri (1954); Kemal Tahir (1910-1973); Sağırdere (1955), Rahmet Yolları Kesti (1957), Körduman (1957), Yediçinar Yaylası (1958), Köyün Kamburu (1959); Yaşar Kemal (1922-): İnce Memet (1955), Teneke(1955); Talip Apaydın (1926-); Sarı Traktör (1958), Yarbükü (1959); Fakir Baykurt (1929-): Yılanların Öcü (1959); Cengiz Tuncer (1931-1981): Hacizli Toprak (1959).

İşçinin sömürülmesini, kötü yaşama şartları konu edinen eserler kaleme alınır. Kemal Bilbaşar: Anadolu'dan Hikâyeler (1939), Cevizli Bahçe (hikâyeler, 1941); Orhan Kemal (1914-1970); Ekmek Kavgası (hikâyeler, 1949), Avare Yıllar (1950), Grev (hikâyeler, 1954); Necati Cumalı (1921-): Tütün Zamamı (1959)...

Küçük memurların, emeklilerin ve esnafın, kenar mahalle halkının yaşayışları da romanlara girer. F.Celalettin Göktulga: Elbedir Mustafaefendi (hikâyeler, 1943): Avurzavur Kahvesi (hikâyeler, 1948), Salgın (hikâyeler, 1953), Rüzgar (fıkralar ve hikâyeler, 1955); Osman Cemal Kaygılı Çingeneler (1939), Bekri Mustafa (1944), Aygır Fatma (1944); Memduh Şevket Esenal: Hikâyeler I, II (hikâyeler,1946); Reşat Enis Aygen: Ağlama Duvarı (1949), Yol Geçen Hanı (1951); Sait Faik Abasıyanık: Mahalle Kahvesi (hikâyeler,1950)...

Kasaba hayatını anlatan yazarlar ve eserleri: Sabahattin Ali: Kuyucaklı, Yusuf (1937); Samim Kocagöz; Bir Şehrin İki Kapısı (1948); İlhan Tarus; Yeşilkaya Savcısı (1953); Reşat Nuri Güntekin: Kavak Yelleri (1961)...

Batılılaşma konusu üzerinde yine durulur. Ahmed Hamdi Tanpınar (1901-1962); Huzur (1949), Saatleri Ayarlama Enstitüsü(1961), Peyami Safa: Biz İnsanlar(1949). Cumhuriyet devri inkılaplar ve sosyal değişiklikleri Reşat Nuri Güntekin, Eski Hastalık (1938) ve Miskinler Tekkesi (1946); Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Panorama (2 cilt, 1953- 1954) adlı eserini yayımlarlar.

Aşk, ihtiras, heyeacan, bunalım, hayal kırıklığı ve yalnızlık gibi psikolojik durumları ele alan roman ve hikâyelerin arasında Sait Faik Abasıyanık'ın, Sabahattin Ali'nin, Feride Celal'in, Ethem İzzet'in Mükerrerrem Kamil'in, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Esat Mahmut Karakurt'un, Muazzez Tahsin Berkand'ın, Peyami Safa'nın, Oktay Akbal'ın, Samet Ağaoğlu'nun eserlerini sayabiliriz. Hem psikolojik, hem sosyal durumları kuvvetli gözlemleriyle değerlendiren Haldun Taner (1915-1986)'in Yaşasın Demokrasi (1949), Tuş (1951), Ay ışığında "Çalışkur" (1954), On İkiye Bir Var (1954) adlı eserlerini belirtmeliyiz.

Osmanlıların son zamanlarında şaşaalı günler yaşamış yazarların o günlerin özlemini yansıtan roman ve hikayeler yazdıklarını görüyoruz. Abdülhak Şinasi Hisar (1883-1963); Fehim Bey ve Biz (1941), Çamlıca'daki Eniştemiz (1944), Ali Nizami Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği (1952); Sermet Muhtar Alus (1887-1952): Eski Çapkın Anlatıyor (1944); Nahit Sırrı Örik (1894-1960): Bir Osmanlı Diplomatı Personi Beyle Madamı (tefrika, 1947), Sultan Abdalhamid Düşerken (1957); Samiha Ayverdi (1906-):

Mabette Bir Gece (1940), Ateş Ağacı (1941), Son Menzil (1943), Mesih Paşa İmamı (1948).

Çok partili demokrasiye geçtikten sonra partizanlığın Türk toplumunda açtığı yaraları, "kara mizah" diyebileceğimiz bir türde sergileyen Oktay Verel, (1927-)'in Kuklalar (1961)'i bu dönemin eseridir.

Dış Türklerle ilgili ilk romanı Gönül Hanım adıyla Müftüoğlu Ahmet Hikmet (1870-1927) yazmıştır. Kırım Türklerinden olan Cengiz Dağcı (1920-) Türklerin Rus idaresinde uğradıkları zulümleri anlatan Korkunç Yıllar (1956), Yurdunu Kaybeden Adam (1957) ve Onlar da İnsandı (1958) adlı romanlarını Türkiye'de yayımlar.

1960'dan sonra roman ve hikaye anlayışında köklü değişiklikler meydana gelir. İdeolojik görüşlerin keskinleştiği ortamda Marksist, milliyetçi İslamcı yazarlar kendi görüşlerini Türk siyasi hayatında belli bir yere oturtmak için roman ve hikaye türünden yararlanırlar.

1968'den sonra meydana gelen olaylar ve olayları hazırlayan sebepler romanlara konu olur. Köy romanları önceki yıllara göre fazla ilgi toplamaz. Dış Türkleri ele alan eserlerde artış gözlenir. Buna bir de başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çalışan işçilerin yaşayışlarını anlatan eserler eklenir. Önceki dönemin yazarları bu dönemde de eser verirler. Yeni yazarlar ortaya çıkar.

Attila İlhan 27 Mayıs'ı hazırlayan sebepleri konu ettiği Kurtlar Sofrası (2 cilt, 1963-1964)'nı, Kemal Tahir 1926'da Atatürk'e karşı düzenlenen suikastı işlediği Kurt Kanunu (1969)'nu, Emine Işınsoy bir Anadolu şehrindeki toplum ilişkilerini ele alan Küçük Dünya (1966)'yi ve Ülkü Ocaklarını siyasi olayların içindeki yerini belirleyen Sancı (1974)'yi, Nihal Atsız (1950-1975) sembollerin geniş yer tuttuğu Ruh Adam (1973)'ü Tarık Buğra siyasi olayları işlediği Gençliğim Eyvah (1979)'ü, Alper Aksoy solcular karşısında mücadele verenlerin hayatını romanlaştırdığı Ümraniye İçinde Vurdular Bizi (198J)'yi yazarlar.

1960'dan sonra da tarihi konulu eserler verilir. Abdullah Kozanoğlu (1906-1966), Feridun Fazıl Tülbentçi (1912-1982), Ragıp Şevki Yeşim (1910-1971), Oğuz Özdeş (1920-1979) rahat ve sade anlatımlarıyla dikkati çekerler. Tarık Buğra (1918-) Milli Mücadele dönemini konu alan Küçük Ağa (1964), Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan Osmancık (1983); Kemal Tahir (1910-1973) yine Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu ele alan Devlet Ana (1967), Emine Işınsoy (1938-) elden çıkmış toprakları konu alan Ak Topraklar (1971), ile Sevinç Çokum (1943) Bizim Diyor (1979), Mustafa Necati Sepetçioğlu (1932-) Osmanlı Devleti'ni kuruluşundan itibaren anlatan nehir

roman serisinden Kilit (1971), Çatı (1974)Üçler, Yediler, Kırklar (1975), Bu Atlı Geçide Gider (1977) romanlarını yayımlarlar.

Dış Türklerle ilgili yayınlar 1960'dan sonra da devam eder. Cengiz Dağcı önceki romanlarına Kırım Türklerini anlatan O Topraklar Bizimdi (1966)'yi ve Dönüş (1968)'ü ekler. Emine Işınsoy, Azap Toprakları (Batı Trakya Toprakları,1973) Tutsak (Irak Türkleri, 1973), Çiçekler Büyür, (Bulgaristan Türkleri, 1979), Hasan Kayıhan (1949-) Acı Su (Kırgız Türkleri,1979) Hasan Kayıhan, Gurbet ölümleri (1983)...

1960'dan sonra yazılan birçok roman ve hikâyede cinselliğin ön planda çıkarıldığı farklı yaklaşımlarla karşılaşırız.

İslami endişelerin bu dönem roman ve hikâyeye yansıdığı bir gerçek Hekimoğlu İsmail (1932-) 1968'de yayınladığı Minyeli Abdullah ile İslami hayat tarzının ideal bir hayat nizamı olabileceğini sade bir üslûpla ortaya koyar. Aynı çizgide Şule Yüksel Şenler'in Huzur Sokağı'nı görüyoruz. Ahmet Günbay Yıldız (1941-) da aynı anlayışla romanlar yazar. O daha çok, gerek köyde, gerekse şehirde sosyal hayatın çarpıklıklarını işler. Çok satan romanları ile hitap ettiği kitlelere okuma alışkanlığı kazandırır. Bir bakıma Kerime Nadir'in, Muazzez Tahsin Berkand'ın, Esat Mahmut Karakurt'un fonksiyonunu İslami çizgide üstlenmiştir. Rasim Özdenören (1940-) psikolojik çözümlerinin ağırlık kazandığı Hastalar ve Işıklar (hikâyeler, 1967), Çözülme (hikâyeler, 1973), Çok Sesli Ölüm (hikâyeler, 1974), Çarpılmışlar (hikâyeler, 1977), Gül Yetiştiren Adam (roman, 1979), Denize Açılan kapı (hikâyeler, 1984)kitaplarıyla Türk edebiyatında belli bir yer edinmiştir. Dikkati çeken diğer bir hikâyecimizde Mustafa Kutlu (1947)'dur. Ortadaki Adam (1970), Gönül İşi (1974), Yokuşa Akan Sular (1979), Yoksulluk İçimizde (1981), Ya Tahammül Ya Sefer (1983), Bu Böyledir (1987) hikâye, kitaplarında Anadolu insanının dertlerini ve sosyal çelişkileri ortaya koyar. Durali Yılmaz (1948) Söylenmeyen (hikâyeler,1975), Gel İçimde Ağla(hikâyeler,1981),Siyah Perdeli Evler (1975), Savaş Günlüğü (1976), Aziz Sofi (1976), Ankara'da Ölüm (1977), Fetva Yokuşu (1978) hikâye ve romanlarında bizim insanlarımızı, bizim hayatımızı anlatır. Mustafa Miyasoğlu (1946-) Kaybolmuş Günler (1975) otobiyografik romanıyla iyi bir çıkış yapar. Ardından Geçmiş Zaman Aynası (hikâyeler, 1976). Dönemeç (1980), Güzel Ölüm (1981) kitaplarını yayımlar. A. Vahap Akbaş (1954-) Alevler Güller (1984) adlı romanında "yabancılaşma"yı ele alır.

Mizah ve hiciv dallarında 1923'ten 1939'a kadar verilen eserler daha çok şiir türündedir.Mizahta Abdülhaki Uluboy ile Hüseyin Rifat Işıl yazılarını kitaplaştırmadılar. Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç nazım ve nesir halindeki

yazılarını sonradan kitap olarak da yayınladılar. Bu dönemde mizahta ilk akla gelen isim Ercüment Ekrem Talu'dur. Hikâye ve romanlarındaki bazı kahramanları ile Türk edebiyatına yeni tipler kazandırmıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİ YAZINI:(YTS) (Cumhuriyet çağında doğup gelişen dil, biçim, konu bakımından yalınlığa ve halkçılığa yönelen yepyeni bir yazın akımı. Atatürk devrimleri toplumumuza yeni düşünceler kazandırmış, yepyeni bir yaşam yolu açmıştır. Yıkılan Osmanlı İmparatorluğu yerinde genç bir Türk devleti kuruluyordu. Harfler değişmişti. Türk dili yeni bir devrimle Osmanlıcadan büsbütün uzaklaşıyordu. Sanat alanı, bu oluşlara ilgisiz kalamazdı. Batı'da da XX. yüzyılın doğurduğu yenilikler birbirini kovalıyordu. Bizde de böyle oldu. Yepyeni bir anlayışla yeni bir yazın başladı. Roman türü bütünüyle gerçeğe, köy yaşantısına döndü. Koşuklarda eskinin temel saydığı ölçü, uyak kalmadı.

Bu çağın ilk yenicilerinin sanat anlayışı “Garip”in önsözünde açıklanmıştır. Bu yüzden Orhan Veli ile Garip'te şiirleri toplanan ozanlara "Garipçiler" deniliyordu. Yenileşme hızlandı. Genç ozanlar birbirlerine benzemeyen örnekler verdiler. Bunların önde gelenlerine "İkinci Yeniciler" deniyor.

CUMHURİYET ŞİİRİ: (ETS)Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar yaratılan Türk edebiyatının şiir kolu. Hececiler, Yedi meş'aleciler, Birinci Yeni, İkinci Yeni... bu geniş çerçeve içinde değerlendirilir.

«Cumhuriyet döneminde Türkçenin en güzel şiirleri yazılmıştır.» M. Kaplan

CURNAL yahut JURNAL : (YTS)Gazete.

CÜMLE: (ETS)Anlamlı söz dizisi. Tümce.

CÜMLECİK: (ETS) Boş anlamlı sözlerle yazma alışkanlığı.Bir çeşit kompozisyon zayıflığı. Kuruluşu düzgün olmakla birlikte, duygudan ve düşünceden yoksun, etkisiz cümlelerle yazı yazmak. Yazı sanatını anlamdan çok kuruluş düzeni saymak yanlılığı.

CÜZİYYAT-I MÜSELSELE: (ETS) Sıralı bir düzenle sebep-sonuç-sebep-sonuç olarak uzatılan anlatım. Her sonuç da bir sonrakinin sebebi oluyor.

Ç

ÇABA: (ETS) Sanat eserinde başarıya ulaşmak için harcanan güç, verilen emek, gösterilen titiz “Rahat düşkünlerine uzaktır bazı algılar, güçlü şiirlerde çaba ister. Şiir, ince ince soğan doğramak gibi, çok eğilmişseniz üstüne yaşarır gözleriniz.» Behçet Necatigil, Bile - Yazdı.

ÇAĞ: (es.t. devir) (YTS) Yazında, sanatta dünya görüşü, sanat anlayışı ve tutumu vb. bakımından temel özellikler gösteren zaman: Klasikler çağı, divan çağı, rokoko çağı, yeni çağ, çağımız. . .

ÇAĞ: (ETS)Edebiyat ve sanatta belli bir sistemin, dünya görüşü ve sanat tutumunun, belli bir türün moda olduğu zaman çerçevesi. Romantik çağ, Gotik çağı, Rokoto çağı gibi.

ÇAPRAZ KAFİYE: (ETS) Bir çeşit kafiye sıralanışı. Çapraz kafiyeli dörtlüklerde birinci mısra ile üçüncü, ikinci mısra ile dördüncü kafiyeli olurlar. Bk. Kafiye.

ÇAPRAZ UYAK: (YTS) Bkz. Uyak.

ÇAPRAZ UYARLAMA: (Rimes croisées) (TDK.)Birinci dizeyi üçüncü ve ikinci dizeyi dördüncü ile (ve sonuna kadar hep böylece) uyaklı kılma şeklindeki uyak düzeni.

ÇATI: (Fr.canevas) (YTS) Taslak durumunda bir yazı ya da yapıtın ana çizgileri.

ÇELİŞKİ: (Fr. contradceation)([es.t. tenakuz) (YTS) Anlatımda, birbirine aykırı düşen kavramların karşılaşması.

ÇERÇEVE ÖYKÜ: (YTS) Başka birçok küçük öyküyü kapsayan büyük öykü.

ÇEVİRİ: (Fr.traduction)(es.t. tercüme) (YTS) 1- Bir yapıtın, bir dilden başka bir dile aktarılması. 2- Bir dilden bir başka dile aktarılan yapıt.

ÇEVİRMENr: F. traducteur) (es.t. mütercim)(YTS) Bir yapıtı, bir dilden başka bir dile aktaran kişi.

ÇEVİRİK AD: (Anonyme) (TDK.) Bir öz ad harf harf ters okunarak meydana çıkarılan takma ad.

ÇEVİRİTİCİLİK: (Vorticisme) (TDK.) Yirminci yüzyılın başlarında İngiliz yazarı Wyndham Lewis tarafından kurulmuş bir edebiyat çığırındır. Sanatın öbür kollarında da uygulanan ve somculuğun (Cubisme'in) etkisi altında bulunan bu çığır makine uygarlığını konu edinerek hayati sürekli bir değişiklik, telaş ve heyecan içinde anlatır.

ÇIKILAMAK:(Tahşiye etmek, Annoter) (TDK.) Bir metni açıklamak ve eleştirmek üzere ona ilişikler katmak. (ÇIKILAMA, Tahşiye, Annotation).

ÇIKMA:(Fr. *apostille, annotation*) (es.t. *haşiy*e) (YTS) Sayfa yanlarına yazılan açıklayıcı kısa yazı.

ÇOBAN DEYİŞİ: (*Bergerie*) (TDK.)Konusu çoban aşkı olan kısa deyiş veya bu gibi deyişlerin üslûbu.

ÇOBÂN EŞ'ÂRI: [KF(Osm.-Fr)] Bucolique.

ÇOBAN KOMEDİSİ: (*Comédie pastorale*) (TDK.)Çobanların sevişmelerini gösteren komedi.

ÇOBÂN Şİ'İRİ: [KF(Osm.-Fr)] Pastoral poésie.

ÇOBANLAMA: (*Pastorale*) (TDK.) Kır hayatını ve özellikle çobanların aşk ve yaşayışlarını gösteren edebiyat eseri.

ÇOBANLAMA: (Fr. *bergerie*) (YTS)Kır yaşantısını ve özellikle, çobanların sevgi ve yaşamlarını gösteren yazın yapıtı.

ÇOBANSI: (*Pastoral*) (TDK.) Çoban ve kır hayatını anlatan (sanat eseri).

ÇOBAN ŞİİRİ: (Tür) (E.Ten.) İlk bu söz «raiyane» diye dilimize çevrilmiş olan Pastoral türün adıydı(Bk.PASTORAL). Tanzimat edebiyatı ürünleri arasında Abdülhâk Hamit Tarhan'ın Sahra; adlı eseri bu türdeki manzumelerin ilk örneği sayılabilir. «Şahısları çobanlardan meydana gelen» manzumeler olarak anlatılan pastoral tür, aslında şehirlilerin kır ve çoban hayatına karşı duydukları özlemi anlamaya alet olmuştur. Bu bakımdan da, yaşanılan, gözlenen bir şey olmaktan ziyade, yapmacıklı bir kuruntu basmakalıp, klişe sözler halinden kurtulamamıştır.

ÇOCUK EDEBİYATI: (MTBE)Schiller'in, dünya çapında tanınmış en önemli eseri Wilhelm Tell'dir.Bu eser, bir çocuk edebiyatı eseri olarak da, çocuklar için tertiplenmiş basımlarıyla tanınmış ve faydalı olmuştur. Charles Dickens'in genel hatlarıyla kendi çocukluk hayatının hikayesi sayılan David Copperfield adlı eseri, çocuk edebiyatının sayılı eserlerindedir. Tevfik Fikret'in "Şermin" adlı eseri, Türk Çocuk edebiyatının büyük biri tarafından çocuklar için yazılmış ilk güzel örneğidir.

ÇOCUKSU BİÇEM: (Fr. *style mièvre*) (YTS)Çocukça sayılabilecek bol sıfatlarla zenginleştirilmeye uğraşılmış tatsız bir anlatım biçimi. Bkz. Biçem.

ÇOK BELLİ: (Kom.) (E.Ten.) Fazlaca bilinen gerçeklerin tekrar edilmesini göstermede kullanılan bir terimdir. Bu yolda, çok bilinen gerçeklerin yerinde, iyi bir şekilde kullanılmaması kompozisyonun değerini düşürür.

ÇOK UYAKLI: (*Zülkavâfi*) (TDK.) Dizeleri ikiden artık uyaklı olarak düzülmüş koşuk. Buna Mürassa da denirdi.

ÇÖZÜLÜŞ: (Dénouement, Evénement) (TDK.) Bir edebiyat eserinde düğüm noktasının çözümlenmesini sağlayan son kısım.

ÇÖZÜLÜŞ, ÇÖZÜM: (Ti.) (E.Ten.) Destan, tiyatro piyesi veya roman olsun bir edebiyat eserinde anlatılan veya gösterilen aksiyonun son anlatılan bölümüne çözümlüş veya çözüm denir. Bu en ziyade tiyatro eserleri için kullanılan bir sözdür. Bununla aksiyonun, tutkuların tabii bir oyunu ile olsun, beklenmedik bir olayla olsun, sona doğru ilerlediği anlaşılır. Bu, aksiyonun ortasında durumların karma karışık bir şekil aldığı engeller belirlediği delmek olan düğümün sonudur. Çözümlüş karışıkların düzeldiğini, engellerin kalktığını gösterir. Çözümlüş, sırasına göre kahramanın ölmesi veya üstün gelmesi gibi bir bilim ile tamamlanır. İyilik karşılığını görür, zavallılar, suçsuzlar kurtulur. Aristo, mutlu çözümleri komedilere ayırmıştır. Seyircileri aşırı derecede ürkütme amacıyla olan trajedilerin, çözümlüşleri kahramanın ölümüne giden bir kutsuzluk ile yapılmıştır. Böylelikle olayın ve şahısların gerekliliğini mantığa uygun bir son yerine zoraki, yapmacık bir sona erdirme yolu uzun zaman sürmüştür. Hele, ilk devirlerden sonra suçluyu cezalandırmak gibi değişmez bitimler seyirciyi olsun, okuyucuyu olsun bıktırmıştır.

ÇÖZÜM: (Fr. dénoncement) (es.t. hal) (YTS)1- Bir sorunun, bir düğümün çözümlenmesi, bundan elde edilen sonuç: Bir bilmecenin çözümü. 2- Bir yazın yapıtında düğümün açıklığa kavuşması.Bkz. Çözümlüş.

ÇÖZÜMLEME: (Fr. analyse) (es.t. tahlil) (YTS)1- Öykü, roman ve öbür türlerde insan duygularını inceden inceye belirtme. 1- Bir tümceyi, bir dizeyi, anlaşılması güç bir sözü birimlerine ayırarak açıklama.

ÇÖZÜMLEME ROMANI: (Roman psychologique ou d'analyse) (TDK.) İçinde olaydan ziyade duygu çözümlenmeleri bulunan roman.

ÇÖZÜMLEME ROMANI: (Fr. roman psychologique) (es.t. tahlil romanı) (YTS)Olaydan çok, tinsel çözümlenmelere yer veren, olayların akışını buna göre düzenleyip açıklayan roman.

D

DADA: (ETS)Dadaist olan, dadaizm okulu ile ilgili.

DADACI: (Fr. **dadaiste**) (YTS) 1- Dada okuluna bağlı. 2- Dada okulu türünde olan. Buna yalnızca "dada" da denir.

DADACILIK: (Fr. **dadaisme**) (YTS) XX. yüzyıl başlarında Tristan Tzara ve arkadaşları tarafından Fransız yazınında geliştirilen bir akım. Dil ve estetik kurallarını tanımayan, sözcüklerin sözlük anlamlarına değer vermeyen, anlatımda başıboş ve alabildiğine çağrışımlara dayanan bir yol izleyen, bile bile kapalılığa sapan bir çığırdır. Çocukların "da-da" sözcüğünden alınmıştır.

DADACILIK: (**Dadaisme**) (TDK.)Yirminci yüzyıl başlarında T. Tzara ve arkadaşları tarafından Fransız edebiyatında meydana getirilmiş olup, dil ve estetik kurallarını tanımayan, ifadede başı boş bir yol tutan, bile bile kapalılığa sapan bir çığır.

DADAİST: (ETS)Dada okuluna bağlı, ya da bu okul türünde.

DADAİZM (Fr. Dadaisme): (ETS) Birinci dünya savaşının doğurduğu karışıklık, şaşkınlık, şüphecilik, karamsarlık ve köyümserliğin, tutunacak dalları kalmayan insanlarda uyandırdığı isyan sanat ve edebiyatta da kendini gösterdi. Tristan Tzara ve arkadaşları 1916'da, önce İsviçre'de, sonra Paris'te bütün edebiyat ve sanat kavramlarını yıkmaya uğraştılar. Onlara göre eski olan her şey yıkılmalı, her şey inkâr edilmeliydi. Anlatımda başıboş bir yol tutturdular, anlamı bile bile kapadılar; gerçekten beğendikleri, okuyucularının değil kendilerinin bile anlayamadıklarıydı; bu yüzden şiirde içten doğmaya kıymet verdiler. Dadaistlere göre kelimeler, sözlüklerdeki anlamlarıyla eskimiş sayılır; onları şiir değerine yükseltmek gerekir, ama bu şiir değeri de herkesin bildiği kuralı estetiğin dışına çıkar.Dadaizm ilk önceleri Kübizm gibi insan aklını ve estetiği kuraldan kurtarmak amacındaydı,biraz ilgi gördüğü günler de bu sıralarda oldu. Adı bile, sözlükten fal bakar gibi rastgele bulunup konmuş olan Dadaizm'i bir sistem gözüyle görmek zordur.Böyle de olsa1916'dan beri her anarşist düşünüs, davranış ve sistem üzerinde ufak tefek etkileri oldu. Sürrealizm'in, akıl ve mantık dışına çıkma çabası, Egzistansiyalizm'in bunatısı bu arada sayılabilir. Dadaizm yalnız Fransa 'da kalmadı, aynı yıllarda Avrupa'da ve Amerika'da bu yola ayak uydurmaya çalışan sanatçılar yetişmiştir.1924'te Dadaizim, Sürrealizm'e döndü. Tristan Tzara, Dadaizm'in tanımını şöyle yapıyor: “Kağıt parçaları üzerine kelimeler yazın, bunları bir şapkanın içine atın ve karıştırın, sonra da teker teker çekip bir kağıdın üzerine sıralayın; işte Dadaizm.” Tristan Tzara'nın bu tanımı bile gerçek

Dadaizm'i anlatamaz, çünkü şapkanın içinden çıkacak olan kağıtlar da bir «ihtimali sebep» kuralına uymak zorundadırlar, ama gerçek Dadaizm'de kural, kuralsızlıktır. Bk. Sürrealizm.

DADAİZM: (EA) Sanattan siyasete kurulu her düzeni anlamsız bularak yıkmaya çalışan sanat akımının adıdır. Taraftarına Dadaist denir. Dadaistler dil ve estetik kurallarını bir yana iterek, başı boş bir yol tutmuşlardır.

Dadaizm, 1916 yılında ortaya çıktı. Zürih'te Cafe Tezrass'ta Romen asıllı Tristan Tzara, Huns Arp, Georges Ribemont Dqessqnes gibi arkadaşları arasında bir anlam taşımayan "dada" kelimesinin ortaya atılmış ve bu kelime her şeye başkaldırısın ismi olmuştur.

1. Dünya Savaşı'nın yol açtığı çöküntü ve inanç buhranının tesiri altında gelişen daizm, kişiyi, aklın sağladığı her türlü sistemden, sanatın bütünlüğünü sağlayan ölçüden, toplumu inanç, gelenek ve ahlak anlayışından uzaklaştırmak ister. Eski olan her şey yıkılmalıdır.

Dadaisler, devamlı şüphe içindedirler; hiçbir şeyin doğruluğuna ve varlığına inanmazlar. Aklın bir kıymeti yoktur. Düşünceye ve şuurlu tavra karşıdır. Kendilerinden önce oluşan bütün edebiyat akımlarını mizah yollu alaya alırlar.

Dadaistler estetik kaygısı taşımazlar. Sanatta dil, şekil, kafiye uyumunda hiç önem vermedikleri gibi, bu uyumlardan uzaklaştıkça "yapılan şeyin" daha da kıymet kazanacağını savunurlar. Gülünç, kaba ve bayağı her türlü saçmalığı ön plana çıkarırlar. Dadadizmin önemli temsilcilerinden Francis Picabia kendilerini şu cümlelerle anlatır: "Ne yaptığımızı anlamıyorsunuz değil mi? Aziz dostlar, onu biz sizden daha az anlıyoruz. Ne saadet değil mi? Hakkınız var! Bir defa daha Papa ile uyumak isterdim! Yine mi anlamıyorsunuz? Ben de anlamıyorum, ne kadar hazin bu!"

Dadizmin öncüsü Tristan Tzara "Gerçek dada, dadaya karşıdır" diyerek felsefelerini ortaya koyar. Savaş sonunda 1919'da Paris'e giden Tristan Tzara'nın çevresine toplanan Breton, Soupauli, Peret, Aragon dadadizmi 1922'ye kadar sürdürdüler. Bu tarihten sonra dadaizm yerini sürrealizme bıraktı.

DADAİZM:(Ed. dok.)(E.Ten.) Buna «dada okulu» da denir. 1917 yılından sonra birkaç yıl sürmüş olan edebiyat hareketinin adıdır. (Tristan Tzara, Breton, vb.) Kelimeyi anlam esirliğinden kurtarıp ona şiir konusu olarak değerini vermek isteyen bu okul, hiç anlamı olmayan dada kelimesini bir sembol olarak seçmiştir.

DADAİZM: (EL)Yeni ve edebi bir meslek.Bay Behçet yazarın (Genç şairler ve eserleri) isimli kitabında bu meslek için deniliyor ki: "Dadaizm, çocukların

kekelemesini,dadısını model tutarak ve hisse dayanıp fikri ve hafızayı inkar ve ifadenin en son karışık şeklini istihdaf ederek (abes) in ,(manasız)ın zaferini alkışlayan bir yol”dur.

DAĞINIK: (Kom.) (E.Ten.) Buna «kelime kalabalığı» da denir; fikre bir şey katmayan kelime yığını, en ince ayrıntı yığını demektir. Voltaire bu çeşit yazılar için «Fikir çölleri üzerine kelime tufanı kelime » diyor. .

DAĞINIKLIK: (Fr. diffus) (YTS)Düşünce ve amacı dağıtan, örgensel bütünlükten yoksunlaştıran anlatım niteliği.

DAĞINIKLIK: (ETS) Yazıda ve konuşmada, düşünce, duygu ve kavramların düzensizliği. Gerçek sebebi düşünce düzensizliğidir.

DAHİL: (ETS) Kafiye, revî ile te 'sis arasındaki harf; ZALİMve HADİM sözlerindeki L ve D gibi. Bk. Kafiye.

DANDİZM (Fr. Dandisme): (ETS) Çok yapmacıklı bir anlatım şekli, bir çeşit üslup züppeliği.

DANDİZM: (EA)Yapmacık üslûbu ifade eder. Dandizm XIX. yüzyılın ilk yarısında İngiliz sosyete mensuplarının bazılarında verilen ad idi. Şıklıklarıyla dikkati çeken bu kişilerin açtığı çığıra dandizm adı verilmiştir. Fransa’da da sosyete yer alanlar, sosyal durumda estetik bir olgunluk aramışlar ve orta tabaka halkının duygularını hor görmüşlerdir. Edebiyatta ise “dandy” den ilham alınarak taklit edilmemesi maksadıyla yapmacık üslûp kullanmaya dandizm denmiştir.

DANDİZM: (Ed. dok.) (E.Ten.) Dandy, XIX. yüzyılın ilk yarısındaki bazı İngiliz kibarlarına verilen bir ad idi. (George Brumel, şair Byron vb.) Bunlar şıklıklarıyla dikkati çekiyorlardı. Bu çığıra dandizm denilmiştir. Fransa’da bunlar gibi, giyiniş, davranış ve sosyal durumda estetik bir olgunluk arayan, bunun altında orta tabaka halkın duygularını ve moral itibarı hor görenler (Musset, Baudelaire) görülürdü. Edebiyatta dandizm, taklit edilemezlik arayan, yani yapmacık bir üslûp haline gelir. Kelimede bir nev’i züppelik olduğu Türkçedeki «Dandini beyim hoppala paşam» şeklinden anlaşılır.

DECİAMATİON: [KF(Fr.-Osm)] Hitâbet,tekellüm;bir fesâhat-ı mahsûsa ile nutuk îrâdı; hüsn-ü beyân.Nâ-mücmel mutantan sözler söyleme,elfâz-ı tumturakiye isti’ mâli.

DECOR: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatro müzeyyenâtı.

DEDİCACE: [KF(Fr.-Osm)] Bir kitabın müellifi tarafından teberrüken bir zât nâmına tahsîsi. Birinin nâmına kitâb yazma.

DEDİCATOİRE: [KF(Fr.-Osm)] Bir kitâbı müellifi tarafından bir zâtın ismine tahsîs eden(mukaddime vesâire).

DEECASYLABİQUE: [KF(Fr.-Osm)] On heceli mısra'.(sarf.) Aşari'l-heca'.

DEĞER:(ETS) Bir edebiyat eserinin sanat değeri. Zevk, kültür, ahlâk, işçilik, dil, pratik, değer, biçim, öz gibi çeşitli bakımlardan ölçülür.

DEĞER: (YTS) Yazın yapıtlarında beğeni, ekin, töre, kuruluş, dil, biçim, öz gibi yönlerin her biri ya da tümü için gerekli nitelik yargısı.

DEKADAN: (Fr. **decadent**) (YTS) XIX. yüzyıl sonlarında Fransa'da doğalcılığa karşı çıkan ve simgecilik akımına öncülük etmiş olan sanatçılara verilen ad.

DEKADAN: (Ed. Tar.) (E.Ten.) XIX. yy. sonlarında Fransa'da Parnasçıların katılığına karşı bir tepki, olarak sembolizmin aşırı inceliklerinden hoşlanan sanatçı ve edebiyatçılara dekadanlar denilmiştir.(S. Mallarme, Verlaine bunların başında gelir). Edebiyatı Cedide için bu sözün ilkin Ahmet Mithat ortaya atmış, onları dekadanlara benzetmişti. Bu söz tek atan, deka- dan (on eşek) gibi çeşitli ve kaba alaylara yol açmıştır. Tevfik Fikret «Timsal-i Cehalet» manzumesini Ahmet Mithat'a karşı bu yüzden yazdığı gibi, Cenap Şahabettin'de «Sesimizi dimağımıza topladık; zamanımızın felsefe-i piç ü tabına layık, acı bir üslûp aradık; bulduğumuza: Dekadanlık dediler.»der.

DEKADANLAR:(Fr. **Décadents**) (ETS) İlk örnekleri, III.yüzyılda Gal efsanesi “Ossian”da görülen. Şiirde değişik bir anlayış ve anlatış tutumu. Fransız şairi Baudelaire, kendi çağında, modern yaşamının karakteri ile geçmişin bu tutumunu bağdaştırmayı denedi; şiirine psikolojik çöküntü, gençlik ve çocukluk günlerinin nostaljisini kattı. Mallarme ve Verlaine, onun etkisinde kaldılar.

Bu şiir anlayışının ve anlatımının özü, sanatın, naturalizmin yenmesi gerektiğine, erdeme bağlı olmadan da insan yaşamasının sanat yaratımında kullanılacağı düşüncesine dayanıyordu.

Nesirde İngiliz yazarı O.Wilde , «Dorian Gray'in Portresi»yle bu tutumun etkisindedir.Aynı yıllarda çıkan Sembolizm, bunu da gölgeledi. Edebiyatımızda Dekadanlar sözünü ilk önce Ahmet Mithat Efendi, Edebiyat-ı Cedide sanatçıları için taşlama yollu kullandı.

DEKADANLAR: (Les **décadents**) (TDK.)Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında, Parnasiyenlere karşı bir tepki olarak, simgeciliği (Symbolisme'i) aşırı dereceye çıkaran sanatçılara verilmiş ad.

DEKANLIK: (EA)Edebiyatın soysuzlaşması anlamında kullanılan bir tabirdir. Kelime “düşmek”karşılığıdır. Zamanla cemiyetlerin ve müesseselerin gerilemesi anlamında

kullanılmıştır. XIX. yüzyıl sonlarında Fransa’da parnasçıların katılığına karşı bir tepki olarak sembolizmin aşırı inceliklerinden hoşlanan sanatçılara dekadanlar denmişti. Bunların içinde Boudielarie, Mallarme, Verlaine gibi ünlü şair ve yazarlar bulunuyorlardı.

Sanattan başka gaye gütmeyen dekadanlar, başı boşluk, sorumsuzluk ve bohem hayatı içinde iyimserlik ve karamsarlığı birbirine karıştırmışlardır.

Türk edebiyatında dekadan tabirini ilk önce Ahmet Midhat Efendi kullanmıştır. Servet-i Fünûn Dergisi çevresinde toplanan Edebiyat-ı Cedide şairlerini gülünç göstermek için onlara “dekanlar” demiştir. Ahmed Midhat Efendinin 1895’te Sabah Gazetesinde yayınladığı “dekadanlar” başlıklı makalesi beş yıl süren büyük kalem kavgasına yol açmıştır. En çok Cenap Şehabeddin’in suçlandığı tartışmaya Ahmet Rasim, Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet de katıldı. Cenap Şehabeddin duygularını şöyle dile getirir: “Sesimizi dimağımıza topladık; zamanımızın felsefe-i piç ü tâbına layık, acı bir üslûp aradık; bulduğumuza: Dekadanlık dediler.”

DEKOR (Fr. Décor): (ETS) Tiyatroda, sahneyi eserin konusuna göre döşeyip hazırlamada kullanılan eşyanın toplu adı.

DEKOR: (EA) Tiyatro, sinema, televizyon oyunlarında olayla olayın geçtiği yer arasında uyum sağlamak için sahnede kurulan düzen. Eserin konusuna göre sahnede kullanılan eşyanın tamamı. Dekor tabii olmalı, seyirci yadırgamamalıdır.

DEKORASYON (Fr. Décoration): (ETS) Tiyatro sahnesini dekorda oyuna hazırlama işi.

DEKORATÖR (Fr. Décorateur): (ETS) Tiyatro sahnesinde dekorasyonu düzenleyen kişi.

DELÂLET ETMEK: (ETS) Bir sözün, başka bir varlık ya da kavram anlamına gelmesi.

DEMEÇ: (ETS) Yetkili bir kimsenin bir konu üzerinde bilgi vermesi. Beyanat.

DEMOTİQUE LANQUE: [KF(Fr.-Osm)] Lisân- avâm.

DEMOKRATİK RUH: (ETS) Şiirde demokratik ruh; Amerikan şairi W. Whitman’ın, E. A. Poe ve C. Baudelaire’deki aristokrat ruhu geleneksel şiir tutumuna tepki olarak yarattığı akım. Şiirin biçiminde bağımsızlık, serbest nazım, halk türkülerinde olduğu üzere şiirin türkü gibi okuması bu akımdan sonra hızla gelişti.

DENEME: (Fr.. essai) (es.t. tecrübe-i kalemiye) (YTS) Bir bilim,bir sanat sorununu yeni ve kişisel görüşlerle bezenmiş bir anlatım içinde sunan düzyazı türü.

DENEME: (Tür.) (E.Ten.) İnsanlığın siyaset, felsefe, edebiyat vb. alanlarında önemli problemlerinden biri üzerine yazarın kendi düşüncelerini iddiasızca, kesin kurallara varmadan parça parça veya sıralı bir bütün olarak makaleler veyahut kitap şeklinde yazdığı yazılara denir. Bugün belli bir edebiyat türü (roman, tiyatro, tarih gibi) içine girmeyen eserler genel olarak bununla adlanır. Gazete makalelerinden toplanmışlar da bu sınıftandır. Konuşmalar, sohbetler birer deneme sayılır.

DENEME (Fr. Essai): (ETS) Bir yazı türü olan (Deneme'nin) kesin bir tanımı daha yapılamadı. Bu yüzden S. Johnson, belli bir türe sokamadığı her yazıyı deneme sayar. Geniş ve genel anlamda, yazarın kendisiyle yakından ilgili monografi, biyografi, otobiyografi, yeni çıkan kitaplarla ilgili haberimsi eleştirmeler deneme sayılıyorlar. Çünkü bu türlü yazılarda, denemeyi yazanın kişiliği, bilimin metod ve ilkelerinden baskın çıkıyor. XVI.yüzyılda Fransız yazar Montaigne'den beri, bağımsız bir edebiyat türü olarak biçimlenmeye başlayan deneme, özet olarak «yazana göre yazı» diye anlatılabilir. Deneme türünde yazıyı yazanın kişisel duyguları, düşünceleri, dünya görüşü; kısaca bütün varlığı, en ön plandadır. Montaigne bir yazısında, her denemede bu kadar kendinden söz ettiği için üzüldüğünü anlatıyor, ama kendinden söz açmasa, yazdığı deneme olmayacak.

Bilim konuları, tek bir insana göre olmadığı için deneme türüne uygun düşmüyorlar; bilimsel gerçekler bütün insanlara aynı yüzü gösteriyor. Ama sanat ve düşüncede zevkler ve inanışlar değişiyor; denemeler de bu konularda yazıyorlar. Montaigne'e göre iyi bir denemeci kendisiyle konuşur gibi yazar, kesin bir sonuca varmaz; varsa da bu sonuç kendisi için kesindir. Deneme, kompozisyon bakımından da belirli bir biçime uymak zorunda değildir, işlenen konuyu bütün ayrıntılarıyla didik didik etmek de gerekmez. Harold G.Merriam, deneme ile, deneme olmayan arasında kesin bir sınır çizgisi bulmaya uğraştı; ona göre, samimiyetle resmiyetin çatıştığı hat, denemenin bittiği yerdir; resmi davranışla deneme yazılamaz. Geniş anlamdaki deneme türünün örnekleri bütün dünya edebiyatlarında bolca görülüyor. Japonya, Çin ve Hindistan gibi Doğu ülkeleri edebiyatçıları, denemenin Avrupa'dan önce Asya'da başladığı düşüncesini savunuyorlar. Çağımızdan çok önceki yüzyıllarda, Türk edebiyatı verimleri içinde, özellikleriyle bu türe girebilecek eserlerimizin varlığı-yokluğu konusu, bugüne kadar pek düşünülmüş sayılamaz. Çağdaş Türk yazarları içinde en başarılı denemeci Nurullah Ataç'tı. Eski adı: Kalem tecrübesi.

DENEME: (Kalem tecrübesi, Essai) (TDK.)Bir konuyu derinden derine incelemek davasında bulunulmayan eser (DENEME YAZARI,Essayiste)

DENEME: (MTBE)İyi gören, iyi bilen, iyi düşünen yazarların; görüp, öğrenip düşündüklerini kendi içlerine eğilecek, adeta kendi kendileriyle konuşuyormuş gibi, sohbet tarzında, zevkli ve samimi bir nesirle yazdıkları, makale çapında bir edebiyat türüdür. Denemelerde çok defa duygudan duyguya, düşünceden düşünceye, hatta konudan konuya atlanarak, okuyucuyla dereden tepeden konuşur gibi çekici bir ifade kullanılır. Deneme nevinin kurucusu XVI.yüzyıl Fransız yazarı Montaigne'dir. Suut Kemal Yetkin'in "Romancının Rüyası" adlı yazısı, büyük roman yazarlarının çalışma özelliklerini belirten bir denemedir.

DENEME: (EA)Yazarın herhangi bir konu üzerinde, kesin hükümlere varmadan kendi şahsi görüş ve düşüncelerini anlattığı yazı türü. Eskiden “tecrübe-i kalemiye” (kalem tecrübesi) denirdi.

Hayat, ölüm, aşk, gurbet, sanat, felsefe,din, ahlâk, gelenek, siyaset vb. kişiyi veya toplumu ilgilendiren her şey denemeye konu olabilir. Çeşitli sanat olayları üzerine yazılan yorum mahiyetindeki yazılar da deneme türüne girer. Denem türünün ele aldığı konuların sınırı yoktur.

Denemede yazar, her şeyi duygusuna ve dünya görüşüne göre değerlendirir. İşlediği konuda bütün bildiklerini anlattığı gibi, yorumlara da yer verir. Fakat kesin sonuca varmaz.Doğru kabul edilmiş birçok şeyi şüpheyile karşılayarak şahsi anlayış ve görüş çerçevesinde tekrar tekrar işler.

Yazar, sıkı kayıtlara bağlı değildir; kendi kendine konuşuyormuş gibi yazar.

Denemede serbest bir kompozisyon örgüsü vardır.

Denemeleri, yazarın konuya yaklaşımı açısından subjektif, objektif, karakter denemeleri, tenkit denemeleri gibi guruplara ayırabiliriz.

Deneme türü XVI.yüzyılda Fransa’da Montaigne (1533-1592)Denemeler adlı eserinin çıkışıyla yayılmaya başladı. İngiliz François Bacon(1533-1592)’da deneme türünün önemli bir temsilcisidir.

Deneme türü, Türk edebiyatına Tanzimat’tan sonra girmiştir. İlk denemeciler arasında Cenap Şehabettin (Evrak-ı Eyyâm (1915), Nesr-i Harb, Hesr-i Sulh, Tiryaki Sözleri 1918); Ahmed Haşim (Gurabhane-i Laklakan 1928, Bize Göre 1928); Ahmet Rasim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay ‘ın isimlerini sayabiliriz. Cumhuriyetten sonra gelişen deneme türünde eser veren yazarlara arsında Nurullah

Ataç, Hasan Ali Yücel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Eyüboğlu, Suut Kemal Yetkin, Cemil Meriç, Mehmet Kaplan, Salah Bırsel ve Sezai Karakoç'un adları görülür.

DENK SECİ: (YTS) Bk. Seci.

DERC, DERÇ : (HBTS) Bir makale veya fıkrayı gazeteye koyup neşretme: Bu havadisi gazeteye dercettiler. Falan gazete dercetmişti.

DERGİ: (Fr. *revue*) (es.t. *mecmua*) (YTS) Belli sürelerde çıkan; düşünceleri, anlayışları birbirine yakın aydınların siyasi, bilim, sanat, oyun gibi türlü alanlarda yazılarını toplayan yayım aracı.

DERGİ: (ETS) Edebiyat, sanat, siyaset, bilim v.b. konularında haftalık, on beş günlük, aylık yayım organı. Mecmua.

DERGİ: (EA) Belli aralıklarla çıkan yayımlara denir. Derginin gazeteden ayrıldığı başlıca özelliği, sınırlı bir okura seslenmesi ve bu sınırlı sayıdaki okuru ilgilendiren araştırma, inceleme türündeki yazılara yer vermesidir.

Dergiler haftalık, on günlük, on beş günlük, aylık, iki aylık, üç aylık, dört aylık, altı aylık, yıllık, bazen de belirsiz süreler içinde yayınlanır.

Dergilerin genel olarak konu tasniflerini şöyle sıralayabiliriz: İktisadi, sınaî ,ticari dergiler, tarıma dayalı, (hayvancılık, ormancılık vb.) dergiler, ilmi, teknik dergiler, kültür, sanat dergileri, siyaset, haber dergileri, eğlence, aktüalite ve spor dergileri, mizah dergileri, kadın dergileri, çocuk, gençlik ve okul dergileri, dini dergiler...

DERİMLİK, SEÇMELER: (Müntahabat, *Anthologie*, *Analectes*) (TDK) Seçme nesir veya nazım parçaları dergisi.

DERKENAR: (Farsça) (ETS) Not, haşiye, dip-notu, çıkma.

DERMECE: (Fr. *anthologie*) (es.t. *müntehabat*, *muktatafat*) (YTS) Ozanlardan, yazarlardan seçilerek derlenmiş koşuklar, düzyazılar betiği.

DERUNİ AHENK: (TET) Yahya Kemal'e göre şiir bir musiki cümlesidir. Şairin seçişi, sıralayışı bir (rhythme: deruni ahenk) halindedir

DESKORT (Fr. *Deseortes*): (ETS) Mülemma'nın Avrupa edebiyatındaki şekli. Deskort'larıyla tanınmış Fransız şairi: Rimbaud ve Vaqueriras. Bk. Mülemma.

DESTANLIK: (*Epique*) (TDK) Hakkında destan yazılmaya değer.

DESTANSI: (*Epique*) (TDK) Kahramanca işleri nazımla anlatan esere ve nazma sıfat olur.

DESTEK: (YTS) Bkz. Zengin uyak.

DETERMİNİZM (Fr. Determinisme): (ETS) Felsefe doktrini.Evrenin kendine göre yasaları vardır, her olay bir sebebe dayanır. Bu doktrin fizik olaylarına uygulandığı gibi, insanın «bir şeyi seçmek isteği»ne de uygulandı.

Dileklerden evren ve toplum yasalarına uymayanlar da bulunduğu için, insanda, «bağımsız ve şartsız istek»gölünç duruma düştü. Determinizm sözü, kendisiyle ilgili iki başka doktrin için de kullanılmıştır ama, determinizmi bunlarla karıştırmamak gerekir:1. Fatalizm. Kader-kısmetçilik. Mukadderata, alınyazısına inanmak. 2. Mekanizm. Ya da materyalistik determinizm. Her şeyin sebebi, moleküler fizik sistemine bağlıdır, anlayışı. Determinizmin, XIX. yüzyıldan beri pek çok edebiyat ve sanat akımında uzak yakın etkileri görüldü.

DEVİRİŞİM: (Muktelifat, Compilation) (TDK) Birçok yazarın eserlerinden devşirilen parçalar dergisi.

DEYİ: (İfade, Expression) (TDK) Fikrin anlatılması.

DEYİLEME: (Eda, Elocution) (TDK) Zihindeki buluş ve düzenleyişten sonra fikirleri ortaya koyma işi. (Bak. Buluş ve Düzenleyiş)

DEYİTLEMEK: (İnşad etmek, Déclamer) (TDK) Şiir veya söylev gibi bir edebiyat parçasını konunun gerektirdiği ses ve tavırlarla başkalarının önünde okumak (DEYİT, DEYİTLEME, İnşat Déclamation; DEYİTLEMELİ, Déclamatoire.

DIŞAVURUMCULUK: (Fr. expressionisme) (YTS)Sanat alanında genel olarak iç yaşantının ve iç gerçeğin dışa vurulması akımı. Bu akım resim sanatında başlamış ve sonra yazına geçmiş tipik bir Alman okuludur. Fakat en belirgin durumuna tiyatrodan rastlanır. Naturalizmin aşırı doğa kopyacılığına ve izlenimciliğin dış izlem düzenine karşı bir tepki olarak doğmuş ve 1910'dan 1914'e dek sürmüş bir akımdır.

DİABOLİZM (Fr. Diabolisme): (ETS) Daha çok roman, hikâye ve tiyatro türlerindeki eserlerden birbirine taban tabana zıt iki varlık ya da sembolik varlığın çarpıştırılması. En güzel iki örneği Aman şairi Goethe'nin Faust'undadır.

DİBÂCE: (ETS) Önsöz,başlangıç, başlarken,giriş, mukaddime.Bk. Önsöz.

DİCTION: [KF(Fr.-Osm)] Kelâm, söz, nutuk.

DİCTON:[KF(Fr.-Osm)] Mesel, darb-ı mesel. İstihzâlı ve dokunaklı söz, nükte, mazmûn, tevriye, iham. Mantık ve âdâb vesâir ulûm –u âlfîyeye mensûb ve müte'âllik.

DİDACTIQUE POEME: [KF(Fr.-Osm)] Eş'âr-ı müfîde.

DİDAKTİK (Fr.Didactique): (ETS) Amacı bir şey öğretmek, bir ders vermek olan eser.

DİDAKTİK: (EA)Öğretmek maksadıyla kaleme alınan edebi eserler didaktik diye vasıflandırılır. Kelimenin aslı Yunanca didaktikos (öğretmekten) gelir. Eskiler bu tür eserlere tâlimi veya hikemî demişlerdir. Edebiyat terimi olarak daha çok dini, ahlâki, felsefi, sosyal, edebi,estetik gibi sahalarda bilgi ve öğüt vermek için yazılan manzum eserler didaktiktir.

Eski çağlarda şairlerin öğretici, eğitici, yol gösterici bir vazife olduğu kabul edildiğinden ilk edebi eserlerin çoğu didaktik mahiyettedir. Öğretici nitelikteki hayvan hikayelerini (fabl) bu türün ilk örnekleri kabul edebiliriz. Edebiyatımızda önemli ilk didaktik manzume Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'idir. Edip Ahmet Yükneki'nin Atabetü'l- Hakayık'ı Ahmed-i Yesevi'nin Hikmet'i Yunus Emre'nin Divan-ı Risâletü'n Nushiye'si ile Divan'ındaki şiirleri, Mevlana'nın Mesnevi'si, Âşık Paşa'nın Garibnâme'si, Nabî'nin Hayriye'si ve Sümbülzâde Vehbi'nin Lütfiye'si edebiyatımızın önemli didaktik manzumeleri arasında sayılır. Ayrıca Divan edebiyatında yer alan pek çok manzum siyer, hilye ve mevlidler başta olmak üzere pek çok dini mahiyetteki eserlerle şiir sanatı ve lügat konularında yazılmış manzum eserler de didaktik şiir türüne girerler.

Son devir edebiyatında didaktik şiirin en güzel örneklerini Mehmet Âkif vermiştir.

DİDAKTİK: (Tür.) (E.Ten.)Bir bilim veya sanatın prensiplerini hoş bir tarzda öğretmek amacıyla yazılmış manzume. Didaktik eser, görünüşte şairce bir yapıtı olan fakat gerçek ergisi öğretme olan manzume. Edebiyat türlerini manzum sayan ve onları buna göre sınıflayan sistemden arta kalan bu bölüm anlam genişliğiyle, nazım ve nesir öğretme amaçlı bütün eserleri içine alır olmuştur.

Böylece Türk edebiyatının Orta Asya'da meydana getirdiği Kutadgu Bilik, Atabet-ül Hakayık, Anadolu'da meydana getirdiği Âşık Paşa'nın Garipname... gibi manzum eserleri bire didaktik eser sayılır.

Bu anlamda olarak gazeteciliğin çıkardığı yazı şekillerinden çoğu didaktik sayılmaya başlanmıştır.

DİDAKTİK: (didactique)(EL)mevzû hikmet ve nasihatten ibaret söz. Yunancada (öğretme) demek olan bir kelimeden alındığı için (tâlimî) diye terceme ediyorlar. Eskiden böyle sözlere hikemi derlerdi.Divan şairleri arasında hikemi sözleriyle en ziyade şöhret almış olan (Urfalı Nabi)dir ki bu yolda meslek sahibi sayılır. Ziya Paşaya gelinceye kadar bir çok muakkibi yetişmiştir.Ben manzum muhtıramda Nabi için şöyle demişim:

Ne (lirik) söyledi, ne yazdı(epik)

Mûtenâ sözleri oldu(didaktik)

DİDAKTİSİZM (Fr. Didacticisme):(ETS) Edebiyat ve şiirde ilk amaç olarak öğreticiliği öngören anlayış.

DİKSİYON (Fr. Diction): (ETS) Tiyatro ve benzeri sözlü edebiyat türlerinde dilin müzik karakterini en büyük başarı ile yaşatabilme yeteneği. Tiyatro okullarında ders diye okutulur. Şiirde diksiyon, kullanılacak sözleri seçme ustalığıdır. Aristoteles'ten günümüze kadar her ulustan edebiyat bilginini ve sanatçıyı ilgilendiren bir konu. Diksiyonu etkileyen etmenler arasında şunlar ayılabılır: Dilin yapısı, konu, okuyucu ve dinleyiciden beklenen davranış, tür, sanatçının dil ve müzik anlayışı, sanatçının kişiliği, söz dağarcığının zenginliği...

DİKSİYON: (ETS) Aristoteles, Çiçero, Quintilian, şairin sözcük seçiminde bir ustalık ve ayrıcalık göstermesi gerektiğine inanırlar. Dante, De Vulgari Elequentia'da ortaçağ şiir dilinin değişimine örnekler verir. Ona göre bazı sözcükler çocuksu, bazıları hanım işi, bazıları erkeğe yaraşır, bazıları da kabadır. Villon ve Ronsard da etki güçlerini diksiyonlarına borçludurlar. Rönesanstan hemen önceleri. klasik diksiyondan ayrıcalı bir şiir dili yaratılmıştı: İngiltere'de Psenser ve Shakespeare, Fransa'da Pleiade lar gibi. Yeni klasikler çağında şiir diksiyonu, doğru olan dili kullanma sonucuna ulaştı. 1634 te Fransız Akademisi'nin kuruluşu, Boileau'nun Art Poetique'i yazması, 1662' de İngiltere'de Royal Society'nin kuruluşu, şiir diksiyonunun seçilmiş sözcüklerden oluşmasını güçlendirdi. Sürrealist ve İmajistler diksiyonlarını insan-doğa-sanat anlayışlarına göre düzenlediler. Valery'nin Mallarme'nin diksiyonları da saf şiire göredir. (J. T. Shipley)

DİLEKÇE: (ETS) Yazanın, ne dilediğini bildiren yazılı kağıt. Vatandaşın resmi daire ve benzeri yerlere yazı ile başvurmasında aracılık eden haberleşme türü. Eski adları: Arz-i hal, istida.

DİPNOT: (Fr. natic, annotation) (YTS) Bir yazıda ya da betikte sayfa altına konan açıklayıcı bilgiler.

DİP NOTU(ETS) : Bir yazıda sayfa altında verilen açıklama notu.

DİPNOTU: (EA) Yazarın herhangi bir çalışmasında faydalandığı kaynakları ve alıntılarını metnin geçtiği yerde vermesine denir. İlmi dürüstlük açısından bu gereklidir.

Dipnotları ikiye ayrılır.

1. Açıklama Dipnotları.

2.Kaynak Dipnotları

1.Açıklama Dipnotları: Yazar, metnin geçtiği yerde tezini destekleyecek alıntılarını veya ayrıntılı açıklamalarını numara vererek sayfa altına düşer. Toplu olarak çalışmasının sonunda da sıralayabilir.

2.Kaynak Dipnotları: Metinde geçtiği yerde birer numara verilerek ilk nottan itibaren eserin sonuna kadar numara takip ettiği gibi her sayfa veya bölümde ayrı ayrı numara takip edilebilir.

Bazı çalışmalarda dipnotları az tutarak genel ve sistematik bibliyografya verilir. Binliyografya (bkz.) ile dipnotun verilişi birbirinden farklıdır.

Bu farklılık makale, ansiklopedi maddesi ile kitapların verilişinde de görülür.

Dipnotlarda şu sıra takip edilir:

1.Makale: Yazarın adı soyadı "Makaelenin tam başlığı" (Tırnak içine alınır.) İçinde yer aldığı dergi, kitap, ansiklopedi, vb. tam adı (altı çizilir), cilt ve sayı numaraları, basım yeri ve yılı faydalanılan sayfa numarası.

2.Kitap: Yazarın adı soyadı, kitabın tam başlığı, (altı çizilir) varsa cilt ve sayı numaraları, basım yeri ve yılı, faydalanılan sayfa numarası.

Örnekler:

1.Orhan Okay, "Ahmed Haşim'in şiirlerinin sembolizm açısından yorumu"İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt:XXII, İstanbul1977,s.192.

Kısa şekli:

Orhan Okay, "Ahmed Haşim'in şiirlerinin sembolizm açısından yorumu" Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt:XXII, İst.1977,s.192.

Alıntı veya faydalanma tek sayfada kalmayıp devam ediyorsa sayfa numarası, "ve devamı" anlamına "vd" konur.

Dipnotlarında, herhangi bir yayının başlığı nasıl yazılmışsa aynen geçirmek gerekir.

Bir yazarın soyadı kanunundan önce yazdığı eser veriliyorsa kullanılan veya tanınan adı verilir.

Eşref, Ruşen değil, Ruşen Eşref yazılır. Soyadı biliniyorsa köşeli parantez içinde belirtilebilir.

Örnek: Ruşen Eşref [Ünaydın) Diyorlar ki, İstanbul 1918, s. 5-18.

Dipnotunda yazmaların gösterilişi farklıdır. Sayfa numarası yerine varak (v),ön yüzü (a) ve arka yüzü(b) belirtilir.

Örnek:

Şeyhi, Hüsrev ü Şirin (Yazma: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty.260) v.9a

Ansiklopedi maddelerinin dipnotu; gösterilişini de bir örnekle açıklayalım:

Ali Cânip Yöntem, Cenâb Şehabeddin, Aylık Ansiklopedi, İstanbul 1945, s.198-299

Kısa şekli:

Ali Cânip Yöntem, Cenâb Şehabeddin, AA I, İst.1945, s.298-299.

DİRİLTMECE: (es.t. terviç, tervic-i elfaz) (YTS)Unutulmuş, ölmüş sayılan eski bir sözcüğü yeniden kullanarak ona yaşama olanağı kazandırma.

DİSCEPTİON: [KF(Fr.-Osm)] Münâzara, mantıkça mübâhese.

DİSCOURS: [KF(Fr.-Osm)] Söz, kelâm, nutuk. Hutbe, nutuk. Sohbet, muhâvere. Boş lakırdı, laf.

DİSERTASYON (Fr. Dissertation: (ETS) Bir bilim konusunda yeni bir görüş, buluş ve anlayış gösterebilen bilimsel çalışma; tez.

DİSİPLİN: (ETS) Doktrin.

DİSSONANS(İng. Dissonance):(ETS) Kafiyein, sözlerdeki seslilere değil de sessizlere dayanması.

DİSSYLLABİQUE VERS: [KF(Fr.-Osm)] İki heceli kelimelerden mürekkep mısırâ'.

DİSTİQUE: [KF(Fr.-Osm)] Bir kelâmı tam teşkil eden iki mısırâ'dan ibâret beyit.Zü'l-mısırâ'eyn.

DİT: [KF(Fr.-Osm)] Söz,kavl.Mesel,darb-ı mesel.

DİTİRAMB (Fr. Dithyrambe): (ETS) Eski Yunanlılarda Dionysos şerefine okunan tören şarkısı. Bugün Lirik ve coşturucu şiir.

DİYALEKTİK (Fr. Dialectique): (ETS) Diyalektik metot: Bir felsefe metodu. İlk güzel örnekleri Eflatun'un diyaloglarında görülür. Konuşmalarda, bir kavram, tam zıddı olanla karşılaştırılır ve bu yol gerçeğin bulunmasını kadar sürer gider. Huxley, Emerson, Montaigne, İbsen ve Dostoyevski'de başarılı örnekleri vardır.

DİYALOG (Fr. Dialogue): (ETS) İki kişi arasında karşılıklı konuşma Eski Yunan'dan günümüze kadar hemen her ülkede eğitim ve öğretim için çok kullanılmış olan bir anlatım türü. / Roman, hikâye ve tiyatro gibi türlerde kahramanların konuşmaları.

DİYALOG: (EA)İki kişinin konuşması anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.Edebi terim olarak roman, hikaye ve tiyatro gibi türlerde kahramanların karşılıklı konuşmaların olduğu gibi yazılmasını ifade eder.En çok dram edebiyatında görülen diyalog, üslûbuna canlılık katar. Devrik cümle kurmaya daha elverişlidir.

Eskiden beri birçok yazar düşüncelerini diyalog şeklinde yazarak okuyucuları etkilemişlerdir. Eflatun'un diyalogları ünlüdür.

DİYALOG: (Kom.) (E.Ten.)Grekçe «iki kişinin konuşması» demek olan söz zamanla anlamı genişleterek genel olarak araçsız üslûpla konuşmaların olduğu gibi yazılmasını anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Grekler zamanından beri birçok yazar fikirlerini diyaloglar şeklinde yazmışlar, isteklerini konuşmalar yoluyla okurlarına telkin etmişler, yalın (soyut) fikirlerini açıklamışlardır. Bunların en ünlüsü Eflatun'un Diyalogları'dır. Diyalog, hikâye üslûbunu, biteviyelikten kurtarması bakımından işe yarar, üslûba canlılık verir; bununla beraber her şeyin aşırısının zararlı olduğu düşünülerek bunda, ölçülü davranmak gerektir. Çünkü fazlası insanı bıktırır. Diyalogun en çok kullanıldığı dram edebiyatıdır. Bir dram eserinin kompozisyonu dış yapı bakımından diyaloga dayanır. Bundaki en büyük başarı şahısların kendilerine göre konuşturulmalarıdır. Diyaloglarda çok kere devrik cümle kullanılır, tabiiğe daha yakındır. Sorular ile karşılıkları kısa kısa ise Kesik Diyalog, eğer bunlar uzun olursa Hatipçe Diyalog denir.

DİYALOGİZM (Fr. Dialogisme): (ETS) Bir konuyu, diyalog biçiminde,tartışarak konuşma. / Çeşitli kimselerin konuşmasını bir kişinin taklit etmesi. Bizde Karagöz; sanatçısının yaptığı gibi. Sorulu-cevaplı konuşma.

DİYEREZ (Fr. Diérese): (ETS) Yanyana bulunan iki seslinin ayrı ayrı okunması. Ka-na-at sözündeki son iki a gibi. 2. Eski Yunan ve Roma şiirinde bir ölçünün sonuna gelip onu öbüründen ayıran durak.

DİZE: (Fr. vers) (es.t. mısra) (YTS)Koşukların her satırı.

DİZE KITIĞI: (Fr. cheville) (YTS)Dizede yapılan kıtık. Bkz. Kıtık

DİZGİ: (ETS) Basım evinde ya otomatik makinelerle, ya da mürettepler eliyle bir eserin harf harf, kelime kelime, sayfa sayfa dizilerek baskıya hazırlanması.

DİZİN: (Fr. index) (YTS)Betiklerin sonunda belirli bir istek ve görüşe göre sözcük, terim ya da özel ad sıralaması.

DOCUMENT HUMAIN (Fr.) : (ETS) Fransız yazarlarından H. de Balzac'ın bir denemesinin son cümlesinden alınan ikisöz. İnsancıl belge anlamına gelmektedir. Goncourt kardeşler ve Emile Zola'nın natüralizm parolası olarak kullanılmıştır.

DOGMATİK (Fr. Dogmatique): (ETS) Deneye değil de insan mantığına dayanan düşünüş.

DOGMATİZM (Fr. Dogmatisme): (ETS) Dogmatik inanış sistemi.

DOĞACILIK: (Fr. naturisme) (YTS) Fransa'da 1897 yılında ortaya çıkan, bilim ile endüstriyi çağdaş dünyaya özgü güzellik olarak gören, insanın kurtuluşunu da onlarda bulan bir yazın çığırı.

DOĞAL: (Fr. **natural**) (es.t. **tabii**) (YTS) Sanat konularında, zorlamadan, yapmacıktan uzak yapıt.

DOĞALCI: (Fr. **naturaliste**) (YTS) Doğayı ve gerçeği, olduğu gibi anlatmayı ana görev sayan sanatçı.

DOĞALCILIK: (Fr. **naturalisme**) (YTS) Fransa'da, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan, deneye önem vererek doğayı ve gerçeği olduğu gibi anlatmayı sanatın ana görevi sayan yazın çığırı.

DOĞALLIK: (es.t. **tabiiyet, tabiiilik**) (YTS) Düşüncelerin, duyguların, imgelerin yapmacıktan bezekten uzak olarak anlatılması.

DOĞMACA: (ETS) Tuluat tiyatrosunun başka adı. Bk. Tuluat tiyatrosu.

DOKUNAKLI: (Fr. **pathétique**) (YTS) Bir yapıtın kişiyi güçlü bir ölçüde içlendiren, etkileyen öğeleri.

DOLAYLI ANLATIM: (Fr. **style indirect**) (YTS) Roman, öykü gibi türlerde olayların yazar ağzından anlatılması.

DONANMIŞ: (YTS) Bk. Düzyazı.

DOLAYLI ANLATIM: (ETS) Roman ve hikâye gibi türler de olay ve konuşmaların, yazar ağzından anlatılması.

DORİK: (ETS) Şiirde köy havası veren, pastoral olan.

DÖKÜMAN (Fr. Document): (ETS) Bir gerçeği doğrulamada, ya da, öğretmede ise yarayan yazı, resim, malzeme, vesika.

DÖRDÜZ: (es.t. **terane**) (YTS) Dört dizesi de birbiriyle uyaklı olan dördül. Bk. Dördül.

DÖRTLÜK: (ETS) Kıt'aları dört mısralı manzumelerin her bir bölümü.

DÖRTLÜK: (TET) Dört mısralı bir nazım şekli ve birimidir. Bu şekle İran şiirinde de rastlanmakla beraber, komşu edebiyatlarda dörtlük, Türk şiirinde olduğu gibi, milli bir musiki kalıbı, bir zevk ölçüsü ve an'anevi bir şekil almamıştır. Bu şiirin ısrarla sevilip kullanıldığı şiir, eski ve yeni Türk şiiridir. Türk şiirinde, dörtlüklerden önce ikinci mısraları aynen tekrarlanan beyitler kullanıldığı ve dörtlük biriminin bu beyitlerin tekamülü neticesinde şekillenip, Türk nazımının değişmez birimi haline geldiği sanılmaktadır

DRAM (Fr. Drame): (ETS) Tiyatro türü. XIX. yüzyılda tragedyanın kurallarını kırmak isteyen romantiklerin çalışmalarıyla doğdu. Tragedyadaki acıklı yönle, komedyadaki güldürücü yönün, insan hayatındaki ölçüye göre karışması en önemli özelliğidir. Böyle olsa da, aşklı yön komikten

biraz daha baskıncadır. Üç birlik kuralına uymaz, kahramanları her sınıf halktan seçilmedir, konular günlük hayattan da, tarihten de alınabilir. Manzum olanlar

genellikle operalarda kullanılır. Tiyatro Edebiyatında dram sözünün kullanılışı çok yaygın ve geniştir.

Önemli çeşitleri:

1. Burjuva dramı: Konu ve kahramanlarını burjuva çevresinden alan bir çeşit modern dram. Geniş anlamda bu söz dram karşılığı olarak da kullanılmıştır.
2. Uğursuzluk dramı: İnsan, alın yazısından kaçamaz, tezini savunan, uğursuz bir saati, masayı, lambayı...zincirleme felaketlerde sebepmiş gibi gösteren bir çeşit heyecanlı ve korkunç dram. XIX. yüzyılda Almanya'da moda idi.
3. Mucize dramı: Hristiyan Avrupa uluslarında konusunu İncil'den ve azizlerin hayatından alan bir çeşit dini dram. Feeriye benzeyen yönleri de vardır.
4. Satirik dram: Eski Yunan tiyatrosunda tek tük komik yönleri de olan tragedya. Avrupa'da, melodrama yakın özellikteki dram.
5. Lirik dram: Opera ve Opera Komik'in öbür adı. Bk. Opera, Opera Komik.
6. Pastoral dram: Kahramanları kır Tanrıları olan lirik, mitolojik yönleri baskın bir çeşit manzum dram. XV. XVII. yüzyıllarda İtalya'da doğdu.
7. Melodram: Bak. Melodram.

DRAM : (HBTS) Trajedi ile komedi arasında bir sahne eseri.

DRAM: (MTBE) Dram, trajedi ile komedisinden doğan bir tiyatro çeşididir. Dram nazımla, nesirde ve her ikisinin karışmasıyla yazılabilir. Yani dramda trajedinin kesin kardeşliği yoktur. Bu işi daha XVI.yüzyılda, yani klasik Fransız trajedisinden önce İngiltere'de Shakespeare yapmıştı. Daha sonra , XIX.yüzyılda Fransız şairi Victor Hugo, dram çeşidini yeniden canlandırmıştır.

DRAM: (EA) İlk çağlarda ve orta çağda epeyce epeyce karşısında tiyatro çeşidi eserler için kullanılmışken, XVIII.yüzyılın sonlarından itibaren ciddi, gerçekçi oyunlara ad olmuştur. Kelimenin aslı Yunanca “drama” (hareket) ‘dan gelir. Önceleri Türkçede facia ile karşılanmıştır. Sonra dram tabiri kullanılmaya başlanmıştır.

Genellikle orta tabaka insanını özel hayatındaki şartları ve çatışmaları, günlük olaylar içinde işler ve aynı tabakanın zevki selimine hitap ederler. Seyircinin duygularına seslenerek onu etkilemeye çalışırlar. Güzel ile faydalıyı bir arada yürütme ve gösterme gayesini güderler. Bunu yaparken de toplumun ahlaki değerlerini daima ön planda tutarlar. Faziletli davranışları göstermek suretiyle insanın toplum içindeki vazifelerini hatırlatmak isterler. Bütün bunları sağlayabilmek için de genellikle konuşma diline yakın, bir nesirle kaleme alınırlar. Dramlarda, trajedyalardaki acıklı ve

komedyenlerdeki güldürücü taraflar insan hayatında görülen biçimleriyle bir arada işlenirler.

Dram XVIII: yüzyılda Fransız filozofu Diderot (1713-1784) Beaumarchais (1732-1799) ve daha bazı yazarların uzun trajedyaya karşı çıkmaları, günlük olayları işleyen oyunları tercih etmeleri üzerine doğdu. Dram ismini de onlar vermişlerdir. Diderot bu oyun türünü şöyle tarif eder:

“Genel üslûbunda gerçeğe yönelen, hareketli ve dokunaklı olmaya çalışan kişilerin özel hayatlarındaki şartlar ve çatışmaları canlandıran, ahlakçı tutumu öne alan nesirle yazılmış dram.”

İngiliz oyun yazarı Shakespeare (1564-1616) klasik tiyatrunun üç birlik (konu, zaman, mekan)kuralını hiçe sayan eserler vermiştir. Shakespeare, düello, zehirleme, öldürme gibi acı veren olayları, sahnede oluş halinde gösterir; acıklı ve gülünç durumları bir arada yürütür; yüksek kişilerin yanında halktan kişilere de önem verir; nazım ve nesri iç içe kullanır. Bu oyunlar Lessiag, Gothe, Schiller gibi Alman edebiyatçıları da etkilemişti. XIX. yüzyılın ilk yarısında da Fransız romantizmi Shakespeare'in ve Alman tiyatrosunun tesiriyle dram türünü geliştirdi. Romantik dram diye adlandırılan türün öncüsü Victor Hugo (1802-1885), romantik dramın beyannamesi sayılan Cromwell (1827) adlı eserinin önsözünde bu türün özelliklerini açıklar.

Romantik dramın başlıca özelliklerini şu maddelerde toplayabiliriz:

- 1- Üç birlik (konu, zaman, mekan) kuralına uymaz.
- 2- Hem acıklı hem de güldürücü olaylar, hayatta görüldüğü gibi bir arada yaşanır.
3. Olaylar tarihinden alınabileceği gibi günlük hayattan da alınabilir.
- 4- Kişiler her sınıf halktan seçilebilir.
- 5- Yerli özelliklerin işlenmesine önem verilir.
- 6- Her türlü çirkin olay, cinayet, vurma vb. sahnede gösterilebilir.
- 7- Perde sayısı yazarın isteğine bağlıdır.
- 8- Nazım veya nesir şeklinde yazılabilirler.

Dram türü, doğuşundan bugüne kadar görülen her türlü edebiyat akımı (realizm, naturalizm, sembolizm vb.) içinde varlığını birtakım biçim ve muhteva değişiklikleri göstererek sürdürmüştür. Halen günümüzde de en çok yazılan ve oynanan ağırbaşlı, ciddi oyun türü olarak varlığını devam ettirmektedir.

Victor Hugo'nun Hernani oynanışı (1830) adlı dramı, klasiklerle romantikler arasında, şiddetli kavgalara sebep olmuş ve yeni bir tiyatro anlayışına yol açmıştır.

DRAM: (Ti.) (E.Ten.) Grekçede «aksiyon» anlamındadır. İlkçağlarda, ortaçağda lirizm ile epopeye karşıt tiyatro çeşidi eserler için kullanılmıştır. XVIII. yy. sonlarında ne trajedi, ne komedi olan tiyatro eserini anlatma yaramıştır. Bu gibi piyeslerin konuları ciddi, şahısları (aile babası, tüccar, endüstri adamı...) .orta halli kimseler olacak; tiyatronun birlik kuralına uygun olarak nesir yazılacak. (XIX. yy.) Romantikler, bunu daha genişletmişler, birlik kuralını bir yana bırakmışlardır. (XX. yy.) Bu söz on sekizinci yüzyıldan bu yana yazılan tiyatro eserleri için kullanılır olmuştur.

«Sahne eseri» anlamında kullanılan tiyatro sözünün eşanlamı sayılır. Tiyatro dilinde bir insan aksiyonu, çeşitli insanları yaratan eserleri, aktörlerle canlı, hareket halinde göstermek demektir.

Bu çeşit eserlerde aksiyon birliği, peripesilerin mantığa uyar halde, tabii olarak zincirlenmesi, durumların gerçeği andırması, karakterlerin eşitli ve insani olması, çözülüşün tam olması ile şahısların hallerine uygun konuşurulması gibi üslup özelliği aranır.

DRAMA: (EA) Hayatta yaşanmış veya yaşanması mümkün olan olayları sahnede canlandırma sanatına denir. Olayları oluş halinde gösteren tiyatro eseridir. Bu eserlerde olaylar yazarın ağzından anlatılmaz, eserdeki kişiler doğrudan doğruya söyler veya canlandırır.

Başlıca iki unsur vardır: Olay (vak 'a) ve kişiler. Dramadaki olaylar kişilerle onların dışında yer alanlar arasındaki çatışma üzerine kurulur. Bu tür eserlerde de giriş, gelişme ve çözüm gibi bölümler vardır.

Girişte kişiler, olayla ilgileri ve konu ele alınır. Gelişmede kişilerin çatışması verilerek olay sürükleyici ve merak uyandırıcı bir duruma sokulur. Çözümde ise olaylar bir sonuca bağlanır.

DRAMATİK: (EA) Sahnede canlandırılmak üzere yazılmış eserlerin ortak adı. Eski Yunan edebiyatı sınıflamasına göre epik ve lirik olmayan eserlerdir.

Dramatik eserler, çağdan çağa değişiklik göstermiştir. Hayatın trajik, komik bir yanını, dini bir tavrı canlandırdığı gibi, traji-komik, melodram veya feeriler, pastoreller gibi gerçek üstü bir olayı konu edinmişlerdir.

DRAMATİK (Fr. Dramatique): (ETS) Eski Yunan edebiyatı sınıflamasına göre, epik ve lirik olmayan.

DRAMATİK: (Ti.) (E.Ten.) Lirik ve epik sözleriyle anlatılan edebiyat türünün karşıtı olarak kullanılır. Dram eserleri ilk çağlarda, manzum yazılırdı, bu sınıflama o zamandan kalmıştır. Şairler bu yoldaki eserlerini, öteki türlerde olduğu gibi doğrudan doğruya bize

söylemezler, sanki o olayın geçişi zamanında bulunuyormuşuz duygusunu verecek şekilde yazarlar. İlk tiyatro eserleri Trajedi ve Komedi olarak iki çeşitti; on sekizinci yüzyıla kadar sıkı bir kuralcılıkla süregelen bu iki çeşide dram diye üçüncüsü de katılmıştır.

DRAMATİK (Dramatique): (EL) Tiyatrolarda temsil edilmek üzere yazılan eserler demektir. Bunların romanesk yazılardan başlıca farkı :Romanların okunmak, bunların oynanmak için yazılmış olmalarıdır. Dramatik eserler, esasen trajedi ve komedi olmak üzere iki kısımdır. Birincisi acıklı, ikincisi gülünç halleri gösterir. Bir de dram modern vardır ki bunlarda hüzn ve sürür karışık bulunur. Dramatik eserler ilk defa Yunanistan'da yazılmış, oradan Roma'ya ,oradan da Avrupa ve Amerika'ya geçmiştir. Biz de Tanzimattan sonra evvela terceme, sonra te'lif edilerek oynanmıştır. (Trajedi, komedi kelimelerine de bak.)

DRAMATİQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro oyununa mensûb ve müte'âllik. Tiyatro oyunları yazan (muharrir). Tiyatroda oynanmak üzere yazılmış (kitâp vesâire).

Müessir, feci'. Tiyatro oyunlarının fâci'a kısmı.

DRAMATİQUE ART: [KF(Fr.-Osm.)] Fâci'anüvislik sanatı.

DRAMATİK ŞİİR: (EST) Opera için yazılan manzum dramlardaki şiir. / Acıklı ve korkunç bir konuyu anlatan şiir. / Anlattığını, insanın gözünün önünde tiyatro gibi canlandırabilen şiir.

DRAMATİZE ETMEK: (EST) Bir olayı, duyguyu, düşünceyi çok canlı bir durumda anlatabilmek; gerekiyorsa kavramları bile elle tutulur, gözle görülür biçime sokabilmek.

DRAMATİZE ETMEK: (EA) Bir edebi eseri radyo, televizyon veya sahne oyunu haline getirmek. .

DRAMATURG: (EA) Dram yazarı. Sahne eserini inceleyen, oyunu sahneye koyma kaidelerini bilen ve bu konuda kendisinden faydalanılan kimse.

DRAMATURGE: [KF(Fr.-Osm.)] Fâci'âlar yazan yazar, muharrir, fâci'anüvis.

DRAMATURGİ: (EA) Sahne eseri yazarlığı sanatı. Tiyatroda oynanmak için gelmiş eserlerin incelenmesi.

DRAME: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda oynanan oyun cinslerinden biri ki esasen feci' olduğu halde bazı eğlenceli sözler hareketlerle karışık ve mensûr olur. (mec.) Dehşetli ve müessir vak'a, fâci'a.

DURU: (Fr. sobre) (es. t. münakka) (YTS) Fazlalıklardan, kıtıklardan arınmış olan söz, yazı.

DURULUK: (Fr.sobriété) (es.t. münakkahiyet) (YTS) Sözlü ve yazılı anlatımın gereksiz sözlerden, gereksiz uzatmalardan arınmış olması özelliği.

DURUSÖZ: (EST) Vecize, özdeyiş. Bk. Vecize.

DUYGU (Şiirde): (EST) İngiliz eleştiricilerinden P. Gurrey, okuyucunun şiirden etkilendiği duyguları soğuk, sıcak, kuru, nemli, gerilimli, basınçlı, hareketli, ağır, gürültülü gibi türlere ayırır. S.Mallarmé «Şiir sadece kelimelerle kurulmuş olmayacak, söylemek istenen şeyleri duyuracak,bütün sözler duyguların önünde silinecek.» der. Paul Valery, başarılı şiir için «Duymak yetmez, duyurmak gerek, hem de adam akıllı duyurmak gerek» inancındadır. Eleştirici ve sanatçıların büyük çoğunluğu, şiirin duygu işleyen ve duyuran bir sanat olduğunda birleşirler. Bu nedenle lirik şiirin değeri öbürlerinden aşkındır.

DUYGUCULUK: (Fr. sentimentalisme) (es.t. hissilik) (YTS) Yazında duygunun ya da duyarlılığın önderliğini benimsemiş görünme. Ör: Rousseau' nun duyguculuğu.

DÜALİZM (Fr. Dualisme): (ETS) İkicilik. Tek olan bir varlığı, birbirinden ayrı, bağımsız iki varlık gören anlayış. İnsanı,fizik yapısı olarak aynı, ruh yapısı olarak aynı iki varlık saymak gibi. Dünyayı, dünya ve ahiret kabul etmek de düalizme uyar. Edebiyatta, yarattıkları kahramanlardaki düalizmi en iyi canlandıranlar arasında W. Shakespeare ve F. Dostoyevski en başta gelirler.

DÜĞÜM: (ETS) Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde olayların birbirine karışıp merak uyandırıcı bir hâl aldığı nokta.

DÜĞÜM: (EA) Roman, hikaye veya bir piyeste anlatılan aksiyonun tıkandığı, düğümlendiği yerdir. Epizot ve peripesilerle meydana gelir. Bir edebi eserde serimden sonra vak'ada durumlar birbirine girer. Olayın akışı karışır.

Düğüm, olayların toplandığı, çözüme gitmeden önceki merak uyandıran bölümdür.

DÜĞÜM: (E.Ten.) Bir edebiyat eserinde epepe, piyes, romanda anlatılan veya gösterilen aksiyonun merkez bölümüne denir. Epizot ve peripesilerle meydana gelir. Piyelerde sergilemeden sonra olaydaki durumlar birbirine girer, karışır. Sergileme ile sezilmeye başlayan olayın gidişine karşı engeller çıkar, işler karışır. Eserin hızlılıkla geçen bölümü düğüm noktasıdır.

DÜNYA EDEBİYATI: (ETS)Edebiyatın, her türde, yazıldığı dilin ulusal malı olduğu gerçeği bir yana, insanlığın ortak malı olduğu da meydandadır. Yazar ve sanatçıların bu görüşle çalışmaları bütün insanlık dünyasına kazanç sağlar. Bir dildeki şaheser, çeviri yolu ile kısa zamanda bütün insanlığa seslenebilir. Büyük Alman şairi Goethe bu

konuda şunları söyler: «Bir dünya edebiyatının meydana geldiğine, milletlerin bunu istediğine, bunun için de hatta dostça adımlar atıldığına inanıyorum. Almanlar burada çok müessir olabilir, olmalıdır da.»

DÜNYA GÖRÜŞÜ: (ETS) İnsanoğlunun, evrene, dünyaya, insan yaşamasına bakış biçimi; kısaca hayat felsefesi. Çağlara, dinlere, doktrinlere göre şekil değiştiriyor. Bilim ilerledikçe gerçeğe yaklaşıyor. Türklerin dünya görüşü Orta Asya'da şu inanişaya dayanıyordu: «Ben Tanrı gibi gökte doğmuş Türk Bilge Kagan'ım..» «Üstte mavi gök, aşağıda kara toprak yaratıldı, gökle yer arasında insanoğlu yaratıldı, insanoğullarının üzerine benim soyum-sopum Bumin kağan, İstemi kağan hükümdar oldular.», «Üstte mavi gök çökmezse, aşağıda kara toprak delinmezse, Türk ulusunun ülkesini ve geleneklerini hiç kimse ortadan kaldıramaz.» (Orhun yazıtları) Müslüman olduktan sonra, dünya görüşümüz Orta-Doğu İslam anlayışına uydu; ondan sonra biraz da tasavvuf yüzünden dünyayı üzüntü ülkesi, dert diyarı, gelip-geçici yalan bir alem saymaya başladık. Tanzimat'tan sonra Batı uygarlığına dönmemize rağmen bu görüşü tam olarak söküp atabildiğimiz söylenemez. Başlangıçtan bugüne, bütün Türk edebiyatı, Türk ulusunun dünya görüşünü yansıtır durur. Bu konuda tam ve ince bir değerlendirme şimdilik yapılmamıştır.

DÜŞLEM: (Fr. *fantaisie*) (YTS) Gerçeğin ve olanağın dışında, imgenin özgür işlemeyle oluşan kimi kez alaylı yapıt.

.DÜŞÜKLÜK: (es.t. *hasaset*) (YTS) Düşüncede, duyguda, anlatımda aşağılığa, bayağılığa kaçan bir yolda olma (Karşıtı: Soyluluk).

DÜŞ ÜLKE: (Fr. *utopie*) (es.t. *ütopya*) (YTS) İngiliz yazarı Thomas More'un Ütopia adlı yapıtında betimlendiği gibi, her şeyin en güzel, en doğru, en yararlı biçimde düzenlendiği düşsel ülke.

DÜŞÜLKÜ: (Fr. *utopie*) (es.t. *ütopya*) (YTS)1- Gerçekleştirilmesi olanaksız olan dizge ya da tasarı. 2- Ancak imge gücüyle tasarlanabilen kusursuz yönetim düzeni.

DÜŞÜNCE YANAÇLARI: (Fr. *figures de pensée*) (YTS) Düşünceyi daha iyi ortaya koymak için başvuru, anlatım dışı yöntemler. Ör. sav, karşı sav.

DÜŞÜNDEŞLİK: (es.t. *tevarüt*) (YTS)Ozanların, yazarların birbirinden habersiz olarak aynı dizeyi, koşayı, özdeyişi söylemeleri, benzer konuları işlemeleri. Bk. Esiveriş.

DÜZANLATIŞ: (es.t. *fesahat*) (YTS) Anlatımın dil kurallarına uygun, anlam ve uyum bakımından da pürüzsüz bulunması.

DÜZANLATIŞLI: (es.t. fasih) (YTS)Kıtıklardan arınmış, eksiksiz, güzel, düzgün, uyumlu ve açık anlamlı (söz, yazı, yazar, ozan) Bkz. Düzanlatış.

DÜZELTME: (Fr. correction) (es.t. tehzip. tedip) (YTS) Yazıyı yanlışlardan, fazlalıklardan kurtarmak eksiklerini gidermek işlemi.

DÜZEN: (Fr. ordre) (es.t. intizam) (YTS) Yazılacak, söylenecek düşüncelerin, aralarındaki ilişkilerin gerektirdiği biçimde sıraya konulması; bu sıralama sonunda sağlanan durum.

DÜZENLEYİM: (Fr. composition) (YTS) Bir konuyu oluşturan düşünceleri uygun bir biçimde birbirine bağlama işi ve bundan doğan sonuç. Bk. Yazınç.

DÜZENLEYİŞ: (Fr. disposition) (es.t. tertip) (YTS)Bir yapıtta buluşları, görüşleri birbirini güçlendirecek düzende sıralayış.

DÜZENLEYİŞ: (ETS) Kompozisyonda, yapı malzemesinin sıraya konuş düzeni. Eserin türüne, biçimine, sanatçının kişiliğine göre şekil alır.

DÜZENLEYİŞ: (Kom.) (E.Ten.) Bir kompozisyon meydana getirirken, konu ile ilgili buluşlardan sonra bunların sıraya konması işine düzenleyiş denir, kompozisyonda ikinci basamaktır, plan da denir.

DÜZ KAFİYE: (ETS) Bir kafiye sıralanış düzeni. Mesnevi nazım şeklinde olduğu gibi, mısralar altalta ikişer ikişer kafiyelidir. Çok uzayan şiirlerde şair için büyük kolaylık sağlar. Bk. Mesnevi.

DÜZ KAFİYE:(EA) Her beyit kendi arasında kafiyeli nazım şeklidir. Fransız edebiyatından Türk edebiyatına geçmiştir. Eşleme de denilen bu şekil, Divan şiirindeki mesneviye benzer. Mesneviden farklı yanları; mesnevide her beyit bir anlam bütünlüğüne sahiptir; aruzun kısa kalıpları kullanılır; uzun konular işlenir. Düz kafiyede ise beyitler arasında anlam ilgisi vardır, aruzun uzun kalıpları ve hece vezni kullanılır; birkaç beyitlik kısa şiirler de yazılır.

Kafiye şeması:

aa bb cc çç dd...

Örnek:

MODA'DA MAYIS

Şafaktan önce uyandım, bahar

Odamdaydı.

Mayıs, çiçekleri etrafa öyle bir yaydı

Ki varlığım büyülenmişti en derin hazla

Cihanda lezzet alınmaz bu duygudan fazla

E

EAZIM-I UBEDA: (ETS)Edebiyatçıların en büyükleri.

ECRİRE: [KF(0sm.-Fr.)Yazmak,tahrîr etmek,inşâ etmek,kaleme almak,tasnîf etmek.Mektûb yazmak.Mükâtebe etmek.İş'âr etmek.

ECRİVAİLLER: [KF(0sm.-Fr.)Çok ve fenâ eserler yazmak,karalamak.

EDÂ: (EL)Söz ve yazı tarzı.

Başka şairde bulunmaz bu edâ

Sade bir beytine bin beyt fedâ

Naci

Edânın çok güzel oluşuna Hüsn-ü-edâ denilir.

Çok mu bu kadar hüsn-ü-edâ tab'ıma zirâ

Vaasâf-ı- hudâvend-i-pesendide şiyemdir

Nef'i

Edânın ifade ettiği mânâ da **müeddâ**dır.

Edâsı lâtif-ü-müeddâ sahif

Hüseyin Siret

EDÂ: (EA) Söz ve yazıdaki ifade şekli, üslûp tarzı, anlatış yolu. Belâgatçılar bunun hakikat, mecaz, kinaye olmak üzere üç türlü olduğunu söylerler.

EDA: (ETS) Anlatış yolu; üslup. Belâgatçilere göre üç türüdür:

1.Hakiki, 2. Mecazi, 3. Kinayeli.

Başka şairde bulunmaz bu edâ.

Sâde bir beytine bin beyt feda

Mua1lim Naci .Bk.Üslup.

EDEB:(EL) Asıl manası terbiye demektir. Sonra edebiyat manasında kullanılmıştır. Şinasi'nin meşhur: "Fenn-i-edeb bir marifettir ki insana haslet âmûz-i-edeb olduğu için edeb ve sahibi edib tesmiye kılınmıştır."fırkasında olduğu gibi.

EDEB-İ KELÂM: (ETS) Söz terbiyesi; anlatımda, geleneğe göre ayıp sayılan, çirkin sayılan şeyleri kendi adlarıyla anlatacak yerde, mecazlı sözlerle anlatma.

EDEB-İ-KELÂM: (EL) İfade arasında bayağı ve çirkin tabirler bulunmamasıdır. Buna mümtâziyet ve esâlet de derler. Hemşire zâdem (Vedia) merhumenin verem döseğinde ağzından kan geldiğini kapalıca anlatan :

Bir hâzâni renk çökmüşken ruh-i gülgûnuna
Güller açtı öksürük herdem leb-i-pürhûnuna

Beytinde olduğu gibi.

EDEB-İ SANAT: (ETS) Sanat terbiyesi. / Sanattan anlamak./Sözde ve yazıda sanat ustalığı göstermek.

EDEBÎ: [KF(0sm.-Fr.) Littéraire.

EDEBÎ: (ETS)Edebiyatla ilgili, edebiyat bakımından değeri olan.

EDEBÎ: (E.Ten.) «Edebiyatla ilgili, edebiyat hakkında, edebiyat üzerine» anlamlarına gelir.

EDEBÎ:(HBTS)Edebiyata ve edebi ilimlere mensup ve ait: Onun edebi iktidarı büyüktür. Asar-ı edebiye = Edebi eserler.

EDEBİ ESER: (EA) Dil ile meydana getirilen muhayyileye hitap ederek bizde hissi reaksiyon, bedîf heyecan ve güzellik duygusu uyandıran eser.

Bir hukuk, bir iktisat kitabının da malzemesi dil olmakla, muhayyilemize hitap etmediği, hissi reaksiyon uyandırmadığı ve bedîf zevk vermediği için edebi eser kabul edilmezler.

EDEBİ VE EDEBİYE: (EL)Edebiyata mensup ve mahsus mânâsına vasıflardır. Edebiyata nisbeti olanlar bunlarla tavsif olunur.

Devri-i-edebi,ıstılâhat-ı-edebiye gibi.

EDEBİ MEKTUP: (ETS) Bir sanat değeri taşıyan mektup. Bizde Şinasi, Namık Kemal ve Abdillhakhamit Tarhan ilk örneklerini verdiler. Batıda George Sand, Lady Montegue mektuplarıyla tanınmış yazarlardır. Bk. Mektup.

EDEBİ SANATLAR: (ETS) Sanayi-i bediyye. Söz ve anlam sanatları. Eski belâgatta.1. Sanayi-i lafziye. 2. Sanayi-i maneviyye diye ikiye ayrılırdı.

EDEBİ SANATLAR: (ETS) «Söz ve anlatım sanatları, edebiyat sanatları diye birşey var; adları henüz Türkçeleştirilememiş sanatlar. Her millette var. Duyguyu, düşüncüyü, buluşu, bildiriye eritip kaynaştırıp perçinleme araçlarıdır bunlar, yani kaynak yapmak. Divan şiiri bunları kullanıyordu. Divan şiiri diriltilsin demiyorum, imkânsız bu. Yalnız, şu var: Montaj ve çağrışım geçmeleri, kenetlenmeleri, ,modern şiirde çok önemli ilkelerdir. Bunlar şiire dayanıklılık sağlar.» Behçet Necatigil, Bile-Yazdı.

EDEBİ SAN'ATLER: (EL) Kusursuz yani fasih ve yerinde ,yani belîğ olan sözlerin süsleridir kisanayı-ı-bediiye de tabir olunur. Bedi' denilen ilmin mevzuunu bunlar teşkil eder.

Edebi san'atler ,lafz ve mânâ yardımıyla yapılmak üzere iki türlüdür.Birincisine lâfzi san'atler ,ikincisine mânevi san'atler denilir.

EDEBİYYAT (Edebiyat): (ETS) Geniş anlamında söz ve yazı sanatlarının, bu sanatlarla ilgili bütün eserlerin toplu adı.1.Edebi değerde olabilen, estetik duygularımızı etkileyebilen her tür ve biçimdeki eserler.

EDEBİYÂT: [KF(Osm.-Fr.)] Littérature.

EDEBİYAT: (ETS) (**Arapça edb kökünden türemiş bir söz**) Batı dillerinde literatür. Anlamları: 1.İnsanları duygu, düşünce ve hayal bakımından yüksek bir kültüre eriştirmek için eğitip öğreten bilim ve sanat. Bu amacı gerçekleştirmek için sözlü ya da yazılı anlatımı araç olarak kullanır ve bu araçların estetik anlamda güzel, inandırıcı, düşündürücü, duygu verici, hayal kurdurucu... kısaca etkili olmasına çalışır.

2. Kendi alanına giren sözlü ve yazılı ürünleri, sanatçıları, akımları ve kuralları inceleyen bilimin adı. Değerlendirme çalışmaları ile edebiyat tarihi adını alır.

3. Bir yüzyılda ya da bir edebiyat akımına bağlı ürün ve sanatçıları konu edinen bilim:Klasik edebiyat,XIX. yüzyıl Türk Edebiyatı gibi.

4. Bir bilim ya da sanat koluna bağlı bütün yayınların toplu adı: Tıp edebiyatı, Atatürk'le ilgili literatür... gibi.Edebiyat herşeyden önce bir dil sanatıdır, edebiyatı olmayan diller ilkel dil sayılırlar. Dilleri zengin ulusların edebiyatları da zengin ve güçlüdür. Edebiyat anadil ve yabancı dil için de en büyük araç ve hazinedir.Bir dilde etkili, doğru ve sanatlı anlatım sahibi olan yazarlar için öğretmen ve model durumundadırlar. Türkçemizde«edebiyat yapmak» diye bir deyim vardır. Bu sözü, gereksiz ve süslü lıkırdılarla konuşmayı uzatıp dinleyenlerin aklını çelmeye çalışanlar için kullanırız. Aslında edebiyat insan kandırmak gibi bir amaca hizmet etmekten uzak tutulmalıdır. Edebiyatçı sözü de, günlük yaşayışta edebiyatla ilgili insandan çok, okullarda edebiyat öğretmenliği yapan kimseler için kullanılmaktadır. Sanat olarak edebiyat, öbür güzel sanatlardan oldukça ayrıdır. Resim, müzik ve heykel tabiatta var olan yapı malzemesi ile çalışırlar. Edebiyat yapıtaşını olarak kullandığı sözü de kendisi yaratmıştır. Öbür güzel sanatları anlamak, belirli bir sanat eğitiminden geçmeye bağlıdır, halbuki , edebiyat hiç eğitim, öğretim görmemiş bir insanı da kuvvetle etkileyebilir. Resim, müzik ve heykelin anlattığı hiçbir zaman edebiyatın anlattığı kadar açık ve ince değildir. Karanlıkta resim susar, sağırlara müzik seslenmez, büyük bir heykeli herkesin ayağına kadar götüremezsiniz. Edebiyat öyle değildir. Sözlü gelenekle kuşaktan kuşağa, yazılı gelenekle yüzyıldan yüzyola kolayca aktarılıp yaşar. Edebiyat insanoğluna insan türünün tanıtılmasıdır. Bu yönü ile hümanist, evrensel ve barışçıldır.

Edebiyatın anlatım gücünden her çağda peygamberler, hükümdarlar, kumandanlar, politikacılar, bilginler vedüşünürler yararlanmışır. Bu yararlanmanın sonuçları insanlık mutluluğu için zararlar da doğurmuşsa, suç aracı olan edebiyatta değil, kullanan kimsenin iyi niyetten uzaklığındadır. Çok çok eski çağlarda diller içi zengin, anlatım aracı olan dili yetersizdi. Bu dengesizliği gidermek için yeni yeni sözler buldular, konuşurken el ve kol hareketleri azaldı. Tarif etmeden de anlatabilir oldular. O günler için olağanüstü olayları, duyguları ve düşünceleri kim en etkili biçimde anlatabiliyorsa ilk edebiyat sanatçısı o sayıldı. Şiirde ölçü ve kafiyenin bulunuşu, nazım şekillerinin ve edebiyat türlerinin doğuşu hep bu etkili anlatma gereğinin sonuçlarıdır.

Edebiyat ve sanat ekollerinin birbirini izlemeleri de, genel anlamda, aynı nedene dayanır. Belki de son ve ideal bir ekole ulaşıldığı görülemeyecektir. Gene eski çağlarda, dünya çok geniş, insanlar çok azdı. İnsan topluluklarının birbirinden de pek haberi yoktu. İşte bu çağlarda her ulusun milli dili ve edebiyatı ayrı bir karakterde ve katıksız bir biçimde oluştu. Savaşlar ulusları birbirine tanıttı ve kültür alışverişi başladı. Ticaret ilişkileri, göçler ve istilalarla bu alışveriş daha da hızlandı. Uluslararası ilişkiler, insanlar arasında görüş, düşünüş, edebiyat türü, inanç çeşidi ve mitolojik kahramanlar bakımından tanışma ve mal değişimi doğurdu. Kaynağı Hindistan'a dayanan bir masal XIX. yüzyılda İskandinavya'da kendini gösterdi. Eski Yunan ve Roma edebiyatları, rönesanstan sonraki Avrupa için, Hint ve Çin edebiyatları Japonya, Kore ve öbür komşu uluslar için kaynak oldu. İslamiyetin aracılığı ile Arap kültür ve edebiyatı İran, Türk, hatta Endonezya edebiyatları için, gerek biçim gerek dünya görüşü ve hayat anlayışı, gerek konu ve üslup bakımından modellik etti. Basımın bulunuşu ile edebiyat ürünlerinin korunması, yazılması, çoğalması, satın alınması, başka dillere aktarılması kolaylaştı. Bugün her ulus önce kendi milli edebiyatı ile, sonra da dünya edebiyatının bütün değerli eserleri ile çok geniş, renkli ve zengin bir edebiyat şöleninin mutlu konuğudur. Değeri: «Anlatılana bakılırsa bir zamanlar New York'ta Brooklyn köprüsünün üzerinde kör bir dilenci varmış. Bir gün adamın biri, gelip geçenlerin ortalama olarak günde ne kadar verdiklerini sormuş dilenciye. Zavallı adam da aldığı paranın iki dolara ender eriştiğini söylemiş. Adam, dilencinin göğsünde tağsıdığı ve üzerinde sakatlığını belirten tabelayı, almış, arkasını çevirmiş, öbür yanına bir iki kelime yazmış. Sonra, dilenciye geri vererek; alın, demiş, gelirinizi epeyce arttıracak bir cümle yazdım tabelanıza. Bir ay sonra gene geleceğm. Sonucu söylersiniz. Bir ay geçmiş. Beyefendi, size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum demiş dilenci; şimdi günde on, hatta on beş dolar alıyorum. Çok güzel birşey. Tabelama yazdığınız, bana bu

kadar sadaka getiren cümle nedir? Adam, pek basit, diye karşılık vermiş. «Doğuştan kör» yazısı vardı, ben onun yerine «Bahar gelecek, ben göremeyeceğim.» yazdım. İşte söz sanatının ve bu yolla edebiyatın, şiirin ta kendisinin başlangıç noktası. Rogar Caillois- T. YÜCEL

EDEBİYAT:(Ed.) (E.Ten.) Bu söz, Frenkçe anlamında Şinasi'den sonra geniş olarak kullanılmaya başlamıştır. Ondan önceleri Şiir ve İnşa sözü bugünkü edebiyatın nazım ve nesir alanını anlatmakta idi. Edebiyat, geniş anlamda olarak «yazılı söz» demektir. Yazı yazma sanatını öğreten, prensiplerin tümü ile yazı haline geçirilmiş bütün değerli eserler bu tarifi içinde. Eskiden yalnız sanatlı hatta özentili yazılar için kullanılmakta iken, bugün eskiden sanat dışı sayılan yazıları da içine alarak vücuda getirdiği bütün eserleri anlatır olmuştur. Böyle sayılınca insan topluluğunun bir ifadesi medeniyetin, bir devrin, bir milletin duygularının, fikirlerinin aynası olur.

EDEBİYAT: (EL) Manzum, mensur güzel sözler. Bir de böyle sözlerden bahseden fen.

Divânece sözler mi demektir edebiyât?

Muallim Naci

Türk edebiyatı: Türlerin vücuda getirmiş oldukları eserler. Bir de Türkçe edebi yazı yazmayı öğreten bilgi.

Türkleri tanımış olanlar der ki:

Türk edebiyatı tarihten eski.

Türk edebiyatı tarihi: Türkçenin edebi yazılarıyla ne vakit, nasıl ve kimler tarafından yazıldığını anlatır. Yakın zamanlara kadar edebiyatımızın mükemmel bir tarihi yoktu. İlk evvel Köprülü zâde yazdı. Sonra birkaç kişi onu takip etti. Bu yeni tarihlere de mükemmel denilemez. Fakat yine de bir varlıktır.

Eskiden Tezkire-tüş-şuarâ isimli bazı kitaplar yazılmıştı. Fakat bunlar edebiyatımızın tarihi olmaktan ziyade bir kısım Türk şairlerinin terceme-i- hâli demektir.

Türk edebiyatının tarihi devreleri: Edebiyatımızın tarihini yazanlar, umumi bir taksim ile edebi devrelerimizi üçe ayırıyorlar. Bu devreleri ben (**Manzum muhtıra**)mda şöyle anlatmışım:

Türk edebiyatı müverrihleri

Üç devre sayıyor başından beri:

İslamdan mukaddem, İslamdan sonra

Bir de Avrupa'nın taklidi hâlâ

Millet bir dördüncü devre bulmalı

Mahsulü tamamen milli olmalı.

Edebiyatımızın üçüncü devresi birkaç fasla ayrılmıştır: Şinasi'nin açtığı ‚Namık Kemal, Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hamid'in parlattığı devrin eserlerine Tanzimat Edebiyatı deniliyor. Tevfik Fikret ve arkadaşlarının Servet-i Fünun mecmuasındaki yazılarına Servet-i Fünun Edebiyatı, yahut Edebiyat-ı Cedide tabir ediliyor.Meşrutiyetin ilanında açılıp kapanan Fecr-i Ati cemiyeti şairleri şairlerinin sözlerine Fecr-i Ati Edebiyatı, ondan sonrakilere de Milli Edebiyat adı veriliyor.

EDEBİYAT : (HBTS) Edebi ilimler. bk. ki, fennin zıddıdır. Edebiyyat-i Arabiyye, edebiyat-ı şarkıyye, edebiyat-ı garbiyye, kütüb-i edebiyat =Arap, Doğ, Batı edebiyatı, edebiyat kitapları.

EDEBİYAT: (EA)Sanat gayesi güdülererek meydana getirilen sözlü ve yazılı eserler; söz ve yazı sanatının kurallarını öğreten ilme denir.Kelime “davet” anlamını taşıyan Arapça “edb” den gelir. İslamiyet'ten az bir zaman önce zariflik ve ahlakla ilgili edeb kelimesi doğmuş ve Abbasilerin ilk yıllarına kadar bu anlamda devam etmiştir. Halifeler çocuklarını yetiştirmeleri için “müeddeb”ler tutarlardı. Müeddebler ; şiir, tarih, din bilgisi vb. okuturlardı. Zamanla sosyal ve müsbet ilimlerin birçok dalı müeddeblerin öğrettikleri dersler arasına girmiş, yüzyıllar boyu böyle sürmüştür.

Türkçede ise, Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmış çok çeşitli tarifi yapılmıştır. Kısaca “Ahlâki bir mânâ, dile ait ilimler, güzel yazma sanatı ve onun öğretimi, edebi yazılar, bir mevzû ile ilgili neşriyat, lüzumsuz yere sözü uzatmak, edâda tasannua düşmek” anlamlarını ifade etmiştir. Tanzimat'tan önce “şiir ve inşa” denirdi.

EDEBİYATÇI : (HBTS) Edebiyatla uğraşan.

EDEBİYAT ARMAĞANLARI: (ETS) Bir türde en iyi yazar veya eseri seçip verilen armağan: Sait Faik Hikâye Armağanı, Türk Dil Kurumu Ödülleri gibi.

EDEBİYAT BİRLİKLERİ: (ETS) Dünyamızın önemli edebiyat ve dil birlikleri ve kuruluş yılları şunlardır: Academie Française-1635. British Academy-1901. American Academy of Arts and Letters - 1904. Sodety, of Antiquaries of London -.1572. Society of Antiquaries ofScotland.

EDEBİYAT OKULLARI: (ETS) Klasisizm, Romantizm, Realizm, Natüralizm, Sembolizm, Dadaizm, Sürrealizm ve benzeri sanat ve edebiyat sistemleri.

EDEBİYAT TARİHİ : (ETS) Bilimlerin genel sınıflamasında tarihe bağlı bir kol. Sınırına giren bütün yazarlar, eserleri ve olayları inceleyip değerlendiren bilim. Bk. Tezkire.

EDEBİYAT TÜRLERİ: (ETS) Roman, hikaye, şiir, tiyatro, deneme, eleştirme, anı, gezi, biyografya, monografya, otobiyografya, mektup ve benzeri türler.

EDEBİYAT YAPMAK: (ETS) Bir konuyu gereksiz süslü sözlerle anlatmak. (Kötülemek için kullanılır.)

EDEBİYAT-I CEDİDE: (ETS) Edebiyatımızın en önemli topluluklarından biri. Servet-i Fünun Edebiyatı diye de anılır. Osmanlı İmparatorluğunun Tanzimat'tan beri Batı uygarlığına uymaya çalışıp da, Tanzimatçıların Türk edebiyatını Batı ölçülerine göre gereği kadar yenileştirememeleri üzerine doğdu. Tanzimat yazarlarından Recaiade Mahmut Ekrem Bey'in, Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaparken Tevfik Fikret ve arkadaşlarına yeni edebiyat konusunda verdiği bilgi ve heves bu hareketi hızlandırmış ve yönetmiş sayılabilir. Politik ve sosyal düzenin en elverişsiz olduğu bir çağda, Servet-i Fünun dergisinde birleşen sanatçı arkadaşlar, Batıya göre biçimlenmesini, Tanzimat'ta başlayan yeniliğin sürüp gitmesini ve olgunlaşmasını sağlamak amacındaydılar. Hemen her edebiyat türünde, edebiyatımızın, Batıdaki benzerleriyle boy ölçüşebilecek eserlerini de onlar vermiş sayılabilir. Toplumla ilgilenmeleri, o günlerde yürürlükte olan rejimle yasak edildiği için, sanatı sanat için bildiler. Bu anlayış dilde de kendini gösterdi; Türkçeyi kuşdiline çevirdiler, en yanlış davranışları da bu oldu; kendi yaşamalarını kendileri kısalttılar ve daralttılar. Topluluğa bağlı sanatçılar arasında ortak dünya görüşü ve sanat sistemi kurulamadığı gibi, tek tek de, tam bir sistemin yolcusu olamadılar. Bu bakımdan Batıdaki izm'lerle olan ilgileri tam bir düzen göstermez. O günkü Fransız toplumunun gelenek ve görenekleri, onlara klasik insan uygarlığı gibi göründü, eserlerinde Türk toplumunu bu alafrağa atmosfer içinde yaşıyor göstererek yanıldılar. Nazımda Tevfik Fikret; nesirde Halit Ziya, bu topluluğun en başarılı sanatçıları sayılır. Öbürleri: Cenab Şehabettin, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Hüseyin Suat, Faik Ali, Hüseyin Siret, Ali Ekrem, H. Nazım, A. Nadir, Celal Sahir, Süleyman Nesip, Süleyman Nazif, Ahmet Şuayip. 1901'de Hüseyin Cahit'in bir makalesi yüzünden, basın organları olan Servet-i Fünun dergisi kapatıldı. 1908'den sonra da biraraya gelip eski topluluğu sürdüremediler. Edebiyat-i Cedide Kütüphanesi yayını olarak 35 kitap bastırmışlardır, sonraki yıllarda yazılanlar da katılırsa, hepsinden Türk edebiyatına 250 -300 eser kalmıştır. Türk edebiyatının yenileşmesindeki hizmetleri unutulamaz.

EDEBİYAT-I CEDİDE: (E.Ten.) (Ed. Tar.) «Yeni edebiyat» (Edebiyat-ı Cedide) demektir. Bu sözü ilkin Namık Kemal, Tanzimat'tan sonra belirmeye başlayan, Divan

edebiyatına karşı olan edebiyatına karşı olan edebiyatı nitelerek için kullanmaya başlamış; makale, tiyatro, roman gibi yeni türlerin meydana gelişini anlatmak istemiştir. 1896 yılında Servet-i Fünûn Dergisi'nde yazı yazarak temelli bir batıcılık yolunda olanlar da kendi yazıları için bu sözü kullanmaya başlamışlar, sonra bunu kendilerine ad edinmişlerdir, kitaplarını Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi adı altında yayımlamışlardır. Namık Kemal'in bir sıfat olarak kullandığı bu söz böylelikle bir edebiyat okulunu anlatan özel isim haline gelmiştir. Edebiyat-ı Cedideciler roman ile nazım alanında büyük işler yapmışlardır. Roman dili ile roman tekniği nazımın doğu hayal aleminden ayrılarak batılılaşması onlar tarafından yapılmıştır. Edebiyat-ı Cedidecilerin başlıcaları: Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat Yalçın, Hüseyin Siret Özsever, Hüseyin Cahit Yalçın, Saffeti Ziya, Celal Sahir Erozan (Ali Ekrem), A.Nadir, H.Nazım(Reşit Rey), Faik Ali Ozansoy aynı yolda yazanlardan ise de kitaplarını aynı seride yayınlamışlardır.

EDEBİYYUN : (HBTS) Edebiyatla uğraşanlar, edipler. Osm. üdeba

EDEBİ NAZIM: (MTBE) Nazım şeklinde yazılan bütün yazılarda az çok edebi bir yazı olmak iddiası bulunmakla beraber, vezinli ve kafiyeli olan her söz, mutlak edebi bir nazım sayılmaz. Bir nazımda edebi değer bulunması için, tıpkı nesirde olduğu gibi, duygu, görgü, bilgi, düşünce ve söyleyiş bakımından, o nazımın alelade sözlerden üstün değerde olması, okuyana ve dinleyene bedii zevk, bedii heyecan denilen ve ancak güzel sanat eserleri karşısında duyulu bir zevk ve heyecan vermesi lazımdır.

EDEBİ NESİR: (MTBE) Nesrin, edebi nesir olabilmesi için onda, alelade sözlerden, üstün bir söyleyiş özelliği yüksek bilgi, duygu ve düşünceleri, zevkli ve ustalıklı bir kolaylıkla anlatan bir söz ve söyleyiş güzelliği bulunması gerekir.

EDEBİ TENKİT: (TET) Dünya edebiyatında ilk tenkit kuvvetli edebi tenkid Yunan destanlarından doğmuştur. Bu tenkitin yazarı mütefekkir Eflatun'dur.

EDEBİYAT: (Littérature) (TDK) 1. Sanatça, yani insanda estetik duyguyu heyecana getirecek değerde meydana getirilmiş şiir, sahne eseri, hikâye, roman, söylev gibi nazım veya nesir halindeki eserlerin hepsi. 2. Bu eserlerin yer aldığı sanat kolu. 3. Bu sanatı ve bu eserleri inceleyen bilim. 4. Bu bilimi konu olarak ele alan kitap (EDEBİYATÇA, EDEBİYATLIK, Litteraire; EDEBİYATÇI, Littérateur).

EDEBİYAT-I CEDİDE: (MTBE) Rezaizade Ekrem'in yardımıyla, başta Fikret ve Ziya olmak üzere, Servet-i Fünun Dergisi etrafında toplanan yazarların 1895 yılında meydana getirdikleri Avrupalı edebiyat çıkışı.

EDEBİYAT-I CEDİDE: (YTS) Bk. Servet-i Fünun.

EDEBİYAT SANATI: (MTBE) Türk tarihinde edebiyat sanatını, ideali için vasıta bilerek, eserlerini sosyal kalkınmamız için kaleme alan ilk büyük yazar, Namık Kemal'dir.

EDEBİYAT TÜRLERİ: (Genres littéraires) (TDK)Edebiyat eserlerinin ayrıldığı şiir, dram, hikâyeleme, öğretme, mektup ve sözenlik türleri.

EDEP: (HBTS) Edebiyat ilmi, edebi ilimler. Bk. Edebiyat. Edeb-ül bahs =İlm-i münazara, ilm-i adab. Edeb-ül- kazi, edeb-ül-katip vesaire = Kadı, katip vesair adamların kendi mesleklerinde bilmeleri ve riayet etmeleri lazım gelen unsur ve kaideler.

EDİB: (ETS)Edebiyatçı, edebiyatla uğraşan; edebiyat sanatçısı, edebiyat alanında eserlerini nesirle yazan.(Karşıtı: Şair), yazar.

EDİB: (EL)Asıl manası: Terbiyelidir. Sonra edebe ve edebiyata müntesip olan manasında kullanılmıştır.

Edib olur kişi sermaye-i-hayası kadar.

Mısıranda olduğu gibi.

30,40 sene evvel nazım yazana **şair**, nesir yazana **edib** denilir ve **nâsir** yerine kullanılırdı.

EDİP(EDİB): (HBTS)Edebiyatla uğraşan, edebiyatçı: Şair ve edip bir zat. Edebiyata mensup adam, edebiyatta geniş bilgi sahibi, bilge: Ebeda-yı asr = Zamanın edipleri.

EDİSYON (Fr. Édition): (ETS) Baskı. Yayın.

EDİSYON KRİTİK (Fr. Edition critique): (ETS) Eleştirilse yayım. Birbirinden az çok değişik yazmaları ya da basmaları bulunan eski bir eserin bu çeşitli nüshalarının karşılaştırılıp incelenmesiyle meydana getirilen, aslına en yakın benzerlikteki şekli.

EFSANE: (EL) (Romanesk bahsine bak.)

EGLOG (Fr. Eglogue): (ETS) Bir çeşit kır şiiri, çoban şiiri. Çobanları kaşıkli konuşurma yoluyla yazılan şiir.

EGLOG: (EA)Çoban şiiri. Birkaç çobanın aşk, kır hayatının güzellikleri üzerine vb. karşılıklı konuşmaları biçiminde yazılır. Latin edebiyatında gelişen bu şiir türü genellikle Batı edebiyatında görülür. Bir olaya dayandığı ve karşılıklı kişileri konu aldığı için küçük bir piyesi andırır.

Bu türün ilk örneklerini Theokritos eidyllion'larında sonra Latin şairi Vergilius Buculica (Çoban Şiirleri) adlı eseriyle vermiştir. Fransız şairi Ronsard ise eglogları konu yönünden zenginleştirmiştir.

Eglog, Türk edebiyatında kullanılmayan bir türdür.

EGLOG: (Eglogue) (TDK) Bir çeşit küçük kır deyişi.

EGLOQUE:[KF(Fr.-Osm.)] Çobanlığa ve kır ahvâline müte'âllik şi'îr, eş'âr-ı râ'îye. Çobân şarkısı. Mecmû'a-yı âsâr-müntahabe.

EGLOGUE: (TET)Eglogue'ler, kırlarda çobanlar arasında geçen birtakım kır vak'aları, küçük, manzum skeçlerdir ki, karşılıklı konuşmalarında tabiat duyguları söylenir.

EGZİSTANSİYALİZM (Fr. Existentialisme): (ETS) İkinci Dünya Savaşının son yıllarında Fransa'da doğan bir felsefe sistemi. Savaşın doğurduğu sonsuz güçlükler arasında, kayıp insan mutluluğunu hiç olmazsa özel bir mantık içinde ve insan kafasında bulmaya çalısan bir çırpınış.

Önemli temsilcileri: Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir. Sanat ve edebiyatta yaygın oldu. Egzistansiyalizmin ne olduğu konusunda söylenenler ve yapılan tanımlar birbirinden oldukça ayrı. Heinemann'a göre, «Egzistansiyalizmin gerçek bir tanımı yapılamaz, çünkü varoluşçuluk sözünü kucaklayan tek bir söz, tek bir değişikliğe uğramayan bir felsefe yoktur. Bu söz, aralarında derin ayrımlar bulunan çeşitli felsefeleri gösterir.» Egzistansiyalizme göre değişmeyen gerçek şudur: İnsan vardır, hürdür, çevresini saran dünyayı bir türlü anlayamaz; bu yüzden umutsuzdur, karamsardır, kötümserdir; yaşamayı tatsız ve anlamsız bulur. Egzistansiyalistler bir çeşit bunaltı içindedirler. Yaratıkları edebiyata bunaltı edebiyatı denmesi bundandır. Egzistansiyalizmin anarsist yönü, bu büyük psikolojik çöküntü sırasında, insan var olsun da her türlü toplum kuralını ve yasasını hiçe sayсын diyebilmesindedir. Böylece var olmak, gerektiğinde toplumun zararına bile var olmak anlamına gelebiliyor. Kalkış noktasında «tek insana bu kadar sonsuz değer veren bu anlayışın, hümanist bir yönüde olduğu yalnız edebiyatta belirebildi. Karamsarlık içinde, umutlu görünmeye, tek insandan başlayıp toplumdaki söz etmesi, bu sistemin temelini teşkil eden savaş sonrası darmadağınlığının ta kendisidir. Politikada hem sağcılar, hem de solcular tarafından bir beğenilmesi, bir yerilmesi de bundan dolayıdır. Eski düşünür ve yazarlardan F. Dostoyevski'nin «Tanrı olmasaydı her şeyin yapılması olağan sayılacaktı.» ve Nietzsche'nin «Her insan, tarihte eşi bir daha tekrarlanamayacak biricik harikadır.» diyen düşünceleri ve sözleri de bu XX.yüzyıl sistemine, kendi içinde biçini vermişe benziyor. Egzistansiyalizm, insanın sonsuz hürriyet içinde bulunup da, iki yoldan birini seçmesi gerektiği durumlarda geçirdiği şaşkınlık acısını, bu durumda duyduğu sonsuz yalnızlığı çok güzel dile getiriyor. Tek insana, değerlerin en büyüğünü biçen Egzistansiyalizm, edebiyat ve sanat konusunda şaşılacak kadar toplumdur. Topluma adanmış edebiyat (LitteratureEngagee)

denebilecek bu sanat anlayışını, J.-P. Sartre'dan dinleyelim: «Edebiyatla uğraşan yazar, artık kendini angaje olmuş saysın. Çünkü o, zamanın problemlerinden kendini ayıramaz. Yazdıklarının sorumluluğunu her durumda ve her zaman kabul etmelidir. Hatta yazar, kendi izinde yürüyenlerin bu eserlerinden de sorumludur. Yazarın fonksiyonu yüzyıllar boyunca çok değişmiştir. Onun başlıca ödevi, kendini angaje etmek, yani halk uğrunda tehlikeyi göze almaktır.» Egzistansiyalizmin etkileri her ulusta görüldü. Bu sistemden, Egzistansiyalizmin ne olduğunu bilmeyenler bile etiket olarak faydalandılar. Her toplumda, toplum dertleriyle dertli olmaya mahkum bulunan entelektüel azınlık yeni bir umutla Egzistansiyalizme de sarıldı. Ortaya çıkışı yirmi yılı geçen Egzistansiyalizm, belki de daha uzun yıllar biçimlenmesini sürdürecektir, kimbilir, belki de hiç durulamayacaktır.

Varlığın özden önce mevcut olup durmadan özü yarattığını ileri süren bir felsefe öğretisi. Geniş anlamda fikir felsefesinin aşırılığı karşısında insan felsefesinin bir tepkisi sayılır. Egzistansiyalizm eski bir geleneğe dayanır: Sokrates, İonia fizikçilerinin kozmogonik hayalleri karşısında «kendini tanı» demişti. Pascal, bilimin derinleştikçe, insan yaşayışı ve ölümü ile ilgilenilmediğini söyler. Egzistansiyalizm «art dünyalar» ın eleştirilmesidir. Her insan dünyayı kendine göre sezdiği için, gerçeğin hissedilmesi de insandan insana değişir.

EGZİSTANSİYANİZM: (EA)Varoluşçuluk. İnsanın, kendi değerini kendi yarattığını, dünyada kendisine yol gösterecek kendisinden başka hiçbir şey olmadığını iddia eden felsefi sistem. Önce Alman filozofu Martin Heidegger (1889-1977) tarafından ortaya atıldı .(1927) İkinci Dünya Savaşı yıllarında Fransız filozof ve romancısı Sartre (1905-1980)'in edebiyata uygulamasıyla yaygınlaştı.

Yeni bir düşünce tarzı değildir. Kaynağı, insanı ilk defa kendi kendisini tanımaya yönelten Sokrat (M.Ö.469-399)'a dayanır. Başka felsefi sistemler gibi, kendinden önceki düşünce şekillerine karşı çıkmak suretiyle doğdu. Ancak varoluşçular fikirlere doğrudan bir felsefi sistem olarak ortaya koymadılar. Bir sistem çerçevesi içine sığdıramadıkları görüşlerini daha çok edebi eserlerinde veya şahsi hayatlarını anlatan günlüklerinde ifade ettiler. Aslında bu felsefenin öncüsü Danimarkalı Sören Kierkegaard (1813-1855) da varoluş gerçeğinin sistem halinde anlatılamayacağını söylemiştir.

Varoluş felsefesi, varolmanın (vücut) değil, mevcut olanın felsefesidir. Bu felsefesinin iki temel prensibi vardır: Öz (essence) ve vücut (existence), XIX. yüzyıla kadar klasik felsefe özün üstünlüğünü kabul etmişti. Egzistansiyalizm varoluşu ön plana

alır. Ancak genel olan varlıktan hareket etmez, mücerret (soyut) kavramlarla ilgelenmez. Mücerredi müsahhas (somut) şekilde anlamaya çalışır. Egzistansiyalizmde felsefi sisteme gidilmesi yerine, fikirlerin edebi eserlede işlenip anlatılması bundandır. Varoluşçuluğun mücerrede karşı oluşu Kierkegaard'ın Descartes (1596-1650)'e ait meşhur "Düşünüyorum o hâlde varım" formülüne itirazında açık şekilde görülür. Varlığı düşünceden çıkarmak tezada düşmektir. Çünkü düşünce varoluştan sonra gelir.

Egzistansiyalizme göre varoluş varlığın mevcut şekli değildir. Esasen varoluş bir hal değil, harekettir, imkandan gerçeğe geçiş hareketidir. Gerçek varoluş da ancak hürriyet içinde meydana gelir. Egzistansiyalistlere göre; kendi kendisini serbestçe seçen, kendi varlığını yapan, kendi kendisinin eseri olan insan varoluş sahibidir. Önceden kabul edilmiş her çeşit prensip reddolunur.

İnsan ne olacağını kendisi seçer. Bu seçişle özünü yaratır. Seçme içinse önce var olmak gerekir. Buna göre insanda varoluş özden önce gelir. Tohumdan ne çıkacağı bellidir ve kendi kendini seçemez. İnsanın ise ne olacağı bilinemez, o kendi kendisini seçer, tayin eder. Kendisi dışında olan ve kendisini çevreleyen şartlara karşı istediği şekilde hareket eder. Sartre'a göre bu geçiş yaşamaktır. Dünyamızı biz seçmiyoruz ama aradaki mutluluk ve ıstırapları biz yaratıyoruz ve bunlardan sorumluyuz.

Varoluş kat'ilik kazanmış, nihai şeklini almış, gayeye ulaşmış bir hal tanımaz.

Bu felsefeye göre, varlık insan için tanınandan ibarettir; ötesi yoktur.

Egzistansiyalistler Allah'a inananlar ve inanmayanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Dine inanan kolu Pascal (1623-1662) tarafından kurulmuş, Kierkegaard, Jaspers (1883-1967) ve Cabriel Mareel (1889-1973) tarafından da geliştirilmiştir.

Allah'a inanmayan egzistansiyalistlerin başında Alman Martin Heidegger(1889 - 1976) gelir, onu Sartre, Simone deBeauvoir(1908-1986)ve Georges Bataille 1897-1962) takip eder.

İki görüşü arasındaki en büyük fark, Allah'a inananlara göre, varoluşun sonsuzluğa, inanmayanlara göre işi hiçliğe açık oluşudur. Bu sonucu görüş, II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da, köklerinden kopmuş, geçmişe ve tarihe güvenini kaybetmiş, ahlaki değerlerden uzak, topluma yabancılaşmış, halkla olan ruhi bağlarından sıyrılmış, mutsuz, gelecekte ümitsiz, ölümün devamlı tehdidi altında yaşayan gençlik arasında Sartre'in eserleri ile yaygınlaşmıştır.

Egzistansiyalist edebiyat, alışkın olduğumuz edebiyattan farklıdır. Alışkın olduğumuz edebiyatta karakterler tahlil edilir, örfler anlatılır, onlarda hayat hadiselerinin gelişmesi görülür, kısaca, eserde insanın hayatı verilir. Egzistansiyalist

edebiyat ise, aksine, varlıkta özelolarak var olan şeyi araştırır ve onun hususiyeti içindeki zihni denemesini yapar. O kadar Realistler ki, realite dışı sandığımız durumlarla karşı karşıya kalırız. Yaşadığımız veya yaşayabileceğimiz ruh hallerinin tahlil edildiğini görürüz. Bu sebeple egzistansiyalist yazarlar roman ve oyunlarında okuyucunun ve seyircinin merakını sürekli uyanık tutarlar.

EGZOTİK (Fr. Exotique): (ETS)Uzak ve yabancı ülkelerin insanlarını gelenek ve göreneklerini, ilgi çekici yönlerini»anlatan eser. P Loti'nin "Madam Krizantem", ve "Aziyade"romanları gibi.

EGZOTİZM (Fr. Exotisme): (ETS)Sanat ve edebiyatta değişik, az bilinen ülkelerden, yerlerden ve geleneklerden söz açma.

EĞİLİM: (Fr.tendonce) (es.t.temayül, meyil) (YTS) Yazarın herhangi bir görüş ve düşünceye yatkınlığı.

EĞLENCE ŞİİRİ (İng. Light verse): (ETS) Önemsiz konuları, alaylı ve çok şen bir dünya görüşü ile, şakalı bir anlatıyla dile getiren bir şiir türü. Ağırbaşlı konuları işlerken de şakacı yönünü bırakmaz. İngiliz edebiyatında "Limerick"ler böyledir. Bizde bu türe en uygun örnekler;halk şiirimizde, alaylı konuları anlatan destanlardır:

Bk.Limerik, Destan.

Teyze, hiç acı filan duymadın ha

Elma ağacından düşünce yere?

Ah ne olur, bir daha düşer misin acaba,

Hani bizim arkadaş görmemiş de... (H. Graham-L.S.A.)

EKİN: (Fr. culture) (es.t. hars) (YTS) İnsan topluluğunun yazınsal, sanatsal ve tinsel ürünlerinin tümü.

EKLEKTİZM (Fr. Eclectisme): (ETS) Bağdaştırma, uyuşturma metodu.

EKOİZM (Fr. Echoisme): (ETS) Şiirde onomatopeli sözler kullanma. Bk. Onomatope. / Yankılı şiir tutumu. Bk. Yankılı şiir,aliterasyon.

EKOL: (ETS) Bk.Edebiyat Okulları.

EKS-LİBRİS (Latince: Ex-libris): (ETS) Bir kitabın, kimin malı olduğunu bildiren etiket. Çoğunlukla kitap kapaklarının içine yapıştırılır. İlk basılı örnekleri XV. yüzyılsonlarında Almanya'da kullanılmıştır. Dürer, tanınmış bir eks-libris ustasıydı.

EKSPRESYONİZM (Fr. Expressionnisme) : (ETS) Empresyonizme tepki olarak XX. yüzyıl başında Almanya'da doğan bir sanat anlayışı. Çevremizi saran evrene ve dünyaya karşı ilgisiz görünen ekspresyanizm, insanın içindeki alemi ve bütün duyguları en gizli ve çıplak yönleriyle, olduğu gibi anlatmaya uğraşır. Gerçekler ve görünüşlerin

insandan insana değişebildiği için, her tür ve biçimdeki sanat eserlerinin realizme uyması da gerekmez. Etki de sanatçıdan sanatçıya değişir, değerli olan, özel yolda dile getirebilmektir. Sanatçının kişiliği her zaman ön plana alır. T.S. Eliot ve F. Kafka bu anlayışın en tanınmış temsilcileri sayılırlar.

EKSPRESYONİZM: (EA) Anlatımcılık. İnsanın iç dünyasında doğan duyguları anlatmaya önem veren bir akımdır. Romantizmin değişik şekli kabul edilir.

XX. yüzyılın başında Empresyonizme tepki olarak doğdu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Alman sinemasında da uygulandı.

Avrupa ve Amerika'da gelişen bu akım sanayi medeniyetinin anlamsızlaştırdığı hayata karşı ruhun isyanı mahiyetindedir. Sanata objektiflik yerine ferdiyetçilik hakimdir. Şairler duygularını hür bir şekilde anlatırlar. Tiyatroda ise konformizm ve gelenekler hicv edilir.

Franz Kafka (1883-1924), Thomas Stearns Eliot (1888-1965)Eugene Gladstone O'neill (1888-1953) bu akımın önemli temsilcileridir.

Örnek:

Bu kasketim

Bu kaputum

İşte traş takımı

Bez bir kılıfa koydum

Konserve kutusundan

Tabağım, bardağım

Tenekenin üzerine

İsmimi yazdım

Haris gözlerden sakladığım

Şu kıymetli çivi

Yazdı tenekeye

İsmimi

.....

Günter Eich

(Çev.Behçet Necatigil)

ELDIŞİ:(Exotique) (TDK) Memleket işi olmayan, dış memleketlerle ilgili bulunan (konu, tip, renk v.b.) (ELDIŞILIK, Exotisme).

ELEJİ (Fr. Elégie): (ETS) Eski Yunan ve Latin edebiyatlarında aşk ve savaş için yazılan lirik ve epik özellikte şiirler. XVI. yüzyıldan beri «ağıt» karşılığı olarak da kullanılıyor.

ELEJİK BEYİT (İng. Elegiac couplet): (ETS) Birbiriyle kafiyeli olmayan iki mısradan oluşan beyit. Ağıt şiiri. İlk örnekleri M.Ö. XII. yüzyılda Yunan şiirinde vardır. Latin ve Avrupa şiirinde de kullanılmıştır.

ELEŞTİRİ: (Fr. critique) (es.t. tenkit, intikat) (YTS) Bir sanat yapıtının, iyi ve kötü yönlerini inceleyerek bir yargı ile belirten yazı türü.

ELEŞTİRİM: (E.Ten.)Bk. Tenkid.

ELEŞTİRME: (ETS) Tenkid. Sanat ve edebiyat eserlerini değerlendirmek, sınıflamak, açıklamak. tanıtım sanatı. Amaç ve metotlarına göre eleştirme türleri:

1. Empresyonist eleştirme: Sanat ve edebiyat eserinin, üzerimizdeki izlenimine göre değerlendirilmesi.
2. Rölativist eleştirme: Eserdeki psikolojiyi ön planda tutan, öbür yön ve özellikleri psikolojiyle olan ilgisine göre değerlendiren eleştirme.
3. Tarafsız eleştirme: Her eleştirmeci kişisel davranırsa eleştirmede anarşiye varılır, öyleyse tarafsız ve objektif olalım diyenlerin tutumu.
4. Açıklamalı eleştirme: Tarih bilginlerinin ve öbür ilgililerin eski eserler üzerinde yardım ve açıklamalarına dayanan eleştirme.
5. Lengüistik eleştirme: Dil bilginlerinin açıklamaları, yardımcıları ve değerlendirmeleriyle yapılan eleştirme. Genellikle çok eski edebiyat verimleri üzerinde olur.
6. Biyografik eleştirme: Yazarla eseri arasındaki ilgileri ön planda tutan eleştirme.
7. Restorasyon eleştirmesi: Eksik eski eserleri restore etmeye çalışarak, çok nüshalı yazmaları karşılaştırarak yapılan değerlendirme. .
8. Karşılaştırmalı eleştirme: Eserin kültür çevresi, çağı, benzerleri, yazarın öbür eserleri, eserin o türdeki yeri bakımından yapılan eleştirme.
9. Pedagojik eleştirme: Sanat eserinin ahlak, töre, eğitim öğretim değerini önde tutan değerlendirme.

«... Bir kişinin değerini başkaları daha iyi ölçer. Kendisi büyütür gözünde, yapamadıklarını, başaramadıklarını da olmuş bitmiş sanır. Küçülttüğü de olur, ulaşmak istediğine ulaşamamıştır, bunu anlar da büsbütün sarsılır kendine güveni, ortaya

koyabildiklerini de görmez olur, boşuna yaşamış sayar kendini.» «Nurullah Ataç :Diyelim»

ELEŞTİRMELİ ALAY (Ya da alaylı eleştirme): (ETS) İt.L'humour nero. Eleştirmenin alaylı türü.

ELEŞTİRMELİ YAYIM: (Fr. édition critique) (es.t. tenkidi nesir, tenkitli nesir, tenkitli basım) (YTS)Yapıtların değişik yazmalarını karşılaştırarak aralarındaki ayrımları belirterek elde edilen metnin basımı.

ELEŞTİRME DERLEMİ: (Apparat eritique) (TDK) Bir metnin eleştirmeli yayımında, yazma nüshalarının değişiklikleri hakkında, sayfaların alt kenarına konan bilgiler.

ELEŞTİRMEK: (Tenkid etmek, Critiquer) (TDK) Bir sanat eserini inceleyip değeri hakkında hüküm vermek (ELEŞTİRME, Tenkid, Critique; ELEŞTİRİMLİ, Tenkidi, Critique; ELEŞTİRİCİ, ELEŞTİRMEN, Münakkid, Auteur critique).

ELEŞTİRMEN: (Fr. critique) (es.t. münakkid) (YT) Eleştiri türünde yazı yazar kişi. Bk. Eleştiri.

ELOCUTION: [KF(Fr.-Osm.)] Nutuk,takrîr,ifâde.İlm-i beyânın sûret-i ifâde ve inşâdan bahs eden kısmı,belâgat.Tarz- beyân.

EMOSYONALİZM (Fr. Emotionalisme): (ETS) Sanat ve edebiyat eserlerinde her şeyden önce duyguya önem veren anlayış.

EMPHASE:[KF(Fr.-Osm.)] Tarz-ifâde vebeyânda elfâz-ı tumturâkiye isti'mâli, tumturâk.Teşbîhde mübâlağa,ifrât.

EMPRESYONİZM (Fr. Empressionisme): (E.Ter.) İzlenimcilik XIX .yüzyılda doğdu. Bütün güzel sanatları etkilemiştir. Bu anlayış, sanat eserine konu edilen varlığın realist ve objektif yönünü değil, sanatçıda uyandırdığı izlenimleri anlatmak amacını güder. Bu izlenim, sanatçıdan sanatçıya geçtiği için, ortaya konan sanat eseri, onu yaratanın tam kişiliğini belirtir. Empresyonistler, çevremizi saran evrene ve dünyaya karşı ilgisizdirler. Dile getirmek istedikleri, kendi iç dünyalarıdır. Edebiyatta önemli temsilcileri; Goncourt kardeşler, Rimbaud, Verlaine, Joyce, Hopkins, Rilke. Resimde: Degas, Gauguin, Cezanne, Renoir.

EMPRESYONİZM: (Ed. dok.) (E.Ten.)Objenin doğrudan doğruya kendisini tasvir edecek yerde onun uyandırdığı duyuları dile getirmek yolundaki edebiyat metodu. Böylece tasvir ve analiz yerine yazarın duyduğu bir sürü intiba meydana gelir. Bu bakımdan realist metotla karşıt sayılabilir. Balzac bir sokağı realist metotla

kaldırımlarına kadar inceden ince tasvir ettiği halde, Goncourt'lar aynı yerin kendi üzerindeki intibasını kaydetmektedirler. (İntibacılık, İzlenimcilik eş anlamlıdır.)

EMPRESYONİZM: (EA) Nesneyi doğrudan doğruya tasvir ve analiz etme yerine, onun uyandırdığı duyguları anlatma yoludur. XIX. yüzyılın sonlarında Fransa'da doğdu. Önce resimde, sonra diğer sanat dallarında tesiri görüldü.

Empresyonistler dış dünyanın kendi içlerind bıraktığı e yaptı. İngiltere'ye yerleşt. Önce şiirleri yayınlandı. Şiirlerinde bıraktığı intibayı dile getirirler. Bu âlem, sanatkarlara sadece heyecan ve ruhi dalgalanmalar veren bir uyarıcıdır. Önemli olan sanatkarın tabiatı şahsi olarak idraki ve onu bu idrak açısından ifadesidir. Belli bir şekil ve ahlâk kaygısı taşımazlar. Bir gayeye hizmet eden edebiyat anlayışını reddederler. Özellikle resimde systemsizlik ve renk hakimiyeti götürülür.

Şiir, kısa hikâye, tek perdelik manzum piyes gibi kısa çalışmaları tercih etmişlerdir.

Resimde Edgar Degas(1834-1914), Paul Gauguin(1848-1903), Poul Cezanne (1839-1906), edebiyatta Arthur Rimbaud (1854-1891)Paul Verlaine (1844-1896) bu akımın önemli temsilcileridir.

ENCÜMEN-İ ŞUARA: (ETS) Şairler derneği. 19. yüzyıl ortalarında Leskofçalı Galip Bey'in başkanlığında kurulmuş olan bir dernek. Divan'la Tanzimat arasındaki köprü sayılabilir. 1861'de Namık Kemal de bu topluluğa katılmıştı.

ENDÜSTRİ EDEBİYATI: (ETS) Fransız eleştirmecisi Sainte-Beuve'ün kullandığı bir terim. Endüstri çağının yorgun insanına, içinde yaşadığı realizmden çok daha başka ve değişik özellikte bir evren göstermeye çalışan edebiyat. Fanteziler gibi.

ENİGME: [KF(Fr.-Osm.)] Mu'ammâ, bilmece, lugaz.(mec.)Muğlak kelâm, anlaşılmaz iş.

ENJENÜ: (EA) Komedi ve operetlerde saf genç kız tipine denir.

ENSTİTÜ (Fr. Institut): (ETS) 1. Edebiyatçıya da sanatçı topluluğu.

2. Eğitim ve bilim kurumu. 3. Özel programlı eğitim kurumu. 4. Fransızcada beş akademiye içine alan kurum. 5. Ticaret kurumlarınca kullanılan bir ad: Güzellik enstitüsü... gibi. 6. Üniversite bölümü: İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Enstitüsü... gibi.

ENTEGRALİZM (Fr. Intégralisme): (ETS) Bütüncülük. XX. Yüzyıl başlarında doğan bir eksiksiz anlatım yolu.

ENTELEKTÜALİ (Fr. Intellectualisme): (ETS) Dünya görüş realizme, pozitivistime, rasyonalizme uyan sistemlerin toplu adı.

ENTELLEKTÜEL (Fr. Intellectuel): (ETS) Varlık ve olaylara anlam verirken, değer biçerken, insan aklını ve bilimi tek kılavuz sayan aydın kişi.

ENTİMİZM (Fr. Intimisme): (ETS) İçtencilik. İnsan psikolojinin açıklanmasında çok ince çözümlernelere meraklı olan sanat tutumu.

ENTİMİZM: (EA) İçtencilik. İnsan ruhunun mahrem ve sırlarını içtenlikle anlatma eğilimi. Bu sanat anlayışına sahip edebiyatçılara entimist denir.

ENTRİKA (Fr. Intrigue): (ETS) Olay karışıklığı. Roman, hikâye ve tiyatro gibi edebiyat türlerinde, olayların okuyucu da ya da seyircide merak uyandıracığı yolda, birbirine dolanması. Polis ve macera romanlarının belkemiği sayılabilir.

ENTRİKA: (Ti.) (E.Ten.) Okuyucu veya seyirciyi yazarın vardırılmak istediği çözümlüş hakkında duraksatan olaylar karışıklığı. Eskiden bu görüş adeta bir tür meydana getirecek kadar yaygındı. Fakat son zamanlarda aksiyon sözünün eş anlamı gibi kullanılmaya, başlanmıştır: Bir romanın entrikası denilir ve bununla da romandaki aksiyon anlatılır. Entrika piyesleri veya entrika komedisi, başlıca ilginin aksiyon kargaşalığından ileri geldiği görülen piyesler demektir. Aksiyon kargaşalığı, melodramlar ile vodvillerin en canlı zemberekleridir.

EPİFONEM (Fr. Epiphonème): (ETS) Bir anlatımın, hikmet'li bir sözle bitmesi. Bk. Hikmet.

EPİGON (Fr. Epigone): (ETS) Gelmiş-geçmiş bir sanat çağırını bugün de sürdürmeye çalışan sanat tutumu, bu tutumda olan sanatçı.

EPİGRAF (Fr. Epigraphe): (ETS) Tanımlık./ Bir yapının hangi çağda, kimin eliyle ne için yapıldığını bildiren yazıt. / Kitabın, özelliğini belirtmek için başına konan sözler.

EPİGRAF: (Be.) (E.Ten.) 1. Bir yapı üzerine kazılmış yazıt. 2. Bir kitabın veya bir kitap bölümünün başına onun ruhunu anlatacak yolda konulmuş olan ve başka birinin yazısından seçilmiş ufak yazıt.

EPİGRAF: (EA) Bir yapının özelliklerini belirten ve genellikle bir plaka üzerinde binanın ön yüzüne iliştilen yazıya(kitabe) bir kitabı meydana getiren bölümlerin başına konan, o kitapta yer alan bölümdeki yazılanları özetler mahiyette sözler, şiir parçaları, atasözleri, vecizelere denir.

EPİGRAFİ (Fr. Epigraphie): (ETS) Yazıtları okumak, incelemek, anlamak, değerlendirmek bilimi.

EPİGRAM (Fr. Epigramme): (ETS) Latin şairi M. V. Martial'in (M. S.I. yüzyıl), meşhur ettiği kısa bir şiir türü. Böyle şiir yazmaya da Martializm denir. Asil özelliği, hangi konuda olursa olsun bir nükte ile bitişi satirik bir yönü bulunuşudur.

ÇEKİMSERİN BİRİ

Paulus, şarap dediğin
 Senin sunduğun şarap, doğrusu ya...
 Ama Rumor'un dedikodusuna bakarsan
 Senin dört rahmetli karın da
 Galiba bu şarapla zehirlenmiş.
 Belli, bu bal gibi iftira.
 Bu yalana benden az
 İnananı da bulamazsın
 Nedense benim bugünlerde
 Sarapla hiç basım hos değil de
 Zahmet edip vereyim deme hani... (E.Ter.)

(Martial (P. Nixon - L. S. A.))

EPİGRAMME: [KF(Fr.-Osm.)]Zemm ve istihzâyı hâvî şî'ir,hicvîye.

EPİQUE: [KF(Fr.-Osm.)]Hikâyât ve vukû'at-ı sahîha veyâ mütehayyile nazm eden şâ'irlere ve onların âsârına ve kendilerine veyâhut eserlerine mesûb ve müte'allik olan şeylere itlâk olunur,nazmî,destânî.

EPİQUE POEME: [KF(Fr.-Osm.)]Dîvân, destân.

EPİK (Fr. Epique): (ETS)Destan özelliğinde. Edebiyat eserleri için sıfat olarak kullanılıyor: Epik şiir, epik hikaye gibi.Homeros'un destanları için kullanılan epik sözü, Yunancada "kelime" anlamına gelen "epos"tan türemedir.Bu söz zamanla hikâye, türkü, kahramanlık şiiri anlamlarında kullanıldı. Bugün kahramanların yaptıklarını anlatan şiir için kullanılıyor. «Sami diliyle konuşan uluslarda epik şiir görülmemiştir. Bu uluslar psikolojisinde hiçbir zaman, gerçekleşmemiş bir ülkü uğruna savaşıyor, o ülkü için her yararlığı gösteren insan üstü tipleri ve kahramanları çizen büyük tablolar, şiirle dolu geniş öyküler, ya da tarihsel olayları şiirleştirme gibi Hint - Avrupalıları özgü olan yetenek yoktur.» C. Huart.

EPİK: (Tür) (E.Ten.) 1.Epope ile ilgili. 2. Epik tür, gerek belagatçileri ilk eserleri sınıflarken, hareket halinde olmayan ve yazarın kendi dışında olan şeylerden bahseden konudaki eserleri bu ad altında toplamışlardır. (Lirik ile Dramatik karşıtı.)

EPİK: (EL) Mevzuu kahramanca olan yazılara Frenklerin verdikleri isim. Epique ki bizde de kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden bizim edebiyatçılarca öyle yazılara Hamasiyat denilirdi. Gazi Giray'ın

Râyete meylederiz kamet-i-dilcu yerine
 Tuga dil bağlamışız kakül-i-hoşbu yerine
 Olmuşuz can ile billah cihada teşne
 Kanımı düşmen-i-dinin içeriz su yerine.

Beyitlerini hâvi meşhur Gazeli gibi.

EPİK: (HBTS) Kahramanlık ifadesi taşıyan sanat eseri, şiir veya musiki parçası.

EPİK ŞİİR: (EA) Konusu savaş, kahramanlık, yiğitlik veya yurt sevgisi olan şiirlere denir. Tarihi bir olayı coşkulu bir dille işleyen şiirler de epik sayılır. Destani şiir, hamasi şiir ve kahramanlık şiiri kavramları da aynı anlamda kullanılır.

Örnek:

AKINCI

Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;
 Bin atlı, o gün dev gibi bir orduyu yendik.
 Ak tulgalı Beylerbeyi haykırdı: “İlerle!”
 Bir yaz günü, geçtik Tuna’dan,
 kabilelerle.
 Şimşek gibi, bir semte atıldık yedi koldan,
 Şimşek gibi, Türk atlarının geçtiği yoldan,
 Bir gün, dolu dizgin boşanan atlarımızla
 Yerden yedi kat arşa kanatlandık, o
 hızla...

.....

Yahya Kemal Beyatlı

EPİKÜRİZM (Fr. Epicurisme): (ETS) Materyalist, ampirist, dinsiz, hayatın tadını çıkarmak isteyen yaşama felsefesi.

EPİLOG (Fr. Epilogue): (ETS) Sondeyiş. Bir eserdeki düşünce ve duyguları özetleyen sonuç. (Karşıtı: Prolog).

EPİSODE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir manzûmenin veyâ hikâyenin asl-ı mebnî aleyhine merbûtiyeti olan ayrıca sergüşt veyâ vuû’at,vak’a-yı istitrâdiye ,lâhika. Bir sergüştü terkîb eden vakâyi-i muhtelifenin beheri,menkıbe,vak’a,lâhika.

EPİTRE DEDİCAOTİRE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir kitâbın muharriri tarafından bir zâtın nâmına tahsîsini mübeyyen olarak kitâbın başına derc edilen mektûb,ithâfnâme,takaddüme.

EPİZOD (Fr. Episode): (ETS) Bir hikayede, bir şiirde asıl olaya karışan ikinci derecede önemdeki bir olay. / Eski Yunan tragedyasındaki, iki koro şarkısı arasındaki bölüm. Bugünkü "perde" karşılığı.

EPİZOT: (Kom.) (E.Ten.) İlk bir trajedide, iki koro şarkısı arasındaki diyalogu anlatan, bu söz, bugün anlamını genişleterek, asıl aksına bağlı ikinci derecede bir aksiyonu veya uzun bir hikayenin, başlı başına bir tür olabilecek kısmını anlatmada kullanılmaya başlanmıştır. Bk. Menkıbe.

EPİZOT: (EA) Hikâye, roman veya şiirde ana konuya bağlı ikinci derecede olay; müzikte temaları birbirinden ayıran serbest yazılmış bölümler; tiyatrodaki bir aksiyona (harekete) katılmış ikinci derecede bir aksiyon; Yunan trajedisinin unsurlarını meydana getiren diyaloglu bölümlerin her biri. Bu bölümler modern tiyatrodaki perde adıyla bilinir.

EPOPE: (Tür.) (E.Ten.) Kahramanlık sergüzeştlerinin manzum hikayesidir. Epopenin amacı; din, vatan, insanlık gibi kolektif büyük bir duygunun sembolü bir hikaye ile harekete getirilmesidir. Onun için de bir insan gurubunun ülküsünü canlandıracak bir efsane kahramanı seçilir; yahut olağanüstü ve sembolü bir aksiyonu olan kahramanın işleri konu yapılır. Bu yiğit basitliğini kaybetmeden büyütülür, aksiyonlarına harika denecek soydan kudretli bir heyecan katılır. Üslubu, tasviridir fakat okuyanı realiteden uzaklaştırmak için bir sanrı gücü olmalıdır. Birçok milletin ilk devirlerinde bu yolda meydana getirilmiş, yazarı belli, bazılarının da yazarları belli olmayan epopeler vardır. Omiros ile Vergilius'un epopelerinden bu türün kuralları çıkarılmıştır. İlyada (MÖ.X. yy.), Virgilius'un Eneid İ.19), Dante'nin Divina Comedia (1321), Dasso'nun Kurtarılmış Kudüs (1595), Camoens'in Lusiades (1579), Milton'un Kaybolmuş Cennet (1574), Klopstock'un Messiade (1803) bu kurallaşmış destanların belli başlılarıdır. Farslarda Şehname eseri de epopedir. Türkler için. Bk. Destan. Almanların Niebelungen, Finlerin Kalovela, Fransızların Chansons de Jeste'leri anonim eserler soyundandır.

EROTİK: (Ed.Ten.) Sevgili ile ilgili erotik bir manzumeler olduğu halde bugün bu söz aşağılık bir anlamda, açık saçık, cins duygularını harekete getirir eserler için kullanılır olmuştur.

ESALİP: (E.Ten.) Bk. Üslup.

ESÂMİ-İ KÛTÛB: [KF(Osm.-Fr.)] Bibliographie

ESAS: (Kom.) (E.Ten.) Form karşıtıdır. Bir eserin üslup (yani form) dışındaki kısmını meydana getiren maddesi, fikirleri demektir. Bunun yerine konu, madde, tem gibi sözlerden birini kullanmak daha iyidir.

ESATİR: (ETS)"Üstüre" sözünün çoğulu. Mitologya.

ESATİR: (EL) Kamus'un tarifine göre "lügatte efsane makulesi perişan kelimata denir. İsrâiliyat gibi." İstilahımızda (Mytologie=Mitoloji) mukabili olarak kullanılmaktadır.

Mitoloji : Eski Yunanlıların mabudlarından bahseden bir masal silsilesidir.

Yunanlılar, taptıkları yıldızları şahıs olarak tasvir ve yıldıza (astr) tabir ederlerdi. (Esatir) lafzının bu (astr) kelimesinden Arapçaya alındığı ve ona (üstüre)diye bir müfret uydurulduğu söyleniliyor.

Eski milletlerden her birinin az çok esatiri vardır.

EŞ'ÂR: [KF(Osm.-Fr.)] Chant.

EŞ'ÂR: [KF(Osm.-Fr.)] Poésie.

EŞ'ÂR-I MÜFİDE: [KF(Osm.-Fr.)] Didactique poème.

EŞ'ÂR-I RÂ'İYE: [KF(Osm.-Fr.)] Pastoral poésie.

EŞ'ÂR-I RÂ'İYE: [KF(Osm.-Fr.)] Pastorale.

ESER : (HBTS)Telif kitap: Cevdet Paşa'nın eserleri.

ESİN: (ETS)Bk.İlham.

ESİN: (Fr. **inspiration**) (es.t. **ilham**) (YTS) İç doğan buluş ve yaratış gücü.

ESİNLEMEK: (Fr. **s'inspire**) (es.t. **mülhem olmak**) (YTS) Bir kimsenin, bir yapıtın, bir nesnenin, bir durumun etkisinden yaratış gücü kazanmak. Bkz. Esin.

ESİVERİŞ: (es.t. **tevarüt**) (YTS) Kimi kez, birbirinden habersiz iki ozanın iki yazarın esinlenme sonucu sözlerinde, dizelerinde görülen birlik, benzeşme. (Bu, çalıntı sayılmaz.) Bkz. Düşündeşlik.

ESKİ: (Ed. ten.) (E.Ten.) «Yeni» karşıtıdır. Sanat alanında bir evvelkinden bazı noktalarda ayrılmak isteyenlerin kendilerinden öncekileri nitelemek için taktıkları ad. Canlı olan bir fikir ve sanat kıvılcığında genel olarak bu söz geçer.

ESKİ SÖZ (Fr. Adage): (ETS) Halka mal olmuş düşünceleri anlatan kısa söz. Yerine göre atasözü, deyim, yakıştırma, özdeyiş.

ESKİ ŞİİR: (ETS) Türk divan şiiri için kullanılan bir terim. «Eski şiirimizi, divan şiirimizi, bilirsiniz, severim, çok severim. Bir yandan da kızarım ona, onu sevdiğim için kendime kızarım. Kapatmalıyız artık o edebiyatı büsbütün bırakmalıyız, unutmalıyız, öğretmemeliyiz çocuklarımıza. Onu sevdikçe Fuzuli, Baki, Naili gibi şairleri okuyup bir tad duydukça çocuklarımıza da belleteceğiz-sevdireceğiz diye uğraştıkça doğulu olmaktan silkinemeyeceğiz, kurtulamıyacağız, batılı acuna gerçekten karışamıyacağız.»

Nurullah Ataç-Ararken.

ESKİ TÜRK ŞİİRİ: (ETS) Türklerin İslamiyete geçişlerinden önce yarattıkları şiir dünyasının bilimsel adı. Divanü Lugatit Türk'teki örnekleri gibi. Adı günümüze ulaşabilen şairleri şunlardır: Aprinçur Tigin, Kül Tarhan, Singku Seli Tutung, Ki Ki, Pratyaya Şiri, Asig Tutung, Kalim Keysi, Çuçu, (Bk. R. Rahmeti Arat: Eski Türk Şiiri, Ankara, 1965.)

ESPRİ (Fr. Esprit): (ETS) Nükte, ince mizah ve bu yetenek. Bk. Nükte.

ESTET (Fr. Esthete): (ETS) Güzelden anlayan, güzel şeylerin incelenmesini iş edinen.

ESTET: (**Esthète**) (TDK)Güzelden anlayıp güzel şeyleri iş edinen kimse(TDK.)

ESTETÇİLİK: (Esthétisme) (TDK)Sanat ve şiiri eski ve ilk şekline götürmeyi ileri süren bir Anglo -Sakson çıkışı.

ESTETİK (Fr. Esthetic): (ETS) Güzellik duygusuyla ilgili olan. Güzelliğin ruhumuzdaki etkisini inceleyen bilim kolu. Bedi, bedi.

ESTETİK:(Ed.Ten.) (E.Ten.)Güzelliği, güzelliğin insan ruhundaki etkilerini konu yapan bilim kolu. Estetik heyecanın cinsini, sanat şekillerinde güzelin nasıl meydana getirildiğini inceler.

ESTETİK: (Bedii, Esthétique) (TDK) Güzellik duygusuyla ilgisi olan veya estetik biliminin kurallarına uygun bulunan.

ESTETİK: (Bediiyat, Esthétique) (TDK)Güzelliği ve güzelliğin insan ruhundaki etkilerini konu olarak alan felsefe kolu (ESTETİKÇİ, Esthéticien).

ESTETİKÇİLİK: (Esthécisme) (TDK) Sanatı her türlü fikir, ahlâk, fayda gibi maksatlardan uzaklaştırarak onu sırf bir duygulanma aracı sayan kuram.

ESTETİK AMAÇ (Şiirde): (ETS)Şiirde estetik amaç güzelliştir. Amerikan şairi E. Allen POE şiirin amacı olarak insan aklının ve gönlünün doyurulmasını gösterir: «Gerçek ya da aklın doyurulması, sevgi ya da gönlün doyurulması; nesirden çok şiirin alanı ve amacıdır. Güzellik şiirin yasaya uygun tek alanı sayılır.» Sanat ontolojisi de, sanatı, estetik amaca ulaşma çabası olarak tanımlar.

Alman düşünürlerinden Emanuel KANT insan aklını üç açıdan görür: Teorik akıl, pratik akıl, estetik akıl. Estetik akıl dediği de güzelin duygusudur; sanatlar buraya girer. Victor HUGO, şairleri,güzeli yaşatma yarısına çağırır: «Ey şairler, rekabet güzelin yaşaması içindir, birincilik daima münhaldir. Cesareti kıran, kanatları düşüren ne varsa söküp atalım; sanat bir cür'ettir, doğacak dahilerin geçmiş dahilere eş olabileceklerini inkar etmek, Tanrı'nın devamlı kudretini inkar etmek demektir.» Charles BAUDELAIRE de şiirde estetik amaç olarak güzelliği görür: «Şiirin ilkesi insanın üstün bir güzelliği özlemesidir. Bu ilke bir coşkunlukla bir ruh taşkınlığında kendisini

gösterir. Bu coşkunluk aklın yuğurduğu hakikatin dışındadır.» Paul VALERY, şiirde, kendi varlığından öte bir amaç görmez: «Gerçek şiirin, asıl sanat eserinin, kendi varlığından başka bir gayesi yoktur. Kendisinde başlar, kendisinde biter; bütün asaleti de buradan gelir.» Servet-i Fünun çağı şairlerimizden Cenap ŞEHABETTİN de şunları söyler: «Şiirde güzellikten başka bir gaye aramam.»

ESTETİK KURTULUŞ: (ETS) Sanat eseri karşısında, insanın, içinde bulunduğu ortamın boyutlarından sıyrılıp kurtulması 20. yüzyılda gerçek sanatın özü, ödevi ve amacı sayılmaktadır. (Geniş bilgi için Bk. İsmail TUNALI: Sanat Ontolojisi.İstanbul, 1965.)

ESTETİK OBJE: (B. Sanat Eseri) (E.Ter.) (ETS)

ESTETİZM (Fr. Estheticisme): (ETS) Sanatı her türlü düşünce, töre, ahlak ve politika gibi amaçlardan sıyrıp yalnızca bir güzellikle duygulanma aracı sayan anlayış ve tutum. Sanat ve edebiyatık ve eski biçimine götürmeye çabalayan bir Anglo-Sakson çıkışı.

EŞ'ÂR: (ETS) Şiirler.

EŞFAF: (ETS)İstrnmeyen bir duyguyu ya da düşünceyi anlatırken, anlatıma yumuşatıcı bir söz katmak. «Korkarım, hava bozacak.» dememiz gibi.

EŞİTLİK (es.t. mülsavat): (YTS)Düşüncenin yeterince, belli oranda anlatımı. (Sözcükler belli orandan az olursa özlenme (es.t.icaż); çok olursa uzatı,(es.t. itnab, iksar) denir.

EŞKÂL-İ NAZM: (ETS) Nazım şekilleri.

EŞLEME (Fr. apposition) (es.t. bedel,atf-ı beyan): (YTS)Bir sözcüğü, bir kavramı eşdeğerleriyle açıklama: Atatürk, yurdumuzun kurtarıcısı, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştı.

ETKİ SÜRECİ: (ETS)Sanat eserinin insanda uyandırdığı etkilenmenin süresi ve yoğunluğu.

EVDEMONİZM (Fr. Eudémonisme): (ETS)Konusu ve amacı insan mutluluğu olan bir ahlâk teorisi. Sanat ve edebiyatı çok yakından ilgilendirmiş ve etkilemiştir. Belli başlı üç türü vardır:

1. Epikür'e göre mutluluk, davranışlarımızın asıl amacıdır. Bilim, sanat, dostluk... mutluluğu gerçekleştiren araçlardır.
2. Aristo'ya göre bu mutluluk Tanrı'yı anladığımız ölçüde artar.
3. Hedonizm'e göre mutluluk «haz» almaktır. Alman filozoflarından Emmanuel Kant, «ödev» i mutluluktan daha önemli görür.

EVİRİ (Fr. *tournure*): (YTS) Anlatıma özel bir duygu ve imge değeri katmak amacıyla, sözcükleri etkileyici biçimde sıralama.

EVİRİŞ (*Version*): (TDK)1. Yabancı bir dilden öz dile yapılan çevirme.

2. Tarihsel bir olayın veya bir hikâyenin anlatılan türlü şekillerinden her biri.

EVRENSEL ÖZNELLİK (İng. *Pathetic fallacy, Natural subjectivity*): (ETS)

Edebiyat ve sanat eserlerinde evreni insan gibi duygulu ve düşünceli saymak sanatı.

EYTİŞME (Fr. *débat*) (*es.t. münazara*): (YTS)1- Belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma. 2- Divan çağında zıt varlıklar ve kavramlar arasındaki karşıtlığı abartan yazı türü. Ör. Münazara-i bahar u şita.

EXORDE: [KF(Osm.-Fr.)]Nutuk ve hutbenin ilk kısmı,fâtiha-yı kelâm,mukaddime,ibtidâ,hüsn-ü ibtidâ.

EZBER: (ETS) Bir söz ya da yazı topluluğunu öğrenip akılda tutma yeteneği.Tiyatro türünün taklit gibi temel taşlarından biridir.

EZGİ KOŞUĞU: (*Poésie mélique*) (TDK.) Lirik koşuk ve özellikle koro koşuğu.

F

FABL (Fr. Fable): (ETS)Dünya edebiyafinin en eski ve en yaygın dramatik hikâye türlerinden biri. Fabl'lerin de fıkralar gibi belirli bir amacı, kısa bir konusu, türlü kahramanlar olur. Fabl, çoğunlukla didaktik bir amaç güder; bir ahlâk dersi vermeye çalışır. Bu yönleriyle eğitim ve öğretimde kullanıldığı da olmuştur. Yalnız bu didaktik yönün çok ustaca düzenlenmesi gerekir ki bir ders verirken, yanı sıra açığözlük, bencillik gibi bir davranışa da örnek olmasın. J. J. Rousseau, La Fontaine'in birkaç fabl'ını bu kusurlarından ötürü eleştirmişti.

Fabl'de konu kısadır, masalımsı olaylarla sonuca doğru gibidir. Kahramanları, insan karakter ve davranışlarını sahneye koyan hayvanlardan seçilir. Hayvanlardan başka insanların, bitkilerin, cansız varlıkların olaya karıştıkları da olur. Amaç, fabl'ı yazan sanatçının dilinden, açıklanır. Sonucun, okuyanın anlayışına bırakıldığı örnekler de vardı. Eskiler bu derse, «kıssadan hisse» derlerdi. Dünya fabl edebiyatının en tanınmış yazarları: Hesiod, Aesopos; (Ezop); Phaedrus ve La Fontaine'dir. Asya fabl'lerinin en değerlileri Kalile ve Dimne kitabındadır.

Bizde Şinasi birkaç manzum fabl yazmış. Ahmet Mithat Efendi Kıssa'dan Hisse'de birkaç fıkrayı fabl kılığında anlatmaya çalışmıştır.

FABL :(Tür.) (E.Ten.) Başında veya sonunda bir ahlâk kavramını ortaya koymak için icad edilmiş bir hikâyedir. Frenkçeden masal, efsane, kıssa sözleriyle dilimize çevrilen bu söz bütün milletlerde ortak olan bir türü anlatır. İlk çağlardan beri her dilde bir ahlâk sonucu çıkarmak üzere yapılmış hikâyeler vardır. Kurdu, kuşu canlılaştırarak onlara insan davranışlarını vermek, sonunda da bir ibret dersi çıkarmak Hint edebiyatından bütün Doğuyu dolaşarak Ege bölgesine gelmiş Ezopüs yoluyla Batı tarafına geçmiş, La Fontaine fablleri ile sağlam bir yer tutmuştur. Şark fablleri (Kelile ile Dimne), Gerk fablleri olsun(Ezopüs masalları), Latin fablleri (Pheder) gayet sadedir.«Şöyle denir ki...» yolunda başlar. Fabller birer küçük dramatik eser sayılarak sergi, dü-ğüm, çözülme bölümlerine ayrılacak şekilde yazılmak gelenek halini almıştır. Sonuç olarak çıkarılan, ahlâk dersi de hisse bölümünü meydana getirir.

FABL: (EA) Hayvanlar, bitkiler ve cansız nesnelere arasında geçtiği hayal edilen öğretici masallara denir. Teşhis ve intak sanatı üzerine kurulmuştur. Olaydaki kişilere insan karakteri ve davranışı verilir. Asıl masallardan kısadırlar. Her fablın sonunda

mutlaka bir ahlak dersi veya kıssadan hisse yer alır. Bu ders, kısa, açık ve doğru olmalıdır. Fablı diğer masallardan ayıran bu özelliğidir.

Bu tür eski Türk edebiyatında daha çok kıssadan hisse adıyla bilinir. Sâdi(1193-1292)'nin Bostan ve Gülistan'ında Mevlâna (1207-1273)'nin Mesnevi'sinde fablın özelliklerini görürüz. Bu sahada en önemli eser Şeyhi (1375-1431)'nin Harnâme'sidir.

Dünya edebiyatında hayvan masalları önce Hindistan'da yazıya geçirilmiştir. Beybaba adıyla bilinen Brahman filozofunun Sanskritçe yazdığı söylenen Pança Tantra (beş kıta) adlı bu eser, çok çeşitli dünya dillerine çevrilmiş Türkçeye de Farsçadan Kelile ve Dimne adıyla aktarılmıştır.

Eski Yunan edebiyatında Hesiodos (M.Ö. VIII. yüzyıl)'un kardeşine öğüt vermek için yazdığı İşler ve Günler adlı kitabının bir bölümünde bir hayvan masalın nazımla anlatır. Aisopos (Ezop) (MÖ. VI.yüzyıl), gezdiği ülkelerden topladığı fableri nesirle yazmıştır. Fransız şairi La Fontaine (1621-1695)'nin Pança Tantra çevirisinden ve Aisopos'un eserinden faydalanarak kaleme aldığı fableri çok ünlüdür.

Yeni Türk edebiyatında Şinasi (1826-1871) bir kaç fabl yazmış, Orhan Veli ve Sabahattin Eyüboğlu da La Fontaine'nin fablerini dilimize çevirmişlerdir.

KARGA İLE TİLKİ

Bir dala konmuştu karga cenapları;
Ağzında bir parça peynir vardı.
Sayın tilki kokuyu almış olmalı,

Ona nağme yapmaya başladı:
"-Ooo! Karga cenapları, merhaba!

Ne kadar güzelsiniz, ne kadar şirinsiniz!

Gözüm kör olsun yalanım varsa,
Tüyleriniz gibiye sesiniz,

Sultanı sayılırsınız bütün bu ormanın.
Keyfinden akli başından gitti bay
karganın.

Göstermek için güzel sesini

Açınca ağzını düşürdü nevaiesini.
 Tilki kapıp ona dedi ki: "-Efendiciğim,
 Size küçük bir ders vereceğim:
 Her dalkavuk bir alığı sırtından geçinir,
 Bu ders de fazla olmasa gerek bir
 peynir. "
 Karga şaşkın, mahçup, biraz da geç ama,
 Yemin etti gayrı faka basmayacağına.

La Fontaine (çev. Orhan Veli Kanık)

FABL:(MTBE) Fabl'ler, kahramanları arasında insanlarla birlikte hayvanlar, bitki'ler ve cansız varlıklar da bulunan, bir çeşit küçük ve manzum hikâyelerdir.Bu hikâyelerde, dikkati çeken, düşündüren, güldüren, ders ve ibret veren özellikler bulunur.Bu bakımdan, fableriyle ünlü La Fontaine ve komedileriyle Molier arasında önemli bir ülkü birliği vardır.

FABL: (TET)Şinasi Divanı'nın diğer dikkate değer bölümü Hikâyat başlığı altında La Fontaine tarzında yazılmış fableler kısmıdır. Bunlar; Tenasüh, Eşek ile Tilki Hikayesi, Karakuş Yavrusuyla Karga Hikâyesi, Arı ile Sivrisinek Hikâyesi gibi küçük ve satirik manzumelerdir.

FABLE: (MTBE) İnsanların dikkate ve tenkide değer gülünç huylarını, insanlardan başka varlıklara hayat ve şahsiyet vererek; onların başından geçen vakalar halinde hikâye etmektir. Böyle hikâyelere eski Yunan ve Hind edebiyatından beri, bilhassa eski Şark edebiyatlarında çok rastlanır. Eski Yunan masalcılarından Aisopos, hayvanları dile getirerek, insanların aksak taraflarını hikâye ederdi.Eski Hind eserinden Kelile ve Dimne isimli, tanınmış bir kitaptaki masalların da, kahramanları hayvanlardan seçilmiştir.Eski İran ve Arap edebiyatında da böyle hikâyeler yazılmıştır. Avrupa edebiyatında bu çeşit birçok, manzum ve temsili masalların en güzellerini, XVII.asır Fransız şairi La Fontaine yazmıştır. La Fontaine, bu masallardan mühim bir kısmının mevzuunu eski Şark ve Yunan masallarından almıştır. Bu masallara eski Yunan edebiyatında fabula, Fransız edebiyatında fable denir.

FABLE: [KF(Fr.-Osm.)] Hikâye, mesel, kıssa. Esâtîr-i kadîme. Masal, destan. Aslı olmayan şey, efsane. Umumun bais-i hande ve istihzası.

FABLİAU: [KF(Fr.-Osm.)] Esâtîr ve efsaneyi mutadamın manzûme.

FABULA,FABLE: (MTBE) İnsanlar arasında geçmekte olan, ibret alınacak vakaları, hayvanlar arasında geçen olaylar haline koyarak hikâye etmek, eski Yunan topluluğunda yarı efsanevi bir şahsiyet olan Aisopos'tan ve Şark'ta eski Hint edebiyatından beri rastlanan bir hikâye şeklidir. Eski Yunan edebiyatında Aisopos'un masallarını, M.Ö.V. yüzyıldan beri, küçük manzum hikâyeler halinde yazmak bir gelenek olmuştur. Yunanlılar, böyle hikâyelere fablula diyorlardı. Fransızların fable dedikleri bu çeşit manzum hikâyelerin en tânınmışları, XVII.yüzyıl Fransız şairi La Fontaine tarafından yazılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında böyle fabl tipi müstakil hikâyeler çok değildir. Şeyhi'nin Harname'si insanların topluluk hayatından kaptıkları gülünç huyları, türlü ihtirasları, karikatürize edip yermek yoluyla yazıyla satire hikâyesinin, edebiyatımızın dahi sayılı örneklerindedir.

FÂCİ'ANÜVİS: [KF(Fr.-Osm.)] Dramaturge

FÂCİ'ANÜVİSLİK SANATI: [KF(Fr.-Osm.)] Dramatique art

FACİA:(ETS)Dram.

FANTASTİK (Fr. Fantastique): (ETS)Gerçekte olmayan, inanılmaz ve masalsı. (E.T

FANTASTİK: (E.Ten.) Fantezi ile meydana getirilmiş olan anlamınadır. Son yüzyılda hayal gücünün serbestçe işlediği sırada bu zihne gelenleri uyandırdığı bir fikrin harikalı olarak anlatıldığı orijinal bir şekil almıştır.

FANTASTİK:(EA) Hayal ürünü olağanüstü olayları konu alan eser. Gerçeğin dışında hayal gücünün serbest şekilde yarattığı hayali olaylardan meydana getirilir. İçinde masal,unsuru fazladır.

Destan, masal, Gotik edebiyat, korku ve heyecan edebiyatı fantastik içinde değerlendirilirler.

Fantastik edebiyat çok işlenmiş bir türdür. İlk örnekleri antik Yunan ve Latin yazarlarının eserlerini görürüz. Theopompus Meropeliler Ülkesi, Antonius Diogenes Tüle'nin Ötesinde Görülen Olağanüstü Şeyler; Ortaçağ' da Kepler Somnium (Rüya, 1634), Cyrano de Bergerac Öteki Dünya (1656)'yı yazdılar.

XVIII ve XIX. yüzyılda fantastik edebiyat çeşitli türlere ayrıldı. İngiltere'de doğan Gotik edebiyat sonraki yüzyılları da etkiledi. Mary Shelley'nin Frankeştayn Brahm Storker'in Drakula'sı XIX:yüzyılın en tanınmış eserleridir.

Fantastik edebiyat XX. yüzyılda da çok tutulan bir tür olmuştur.

Türk edebiyatında ise, Giritli Aziz Efendi (?-1798)'nin Muhayyelât-ı Aziz Efendi,Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)'in Abdullah Efendinin Rüyaları fantastik türün örnekleridir.

FANTEZİ (Fr. Fantaisie): (ETS) Gerçeğin ve olağanın dışında, bazan alaylı, ince hayal ürünü eser. Bu özellikte yazarlara da fantezist denir.

FANTEZİ: (E.Ten.)Çağrışımın tabii akışına uyan, gerçek dışında, olağan dışındaki şeylerden hoşlanan yaratıcı hayal gücü.

FANTEZİ: (Fantaisie) (TDK.)Gerçeğin ve olanağın dışında olarak hayalin serbest işlemesi ve böylece meydana getirilen eser. (FANTEZİCİ, Fantasque, Fantaisiste; FANTEZİCİLİK, Fantastique; FANTEZİLİ, Fantasque, Fantaisiste).

FARCE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir fasıldan ibâret eğlenceli,küçük ve kaba komedy.Maskaralık , mizah.Latife,oyun, ma'zabelik,tuhaf vak'a.

FARCEUR: [KF(Fr.-Osm.)] Eğlenceli ve kaba tiyatro oyunları icrâ eden tiyatrocü. Şakacı, latifeci, muazzib.

FARS (Fr. Faree): (ETS) Komedinin, sanat yönü yoksul, kaba bir türü. Çok eskiden tiyatrolarda perde arası gösterisiydi, sonra bağımsız oldu. Kaba-saba şakaları, açık-saçık söz oyunları vardır.

FARS: (Tiy.) (E.Ten.)Ortaçağda ciddi piyesler arasında oynanılan komik piyes: Ondan sonra durum, söz, davranış bakımlarından komik olan ve üslûbu çok defa kaba olan komedileri anlatmada kullanılmıştır.

FASÂHAT: (ETS) Sözün kelime, anlam ve ahenk bakımından kusursuz olması. Eski belagat kitaplarına göre fasahat, ikiye ayrılır: **1. Kelimede fasahat:** Kelimede tenafür-i huruf, garâbet, Kıyase muhalefet olmaması. **2. Kelâmda fasahat:** Cümle içinde tenâfür-i kelimat, tekrar, za'f-ı te'lif ta'kid bulunmaması

FASAHAT :(Bel.) (E.Ten.) Belagatçiler, fasahati lafızların söylenişinin ve işitilişinin tatlı, anlamının da söylenirken hemen zihne girmesidir diye anlatırlar. Bu niteliklerin birincisi kelime ve cümle ahengiyle, ikincisi de kullanan kimsenin kelime hazinesi ve seçme kudretiyle ilgilidir. Eskiler Fasahati, Kelimede Fasahat, Kelâmda Fasahat diye iki bölüğe ayırarak öğretirlerdi. Kelimedeki Fasahat, o kelimede kakışma (tenafür), gariplik, kuralsızlık (kıyasa muhalefet) olmamakla gerçekleşir sayılırdı. Kelâmdaki fasahate gelince bu da cümle kelime kakışması, fena kuruluş, düğümlülük, yersiz tekrarlar, zincirleme isim takımı bulunmamakla sağlanmış olurdu. Bu sayılanlar söz veya yazının fasihliğini bozan eksikliklerdi. Bunun için lafızları (Bk. Eflaz) sınıflara ayırmışlar, nerede hangisinin kullanılacağı hakkında nazariyeler ileri sürmüşler, işi

makineleştirmeye kalkışmışlardı. Eski belagat kitaplarına, karşı, Talim-i Edebiyat ile başlayan, Batı fikirlerinden faydalanarak meydana getirilen, eserlerde, bir yazıda ahenk ve kavrayış kolaylığının sağlanması için gösterilen üslûp nitelikleri: Vuzuh,halislet, tabiiyet, munakkahiyet, mutabakat, asalet, ahenk ve muvafakat idi.

FASIL: [KF(Osm.-Fr.)] Chapitre.

FASIL: [KF(Osm.-Fr.)]Morceau.

FASIL: [KF(Osm.-Fr.)]Paragraphe.

FASİH: (ETS) Güzel ve açık anlatım.

FASIL: (ETS) Bölüm. Tiyatrodaki "perde" karşılığı olarak da eskiden kullanıldı. Karagöz oyununda, belli bir vakanın geçtiği bölüm.

FASIL: (Tiy.) (E.Ten.) Tiyatro piyeslerinde perde anlamında kullanılmıştır.

FASIL :(HBTS)Bir kitap veya kısmın bölündüğü parçaların her biri: Kitabın ikinci faslı.

FECR-İ ÂTİ: (ETS) Geleceğin gündeğümü. 1908 meşrutiyetinden sonra, "Servet-i Fünun" , dergisinde toplanan bir yazarlar grubu; 1901'de kapatılan Servet-i Fünun dergisi, Edebiyat-i Cedide'cilerin sanatı, ve edebiyat çalışmalarındaki topluluğu dağıttı. 1908 den sonra da eski birliği sağlayamadılar. Edebiyat-ı Cedide'cilerden daha genç ve daha hevesli bir topluluk, Servet-i Fünun dergisinde, onların başlayıp tamamlayamadıklarını sürdürmeye çalıştı. Fecr-i Ati'ciler, Batı ölçüsüne göre yenileştirilmesi ve canlandırılması gereken Türk edebiyatını, ağabeylerinden daha ileri götüreceklerini söylüyorlardı. Sanat ve edebiyat anlayışları da öncekilerden pek ayrı değildi. Dilde biraz daha Türkçeci, edebiyat ve toplum ilgilerinde biraz daha toplumcu göründüler. Durulup da biçimlenmeye vakit kalmadı. Balkan savaşı onları da dağıttı. Önemli yazarları şunlardır: Ahmet Hasim, Yakup Kadri, Emin Bülent, Mehmet Behçet, Müfit Ratip, Cemil Süleyman, Fazıl Ahmet, Ahmet Samim, Emin Lamii, Tahsin Nahit, Şehabettin Süleyman, Köprülüzade Mehmet Fuat, İzzet Melih, Hamdullah Suphi, Refik Haİit, Ali Süha.

FECR-İ ÂTİ: (EA)Türkiye'de 1908 Meşrutiyet inkılabından sonra meydana gelen ilk edebi hareketin adıdır. Edebiyat-ı Cedide'ye tepki olarak doğmuştur. 1901 yılında Servet-i Fünun mecmuasının kısa bir süre için kapatılması üzerine, bu mecmua etrafında toplanan ve Servet-i Fünun Edebiyatını meydana getiren şair ve yazarlar topluluğu dağılmış 1098 yılına kadar edebiyatta bir sessizlik sürmüştü. II.Meşrutiyet'ten sonra genç sanatçılar Edebiyat-ı Cedide'ye karşı olarak yeni bir edebi topluluk meydana getirdiler. Önceleri ayrı ayrı dergilerde yazıyorlardı. Yakup Kadri, Şehabettin

Süleyman, Cemil Süleyman, Mehmet Fuat Köprülü, Müfit Ratib, Refik Halit 20 Mart 1909 tarihinde İstanbul'da Hilal Matbaasında ilk toplantılarını yaparak guruba Fecr-i Âti encümeni adını verdiler. Fecr-i Âti(geleceğin aydınlığı) da dergi çıkarma kararını aldılar. Fakat bu dergi yayını gerçekleşmedi. Topluluk edebi faaliyetlerini Servet-i Fünun Dergisi etrafında sürdürdü. Daha sonra Fecr-i Âti topluluğu yavaş yavaş genişledi. 24 Şubat 1910 tarihli Servet-i Fünun (nu. 977) mecmuasında bir beyanname yayınlayarak kendilerini kamuoyuna resmen tanıttılar. Türk edebiyatında ilk defa böyle bir beyanname yayınlanmıştır.

Beynamede şu görüşlere yer verilir:

1- Edebiyat şahsi ve muhteremdir.

2- Edebiyatın önemi ve ciddiyeti halka anlatılmalıdır. Ülkenin sanata ve ilmî çalışmalara ihtiyacı vardır.

3- Sanat ve edebiyat boş vakitlerin verdiği sıkıntıyı gidermek için bir vasıta değildir.O, duyguların eğitime yardım ederek milletin gelişmesini sağlar.

4- Edebiyat-ı Cedide'nin, Namık Kemal'den itibaren savunduğu edebiyat anlayışı halka maledilmemiştir.

5- Edebiyat -ı Cedide'ciler Mesrutiyet'ten sonra sanat ve edebiyatla ilgilenmemişlerdir.

6- Fecr-i Âti topluluğu dilin ve edebiyatın gelişmesine hizmet etmek üzere kurulmuştur.

7- Topluluk, Batılı ülkelerin edebiyatlarını Doğu'ya, Doğu'nun edebiyatını da Batı'ya tanıttacaktır.

Beynamedeki görüşler bir takım tartışmalara yol açtı. Servet-i Fünûn ve Resimli Kitap gibi dergilerde Fecr-i Âti' nin sanat anlayışını anlatan yazılar yazıldı.

Fecr-i Âti' nin görüşlerini, Yakup Kadri, Celal Sahir, Ahmed Haşim, Müfid Râtib, Köprülüzâde Fuad, Ali Canib Resimli Kitap'ta savundular. Mehmed Rauf, Hüseyin Suad, Raif Necdet (Kestelli) de Servet-i Fünûn'da cevap verdiler.

Fecr-i Âti mensupları Tefvik Fikret, Halid Ziya, Cenap Şehabeddin ve Mehmed Rauf'u tenkit ediyorlar, karşılarındakiler ise onları yenilik getirmemekle suçluyorlardı.

Selanik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisinde Fecr-i Âti mensuplarını tabii dil kullanmak ve ferdiyetçi olmamakla suçlamaları, toplulukta kopmalara yol açtı. Hamdullah Suphi, Ali Canip, Celal Sahir'in Genç Kalemler'e katılmalarından sonra, 1912'de, topluluk tamamen dağıldı.

Fecr-i Âti mensuplarının hemen tamamı Milli Edebiyat akımının içinde yer aldılar. Böylece topluluk Edebiyat-ı Cedide ile Milli Edebiyat akımları arasında bir köprü vazifesi görmüştür.

FEER-İ ATİ: (YTS) 1908 devriminden sonra yeniden yayıma başlayan Servet-i Fünun dergisinin son sayfalarında yazmaya başlayan bir sanatçı topluluğuna verilen ad. Kısa süre içinde ünlenmeye başlayan bu genç ozanlar, genç yazarlar tanıştılar, toplandılar. Yeni bir sanat anlayışı getirdikleri yargısına varmışlardı. 1909'da bir bildirge yayımlayarak çığırklarına Fecr-i Ati (=geleceğin şafağı, geleceğin tanı adını verdiler. İleri gelenlerden birkaçı: Köprülü, Refik Halit Karay, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yakup Kadri Karaosmanoğlu...

FEER-İ ÂTİ EDEBİYATI: (TET) Türkiye'de 1908 Meşrutiyet İnkılabı ardından yapılan ilk edebi hareket, Fecr-i Âti toplantısıdır. Fecr -i Âti gerçekten bir edebi akım veya bir edebi ekol değildir. Bu hareket, hemen hemen devrin genç edipleri tarafından yapılan birkaç hevesli toplantıdan ibaret kalmıştır.

FEERİ (Fr. Feerie): (ETS) Masalların tiyatro sahnesinde dramatize edilmesinden doğma, cinli, perili bir tiyatro türü.

FEERİ: (Tiy.) (E.Ten.) Harikalı olay üzerine kurulmuş tiyatro eseridir.

FEERİ: (EA)Masallardaki olağanüstü olaylar üzerine kurulmuş tiyatro eserine denir. Kelime, periler dünyası anlamını taşır. Oyunun gerçek hayat ile hiçbir ilgisi yoktur. Halk Edebiyatında belli bir yeri olan peri masallarındaki olağanüstü unsurları seyirlik eselere uygulanmasıyla meydana getirilir. Bu eserlerde oyun kahramanları periler,ruhlar,cadılar,cinler vb.'dir.

Dram, komedi, opera, operet gibi her türde ferî yazılabilir; nazım ve nesir olabilir.

Bu eserlerde, genellikle ihtişamlı dekorlardan ve her türlü sahne imkanından faydalanılır.

Bu tarzın özelliklerini taşıyan eserlere ferik denir.

Walt Disney bu tarzı, yüzyılımızın teknik imkanlarını kullanarak sinemaya uygulamıştır.

FEERİK (Fr. Féerque): (ETS) Feeri gibi olan, cinli-perili; çok güzel..

FELSEFİ LİRİZM: (ETS) İdealist felsefe yanlısı Alman şairi Friedrich SCHILLER'in felsefi lirizmini, Prof. Dr. Burhanettin BATIMAN söyle degerlendirmektedir: «Felsefi lirizm veya düşünce lirizmi adını alan ve Alman milletinin en derin benliğine nüfuz ederek milli birer kültür hazinesi karakterini kazanmış bulunan bu manzumelerin

kaynağı, diğer lirik şiirlerde olduğu gibi duygu derinliği değil, düşünce yüksekliğidir.» Burhanettin BATIMAN, Schiller'le Ahmet Haşim arasında da bir ufak bir karşılaştırma yapmış: «Schiller'in lirizminin özelliği, bu ideal alemi, mesela Ahmet Haşim'de olduğu gibi sadece duygu ile değil, aynı zamanda düşünce ile kavrayabilmesidir. Şairin biricik amacı, kendisi için bir realite değeri taşıyan bu ideal aleme diğer insanları da yükseltmek, onları bu geçici hayatın dar ve sıkıcı bağlarından kurtararak, daha yeryüzünde Tanrılara ulaştırmaktır.» (Bk. F. Schiller - B. Batman:Felsefi Lirizm. İstanbul, 1957.)

FELSEFİ ŞİİR: (ETS) Konu olarak filozofik insan düşüncesini işleyen şiir. Belirli bir felsefeyi de ortaya koyabilir, bağımsız felsefe düşüncesini de. Genel olarak varlık -yokluk, yaşamamızın nedeni ve benzeri konulardaki şiirler için de felsefi şiir denir. Ömer Hayyam'ın rübaileri bu türün en güzel örnekleri arasındadır.

FEMİNİZM (Fr. Féminisme): (ETS) Kadından ve kadın haklarından yana olan düşünüş ve davranış sistemi.

FENOMEN (Fr.Phénomene): (ETS) Duyularımız ya da bilincimizle kavradığımız her şey.

FENN-İ BELÂGAT: [KF(Osm.-Fr.)] Rhétorique

FENN-İ ŞİİR: [KF(Osm.-Fr.)] Poétique

FERT: (YTS) Bk. Tekçe.

FESÂD-I TE'LİF: (ETS) Bir söz ve yazının anlam çıkarılamayacak kadar karışık ve bozuk olması.

FESAD-I TE'LİF: (EL) Bir ibarenin tertibi, mânâ çıkmayacak derecede karışık ve bozuk olması. Bu biraz ehven (za'f-ı-te'lif)dir.

FESAHAT: (ETS) Bk. Fasahat.

FIKAT: (HBTS) Fıkralar, yazılar, küçük hikayeler.

FIKRA: (ETS) Edebiyat türü. Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça. Daha çok sözlü edebiyatın malıdır. Her fikranın bir amacı vardır. Fıkra, ya bir ders verir, ya bir dünya görüşü belirtir, ya da insanı güldürür. Amaç olarak ikisi de bir fıkra içinde bulunabilirler. Kahramanları bakımından ikiye ayrılabilirler. Bizde Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Bektaşî fıkraları, kahramanını belli kişiler olan fıkralardır. Olayı, belirsiz kişilerin başından geçen fıkralar, adamın biri, çocuğun biri, afacanın biri gibi sözlerle başlarlar. Fıkraların kalıplaşmış bir kompozisyon yapısı vardır: Kahramanın adıyla başlanır, olay anlatılır, sonuca varılır. Sonuç, ya söz olarak fikranın içinde vardır, ya da dinleyenin anlayışına bırakılır. İnsanlar vakit geçirmek için, gülmek

için, ders vermek için, taşı gediğine koymak için, bir olayı anlandırmak için fıkra anlatırlar. Her ulusun, milli karakterini temsil eden ulusal fıkra kahramanları da olur. Bizde Nasrettin Hoca, Almanlarda Oylenspiegel, Araplarda Ebunevas, dünya karşısında Türkü, Almanı, Arabı temsil eder olmuşlardır. Tektük, bir insanca özelliğin dünyada en iyi temsilciliğini yapan fıkra kahramanları da vardır; Marsilyalı palavracı, İranlı mübalagacı, İskoçyalı cimri, Yahudi tüccar kafalıdır.

2. Fıkra, sözü, bent, yazı bölümü, paragraf anlamına da kullanılır.
3. Kronik, Gazete ve dergilerin belli köşelerinde çıkan ve daha çok günlük olaylardan söz eden, onları çeşitli yönlerden inceleyen, yorumlayan kısa bir yazı türü.
4. Kanun maddesinde, cümlelerin her biri.
5. Tanzimat edebiyatı piyeslerinde, "meclis", "sahne" yerine kullanılmıştır.
6. Edebiyat-i Cedide devrinde "küçük hikâye" yerine kullanılmıştır. (E.Ter.)

FIKRA: (HBTS) Küçük hikaye, kısası: Bir fıkra nakletti. Kendisi pek tuhaf fıkralar bilir.

FIKRA: (EA) Birkaç anlamı vardır.

1. Günlük herhangi bir olayı yorumlayarak belli bir görüşe bağlayan kısa yazılara denir. Ciddi veya eğlenceli olabilen bu tür yazılar genel bir başlık altında da yazılırlar.

Örnek:

Hadiseler Arasında Felek: Burhan Felek ; Köşebaşı: Ergun Göze...

Türk edebiyatında ilk gazete ile birlikte görülmeye başlayan fıkra, gazetenin en canlı bölümünü meydana getirir.

Fıkralar günlük konuşma diliyle kaleme alınırlar, kitleleri ilgilendiren konuları işlerler.

Fıkra yazarlarımızın arasında Ahmet Rasim, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Haşim, Burhan Felek, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Ahmet Kabaklı, Ergün Göze'nin isimlerini sayabiliriz.

2. Kısa nükteli, hikmetli hikayelere fıkra adı verilir. Bu tür zaman zaman kısa ve menkabeyle eş anlamda kullanılmıştır. Türk halk edebiyatında daha çok sözlü geleneğin malı olan fıkralar, ders vermek, bir dünya görüşünü belirtmek her hangi bir düşüncüyü örnekle kuvvetlendirmek, yanılma durumlarına delil göstermek, hisse kapmak, sohbeti tatlı hale getirmek, hoşça vakit geçirmek için söylenirler.

Konularını çeşitli olaylardan alırlar. Topluluklar arasındaki inanç ve davranış farklılıkları, fert-cemiyet arasındaki çatışmalar beşeri zaafılar, gülünç olaylar fıkralarda veciz şekilde ifade edilirler. Tek bir olaya dayanırlar. Bu olay giriş, gelişme ve sonuç bölümleri içinde anlatılır. Giriş bölümünde şahıslar ile olay veya belirtilmek istenen

düşünceye yer verilir.Gelişme bölümünde tez-antitez çalışması ile tezatlar belirtilir. Sonuç bölümünde ise tezatlardan doğan hüküm dile getirilir. Nüktenin bütün gücü bitişte yer alan kısa ve veciz sözde toplanmıştır.

Sözlü veya yazılı örnekleri vardır. Ancak daha ziyade sözlü olarak değer taşırlar.

Fıkraların aslî unsuru insanlardır. Kahramanlarına göre fıkraları belli gruplar altında toplamak mümkündür. Bunların başlıcaları şunlardır:

1.Kahramanları ad yapmış ünlü kişiler olan fıkralar.

A-Hikayeleri önce sözlü edebiyat geleneğinde doğmuş ve gelişmiş, sonradan kitaplara geçmiş, ancak yine de sahadaki önemlerini kaybetmemiş tiplere ait fıkralar.Bunlar üç başlık altında toplanır:

a)Nasrettin Hoca fıkraları,

b)İncili Çavuş fıkralar,

c)Bekrî Mustafa fıkraları

Bu tipler karakterlerini daima muhafaza ederler.

B)Toplumun aydın kesiminden çıkan tarihi şahsiyetlere ait fıkralar.Koca Ragıp Paşa, Şair Fitnat, Şair Haşmet ve Namık Kemal'e ait fıkralar.

II.Özel adları olmayan, ancak belli bir zümreye ait olan fıkralar.

1-Din, mezhep, tarikat zümrelerini ele alan fıkralar.En yaygını Bektaşî fıkralarıdır.

2- Tahtacı fıkraları.

3-Kavmî fıkralar:Ermeni, Rum, Yahudi, Alman, İskoç vb.

4-Coğrafi bölge fıkraları (Kayserili, Karadenizli, Sivrihisarlı, vb.)

III.Belli bir zümre veya tipi belirlemeyip alelâde insanın güldürücü maceralarını anlatan fıkralar, karı-koca, baba-oğul, bakkal, cimri, uşak-efendi, er-subay vb. Kahramanı bilinen fıkralar adı ile, kahramanı bilinmeyen fıkralar ise adamın biri, delinin biri şeklinde başlar.

3.Paragraf anlamında kullanılır. Bent ve madde sözleriyle eş anlamlıdır.

4. Bir yazı içinden alınan bir veya birkaç cümleye denir.

5.Tanzimat'tan sonra tiyatro eserlerinde perdenin ayrıldığı bölümlerden her birine denmiştir. Sahne ve meclis kelimeleriyle eş anlamlı kullanılmıştır.

6.Edebiyat-ı Cedide'de küçük hikayelere denmiştir.

FIKRA: (MTBE)Bir edebiyat terimi olarak herhangi bir görüş ve ya buluşu,duygu ve düşüncüyü birkaç satıra veya birkaç paragraflık ifadelerle anlatan kısa yazıdır.Türkiye'de gazeteciliğin gelişmesi ile,hemen her gazete fıkra sütunları açılmış ve mesela Ahmed

Rasim gibi,tanımmış fıkra yazarları yetişmiştir. Ahmet Haşim'in "Kelimelerin Hayatı" gazetelerde yayımlanan günlük fıkralardandır.

Fıkra, bazen bir hayat olayını veya bir hayat dersini nükteli ifade ile anlatan mizahi bir hikayeciktir.Türk edebiyatında Nasreddin Hoca fıkraları, bu çeşit fıkranın herkesçe bilinen güzel örneklerindedir.

FIKRA: (Anecdote) (TDK)Tuhaf ve nükteli kısa hikâyecik. (FIKRACI Anecdote) .

FIKRA: (Fr. 1- anecdote.2- chronique) (YTS)1- İnce anlamlı, şakalı öykücük; Bektaşî fıkrası, Nasrettin Hoca'dan bir fıkra vb. 2- Gazete ve dergilerin belirli sütunlarında güncel konuları ele alan, başlıklı, imzalı yazı türü.

FIKRA: [KF(Osm.-Fr.)] Anecdote.

FIKRA: [KF(Osm.-Fr.)] Article

FIKRA: [KF(Osm.-Fr.)] Fragment

FIKRA: [KF(Osm.-Fr.)] Paragraphe

FIKRA: [KF(Osm.-Fr.)] Passage

FIKRA: [KF(Osm.-Fr.)] Tirade

FIKRACI: [KF(Osm.-Fr.)] Anecdote, ere

FIKRA EDEBİYATI: (TET) Sosyal hayatın çeşitli hadiseleri karşısında duyan, düşünen, gören ve öğrenen; geniş hayat tecrübesine sahip zeki bir milletin halkı arasında bu hayat hadiselerini mizaha almak suretiyle meydana gelmiş, geniş ve sıfahi bir fıkra edebiyatı olması çok tabiidir.

FİĞURANT,E: [KF(Fr.-Osm.)] Bir tiyatrodaki balet rakkası.Ehemmiyetli rolü olmayıp mücerret galebelik için tiyatro sahnesine çıkan oyuncu.

FİHRİST: (ETS) Bir kitabın içindekileri gösteren çizelge, içindekiler cetveli.

FİHRİST: (HBTS)Bir kitabın kısımlarını sayfa rakamları ile gösteren cetvel ki kitabın başına veya sonuna konur.

FİHRİST: [KF(Fr.-Osm.)] Catalogue.

FİHRİST: [KF(Fr.-Osm.)] Index.

FİKİR : (ETS) Düşünüş. İnsan düşüncesi. Uygarlığımızın en önemli temel taşlarından biri. Eski edebiyatımızda, bulunmasına icat, sıraya konulmasına tertip, başka düşüncelerle karıştırılmamasına vahdet, gerçeğe uygun bulunmasına da hakikat ve selamet denirdi. Türk edebiyatında nedense, duygu ve hayale göre, biraz cılız kalmıştır. Ziya Gökalp bu eksikliimizi, mutluluğu tanımlayıp da kendimizi ona veremiyişimize yoruyor.

FİKİR: (EL)Düşünce demektir ki sözün de yazının da temelidir. Fikrin zihinde bulunması icâd ,sıraya konulması tertib, başka şeylerle karıştırılmaması vahdettir.

Fikrin bir cihetten doğruluğu hakikat, her cihetten doğruluğu selâmettir.

Fikir bazen hakikat olur da salim olmayabilir.

Fikirde vuzuh ve intizam da lazımdır.İfadenin vuzuhu ,fikrin vuzuhundan ileri gelir.Yani ne kadar iyi düşünülmüşse o kadar iyi anlatılır.Bazen de ifadenin bozukluğundan fikir anlaşılmaz olur.

FİKSİYON (FİETİON): (Ed. Ten.) (E.Ten.) «Yapıntı» demektir; bir sanat eserinde salt uydurularak bulunmuş şey demektir.

FİKSİYON: (EA) Bu sanat eserinde uydurularak bulunmuş şeye denir. Günümüzde roman, kısa hikaye gibi nesir halindeki edebi eserler kastedilir.Romanla eş anlamlı kullanıldığı da görülür. Açık bir şekilde olaya bağlı bulunmasından dolayı edebi şekiller içindeki birçok şahıs hakkında kullanılmasına imkan verir.

FİKTİF: (EA) İtibari, gerçek olmayan varsayılan demektir. Roman, hikaye, masal, halk hikayesi ,destan gibi edebi eserler için kullanılır. Bu eserleri; hatırat, tarih, biyografya, seyahat yazısı vb. eserlerden ayrılan en önemli özellik fiktif (itibari) oluşlarıdır.

Yazar, dış dünyaya zihninde bir şekil verir ve bu eserinde aktarır. Bu tür eserler, tasvir esasına Dayandığı için olaylar ve kahramanlar fiktiftir.

FİLDİŞİ KULE: (ETS) Sanatçının, içinde yaşadığı toplumla ilgilenmeyerek, yalnız kendi duygu, düşünce, hayal ve sanat yalnızlığına gömülüp kaldığı tek kişilik dünyası ve bu tür eserleri açıklayan genel deyim.

«Ahmet Haşim şiirin, sanatın, hayata karışmamasını, hayattan uzak olmasını isteyen adamlardandı. Frenklerin «fildii kuleye kapanıyor» dedikleri şairlerdendi. Bir zamanlar ben de onun gibi fildişi kuleye taraf tardım. Ama bugün dünya karıştı; eski düzen çöküyor, yerine yenisi kuruluyor. Böyle zamanda kimse fildişi kulede kalamaz. Sanatın bir fildişi kule olmasını isteyenler de sokağa inmek, düşündükleri, inandıkları şeyler uğrunda çarpışmak zorundadırlar.» Nurullah Ataç /Günlerin Getirdiği.

«Sanatçının çevresinden ve kendinden el etek çekip hayal derinliklerine kapandığı fildişi kule devri geçti. Asıl gerçek, hayatın bölümlerindedir. Sosyal şartlar bizi durmadan kendine çekiyor. Nasıl yaşadığımızı farkettiğimiz ölçüde yaşamamızın şiirini yazıyoruz.» Behçet Necatigil / Bile-Yazdı.

FİZİK ÖTESİ ŞİİR: (ETS) Evrenin karşısında insanın durumunu, felsefe ve bilimin ulaşamadığı uzaklıklarda anlatmaya çalışan şiir türü. Tanınmış şairleri: Dante, Milton, Donne.

FİZİKSEL UZAKLIK: (ETS)Modern sanat tarihi, eleştirmecilik ve estetiğe göre, sanatçı asıl anlatmak istediğini hiçbir zaman tam olarak anlatamaz; ayrıca, eserde gördüğümüz hiçbir zaman sanatçının tam kendisi değildir. İşte, anlatılmak istenenle, anlatılan arasında, asıl sanatçıyla eserdeki sanatçı arasındaki ayrılıkların yarattığı boşluğa fiziksel uzaklık deniyor. Öbür adı: Estetik uzaklık.

FORM (Fr. Forme): (ETS) Edebiyat ve sanat eserlerinin şekil, biçim yönü. Formla konu, formla anlatım, formla üslup ilgileri sanatçıları çok ilgilendirmiş ve düşündürmüştür.

FORMALİZM (Fr. Formalisme): (ETS) Sanatta biçime çok önem veren tutum.

FOTOĞRAF TARZI (Camera-eye –style [Ing.]): (TDK) Olayları, varlıkları fotoğrafla çekilmişçesine son derece nesnel bir halde anlatma tarzı.

FRAGMAN (Fr. Fragment): (ETS) Yazı bütününden alınmış parça.

FRAGMENTİZM (Fr. Fragmentisme): (ETS) Parçacılık. XX. yüzyıl başlarında İtalyan yazarı A. Soffie'i'nin açtığı çığır; konuları, gerçekten alınmış kısa kısa parçalar, küçük tablolar, yaşamamızdan estantaneler halinde veriyorlar.

FRASEOLOJİ (Fr. Phraséologie): (ETS) Cümle özelliği. Bir bilim ya da bir yazarın, kendine göre olan cümle kurma düzeni.

FÜTÜRİST: (HBTS)1. Sanatta fütürizm görüşüne bağlı olan. 2. Bu görüşle yapılan sanat eseri.

FÜTÜRİZM (Fr. Futurisme): (ETS) Gelecekçilik. Geçmişçiliğe tepki. XX. yüzyıl başlarında İtalyan yazarı F. T. Marinetti'nin sanatta açtığı çığır. Geçmiş ve gelenekleri öteye itip, bugünün ve yarının hayatındaki dinamizmi özgür bir yolda anlatmaya çalışır.

FÜTÜRİZM (Ed. Dok.): (E.Ten.) Geçmiş ve alışıklıkları bir tarafa bırakarak bugünün hatta yarının dinamik, hareketli hayatını yeni anlatış yollarıyla anlatmayı amaç edinen sanat çığır.

FÜTÜRİZM (Futurisme): (ELAvrupa'da yeni ve edebi bir meslek. Bay Behçet yazarın (Genç şairler ve eserleri) isimli kitabında deniliyor ki :

“Yeni hayatın ve medeniyetin o baş döndürücü hareket ve sür'atine makinelerden, fabrikalardan ve saire bahsetmek suretiyle terceman olmayı ve yalnız çağdaşlar tarafından değil, müstakbel nesillerce anlaşılmayı istihdaf eden Futurisme 1909'dan beri malum olan bir san'at cereyanıdır.İtalyan Marinetti tarafından icat edilmiştir.”

Marinetti'nin İstanbul'da verdiği bir konferansta okuduğu şu mısralar ! Bu tarzın modeli imiş:Pissssston-ton-ton-ton

Pissssss...Piissss..ton

FÜTÜRİZM: (HBTS)1910 yılında İtalya'da doğan ve geçmiş, şimdiki zaman ve gelecekle alakalı ihtirasları aynı zamanda gösteren sanat içindir.

FÜTÜRİZM: (EA)Gelecekçilik. Geçmiş ve alışkanlıkları terk ederek bu günün ve yarının dinamik, hareketli hayatını yeni bir üslûpla anlatmayı gaye edinen sanat akımıdır. İtalyan şairi Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944) tarafından kurulmuştur. Marinetti ve arkadaşlarının yayımladıkları ilk bildirileri sanat tarihinde ihtilal sayılır. 22 Şubat 1909'da Figaro Gazetesinde çıkan bildirilerinde şu görüşlere yer verirler:

1. Edebiyat şimdiye kadar dalgınlığı, hareketsizliği, kendinden geçişi ve uyku halini övdü. 2.Oysa hayatta herşey hareket halindedir ve bir biçimden başka bir biçime girmektedir. Bu halin sanata yansması şarttır.
3. Bunu gerçekleştirebilmek için geçmişin bütün sanat değerleri terk edilmeli, bu değerleri taşıyan müze, kütüphane gibi kuruluşlar yıkılmalıdır.
4. Hayatın süratli değişmesine uygun yeni anlatım biçim ve yolları bulunmalıdır.
5. Bu yapılırken, sanatın her dalına dinamizm getirilerek, sanayide sağlanan hız, sanat sahasına da kazandırılmalıdır.
6. Sanatta, enerji ve atılganlık, tehlike, korku ve gözüpeklik, asrın hızı ve bu hızı temsil eden (tren, vapur, uçak vb.) gibi her şey, sanayinin yarattığı şehir hayatının renkliliği, çalışmanın kutsallığı,uğrunda ölünecek büyük ölçüler ifade edilip yüceltilmelidir.

Marinetti ve arkadaşları 1912 yılında yayınladıkları ikinci bildirilerinde yeni bir dil anlayışı ortaya koymuşlardır:

- 1.Kelimeler hürdür. 2. Cümle düzeni ve bütün noktalamalar terkedilmelidir. 3. Sürekliliği ifade edebilmek için fiiller, mastar halinde kullanılmalıdır. 4. İfadeyi çarpıtan bütün sıfatlar ve cümleye ağırlık veren zarflar terk edilmelidir. 5. Kelimeler tek başlarına ve çıplak olarak kullanılmalıdır. 6. Şiirde geleneğe bağlı her şey vezin, kafiye ve nazım biçimleri atılmalı, serbest nazım kullanılmalıdır.

Bu akım resim, heykel ve mimarlığı da etkilemiştir.

Fütürizm sadece alışılmış sanat değerlerini değil, yerleşik toplum düzenini yıkmak isteyen siyasi bir harekettir. Ayrıca İtalyan milliyetçiliğine dayanan fikri yönü de görülür.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yerini dadaizme bırakan fütürizm Rus edebiyatında Bolşevik ihtilali (1917)'nden sonra da uzun müddet yaşamıştır.

Rusya'da en önemli temsilcisi VladimirMayakovski'dir.

Türk edebiyatında fütürizm Mayakovski'nin tesiri altında şiir yazar marksist şair Nazım Hikmet tarafından uygulanmıştır.

G

GALAT-I TEHAKKÜMİ: (EL) (Kıyasi muhalefet)in diğ er adıdır. Bir kelimenin gerek lafzı,gerek manası itibarıyla herkesin kullandığı gibi kullanılmaması demektir.

GARAMİ: (HBTS)Düşünmeden çok hisse dayanan eser, lirik.

GARAMİYYAT: (ETS) Lirizm, aşkla ilgili konular.

GARAMİYAT: (E.Ten.) 19.yüzyıl sonlarında lirizm karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Lirik için de garami denilmiştir.

GARİBE: (HBTS) Tuhaf hikaye, Osm. rvayat-ı acibe: Bize bir garibe nakletti.

GARİPÇİLER: (ETS) 1941 tarihinde Garip adlı kitapta Fransız gerçeküstüçülüğünden esinlenerek "şairane"ye karşı bir tutumla daha çok zekâ oyunlarına dayanan bir şiir "biçimi getirmiş olan üç şaire (Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet) sonradan verilmiş olan ad. Bu akım, "İkinci Yeni" hareketinden sonra "Birinci Yeni" diye de adlandırılmıştır.

GARİPÇİLER: (EA) Cumhuriyet devri şiirinde varlığını 1935 yılından sonra göstermeye başlayan yeni şiirin kurucuları Orhan Veli Kanık (1914-1950), Oktay Rıfat Horozcu(1914-1988) ve Melih Cevdet Anday (1915-)'a verilen ortak ad. Bu üç şair, görüşlerini yansıtan şiirlerini Garip (1941) adlı bir kitapta topladıkları için "Garipçiler" diye anlagelmişlerdir.

1936'dan itibaren dergilerde şiirleri görülmeye başlayan Orhan Veli (Mehmet Ali Sel takma adıyla da yazıyordu.) Oktay Rıfat ve Melih Cevdet vezinli, kafiyeli, sembolik-romantik şiirler yazarlarken Garip'te, konu şekil ve üslûp bakımından tamamıyla yeni, gelenekten hiçbir özellik taşımayan şiirlerini topladılar. Satışa sundukları kitabın üzerine "Bu kitap, sizi, alışılmış şeylerden şüpheyeye davet edecektir."ibaresi yazılı bir de kuşak geçirdiler.

Garipçiler, Orhan Veli'nin yazdığı bildiri mahiyetindeki önsözde şiir anlayışlarını açıklarlar: Nazım dilindeki nahiv acayıplikleri vezinle kafiye zaruretinden doğ ar. Vezin ve kafiye şiirde ahengin tek vasıtası kabul edilmemelidir. Lafız ve mana sanatları şiiri tabiiikten uzaklaştırır. Tabiat herkesin kullandığı kelimelerle anlatılmalı, teşbih ve istiareden kaçınılmakıdır. Eskiye ait her şeyden, özellikle şairane dygulardan uzak durulmalıdır.

Garipçiler şiirlerinde büyük hayallere, ihtiraslara, yüce duygulara yer vermemişler, ruh sarsıntularından uzak, basitin şiirini yazmışlardır. Şiirlerinin konusu insanın iç dünyasını zenginleştirmeyen küçük sathi şeylerdir. Fakat Garipçilerin bu

tutumları çok sürmemiş, 1946'dan sonra yavaş yavaş kafiyeli şiirler yazmaya, benzetme ve istiarelerden istifade etmeye başlamışlardır.

1950'de Orhan Veli'nin ölümünden sonra Oktay Rıfat ve Melih Cevdet Anday kendilerinin açtığı yoldan yavaş yavaş ayrıldılar. Fakat onları taklit eden bir grup Garip türünde yazmaya devam etti.

Garipçiler,1930 sonrası Türk şiirinde gelişmeye başlayan "Yeni Şiir" in bir kolu kabul edilir.

ANLATAMIYORUM

Ağlasam sesimi duyar mısınız,

Mısralarımda;

Dokunabilir misiniz

Göz yaşlarıma, ellerinizle?

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,

Kelimelerinse kifayetsiz

Olduğunu

Bu derde düşmeden önce.

Bir yer var, bilmiyorum;

Her şeyi söylemek mümkün;

Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;

Anlatamıyorum.

Orhan Veli.

GARİPÇİLER: (YTS)1941'de yayımlanan "Garip" adlı betikte, koşukları toplanan Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat üçlüsüne verilen ad. Bu ozanlar, sanatta sürüp gelen bilimciliğe aşırı duygusallığa karşı çıkararak söyleyiş güzelliğini sanatta temel saymışlardır. Bk. Cumhuriyet dönemi yazını.

GAZETE: (ETS) Günümüzde, yurt ve dünya haberlerini yayan en önemli araçlardan biri. Avrupa'da günlük gazetelerin çıkışı XVIII. yüzyılın sonlarındadır. Bizde ilk gazete, 1831 de çıkarılmaya başlanan Takvim-i Vekayi oldu. Osmanlı İmparatorluğunun resmi gazetesiydi. Haftalık çıkıyordu. Ondan sonra çıkan önemli gazeteler: Ceride-i Havâdis, 1840; Tercüman-ı Ahvâl, 1860 (Agâh Efendi -Şinasi); ilk özel gazete, günlük Tasvir-i Efkâr (Şinasi), 1862; Hürriyet, (Londra, Jön Türklerin gazetesi), 1868; Diyojen, 1870

(Teodar Kasap); İbret, 1872 (Namık Kemal). 1908'den ve daha çok 1928 yazı devriminden sonra Türk gazeteciliğinin gelişmesi çok hızlandı.

GAZETE: (E.Ten.) Geniş anlamıyla gazete, günlük, haftalık, on beş günlük, aylık olarak haber veren bir yayımdır. Bunların arasında zamanları belirli, boyları ve sahife sayıları değişik olanlar dergi, revü, magazen gibi adlar alırlar. Bugünkü anlamında gazete günlük haber veren yayım olarak anlaşılır. Haberler genel olarak, herkese göre sıralanıp yazıldığı gibi, bir gurup, bir meslek... için çıkarılan özel gazeteler de vardır. Böylece ekonomi, politika, hekimlik, edebiyat, sanat, tarım, spor, sinema gazeteleri vardır. Gazetenin, edebiyatça olan değeri, okuyucularına göre çeşitlidir. Sadece haber vermekle yetinen gazeteler ile fikir, doktrin gazetelerini, bir kurulun organları olanlarını ayırt etmek gerektir. Bunlar gazetenin ilk zamanlardaki kılığıdır. Eski bir tarihi olmakla beraber, bugünkü gazetelerin ilk şekilleri XVIII.yy. sonlarında belirmeye başlamış, XIX. yy.'da, teknik ilerlemeler ile gelişme çığırına girmiştir.(Baskı makinelerindeki gelişme, kağıt endüstrisinin ucuz mal sağlaması, ilancılık...). Fransa Büyük İhtilalinden sonra en az ilköğretimin herkes için mecburi oluşu fikri dünyaya yayılmış, okuyanlar çoğalmış, büyük bir okuyucu grubu ortaya çıkmıştır. Görülebilecek başlıklarla beraber, hemen bütün gazetelerde şu temel maddeler bulunur: Başyazı (başmakale), eskiden kalma bir alışkanlıkla gazetenin ilk sayfasının ilk sütunudur, gazetenin ana prensibine uygun fikirlerin idaresi ile günlük genel olayları ortaya koyar. Makale, diğer konularda her çeşit uzun yazılardır, bunlarda yazarın önemi vardır. Gazetelerin çoğu geniş bir düşünce ile ünlü yazarlardan kendine yazı yardımcısı aldıklarının yazılarını yayımlar. Fıkra, bu çeşit yazılar makaleden kısadır, günlük politika, sanat, toplum hayatlarından konularını alan fıkra yazarları bunları sanatlı bir üslûpla yazarlar. Tefrika, geçen yüzyıllarda gazetelerde görülen bu çeşit yazı, ilkin haftalık belli konuların adı iken sonraları parça parça her gün yazılan uzun romanlar şeklini almıştır. Her gazete kendi okuyucu zümresine göre türlü romanları tefrika eder.

Röportaj, son yüzyılda gazeteciliğin meydana getirdiği bazı tazi çeşitleri vardır ki bunlar öteden beri yapılan sınıflamalardan hiçbirine girmez; anket, seyahat yazıları bunlardandır. Onun için bir sanat değeri taşıyan gazete yazılarını bu son bölümde toplamak doğru olur. Gazetelerin önemli bir bölümünü de ilanlar meydana getirir. Bizde gazetenin tarihine gelince: Ceride, ruzname, jurnal diye adlandırılan gazete ilkin devlet tarafından çıkarılmaya başlanmıştır.

Takvim-i Vekayi, 1831 de, ondan sonra yarı resmi olan Ceride-i havadis 1840'da yayımlanmıştır.

Bunlar haftalıktı. Gündelik gazete, 1860 yılında görülür.(haftada 5 gün). Bu tarihten sonra gazeteler çoğalmaya başlar. Uzun zaman fikir hayatımızın besleyiciliği işini gazeteler görmüşlerdir (çünkü kitap yayımı çok küçük bir çapta 1870'ten sonra başlar). Batı âlemi ile fikir bağılılığını gazeteler sağlamışlar, geniş ölçüde haberler, fikirler, o âlemin özellikleri ile ilgiliçevirmeler ile bu işi görmüştür. Gazete rejimlerine gelince: İlk basın nizamnamesi bir iki yıl sürdükten sonra, Sadrazam Ali Paşanın, geçici olarak koyduğu Kararname-i Âli ile hükümetin istediği zaman gazeteyi kapatabilmesi sistemi konulmuş, 1876 ilk Meşrutiyetinde Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen basın kanunu II. Abdülhamit'in vetosu ile hükümsüz kalmış; sonra 1908 İkinci Meşrutiyetine kadar İstibdat idaresi gazeteleri sansürle idare etmiştir. 1908 İkinci Meşrutiyetinde birkaç aylık geniş bir serbestlik olmuş, fakat 31 Mart vakası (14 Nisan 1909) üzerine ilan edilen sıkı yönetim bu serbestliği kaldırmıştır. Tanzimat yazarlarından çoğu gazetecilik yapmışlardır. Fakat hepside memur oldukları için yazılarında, edebiyatla ilgililer bir tarafa, hiçbirine imza koymamışlardır. Onun için kimlerin yazıları olduğu belli olmayan birçok yazı vardır. Hatta gazetecilik ettikleri kuvvetle bilinen birçok ünlü adamların da hangi yazıları yazdıkları tamam olarak bilinmemektedir. Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Kemalpaşazade Sait, Ebuzziya Tevfik, Şemsettin Sami, (sadrizam) Sait Paşa, Ahmet Mithat... ilk devir gazeteciliğimizin belli başlı şahsiyetleridir. 1908'den sonra Hüseyin Cahit, (Mizancı) Murat, Yunus Nadi Ali Kemal, Cenap Şahabettin, Samipaşazade Sezai, Süleyman Nazif, Ağaoğlu Ahmet, Celal Nuri, Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü, Aka Gündüz, Ercüment Ekrem Talu, Abidin Dav'er, Asım Us, Hakkı Tarık Us, Ahmet Emin Yalman, Refik Halit Karay...bu alanda uzun zaman emek harcayanlar arasındadır.

GAZETE: (HBTS) Ekseriya gündelik ve in follo (büyük boyda) çıkan, haber veren yayın organı.

GAZETE: (EA) Bk. Basın.

GAZETE: [KF(Osm.-Fr.)] Gazette.

GAZETE: [KF(Osm.-Fr.)] Journal.

GAZETE TEFİRİKASI: [KF(Osm.-Fr.)] Feuilleton

GEÇMİŞÇİLİK (Passatisme) (Gelecekçilerin telâkkisince): (TDK)Sanatta geçmişin değerlerine ve geleneğine bağlı bulunma hali ve bu halde bulunan okulların topu.

GELECEKÇİLİK (Futurisme): (TDK)Yirminci yüzyıl başlarında İtalyan yazarı F.T. Marirtetti tarafından sanatta açılan bir çığır ki, geçmiş ve alışıkları reddederek bugünün

ve yarının hayatındaki dinamikliğin ve devingenliğin ancak yepyeni ve özgür deyi yollarıyla anlatılabileceğini ileri sürer.

GELECEKÇİLİK (Fr. futurisme): (YT) İtalyan ozanı Marinetti'nin 1909'da yayınladığı bildiriyle ortaya çıkan, yeni yaşamı, bu yaşamın makinelerini, baş döndürücü hızını övmek, geleneksel yazın kurallarını yıkmak amacını güden ve dadacılık, gerçek üstücülük gibi akımlara öncülük etmiş olan yazın çıkışı.

GELENEK: (ETS) Her sanat, tür, şekil ve konuda bizden önceki sanatçılardan kalan eserlerin toplu özelliği. / Klasik durumun yükselmiş yol ve tutum şekli.

«En geniş anlamında gelenek, bir yazara, geçmişten kalan görenekler, edebiyat düzenleri ve anlatım alışkanlıkları demektir. Özel bir düzenden, mutlu sondan, belirli bir edebiyat biçiminden, pastoral bir elejiden, bir edebiyat döneminden, bir ulusal kültürden –terimin en geniş anlamında- gelenek diye söz edebiliriz. Gelenek sözü geçmişten bize uzanan gelişme anlamına da gelir.» Cleanth BROOKS.

GELENEKÇİLİK: (ETS) Sanat ve edebiyatta, bizden öncekilerin yolunda yürüyenlerin tutumu.

GELENEKÇİLİK (Fr. traditionalisme) (es.t. ananepereşlik): (YTS) Sanatta geçmişin değerlerine ve geleneğine bağlı olma durumu.

GELİŞME: (ETS) Kompozisyonda, giriş-işleyiş-bitiriş düzenindeki yazı planının yürümesi. Genellikle bütün eserlerin yapısında görülebilir. Bu gelişme tarih sırasında oluyorsa, kronolojik; canlandırma olarak yapılıyorsa, dramatik tasvirlerle yürüyorsa, pitoresk; düşünce ve mantık yolundan gidiyorsa, lojik, sayılır.

GELİŞME (Kom.): (E.Ten.)Kelimleri, cümleleri, paragrafları baştan sona kadar birbirine zincirlenmiş olan kompozisyon niteliğine denir. Bu gelişme, zaman sırası gözetilerek yapılmışsa, kronolojik gelişme, bir aksiyonu değerlendirerek yapılmışsa dramatik gelişme, bir tasvirin karakteristik çizgisi belirtilmiş ise pitoresk gelişme olur. Yalın fikirlerin zincirlenmesi şeklinde olanlara mantıkça gelişme denir.

GELİŞME (Fr. développement): (YTS)Yazılarda giriş bölümlerinden sonra konunun türlü yönlerden açılıp genişlediği, zenginleşip olgunlaştığı bölüm.

GELİŞİMLİ ROMAN (Roman - cycle, Roman de la destinée, Roman - fleuve): (TDK) Bir kişinin, bir ailenin veya bir topluluğun belli bir zaman çevresi içindeki hayat safhalarının bütün gelişimlerini ciltler dolusu anlatan roman türü.

GENÇ KALEMLER: (ETS)Edebiyatımızın önemli topluluklarından biri. Genç Kalemler dergisiyle 1911'de Selanik'te başlayan milli Türk edebiyatı akımı, 1908 ikinci meşrutiyetinin hürlüğü o günlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nu batmaktan kurtarmak

isteyenleri üç büyük politika noktasında topladı: 1. Osmanlılık tezini tutanlar, imparatorluğun eski ilke ve temeller üzerinde canlanabileceğine inanıyorlardı. 2. Pan-islamizm'i ideal edinenler, dünya müslümanlarından kurulacak bir ümmet imparatorluğuna bel bağlıyorlardı. 3. Pan-Türkizmi tutanlar, imparatorluğu kurtarsa kurtarsa, devletin çekirdeği olan Türkler kurtarabilir, diye düşünüyorlardı. Politik gelişmeler, imparatorluğa bağlı öbür toplulukları teker teker bizden ayırdıkça, üçüncü görüş daha da kuvvetlendi. Genç Kalemçiler işte bu kaynaşma arasında ise koyuldular.

Ömer Seyfettin, derginin ilk sayısında çıkan «Yeni Lisan» adlı makalesinde, bu topluluğun sanat ve edebiyat anlayışını dile getirdi. Sonradan Ziya Gökalp, milli edebiyat programını daha düzgün ve geniş bir sistem içinde ortaya koymuştur. Genç Kalemler'le ise başlayan milli edebiyatçılara göre, edebiyat önce bir dil sanatıdır. Divan, Tanzimat ve Edebiyat-ı Cedide topluluğu, edebiyatta Türkçe kullanmadığına göre, Türk edebiyatının gerçek temsilcisi olamamışlardır. Gelecekte biçimlenecek olan Türk edebiyatı, Türklerin, Orta-Asya uygarlık tarihini incelemeleri ve Anadolu halk edebiyatını tanımlarıyla yaratılabilir. Sanat ve edebiyatta bizim malımız olmayanlar atılmalıdır. Kurtuluş savaşının milli bir zaferle sonuçlanması, Türk edebiyatının da ulusal ilkeler yolundan gelişebileceğini gösterdi. Bu bakımdan Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip ve arkadaşlarının başlattığı bu akım, Cumhuriyet çağına başarıyla ulaşarak, sonraki topluluk ve akımları da pek çok yönden etkilemiş oldu. O günden bugüne, edebiyatımızda yerli gelenek ve göreneğe doğru atılan her adımda onlara bir şeyler borçluyuz.

GENELLİK (es.t. umum): (YTS) Bir sözcüğün gerçek ve değişmeceli anlamlarından birisinin daha genel olması. Bkz. Düzdeğişmece.

GENEL UYUM (Fr. harmonie) (es.t. aheng-i umumi): (YTS) Yapıtın, yalnızca birkaç bölümünü değil, tümünü kapsayan uyum.

GENİŞLETME: (ETS) Bir konuyu, ayrıntılar kata kata genişletmek.

GENİŞLETME (Fr. amplification): (YTS) Bir konuyu, ayrıntılarını da katarak, geliştirme.

GENİŞLETMEK (Amplifier): (TDK) Bir konuyu, ayrıntılarını katarak geliştirmek. (GENİŞLETME, Amplification)

GERÇEK BİÇEM (es.t. üslub-i hakiki, terhib-i basit): (YTS) Bilimsel yapıtlarda görülen, süsten uzak biçem. Bk. Biçem.

GERÇEKÇİ (Fr. realiste): (YTS) Gerçekçilik akımına bağlı yazar ya da yapıt.

GERÇEKÇİLİK: (ETS) Bk. Realizm.

GERÇEKÇİLİK (Réalisme): (TDK)Tabiatı ve gerçeği olduğu gibi veya görünüşte sanıldığı gibi çirkinlikleri ve bayağılıklarıyla birlikte göstermek yolunu tutan ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında başlayan sanat çığırı. (GERÇEKÇİ, Réaliste)

GERÇEKÇİLİK (Fr. réalisme): (YTS) Doğayı ve gerçeği olduğu gibi ya da görünüşte sanıldığı gibi, çirkinlikleri ve bayağılıklarıyla birlikte göstermek yolunu tutan ve XIX. yüzyılda başlayan sanat ve yazın akımı.

GERÇEKLİK (Fel.): (E.Ten.)Bk. Realizm.

GERÇEĞİ ANDIRMA (Kom.): (E.Ten.) Bir aksiyonun gerçek hayali vermesi, şahısların dilleri ve duyguları tabii olması halinde yani yere ve zamana göre oldukları gibi gösterilme haline gerçeği andırma denir. Gerçek olmadığı halde gerçekmiş duygusu veren şey.

GERÇEKÜSTÜCÜLÜK: (ETS) Bk. Sürrealizm.

GERÇEKÜSTÜCÜLÜK (Fr. surréalisme): (YTS) 1924 yılında, Fransa'da Andre Breton ve arkadaşlarınca başlatılan ve duyguların, düşüncelerin us denetimiyle dizginlenmeden, her türlü sanat ve töre kaygısından uzak bir biçimde, sonsuz bir özgürlük ve kendiliğindenlik içinde dile getirilmesini öneren; Fransa dışında da türlü savunucular ve izleyiciler bulan yazın ve sanat akımı.

GERÇELİ (Authentique): (TDK) Gerçekliğinde, aslının kendisi olduğunda şüphe olmayan (eser, belge).

GERÇESİZ (Apoeryphe): (TDK) Doğruluğu, aslının kendisi olduğ u belli olmayan, şüpheli görölen (yazar, eser).

GERİYE DÖNÜŞ (Fr. retour en arriére) (ing. flashback): (YTS)

Romanlarda, oyunlarda ya da filmlerde konunun düzgün akışını bozarak, geriye, konuyla ilgili geçmişteki bir olaya dönme.

GEZİ: (ETS) Bk. Seyahat.

GEZİ TÜRÜ: (YTS) Bir yazarın gezdiği, gördüğü yerlerden edindiğı bilgileri, görgüleri, izlenimleri yansıtan yazı türü.

GINÂİ: (ETS) Lirik.

GİRİŞ: (ETS)Anlatımda, asıl konuya hazırlık özelliğinde olan ilk bölüm.

GİRİŞ (Kom.): (E.Ten.) Her türlü yazı veya sözde maksada girmeden önce yapılacak ufak başlangıç. Okuyan veya dinleyeni asıl sözlere hazırlayıcı, ilgiyi uyandırıcı olduğ u için girişin başarıdaki önemi büyüktür.

GİRİŞ (Methal, Discours preliminaire, Introduction, Prodrome ou Preamble): (TDK) Bir eserin daha iyi anlaşılması maksadıyla yazılarak onun baş tarafına eklenen açıklamalı kısım.

GİRİŞ (Fr. introduction) (es.t. methal): (YTS) 1- Bir yazının başlangıç bölümü.
2- Bir yaptın konusunu tanıtarak kolay kavranmasına yol açan ön yazı. (Önsözlerden sonra yer alır.)

GNOMİK (Fr. Gnomique): (ETS) Özdeyişli manzume.

GONGORİZM (Fr. Gongorisme): (ETS) XVII. yüzyıl başlarında, Gorigora adlı bir İspanyol şairinin, şiirde kullandığı çok özentili ve bilgi satıcı tutuma sonradan verilen ad. Etkileri Fransa, İngiltere ve Almanya'ya kadar uzanmıştır. Fransız edebiyatındaki karşılığı Presiozite (Fr. Preciosite). Buna Kültizm (Fr. Cultisme) de denir.

GÖÇMEN EDEBİYATI (Fr. Littérature d'émigration): (ETS) Türlü nedenlerle yurdundan yuvasından ayrılmış insan topluluklarının meydana getirdiği edebiyat. Şiir, destan, hikâye, roman, anı ve tiyatro türlerinde konu edinilmiştir. Yahudilerin Babil'e sürülmeleri, Amerika'ya yapılan göçler, Türklerin Rumeli'den dönüşleri gibi.

GÖKÇEBİLİM (Fr. esthétique) (es.t. bediiyat): (YTS) Sanat kollarında, sanat yapıtlarında güzelliği oluşturan özellikleri inceleyen bilgi dalı.

GÖKÇEBİLİMCİ (Fr. esthète): (YTS) Güzeli temel bir değer olarak gören ve güzel sanatlardan anlayan (kişi). Bkz. Gökçebilim.

GÖRKEMLİ BAŞLANGIÇ: (YTS) Bk. Başlangıç.

GÖRÜŞME (es.t. mülakat): (YTS) Tanınmış biriyle buluşup konuşmayı anlatan yazı.

GÖRÜŞ AÇISI: (ETS) İnceleme ve değerlendirmede, konunun çözümlenmesi için uygulanan metot ve mantık.

GÖSTERGEBİLİM: (ETS) Fransız dilcilerinden Ferdinand de SAUSSURE'den kaynaklanan çağdaş inceleme ve değerlendirme yöntemlerinden biri. Pozitif bilim modellerinin insan bilimlerinin kapsamına giren alanlarına da uygulanmasını amaç edinir. Daha önce başvurulan tarihsel, estetik, biyografik ilkelerin yetersizliğini savunur. Ön yargısız olarak ve yaptın içinden giderek, onu kendi özüne göre tanımlamak ister. Sanat yapıtını bölünmez ve özgür bir varlık sayar. Geniş bilgi için Bk. Doç. Dr. Gül İŞİK: Montale'nin şiir Evreninde Anlamsal Yapıtlar. Doktora Tezi. İstanbul, 1978. Bk. Yazınsal Göstergebilim.

GÖZLEM: (ETS) Anlatımda kullanılacak duygu ve varlıkların sanatçı gözüyle görülüp biçim ve değer kazanmaları. Müşahede. Bellibaşlı türleri: 1. İç gözlem (subjektif), 2. Dış gözlem (objektif).

GÖZLEM (Fr. observation) (es.t. müşahade): (YTS) Bir yazı ya da yapıtı, yazmaya başlamadan önce konusuyla ilgili gerekli bilgi, deney, inceleme ve araştırma yapma işi. Bu, gerçekçi yazının roman, öykü vb. yapıtlarında sanat yönünden çok önemli saydığı bir eylemdir. Olayların, kişilerin gözle görülmesi yeterli sayılmaz. Gözlemin tam olabilmesi için olayın başlangıcıyla olayı gerektiren koşulları ve bu koşullar altında nasıl geliştiğini, varılan sonucu inceleyerek saptamak gerekmektedir.

GÖZ UYAĞI (Eye rhyme [Ing.]): (TDK) İmlâları seçili (phonétique) olmayan dillerde, ses bakımından uyaklı olmadıkları halde, sonlarında aynı harfler bulunan kelimelerle yapılan uyak.

GÖZ UYAĞI (es.t. göz için kafiye): (YTS) Yalnız yazılışları benzer olan uyak. Divan koşuklarında uyak göz içindi: gam - Cem, -kerem, Arap harfleriyle yazılıştaki benzeştikleri için, tam uyaklı sayılırdı. Karşıtı: kulak uyağı, kulak için uyak.

GRİME: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda gülünç bir ihtiyâr rolünü icrâ eden oyuncu.

GROTESK (Fr. Grottesque): (ETS)Gülünç, kabaca güldürücü.

GÜLDESTE: (ETS)Antoloji. Bk. Antoloji.

GÜLDESTE: (E.Ten.)Seçme manzume veya nesir yazılardan meydana getirilmiş dergilere verilen genel ad; antoloji.

GÜLDESTE: (EA) Seçme manzum ve nesir yazılarından meydana getirilmiş mecmuaya denir. Antoloji karşılığı olarak kullanılmıştır.

GÜLDESTE-İ ŞÛ'ÂRA: [KF(Osm.-Fr.)] Anthologie

GÜLDÜRÜ (Fr. comedié) (es.t. komedy,komedi): (YTS) İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan sahne yapıtı. Bkz. Acıklı k., baletli k., büyükler k., çoban k., eski klasik k., lirik k., orta klasik k., parçalı k., sınıf k., son klasik k., tarih k., töre k.

GÜLDÜRÜ ROMANI (Fr. roman comique): (YTS) Güldürücü olaylar üzerine kurulmuş roman.

GÜLMECE (Fr. humour) (es.t. mizah): (YTS) Eğlendirmek, güldürmek ve birine, bir davranışa incitmeden dokunmak amacını güden ince alay.

GÜLMECELİ (Fr. humoristique) (es.t. mizahi): (YTS) Eğlendirmek, güldürmek ve birine, bir davranışa incitmeden takılmak amacını güden, ince alaylı (yazı). Bkz. Gülmece.

GÜLMECELİ ROMAN (Fr. roman humoristique): (YTS) Aslında coşku verecek nitelikte olmayan, olgular içinde gülünçlü ve tuhaf yanları belirten roman.

GÜLÜNÇLEME (Fr. travestissement) (es.t. tehzil): (YTS) Bir yapıtın gülünç bir eşini yazma.

GÜLMECE (Farce): (TDK) Sanat değeri olmayan kaba saba komedi.

GÜLÜNÇLEME (Tehzil, Travestissement): (TDK) Bir eserin gülünç bir eşini meydana getirme işi.

GÜNCE: (YTS) Günü gününe tutulan anı defteri. Bu biçimde düzenlenmiş yazılı yapıt.

GÜNLEM (Chronique): (TDK) Bir gazete veya derginin günlük meselelerden kısaca bahseden köşesi (GÜNLEMCİ, Chroniqueur)

GÜNLÜK: (ETS) Günü gününe tutulan anı defteri. / Böyle anılardan meydana gelen eser.

GÜNLÜK: (EA) Bir kimsenin fikirlerini günü gününe yazdığı ve o günün tarihini koyduğu yazılara denir. Eskiden runâme adıyla bilinirdi. Günlük de bir çeşit hatıratır. Aralarındaki fark; günlüklerin günü gününe tutulması, hatıratın ise, daha çok, sonradan kaleme alınmasıdır.

Kişi, günlüklerinde iç dünyasını veya çevresinde gördüklerini anlatır. Ünlü sanatçıların ve siyaset adamlarının günlükleri, fikirlerini açıklamaları, devirlerini aydınlatmaları bakımından önem taşır.

Günlük, Batı'da gelişmiş bir türdür. Ancak, Japon ebiyatında 935'te günlüklerin yazıldığını biliyoruz. İki Tsurayuki 'nin Tossa Nikki adlı günlüğüdür.

Türk ebiyatında günlük yazma fazla yaygın değildir. Eski ebiyatımızda olayların günü gününe yazıldığı vekayinamelere rastlıyoruz. Batılı anlamda ilk günlük ise Ali Bey'in Seyahat Jurnalı adlı eseridir. Günü gününe tutulan notlardan faydalanılarak sonradan meydana getirilmiştir. Şair Nigar Binti Osman (Nigar Hanım)ın tuttuğu günlükler ve Ömer Seyfeddin'in

Milli Edebiyat döneminde yazdığı Rüzname'ler yayınlanmıştır.

GÜZEL(Ed.T.): (E.Ten.) Anlatılması kolay gibi gelen, anlatılmaya kalkışılınca anlatılamazlığı meydana çıkan sözlerdendir. Bunu genel olarak insanda bir estetik heyecan meydana getiren bir duygu diye anlatmaya çalışmışlar ise de «estetik heyecan»ın kaynağı, ne olduğu üzerinde kesin bir şey söylenememiş, her edebiyat okulu, her sanatçı kendine göre çok çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir.

(Fransız klasikleri için güzelin temel elemanı gerçektir, bunu «Hiçbir şey gerçek kadar güzel değildir» diye kurallaştırmışlar fakat buna hoş olma kaydını katmışlardı. Buna göre güzelliği elde etmek için, sanat eserinde, tabiatın iğrenç, moralinde çirkin şeylerinden kaçınmak gerekiyordu. Romantikler bu fikre karşı koydular.«Şair güzeli değil karakteristiği aramalı, bulmalı» dediler. Onlara göre fikir veya moral çirkinlikler

de sanat konusu olabilir, yeter ki kişiliklerindeki kudret duyarlılığı harekete getirebilsin). Güzelin bu yolda çeşitli anlatılmış olması onu her yana çekilebilir hale koymuştur; birçokları «güzel anlatımı az duyulur» demişlerdir. Böyle olunca güzel, görülen şeylerin, tasarlanan yahut anlatılan düşüncelerin, etkilenilen duyguların şuur altından olarak kıyaslandığı bir çeşit ülküdür denilebilir; bu bakımdan ülkü sözü ile eşanlam olarak kullanılır.«Şu güzeldir» dediğimiz nesne, düşünce veya duygu karşısında bizde var olan bir ülkünün birdenbire gerçekleştirilmiş olduğunu anlatır.

GÜZEL, GÜZELLİK (Le beau): (TDK) İnsanın estetik duygusunu heyecana getiren hal.

GÜZEL (Fr. beau): (YTS) Biçimindeki uyum ve ölçülerindeki dengeyle hayranlık duygusu uyandıran ve hoşı giden yazı, şiir, yapıt.

GÜZEL BAŞLANGIÇ (es.t. hüsn-i iptida, beraat-ı istihlâl): (YTS) Bir yapıtın önsözünde, konusunu, savını, amacını sanatlıca sezdiren tümceler.

GÜZEL SANATLAR: (ETS) Eski adı "sanayi-i nefise". Edebiyat, müzik, dans, resim, heykeltçilik, tiyatro, mimarlık sanatların ortak adı. Bugünlerde sekizinci sanat olarak sinemayı da katıyorlar.

GÜZEL SANATLAR (Sanayii nefise Beaux - arts): (TDK) Edebiyat, müzik, rakıs, heykeltçilik ve mimarlık sanatlarının ortak adı.

GÜZEL YAZI YAZMAK: [KF(Osm.-Fr.)] Main avoir une belle

GÜZELLİK: (ETS) İnsanda estetik bir duygu uyandırabilen nitelik.

Önemli güzellik teorileri:

1. Öz teorisi: Güzelliğin özüne sahip olan her şey güzeldir.
2. İlgi teorisi: Sanat evreni taklitten doğar, taklitsiz güzellik olmaz.
3. Sebep teorisi: Güzelolan her şey zevkin sebebidir.
4. Etki teorisi: Güzel olan, üzerimizde güzellik izlenimi bırakan değil, bizim varlıklar üzerine olan etkimizdir.

«Genç şairler, şiirin ilk cevherinin güzellik olduğunu unutuyorlar, güzellik cevherinin aracılığı olmadan çevremizdeki dünyayı ne ölçüde gözlemeden geçirirseniz geçirin, gözlemlerinizi şiirle dile getirmeniz olanaksızdır.» G. K.STEAD

GÜZELLİK (Fr. beauté): (YTS) Görme ve işitme duyuları aracılığıyla, hoşumuza giden ve bizde hayranlık duygusu uyandıran biçim ve ölçülerin oluşturduğu uyumlu bütün. Bkz. Güzel.

H

HABİLLEUR,EUSE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda oyuncularını giydirmekle muvazzaf erkek yahut kadın.

HÂBNÂME: (ETS) Anlatılanları, rüyada görüyormuş gibi gösteren eser. Ziya Paşanın Rüya'sı gibi

HÂİLE: (ETS) Tragedya.

HÂİLE: [KF(Fr.-Osm.)] Tragédie

HÂİLE-İ MÜDHİKE: [KF(Fr.-Osm.)] Tragi-comédie

HÂİLEBÂZ: [KF(Fr.-Osm.)] Taragédien, ne

HAKİKAT: (EL) Bir kelime neyi anlatmak için konulmuşsa o manada kullanılması demektir. El kelimesinin bildiğimiz uzuv manasında kullanılması gibi.

Bir kelime, bir alaka dolayısıyla yani bir münasebetle asıl manasından başka bir manada kullanılırsa hakikatlikten çıkar ve mecaz olur. “ El elden üstündür.” cümlesindeki el gibi ki kuvvet ve kudret manasında kullanılmıştır.

HAKİKİ (Kom.): (E.Ten.) «Hayali, tahyili» karşıtı. Gerçekle ilgili. Gerçek olan anlamındadır. Bk.GERÇEK.

HAKİKİYE (Ed. Tar.): (E.Ten.) 1896'dan sonra realizm (Bk.) karşılığı olarak edebiyat-ı hakikiye, realistler için de hakikiyyun sözü kullanılmıştır.

HALKÇI (Ed. dok.): (E.Ten.) Fransa'da 1930 sularında başlayan Populisme (halkçılık) edebiyat okulundan kimse demektir. Bu okul, romanda, hiçbir sosyal teoriye sapmadan, natüralist üslûba kapılmadan halktan birtakım insanları tasvir etmek istegindedir.

HALKÇILIK (Populisme): (TDK) Yirminci yüzyıl başlarında Fransız yazarlarından A. Therhe ve L.Lemonnier tarafından açılmış bir çığır ki romantikliğe aşırı duygululuğa, hele Zola'nın karamsarlıklarına sapmadan, hiç bir özelliği olmayan, halk içinde sıradan bir takım tipleri anlatan sadeleştirilmiş bir gerçekçilikten ibarettir.

HALK ROMANI (Roman populaire ou Roman - feuilleton): (TDK) Sanat düşüncesinden çok, topluluğun merakını çekmesi gözetilerek yazılan ve çoğu gazetelerde bölüm halinde yayımlanan roman.

HAMÂSET: (ETS) Kahramanlık. Hamasi şiir: Epik şiir, destan şiiri.

HAREKET (Kom.): (E.Ten.) Konunun sürekli, canlı olarak geliştirilmesi demektir. Olayların ayrıntılarındaki incelikler hareketi sağlar, durgunluktan kurtarır. Sahne eserlerinde, hareketi, şahısların sahneye girip çıkmasıyla hesaplamak yanlıştır, bunda

hareket olayın canlılaştırılmasından doğar. Üslûpta hareket, fikirlerin yeğinlik derecesi ile cümle kuruluşuna bağlıdır. Bunlardan birincisi üslûbun iç hareketini, ikincisi de dış hareketini meydana getirir..

HARFİYEN TERCEME: [KF(Osm.-Fr.)] Traduction littéraire

HARFİYEN TERCEME: [KF(Osm.-Fr.)] Littérale traduction

HARFİYEN TERCEME: [KF(Osm.-Fr.)] Métaphrase

HASBİHAL: (ETS) Sohbet, dertleşme, söyleşi.

HAŞİYE: (ETS) Bk. Dip notu.

HAŞV (Haşiv): (ETS) Anlatımı birtakım gereksiz sözlerle doldurma. Eskiler bunu haşv-i müfsid, haşv-i gayr-i müfsid diye ikiye ayırırlar:

1. Haşv-i müfsid: Anlatımı anlaşılabilir hale, sokan söz fazlalıkları.

2. Haşv-i gayr-i müfsid: Anlatımı anlaşılabilir hale sokmayan söz fazlalıkları. Bu da üçe ayrılır:

A. Haşv-i melih: Anlatıma kuvvet kazandırmak için eklenen sözler. Gördüm yerine, gözlerimle gördüm demek gibi.

B. Haşv-i kabih: Aynı düşünceyi değişik sözlerle daha anlatıp tekrarlamak.

İşte kalem işte tig ü şemşir.

Şeyh Galip

(Tig: Kılç, Şemşir: kılıç).

C. Haşv-i mutavassıt: Anlatımda, varlığı ya da yokluğu, bir etki farkı doğurmayan söz farklılıkları.

HAŞV: (EL) İbare arasında lüzumu olmayan söz manasındadır. Haşvi (müfsid) ve (gayr-ı müfsid) olmak üzere ikiye ayrılır.

HAŞV-İ KABİH: (EL) Söze çirkinlik veren fazlalıktır. Ziya Paşanın :

Tut bu nush-u pendî benden yadigâr olsun sana

Mısraındaki nush ile pend gibi ki birinin Arabi, diğerinin Farsî olmasından başka aralarında mana farkı yoktur. Şeyh Galib'in :

Var mı hele söylenilmedik söz?

Kalmış mı meğer denilmedik söz?

Beytinin mısraları da böyledir.

HAŞV-İ MELİH: (EL) İbare arasında (cümle-i-mutariza) kabilinden bir söz karıştırmak, fakat bununla ayrıca ve ikinci derecede bir mana ifade etmektir. “Geçen ki

fırtına çok şiddetli idi.” denecek yerde “Allah bir daha göstermesin, geçen ki fırtına çok şiddetli idi.” demek ve lakırdının başlangıcında bir dua etmek gibi.

HAŞV-İ MÜSFİD: (EL) Yalnız kalabalık etmekle kalmaz, manayı da anlaşılmayacak hale getirir. Kaputan-ı-derya Halil Rıfat Paşanın Rusya’dan döndüğü vakit söylediği rivayet edilen şu sözdeki ‘mecburiyetinden’ kelimesi gibi.

“...Avdetimde her zamandan ziyade kani oldum ki eğer Avrupa’yı taklit etmezsek bizim için Asya’ya dönmek mecburiyetinden başka çare yoktur.”

Dikkat edilmiştir ya. Müsaerat etmezsek bizim için çare: “Asya’ya dönmeye mecbur olmaktır!” manası çıkıyor. Halbuki o kelime yi kaldırıp “Dönmekten başka çare yoktur.” deseydi mana tamam olurdu.

Gayr-ı müfsid, yani manayı bozmayan haşv de (Kabih) (Melih) (Mütevassıt)olarak üç türdür.

HAŞV-İ MÜTEVASSİT: (EL)Söze çirkinlik de güzellik de vermeyen fazlalıkmiş. Misali de bir (kat elbise), (bir çift çorap), (bir deste mendil) gibi miktar gösteren kelimeler imiş.

HÂTİRA: (ETS) Anı. Edebiyat türü. Bir kimsenin, kendi başından geçenleri anlattığı yazı. Günü gününe yazılanlara günlük denir. Edebiyatımızda önemli hatıra yazarları: Bâbü Şah, Ziya Paşa, Namık Kemal, Muallim Naci, Murat Bey, Sait Paşa, Kâmil Paşa, Ahmet Rasim, Ruşen Eşref, Hüseyin Cahit, Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet İhsan Tokgöz, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar. Bk. Günlük, Otobiyografi.

HÂTİRA,HÂTİRAT (Tür): (E.Ten.)Yazarının gözü önünde geçmiş, kendisinin de karışıp bir rol oynamış olduğu olayların hikâyesi. Anı, daha özel hâtıradır; otobiyografi ise, daha çok kendi ile ilgili konuların, sade anlatımıdır. Sadrazam Sait Paşa ile Kamil Paşanın Siyasi Hatıraları, Halit Ziya Uşaklıgil’in Kırk Yıl adlı edebiyat âlemiyle ilgili hatıraları vardır.

HATİRAT: (EL) Bir adamın yaşadığı zamana, bulunduğu işler görüştüğü kimselere dair düşüncelerini ve duygularını hâvi olmak üzere yazdığı kitap.

Avrupalıların memoire dedikleri.

HATİRAT: (EA) Bir kimsenin kendi hayatını, yaşadığı devrede gördüğü veya duygulu olayları anlattığı yazılardır.Hatıratı, otobiyografilerden ayrılan özellik şudur: Otobiyografilerde yazar doğrudan kendi hayatını anlatır, duygu ve temayülleri geniş yer tutar. Hatıratıta ise, kendi hayatıyla birlikte devrini ve çevresini anlatır. Bazen yazarın kendisini geriye çekerek sadece çevresini verdiği de görülür.

Hatıralarda yazar gördüklerini ve duyduklarını uzun yıllar sonra yazdığı için, mektuplardan, o devri anlatan başka yazılardan ve o devri yaşayanlardan faydalanabilir.

Tanınmış, sanat, ilim ve siyaset adamlarının kaleme aldığı hatırat kitapları, onların hayatlarını ve devirlerini aydınlatmaları bakımından önem taşır. Yalnız hatıratlarda yazarın çoğu zaman bir seçme yaptığını ve hoşuna gideni anlattığını unutmamalıyız. Yazar, hatıratını bir itiraf kitabı olmamasına dikkat eder. Hatırat, kitapları hiçbir zaman tarih kitabı değildir. Tarih için kaynak olarak kullanırken şüphe ile karşılanmalıdır.

Hatırat, batı edebiyatında çok yaygın bir türdür. Eski Yunan edebiyatında Ksenophon (M.Ö. 427-355?)'un, Anabasis adlı eseri bu türün ilk örneği gösterilir.

Fransız edebiyatında Saint-Simon (1675-1755), Rousseau (1712-1778), Chateaubriand (1767-1848), İtalyan edebiyatında Silvio Pellico (1788-1854)'nun hatıratları çok tanınmıştır.

Türk edebiyatında, ilk ve en önemli hatırat Hindistan'da büyük Müslüman Türk devletinin kurucusu Babur Şah (1488-1530)'in Baburnâme adlı eseridir. Tanzimat'tan sonra hatırat türü yaygınlaşmıştır. Bu yolda bize eser bırakan başlıca fikir ve sanat adamları şunlardır: Ziya Paşa, Ali Suavi, Ahmed Midhat, Ebuzziya Tevfik, Muallim Naci, Ahmet Rasim, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet İhsan Tokgöz, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Semiha Ayverdi...

HATİB: (ETS) Bk: Hitâbet.

HATİME: (HBTS) Bir kitabın sonuna eklenen makale ki ekseriya neticesi hükmündedir.

HAVZA EDEBİYATI: (ETS) Birinci dünya savaşının ilk yıllarında, Avrupa edebiyatının Klasik Yunan Latin edebiyatı temellerine dayanarak yükselmiş olduğunu göz önünde tutarak, Türk edebiyatının da aynı temellerle modernleştirilmesi gerektiği düşüncesine kapılanların başlattığı bir hareket. Bir ara Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu da bu tutumu benimseyip buna uygun eserler vermeyi denediler. Nev –Yunanilik adı ile de anılan bu yolun tek direnen yolcusu Salih Zeki Aktay olmuştur. Savaş yıllarından sonra gelen milliyetçi görüş, havza edebiyatını da kolayca unutturdu.

HAYAL: (ETS)Düş. Sanat ve edebiyatta düşünce ve duygu gibi önemli öğelerden biri.

HAZIRLAMA (Prolégomènes): (TDK) Bir eserin iyi anlaşılması için yazılan uzun giriş.

HECA': (ETS) Bk. Hiciv.

HECE: (EL) Kelimelerdeki harekeli harflerdir. “Bir voyyelle ile okunan harf” diye de tarif edebiliriz. Bir kelimedede kaç tane okunur harf varsa o kadar da hece vardır. Mesela edeb kelimesi iki, edebiyat kelimesi dört hecelidir.

HECCAĞ: (ETS) Hiciv şair ve yazarı.

HECECİ ŞAİRLER: (MTBE) Fuad Köprülü'nün, Türk medeniyeti ve edebiyat tarihi üzerinde çalışmaları, Ziya Gökalp'den büyük destek görmüş,hece vezniyle şiir söylemek ve bir kısım şiirlerinin ilham ve konularını eski çağlar Türk tarihinden almak yolunda bir hareket yapan hececi şairler de bu hareketlerinde en çok Ziya Gökalp tarafından desteklemişlerdir.

HECELİLER: (ETS) Hece ölçüsüyle yazan şairler.

HECENİN BEŞ ŞAİRİ: (YTS) Bk. Beş Hececiler.

HECENİN BEŞ ŞAİRİ: (ETS) 1911'de Selanik'te başlayan milli edebiyat akımının ilkelerini, 1914'ten bu yana uygulamaya çalışan şairlerimizden beşine verilen ad. Hecenin beş şairi diye tanınanlar şunlardır: Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy.

Hece ölçüsünü, halk şiir nazım şekillerini, yerli özelliklerimizi şiirde yaşatmaya uğraştılar. Bu sınıflama pek bilimsel sayılamaz, hece şairlerimizin tanınmışları, o çağda bile, elliye yakındı. Ayrıca, hepsi aruzla da yazmıştır. Türk halk şiirinin tadını verdikleri pek söylenemez. Türk şiirinin aruzdan serbest ölçüye geçişinde, bir köprü sayılabilirler.

HEMİSTİCHE:[KF(Fr.-Osm)] Mısrâ'.

HEPTAMERON: [KF(Fr.-Osm)] Yedi gün üzerine müretteb veyâ yedi bâba münkasım hikâye veyâ tiyatro oyunu.

HER HAKKI MAHFUZDUR: (ETS) Basılı kitapların başında, eserin zayı haklarının saklı bulunduğunu bildiren cümle. Çeviri ve alıntılar için yazılı izin elde edilmesi yasa gereğidir. Alm. Alle rechte vorbehalten. Fr. Tous droits réservés. İng. All rights reserved. İt. Tutti i diritti riservati.

HERMETİST (Fr. Hérmetiste): (ETS) Hermetizm anlayışında olan, ya da onu savunan.

HERMETİZM (Fr. Hérmetisme): (ETS) Sımsıkı kapalılık. Kapalı, güç anlaşılır bir edebiyat akımı. Yirminci yüzyıl başında başladı.

HEROİ-COMİQUE: [KF(Fr.-Osm)] Hem kahramanlığa müte'âllik, hem müdhik olan (manzûme veyâ tiyatro kitâbı)

HEZLİYAT : (HBTS) Mizaha ait şiir, hikaye ve sözler. Hezliyatı çok sever.

HİCİV: [KF(Osm.-Fr.)] Diatribe

HİCİV: [KF(Osm.-Fr.)] Sarcasme

HİCİV: [KF(Osm.-Fr.)] Satire

HİCİV: (ETS) Yazıyla ya da sözle birini yerme. «Aristoteles, hicvin başlatıcısı olarak Gigantomachia (Devlerin savaşı) yazarı Hegemon'u göstermektedir. Şu var ki Ephesus'lu Hipponax ile Batrachomyomachia (Kurbağaların ve Farelerin Savaşı) adlı eserin yazarı, adı bilinmeyen bir şair daha önceleri hiciv yazmışlardır. Halk şiirinde de hicivlere sık sık rastlanır. Aristophanes, Kurbağalar ve Acharnians adlı eserlerinde Aeschylus'u ve Euripedes'i alaya alarak hicve adaletlibir eleştiri özelliği kazandırdı. Lucian, Tanrıların Konuşması'nda Homeros ile alay eder. Romalılar da düşmanları için alaylı şiirler yazmışlardır. Rönesans'ın ilk yıllarında hcv İngiltere'de Chaucer (Rime of Sir Thopas) sürdürdü. Cervantes'in Don Quixote'u da ortaçağ şövalyeleri ile alay eder. Daha sonra yetişenlerden J.Philip s, P. Scarron, J. Racine, P. Corneille, J. H. Frere hiciv yazmışlardır. İngiltere'de Viktorya çağında hiciv çok canlıydı. James, Horace, Smith, Calverley, Stephen kısa hicivleriyle tanınırlar.» J. Q. EIDSON

İslamiyet insanla alay edilmesini yasakladığı için hiciv ve mizah islami, edebiyatlarda usul bakımından makbul sayılmamıştır. Gene de hiciv yazarlar eksik olmuş değildir.

Türk Divan şairi Şeyhi, Harnâme adlı allegorik eserinde, öküzlerin boynuzuna imrenen bir eşeğin kuyruk ve kulaktan da olduğunu anlatır. Divan şairlerimizin hemen hepsinde alaylı şiirlere rastlanmakla birlikte, bu işin ustası, 17. yüzyıl Divan şairlerinden Nef'i'dir. "Siham-ı Kaza" (Kaza Oklarını) adlı eserinde yer yer küfür ve pis sözlere rastlanır. Nef'i'nin ölümü de vezir Bayram Paşaya yazdığı bir hiciv yüzünden olmuştur. Alaylı şiirin daha hafifletilmiş daha terbiyeli örnekleri, Türk Halk şiirinde de vardır. Bk. Parodi.

HİCİV YAHUT HECCÂ: (EL) Birinin kusurunu ve ayıbını ortaya koymak demektir ki o yolda yazılan manzumeler e 'hicviye'denilir, yazana da 'heccav' yahut 'hecâgu' vasfı verilir. (Nef'i-i- hecâgu), (Eşref-i-heccav) gibi.

Frenkler bizim hicviye dediğimiz yazılara satire diyorlar ve satirleri, didaktik nev'inden sayıyorlar.

Didaktik sayılacak, yani ibret ve nasihat alınacak bir sözün her şeyden evvel nezih olması şarttır. Binâenaleyh:

“A edepsiz, a utanmaz, a rezil, tu yüzüne!” gibi sözler hicviye değil ancak manzum söğüntü olurlar.

HİCİVNÂME: [KF(Osm.-Fr.)] Pamphlet.

HİCİVNÂME: [KF(Osm.-Fr.)] Satire.

HİCVİ: (HBTS)Hiciv denilen aşağılayıcı ve kınayıcı şiire ait. Asar-ı hicviye = Hiciv eserleri.

HİCVÎYE: [KF(Osm.-Fr.)] Epigramme.

HİCVÎYE: [KF(Osm.-Fr.)] Pamphlet.

HİCVÎYE: [KF(Osm.-Fr.)] Satire.

HİCVİYE: (ETS) Satirik şiir. Alaylı yergi şiiri. Küfür etmeden, bayağı olmadan yazılabilenleri bizde oldukça azdır. Hiciv yazan şaire "heccav" denir. Eskiden, kendine hiciv yazılmış devlet büyükleri, cevap yazdırmak için şair kiralarlarmış. Bu türdeki yazılara Divan edebiyatında

"hicv ü mizah" halk edebiyatında' "taşlama" denir. Hicviyeleriyle tanınmış şairlerimiz: Şeyhi, Nef'i, Sürüri, Ziya Paşa, Şair Eşref, Neyzen Tevfik, Fazıl Ahmet Aykaç, Halil Nihat Boztepe, Hüseyin Rifat...

Bana Tahir Efendi kelb demiş,
İltifatı bu sözde zaâhirdir.
Maâliki mezhebim benim zirâ,
İtikadımca kelb tâhirdir.

Nef'i

HİCVİYE: (EA) Kişilerin veya toplumun kötü yönlerini, kusurlarını, gülünç durumlarını alaylı bir dille ortaya koyan manzum yazılara denir. Medhiye'nin zıddı kabul edilir. Yergi de denen hicviye halk edebiyatında taşlama adını alır. Hicviyelerde mübalağa üslûp kullanılır.

Hicvedilen kişi şahsiyetinin gerçek yönleriyle ilgisi olmayan yergi ve sövgülerle aşağılanır.

İlk hiciv şairi Yunanlı Arkhilokhos (MÖ. 712-664) kabul edilir. Filozof Diogene (MÖ. 499-428), Latin edebiyatında Lucilius (MÖ. 180-102), Horatius (MÖ.65-8), Fransız edebiyatında Du Bellay (1522-1560), Matburin Begnier (1573-1613) Boileau (1636-1711) dünya edebiyatında önde gelen hiciv yazarlarıdır.

Türk edebiyatında ünlü hicviye yazarları şunlardır: Nef'i (ölm. 1636), Ziya Paşa (1825-1880), Eşref (1846-1912), Neyzen Tevfik (1879- 1953), Abdurrahman Karakoç (1932).

Örnek:Gürcü Mehmed Paşa hakkında hicviye

Gürcü-i hınzır samsun-ı muazzam a

köpek

Kandasın kanda nıgeh-bânî-i âlem a köpek

Vây ol devlete kim ola mürebbesi anın

Bir senin gibi denî cehl-i mücessem a

köpek

Ne güne kaldı meded Devlet-i Âl-i Osman

Ne yazık hey ne müsübet bu ne mâtem a

köpek

.....Nef'i

HİCVİYE: (MTBE)Taşlama şiiridir.

HİCVİYE: (TET) Hicviye herhangi bir şahsın kusurlu taraflarını açığa vurarak onu kötülemek ve karikatürize etmek için söylenen manzumedir. Hicviyenin manzum söylenmesi adet olmakla beraber, eski edebiyatımızda mensur hicviyeler de vardır.

HİÇÇİLİK (Fr. nihilisme): (YTS) Bütün gerçek ve kutsallıkların karşısında olan öğreti. XIX. yüzyıl Rusya'sında çıkan, toplumsal kurul ve geleneklere karşı kökten bir eleştiri niteliği taşıyan, yazın alanında da her türlü kuramsal açıklamanın ve önyargının karşısında olan bir akım.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Anecdote.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Conte.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Fable.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Histoire.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Narration narration.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Narré.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Relation.

HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Roman

HİKÂYE: (ETS) Edebiyat türü. İnsanların başından geçmiş, ya da geçebilecek soydan olayları anlatan kısa yazı. Biraz masalla karışmış en eski örnekleri din kitaplarındadır. Destanı andıran örnekleri de halk hikâyelerinde görülür. Gerçeğe uyma özelliği arta arta, bağımsız bir edebiyat türü oldu. "Modern hikâye XIII. yüzyıldan beri Avrupa'da yazılıyor. Hint Çin ve Japon edebiyatlarında daha da eskidir. Hikâye, romandan kısa olur, kahramanları da daha azdır. İnsan hayatının yalnız bir yönünü anlatmakla yetinir. Roman gibi insanla insan, insanla toplum arasındaki bütün ilişkileri ince, ince göstermez. Fransız edebiyatında uzununa "nouvelle", kısasına "conte" denir. Bizde

hikâye sözü, roman karşılığı olarak Tanzimat'ta kullanılmaya başlandı. Belirli bir sayfa ölçüsü olmadığı gibi, gazete ve dergilerde çıkan hikâyelere "küçük hikâye" derler. Hikâye türünün dünya edebiyatında en büyük iki ustası Guy de Maupassant ile Anton Çehov'dur. Bizde hikâyeyi Ahmet Mithat Efendi başlatmış sayılır. Önemli hikâyecilerimiz: Ahmet Mithat, Samipaşazâde Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adivar, Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık.

HİKÂYE (Tür.): (E.Ten.)Türkçede roman sözü kullanılmaya başlandığı zamana kadar, uzun veya kısa olsun insan başından geçebilecek olaylar, yazarların bu yolda uydurdukları olaylar, manzum olsun nesir yazılmış bulunsun hikâye sözü ile anlatılıyordu. (Manzum olanlar için destan da deniyordu). Tanzimat'tan yirmi yıl kadar sonra Fransızcadan çevrilmeye başlanan romanlar ile onlara benzetilerek yazılanlar için roman sözü kullanılmaya başlayanca, onun küçüklerine hikâye denilmeye başlanmıştır.(Halit Ziya Uşaklıgil uzun zaman roman için Hikâye, hikâye için de Küçük Hikâye sözünü kullanmıştır) Hikâyeyi «kısa roman veya romanın kısası» diye anlatmak kolay görülmüştür. Bir ev için, apartmanın küçüğü demek ne kadar tarifte aksaklık gösterirse hikâyeyi de romanın kısası saymak o kadar yanlış bir düşünce uyandırabilir. Romanla benzerlik tarafları bu karışıklığa yol açmaktadır. Hikâye tek bir olayın etrafını çeviren psikolojik tepkilerini anlatır; bu psikoloji realitesi romandakinden farklıdır, ondaki kadar çok derinden incelenemez. Hikâye, gerçek hayatın izlenimi duygusunu verir. (Fransız edebiyatında tarihçe bir gelişme sonunda küçük hikâye conte ve nouvelle olarak ikiye ayrılmış, bir ara bizde de bu ayırmayı zoraki olarak ileri sürenler, tartışmalar açılmasına sebep olmuşlardır). Hikâyenin masaldan farkı, hikâyenin «yaşanmış» duygusu vermeye çalışmasında, gerçeği andırır olmasındandır. Tanzimat'tan sonra, bu türün örneklerini Ahmet Mithat vermeye çalışmıştır. Edebiyat-ı Cedide de zamanında Batıdaki benzerlerinden pek de aşağı olmayan hikâyeler yazılmıştır: Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Müftüoğlu Ahmet Hikmet... Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin, Ömer Seyfettin... bu tür alanında kişilikleri belirmiş kimselerdir.

HİKÂYE: (EL) (Romanesk bahsine bak.)

HİKÂYE: (EA) Olmuş veya olması muhtemel olayları anlatan yazılara denir.

Hikayede çokluk tek bir olay anlatılır. İçinde hiçbir olay anlatılmayan hikayeler de vardır. Ele alınan kişileri ise hayatlarının belli ve kısa bir anı işlenir, karakterlerin bir yönleri üzerine durulur.

Hikayelerin ilk şekilleri destanlar kabul edilir.

Masaldan farkı hikayenin yaşanmış duyguları vermesi, gerçeğe yakın olmasıdır.

Hikaye türü Batı'da Rönesans'tan bu yana özellikle XIX. yüzyıldan sonra gelişti. İtalyan edebiyatında, bu türün kurucusu sayılan Baccacio (1313-1373), Fransız edebiyatında Maupassant (1850-1893), Rus Edebiyatında Çehov (1860-1904), Amerikan Edebiyatında O' Henry (1862-1910) ünlü isimlerdir.

Türk edebiyatında, Tanzimat'tan sonra Batı edebiyatının tesiri ile gelişmiştir. İlk örneklerini Ahmet Mithat Efendi (1844-1913) verdi. Edebiyat-ı Cedide devrinde güçlü hikayeciler yetişti. Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Mehmet Rauf (1875-1931), Hüseyin Cahit Yalçın (1874-1957), Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927) kendilerinden sonra gelen yazarlara örnek oldular. Servet-i Fünûn Döneminde yazmakla beraber onlarda ayrı bir çizgi tutturana Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) Vecihi (1869-1904) Mehmed Celâl (1867-1912), Ali Kemal (1867-1922), Cemil Süleyman(Alyanakoğlu)(1886-1940), Türk hikâyeciliğinde ayrı bir safha oluşturan Türkçülük akımının güçlü siması Ömer Seyfeddin (1884-1920), Fecr-i Âti yazarlarından Şehabeddin Süleyman (1885-1921), Milli Mücadele döneminin ünlü yazarları Halide Edip (Adivar) (1884-1964), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) (1889-1974), memleket hikâyeleriyle tanınan Refik Halid (Karay) (1888-1965), hikâyelerinde mahalli özelliklerin geniş yer tuttuğu Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Yedi Meşale gurubundan Kenan Hulusi (Koray) (1906-1943), Türk hikâyeciliğine yeni ve modern bir hava getiren Memduh Şevket Esendal (1883-1952), hümanist akımın bir öncüsü kabul edebileceğimiz Sait Faik Abasıyanık (1906-1954) Türk edebiyatında bu türün gelişip yayılmasında etkili olmuş isimlerdir.

Türk hikâyeciliğinde kendilerine belli bir yer tutturana diğer isimleri şöyle sıralayabiliriz: Haldun Taner(1915-1986), Aziz Nesin (1915), Tarık Buğra (1918), Mustafa ecati Sepetçioğlu (1932), Emine Isınsu (1938), Sevinç Çokum (1943), Şevket Bulut (1936), Rasim Özdenören (1940), Mustafa Kutlu (1947), Durali Yılmaz (1948).

HİKAYE : (HBTS) Fransızca roman denilen uzun macera ki çeşitleri vardır. Tarihi hikaye, aşk hikayesi, dedektif hikayesi vs.

HİKÂYE: (EA) Olmuş veya olması muhtemel olayları anlatan yazılara denir.

Hikayede çokluk tek bir olay anlatılır. İçinde hiçbir olay anlatılmayan hikayeler de vardır. Ele alınan kişileri ise hayatlarının belli ve kısa bir anı işlenir, karakterlerin bir yönleri üzerine durulur.Hikayelerin ilk şekilleri destanlar kabul edilir. Masaldan farkı hikayenin yaşanmış duyguları vermesi, gerçeğe yakın olmasıdır.

Hikaye türü Batı'da Rönesans'tan bu yana özellikle XIX. yüzyıldan sonra gelişti. İtalyan edebiyatında, bu türün kurucusu sayılan Baccario (1313-1373), Fransız edebiyatında Maupassant (1850-1893), Rus Edebiyatında Çehov (1860-1904), Amerikan Edebiyatında O' Henry (1862-1910) ünlü isimlerdir.

Türk edebiyatında, Tanzimat'tan sonra Batı edebiyatının tesiri ile gelişmiştir. İlk örneklerini Ahmet Mithat Efendi (1844-1913) verdi. Edebiyat-ı Cedide devrinde güçlü hikayeciler yetişti. Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Mehmet Rauf (1875-1931), Hüseyin Cahit Yalçın (1874-1957), Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927) kendilerinden sonra gelen yazarlara örnek oldular. Servet-i Fünûn Döneminde yazmakla beraber onlarda ayrı bir çizgi tutturana Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) Vecihi (1869-1904) Mehmed Celâl (1867-1912), Ali Kemal (1867-1922), Cemil Süleyman(Alyanakoğlu)(1886-1940), Türk hikâyeciliğinde ayrı bir safha oluşturan Türkçülük akımının güçlü siması Ömer Seyfeddin (1884-1920), Fecr-i Âti yazarlarından Şehabeddin Süleyman (1885-1921), Milli Mücadele döneminin ünlü yazarları Halide Edip (Adivar) (1884-1964), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) (1889-1974), memleket hikâyeleriyle tanınan Refik Halid (Karay) (1888-1965), hikâyelerinde mahalli özelliklerin geniş yer tuttuğu Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Yedi Meşale gurubundan Kenan Hulusi (Koray) (1906-1943), Türk hikâyeciliğine yeni ve modern bir hava getiren Memduh Şevket Esendal (1883-1952), hümanist akımın bir öncüsü kabul edebileceğimiz Sait Faik Abasıyanık (1906-1954) Türk edebiyatında bu türün gelişip yayılmasında etkili olmuş isimlerdir.

Türk hikâyeciliğinde kendilerine belli bir yer tutturana diğer isimleri şöyle sıralayabiliriz: Haldun Taner(1915-1986), Aziz Nesin (1915), Tarık Buğra (1918), Mustafa Necati Sepetçioğlu (1932), Emine Isınsu (1938), Sevinç Çokum (1943), Şevket Bulut (1936), Rasim Özdenören (1940), Mustafa Kutlu (1947), Durali Yılmaz (1948).

HİKÂYE (Nouvelle):(TDK) Hayalde tasarlanan meraklı bir takım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran ve çoğu ancak bir kaç sayfa tutan yazı.

HİKÂYE : (HBTS) Fransızca roman denilen uzun macera ki çeşitleri vardır. Tarihi hikaye, aşk hikayesi, dedektif hikayesi vs.

HİKÂYE-İ MÂZİ: [KF(Osm.-Fr.)] (sarf) Passé antérieur, e

HİKÂYE NUİS: (HBTS) Hikaye ve roman yazarı .Fr. romancılar.

HİKÂYENÜVİS: [KF(Osm.-Fr.)] Conteur,euse

HİKÂYECİ (Conteur, Nouvelliste): (TDK)Dinlemece uyduran veya hikâye yazan kimse.

HİKÂYECİ : (HBTS) Hikaye yazan edebiyatçı.

HİKÂYELEME (Tahkiye, Narration): (TDK) Edebiyat bakımından, olayların anlatılma işi.

HİKÂYELEME TÜRLERİ (Genres narratifs): (TDK) Edebiyatın tarih ve roman türlerine verilen ad.

HİKÂYE ETMEK (Kom.): (E.Ten.) Gerçek veya tasarlanmış olayların anlatılmasıdır. Bu anlatışın başlıcaereği, okuyan veya dinleyende ilgi uyandırmaktır. Bir olay hiçbir zamana tek olarak görünmez. Bir çok hallerle çevrilmiş bulunur. Bunlardan bazıları anlatımın açıklanması için gereklidir; birtakımı da ikinci derecede gerekli olabilir; anlatıma hiçbir şey katmayacak kısımlar da olur. Bir hikâye edışteki başarı bunları ayırt etmek, gereklilik derecelerine göre sıralamaktır. Hikâye edışte üç elemanı belirtmek önemlidir: Dekor (neresi?), şahıslar (kimler?), aksiyon (ne oluyor?).

HİSTOİRETTE: [KF(Fr.-Osm.)] Küçük ve ehemmiyetsiz hikâye,kıssa,mesel.

HİTÂBE: (ETS) Söylev, nutuk.

HİTÂBE (Tür): (E.Ten.) Törenlerde veya büyük olaylarda kalabalığı aynı düşünce ve duyguda birleşmeye çağıran, çoklukla kısa, heyecanlı dinleyenlere coşkunluk verecek nutuk çeşidine denir. Atatürk'ün«Gençliğe Hitabesi» ile «Onuncu Yıl Hitabesi» bu türün en güzel örneklerindedir.

HİTÂBET: [KF(Osm.-Fr.)] Déciamation

HİTÂBET: (ETS) Bir kalabalık önünde söz söyleme sanatı. Konusuna göre akademik, dini, politik gibi isimler alır. Kalabalık önünde nutuk söyleyen kişiye de "hatip" denir.

HİTÂBET: (EA) Söz söyleme sanatı. Bir topluluğa bir fikri, bir davayı aşlamak, bilgi vermek için yapılan konuşmadır. Bu türe nutuk adı da verilir. Söyleyene hatip denir. Hatip karşısındakileri ikna edebilmek için dilin bütün imkanlarından faydalanır. Ses tonunu, jest ve mimiklerini, cümle yapısını dinleyenlerin kültür seviyesine ve heyecanına göre düzenler.

Hitâbet bir çok dala ayrılır:

Askeri Hitâbet: Savaşlarda manevi güç vermek için yiğitlik duyguları harekete geçirilir.
Siyasi Hitâbe: Parlamentolarda, siyasi miting ve parti kongrelerinde yapılan konuşmalardır..

Dini Hitâbet:Hutbe ve vaazlara denir.

Dini ve ahlâki konulara yer verilir.

Hukuki Hitâbet: Mahkemelerde suçlamak veya savunmak gayesiyle yapılan konuşmalardır.

Akademik Hitâbet: Üniversitelerde herkese açık derslerde, kongre açılışlarında, ilim armağanı dağıtım törenlerinde yapılan konuşmalardır.

Hitabetin ilk örneklerine Yunan ve Latin edebiyatında rastlanır. Perikles (M.Ö. 499-429), Aiskhines (M.Ö. 389-304), Demosthenes (M.Ö. 284-322), Yunanlıların, Cicero (M.Ö. 106-43), Bossuet (1627-1704) Fransızların önemli hatipleridir.

Hız. Peygamber'in Veda Haccı sırasında irad ettiği Veda Hutbesi hitabetin en güzel örneklerinden biridir.

Türk edebiyatında hitabetin ilk örnekleri Orhun Abideleri'nde görülür. İttihad ve Terakki'nin hatibi olarak bilinen Ömer Naci (1878-1916), Hamdullah Suphi Tanrıöver son devrin tanınmış hatiplerindendir.

HİTABET (Tür): (E.Ten.) Kalabalık karşısında söz söyleme yollarının hepsine birden hitabet denir. Millet meclislerinde söylenenler, hükümet adamlarının, geniş açıklamalı nutukları politika hitabeti; din adamlarının ölüm, inanma, insanlık sevgisi gibi konularda uzun vaızları dini hitabeti; bir sanığı savunmak veya suçlandırmak konularında avukat ve savcılarının geniş ölçüdeki sözleri adliye hitabeti; komutanların askerlerine karşı olağanüstü durumlarda söylediği kısa, özlü sözler askerlik hitabeti, üniversitelerde profesörlerin herkese açık olan derslerdeki anlatışları üniversite hitabeti gibi büyük kollara ayrılır, her birinin özel davranış yolları olmakla beraber hepsinin de birleştiği nokta, dinleyenleri sıkımsamak, ilgi uyandırıp fikrini iyice takip edebilmesi için, açık, inandırıcı şekilde düzenlenmiş olması esasıdır.

HİTABET: (MTBE)Hitabet,söz söylemek sanatıdır.Bu söz,bir insan topluluğu karşısında onlara, bir maksadı anlatmak,bir ülküyü aşlamak için söylenir.Hitabet,edebiyatın sözle yapılan şeklidir.Bir söz söylemesanatı olan hitabette söz konusu, çok ve çeşitlidir.Bununla beraber hitabet türlerini;dini hitabet,askeri hitabet,hukuki hitabet,siyasi hitabet,akademik hitabet olarak toplamak mümkündür.

HOMOJEN (Fr. Homogéne): (ETS) Bütünüyle parçaları arasında yapı benzerliği ve uygunluğu olan eser.

HOYRATÇIL ÜSLÛP (Brutalitarian style [Ing.]): (TDK) «Sert roman» türünde kullanılan, gerçeği olduğu gibi, hiç yumuşatmadan anlatan çığ ve hoyratça üslûp.

HULÂSA: (ETS) Özet. Hulâsa't-tül hulâsa özetin özeti.

HÛLYA: (ETS) Hayal. Bk.Hâyal.

HÛMANİST (Fr. Humaniste.): (ETS) Hümanizme uyan.

HÛMANİTARİZM(Fr. Humanitarisme): (ETS) İnsan sevgisini ilke edinen akım.

HÜMANİZM (Fr. Humanisme): (ETS) İnsanlık. Avrupa'da rönesansla birlikte, antik edebiyat ve düşüncenin ortaya çıkarılıp tanınmasıyla başladı. Eski Yunan edebiyatı, hemen hemen her konu ve türde "değişmeyen temel insan"ı işlediği için, Avrupa Hümanizmine kaynak ve model oldu.

XIV. XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa Hümanistleri, rasyonalist düşünce ve eleştirmesiyle, üstün estetik değerdeki sanat eserleriyle antikiteyi insan uygarlığının doruğu saydılar.«Sokrates, söylemiş diye değil, kendi tabiatıma uyararak, üstelik aşırılığa bile kaçarak, bütün insanları hemşerim sayıyorum.Bir Polonyalıyı tıpkı bir Fransız gibi kucaklıyorum, dünya ile akrabalığımı kendi milletimle akrabalığımın üstünde tutuyorum.»Montaigne «İnsanların en büyük, en şatafatlı eylemlerinden biri olan savaşı, bizim hayvanlara üstünlüğümüzü göstermekte mi kullanacağız, yoksa tam tersine, budalalığımız, eksikliğimizi mi, doğrusu birbirimizi paralayıp öldürme, kendi türümüzü yıpratıp yok etme sanatımızın, bu sanattan yoksun olan hayvanları imrendirecek bir yanı olmasa gerek.» Montaigne.

HÜMANİZM: (EA) İnsan sevgisine dayanan edebi akıma denir. Rönesans çağında, ilkçağ kültürüne önem veren ve değerlendiren öğretiler idi. Kelime Latince humanus (insancıl)'dan gelir. Genel anlamı insan sevgisidir. Felsefede insancıl değerlerin savunması, Hıristiyan düşüncesinde Hz. İsa'yı sadece bir insan saymak; insanlıkla ilgili herhangi bir metot hümanizmdir.

Hümanistler, önceleri Protagoras, Sokrates, Eflatun, Demokritos gibi felsefecilerin öğretilerini kabul etmişlerken, sonradan, kendine güvenen, hür, bilgili, ferdiyetçi bir çeşit tanrılaştırılmış bir insana yönelmişlerdir.

Hümanist dünyaya bağlıdır. Onun cenneti dünyadadır. Tanrı'ya inansa bile,dünyada en iyi şekilde yaşamak gayesindedir.

XIV.ve XVI. yüzyılda ferdiyetçilik anlayışı İtalya'da Petrarca (1304-1374), Boccacio (1313-1375)ve Machiavelli, Fransa'da Montaigne geliştirmişler ve eski Yunan ve Latin kültürlerini yeni Avrupa'ya tanıtmışlardır. Çağdaş hümanizm ilmi buluşların ışığında insan-tabiat ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan meseleleri çözmeye uğraşmaktadır. Tanrı fikrine karşıdır. İngiliz Julian Huxley vahiysiz bir din teklif etmiş, Fransız Jean Poul Sartre ise varoluşçuluğu bir hümanizm saymıştır.

HÜMUR (Ed. Ten.): (E.Ten.) İngilizce'de humour. Ciddi bir tavırla saçma veya gülünç görülecek şekilde, bir şeyi söylemek. Alayla (ironi) farkı, hümurun bir ruh hali, ötekisinin ise bir edebiyat sanatı olmasından ileri gelir.

I

IDYLE: [KF(Fr.-Osm.)] Çobanlığa ve köylülüğe müte'âllik küçük manzûme. Çoban ve köylü ahvâlini tasvîr eden mensûr tiyatro risâlesine ve hikâye kitâbına ve resme dahî itlâk olunur.

ILIMLI SÖZ (es.t. kelâm-i makbul): (YTS) Bk. Söz.

IMPRESARIO: [KF(Fr.-Osm.)] Bir tiyatro oyuncu takımının reisi.Tiyatro mültezimi.

INGENU,E: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda safderun rolünü icrâ eden oyuncu.

INTERMEDE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir tiyatro oyununun iki faslı arasındaki eğlence.

IRA KOMEDİSİ (Comédie de caractère): (TET) Konu olarak belli bir ırayı ele alarak gelişimlerini gösteren komedi.

IRA ROMANI: (Roman de caractère): (TET) Belli bir ırası olan bir kişi üzerine kurulan roman.

IRMAK ROMAN (Fr. roman fleuve): (YTS) Bk. Akışimli roman

İSTİLAH: (EST) Terim

İTİNERAİRE: [KF(Fr.-Osm.)] Seyyahların yol hakkında menzil be-menzil yazdıkları ma'lumat ve ta'rîfat-ı seyahatı müş'ir muhtıra,,seyahatname.

İ

İBARE: (ETS) Cümle, paragraf.

İBDÂ: (ETS) Güzel buluş, yaratma.

İBDA' : (E.Ten.) Bk. Yaratma.

İBDA: (EL) Yeni ve güzel bir eser meydana getirmektir. Meselâ Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'u ile Şeyh Galib'in Hüsn-ü Aşk'ı ibdâi birer eserdir. İbda' yapabilenlere 'mübdi' ve 'ibda'kâr', eserlerine de bediâ derler.

İbda' ile İcâd arasında fark vardır. Her ibda' bir icaddır. Fakat her icad, bir ibda' olamaz. İbda' da güzellik şarttır. Nasreddin Hocanın, ekmekle kar yemesi, bir icad olsa bile bir ibda' sayılamaz.

İBHAM: (EL) Vuzuhun zıddı, yani sözün kolayca anlaşılamayacak derecede kapalı olmasıdır. Bunu daha açık tarif etmek için şöyle denmelidir: İfadesi düzgün olan bir sözün manasındaki ince bir hissin, yahut yüksek bir hayalin birdenbire anlaşılmamasıdır. Hamid'in:

Çıktım Semavâta hâk ber ser

İndim Semavât ile beraber

Beyti meşhurundaki kapalılık gibi.

Bu beytin edâsı tamam, lakin müeddâsı makbul bir ibhâmıdır.

Böyle makbul olabilecek ibhâmları (Takid)den ayırmak için ya ibhâm-ı-makbul denmeli, yahut (derinlik)gibi Türkçe bir isim verilmelidir. Çünkü: (ta'kid) de bir ibhâmıdır amma ibhâmın makbul olmayan nev'idir.

İBTİDA: (ETS) Asıl maksada girmeden önce söylenen giriş sözleri. Bk. Berâat-i İstihlâl.

İBTİZÂL: (ETS) Anlatımda kullanılan düşünce ve benzetmelerin çok kullanılmış beylik sözler olması. Böyle söze mübtezel, yani bayağı derler.

İBTİZÂL: (EL)Umumileşmiş ,yani ağızdan ağza düşerek mübtezel olmuş sözlerin gevelenmesidir.Böyle sözlere (hâyide) yani çiğnenmiş,çiğnemik hale getirilmiş derler. Halbuki :

Hâyide sühan merd-i-sühandâna yakışmaz

İbtizâlin zıddı mümtaziyet tir.(O kelimeye de bak.)

İCÂD: (EL) Yeni bir fikri, yeni bir mevzuu zihinde bulmak demektir. Bulunan şey, fevkalade güzel ise onu bulmaya ibda' derler. Şu halde her ibda', bir icâd olmakla beraber her icâd bir ibda' değildir.

İcâd edene mucid vasfı verilir.

Bu icad, fikre mahsustur. Bir de icad-ı-elfaz vardır ki yeni bir fikri ifade edebilmek üzere yeni bir tabir bulmaktır.

Yeni bir tabirin kullanılması(icad elfaz)olduğu gibi eskiden kullanılırken bırakılmış elfaza revac vermekte (tervic-i-elfaz)dır.

İCAD: (EA) Buluş. Bir yazıda konuyla ilgili yeni fikirler bulmaya denir. Sanatkâr dilde kullanılmakta olan kelimeleri değişik terkipler içinde bir araya getirerek yeni tabirler bulur veya mevcut kelimelerin anlamlarını az çok değiştirerek başka şekilde ifade eder. Bulunan şey olağanüstüye ibtida olur. Her ibtida icat olmakla beraber, her icad ibtida değildir. İcadda orjinallik ve güzellik aranır. İcad eden mucid adını alır.

Fikrin parlak, sözün ise kolay söylenir olmasına da icad-i elfaz denir.

İCAT (Kom.): (E.Ten.) “Buluş” dediğimiz icat, bir konu üzerinde zihinde bulunabilecek şeylerin hepsi demektir. Yazı yazma, söz söylemede ilk basamaktır. Konu üzerine ne diyebilirim sorusunun karşılığı olur.

İCÂZ: (ETS) Az sözle çok şey anlatabilmek. Böyle yazı ve sözlere Mucez ya da Veciz denir.

İCÂZ: (EL) Az sözle çok mâna ifade etmektir. Öyle sözlere mûcez , veciz, vecize denilir.

İcâz, ifadenin pek makbul bir tarzıdır fakat anlaşılır derecede olması şarttır. Maksadı anlatamayan icazlar, makbul sayılmazlar. Sözün vuzuhunu bozdukları için öylelerine icâz-ı-muhil derler.

İCAZ: (EA) Bir fikri az kelimreyle özlü bir şekilde anlatmaya denir. İdnab'ın zıddıdır. Kısaltmanın anlamayı zorlaştırmamasına dikkat edilir. Öyle olursa iaz-ı muhill adı verilir. Sözü az, anlamı çok olacak surette maksadı anlatmak makbul icaz'dır. Atasözleri, vecizeler, hikemi sözler bu guruba girerler.

Makbul icaz iki türlü olur:

1. Hazf yoluyla icaz: Anlama zarar vermeyecek şekilde bazı sözler atılır. Bu kelime veya cümle çıkarılarak yapılır. Kelimeçıkarmaya (iaz bi'l-harf) örnek:

Bir pâreye bini âferinin

Pâpûşu atıldı Gevheri'nin

Ziya Paşa

Şair, burada "Pabucu dama atıldı" sözünü "Pabucu atıldı" şeklinde kısaltmıştır.

Cümle çıkarmaya (icaz bi'l-cümel) örnek:

"Ahmet ders çalışsaydı..."ibaresinden sonra gelen "başarılı olacaktı" cümlesi çıkarılmıştır.

2. Tazammun yoluyla icaz: İfadeden kelime veya cümle atılmadan yapılan kısaltmadır.

Buna eskiler "icaz bi'ttazammun" demişlerdir. İki durum bulunur:

A.İcaz bi't-takdîr: Maksat az kelimeyle ifade edilmekle beraber, ihatalı anlamlar da çıkan sözdür.Örnek:

Ataş düştüğü yeri yakar.

Atasözü

B.İcaz bi'l-kasr: Hiç bir kelimesi atılmayan anlamca zengin sözdür. Yani az sözle çok anlam ifade edilir. Örnek:

Akacak kan damarda durmaz.

Atasözü

Bârîka.; hakikat, müsâdeme-i efkârdan doğar.

Namık Kemal

İCMÂL: (ETS) Özetleme. Mücmel: Özetlenmiş, özet.

İÇ GÜÇLER (es.t. kuva-yı batine): (YTS) Yaratmayı sağlayan duygu, imge, beğeni, bellek.

İÇERİK (Fr. contenu) (es.t. muhteva): (YTS) Yapıtın kapsadığı, duygular, imgeler ve düşünler.

İÇ KAFİYE: (ETS) Bk. Kafiye.

İÇ KONUŞMA (Fr.monologue intérieur): (YTS) XX. yüzyıl başlarında, İngiliz romancısı James Joyce ve onun yarattığı akıma bağlanan sanatçıların anlatı sanatının en önemli öğelerinden biri durumuna getirdikleri ve genellikle bilinç altını yansıtan düşünce ve izlenimler.

İÇSEL: (Fr. Iyrique): (YTS) 1- Eski Yunan edebiyatında lir denen bir sazın eşliğinde söylenen. 2- Çok etkili, coşkun, gönle dokunan ve genellikle kişisel duyguları dile getiren (yazın).

İÇSELLİK (Fr. Iyrisme): (YTS) Kişisel duyguların, esin yolu ile, katıksız, coşkun ve etkili olarak anlatılışı.

İÇSEL ŞİİR (Fr. poésie lyrique): (YTS) 1- (Eski Yunanlılarda) lir çalarak okunan koşuk. 2- Kişinin kendi duygularını coşkun bir dille anlatan koşuk.

İÇ SÖYLENİŞ (Monologue intérieur): (TDK) İnsanın hatırına, kendi kendine gelen ve aralarında en çoğu ancak çağrışım bağlantısı bulunan bilinçli veya bilinçaltı düşünceler ki yirminci yüzyıl başlarında bazı romancılar tarafından kahramanlarının konuşmalarına katılmıştır.

İÇ UYAK: (YTS) Bk. Uyak.

İÇ UYUM (Fr. harmonie interne) (es.t. aheng-i deruni): (YTS) Tümceler, dizelerin örülüşünden doğan; kulaktan çok içe süzülen, tinsel beğeniye besleyen deyiş uyumu. Bk. Uyum.

İÇ UYUŞUM: (ETS) Anlatımın, dilbilgisi kurallarına değil de, aklımızdaki düşünceye uygun olarak düzenlenmesi.

İÇ YAPI (Şiirde): (ETS) «Şiirin iç yapısı, sözcüklerin dağıtım düzeninden, sözcüklerin sıralanışından, onların simetrik ve paralel konumlarından oluşur.» Behçet Necatigil

İÇTENLİK (Fr. sincérité) (es.t. samimiyet): (YTS) Sözlü ve yazılı anlatımda, düşünce ve duyguları içe doğduğu gibi, yapaylıktan kaçınarak belirtiş.

İÇTENCİLİK (Intimisme): (TDK) Ruhun gizli heyecanlarını anlatma yolunda olan edebiyat çıkışı.

İDEALİZM (Fr. Idéalisme): (ETS) Natüralizm ve realizme karşıt düşünüş ve edebiyat sistemi. İnsan karakterini daha iyi ve güzel gören ve gösteren, birey ve toplumu daha iyi davranışlara yönelten, ülkücü tutumun adı. İdealizme uyan yazarlara "İdealist" denir.

İDEOLOJİ (Fr. Idéologie): (ETS) İnanış, düşünüş, duyuş, sistemi. Topluma yararlı sayılan ilkeler bütünü.

İDİL (Fr. Idylle): (ETS) Sözlük anlamı, küçük resim, imaj. Önceleri Eski Yunan şairi Theocritos'un mitolojik, epik ve pastoral şiirleri için kullanıldı. Bugün tasvirli, tatlı ve kısa şiir anlamına geliyor. Konu olarak önemli özelliği mutluluğu, sessizliği, düşünce ve duygu rahatlığını işlemesidir.

İDİL (Tür): (E.Ten.) Grekçe küçük tablo anlamındadır.(idylle). Grek şiirinde kır hayatının doğurduğu erotik küçük manzumelere bu ad verilirdi. Sonraları, antik hayat konulu manzumelere ad olmuştur.

İDİL: (EA) Grekçede küçük tablo anlamına gelir. Önceleri Yunan şairi Theocritos'un mitolojik, epik ve pastoral şiirlerine bu ad verilmişti. Sonra kır ve çobanların hayatını konu alan aşk şiirlerine denmeye başlandı. Zamanımızda sevgi ve mutluluğu işleyen şiirler bu türe girer.

İDİL (Idylle): (TDK) Konusunu kır veya çoban hayatından alan kısa aşk deyişi.

İDİL (Fr. idylle): (YTS) Yunanca küçük tablo anlamına gelen ve konusunu daha çok seviden alan kır deyiş.

İDYLL: .(TET) İdyll 'ler kır, köy, çoban hayatına ait duyguları terennüm eden, resim sanatıyla birleşmiş tasvir şiirleridir

İFÂDE: [KF(Osm-Fr.)] Elocution

İFÂDE: [KF(Osm-Fr.)] Enonciation

İFÂDE: [KF(Osm-Fr.)] Explication

İFÂDE: [KF(Osm-Fr.)] Expression

İFADE: (ETS)Anlatım.

İFADE: (E.Ten.) Bk. Anlatış.

İĞLAK: (HBTS) Sözü karışık ve anlaşılmaz surette söyleme.Sözün bu halde yani muğlak olması:İğlak makbul değildir.

İĞNELEME (Epigramme): (TDK) Birine veya bir şeye dokundurmak maksadıyla yazılan kısa ve iğneleyici koşuk.

İĞNELEME (Fr. épigramme): (YTS) Birini ya da bir olayı hafifçe yermek isteğiyle yazılan kısa, iğneleyici koşuk.

İĞRAK: (HBTS) Aşırılık, gerek övme, gerek yermeye pek mübalağalı olarak davranma, konuşma: Bu sözde iğrak vardır (cem'i dilimizde bu ikinci manaya mahsustur).

İHTİSAR: (ETS) Kısa anlatım, kısaltma, özetleme. Muhtasar: İhtisar edilmiş.

İKFÂ: (EL) Sesleri birbirine yakın harflerle kafiye yapmak demektir ki eskilerce kusur sayılırdı.

Mahv oldu o kasvetli sukûtu,gece bitti,

Aks eylemeye başladı etrafta âvâz.

Neşreyledi âfâka menârât-ı-cevâmi',

İlhâm-ı-ilâhide gibi bir name-i-ikaz

Kıt'asında ze ve zı harflerinin takfiyesi gibi.

Ziya Paşa ,b ve p harfleri ile biten kelimelerden kafiye yaptığı halde öyle yapmış olanlar için:

Lâyık mı ki şairim diyen zat

Fark etmeye Mahrec-i-hurûfât

demmişti. Sonra kafiyenin göz için değil, kulak için olduğu Recâyi Zâde tarafından meydana konuldu ve düşüncesi şairlerce tatbik olundu. Öyle olmakla beraber :

Birdenbire sıyrıldı gözümden çözülen bağ
Bir hâtıramı dağdaki yâdıydı bu menba'

Gibi takfiyeler,kulağa pek de ahenkli gelmiyor.Yapılmasa daha iyi olacak.

İKİNCİ YENİ: (ETS) Şiir için şiir anlayışına dayanan, sürrealizmden daha aşırı bir soyutlama akımını yürüten bazı gençlere son zamanlarda verilen ad - akim. Buna göre şiirle öbür edebiyat türleri kesin sınırlarla birbirinden ayrılmaktadırlar. Şiir, hikâye anlatmamalı, tabiat tasviri yapmamalı, öbür türlerin veremediğini vermelidir. Şiir, topluma yararlı olmayı da amaç edinemez. Şiir, dil yönüyle de konuşma dilinden ayrı, bambaşka bir dil kullanmalıdır. Anlamli olmak da şiir için gerekli sayılamaz. Ana ilkesi, biçimi bozmak olmuştur.

Türk şiirinde 1954 - 1960 yılları arası şiir yazan otuza yakın şairin toplu adı. Garipçilik ve Birinci Yeni'ye tepki sayılır. Toplumcu şiire de karşıdır. Şiirin anlamsız da olabileceği kanısındadırlar. Soyut, kapalı, belirsiz, imgeli, uzak çağrışımlı bir şiirdir. Şairler: Ece Ayhan, İlhan Berk, Turgut Uyar, Cemal Süreyya, Edip Cansever, Oktay Rifat, Kemal Özer, Tefik Akdağ, Nihat Ziyalan, Özdemir İnce, Ali Yüce, Seyfettin Başlılar, Ercüment Uçarı, Âlim Atay, Faruk Ergöktaş, Ersun Korkut, Ömer Nida, Gökâl Erturan, Ali Çulha, Güran Tatlıoğlu, Yavuz Örtten, Tekin Alagöz, Öksel Demir, Tekin Alagöz, A. Oktay.

İKİNCİ YENİ: (YTS) 1950'den sonra, "Garipçiler"e tepki olarak doğmuş bir akım. Anlamı bir yana bırakarak dizelerin ses güzelliğini değer sayarlar. Bu ozanların en tanınmışları: Edip Cansever, Cemal Süreya, İlhan Berk... bkz. Cumhuriyet dönemi yazını.

İKİNCİ YENİ ŞİİRİ: (EA)1955- 1965 yılları arasında görülen bir akımdır. Garipçilerden ve Birinci Yenilerden ayrı bir yolla şiirlerini yayınlamışlardır. Bir gruplaşmaları yoktur. Bu dönem içinde ayrı ayrı yerlerde yayınlanan şiirlerinde benzerlik görülmesi üzerine bu adla anılmaya başlanılmışlardır.

İkinci Yeni şiirinde görülen özelliklerin şöyle sıralayabiliriz:

İkinci Yeniciler alabildiğine hayalcidirler. Konuşma diline sırt çevirmişlerdir. Serbest çağrışıma dayanan şiirleri kopuk kopuktur. Tesadüfen seçilmiş kelime veya cümlelerin alt alta sıralanmasıyla şiirin oluşturulduğu intibamı verirler. Genelde cümle yapıları bozuktur. Bir boşvermişlik havası hakimdir.

Sezai Karakoç'un "Laleli'den dünyaya doğru giden bir tramvaydayız" mısrası ikinci yeni şiirini tanıttak niteliktedir.

İLMAM:(EA) Bir şairin başka bir şairin şiirini az-çok değiştirerek kendisine mal etmesine denir.

Örnek:

Şâdi-i vuslat niçin tahamîl-i nâz eyler

bana

Rind-i şâdi-düşmenim ben gam niyâz

eyler bana

Nâilî-i Kadim

Tig-i istisna çekip gamzem ne nâr eyler

bana

Âfet- aşkım kazâ arz-ı niyâz eyler

bana

Namık Kemal

Namık Kemal'in Nâilî-i Kadim'den geniş ölçüde etkilendiği görülüyor.

İLM-İ ARÛZ VE KÂFİYE: [KF(Osm.-Fr.)] Versification

İLM-İ LUGAT: [KF(Osm.-Fr.)] Lexicographia

İLMÜ'L-LUGAT: [KF(Osm.-Fr.)] Lexicologie

İLTİZAM: (ETS) Şiirde kafiyelerin kayıtlı olması; mukayyed kafiye yapma. Öbür adı: İ'nât. Bk. Kafiye.

İMÂ: (ETS) Açıkça söylemeyip de gizli kapaklı anlatmak; çıtlatmak.

İMAJ (Fr. Image): (ETS) Bk. Hayal. / Benzeti.

İMGE: (Hayal, Image) (TDK.) Bir şeyi daha canlı ve daha duygulu bir halde anlatmak için onu başka şeylerin çizgileri ve şekilleri içinde tasarlayış. (İMGELEM, Muhayyile, Imagination; İMGELEME, Tahayyül, imagination)

İMGE [Fr. image] [es.t. hayal]: (YTS) Var olan ya da varmış gibi tasarlanan nesnelere zihinde canlandırılışı.

İMGE GÜCÜ (es.t. kuvve-i hayaliye): (YTS) Zihinde nesnelere canlandırmaya yetisi. Bkz. imge.

İMGELEM (Fr. imagination) (es.t. tahyil): (YTS) Dış varlıkları zihinde canlandırma yetisi.

İMGELEYİŞ (Fr. imagination)[es.t. tahayyül]: (YTS) Zihindeki izlenimlerin canlı bir biçimde uyanışı.

İMGESEL ANLAM (Fr. sens figuré): (YTS) Bir sözcüğün genel kullanımının dışında kalan anlamı.

İMLÂ: (ETS) Yazma, yazdırma, doğru yazı yazma bilgisi.

İ'NÂT: (EL) Seci' yahut kafiye kaydı olarak kullanmaktır.

Malumdur ki kafiye'nin sonharfine revî, ondan evvelki okunan aynı harfe kayd, kaydı seci' ve kafiye'lere mukayyed denilir. "Mektubunuz vâsıl, mündericatından meserret hâsıl oldu." fıkrası ile :

Derun-ı-sincede zahm-ı-nihan mısın a gönül

Elemle ah çeken bir dehan mısın a gönül

Matla'ında İ'nat var. Çünkü fıranın seci'leri olan vâsıl ve hâsıl ile beytin kafiye'leri bulunan nihan ve dehan kelimeleri kaydıdır.

İ'nata (iltizam) ve (Lüzumu mâlayelzem) de tabir olunur.

Sec'i ve kafiye'de kayd iltizam etmek, kulağa hoş gelirse de onu yapmak için külfet, hele Hamid'in :

Mucib ne hakarete apansız

Tarihi yazan benim, yapan siz.

Beytindeki gibi garabet ihtiyarına değmez.

İ'NAT: (ETS) Mukayyet, kafiye. Bk. İltizam. Kafiye.

İNCELEM (Fr. rapport): (YTS) Bir konuyu incelemek ya da bir durumu saptamakla görevlendirilen kişice hazırlanmış yazılı açıklama ve görüşler.

İNCELEME (Fr. traite, etude) (es.t. tetkik): (YTS) Bir bilim ya da sanat konusunu her yönüyle geniş biçimde açıklayan yapıt ya da yazı.

İNCELİK (Fr. finesse) (es.t. zarafet): (YTS) Derin güzel nükteler içeren anlatım niteliği. (Fatih'in uhuvvet-i islâmiye üzerine tesis-i müddeâ ederek mülk ve malının nısfını talep eden dervişe: "-Hele şu bir akçeyi al git öteki kardeşlerimiz duyarsa hissene o kadar da isabet etmez" (NAMIK KEMAL, Evrak-ı Perişan) yolundaki nükteli karşılığı gibi.)

İNDEKS (Fr. Index): (ETS) Bir kitabın sonuna o kitapta geçen bütün özel isimleri geçtiği sayfa numarasıyla gösteren alfabetik liste.

İNDEKS: (EA) Bkz. Dizin.

İNŞİCAM: (ETS) Anlatımda konu birliğinin sağladığı bütünlük.

İNŞA: (Kom.) (E.Ten.) 1. Nesir yazı anlamındadır. Şiir ve inşa demekle bugün edebiyat dediğimiz anlaşılıyordu. 2. İnşa, ustaca kitabet, yani yazı yazma demek anlamında kullanılmıştır. Böyle yazanlara da «Münşi» denirdi. 3. Tanzimat'tan sonra okullardaki yazı derslerine inşa denilmeye başlanmıştır ki bugünkü kompozisyon karşılığıdır.

İNŞA: (YTS) Sanatı, düzyazış. O tür sanatçıya "münşi", bu tür yazıların toplandığı yapıta da "münşeât" denirdi.

İNŞÂD: (ETS) Şiir okuma, söyleme. Şiiri ölçüsüne uygun olarak okumak.

İNŞAD: (Ed.Ten.) (E.Ten.)1.Neşide (manzume) yazmak. 2.Manzume okumak.

İNTEGRALİZM (Fr. Intégralisme): (ETS) Bütüncülük. XX.yüzyıl başlarında çıkan sanat tutumlarından biri. İşlenen konuyu eksiksiz anlatmayı amaç edinir. Egzistansiyalist yazarlarda da görülüyor.

İNTİBAİYYE: (ETS) Bk. Empresyonizm.

İNTİHÂL:(EL)Başka bir şairin sözünü benimsemek demektir ki edebiyata yeni başlamış olanların tutuldukları bir hastalıktır. Buna sirkat-i-şiiir de denilir. Sünbül Zâde Vehbînin:

Sirkat-i- şî'r edene kat' -ı-zeban lâzımdır

Böyledir şer-'i-belâgatte fetava-yi-suhan

beytinde olduğu gibi.

İNTİHAL: (ETS) Söz ve yazı hırsızlığı. Olduğu gibi almaya «intihal», anlami çalmaya "ilmam", değiştirerek çalmaya "igare" ya da "mesh" derler.

İNTİKÂD: (ETS) Eleştirme. Bk. Eleştirme.

İNTİKAD: (Ed.Ten.) (E.Ten.) Frenkçeden critique sözünün dilimizde ilk kullanılan şekli ki sonra tenkid (Bk.) sözü bunun yerine geçmiştir. Belagatçiler, tenkid sözünün Arapça kuralına uymadığında uzun uzun direnmişler, kullanışa karşı koymuşlarsa da boşuna çabalamış oldular.

İNTİMİZM (Fr. Intimisme): (ETS) İçtencilik. İnsan ruhunun gizli kalmış duygularını anlatmaya çalışan edebiyat çıkışı.

İRDELEME (Etude): (TDK)Benimsenen bir konu üzerine hazırlanan eser.

İRDELEME (Fr.etude) (es.t. tetebbu) : (YTS) Belirli bir konuyu anlamak ya da derinleştirmek için yapılan çalışma; bu çalışmanın sonunda oluşturulan yapıt.

İRDELEMEK (Tetebbu etmek, Etudier): (TDK.) Bir şeyin derinliğine varıp onu iyice öğrenip tanımak için zihin ve emek harcamak.

İRONİ (Fr. Ironie): (ETS) Alaylı üslup. Görünüşte çok ağırbaşlı bir eda takınıp çok saçma sapan şeylerden bahsetmek.

İRTİCÂL: (EL)Uzun uzadıya düşünmeden söylemek yâhut yazmak demektir.Ziya Paşa'nın:

İşte bu sebepledir ki el'an

Türkiye yok irticâle imkân

Beytinde olduğu gibi.

İrticâlen ve bilirticâl tabirleri de o mânâda kullanılır.İsmail Safanın:

Hâlisane bir düadır maksadım tarihten

İrticâlen söyledim.geldim de şevk-vü-gayrete

Beytinde olduğu gibi.

Bedahaten bilbedâhe kelimeleri de irticâlen mânâsındadır.

İSTİDA: (ETS) Bk. Dilekçe.

İSTİDRAD: (EA) Uygun bir yerde konu dışında bir şey anlatmaya denir. Konuya açıklık getirmek okuyucunun veya dinleyicinin istifadesini sağlamak için bu yola başvurulur. Bu tür ara girişler “istirdat” başlığı ile yazılır, bitiş yeri ayrıca belirtilirdi. Sonra bu âdet terk edilerek başlık koymadan açıklama yapıp “sadede gelelim” sözüyle asıl konuya dönülmeye başlanmıştır. Zamanımızda istirdatlar kısa olmak kaydıyla parantez veya iki çizgi arasında yapılır.

İSTİHRAÇ: (ETS) Bk. Akrostis.

Zahidâ sâgarı çekmek eger olduysa günah,

Sen sevâj içre bulun, biz bn günahı çekelim..

Hâyali

İkinci mısranın son sözü olan "çekelim", hem içelim anlamına geliyor, hem de günahı çekelim anlamına.

İSTİHRAÇ: (EA) Bkz. Akrostiş.

İSTİHZÂR: (EL) Hazırlanmak demektir ki konferans vereceklerin evvelce okumak ve araştırmak suretiyle hazırlanmaları manasında kullanılıyor. (Hitabet bahsine bak.)

İSTİTRAD: (ETS) Bk. Arasöz.

İŞ MEKTUBU: (ETS) Mektup türünün iş hayatında kullanılan şekli.

İŞ MEKTUPLARI: (YTS) Bkz. Mektup.

İŞLEMEK: (ETS) Bir yazı parçası üzerinde yapılan çalışma.

İŞRÂB: (ETS) Çıtlatarak anlatma.

İTÂ': (ETS) Aynı ekleri ya da kelimeleri birbiriyle kafiye yapmak:

Yâran, Rindan (Yârlar, Rindler)

(-an eki -ler anlamına gelir)

Çimen-Ier, Çiçek-ler

Ab (su), Gül-âb (gül suyu)

İtâ', kafiye aksaklığıdır.

İTHÂF: (ETS) Sunu, sunut, sunuş. Bir eseri sevgi ve saygı ile birine sunma.

İTHÂF: (EL) Birinin namına eser yazmak, yahut yazılmış bir eseri baş tarafında adını söylemek suretiyle birine hediye etmektir. Fransızcada ‘Dédier’ kelimesinin karşılığıdır.

Eskiden ilim adamları, yazdıkları kitapları büyük bir adama ithaf ederler, eserin baş tarafında onun adını hürmetle anarlardı. Bundan maksat da hem o adamın birkaç parasını almak ,hem de onun himmetiyle kitabın nüshalarını çoğaltmaktı.

Şimdilerde birkaç mısralık yazılar da ithaf ediliyor.

İTHAF: (E.Ten.)Armağan, bağış demektir. Tanzimat sonrası edebiyatında yazıların bir arkadaş, bir tanıdık, adına armağan edilmesi anlamında olarak dediler karşılığı için kullanılmıştır.

İTNÂB: (EL) Çok sözle az mana ifade etmektir ki icâzın zıddıdır. İtnâbı ‘Makbul’ ve ‘Münil’ diye ikiye ayırırlar. Bahsi iyice anlatmak gibi bir fayda düşünülerek yapılan itnâb makbuldür. Hiçbir fayda gözetilmeyerek okuyana usanç verecek derece olan itnâb da münildir.

(Haşv-i-kabih)ve (tekrar)lar (itnâb-ı-münil), (haşv-ı-melih) ile (tekrir)ler (itnâb-ı-makbul) kabilindedir.

İTİLÂF: (ETS) Uygunluk. Beş çeşidi vardır: Kelimenin anlamla, kelimenin vezinle, kelimenin kelimeyle, anlamın vezinle, anlamın anlamla uygunluğu.

İZDEM (Fr. thème) (es.t. tema): (YTS) Bir yapıtın içerik düzeyindeki temel yönelimleri: Ölüm izdemi, çocukluk izdemi gibi.

İZLENİMCİ ELEŞTİRİ (Fr. critique impressioniste): (YTS) Kişisel izlenimlere dayanan eleştirme.

İZLENİMCİ ELEŞTİRME (Critique impressioniste): (TDK) Kuralcı eleştirmeye karşı olarak sırf edinilen duygulara göre yapılan eleştirme.

İZLENİMCİLİK: (ETS) Bk. Empresyonizm.

İZLENİMCİLİK (Impressionisme): (TDK) Tabiatı gerçekte olduğu gibi bütün ayrıntılarına bağlı kalarak değil, ancak ondan edinilen izlenimin ölçüsünde ve niteliğinde anlatma yolunu tutan çığır ki on dokuzuncu yüzyıl sonlarında meydana çıkmıştır.

İZLENİMCİLİK (Fr.impressionisme): (YTS) XIX. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan; doğa, olaylar ve yapıtlar karşısındaki izlenimleri yaratı ve eleştirinin ilkesi sayan. Avrupa'nın birçok ülkelerinde pek çok izleyiciler bulunmuş olan bir sanat ve yazın akımı.

İZLENİMCİLİK SONRASI (Post - impressionisme): (TDK.)İzlenimciliğin konu olarak dış âlemi almasına karşı bir tepki olarak iç âlemin ifadesini ele alan ve az çok farklarla birçok memleketlerde beliren yirminci yüzyıl sanat akımı.

J

JEST: (EA) Konuşurken el, kol ve baş ile yapılan anlamlı harekete denir. Tiyatro sahnesinde, oyuncuların böyle hareketleri oyunu tamamlayan unsurlardandır.

Avrupa edebiyatında macera hikâyelerine jest dendiğini gibi, beğenilen uygun davranışlar da bu kelimeyle adlandırılmıştır.

JEST (Fr. Geste): (ETS) Avrupa edebiyatında macera hikâyeleri, Fransızların «Chanson de Geste»i ölçülü ve kafiyeli uzun bir epik şiir olsa da, jest sözü, sonradan, konusu ona benzer eserler için tür adı olarak kullanıldı./ Tiyatro sahnesinde, sanatçıların; bütün el, kol, ayak, beden hareketleri.

JURNAL (Fr. Journal): (ETS) Gazete. / Günü gününe tutulan anı defteri, günlük. / Osmanlı padişahlarından Abdülhamit çağında gizli polis ve meraklı vatandaşlar eliyle, istibdat düşmanı insan ve tasarıları padişaha bildiren kağıt. Bu işi yapana da «jurnalci» derlerdi.

JURNAL:[KF(Fr.-Osm.)] Bulletin

K

KAÇIŞ EDEBİYATI (İng. Escape Literature): (ETS) Günlük yaşantının hızından yorulmuş insanları dinlendirecek nitelikteki yayınların toplu adı. Sanat amacıyla bulunmayan macera romanları gibi.

KADERCİLİK: (ETS) Dünyada olacak her şeyin önceden kararlaştırılmış olduğu inancı. Fatalizm.

KAFİLE: (HBTS) Sıra ile biyografileri yazılan ünlüler dergisi. Kaafile-i şuara.

KÂFİYE: [KF(Osm.-Fr.)] Consonance.

KÂFİYE: [KF(Osm.-Fr.)] Rime.

KÂFİYE MERAKLISI: [KF(Osm.-Fr.)] Rimeur.

KÂFİYE-İ SÂKİNE: [KF(Osm.-Fr.)] Masculin rime.

KÂFİYE-İ TÂMME: [KF(Osm.-Fr.)] Riche rime.

KÂFİYE-İ TÂMME: [KF(Osm.-Fr.)] Rime riche.

KÂFİYESİZ NAZIM: [KF(Osm.-Fr.)] Vers blancs.

KAFİYE: (ETS) Kelimelerin son heceleri arasındaki ses benzerliği. Şiirde genellikle mısra sonlarında olur. Dünya şiirinde kafiye kullanılışı, ölçünün bulunuşundan çok sonradır. İlk şiirler kafiyesizdi. Japonlar gibi şiirde kafiye geleneği bulunmayan uluslar da vardır. Kafiye her şeyden önce, iki söz arasındaki ses benzerliğine dayanır. Eğer bu ses benzerliği, iki söz arasında yalnız sessizlerin benzerliğine dayanıyorsa, yarım; «gel, al» gibi, hem sessizlerin, hem seslilerin benzerliğine dayanıyorsa, tamdır: «kes, heves» gibi. Satır sonunda sesleri ve anlamları aynı olan sözler "redif" sayılırlar, rediflerden önceki sözlerin kafiyeli olması gerekir: "akar gibi, bakar gibi" örneğinde olduğu gibi. Tam kafiyelerde benzeşme müziği, yarım kafiyelerden daha boldur. Kafiye çeşitleri: 1. Yazılış ve okunuşuna göre: A. Sese göre: Sözlerin ses bakımından uyuşmalarına dayanan kafiye: yâr, diyâr. B. Yazılışa göre: Yazıları fonetik olmayan dillerde, kelime sonlarındaki yazı benzerliğine dayanan kafiye. Ses bakımından birbirine benzemeyen ben ile vatan kelimelerinin sonları Arap alfabesinde yazı bakımından birbirine benzediği için, divan edebiyatında o iki kelime kafiyeli sayılır; buna karşılık, ses bakımından birbirine benzeyen hep ile mekteb kelimeleri Arap alfabesinde yazı bakımından birbirine benzemediği için kafiyeli sayılmazdı. Fonetik kafiye taraflısı Recaizade Mahmut Ekrem Bey'le, buna taraflı olmayan Muallim Naci şöyle alay etmişti:

Kafiye kulak içinmiş, bırakın kafiyeyi,

Böyle tâlim ediyor, vay gidi üstaâd-ı edeb. Muallim Naci.

2. Son harfine göre: A. Açık kafiye: Sonu sesliyle biten. B. Kapalı kafiye: Sonu sessizle biten.
3. Şiir satırındaki yerine göre: A. Mısra başında "başta kafiye", B. Mısra ortasında "ortada kafiye", C. Mısra sonunda "sonda kafiye".

Divan edebiyatında kafiyenin ayrı ayrı terimlerle anlatılan pek çok özelliği vardır. Arap alfabesine dayanan bu özellikleri Latin alfabesiyle anlatma olanağı yoktur.

Türk halk şiirinde yarım kafiye milli gelenek sayılabilir. Halk şiirimizde kafiye o kadar önemlidir ki, anlamdan önce geldiği olur; şiirde kafiye yüzünden anlamsız sözler bile kullanılır. Dede Korkut kitabında çok güzel başta ve ortada kafiyeler bulunduğu göre, kayıp destan çağı Türk şiirinde de kafiyenin çok büyük önem taşıdığı düşünülebilir. Divan şiirimizde kafiye anlayışı, yazılış benzerliğine dayanıyordu. Gene de çok başarılı tam kafiyeler oldukça boldur. Divan şiiri redife çok düşküdü. Bizde kafiyesiz şiiri önce A. Hamit Tarhan denedi, ama pek tutunmadı. Türk şiirinde serbest ölçü, kafiyeyi de ikinci plana düşürmüş oldu.

KAFİYE (Naz.): (E.Ten.) Mısraların sonlarındaki ses benzerliğini sağlayan terimlere kafiye denir. Bu kelime, lafızca ve anlamca bir olmamalıdır; «Gönül her dilberini meftunu olmaz hayli serkeştir .Veli ol gamzesi fettanı bilmezsin ne dilkeştir. Akif Paşa» beytindeki keş'ler lafızca ve anlamca bir olduğu için kafiye sayılmaz. Kelime yazılışça bir olsa da anlamları başka olsa kafiye sayılır: «Var mı, bir cariyede böyle beha - mümkün olmaz buna takdir-i beha» beytindeki behalardan biri Arapça «güzellik» öteki de «değer» anlamıdır. Kafiyenin asıl harfine Revi veya Harf-i revî (revî harfi) denir: âzad - sayyad, gül - bülbül kafiyelerindeki «d, l» harfleri revidir. Revi harfinden önce gelen dört harf şekli için dört terim vardır: 1. Redif, revî harfinden önce gelen «a, u, l» harfleridir, böyle kafiyelere Kafiye-i müreddefe denir: cihan- nişani ruzacuz, cebin - pervin kelimelerinde olan son harften, bir evvelki harfler gibi.- 2. Tesis, revî harfi ile aralarında bir harf bulunan eliftir (a'dır); böyle kafiyelere Kafiye-i müessese denir: Ragıb, vacib, cazib, kâtib, gaib, talib kafiyelerindeki a harfleri tesistir. 3. Bu (a) harflerinden sonra gelmiş olan harflere Dahil denir.- 4. Kayd, revî harfinden önce gelen harfe denir (yani revî harfi iki tane olursa): ferş -arş pest-perest, ayb-gayb, bezm-rezm gibi ki böyle kafiyelere Kafiye-i mukayyede denir.- Revi harfinden sonra gelen harfler için de dört terim vardır (Muallim Naci, bunların hepsinin Redif sayılması gerektiğini söyler) :Revi harfinden sonra gelen birinci harfe Vasl, ikinci harfe Huruç, üçüncü harfe Mezid, ondan sonra gelene veya gelenlere Naire denir: mestinize - hestimize kafiyelerinde t revî harfi olduğuna göre i vasl, n huruç, (i ler Arap yazısında yoktur), z

mezit, e nairedir. Böylece Huruf-i kafiye (kafiye harfleri) denen şey dokuz tane olur.- Kafiyelerin bir de takti bakımından bölünmeleri» vardır: Kafiye-i mütevatire Kafiye-i müteradife, Kafiye-i mütedarike, Kafiye-i müterakibe, Kafiye-i mürekavise (Bunlar Arap alfabesi yazısına göre özellikler olduğu için açıklama ve örnek gösterme mümkün olamadı. Kafiye-i Şayegân, Türkçe çoğul edatı olan -ler, Farsça-ân ile yapılmış kafiyeleere denir, birden fazla olmaması gerekirdi: Yârân - rindan – pelengân -huban – tabân - dırahşan - nümayan.

Kafiyenin bir de Kafiye-i mamule, Kafiye-i gayr-i mamule diye bölündüğü vardır. Bazı tasarruflarla kafiye olabilen kelimededen yapılan kafiyedir: balâ mıdır - hengâ mıdır kafiyesi gibi (burada ya m yahut â revî sayılabilir; birinci halde ıdır'lar redif, ikinci halde mı dır ile mıdır'lar redif olur). Böyle kafiyeleer dışında olan kafiyeleere, Kafiye-i gayr-i mamule denir. Zülkafiyeteyn (iki kafiyeli) şiirlerdeki son kafiyeye Kafiye-i asliye öteki kafiyeleere de Kafiye-i mülhaka denir. «Erbab-i kalem marifet âmuz-i ümemdir - Adab-ı ümem mâhasal-i feyz-i kalemdir. Avni Bey» beytinin sondaki ümem-kalem kafiye-i asliye; erbab, kalem - âdab, ümem kafiyeleeri kafiye-i mülhakadır.

KAFİYE: (EL) Son harfleri ve onların okunuşları birbirine uygun olan ve (mısra) yahut (beyit) sonunda bulunan kelimelerdir.

Pek eski zamandan beri Türklerin

Bilgisi, duygusu derin mi derin

Beytinin mısra sonlarındaki (Türklerin) ve (derin) kelimelerinin son harfi (n) dir, onların okunuşu da (i) harfi vasıtasıyla olduğu için birdir. O halde bunlar kafiyelidir.

Kafiyenin asıl son harfine revî derler ki birbirine uygun olması lazım gelen bu harftir. Yukarıki beyitteki (n) harfleri gibi

Reviden evvelki okunan harf, aynı cinsten ise ona(kayıd) ve kayıdli kafiyeye (mukayyed)denilir.

Düşnen bir kafa, duyan bir yürek

Fikrini, hissini söylemek gerek

Beytinin kafiyeleeri mukayyed bir kafiyedir. Çünkü harf-i-revî olan (K)dan evvel okunan harf (R) lerdeki aynı cinsten olduğu için (kayıd) dır.

Bazen harf-i-reviden sonra harf ve kelime tekrarlandığı olur ki onlara (redif) ve redifli beyitlere (müreddef) tabir edilir.

Geçip kemâl-i- belâgat kelâli kalmıştır

Meâl-i- şi'r unutulmuş,melâlı kalmıştır.

Beytinin asıl kafiyesi (kelâl),(melâl) lâfızlarıdır ki harf-i-revileri (I)dır.Ondan sonra tekrarlanan (ı) ve (kalmıştır) ise (redif)tir.

Revi harfleriyle onların hareketleri,yani okunuşları birbirine uygun kelimelerden yapılmış kafiye (tam)dır.Bir de (yarım kafiye) vardır ki Frenklerin Assonant dedikleri zayıf benzeştir.Bay Faruk Nafiz'in:

Birdenbire sıyrıldı gözümden çözülen bağ
Bir hatıranın dağdaki yâdıydı bu menba'

Beytindeki (bağ) ve (menba') kelimelerinden kafiye yapılması gibi.

Eskiden yarım kafiye,mâni,koşma ve sâire gibi halk manzûmelerinde bulunurdu.

Akşam oldu ikinci Mum şamdana dikildi
Herkesin yarı geldi Benim boynum büküldü

Parçasında görüldüğü gibi.Yarım kafiye kullanılmak.divân şairlerince ayıp sayılırdı.Sonra RecâyiZade Ekrem Bey "kafiye,göz için değil,kulak içindir"dedi.Onun üzerine arûz ile yazanlar da kafiye hududunu genişlettikçe genişlettiler.

Bazı manzûmelerde kafiye birden ziyâde olur.İki kafiye olanlara (zülkafiyeteyn),ikiden fazla kafiye olanlara (zülkavâfi) vasfı verilir.Muallim Nâci'nin:

Hangi âkil derki ancak (râh)-ı-(gülşen)den geçin
Bir de gafiller;şu (nâlişgâh)-ı-(şiven)den geçin

Beyti (zülkafiyeteyn),Yenişehirli Avni'nin:

(Erbâb)-ı- (kalem) mârifet âmuz-ı-(ümem)dir
(Adâb)-ı-(ümem) mâ hasal-ı- feyz-ı-(kalem)dir

Beyti (zülkavâfi)

Kafiye-i-şâygân:(Şâiran),(ediban),(giryân),(handan) gibi Fariside cem' ve (sıfat-ı-müşebbehe) adatı olan (an) ile yapılmış kafiyelerdir. Eskilerce böyle kafiye makbul sayılmazdı.

KAFİYE: (HBTS) Beyitlerin veya mısraların son harflerinin uyuşması.

KAFİYE: (EA) Mısraların sonlarında ses benzerliğini sağlayan kelimelere denir. Kafiye kelimeler en az iki mısranın sonunda bulunurlar. Anlamca ayrı, sesçe birbirinin aynındırlar.

Halk şiirinde ayak diye anılır.

Kafiye, Türk şiirinde İslamıktan önce de kullanılmıştır.

Muallim Naci İstılahat-ı Edebiyesi'nde kafiye üzerinde uzun uzun durur.

Kafiye etraflica tarif ederek tasnife tabi tutar.

Kafiye, "Hem lâfız, hem mana yahut yalnız lafız veya yalnız mana hasebiyle muhtelif oldukları halde mısraların yahut beyitlerin evahirinde veya bunların evahir-i menzilesinde bulunan yerlerde telaffuzda istiklâli meşrut olmamak ve ayağında ta'dat okunacak haruf ve harekâtta ibaret olmak üzere tekrar eden şeyin mecmuudur."

Örnekler:

1. Hem lâfız bem mana hasebiyle ihtilaf

Reftarına dikkat et ne mevzûn

Şair buna olmasın mı meftûn

2. Yalnız lâfız hasebiyle ihtilâf

Sözünle daima ratbu 'l-lisânım

Sözünden kalmasın hâli zebânım

(lisan Arapça, zebân Farsça dil)

3. Yalnız mana hasebiyle ihtilaf

Var mı bir câriyede böyle bahâ

Mümkün olmaz buna takdir-i bahâ

(bahâ. 1.güzellik; 2. kıymet)

Kafiye harfleri (huruf-ı kafiye) revî, te'sis, dahil, redif, kayd, mezîd nâire olarak 9 adettir.

1. Revî: Sonda yer alır.

gönül-gül

Her iki kelimenin son harfleri revîdir.

2. Te'sis: Revî harfi ile aralarında harekeli harf bulunmasıdır.

hâili-fâili

"a" harfleri te'sistir.

3. Dahil: Revî ile te'sis arasındaki harfe denir.

hâili-fâili'deki "l" ile "a" arasındaki "i" harfi.

4. Redif: Reviden önceki sesli harflerdir.

Gider söyler

"e" harfleri rediftir.

5. Kayd: Reviden önce gelen sessiz harftir.

dest-pest

"s" harfleri kayddır.

Böyle kafiye mukayyed kafiye'dir. (Zenginkafiye)

Vasl: Reviden sonra gelen harftir.

Huruç: Vasl'dan sonra gelen harftir.

Mezid: Huruçdan sonra gelen harfdir.

Nâire: Mezidden sonra gelen harf veya harflerdir. Reviden sonra gelen vasl, huruç,mezid, nâire, rediftirler.

Divan şiirinde, kafiyeler kasidelere ad olarak verilirdi. Eğer bir kaside nesib bölümünde tasvir edilen konuyla adlandırılmamış veya redifsiz, revî harfine göre adlandırılırdı. Kaside-i riye, lâmiye gibi...

Bugün ise, kafiye yarım, tam, zengin, cinasve redif olmak üzere beşe ayrılır.

Yarım kafiye: Tek harf benzeşmesidir. Daha çok saz şairleri kullanmışlardır.

Örnek:

Medeniyet deme, duymaz o sağır

Taş üstünde taş kalmasın durma, kır!

Kafalarda düz olsun her bayır,

Atilla'nın oğlusun sen unutma

Ziya Gökalp

Tam kafiye: Bir sesli bir sessiz harf olmak üzere iki harf benzeşmesidir.

Bir yoldu parıldayan gümüştən

Gittik, bahs açmadık dönüştən.

Yahya Kemal

Zengin kafiye: İki harften fazla ses benzerliğidir. Eskiden buna "mukayyed" veya "kayıtlı kafiye" denirdi.

Örnek:

Anladım işi: Sanat, Allah'ı aramakmış.

Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış.

Necip Fazıl Kısakürek

Harf benzeşmesi üçten fazla olan zengin kafiyenin diğer adı "tunç kafiye" dir.

Örnek:

Gece, Leylâ'yı ayın on dördü

Koyda تنها yıkanırken gördü.

Yahya Kemal

Cinaslı kafiye:

Redif: Revî harfinden sonra gelen ek, takı veya kelimelere denir. Anlamı "arkadan gelen" dir. Redifli şiirler "müreddef" adını alırlar. Kasidelerin çoğu redifleriyle anılır; Fuzuli'nin "su" redifli kasidesi gibi...

Aşık edebiyatında redife döner ayak denir. Ek olan redife ek redif, kelime olan redif kelime redif diye bilinir. Redif, tek harften birkaç kelimeye kadar olabilir.

Ek redif:

Gözlerin bir kuyu, dilim kördüğüm
Bir görünmez dünya olsa gördüğüm
Mermer bir kabuğa girip gördüğüm
Kapansam içimden gelen âhenge

Necip Fazıl Kısakürek

Kelime redif:

Eğer ekilir de bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Bu yıl bu yayladan Şah'a gidelim

Pir Sultan Abdal

Revi harfinden sonra hem ek hem kelime olan redif:

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh
sâkidir gönül
Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezâkıdır
gönül

Mısranın başındaki kafiye kelimesinden sonra mısranın bütününe içine alan redif.

Safa-yaşkı kim anlar kiminle
Vefa-yı aşkı kim anlar kiminle

Söyleşelim

Enderunlu Vâsıf

KAFİYE: (MTBE) Mısra sonlarındaki ses benzerliğine "kafiye"denir. Yunus Emre'nin "ilahi"sindeki; dal,dil,gül sesleri kafiyedir.

KAFİYE: (TET)Gerek Türkçenin, gerek Türkçe şiirin musikisinde vezinden ve şekilden daha esaslı bir ses unsuru kafiyedir. O kadar ki Türk dili, ses bakımından, zengin çeşitli kafiye ikliminde ve bir kafiyeler lisanı halinde gelişmiştir. Yarım kafiye, tam kafiye, zengin kafiye, cinaslı kafiye, redif, iç kafiye, aliterasyon gibi türlü kafiye tipleri Türk şiirinde başlangıçtan beri bir kafiye saltanatı halinde mevcuttur.

Şiirde kafiyenin vazifesi, musiki bestelerindeki kuvvetli nağmelerin sık sık tekrarı gibi tamamıyla müzikal bir ses tekrarıdır.

İleri sürülen kuvvetli bir ihtimale göre, kafiye unsuru, önce Türk şiirinde başlamıştır. Çünkü çok eski ve çok büyük dillerden Yunanca'da bir kafiye sistemi yoktur. Çin, Sanskrit ve İbrani dillerinde kafiye görünmüyor. Eski Latin şiiri de kafiyeden mahrumdur. Eski Arapça'da Kur'an-ı Kerim'deki seciler ve aliterasyonlarla musikili, lahuti ifadenin benzeri olmamakla beraber bir seci ve mısraların sonunda aynı harfi tekrarlamaktan ibaret basit bir kafiye görülmektedir.

Böylelikle bugünkü bilgimize göre, şiirde geniş ölçüde kafiye ve redif kullanan iki eski dil vardır. Bunlar Farisi ve Türkçedir.

Kafiyenin diğer dillere hangi kaynaktan yayıldığı henüz çözülmemiş olmakla beraber, düşünülen ihtimal şudur: Kafiye, daha çok eski Pehlevi ve eski Türk şiirinde görülüyor. Redif usulü de yine İran ve Türk şiirinde başlıyor. Şu halde bu iki mühim ses unsurunun yeni Avrupa edebiyatlarına bu şiirlerden geçmiş olması mümkündür.

Eski Türk şiirinde, İslamiyet 'ten sonra Türk Halk şiirinde hatta aydınların şiir sanatında kafiye, şiiri söyleten unsur olarak büyük vazife görmüştür.

Manzum söyleyişlerde en az iki mısra sonunun, kulakla benzer sesler bırakan harf, hece ve kelimelerle bitirildiği görülür. Nazımda, mısra sonlarındaki bu ses benzerliğine kafiye denir.

Kafiye her edebiyatta bir ses tekrarı, mısraların ahengini arttıran bir musiki unsurudur. Şiirde kafiyenin esas vazifesi, musiki bestelerindeki kuvvetli nağmelerin sık sık tekrarı gibi tamamiyle müzikal bir vazifedir. Tıpkı musikideki gibi okuyan ve dinleyende yine müzikal bir duygu uyandırır.

Arapça 'da kafiye başlangıçta beyitler halinde söylenen hakimane söz, (hikmet) manasına geliyordu; zamanla beyit hatta şiir manalarını aldı; daha sonra mısra sonlarındaki harf tekrarlarına kafiye denildi.

Arap şiirinde bu son manadaki kafiye, önceleri basit bir ses benzeyişinden ibaretti. Beyitlerin son kelimelerindeki son harflerin aynı harfler olması, kafiye için kâfi geliyordu. Örneğin İslamdan önceki büyük Arap şairi İmrüü'l – Kays 'ın muallakasında kafiye beyit sonundaki "L" harflerinin tekrarlanmasıyla yapılmıştır.

KAFİYE MESELESİ: (MTBE) Recaizade Ekrem, yeni nesle, kafiyede şekilden çok, ses aramayı öğretiyor, onların bu çeşit kafiyelerini de taktirle karşılıyordu. Çünkü, eski kafiye anlayışında ifrata varanlara göre, kafiyeli kelimelerde yazılış benzerliği, ses benzerliğinden önemliydi ve bu anlayışa göre,sonu Arapça'daki ses harfiyle biten abes kelimesi,sonu sin harfiyle biten muhtebes kelimesiyle kafiyeli sayılmazdı.Bu

yüzden,Hasan Asaf'ın mektubu,Malumat'da alaylı bir lisanla karşılandı.Bu arada Recaizade'nin şahsına da ağır hücumlar yapıldı. İşte,Servet-i Fünun Edebiyatı,böyle bir kafiye keselerinden ve bir mecmua rekabetinden doğdu.

KAFİYE-PERDAZ: (HBTS) Kafiye uyduran, şair, nazım.

KAFİYE-SENC: (HBTS) Kafiye uyduran, şair, nazım.

KAHRAMAN: (ETS) Roman, hikye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde başından olaylar geçen kişi.

KAHRAMAN: (E.Ten.) Roman, tiyatro gibi eserlerde olayların en çok göze çarpan şahıslarına denir.

KAHRAMAN: (EA) Roman, hikaye, tiyatro ve filmde önde gelen kişidir. Anlatılan olayları ya bizzat meydana getirir veya olaylardan etkilenir.

Asıl kahramanlar ve tâli(ikinci derecede) kahramanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar:

1.Asıl kahramanlar: Eserde baştan sona var olan ve bütün olayların, etraflarında cereyan ettiği kişi veya kişilerdir.

2.Tâli kahramanlar: Asıl kahramanların etrafında yer alan ikinci, üçüncü derecedeki kişilerdir.

KAHRAMAN (Héros, Héroïne): (TDK) Bir edebiyat eserinde, olayların merkezi durumunda olan kimse.

KAHRAMAN (Fr. heros): (YTS) Anlatı ya da oyunlarda önde gelen kişiler.

KAHRAMANLIK ŞİİRİ: (ETS) Epik özellikteki şiir.

KAHVEHÂNE ŞÂ'İRİ: [KF(Osm.-Fr.)] Ménestrel.

KALB-İ BA'Z: (ETS) Harfleri yer değiştirmiş sözler: Emel, elem; kasr, raks.

Câniler içinde kaldı Naci

Muallim Naci

KALEM KAVGASI (Fr. polémique) (es.t. mücadele-i kalemiye): (YTS)

Belirli bir konu üzerinde ve belirli kişiler arasında saldırı biçiminde yazışma.

KALEM SAVAŞI (Mücadele-i kalemiye,Polémique): (TDK) Gazete veya dergilerde bir konu üzerine yazı ile yapılan şiddetli, kavgalı, tartışma.

KALEM TECRÜBESİ: (ETS) Bk. Deneme.

KALEME ALMAK: (ETS) Yazmak.

KALEME ALMAK (Rédiger): (TDK) Kafada düzen verilen bir fikri yazı kurallarına göre kâğıda dökmek. (KALEME ALAN, Rédacteur; KALEME ALMA, KALEME ALIŞ, Rédaction)

KANTAT (Fr. Cantate): (ETS) Aşk ya da yiğitlik anlatan küçük şiir. XVII.yüzyılda İtalya'da çok yaygındı.

KANTAT (Tür.): (E.Ten.) Bestelemek için yazılmış manzumeler olup, ilk kısmı hikâye, ikincisi hava olarak iki bölümdür.

KANTİK (Fr. Cantique): (ETS) Din şarkısı, ilahi. / Lirik şarkı.

KAPALICA (es.t. müphem): (YTS) Düşüncüyü açık ve seçik anlatamayan (tümce,söz).

KAPALICALIK (Fr. imprecisian) (est. ipham): (YTS) Etkisini artırmak için anlamı bilerek, isteyerek kapalıca bırakış. Karşıtı: Açıklık, belginlik.

KAPALICILIK (Obscurisme): (TDK) Yirminci yüzyıl başlarında çıkan ve karşısındakinin hayalini işletecek tarzda kapalı anlatış araçları kullanan öncü sanat çığı.

KAPALI UYAK (Rime maseuline): (TDK) Sonu sesiz ile biten uyak.

KARAKTER: (ETS) Bir şeyi ya da bir kişiyi benzerlerinden ayıran temel özellik.

KARAKTER (Ed.Ten.): (E.Ten.) Grekçede «bir şeyi tanımaya yarayan ayırıcı iz, işaret» anlamına gelen kelimedenden alınmıştır. 1. Çeşitli insan tiplerini ayırmaya yarayacak belirtici izler. Bir kişiyi veya topluluğu ayırt etmeye yarayacak duyuş veya görüş tarzı. 2. Bir toplumun içindeki o toplumun etkisi altında bulunan kimselere karşı olan bir kişi. 3. Hâkim çizgi, özel iz anlamına gelir ki, bir şeyi ötekenden ayıran demek olur: Bir hastalığın, bir mimarlık eserinin, bir üslûbun... karakteri gibi. Tenkidde, meselâ «Bu piyesin şahıslarında karakter yoktur.» denildiği zaman biri ötekenden ayırt edilmemiş demek olur. Bir tiyatro eserinde aksiyon, karakterler, üslûp incelenir. Bu bakımdan karakter, orijinal, belirtili, ayırt edilmiş şahıslar demek olur.- 4. Karakterin bir anlamı da bazı adamlara özel bir büyüklük veren faziletler ve niteliklerin hepsini anlatmasıdır.

KARAKTER (Fr. caractére): (YTS)Yazın yapıtlarında, bir kişiyi benzerlerinden ayıran temel özelliklerin tümü.

KARAKTERİSTİK (Ed.Ten.): E.Ten.Bir şeyin, bir yaratığın, bir devrin karakterini açıkça gösteren nokta demektir.

KARAKTER KOMEDYASI: (EST) Bk Komedyası.

KARALAMA: (EST) Bir konu üzerinde zamanın azlığı ve benzeri nedenlerle, yeterince derinleşip genişlemeden yazılan yazı. « öyle esti aklıma da yazdım. Söz olsun diye bir karalama çırpıştırayım dedim...» Nurullah Ataç- Ararken.

KARAVELLİ: (EA) Asıl hikâye arasına katılan küçük müstakil hikâyelere denir. Hikâyelerin içinde manzum parça bulunmaz. İbret verici veya güldürücü niteliktedirler. Genellikle uzun hikâyelerin anlatıldığı toplantılarda zaman zaman dikkatleri başka noktalara çevirmek ve sahneyi değiştirmek için söylenirler.

KARIŞIK UYAKLAMA (Rimes meles): (TDK) Sıralanması serbest olan uyak düzeni.

KARMAŞIK (Fr. *compliqué*) (es.t. *mudil*): (YTS) Anlaşılması güç (yazı).

KARŞILAŞTIRMALI YAZIN (Fr. *littérature comparée*) (es.t. *mukayeseli edebiyat*): (YTS) Değişik yazınları, değişik akım, yapıt ya da yazarları karşılaştırma temeline dayanan araştırma türü.

KARŞITLAM (Fr. *paradoxe*): (YTS) Sanat yapıtında, yerleşmiş kanılara karşıt düşen, kimi zaman da şaşırtmaca amacı günden duygu ve düşünce.

KARTEZYANİZM (Fr. *Cartesianisme*): (ETS) Rasyonalizm, Descartes'in felsefesi. Bk.Rasyonalizm.

KARZ-İ Şİ'R: (ETS) Şiir sanatı, ilm-i şi'r, poetika.

KAŞMERLİK (*Burlesque*): (TDK) Aşırı ve bayağı komiklik. (KAŞMER, *Burlesque*).

KAT': (ETS) Kesme. Etkiyi çoğaltmak ve sonucu okuyucunun anlayışına bırakmak amacıyla sözü bitirmeden kesmek sanatı.

Ey kimsesiz âvare çocuklar... hele sizler,
Hele sizler...

Tevfik Fikret

KAT': (EL) Sözüün tesirini artırmak ve dinleyenin anlayışına bırakmak için lâkırdıyı bitmeden kesivermektir.Bay Yusuf Ziya'nın:

Derdim öyle büyük ki...
Hayat öyle bir yük ki...

Mısra'lariyle,“imtihan geliyor.Çalışın,yoksa...”ibaresinde olduğu gibi.

KATASTROF (Fr. *Catastrophe*): (ETS) Trajedinin acıklı sonucu.

KATASTROF (Tiy.): (E.Ten.) Bir piyesin çözümlüğe ulaştırılan son hadiseye denir. Yıkım da bunu anlatır.

KATASTROF: (EA) Bir tiyatro oyunu çözümlüğe götüren son olaya denir. Trajedinin acıklı sonucu ifade eder.

Türkçede katastrof karşılığı yıkım kelimesi kullanılmak istenmiştir.

KAVAFİ: (ETS) Kafiye. Bk. Kafiye.

KAVAFİ: (HBTS) Kafiye. Bk. Kafiye.

KAVRAM: (ETS) Bir şeyin nitelikleri hakkında taşıdığımız genel fikir. Mefhum.

KAVRAM (Fr.concept) (es.t.mefhum): (YTS) Bir nesne,özellikle o nesnenin nitelikleri konusunda edindiğimiz genel düşünce.

KAYD: (EL) (Revi)den evvel gelip okunan ve iki kafiyeden birbirinin aynı olan harf: Muallim Naci'nin:

Kapısından çıkıp hemen şehrin

Oldu âzim boyunca bir nehrin

Beytinde kafiye olan (şehir)ve (nehir) kelimelerindeki (h) harfleri gibi. (şehrin) ve (nehirin) kelimelerindeki (in) ler redif (r) ler revidir.Kafiyelerin ikisinde aynı cinsten oldukları için (kayd)dırlar.Kaydlı kafiyelere (mukayyed)denilir.(kafiye bahsine bak)

KELİME OYUNU (Jeu de mots): (TDK) Kelimelerin çok anlamlı olmasından veya benzerliklerinden faydalanılarak yapılan nükte veya tevil.

KEMLEYİCİ (Péjoratif): (TDK) Kötü anlam verici veya kötü anlamda kullanılan.

KENDİ YAZISI (es.t. hatt-ı dest): (YTS) Yazarın, ozanın kendi eliyle yazdığı yapıtlar için kullanılan söz.

KESEK (Kıta, Stance): (TDK) Belli bir uyak düzenine bağlı olup bütün bir fikri içine alan, en azı dört ve en çoğu on diziden ibaret koşuk.

KIRAAT: (ETS) Nesirle yazılmış bir yazıyı okuma. Üçe ayrılır: Bedii kıraat, 2.Mantık kıraat. 3.Mihaniki kıraat. Nazımla yazılmış bir yazıyı okumaya inşâd denir. Bk.Inşâd.

KIRAET: (EL) Yazılmış bir yazının okunmasıdır.İnsan,bir yazıyı ya kendi kendine,yâhut başkasına dinletmek üzere okur.Hususî mütâlâa nasıl olsa olur.Fakat dinletmekten maksat,anlatmak olduğu için o yolda okumanın dikkat edilecek bazı noktaları vardır.

Bir eser (mensur) ise onu okumaya (kırâet) manzum ise (inşâd)denilir.(İnşâd bahsine bak)

Gerek kıraeti,gerek inşadı(mihanikî),(mantıkî),(bedîf) diye üçe ayırırlar.

Mihaniki kıraet:Kelimeleri,terkibleri doğru telaffuz etmekle beraber ezber dersi dinletiyormuş gibi saldır saldır okumaktır.Böyle okuyuş,dinleyene bir şey anlatmaz.Ancak okuyanın,mevzuu kavramamış olduğunu anlatır.Öyle kıraet,bir makinanın duygusuz işlemesine benzetilir.

Mantıkî kıraet:Acele etmeyerek,fakat yazı işaretlerine dikkat ederek,yâni virgüllerde biraz,noktalı virgüllerde biraz daha durmak,teâcüb ve istifhamları anlatmak,muhaverelerde konuşanların sözlerini ayırmak suretiyle okumaktır.

Bedîî kıraet:Mantıkî kıraet şartlarına riây ettikten başka rikkat mevkiinde sesini indirmek,şiddet makamında yükseltmek,-acemi aktör tavrı takınmaksızın-mevzuu ses ve işaretle canlandırmaktır.

KIR DEYİŞLERİ (Bucoliques): (TDK) Kır hayatı üzerine yazılmış deyişler.

KIR ROMANI (Roman pastoral): (TDK) Konusunu kır ve çoban hayatından alan roman.

KIRSAL (Fr. pastoral): (YTS) Kırları, köyleri, çoban yaşamını sevdirmek için doğanın güzel yanlarını anlatan deyişler. Bkz. İdil, eglog.

KIRSAL ŞİİR (Fr. poésie pastorale): (YTS) Kır ve çoban yaşayışını konu alan, bu yaşayışla ilgili özel terimlere yer vermesi ve çoğu kez gerçekçi bir nitelik taşıması dolayısıyla öğretici yazın alanına giren kır şiirlerine verilen genel ad.

KISA HİKÂYE: (ETS) Bk. Hikâye.

KISA HİKÂYE: [KF(Osm.-Fr.)] Nouvelle.

KISALTIŞ (es.t. ihtisar): (YTS) Anlatımı anlama gölge düşürmeyecek oranda süslerden, gereksizlerden sıyrarak- en kısa duruma getirme.

KISALTMA (Fr. ağabeyréviation): (YTS) Yazında geçen adları, sözcükleri bir iki harfle kısaca -anlatma, imlerne.

KISA ÖYKÜ (Fr. conte, nouvelle): (YTS) Bk. Öykü.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Anecdote.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Conte.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Fable.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Histoire.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Histoiresette.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Narre.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Nouvelle.

KISSA: [KF(Osm.-Fr.)] Roman.

KISSA (Tür): (E.Ten.) Geniş anlamda «hikâye» demektir. Olay anlatan her çeşit için kullanılır. Fıkra, masal, hikâye, menkıbe sözleriyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Kıssahân, kıssagû, masal söyleyen, bir toplantıda kitaptan hikâye okuyan; kıssa perdaz, daha çok kendi düzenlediği hikâye, masalı söyleyen; el-kıssa, sözün sonu, şudur ki...anlamında eski bir deyim. Kıssadan hisse, masallardan, masal gibi düzenlenmiş manzum veya mensur yazılardan çıkarılan sonuç, öğüt. Böyle yazıların çoğu fabl şeklindedir.

KISSAHÛVÂN: [KF(Osm.-Fr.)] Anecdotes,ere.

KIT'A: [KF(Osm.-Fr.)] Tirade.

KIT'A: (EL) En çok kullanılışa göre iki beyitten ibaret bir nâzım parçasıdır. Başlı başına bir mânâ ifade eder. 1 ve 3 üncü mısraları serbest, 2 ve 4 üncü mısraları kafiyeli olur:

Zıkr-i-hayr ile anılmak demedir
Var ise feyz-i-beka insâna
Onun tahsile çalış ömründe
(Âb-1- hayvan) ı bırak hayvâna

Parçasında olduğu gibi.

Kıt'aların iki beyitten fazla olanlarına (Kıt'a-i-kebîre) denilir.
Olmuşum mâni'-i- râhat bana sen âh gönül
Sebebi çektiğimin sensin a gümrâh gönül
Gayet-i- rikkat ile oldun esir-i-sevda
Ne kadar hisli yaratmış seni Allâh gönül

Gibi birinci mısraı da kafiyeli olanlarına (nâzım) tabir olunur.

KIT'A: (ETS) Bir şiiri meydana getiren mısra kümelerinden her biri. / Divan edebiyatında, ilk beyti «musarra» olmayan ve bütün beyitlerinin birinci mısraları kafiyesiz, ikinci mısraları kafiyeli olan nazım şekli: ab –vb- db - eb...Bk. Musarra'. Kıt'a en az iki beyit olur. Beyit sayısı ikiden çok olan kıt'alara kıt'a-i kebire denir.

KIT'A : (HBTS) İki beyitten veya dört mısradan ibaret nazım parçası.

KIYASA MUHALEFET: (EL) (Galât-i-tahâkkûmî)de denilen kıyâsa muhâlefet lisânı doğru söyleyip doğru yazanların usûlune uymamaktır. Başlıca üç şeyden olur.

1-Nâzımda vezne uydurmak için bir kelimenin telaffuzunu değiştirmek, meselâ harfini hafz etmek, yahut hecesini uzatmak ve kısaltmak, yahut teşdidli bir heceyi teşdidsiz, teşdidsiz bir heceyi teşdidli okumak.

2-Müteâddit manası olan bir kelimeyi meşhûr olmayan bir manada kullanmak.

3-Sarf ve nahve ait kavâid hatası yapmak

Tevfik Fikret'in:

Duvaklı bir gelin süsü verirdi karşı sahile
Gubar-ı-nura benzeyen hafif-ü-saf bir nikab

Beytindeki (karşı sahil) tabiri kıyâsa muhâlifettir. Çünkü o makamda (karşıkı sahil) denilir.

Nabi'nin:

Zen merde, civân pire, keman tirine muhtac
Ecza-yı-cihân cümle biri birine muhtac

Beytindeki (bir)kelimesinin hecesi uzatılmış, Namık Kemal Zade Bay Ali Ekrem'in:

Târihdir âlemde nice ilmin esâsı

Târihdir ilâ eden azmâyiş-i-nâsı

Beytinde (azmâyiş) kelimesinin meddi kısaltılmıştır.

KİM YAPTI ROMANI (Whodunit / Ing.): (TDK) Önem verilen bir olgunun yapanını gizli tutarak birçok tahminlere yol açan ve sonunda bunun çok defa umulmadık biri olduğunu meydana çıkaran roman.

KİPROKO (Fr. Quiproque): (ETS) Yanılmaca. Birini başkası, ya da bir şeyi başka bir şey sanmaktan doğan yanlışlık. Yanlışlıklar Komedi'sindeki gibi.

KİŞİ (Fr. personnage): (YTS) Bir yazın yapıtında başından olay geçen ya da olaya karışan kimse.

KİŞİLİK: (ETS) Şahsiyet. Bir sanatçıyı öbür sanatçılardan her bakımdan ayıran toplu karakter. Edebiyatta kişilik daha çok yazarın anlatış düzeninde ve eserinde yaşattığı kahramanlarda belli olur.

KİTAP (Kitap): (ETS) Kitap. Kutsal Kitap (Ehl-i kitap, kitaba el basmak deyimlerinde bu anlamda kullanılmıştır).

Yasa, kanun (kara kaplı kitap ve kitabına uydurmak deyimlerinde bu anlamda kullanılmıştır.) «Bir yazarın bir değeri var mı, edebiyat alanına, fikir alanına birşey getirebilmiş mi, bu ancak kitaplarından anlaşılır. Dergilerde, gazetelerde çıkan yazıları, yıllar geçtikten sonra nereden bulup da üzerlerinde düşüneceksiniz? ...» .

Nurullah Ataç/Sözden Söze

KİTAP BİLGİSİ (Kitabiyat, Bibliographie): (TDK) Her türlü kitapların konuları, yazarları, baskıları, hangi kitap yurtlarında buldukları gibi noktalar üzerine geniş bilgi (KİTAP BİLİR, Bibliographe).

KİTAP KURDU (Kitap kurdu): (ETS) Okumaya ve kitaba çok düşkün olan insan.

KİTÂB ŞERHİ: [KF(Osm.-Fr.)] Exégése.

KİTÂB ŞİRÂZESİ: [KF(Osm.-Fr.)] Tranchefile.

KİTABET: (ETS) Yazma, yazışma.

KİTABİYAT : (HBTS)Bibliografi, bibliografya, kitap bilgisi.

KİTABİYYAT: (ETS) Bibliyografya. Bk. Bibliyografya.

KİTAPLIK (Fr. Bibliotheque): (ETS) İstenildiği zaman okunmak üzere, türlü konulardaki kitapların topluca bulundurulduğu yer.

KİTAPLIK, KİTAP YURDU (Kütüphâne,Bibliothèque): (TDK.) İçinde istenildiği zaman okunmak üzere, sınıflandırılmış, türlü konulara değin birçok kitap bulunan yer.

KİTABET (Kom.): (E.Ten.)Yazı yazmak demektir. Bir konuyu kurallarına uygun olarak kaleme almak işi. Bu işi görene 'Kâtip' denir. Kitabet ile inşa arasında fark vardır; inşa, daha iyi, daha ustaca olan kitabete denirdi.

KLÂSİFİKASYON (Fr. Classification): (ETS)Benzer türdeki eser, kişi, olay, varlık ya da kavramları grup grup ayırma işi. Tasnif.

KLÂSİK (Fr. Classique): (ETS)Eski Yunan ve Latin sanat ve edebiyatı ile ilgili. / Eski Yunan ve Latin, ya da XVII.yüzyıl sanatı örneğinde olan. Klasisizm'e uyan. Bk.Klasisizm.

KLÂSİK: (E.Ten.)Bu söz geniş anlamıyla 1.Modâ ile değişmeyen, en az üzerinden iki nesil geçtikten sonra sağlam kalabilen, değerini koruyan; 2.önemini kaybetmeyen, bir konusu olan; 3. geniş bir topluluğa yayılan;4. dili, anlatımı, üslûbu okuryazarlarca yadırganmayacak sadelikte olan eserlerin niteliğini anlatır.

KLASİK : (HBTS)An'anevi ve eski değerlere bağlı (San'at eseri). Klasisizm = Klasik olma hali.

KLÂSİK (Classique): (TDK) 1. Eski Yunan ve Latin sanat ve edebiyatına değin olan. 2. Eski Yunan ve Latin veya XVII. yüzyıl sanatı örneğinde olan.

KLÂSİKÇİLİK (Classicisme): (TDK) Eski Yunan ve Latin yazarları ile XVII. yüzyıl yazarlarını tutanların öğretisi.

KLASİK EDEBİYAT: (MTBE) Bir solo veya saray edebiyatıdır.Klasik edebiyat bir his ve hayal edebiyatı değil, bir akıl, fikir ve mantık edebiyatıdır.Bu sebeple onun asıl mevzuu insandır. İnsanların faziletleri ve kötülükleri, ihtirasları ve uysallıkları gibi çeşitli özellikleri bu edebiyata konu olmuştur. Klasik edebiyat, en mühim olarak, kaideci bir edebiyattır. Bu edebiyatta her eser belirli kurallara uyularak yazılır.

KLÂSİK TRAJEDİ: (ETS) Bk. Trajedi.

KLASİK YAZAR:(MTBE) Bir sanat çığırını meydana getirecek kadar, kendinden sonrakilere örnek olan ve bir takım belirli sanat kaide ve geleneklerine uyararak yazan ve yetişen birinci sınıf yazar.

KLASİZM (Fr. Classicisme): (ETS) Klasik sözünü ilk önce Latin yazarı Aulus Gellius, (M.S. II. yüzyıl), «Noctes Atticae» adlı eserinde kullandı. Yazar, edebiyat eserlerini,«Klasik yazılar» ve «Proleter yazılar» diye ikiye ayırıyor ve klasik sözüyle aristokrat mutlu azınlığın malı olan verimleri anlatmak istiyordu. Latin edebiyatından rönesans yoluyla bütün Avrupa'ya yayılan klasik sözü okullarda ve akademilerde okutulan, her bakımdan model, şaheser edebiyat ürünleri anlamında kullanılmaya başlandı. Önceleri yalnız eski Yunan ve Latin edebiyatından kalma eserlere sıfatlık

yapan bu söz, zamanla her ulusun ve dilin en üstün milli eserleri için kullanılır oldu. Avrupa'daki klasisizm, rönesansla ışığa kavuşan eski Yunan ve Latin edebiyatlarının etkisiyle beslendi. Fransız filozofu Descartes'in düşünceleri de sanatçıları model insan tipi idealinde topladı. Klasikler çocuklar üzerinde durmadılar, eğitim öğretim görmemiş insanlarla ilgilenmediler. İnsanda en değerli yön olarak aklı gördüler. Onlara göre duygularımız gelip geçici ve aldattıcıydılar. Seçkin ve yetişmiş insanı model sayan klasik sanatçılar, bu insanın dış görünüşünden çok psikolojik dünyası ile ilgilendi. Bu psikolojinin gerçeğe uymasına çok büyük titizlik gösterildi. Klasik edebiyatta giyim - kuşam, dekor ve evren ikinci planda kaldı. Ahlâk güzelliği sanat amacı oldu. Yazarlar kişiliklerini gizlediler. Dil, gramer kurallarına uygun, düzenli ve temiz, anlatım açık, düzgün ve sadeydi. Konudan çok, konunun işlenişi önem kazandı. Klasik yazarlar, her ülke ve her çağda, değişmez yönleriyle «insan» ı işlemeye özendikleri için büyük halk kitlelerine inemediler. Edebiyat türlerinden tiyatro ve şiirde, klâsisizmin başarısı büyük oldu. Klasisizm, sonradan kendisine tepki olarak çıkan akımlara bile modellik etmiştir: Her ulusun kendine göre klasik saydığı bir çağı vardır. Bizim divan şiirimizde ve halk şiirimizde de pek çok klasik yönler bulunuyor. Avrupa edebiyatının önemli klasik şair ve yazarları: 'La Fontaine, Moliere, La Fayette, N. Boileau, J. Racine, P. Corneille, La Bruyère...

KLÂSİZM (Ed.Tar.): (E.Ten.) Fransa'da XIV.Louis zamanında olgunluğa erişmiş olan ve bu yüzyıl yazarlarının edebiyatla ilgili doktrinleri. Gerçek zevki ile güzellik zevki gibi iki karşıt esası bu yazarlar uyuşabilmişlerdir.

KLASİZM: (EA)XVII. yüzyılda Yunan-Latin edebiyatları geleneğine bağlı bir edebiyat akımıdır. Avrupa'da, özellikle Fransa'da gelişmiştir.

Avrupa'da Rönesans döneminde bütün sanatlarda olduğu gibi edebiyatta da antik Yunan- Latin geleneğine uygun eserler yazılmıştır. XVII. yüzyılda ülkenin siyasî birliğine kavuşmasından sonra dilin ve edebiyatın kaideleri ile kanunlarını tespit etmek için Fransız Akademisi kurulmuş(1634), filozof Decartes (1596-1650)'in felsefesi bu akımı desteklemiş ve güçlendirmiştir.

Klasizmin kuruluşu bir beyanname ile ilân olunmadı. Bu akımın önde gelen ismi Baileau(1636-1711) klasizmin prensiplerini eserlerinde tespit etmeye çalışmıştır. Klasizmin başlıca özellikleri şunlardır:

1.Mutlak surette Rönesans'ın yarattığı bir akımdır.

2.Eski Yunan-Latin edebiyatları ve bilhassa Sophokles, Euripides, Aisopes, Plautus, Horatius Theophrastes gibi yazarlar örnek alınmış, onlar gibi yazmaya

çalışılmıştır. Bu edebiyatın estetiğini eski Yunan Latin edebiyatının şaheserleri teşkil eder.

3. Akıl ve sağduyu hakimdir.

4. Sanatçının görevi tabiatı taklit etmektir. Ancak sanatçıların keşfettiği renkli, canlı, hareketli, ısrarlı tabiat yoktur. Dış âlem estetik gözle görülmez. Onlara göre tabiatı taklit etmek, insanın değişmeyen asli unsurlarını anlatmaktadır. İnsan ihtirasları, kaprisleri, zaafı ile dil, bütün bu hususlara hakim olan akli ve iradesi ile esere girer. İnsan için ahlâk ve fazilet esastır.

5. Dekor, kostüm, tarihi ve mahalli renk ihmal edilmiştir.

6. Konu önemli değil, önemli olan konunun işlenmesidir.

7. Sanatçı eserinde şahsi kanaatlerini daima gizler. Okuyucu veya seyircinin dikkatini sadece eser kahramanları üzerinde toplamaya çalışır.

8. Muhayyeleden ziyade çalışmaya ve ölçülü olmaya önem verilir.

9. Hayaller ve hissilik akıl yolu ile denetlenir ve bilhassa altına alınır.

10. Şiir ve bilhassa trajedi önem kazanmış, roman ihmal edilmiştir. Bu akımda, konuya fazla önem verilmediğinden trajedilerde bir kahramanın bir aksiyonu gösterilmiştir. Konuda bu sınırlı akış, neticede klasik tiyatrodaki üç birlik kaidelerini ortaya çıkarmıştır:

1. Konuda birlik: Eserde tek bir olay anlatılacaktır.

2. Zamanda birlik: Bu olay yirmi dört saat içinde başlayıp bitecektir.

3. Mekânda birlik: Olay ve zaman tek bir mekan içinde cereyan edecektir.

11. Trajediler, fazilet ve ahlâk temeli üzerine kurulduklarından felaketli olaylar (cinayet, entrika vb.) sahne arkasında geçer, bunlar sahnede sadece hikâyeye edilir. Bundan dolayı trajedilerde diyaloglar önemlidir.

12. Trajedilerin kahramanları çokluk eski devirlere ait krallar, kraliçeler ve şeyhlerdir. Cemiyetin her tabakasından insan ele alınmaz.

13. Klasik eserlerde milli dile önem verilmiştir. Ancak bu dil konuşma dili değil, işlenmiş kültür dilidir.

14. İfadede her türlü sanattan kaçınılmıştır. Eserler süsten uzak, sade, açık ve anlaşılır bir dille verilmiştir.

15. Klasizmde konuya değil, konunun işlenişine önem verildiğinden aynı konu değişik sanatkarlar tarafından ele alınmıştır. Eski Yunan ve Latin edebiyatında işlenen konuların yeniden ele alınmasının tek sebebi olarak bu gösterilir.

Klasik edebiyatın önde gelen isimleri şunlardır:

Trajedi: Racine, Corneille; komedi: Molière; Manzum mektup ve hiciv: Bcileau; fabl: IL Fontaine; felsefe: Descartes, Pascal; vecize: La Rochefoucault; portre: La Bruyere; dini konu: Bossuet; mektup: Mme de Sévigné; hatıra: Saint-Simon; roman: Mme de la Fayette Fenelon...

KLASİZM: (MTBE) XVII. yüzyıl Fransız şairleri, eski Yunan, Latin devri sanat anlayışını kendilerine örnek edindikleri ve bu anlayıştan doğma bir takım sanat kurallarına ve sanat gereklerine göre eserler verdikleri için onların açtıkları yeni sanat çıkışı da edebiyatta klasizm diye adlandırılmıştır.

KLASİZM: (TM-EL) Yunan ve Roma edebiyatının tesirleri ve onların taklidi le meydana gelmişedebi bir tarz. Arap ve Acem edebiyatının tesir ve taklidi ile teessüs ettiği için bizim Divan edebiyatına da “ Klasik Edebiyat” diyorlar

Arabı, Acemi tutub da örnek
Türkçeye verdiler bu yolda ahenk
Demekki beşinci asırda bizim
Edebiyatımızda bir Klasizim
Meydana çıktı da geniş yol oldu
Avrupa o yolu sonradan buldu
Taklidin arası tabii farklı
Birisi Garplıdır, birisi Şarklı.

KLİŞE (Fr. Cliché): (ETS) Basmakalıp söz ya da yazı. Fotoğraf ve şekil basımında kullanılan metal kalıp.

KLİŞE (Kom.): (E.Ten.) Binlerce kopyası çıkarılabilir kalıp anlamında olan bu söz «bayağı, basmakalıp» kelimeleriyle karşılır. Bu gibi söz, fikir ve duygular için «yapma, hazır fikir» de denir. Aynı söz ve deyimlerle çok çok tekrarlanan, ezberlenmiş şeyler için kullanılır.

KOMEDİ (Fr. Comedie): (ETS) Bk. Komedy.

KOMEDİ (Tür): (E.Ten.) Dramatik türün bir dalıdır. Gülme uyandıran bir aksiyonun hareket ile gösterilmesi demektir. Bu eserlerle insanın gülünecek, yerilecek halleri sahneye çıkarılır.Bu gülünecek hal ustalıkla zincirlemeden meydana getirilmiş ise entrika komedisi de denir. Bu çeşit komediler hafif neşe uyandırıcıdır; psikoloji incelemesi, ahlak amacı gütmesi gibi iddiaları yoktur. Aksiyon hep dışta geçer. Bu bakımdan vodvil ile eşitlik gösterir. (Molière’in Tabib-i Aşk, Zoraki Tabib, Dekbazlık piyesleri gibi.)

Âdet komedisi ise iç âlem komikliğine kadar yükselir; işe biraz psikoloji incelemesi karışır. Bir devrin, bir çevrenin, bir grubun gülünecek aksaklıkları, gariplikleri sahneye konur. Genel olarak sosyal bir karakteri vardır.(Molière'in Dudukuşlar, Bilgiç Kadınlar komedileri gibi.)

Karakter komedisi, her zaman her yerin insanları arasında ortak olan aksaklıkların gösterildiği komedilerdir. Derinleştiği derecede, esasında bir acılık, hüznün sezilir.(Molière'in Azarya, Tartuffe, Adamcıl piyesleri gibi)

Müzikli(müzikal) komedi, komik elemanı hakim olan, konuşmalar arasına şarkışlar da sıkıştırılmış olan komedilerdir.

Karakter, âdet komedileri karışığı komedilere karma komedi(comédie mixte), şahıslarıkaral veya prens olan komedilere comédie héroïque veya tragi camédie denirdi. Aralarına pandomimalar, danslar, şarkılar bulunan komedilere comédie ballet adı verilir. Comédie larmoyente (ağlatıcı komedi)bugünkü dram çeşidinden önce, ona hazırlık sayılacak tipte yapılmış bir komedi çeşidir ki, heyecan uyandıran, hoşça gidecek biçimde insanı ağlamaklı eden çeşit komedilerdi.

KOMEDİ: (EL) Oynanmak üzere yazılmış olan gülünç vak'a.(Dramatik) eserler,hayati temsil için yazıldığı,hayat ise başlıca hüzn ve sürûrdan ibârat olduğu için trajedi nevi'leri hüznü,komedi nevi'leri de sürûru göstermek maksadıyla kaleme alınır.Gerek trajedi,gerek komedi,Yunanistan'da şarab mabudu baküs namına yapılan âyinlerden sahneye çıkarılmış,oradan Roma'ya,oradan da Avrupa ve Amerika'ya geçmiştir.

Bizde ilk yazılan komedi Şinasi'nin Şair Evlenmesi isimindeki eseridir.

KOMEDİ: (EA) İnsanların ve olayların gülünç ve çarpık yanlarını ortaya koyan tiyatro oyunu türüdür. Bu gün sonu mutlu biten trajedilerden Farsa kadar her çeşit oyun için bu isim kullanılır.

Komedi eski Yunanistan'da şarap tanrısı Dionysos adına yapılan törenlerden doğmuştur. Bağbozumu sırasında düzenlenen ve Lenaia adı verilen kır Dionysia'sında komos denen alaylar kurulurmuş, içki içilip, türkü söylenip eğlenilirmiş. Komedyaya (komoidia) terimi bu komos sözünden doğmuştur.

Başlangıçta önem verilmediği için komedinin ilk örneklerinin taşıdığı özellikler hakkında bilgimiz yoktur. Bu oyun türü hakkında ilk bilgileri Aristoteles 'ten öğreniyoruz. İlk komedi oyunları M. Ö. 486 yılında Dionysia şenliklerinde oynanmıştır.

Komedi iki devrede incelenir: 1. Eski komedyaya, 2. Yeni komedyaya.

1.Eski Komedyaya: Yöneticilere, siyasi şahsiyet ve kanaatlere, toplumun yapısına yöneltilen bir hiciv ve tenkid mahiyetindedir. MÖ. 405'e kadar sürmüştür. Bu devrenin

en önemli temsilcisi Aristophanes (M.Ö. 445-385) tir. Bazı oyunları zamanımıza ulaşmıştır.

1. Yeni Komedyaya: Sadece günlük hayatın gülünç taraflarını anlatır. MÖ. 330 yılında başlamış Hellenizm dönemi (MÖ.330-30) boyunca sürmüştür.

Eski komedyadan yeni komedyaya geçişteki ara dönem (M.O. 405-330) orta komedyayı teşkil eder. Aristophanes'in son iki eseri Kadınlar Meclisi ve Ploutos orta komedyaya eserleri sayılırlar.

Yeni komedyada günlük olaylar ve kişiler ele alınır. Eski komedyadaki belli tiplerin yerine cimri baba, çirkin delikanlı, açığöz köle gibi genelleştirilmiş tipler geçmiştir. Olayların örgüsü aşk üzerine kurulmuştur. Yeni komedyada koronun rolü giderek azalmış, Fransız edebiyatı komedyasında tamamen kalkmıştır.

Yeni komedyanın önde gelen temsilcisi Menandros (M.Ö. 342-292) dur. Oyunlarından bir kaç parçası zamanımıza ulaşabilmiştir.

Klasik komedyaların başlıca özellikleri şunlardır:

1. Fert veya toplumda görülen bozukluklar, gülünç taraflar ortaya konularak seyirciyi hem güldürme, hem de bu bozukluklar üzerinde düşündürme, doğruyu gösterme amacı güderler.
2. Konular günlük hayattan, kişiler halk tabakasından seçilir.
3. Her türlü olay (vurma, öldürme, yaralama vb.) sahnede cereyan eder.
4. Konuşma dili, argo da dahil olmak üzere sahnede kullanılır.
5. Nazım ve nesir olabilir.
6. Birbiri arkasından devam eden diyalog ve koro bölümlerinden meydana gelir. Diyaloglar eserin dramatik bölümleridir.

Yüzyıllar boyunca işlenen komedi türünün yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Önceleri bir bütün halinde başlar ve biterdi. Daha sonra 2-5 perde arasında değişen örnekleri verilmiştir.

Eski Yunan ve Latin komedisi, Rönesans tiyatrosuna tesir etmiş ve o günden bu yana büyük gelişme göstermiştir. Tanzimat sonrası edebiyatında bizde de örnekleri görülür. Komedyanın başlıca şu çeşitleri vardır:

Karakter komedyası: Bir kişinin hareketlerinin gülünç ve aksak taraflarını gösterir. (Moliere:Cimri)

2. Töre komedyası: Toplumun gülünç ve aksak taraflarını gösterir (Moliere: Gülünç Kibarlar; Şinasi: Şair Evlenmesi).

3. Entrika komedyası: Olaylar merak uyandıracak ve şaşırtacak biçimde düzenlenir. Çokluk güldürmek gayesi güder. (Shakespeare: Yanlışlıklar Komedyası).

Tanınmış komedyacı yazarları olarak Fransız edebiyatında Moliere (1622-1676), İngiliz edebiyatında Ben Jonson (1573-1637), Rus edebiyatında Gogol (1809-1852) un adlarını sayabiliriz.

KOMEDİ: (MTBE) İnsanların sosyal hayattan kaptıkları huyları sahneye koyan bir tiyatro eseridir. Klasik komedi de manzum olarak yazılır. İkinci tiyatro çeşidi olan komedi de yine Dionysos törenlerinden doğmuş ve insanların sosyal hayattan kaptıkları gülünç huyları karikatürize eden klasik komedinin ilk örneklerini vermiştir. Yunan komedisinin en tanınmış siması Aristophanes'dir.

KOMEDİ (Comédie): (TDK) İnsanların ve olayların gülünç taraflarını ortaya koyan sahne eseri. (Bak. Acıklı k. Baletli k. Büyükler k. Çoban k. Eski klasik k. Lirik k. Orta klasik k. Parçalı k; Sınıf k. Son klasik k. Tarih k. Töre k.) (KOMEDİLİ, Comique).

KOMMEDİLİ OPERA (Opéra-comique): (TDK) Hem şarkılı, hem konuşmalı olan ve böylece opera ile komedi arasında yer alan sahne eseri.

KOMEDYA: (ETS) İnsanın gülünç yönlerini gösteren tiyatro türü. Eski Yunanistan'da Dionysos adına yapılan törenlerden doğdu. Önemli çeşitleri:

1.Eski Komedyası: En eski Yunan komedyasıdır. Konusunu toplumun günlük yaşamından alır, üç birlik kuralına uyar, manzumdur, olayda ve anlatışta asalete dikkat eder, diyalog ve koroların birleşmesiyle kesintisiz olarak oynanır. Belli kişileri yermeye geniş yer verilir. En büyük temsilcisi Aristoteles'tir.

2. Yeni Komedyası: M.Ö. IV. - III. yüzyıllar arası, olağanüstü yönü ve şiiri bırakan Yunan komedyası türü. Belli kişileri yermeyi bırakıp günlük hayatın gülünç olaylarını, pinti yaşlı adam, düzenbaz köle v.b. gibi genel tipleri ve konu olarak daha çok mutlu sonuca erişen aşkları işler. En büyük temsilcisi Menandros'tur.

3. Karakter Komedyası: Çok belirli bir insan karakterinin gülünç yönünü işler. Cimri, Venedik Taciri gibi.

4. Töre Komedyası: Toplumun gülünç ve aksak yönlerini gösterir. Gülünç Kibarlar gibi.

5. Entrika Komedyası: Meraklı ve şaşırtıcı olaylarla örülü komedyası çeşidi. Yanlışlıklar Komedyası gibi, buna vodvil de diyebiliriz.

6. Tarihsel Komedyası: Konusunu tarihten alan komedyası.

7. Sınıf Komedyası: Bir sınıf halkın gülünç yönlerini konu edinen komedyası.

8. Lirik Komedyası: Komedyalı opera, operet.

9. Romantik Komedy: Aşk yönü çok baskın, realizmden uzak, sonu tatlıya bağlanan bir çeşit komedy. .
10. Acıklı Komedy: Acıklı yönü gülünç yönünden baskın komedy türü, melodramı da andırır.
11. Baleli Komedy: Her perdesinin sonunda bale olan komedy türü.
12. Pastoral Komedy: Çoban yaşayışını ve sevgilerini konu edinen komedy.
13. Sanat Komedyası: Maskeler Komedisi, XVI.yüzyılda İtalya'da doğdu. Benzeri Japonya'da da vardır. Palyaço operası en güzel örneklerinden biridir.
14. Epizotlu Komedy: Sahneleri, konu bakımından birbirine bağlı olmayan komedy. .
15. Makine Komedyası: Muhteşem dekorlu, olağanüstü olaylı modern bir komedy türü; buna «komedifeeri» de denir.

KOMİK (Fr. Comique): (ETS) Güldürücü, gülünç. Komedy özelliğinde olan.

KOMİK (Ed. Ten.): (E.Ten.) «Gülünç» demektir. Gülme olayı, sözler, hareketler, durumlar, ahlak ve adetler ile karakterlerden meydana getirilebilir. Eserde, komik elemanın bunların hangisinden veya hangilerinden meydana getirildiği incelenmelidir.

KOMİK ROMAN (Roman comique): (TDK) Güldürücü olaylar üzerine kurulmuş roman.

KOMİK RÖLİYEF (Fr. Comique Relief): (ETS) Çok ağırbaşlı, dramatik bir tiyatro eserinde çok gülünç olan bir sahne. Melodramlarda bolca görülür.

KOMİK STRİPS (İng. Comis strips-gülünç parçacıklar): (ETS) Gazeteve dergilerde yayınlanan nükteli, heyecanlı resimli hikâye. Çoğunlukla belirli tipleri ele alır. Milliyet gazetesindeki Maruf Bey gibi.

KOMPOZİSYON (Fr. Composition): (ETS) Öğrencilere verilen yazı ödevi. Eski adı «tahrir » Kompozisyon, klasik olmuş bir sınıflamayla, dört türe ayrılabilir: 1. Açıklamalı. 2. Tartışıp-savunmalı. 3. Tasvirli, 4. Hikâyeli.

KOMPOZİZYON : (HBTS) Okullarda düzgün yazı yazma alışkanlığını kazandırmak için öğrencilere verilen yazı ödevi, kalem alıştırması.

KOMPOZİSYON: (EA) Bir konunun dağınık unsurlarını belirli bir düzene sokmaya denir.

Kompozisyon kelimesi geniş bir sahada kullanılır: Edebiyat, musiki, resim, heykel, mimari, dekorasyon gibi güzel sanatların dallarında sık sık geçer. Bu sahalarda kompozisyon muhayyilede canlandırılanların ifade edilmek istendiği sanat dalının gerektirdiği disiplini içinde ortaya konmasında tutulan yoldur.

Edebiyatın içinde kompozisyon ise, duygu, düşünce ve hayallerin düzenli, açık ve anlaşılır bir biçimde sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesidir. Kompozisyonda kelimeden cümleye cümleden paragrafa, paragraftan yazı veya konuşmanın bütününe kadar bir düzen bulunur. Bu düzen hem güzelliği, hem de kolay anlaşılmayı sağlar. Buna göre kompozisyonda “düzenli yazma ve konuşma sanatı” denebilir. Kompozisyonun temel malzemesi dil, konusu ise görülen, duyulan, hissedilen her şeydir.

Her kompozisyonun giriş, gelişme ve sonuç bölümleri vardır. Giriş bölümünde yazının konusu genel olarak anlatılır. Gelişme bölümünde konu geliştirilir. Bunun için yardımcı fikir ve örneklerden faydalanılır. Sonuç bölümünde ise, konu ile ilgili ana fikir kısa ve kesin bir dille belirtilir.

Kompozisyon yazarken konu ile ilgili maddeler toplanır (buluş), bunlar bir sıraya konur(düzenleyiş),yazı şekli verilir (anlatış).

Kompozisyonda ana fikirden ayrılmamaya, bir birlik sağlamaya, ana fikir bakımından elemanların bütününe göre tam bir denge kurmaya, üslûbun canlılığını korumaya dikkat edilir.

Eskiler, kompozisyona inşa, takrir, kitabet gibi adlar vermişlerdi.

KONFERANS (Fr. Conférence): (ETS) Bir konuda, konuşanın bilgi, görüş ve duyusuna dayanan konuşma türü.

KONFERANS (Tür): (E.Ten.) Öğretici edebiyat şekillerindendir; halka bir şey öğretmek için yapılır. Hitabet türündendir, fakat konferansçı bir hatip değil, konuşan bir kimsedir. Her türlü konu konferans şeklinde verilebilir.

KONFERANS: (EA) Dinleyicilere herhangi bir konu hakkında bilgi vermek gayesiyle yapılan konuşmalara denir. Konferanslar tek kişi tarafından genellikle kapalı mekânlarda verilir.

Konferansın konusu edebiyat, sanat, ilim vb. çok çeşitli sahalarda olabilir. Belli gayelerle yapılan ilmi toplantıların bazıları da bu adla anılır.

Konferansın yeri, günü, saati ve konusu önceden açıklanır. Milletlerarası meseleleri konu alan toplantılara da konferans denir. Paris Konferansı, Londra Konferansı gibi.

KONFERANS: (MTBE) Fuad Köprülü'nün "Türk Edebiyatına Umumi Bir Bakış" adlı yazısı, Türk edebiyat tarihi üzerinde, geniş araştırmalarla elde edilmiş bilgi ve görüşlerin konferans şeklinde söylenmiş bir örneğidir. Akademik hitabet ya da akademik konferans denilen hitabet şekli budur. İlim, fen ve sanat alanlarındaki

bilgilerin, tecrübe, görüş ve fikirlerini dinleyicilere anlatarak, onlara zevkli ve faydalı saatler yaşatan, akademik hitabet yapan hatiplerin sözlerine, genel olarak konferans adı verilir.

KONFERANS (Conference): (TDK) Bilim iddiası taşıyan konuşma. KONFERANŞCI, Conférencier).

KONSEPTİZM (Fr. Conceptisme): (ETS) Sağlam ve doğru olmasa da, çok ilgi çekici yeni düşüncelerle nesirde söz sanatlarını bolca kullanmaya dayanan tutum. W. Shakespeare'in ilk komedyelerinde de görülür.

KONSTRÜKTİVİZM (Fr. Constructivisme): (ETS) 1924'te Sovyet Rusya'da gelişen bir edebiyat ve sanat akımı. Her tür ve biçimdeki edebiyat eserlerini, ideolojik kavramlarla başdaştırmaya çalışan bir çığır. Modern teknik gelişimin, «sür'at, ekonomi ve kapasite»siyle, edebiyat eserleri arasında ilgiler kurmaya, çalışıılar. Bu teoriyi şair K.Zelinsiky ortaya attı, arkadaşları I. L. Selvinskiy ve Vera İnber savundular. / Tiyatro sahnesinde mekanik ve fizik araçlarla bir etki havası yaratma temeline dayanan yeni bir çığır.

KONU: (ETS) Üzerinde söz söylenen, yazı yazılan; ya da eser meydana getirilen fikir ve madde. Mevzu.

KONU: (EA) Yazıda, konuşmada, düşünceye dayalı herhangi bir eserde ele alınarak işlenen fikir, olay veya duruma denir.

KONU (Fr. sujet) (es.t. mevzu): (YTS) Bir yapıta temel olan duygu, düşünce, durum,yargı,olay.

KONU BİRLİĞİ: (EA) Yazar veya sözle anlatılanların bir anakonu etrafında toplanmış olmasına denir. Bütün duygu ve düşüncelerin bir konuya yönelmesi, onu destekler durumda olması halidir.

Klasik tiyatroda ele alınan olayın tek oluşu hali de konu birliğidir.

KONU BİRLİĞİ (Fr. unité d'action): (YTS) Üç birlik kuralı.

KONU DIŞI (Fr. digression) (es.t. ititrat, sadet harici): (YTS) Konuşma ya da yazıda asıl konunun dışında kullanılan sözler, yazılan bölüm.

KONULUK (Motif): (TDK) Konu olarak alınan fikir.

KONUŞMA: (EA) Sözlü kompozisyonudur. Herhangi bir konu bir plana göre dinleyicilere anlatılır. Konuşmacı, anlatacağı konunun planını zihninde tasarlar. Ana konuyu destekleyecek yan fikirleri, ne zaman, nerede kullanacağını tespit eder ve yeri gelince kullanır.

Konuşmada fikrin anlaşılır, açık-seçik bir ifade içinde verilmesi, konuşmanın dinleyici kitlesine göre düzenlenmesi ve yine dinleyicinin anlayacağı konuları ihtiva etmesi önemli hususlardır.

Konuşma hazırlıksız (irticalen), hazırlıklı (tasarlanmış) olmak üzere ikiye ayrılır.

Konferanslar, tartışmalar, münazaralar, açık oturumlar meclis müzakereleri sözlü kompozisyona girerler.

KONUŞMA (Musahabe, Causerie): (TDK) Bir konuyu, iddiasız olarak inceleyen söylev.

KONUŞMA (Fr. conférence): (YTS) Bilim savı taşıyan ve bir konuyu inceleyen söylev.

KONUŞMA DİLİ: (ETS) Cümle kuruluşu, söyleyişi, kelime kadrosu bakımından yazarların yazdığı gibi değil de, büyük vatandaş topluluğunun söylediği gibi konuşulan dil. Türkçenin konuşma dili ve yazı dili olarak ayrıcalık göstermesi Ortadoğu İslam kültürüne girmesinden ve medreselerin kurulmasından sonra başlamış olsa gerektir. Osmanlıcanın medrese öğrenimi görenlerce hem yazıda hem konuşmada kullanılması da bunun sonucudur. Tanzimatın başına kadar Türk halkı kendi devletinin çıkardığı yasaları bile anlayacak durumda değildi. Bugün bile hukuk dilimizi her lise yi bitiren anlayamaz. Tanzimatta başlayan dil sadeleşmesi Servet-i Fünun çağında gene bırakıldı. Milli edebiyat akımının en başarılı yönü konuşma diliyle yazı dilinin elden geldiğince birleştirilmesine çalışmak olmuştur. Bu ayrıcalık Cumhuriyet çağında tam ölçüde olmasa bile kaldırılmış sayılabilir. Gene de öğretim görmüşlerin konuşması ile, görmemişlerin konuşması arasında bir takım ayrıcalıklar vardır. Konuşma ve yazı dilleri arasındaki ayrıcalık, ne ölçüde olursa olsun, en uygar uluslarda da görülür. Yazı dili her çağda ve her ülkede konuşma dilinden daha derli topludur. Buna karşın, konuşma dili, daha rahat ve daha içtendir. Fransız şair Paul Valery, konuşma dilinden bir şiir dili çıkarmayı, şairin görevi sayar: «Dil dediğimiz genel ve pratik bir elemandır, bu nedenle gerektiği ölçüde kaba saba bir alettir, çünkü herkes ona kendi ihtiyacına göre el atar, kendi ihtiyacına göre onu adapte eder ve kendi kişiliğine göre dili bozmak eğilimindedir... Şairin problemi bu pratik alet içinden aslında hiç de pratik olmayanı bulup çıkarmak olmalıdır.»

KONUŞMALI ÖYKÜ: (YTS) Bir olayın, araya yazarın açıklama ve anlatımı girmeden, kahramanların karşılıklı konuşmasıyla oluşan öykü.

KONT (Fr. Conte): (ETS) Ortaçağda, önceleri manzum olarak yazılmış alaylı ya da ciddi hikâye türü. XIII. - XIV.yüzyıllarda dinsel ve didaktik bir özelliğe büründü ve

nesirle yazılmaya başlandı. Kontlar çoğunlukla küme halindedir: Boccaccio'nun Decameron'u gibi. XIX.-XX. yüzyılda romanla hikaye arası bir özellik kazanmıştır.

KONTRANDÜ (Fr. Comptendu): (ETS) Görüleni olduğu gibi ve bütün ayrıntıları ile anlatan yazı türü. İnceleme ve rapor karşılığında da kullanılmaktadır.

KORKULU ROMAN (Romande terreur): (TDK) İçinde cin, hayalet, hortlak gibi korkunç şeyler anlatılan ve romantik öncesi devrinde sürüm bulmuş olan roman türü.

KOSTÜM (Fr. Costume): (ETS) Tiyatroda sanatçıların giydikleri.

KOŞUK (Fr. poésie, poème) (es.t. nazım): (YTS) Hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan uyaklı söz dizisi.

KOŞUK BİÇİMLERİ (es.t. eşkal-ı nazım, nazım şekilleri): (YTS) Koşukların, dize düzeni ve uyak yönünden aldıkları biçim.

KOŞUKÇA (es.t. manzume): (YTS) Koşuk biçiminde yazılan, imge ve şiirsellikten yoksun parçalara verilen ad. Bkz. Koşuk.

KOŞUKÇU (Fr. versification) (es.t. nâzım): (YTS) Koşuk yazan, koşuk dizen.

KOŞUKLU (Fr; en vers) (es.t. manzum): (YTS) Koşuk biçiminde yazılmış olan (yapıt). Bk. Koşuk.

KOŞUKLU MEKTUP (Fr. épître) (es.t. manzum mektup): (YTS) Koşuk biçiminde yazılmış mektup.

KOZMOPOLİTİZM (Fr. Cosmopolitisme): (ETS) Edebiyat ve sanatta yabancı etkilere kolayca kapılma.

KÖSNÜLİ (Fr. érotique): (YTS) Genellikle benimsenmiş ar duygusuna aykırı düşen, özellikle cinsel sevi çözümü ve betimlemelerine aşırıca yer veren (yapıt).

KÖY ROMANI (Tür): (E.Ten.) İlk zamanlar kır ormanı adı verilen, konusu kırlardan, kırdan yaşayanlardan seçilen hikâyelere son zamanlarda köy romanı adı verildiği olmuştur. Bu, eski kır romanlarının resimsi ve şairce tasvirlerine karşı köyde yaşayanların sosyal, ekonomik bakımdan hayatlarını incelemektedir.

KÖY ROMANI (Roman rustique): (TDK) Konusu köy havası ve özellikleri içinde gelişen roman.

KÖY ROMANI (Fr. roman rustique): (YTS) 1- Konusu köy havası ve özellikleri içinde gelişen roman. 2- Köy yaşayışını, köylerin toplumsal sorunlarını konu edinen roman.

KRİTİK: (ETS) Bk. Tenkit. Eleştirme.

KRİTİK: (EA) Bk. Tenkit.

KRONİK (Fr. Chronique): (ETS) Bk. Fıkra.

KRONOGRAFİ (Fr. Chronographie): (ETS) Anlatılan şeyin zamanını tasvir etmek. Tarihi romanların belkemiğidir.

KRONOGRAFİ (Kom.): (E.Ten.) Anlatılan şeyin geçtiği zamanın tasviri demektir.

KRONOLOJİ (Fr.Chronologie): (ETS) Zaman sırasına göre düzenleyiş.

KRONOLOJİ: (EA) Tarih sırasına denir. Bir şeyin meydana geldiği tarihi gösterme işidir.

Hikâye, roman, tiyatro gibi edebi türlerdeki eserlerde geçen olayları oluş sırasına göre ayarlanmasına ise kronolojik düzenleme adı verilir.

KRONOLOJİK DÜZENLEME: (ETS) Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde olayların anlatışına, oluş sırasına uydurmak metodu.

KULAK UYAĞI (es.t.kulak için kafiye): (YTS) Uyak hecelerinin eski harflerle yazılışça değil, sesçe benzeşmeleri.

KULİS (Fr. Coullisse): (ETS) Tiyatroda, sahnenin arkasında bulunan kişinin, sahne arkası.

KUMPASÇILIK (Cabale): (TDK) Bir sahne eserinin tutunmasını sağlamak veya onu gözden düşürmek için çevrilen dolap.

KUMPASÇI TAKIMI (Cabale): (TDK) Kumpasçılık için işbirliği edenler takımı (KUMPASÇI, Cabaleur).

KUPLE (Fr. Couplet): (ETS) 1.Şarkı ve türkü de nakarattan önceki bölüm. 2. Chanson de geste'lerde aynı yarım kafiye ile biten mısra kümesi. 3. Trajedilerde tiral. 4. Politik yergi şiiri.

KUPÜR (Fr. Coupure): (ETS) Kesik. Dergi ve gazetelerden kesilip saklanan yazı parçaları.

KURAL (Fr. règle) (es.t. kaide): (YTS) Her alanda uzun araştırma ve denemelerden sonra ortaya çıkmış genel yargı. Eylemlerin, işlemlerin; koşuk biçimleri, ölçüler, uyaklar, türler.. gibi yazınsal sorunların doğruluğu kurala uygunlukla sağlanmış olur.

KURALCI ELEŞTİRME (Critique dogatique): (TDK) İzlenimci eleştirmeye karşıt olarak belli bir takım kurallara göre yapılan eleştirme.

KURALLI: (HBTS) Belli bir kaideye göre yapılmış, kıyasi (Kuralsız: Kaide dışı gayri kıyasi).

KURULUŞ: (ETS) Kompozisyonun biçim yönü. Bk. Kompozisyon.

KURULUŞÇULUK (Structuralisme): (TDK) Yirminci yüzyıl başlarında çıkan ve sanatta bir şeyin parçalarından ziyade bütününe kuruluşuna önem veren öncü hareket.

KUŞKU PSİKOLOJİSİ: (ETS) Sanat ve edebiyat tutumu psikolojik realizme uyan sanatçılarda görülen özellik. İnsan duygularından «korku» ve «kuşku»yu işlemeye meraklı olan yazarlar için kullanılıyor. S. Freud ve F. Dostoyevski, gibi Bk. Psikolojik Realizm.

KUVVE-İ Şİ'RÎYE: [KF(Osm.-Fr.)] Lyriphorme.

KÜBİZM=CÜBİSME: (EL) Avrupa'da yeni ve edebi bir meslek.Bay Behcet Yazar'ın "genç şairlerimiz ve eserleri" isimli kitabında kübizme dair şu mâlumat veriliyor:

"Kübizme esasen (İpressionisme)e karşı aksül'âmel olarak resme mahsus bir yenilik iken daha sonraları edbiyat alemine intikal etmiş ve (Simültanisme)in, yani (Hemzemanıyetçilik)in ve ayrı ayrı yerlerde geçen şeylerin birlikte ve aynı zamanda cereyanının tasavvur ve tasviri sisteminin(Le goût de pele-mele)ile, yani karmakarışıkta hoşlanma zevki ile birleşmesinden doğan bir sanat ereyanı halini almıştır.Kübistlerin eserlerinde karmakarışık görünen imajlara ve darmadağın kelimelere tesadüf edilmesi bundandır."

KÜÇÜK BEYİT: [KF(Osm.-Fr.)] Versiculet.

KÜÇÜK HİKÂYE: (ETS) Bk. Hikâye. (E.Ter.)

KÜÇÜK HİKÂYE: (MTBE) Romanın daha kısa bir konu ve daha küçük bir çerçeve içinde yazılan şeklidir. Hikâyelerde, hayat vakalarını ancak teferruat mahiyetinde olanları üzerinde kısaca durmaya çalışılır.

KÜÇÜK NAZM: [KF(Osm.-Fr.)] Versiculet.

KÜLLİYAT: (HBTS) Bir yazarın ve şairin bütün eserlerinin veya bütünüyle bir mevzuu içine alan seri, lat.corpus: Külliyyat-i Sadi, Külliyyat-i Ziya Paşa.

KÜLLİYAT: (EA) Ortak özelliği olan eserlerin bütününe denir. Bu eserler bir seri meydana getiriler. Ortak özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Aynı yazarın eseri olması: Külliyyat-ı Namık Kemal gibi...
2. Aynı konu etrafında olması: Külliyyat-ı hikmet gibi...
3. Aynı türde olması: Külliyyat-ı tıp gibi...

KÜMELEME (Fr. Accumulation): (ETS) Anafikri geliştirmeye yarayan ayrıntıları ardarda sıralama.

KÜMELEME: (YTS) Ana düşünceyi geliştirmeye yarayan yardımcı düşünce ve ayrıntıları belirli bir düzen içinde sıralama.

KÜTÜPHANE: (ETS) Bk. Kitaplık. / Kitap satılan yer, kitabevi.

L

LÂ-EDRİ: (ETS) Sözlük anlamı: «bilmem»; edebiyattaki anlamı: «Yazarı belli değil». Eskiden, şairi bilinmeyen şiirlerin altına yazılırdı. Günümüzde bunun yerine «anonim» sözü kullanılıyor.

Edeb bir tâc imiş nur-i Hudâ'dan,
Giy ol tâcı da kurtul her belâdan.

Lâ-edri

LÂF: (ETS) Söz, lakırdı.

LÂFZ (Lâfız): (ETS) Ağızdan çıkan ,söz. Belâgatçılara göre ikiye ayrılır:

1. Lâfz-ı mühmel: Anlamsız söz (edatlar v.b. Buna «harf» adını vermişlerdir.)

2.Lâfz-ı mu'teber: Anlamlı söz (kelime)

LÂKONİK (Laconique): (TDK) Pek kısa ve pek özlü (söz). (LAKONİKLİK, Laconisme)

LÂTİFE: (ETS) Şaka, güldürücü fıkra. Çoğulu «letaif»: Letaif-i Nasreddin Hoca (Nasreddin Hoca latifeleri, fıkraları). Bk. Fıkra.

LÂYİHA: (ETS) Bir konuda görüş, düşüniş bildiren yazı. Tasarı.

LEJANDER (Fr.Légendaire): (ETS) Destâni, epik, mitolojik, efsanevi.

LETRİZM: (EA) Harfçilik. Hiçbir şey anlatmayan, sadece harflerin sesleri arasındaki münasebet üzerine kurulan şiir anlayışına denir. XIX.yüzyılda doğdu. Öncülüğünü şair İso-dore İsou'nun yaptığı bu şiir anlayışının birkaç örneğini Türk edebiyatında da görürüz.

Örnek:

Takatakara mankara
Velelûke kûlike
Yava yav puf
Feseyeseyesnen fekkeadebekkey
Tubukum hâ
Hû hû hû
Maskitirana
Âteşi tanim beyki tanim tâvâ
Hompada limpada limpampa
Kubidipdibiya.

LETTRE: [KF(Fr.-Osm.)] Harf,yazı.Mektub,name.Tahrîrat,tezkire.

LİBELLE: [KF(Fr.-Osm.)] Risâle-i hicviye.

LİRİK (Fr. Lyrique): (ETS) Eski Yunanistan'da lyra (lûra) (Fr.lyre [lir] denen bir sazla çalınıp okunan şiir. Bugün, insan duygularının çok etkili ve coşkun anlatıldığı şiirlere deniyor.

LİRİK (Lir.): (E.Ten.) 1. Manzumeler için kullanılmakta olan bu söz, eskiden lir adı verilen çalgı ile söylenen şiirleri nitelerdi. 2. Şimdi ise, şarkı gibi söylenmeyen fakat temleri ile ilk çağlardaki halini sürdüren manzumelere denir; yani şairin ruhunda bazı olayların uyandırdığı duyguların nazımlanması demektir. Bu anlamda, hikayeci olan epope ile şahısları aksiyon halinde gösteren dram karşıtı olur. Bu çeşit manzumeler, bir heyecan anlatır, bu heyecanla ferdi olur; kolektif duyguları anlatır. Geniş anlamda, coşkun, canlı anlatımlı nesirler için de kullanılır.

LİRİK=LİRİQUE : (EL) Bir duyguyu kalbe doğduğu gibi anlatan şiir manasına kullanılır bir tabirdir.Saz demek olan Lyre kelimesine nisbet edilmiştir.Eski şairlerin manzûmelerin saz ile terennüm etmesi,lirik şiirlerin de kalb duygusuna terceman olması dolayısıyla bu vasfı almış olsa gerektir.

İlk lirik şairler, Yunanistan'da yetişmişti. Bunlardan Orphe=Orfe mersiyeleriyle, Linüs dinî manzûmeleriyle, Tryte ve Pindar vatanî eserleriyle Sapho=Alcée ise garamî şiirleriyle ün almışlardır.

Bugün lirik kelimesinin ifade ettiği mânalar, evvelce hicrî ilâhi, vatanî, garâmî ve sâire gibi kelimelerle anlatılırdı.

Bizde (Yunus Emre)ile (Fuzulî) halk ve divân şairleri içinde en büyük lirik şair olmak üzere gösteriliyor.

LİRİK: (HBTS) Eskiden lir çalınarak söylenen şiir, şimdi bu şiir özelliğinde olan şiir. Duyguları içli bir dille anlatan şiir. Başka edebi çeşitler ve musiki eserleri için de kullanılır. Lirizm: Lirik olma hali.

LİRİK: (Garami, Lyrique): (TDK) 1.Özlük duyguları coşkun bir dille anlatan. 2. Nazmın bu türüsü. 3. Bu türül yazan şair.

LİRİKLİK (Lyrisme): (TDK) Özlük duyguların ilhamıyla olan coşkun ifade.

LİRİK DRAM (Dramelyrique): (TDK) Baştan başa veya yer yer müzikli olduğuna göre operaya veya komedili operaya denir.

LİRİK KOMEDİ (Comédie lyrique): (TDK) Komedili opera anlamdaşı.

LİRİK KOŞUK (Poésie lyrique): (TDK) 1. (Eski Yunanlılarda) Lir çalarak okunan koşuk. 2. (Şimdi) Ditiramb, od ve koronun ortak adı. 3. Kişinin kendi duygularını coşkun bir dille anlatan koşuk.

LİRİK ROMAN (Roman lyrique): (TDK) Konusu özlük duygulara dayanan ve coşkunun bir dille yazılan roman.

LİRİK ŞİİR: (TET) Duyurucu şiire deniyor.

LİRİK ŞİİR: (EA) Kalbe doğan duyguları coşkulu bir dille anlatan şiirlere denir. Daha çok din, tabiat, aşk, hasret, gurbet, ölüm ve vatan temleri etrafında ferdi duygulanmaları dile getirir.

Her milletin ilk şairleri, şiirlerini saz eşliğinde söylerlerdi. Eski Yunan edebiyatında da şairler şiirlerini “Iyra” (liı)denilen telli bir sazla söylediklerinden bu tür şiirlere Batıda lirik şiir denmiştir. Bizde, Tanzimat döneminden sonra, kemençeye benzer bir çeşit telli saz olan rebaba dayanarak “rebabi” teriminin de kullanıldığını görüyoruz. “Gınaî” de aynı anlamda kullanılmıştır. Yahya Kemal de lirik karşılığı “Âşık”ı teklif etmişti.

Lirik şiirin edebiyatımızdaki ilk örnekleri Divanü Lügati’t-Türk’te yer alır. Divan edebiyatında, özellikle gazeller, murabbalar, şarkılar; halk edebiyatında koşmalar, semailer lirik şiir türüne örnek verilebilir.

Örnek:

Mersiye
Tıfl-ı nazeninim unutmam seni
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telh-kâm eyledi firakın beni
Çıkarma hatırdan o tatlı diller
.....

Âkif Paşa

LİRİK ŞİİR: (MTBE) Destan şiiri gibi, sazlarla söylenen ve her çeşit insan duyguları dile getiren bir Yunan şiiri de lirik şiirdir. Bu şiire, lirik sıfatı, genel olarak Iyre isimli, Yunan sazıyla birlikte terennüm edildiği için, sonradan verilmiştir. Eski Yunan edebiyatında bu tarz şiirin en önemli şairi, Sapha isimli Yunan kadın şairidir.

LİRİZM (Fr.Lyrisme): (ETS) İnsan duygularının çok etkili ve coşkunun, olarak anlatılması. Bu yolda yazan şairlerimizin en ünlüleri: Yunus Emre, Fuzuli.

LİRİZM: (E.Ten.) Tanrı, tabiat, sevgi, ölüm... gibi «ortak temalar üzerinde kişi duygusunun tutkulu anlatımı» demektir.

LİRİZM: (MTBE) Duyguların coşkunun, duyurucu bir ifadeyle söylenmesi veya yazılması. Sazlarla birlikte söylenen şiirlerin bıraktığı tesir ölçüsündeki duyuruculuk. Bu kelimenin aslı Yunancadır. Eski Yunan şairleri, şiirlerini Lyre adlı bir sazla birlikte

söylerlerdi. Duyguların coşkun, duyumcu bir ifadeyle söylenmesi veya yazılması.Sazlarla birlikte söylenen şiirlerin bıraktığı tesir ölçüsündeki duyuruculuk.

LÏTTEAÏRE: [KF(Fr.-Osm.)] Edebiyata mensûb ve müte'âllik,edebî.

LÏTTEAÏRE CRÏTIQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Tenkîd-i edebî.

LÏTTERATURE: [KF(Fr.-Osm.)] Edebiyat,ulûm-u edebiye.Bir kavim ve memleketin âsâr-ı edebiyesi.

LUB-İ TAKLÏD: (ETS) Taklit oyunu, oyun, tiyatro.

LU'BÏYAT: (EA) Oyun gösterme, hokkabazlık, tiyatro oyunu demektir. Kelimenin kökü lu'b'dur. "Oyun, eğlence" anlamındadır. Lu'b-ıTaklit ise taklit oyunu, tiyatro oyunu; lu'-betgâh , oyun yeri, panayır, tiyatro karşılığıdır. Lu'b ve bu kökten çıkmış kelimeler Divan edebiyatında sık geçer.

LUGAT: (ETS) Söz, kelime. / Sözlük.

Tarz-ı selefte tekaddüm ettim;

Bir başka lûgat tekelleme ettim.

Şeyh Galib

LUGAT: [KF(Osm.-Fr.)] Dictionnaire.

LUGAT: [KF(Osm.-Fr.)] Langue.

LUGAT İLMÎ: [KF(Osm.-Fr.)] Glossalgie.

LUGAT KÏTABI: [KF(Osm.-Fr.)] Glossaire.

LUGAT KÏTABI: [KF(Osm.-Fr.)] Lexique.

LUSTER: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatrolarda sahne-yi temaşaya konulan oyunları alkışlamak üzere tiyatro sâhibi tarafından ücretle tutulan adam.(Bu gibi sahte alkışçılar halkın enzarına görünmek üzere daima avizenin altında oturdukları için böyle tesmiye edilmişlerdir.)

LYRÏPHORME: [KF(Fr.-Osm.)] Kuvve-i şi'riye, tabiat-ş şi'riye.Şâ'irlik.

LYRÏSME: [KF(Fr.-Osm.)] İlhmât-ı şi'riye,teheyyüc-ü şâ'irane.

M

MACERA ROMANI (Tür): (E.Ten.) Romanların şehir dışlarında, denizlerde geçen olayları konu olan ve böyle yerleri tasvir etmeye çalışan kısmına denir. Don Kişot birinci tip, Robenson Crusoe de ikinci tiptendir.

MACERA ROMANI (Roman d'aventures): (TDK) Hayalin ve fantezinin coğrafya ve bilim konularıyla ustaca karıştırılmış olduğu meraklı gezi ve bilinmeyen diyarlar yolculuğu romanı.

MACERA ROMANLARI: (MTBE) Bu romanlar, aşk, polis maceraları gibi değişik maceralar olabilir. Bazı büyük romancıların elinde bu maceralar, güzel ve manalı eseler haline girebilir.

MAHALLİLEŞME: (MTBE) "Türk edebiyatının, kendi içinden yerlileşmesi ve millileşmesi demektir." Bu akım, Tanzimat edebiyatına yerli ve milli bir sanat çeşnini vermek bakımından besleyici vazife görmüştür.

MAHZUF : (EL) Eski yazıda noktasız harflerle yazılmış manzum ve mensur söz. Buna mühmel ve mücerred de derler.

MAKALE: (ETS) Edebiyat türü. Bir yazarın, herhangi bir konuda, kendi görüş, duyuş ve düşünüşlerini, okuyucuya benimsetmek amacıyla yazdığı kesin sonuçlu yazı çeşidi. İşlediği konuya göre isim alır: Politik makale, toplumsal makale, askeri makale... gibi. Bizde ilk makaleyi Tercüman-i Ahvâl gazetesinin ilk sayısında Şinasi yazmıştır. 1859. Bk. Başmakale.

MAKALE : (HBTS) Bir madde hakkında söylenilen veya yazılan şey. Söz, nutuk, bend, bahis musiki hakkında uzun bir makale yazdı. Gazetelerdeki makaleleri ona büyük ün kazandırdı.

MAKALE: (EA) Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi ileri sürmek, savunmak veya desteklemek için yazılan yazılara denir. Konu üzerinde yapılan inceleme ve araştırma sonuçlarına göre deliller gösterilir. Bu yönüyle fıkradan ayrılır.

Makaleler gazete ve dergilerde yayımlanır.

Makale yazarı okuyucuyu ikna etmek içindüşünce ve görüşlerini belli bir plan içinde ortaya koyar: Ayrıntılar vermeden konuya girer (giriş); konuyla ilgili sağlam bilgi ve belgeler belirtilir (gelişme); belli bir sonuca ulaşılarak ana fikir oluşur (sonuç).

Yazar, dikkat çekmek için makalesine çarpıcı başlık koyar. Okuyucunun asıl ilgisini çeken giriş ve sonuç bölümleri olduğu için bütün hünerini bu bölümlerde gösterir.

Her çeşit konuda makale yazılabilir: Edebiyat, sanat konularında, tarihi, askeri, dini, siyasi alanlarda, fikri ideolojik vb.

Makale bütün dünyada gazete ile birlikte doğmuş ve gelişmiştir.

Türkiye'de ilk makaleyi Şinasi (1626-1871), Agâh Efendi (1832-1885) ile birlikte çıkardığı Tercüman-ı Ahvâl (1860)de yayımlanmıştır.

Türk edebiyatında makale yazan belli başlı isimler şunlardır: Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmed Midhat, Ebuzziya Tevfik, Şemseddin Sami, Hüseyin Cahit Yalçın, Süleyman Nazif, Ziya Gökalp, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halid Karay, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Erol Güngör.

MAKALE: (MTBE) Şinasi'nin "Tercüman-ı Ahvâl Mukaddimesi" adlı yazı, Türkiye'de Türk gazetecileri tarafından çıkarılan ilk gazeteyi tanıtmak maksadıyla yazılmış kısa bir makaledir.

MAKALE: (YTS) Bir görüşü savunmak ya da bilgi vermek için gazete ve dergilerde yayımlanan başlıklı, imzalı yazı. (Toplumsal makale, bilimsel makale, siyasi makale.. . vb.)

MAKALE: [KF(Osm.-Fr.)] Article.

MAKALE: [KF(Osm.-Fr.)] Message.

MAKAME : (HBTS) Nutuk şeklinde ve her biri ayrıca bir bahse ait makalelerin her biri.

MAKARONİK (Fr. Macaronique): (ETS) İki ve daha çok dilin karıştırılmasıyla yazılan şiir. Avrupa'da, daha çok Latince ile yerli dil karıştırılıyor. Bizdeki «Mülemma» karşılığı. Bk. Mülemma.

MAKET: (ETS) Tiyatroda dekor taslağı. (E.Ter.)

MAKYAJ: (ETS) Bk. Makyaj.

MAKİYAJ: (ETS) Tiyatro ve sinema da sanatçıların yüzlerinde boya ve başka maddelerle yapılan tuvalet ve değişiklikler.

MÂNÂ: (ETS) Anlam.

MANİYERİZM: (ETS) Üslupta yapmacılık, özenticilik.

MANYÂ-I ŞİİR: [KF(Osm.-Fr.)] Métromanie

MANZUM: (ETS) Nazımla, ölçülü söz ya da yazı.

MANZUM: (E.Ten.) Nazım haline konmuş, nesirden başka türlü görülecek şekilde düzenlenmiş olan söz veya yazı.

MANZUM : (EL)Ölçülü ve âhenli sözdür ki en güzel olanlarına manzum şiir denilir.

MANZUM : (HBTS) Nazım halinde yazılmış eser. Fr. poema 2. Estetik değeri haiz olmayan, şiir sayılmayan, vezinli ve kafiyeli söz.

MANZUM: (EA) Ölçülü ve âhenli söz; nazım şeklinde kaleme alınmış eser.

MANZUMESER: (MTBE) Nazım şeklinde yazılan esere, manzum eser denir. Manzum yazılar, bir takım ölçülü mısralarla meydana gelir.

MANZÛM ESER: [KF(Osm.-Fr.)]Poéme.

MANZÛM FACİ'A: [KF(Osm.-Fr.)]Moralité.

MANZÛME FASLI: [KF(Osm.-Fr.)]Chant.

MANZÛME: [KF(Osm.-Fr.)]Poéme.

MANZUME (Tür): (E.Ten.) Şiir ile eşanlam olarak kullanılır. Nazımlanmış yazı parçalarıdır. Manzum olan her esere, manzume denir.

MANZUME: (ETS) Nazımla yazılmış parça; genel anlamda, şiir.

MANZUME: (EA) Vezinli ve kafiyeli manzum parçaya denir. Daha ziyade öğretici mahiyetteki eserler akılda kolay kalması istenen düşünceler bu şekilde yazılırlar. Estetik kaygı taşımazlar.

Eskiden şiire genellikle bu isim verilirdi. Yakın zamanlarda çocuk şiirlerine manzume denmiştir.

MARŞ: [KF(Osm.-Fr.)]Hymne.

MARŞ: [KF(Osm.-Fr.)] Marche.

MARTİALİZM(Fr. Martialisme): (ETS) Bk. Epigram.

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)]Conte.

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)] Fable.

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)]Histoire.

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)]Mythe

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)]Racontage

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)]Roman

MASAL: [KF(Osm.-Fr.)]Conteur, euse

MASQUE: [KF(Osm.-Fr.)] Tiyatro oyuncularının çehreyi istedikleri gibi tebdil etmek hasse ve kabiliyetleri.

MEAL: (ETS) Mana, anlam, kavram.

MEÂNİ: (EL) Belâğatın ayrıldığı üç fenden biri. Lafzın mukteza-yı- hal ve makama mutabakatini öğreten ilmin adı. (bu tâbire bak)

MEBHAS : (HBTS) Bir bahse ait yazı, makale veya fasıl, kısım, bölüm, mebahis-i ilmiyye.

MECELLE : (HBTS) Kitap, dergi, mecmua, broşür, risale. Edebiyata ait güzel bir mecelledir.

MECMUA : (HBTS) Seçilmiş şiir musiki eserleri vs. toplayan dergi.

MECMÛ'A: [KF(Osm.-Fr.)] Anyhologie.

MECMUA: (ETS) Dergi. / Derleme. (Mecmua'yi eş'ar: Şiir kitabı).

MEDRAL (Methal): (ETS) Giriş, başlağıç.

MEHD-BİMA-YÜŞBEHÜZZEM: (ETS) Yerer gibi sözlerle öven şiir.

MEKANİZM: (ETS) Bk. Determinizm.

MEKTEB: (MTBE) Servet-i Fünun Edebiyatı'nın bir başka adı, Edebiyat-ı Cedide'dir. Aynı edebiyat-usta şairin Tevfik Fikret, üstat hikâye ve roman yâzarının da Halid Ziya olması dolayısıyla Tevfik Fikret-Halid Ziya Mektebi ismiyle de tanınmıştır.

MEKTUB (Mektup): (ETS) Yazılı haberleşme aracı. Edebiyat türlerinden biridir.

MEKTÛB: [KF(Osm.-Fr.)] Epitre.

MEKTÛB: [KF(Osm.-Fr.)] Lettre .

MEKTUP (Tür): (E.Ten.) Birbirinden uzakta bulunan kimseler arasındaki yazılı konuşma aracıdır. Bir edebiyat türü sayılması kompozisyon ve üslup nitelikleri bakımındandır. İki çeşit mektup vardır: Biri, bir sanat eseri gibi okunmak üzere yazılmış olanlar, ikincisi de böyle bir şey düşünülmeden olan yazışmalardır. Bunların birinci çeşitten olanları «açık mektup» şeklindedir. Bunların edebiyatça değeri ne olursa olsun mektup türünün temel niteliği olan tabiiilikleri yoktur. İkinci çeşit mektuplar iki kişi arasında yazılan «özel mektuplar» dır. İçten gelme, canlı olma gibi özellikleri bunların edebiyat değerlerini sağlar. Hatta bunlarda çok defa rastlanan anlatım düşüklükleri, imla yanlışları rasgele gibi görülen yazışlar bunların çeşnisini artırır. Ebüzziya Tevfik, Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye kitabında Şinasi'nin annesine yazdığı, bir anneye yazılabilecek tipteki mektupların güzellerinden olan mektubu yayımladığı zaman, Hacı İbrahim Efendi «Büyük yazar dediğiniz adamın bu çocukların yazabileceği mektubu mu büyüklüğüne işarettir» diye anlayışını açıklamıştır.

MEKTUP: (EA) Birbirinden uzakta bulunanların haberleşmesini sağlayan bir yazı türüdür. Kelime Arapçada "yazılmış şey" anlamına gelir: Farsçada name ve eski Anadolu Türkçelerinde bitig, betik, biti denir. En eski haberleşme araçlarından biridir.

Ele geçen ilk mektuplar, ilkaçağda, Mezopotamya'da ve eski Mısır'da kil tabletlere, papirüslere yazılmış parçalardır. Batı'da, XVI. yüzyılda, kağıdın bulunmasıyla yaygınlaşmıştır.

Mektup, XVII. yüzyıldan itibaren bir edebiyat türü olarak gelişti. 1820 yılında mektup zarfının ardından, posta pulunun bulunmasıyla büyük önem kazandı. XX. yüzyılda radyo, telgraf, telefon ve televizyon gibi haberleşme araçlarının yayılması sonucu mektuplaşma önemini yitirmeye başladı.

Dini ve ticari konuda birkaç mektup zamanımıza ulaşabilmiştir: Hz. Muhammed'in, Kitab-ı Mukaddes'teki Petrus'un, Yakub'un, Yuhanna'nın, Yakuda'nın mektupları, Uygurlardan kalan dini ve ticari mektuplar...

İslamiyetten önce ve İslamiyetin ilk yıllarında mükâtebe ve murâsele adı verilen bir mektuplaşma türü vardı. Hz. Muhammed'in çeşitli hükümdarlara İslam'a davetle ilgili gönderdiği mektuplar Allah'a hamd ve sena ile başlayıp veciz bir ifade ile bitiyordu.

Divan edebiyatı döneminde mektup türü düz yazının bir çeşidi sayılan insanın içinde değerlendirilmiştir. Bu dönemde mektuba çok çeşitli adlar da verilmiştir. Dostluk, kardeşlik, sevgi belirten mektuplara muhabbetname, meveddetname, uhuvvetname, rütbece alt durumda olanın üste yazdığı mektuplara arıza, şukka denmiştir. Alçak gönüllülük göstermek için varakpâre sözü de kullanılmıştır. Âşık edebiyatında ise mektup, kâğıt, gam yükü, gönül dili, çile bohçası, nâme gibi adlar almıştır.

Eski mektuplarda, kâğıdın en başına Hû ("O", Allah anlamına gelir) veya Bih (mektubu yerine ulaştırdığı bir tısı kabul edilir) yazılır, sonra elkap (gönderilenin mevkiine uygun sıfatlar) sıralanır, ardından mukaddime veya dibace (besmele, Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e salavat, dua, hal hatır sorma), asıl metin ve hatime (saygı sözleri) yer alır, imzadan önce "dâiniz., kulunuz., elfakir,..., min abdi'l-fakir veya el-hakir, muhibb-i muhlis, muhibbu 'l-müştak " sözleri yazılırdı.

Mektuplar hususi, iş, resmi, siyasi ve seyahat gibi çeşitlere ayrılır. Edebiyat denince akla önce hususi (özel) mektuplar gelir. Tanınmış sanatkârların kaleme aldığı mektuplarla her hangi bir kişinin yazdığı mektupları ayrı tutmak gerekir. Özel mektuplar, birbirleri ile akrabalık, arkadaşlık, tanışıklık, dostluk, meslektaşlık vb. gibi konularla münasebeti olan kişilerin birbirlerine gönderdiği mektuplardır. Bu mektupların konuları sınırsızdır. Samimi, yapmacıktan uzak, içten geldiği gibi yazılmış olmaları en önemli özellikleridir.

Edebi mektuplar ise, herhangi bir sanat problemi üzerine açıklık getirme veya bir tezi savunma maksadı ile yazılan mektuplardır. Bunlar kişiden kişiye gönderilen mektuplar şeklinde olabileceği gibi, basın aracılığı ile bir kişiye veya bütün halka hitaben kaleme alınmış olabilirler. Türk edebiyatında Fuzuli'nin, Namık Kemal'in, Abdülhak Hamid'in, Recaizade Ekrem'in, Ömer Seyfeddin'in mektupları gibi.

Mektuptan faydalanarak, hikâye ve roman yazılmıştır. Yazar bu yolla kişilerin hayatlarını, ruh hallerini, zevklerini, düşüncelerini, endişelerini, ideallerini anlatmanın daha etkili olacağını düşünmüştür. Bu türde, Balzac'ın Vadideki Zambak'ı, Goethe'nin Genç Werther'in Acıları önde gelen eserlerdir.

İş mektupları ise, çeşitli iş konuları üzerine yazılmış mektuplardır. Konularına göre sipariş, soru, satış, tavsiye, müracaat, alacak, dilekçe gibi çeşitlere ayrılırlar. Edebi değerleri yoktur. Sanat, siyaset, düşünce ve ilim adamlarının özel mektupları yazarlarını, onların çevrelerini ve çeşitli konulardaki düşüncelerini aydınlatmaları bakımından önemlidir.

MEKTUP: (MTBE) Uzaktaki insanlarımızla anlaşmakve haberleşmek için yazdığımız yazıdır.Bir edebi nevi olarak mektubun edebi bir konusu olması veya edebi bir üslûpla yazılması gerekir.Edebi mektuplar, çok defa edebiyat tarihi için, hatta umumi tarih için birer kıymetli vesikadır.Çünkü bunlardan,olayların yazar gözüyle görülüp incelenen özellikleri vardır.

MEKTUP (Fr. lette): (YTS) Kişiler, kurumlar, kuruluşlar ve örgütler arasındaki bildirişim yazılarına verilen ad. Genel olarak mektuplar dört türdür: Bkz. özel mektuplar, iş mektupları, yazınsal mektuplar, açık mektup

MEKTUP ROMAN (Fr. romon épistolaire): (YTS) Olguları, kişilerin birbirine yazdıkları mektuplarla geliştirilen roman.

MEKTUPLU ROMAN (Roman épistolaire): (TDK) Olguların, kişilerin birbirine yazdıkları mektuplarla anlatıldığı roman.

MEKTUPSU YAZARI (Epistolaire): (TDK)Yazıları mektup türünde olan yazar.

MEKTUP TÜRÜ (Genre épistolaire): (TDK) Bir yazarın her hangi bir konu üzerindeki düşünce ve duygularını anlatmak üzere konuşma ifadesiyle yazdığı sade, ince ve zarif mektuplar tarzındaki edebiyat türü.

MELODRAM (Fr. Mélodrame): (ETS) Eskiden, yer yer müzikli olan manzum tiyatro. Bugün, çok acıklı olaylarla örülü halk dramı.

MELODRAM: (EA) Modern tiyatrodaki acıklı, korkunç, olağanüstü konular etrafında yazılan, düellolar, çeşitli tuzaklar ve gerilimi yüksek sahneler ihtiva eden hissi oyunlara

denir. Bu oyunlarda trajedi, dram, komedi, hatta pandomima gibi bütün türleri iç içe bulmak mümkündür. VIII. yy. sonlarında görülmeye başlayan melodramlar XIX. yy. boyunca hakimiyetini sürdürmüştür.

Melodram her seviyeye hitap eder ve her seviye kendince bir şeyler alır: Adalet sağlanır, kötüler cezalandırılır, iyilik galip gelir, âşık, yumuşak ve sadıktır, fakir, beceriklilik ve iyilikte zenginden üstündür. Ayrıca vahşet, dertler, ızdıraplı ve ölüm vardır. Biraz sıkıntı, korku, hissi, huzursuzluk, heyecan vericidir ve oyunun popüler olmasını sağlar.

Seyircinin melodramı anlaması için çaba sarfetmesi gerekmez. Bir şey ya ak veya karadır. Karakterler basmakalıptır. Anlaşılması kolay bir dil kullanılır.

Sahneler arka arkaya süratle değişir. Hareketi yavaşlatan uzun konuşmalara yer verilmez. Acıklı ile komik sahneler birbirini takip eder.

XIX. yüzyılda melodram terimi küçümseyici anlam kazandı ve sahnede kullanılmaz oldu. Ancak melodramın unsurları yaşamaya devam etmektedir. Türkiye'de melodramlar tercüme ve adapteyle başlamış, Türk halk tiyatrosuna Batı unsurlarının geçmesine ve yozlaştırmasına sebep olmuştur.

MELODRAM: (MTBE) Fazla heyecan veren, duygulu dram demektir. Melodram, musikili dram manasına gelmektedir. Fakat, ilk zamanlarda bu çeşit eserlerde bulunan musiki, sonraları terk edilmiştir.

MELODRAM (Mélodrame): (TDK) 1. (Eskiden) Bazı yerlerinde müzik çalınan fakat sözleri ezgili olmayan sahne eseri. 2. (Şimdi) Pek acıklı rastlantılar üzerine kurulmuş halk dramı.

MELODRAME: [KF(Fr.-Osm.)] Pek acıklı ve intikam ve hıyanet ve katil gibi hareketle karışık tiyatro oyunu , facia-yı müessere ki bidayet-i ihdasında muzika ve nağmeler ile sahne-i temaşaya vaz' olunur idi.

MENSÛR: (EL) Tabîî konuşma şeklinde olan , yani manzum gibi ölçülü olmayan söz. Bunun manaca en güzel olanlarına mensûr şiir denilir.

MENSUR: (ETS) Nesir halinde olan söz ya da yazı, vezinsiz söz, ya da yazı.

MENSUR (Kom.): (E.Ten.) Nesir (Bk.) olarak yazılmış yazı demektir.

MENSUR: (EA) Nesir olarak yazılmış yazıya denir.

MENSÛR: [KF(Fr.-Osm.)] Prosaique

MENSUR ŞİİR: (ETS) Şiir, ölçülü ve kafiyeli olmasa da olur, diyen sanat anlayışından doğan bir tür. XIX. yüzyılda, Amerikan şairi E. Allan Poe'nun etkileriyle Fransa'da doğdu. Charles Baudelaire bu türde çok yazdı. Servet-i Fünun çağında Halit Ziya

Uşaklıgil'le edebiyatımıza girdi. Ondan sonra Mehmet Rauf vb. de mensur şiirler yazdılar. «Ben yalnız sizin fikrinizde olmakla kalmıyor, daha ileri giderek, bütün şiir eserlerinin manzum olmasını istiyorum. Bu benim kanaatimdir. Yavaş yavaş bir mensur şiir tarzının meydana gelebileceği de ancak şiirle nesir arasındaki farkın tamamen gözden uzak tutulduğunu gösteriyor.» Goethe (Schiller'e mektup).

MENSUR ŞİİR (Tür): (E.Ten.) XIX. yy. sonlarında ilkin Halit Ziya Uşaklıgil tarafından denenmiş olan yazı(Yazar bu yolda yazdıklarını Mensur şiirler adını verdiği bir kitapçıkta toplamıştır).Halit Ziya bu yazı tarzını şöyle tarif ediyor: «Mensur şiirler kısa, küçük, hemen zihne doğdukları gibi kağıt üzerine rasgele atılmış duygulardan, yol üstünde toplandıkları gibi teklifsiz, tasnifsiz çizilivermiş gibi çizgilerden ibaret olacaktır». Yine kendisinin verdiği örnekler bu düşündüğü şekle uygun olmakla sonradan bu yolda yazanlar bunu söz kalabalığı şekline sokmuşlardır.

MENSUR ŞİİR: (EA) Duygu, düşünce ve hayalleri şiirde görüldüğü incelikte anlatan, ancak vezne ve kafiyeye bağlanmayan düz yazı türüdür. Mensure de denir. Bu tür yazılarda iç ahenge şiirde olduğu gibi önem verildiği için cümleler çokluk dilbilgisi kurallarına bağlı kalmaz.

Bu tür XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da doğdu. Şinasi'nin Fransız edebiyatından yaptığı şiir tercümeleleri (1859) edebiyatımızda ilk başarılı örneklerini sergiler.

Recaizade Mahmud Ekrem'in Name-i Seher(1871)ve Zemzemeler (1885)i, Namık Kemal'in İntibah (1876)'ı, Abdülhak Halmid'in Makber Mukaddimesi (1887), Mustafa Reşid'in GözYaşları (1888) mensur şiirin gelişmesine yol açmıştır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in Mensur Şiirler ve Mezardan Sesler(1890)'i, Mehmed Rauf'un Siyah İnciler(1901)'i Ali Nihat Tarlan'ın Güneş Yaprak (1953)'ı, Arif Nihat Asya'nın Heykeltıraş (1924)'ı, Yastığımın Rüyası (1930), Ayetler (1936)'i bu sahada yazılmış diğer eserlerdir.

MENSUR ŞİİR: (MTBE) Kısa nesirlerde bazen şiire yaklaşan özellikler olur.Duygu, görgü, düşünce ve heyecanların nesirle de, nazım musikisine yaklaşan"ahenkli, ritmik bir ifadeyle anlatılmasına mensur şiir denir.Bir kısım Servet-i Fünuncular "nesirle şiir"söylemeyi denemişler, öteden beri nazımla söylenen şiiri küçük mensur şiirler halinde söylemeye başlamışlardır.

MENSUR ŞİİR: (TET) Edebiyatımızda Recaizade'nin de bazı örneklerini verdiği "mensur şiir" in Halid Ziya ile başladığı; Mehmed Rauf Türk halk tefekkürünün ve başkaları gibi bazı takipçiler de yetiştirdiği bilinmekle beraber, bu küçük mensureler;

tıpkı şiirde olduğu gibi "kelime"lere fazla ihtimam göstererek söylenmediği ve hale "kelimelerle" yapılan musiki cümleleri halinde terennüm edilmediği için hakiki mensur şiir anlayışına yabancı kalmışlardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu şiir tarzının meşrutiyet yıllarındaki en kuvvetli mümessili sayılır.

MENSURE: (ETS) Mensur şiir.

MENSURE (Tür): (E.Ten.) XX. yy. başlarında «mensur şiir» de denen yolda yazılan yazılara verilen ad. Bu çeşit yazılar, çok kötüye kullanılmaya başlanmış olan mensur şiir geleneğinin devamıdır. Nesir olarak şiir yazmak, kelime oyunculuğu halini almış, bir takım kelime kalabalığı içinde hiçbir şey söylemeden bir çok lakırdı etmek demek olmuştur.

MESAJ (Fr. Message): (ETS) Bk. Bildiri.

MESH: (ETS) Bk. İntihal.

MESLEK: (ETS) Okul. Edebi meslek. Edebiyat okulu.

MESOLOJİ (Fr. Mésologie): (ETS) Mukayeseli edebiyat tarihinin yardımcı kollarından biri. Etki edenle, etki edilen arasındaki köprülüğü yapan kişi, yer ve durumu inceliyor. Bu köprü çok kere alıcı ve gönderici uluslardan biri dışındaki üçüncü bir ulus oluyor.

METAFİZİK ŞİİR (İng. Metaphysical poetry): (ETS) XVII. yüzyılda İngiliz şairi John DONNE'un başlattığı ve XX. yüzyılda İngiltere ve Amerika'da yeniden canlandırılan bir şiir akımı. Romantik şiire bir tepki sayılabilir. Romantik şiirde örneğin seven ve sevileni kumrulara benzeterek gerçeğe uygun düşmez. Metafizik şiire göre sevenle sevilen birbirini tamamlayan iki yarıdır, hatta ikisi bir varlık sayılabilir. Platonik aşk da gerçek aşk değildir. «Şiir günden güne metafizliğe yaklaşıyor, bir bilgi yolu oluyor ve varlığın köküne inmeyi tasarlıyor... Evren kanunlarına karşı çıkmak ve insan zihninin sınırlarını aşmak şiirden beklenecek en tabii şeydir. Metafizik bir ürpertiye kapılmadan, evrenin sırları karşısında bunalıma düşmeyen şiir, şiir değildir.» Marc. EIGELDINGER.

METERYALİZM (Fr. Matérialisme): (ETS) Maddenin dışında hiçbir şeyin varlığına ve değerine inanmayan doktrin. Spiritüalizme ve idealizme tepkidir.

METİN: (ETS) Bir yazının kendisi, aslı.

METİN (Texte): (TDK) Bir eserin, bir yazının öz ibaresi; ileri sürülen fikri anlatmak için kullanılmış bulunan kelimelerin topu (METİNCE, Textuellement).

METİN: [KF(Osm.-Fr.)] Texte.

METOT (Fr. Méthode): (EST) Yöntem. Edebiyat ve sanat eserlerinde plan için tutulan yol. / XVI. yüzyılda, hitabet sanatının; düşünceleri sıralama düzenini öğreten kolu.

«Pek çok metot kitabı yazılmış olmakla beraber, henüz fizik, kimya, matematik, hatta sosyoloji ve iktisat gibi bir EDEBİYAT İLMİ teşekkül etmemiştir.» Mehmet KAPLAN

MEVKUTE: (EA) Belirli zamanlarda çıkan gazete ve dergi; süreli yayın.

MEVZÛN(kelâm): [KF(Osm.-Fr.)] Homéométre.

MEVZÛN: [KF(Osm.-Fr.)] Rhythmique.

MISRA': (EL) Tam bir vezin ölçüsüne göre tanzim edilmiş söz.

Hâk ol ki Huda mertebeni eyleye âli

Parçası gibi.

MISRA': (ETS) Sözlük anlamı: Kapının bir kanadı. Edebiyatta: Bir satırlık manzum söz. Bağımsız da olabilir, bir şiire bağlı da olabilir.

MISRA (Naz.): (E.Ten.) Bir vezne uygun olarak söylenmiş bir parça olup kendi ile aynı vezinde olan başka bir parça ile beyit meydana getiren sözdür. Tek başına yazılmış olan mısralara mısra-ı azade denir. «Mudhikât-i dehre ben ölsem de tasvirim güler. Muallim Naci » Bir manzume içinde kuvvetli ve hoş olan mısra veya mısralara Mısra-ı berceste denir. «Eğer maksut eserse mısra-ı berceste kafidir. Acep hayretteyim ben Sedd-i İskender hususunda.- Ragıp Paşa». Divan edebiyatında nazım birimi beyit idi; Edebiyat-ı Cedide zamanında Batı edebiyatı etkisiyle mısra birim olmaya başlamış ise de bu fikir pek yayılmamıştır. Divanlardan çoğunda şairlerin tek olarak yazmış oldukları mısralar ayrı bir bölümde toplu bulunur.

MISRA: (EA) Tam bir vezinle yazılmış bir satırlık şiire denir. Yani nazım parçasını meydana getiren her satır bir mısradır. Kelime Arapça'da "kapı kanadı, çadır kapısının iki yan parçası" anlamlarına gelir. Bir şiirin parçası durumunda olmayıp, tek başına yazıldığı durumlarda, en küçük nazım şekli olarak kabul edilir. Bu şekilde kaleme alınmış, başlı başına bir anlam taşıyan mısralar mısra-ı âzâde (bağımsız mısra) diye bilinir.

İster bir şiirin parçası olsun, ister olmasın, anlam bakımından ustaca söylenmiş mısralara berceste adı verilir.

Mısralar, mürettep divanlarda müfredât bölümlerinde yer alırlar.

MISRA: (MTBE) Ölçülü yani vezinli bir sözdür. Manzum yazıların en küçük parçası mısradır ve bütün manzumeler mısralarla düzenlenir. Nazım satırlarına "mısra" denir. Manzume içinde mısra, bir nazım satırı ve çok kere bir nazım birimidir.

MISRÂ': [KF(Osm.-Fr.)] Hémistiche.

MISRÂ': [KF(Osm.-Fr.)] Vers .

MİLLİ EDEBİYAT: (EA) Milli varlığımızın ön planda tutulup işlendiği edebiyat akımıdır. 1911-1923 yılları arası sürmüştür.

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Müslümanlara ve Müslüman olmayanlara eşit haklar getirilmiş, 1856 tarihli Islahat Fermanı'yla Hıristiyan tebaanın hakları daha genişletilmişti. Hükümet, Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan etnik ve dini unsurları Osmanlı milleti olarak görmek istiyordu. Fakat, 1789 Fransız İhtilalinden sonra yayılan milliyetçilik fikri, dış düşmanların tahriki imparatorlukta yaşayan gayri müslimleri başkaldırmaya yönlendirmişti. Bunu sezen II. Abdülhamid müslüman tebaayı elde tutmak için islamcılık politikasına sarıldı. Ancak çözülüşün önüne geçmek mümkün değildi.

Azınlıkların tavırları karşısında Türkçülük fikri gittikçe taraftar toplamaya başlamıştı. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine Türk milliyetçiliği hareketi hızla teşkilatlandı. Yeryüzündeki bütün Türklerle en azından bir kültür bağı kurulması fikri işlenmeye başlandı. Bunlar birden bire ortaya çıkmamış. Ahmet Vefik Paşa (1823-1891)'nin Ebulgazi Bahadır Han'dan çevirdiği Şecere-i Türk (1864), Lehçe-i Osmanî (1876)'yi; Sıpkı kahramanı Müşir Süleyman Paşa (1838-1896) dünyadaki Türklerden bahseden Tarih-i Âlem (1876)'i, Necib Âsım (1861-1935) Leon Cahun'un Asya Tarihine Giriş adlı eserini genişleterek çevirdiği Türk Tarihi (1900)'ni, Şemseddin Sami (1850-1901) Kamus-i Türki (1901)'yi yayınladılar. Ahmed Midhat Efendi (1844-1912) Türklerin menşei fikrini işleyen Ahmed Metin ve Şirzad (1891) romanını yazdı. Yurt dışında Türk milliyetçiliği fikrini savunan gazeteler yayımlandı. Bu tür yayınlar Türk aydınlarını fikren besledi. Avrupalı Türkologların Türk dili, edebiyatı ve tarihi ile ilgili çalışmaları dışarıya eğitim için giden Türkler'in üzerinde etkili oluyordu. Özellikle Mehmed Emin Yurdakul'un 1899'da söylediği: "Ben bir Türküm dinim, cinsim uludur" mısrası Türk fikir ve edebiyat hayatında köklü değişikliğin habercisiydi. 1908'de Türk Derneği kuruldu; görüşlerini yaymak için aynı adla dergi çıkarıldı. 1912'de Türk Ocakları kuruldu. Türk Yurdu adlı dergi çıkarıldı. Halen yayınlanan bu derginin Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır.

Türk milliyetçiliği devrin hükümeti tarafından desteklenen siyasi bir fikir olarak gelişti. Siyasi fikrin bir de edebiyat cephesi olacaktı. Edebi sahada milli sanat anlayışı içinde eserler verildi.

Türk milliyetçiliği fikrinin önde gelen ismi Ziya Gökalp (874-1924)'tir. Diyarbakır'da doğmuş, İttihad ve Terakki Fırkası'nda faaliyet göstermiş ve bir müddet

Selanik'te bulunmuştu. Selanik'te kaldığı sırada Ömer Seyfeddin ve Ali Canib (Yöntem) ile Genç Kalemler'de yazdı. Türkçülüğün Esasları'nı kaleme alarak Türk milliyetçiliği hareketini sistemleştirdi.

Türk edebiyatının millileştirilmesi görüşünü ortaya atan Ömer Seyfeddin (1884-1920) idi. Bu fikri gerçekleştirmek için Ali Canib'le Genç Kalemler'i çıkardı. Derginin ilk adı Hüsün ve Şiir (1 Haziran-21 Eylül 1909,8 sayı) adını aldı. İlk sayısının baş yazısı "Yeni Lisan" başlığını taşıyor ve Türkçe'nin yabancı dillerin istilasından kurtarılması gerektiğini savunuyordu. "Yeni Lisan" için şu şartların oluşması gerekiyordu:

1. Uzun zamandan beri Türkçeye yerleşmiş Arapça ve Farsça gramer kuralları atılmalı ve bu kurallara göre yapılmakta olan tamlamalar (şeyhülislam gibi terimleşmiş olanlar hariç) kaldırılmalı.
2. Türkçeye girmiş Arapça kelimeler, gramerce Arapça kullanışlarına göre değil, Türkçedeki kullanışlarına göre değerlendirilmeli. Ör. Arapçadaki ism-i fail ve mastarların Türkçede sıfat ve isim olarak kullanıldıkları gibi.
3. Arapça ve Farsça kelimeler asıllarındakine veya aydınlanmızın söyleyişlerine göre değil, konuşma dilindeki söylenişe göre yazılmalı.
4. Türkçeleşmiş olan Arapça ve Farsça kelimeler atılmamalı.
5. Başka Türk lehçelerinden kelime alınmamalı .
6. Yazı ve konuşmada İstanbul Türkçesi esas alınmalı.

Genç Kalemler etrafından toplanan gençler söylediklerini yazılarında bizzat uyguladılar. Ancak Servet-i Fünûncular ve Fecr-i Âticilerin şiddetli hücumlarıyla karşı karşıya kaldılar. Onlar "sanat eserleri milletlerarası sayıldıkları için, edebiyatın milli olamayacağını" söylüyorlardı. Bununla beraber çok geçmeden, Milli Edebiyat'a karşı çıkanların saf değiştirdiklerini görüyoruz. Sadece Süleyman Nazif ve Cenab Şahabeddin dil ve vezin konusunda- muhalif kaldılar.

Milli Edebiyat akımını benimseyenler Türk YurduYeni Mecmua (1917), Bilgi (1913),Milli Tetebbular Mecmuası (1915), Halka Doğru (1913), Türk Sözü (1914), Servet-i Fünûn (1917'den sonra), Şair (1918), Nedim (1919), Büyük Mecmua (1919), Dergâh (1921) vb. yazdılar.

Milli Edebiyat akımı içinde edebiyatın çeşitli dallarının gelişmesini şöyle açıklayabiliriz:

Şiir: Şiiri ferdiyetçi görüşle yazarak "Şiir, şahsi ve vicdanidir" dediler. Milli Edebiyat akımına ilk başta direnen Fecr-i Âticilerde aynı görüşteydiler. Yalnız fark dilde ortaya

çıkıyordu: Milli Edebiyat taraftarları hece veznini kullanıyorlar, sade bir dille yazıyorlar; Fecr-i Âticiler ise, aruz veznini kullanıyorlar, ağıdalı bir dille yazıyorlardı.

Milli Edebiyatçılar da kendi aralarında hece veznini ve konuşma dilini kullanmaktan öte fazla bir birlik sağlayamamışlardı. ZiyaGökalp ve Mehmed Emin (Yurdakul) Turancılığı, Yahya Kemal ve Enis Behiç, Osmanlının ihtişamlı devirlerini işliyorlar; Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, İhsan Raif hâl şiirini örnek alıyorlardı. Bunların dışındakilerde ferdi duygular hakimdi.

Yahya Kemal yazı ve şiirleriyle Milli Edebiyat akımının içinde gösterilmekle beraber, hece ölçüsüyle tek "Ok" şiirini yazmıştı. Bu akımın diğer şairleri: Ali Canib (Yöntem) (1887-1967), Halid Fahri (Ozansoy) (1891-1971), Hecenin Beş Şairi(bk.), Midhat Cemal Kuntay(1885-1956)...

Roman ve Hikâye: Milli Edebiyat akımını benimseyenler bu dallarda yazı dilini konuşma diline yaklaştırdılar. Türk birliği fikrine ağırlık verdiler. Bu konuda Ömer Seyfeddin'in, Halide Edib'in, Ahmed Hikmet'in, Müfide Ferid'in eserlerini sayabiliriz. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nun kendine özgü güçlü üslûbuyla, Türkiye'nin Tanzimat'tan beri geçirmekte olduğu sosyal değişimleri anlatan başarılı romanları, bu devrin eserleri arasında önemli bir yer tutar. Önceleri Fecr-i Âtiçilerin içinde yer almışken, sonra, Türkiye'nin geçirdiği sosyal çalkantı onu memleketin meselelerine eğilmeye yöneltmiştir.

Milli Edebiyat'ın önemli bir kalemi de Refik Halid (Karay) (1888-1965)'dir. Memleket hikâyelerini edebiyatımıza sokmuştur. O bir gözlemcidir; keskin zekasıyla mizaha yatkın üslûbuyla olay ve insanları gördüğü gibi anlatır.

Buna karşın Aka Gündüz (1886-1958) olayları sebep-sonuç ilişkisinde işler. Gerçeklere inmekten kaçınmaz.

Ömer Seyfeddin (1884-1920) Milli Edebiyat'ın öncüsüdür. Kısa ömrünü yoğun çalışmayla geçirerek Batılı teknikte küçük hikâyeler yazdı. Hikâyeyi edebiyatın içinde ayrı bir dal olarak benimseyip örnek eserler verdi. O, samimi ve şuurlu bir milliyetçidir. Türk varlığını yüceltmek için çalışmıştır. Hikâyelerinde, hem bir gözlemci, hem bir tahlilci olarak karakterleri başarıyla çizer.

Reşad Nuri (Güntekin) (1889-1956) bu dönemde daha çok hikâye ve piyes yazmıştır. İstanbul Kızları adıyla yazdığı piyesini sonra Çalığı adıyla romana çevirdi. Bu eseri Türk edebiyatına yeni bir hava getirmiştir. Reşad Nuri Güntekin gözlemlerini duygu ve hayalle süsleyerek üslûbunu renklendiren başarılı bir yazardır.

Tiyatro: Bu dönemde Darülbeydi Osmani adıyla resmi şehir tiyatrosu kuruldu. Bünyesinde tiyatro ve musiki dersleri veren okullar açıldı. Milli Edebiyat akımına uygun ilk piyesler ancak 1915'ten sonra yazılmıştır. Eserler teknik yönden zayıf olmakla beraber konuşma dilinin canlılığına sahip olduğu görülür. Tiyatro dalında eser verenlerden İbnürrefik Ahmed Nuri {Sekizinci} (1874-1935) ve Musahibzade Celal (1868-1959) komedi türünü tercih etmişlerdir.

Mizah ve hiciv sahasında daha çok sosyal ve siyasi konular işlenmiştir. Bu dallarda eser verenlerin arasında Neyzen Tevfik'in, Halil Nihad (Boztepe)'in, Hamamizade İhsan'ın, Hüseyin Rıfat ve Abdülbaki Fevzi'nin adlarını sayabiliriz.

Edebi tenkit sahasında da eserler verilmiştir. Ali Canib, Milli Edebiyat üzerine Cenab Şahabedin'le giriştiği polemikleri MilliEdebiyat Meselesi ve Cenab Bey',le Münakaşalarım (1918) adlı eserde toplamıştır. Ayrıca edebiyata dair kitapları da vardır. Mehmed Fuad ve Şahabeddin Süleyman da bu dalda eserler yayınlamışlardır.

Edebiyat tarihi sahasında hemen akla gelen isim Mehmet Fuad (Köprülü) (1890)'dır. Türk Edebiyatı Tarihinde Usul (1913)'u yazarak edebiyat araştırmalarında takip edilmesi gereken metodu ortaya koydu. Kaynak eser niteliğindeki Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (1919)'ı, Türk edebiyatı Tarihi (1926)'ni yayınladı.

Milli Edebiyat akımını benimseyenleri belli bir dönem içinde ele almak yanlış olur. Biz burada Milli Edebiyat akımına ön ayak olan yazar ve şairlerimizi değerlendirdik. Aynı yazar ve şairlerin bir çoğu Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'nda da ortaya çıkarlar.

MİLLİ EDEBİYAT: (YTS) Yazımızın, yabancı etkisinden sıyrılarak ulusal yöne dönüşmesi. Bu istekler öteden beri sürüp gelmekteydi. 11 Nisan 1911'de Selanik'te yayıma başlayan Genç Kalemler dergisi dilde ve yazında Türk'e dönüş denemeler yaparken. Ziya Gökalp'in uyandırdığı Türkçülük akımı bu girişimi güçlendirdi. İstanbul'da çıkan Türk Yurdu ve Yeni Mecmua adlı dergilerde sürdürülen bu akım gelişti. Milli edebiyatın (ulusal yazınımızın) temelleri atıldı. Dilde, konuda, düşün ve duyguda ulusallaşmak amacını güden ilkeleri öne sürmüşlerdi:

- a) Arap ve Fars dillerinin etkisinden sıyrılarak konuşma dili temeline dayanan bir Türkçe ile yazmak.
- b) Konular, gerçek Türk yaşamından seçilecek, Türk ruhunu yansıtacak.
- c) Düşünde,duyguda halka dönük bir yol izlenecek.
- ç) Koşuklar, Türk ölçüsü hece ile yazılacak.

Milli edebiyatın öncüleri Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem, Aka Gündüz: bilimsel kuramcısı da Ziya Gökalp'tı. Çağın birçok gençleriyle Fecr-i Aticilerin pek çoğu da bu akıma katılmışlardır.

MİLLÎ EDEBİYAT AKIMI: (ETS) Bk. Genç Kalemler.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ EDEBİYATI: (EA) 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgaliyle başlayan ve aralıksız üç yıl süren Milli Mücadele'yi bütün boyutlarıyla ele alır. Trablusgarb'da, Balkanlar'da, Birinci Dünya Savaşı'nda art arda gelen yenilgiler Koca Osmanlı İmparatorluğu'nu Anadolu'ya sıkıştırmıştı. Çok geçmeden Mütareke dönemi başlayacak, Sevr antlaşmasıyla Anadolu, Yunanlıların ve müttefiklerin işgaline uğrayacaktır. Anadolu insanı topyekün bir savaşa girer ve düşmanları topraklarından atar. Bu kutsal bir mücadeledir; şair ve yazarlar kalemleriyle bu mücadeleye katılırlar. Askeri yüreklendiren, toplumu heyecanlandıran, geçmişi yargılayan ve “nurlu ufuklar” çizen yüzlerce, binlerce şiir hikâye, makale, deneme, roman yazarlar. Ancak roman diğer dallar kadar bereketli değildir, Halide Edib'in Ateşten Gömlek'i İstiklâl Savaşı'nı işleyen tek romandır. Savaşı konu alan romanlar sonradan yazılmıştır.

Milli Mücadele Dönemi Edebiyatı bir var olma mücadelesinin edebiyatıdır. Onun için yaşanan olayların birer yansıması gibidir. Halkın duygularına hitap edilerek milli heyecan uyandırılmak istenmiştir. Milli Mücadele döneminde eser verenler, çokluk Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti topluluklarında, Milli Edebiyat akımında yer almış şair ve yazarlardır. Belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:

Mehmed Emin (Yurdakul), Süleyman Nazif, Mehmed Akif, Yahya Kemal (Beyatlı), Ziya Gökalp, Midhat Cemal (Kuntay), Halide Edib (Adıvar), Yakub Kadri (Karaosmanoğlu), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Samih Rifat, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Ali Ekrem (Bolayır), Celal Sahir (Erozan), İzzet Ulvi, Enis Behiç (Koryürek), Celal Nuri (İleri), Ahmed Ağaoğlu, Ruşen Eşref (Ünaydın), Halid Fahri (Ozansoy), Yusuf Ziya (Ortaç), Falih Rıfki (Atay), Faruk Nafiz (Çamlıbel), İbrahim Alaeddin (Gövsâ), Halil Nihad (Boztepe), Orhan Seyfi (Orhon), Habib (Sevükk), Müfide Ferid (Tek), Şükûfe Nihal (Başar), Halide Nusret (Zorlutuna)...

Milli Mücadele devrini işleyen sanatkarlar şu dergi ve gazetelerde yazdılar:

İleri, Tasvir-i Efkâr, Tevhid-i Efkâr, Hakimiyet-i Milliye, Vakit, Akşam, Tanin, Renin, Hadisât, Açık Söz, Yeni Gün, İzmir'e Doğru, Yeni Adana, Babalık, İstikbal, Dertli, Büyük Mecmua, Genç Yolcular, Sebilürreşâd, Servet-i Fünûn, Dergâh, Sehâ, Yarın, Âyine, Milli Mecmua, Yeni Mecmua, Küçük Mecmua...

Milli Mücadele Dönemi Edebiyatı'nı şiir, deneme, hikâye ve roman olmak üzere

dört dala ayırabiliriz:

Şiir: Bu dönemin şiirlerinde tarih şuuruna çok önem verilmiştir. Felâket günlerinde tarihimizin şanlı sayfaları açılarak millete o günlerin özlemi çektirilir. Şiirlerin temi geçmişteki "büyüklük", "şan", "fetihler", "kurtarıcılar"dır. Bunların yanında milletin içine düştüğü keder de dile getirilir. Süleyman Nazif'in "Nerede Osmanlılar?" ve "Son Nefesimle Hasbihal" şiirleri bu duygularla yazılmıştır. İzmir'in işgali bütün yurttan infila uyandırır; şairlerimiz duyulan öfkeyle karışık ıstıraplı şiirlerinde dile getirirler. Faruk Nafiz "Ah İzmir!", "Bu Gün" Avni Şadi " Ey Sevgiliye", Hüseyin Suad "Vermeyiz İzmir'i", Yusuf Ziya "Eğil Dağlar", İzmir'in işgalinin ardından yazılmışlardır.

Devletin çöküşü milletin yok olacağı anlamına gelmez. Şanlı tarihimiz "diriliş "in, "mücadelelerin", "zaferlerin" şanlı sayfalarıyla doludur. Özellikle Osmanlıların şanlı günleri birer ilham kaynağıdır. Yahya Kemal'in 1919'da yayınladığı "Akıncılar"ı, Abdülhalim Hadi'nin "Tuna"sı, Kemaleddin Turgut'un "Zafer Günleri", Emin Receb'in "Meriç"i, Necmeddin Halil'in "Ninemin Hatıralarından" ve "Dedemin Hatıralarından" Balkan fütuhatını hasretle dile getirir.

Fütuhatı gerçekleştiren padişahlar ve devirleri de şiire konu olmuştur. Midhat Cemal "Selim"i Ziyaret "i yazar. Ali Emici Yavuz Selim'in şiirlerini tesdis ve tahmis ederek, bu hakanı yeni mücadelenin liderlerine örnek gösterir. Faik Ali, Vedat Örfi gibi daha birçok şair Yavuz üzerine şiirler kaleme alırlar.

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'la birlikte şiirlerin konusudur. Özellikle İstanbul'un işgali şairlerimizi eski günlere götürmüştür. O günlerin hasretiyle yanıp tutuşurlar. Ali Ekrem, Yusuf Ziya, Halid Fahri, Âkil Koyuncu, Arif Dünder Fetihimi, Fatihli, İstanbul'lu şiirler yazan şairlerden bir kaçıdır.

Türk milletinin başına çöken felaket Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu akla getiriyor: Ne idik, ne olduk? Osman Gazi ve Bursa bu devir şiirinin motifleridir. Halid Fahri "Bursa 'da Akşam ", Mehmed Akif "Bülbül"ü yazarlar.

Yine Akif'in yazdığı "İstiklâl Marşı", Millet Meclisi'nde, 12 Mart 1921 'de Milli Marşımız olarak kabul edilir.

Mücadelenin lideri Mustafa Kemal için de çok şiirler kaleme alınmıştır.

Milli Mücadele ile ilgili şiirler sadece dönemde yazılmamıştır. Savaştan sonra da mücadelenin heyecanını yansıtan şiirlerin yazıldığını görüyoruz.

Milli Mücadele ile ilgili şiirler sadece dönemde yazılmamıştır. Savaştan sonra da mücadelenin heyecanını yansıtan şiirlerin yazıldığını görüyoruz.

Deneme: Denemeler ferdi duyguları işleyen yazılar olmakla beraber, Milli Mücadele'de milletin ortak duygularını dile getirmiştir. Bu tür yazılarda savaşın bütün safhalarını adım adım takip ederiz: Bekleyiş... Endişe, ümitsizlik... Ümit...Zafer... Denemeler olayları yaşayanların kalemlerinden çıktığı için bir vesika niteliğindedirler.

Yahya Kemal mücadelenin fikri zeminini hazırlayan bir yazardır. İşgal altındaki İstanbul'da Kuva-yi Milliye ruhunu ayakta tutmaya çalışır. Tarihi değerlendirmeleriyle yapılması gerekenlerin işaretlerini verir.

Ruşen Eşref, 1918'de "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat" yazısıyla Milli Mücadele'nin liderini ilk defa kamuoyuna duyurmuştu. Milli Mücadele başlarında, onu Türk halkına yine Ruşen Eşref tanıtır. Yazar Sivas Kongresi sırasında Anadolu'dadır; Mustafa Kemal'i, arkadaşlarını, Anadolu'yu, sosyal ve kültürel yapıyı, savaşların insanlar üzerinde yaptığı tahribatı anlatır. Yazar, İstanbul'u da ele alarak işgal altındaki şehrin geçmişten süzülüp gelen güzelliklerini işler ve bu güzellikte eserler meydana getiren bir milletin yok olamayacağını vurgular. Ruşen Eşref, adeta bir şehit monografisi yazmıştır.

Sultanahmet Mitingi'nin hatibesi Halide Edib, Milli Mücadele'yi cepheden yazar.

Kastamonu'da çıkan Açık Söz Gazetesinde İsmail Habib, Milli Mücadele'nin gerekliliğini ve kutsiyetini halka benimsetmek için çırpınır. Hamdullah Suphi'nin, Mustafa Necati'nin ve daha nicelerinin yazıları Milli Mücadele'de kıvılcımlar yakmıştır.

Hikâye: Bu sahada aklımıza hemen Halide Edib ve Yakup Kadri gelir. Halide Edib kanlı mücadelenin canlı şahididir; olayları bizzat yerinde görmüş ve o ruh durumu içinde yazmıştır. Dağa Çıkan Kurt, Efenin Hikâyesi, Üzeyr'in Karısı, Kırmızı Tepe, Dua Tepe, Seyit Onbaşı bu dönemin ürünleridir.

Yakup Kadri hikâyelerini daha çok tenkit edici bir gözle yazmıştır. Anadolu insanının var oluş mücadelesinde sosyal hayattan kesitler verir.

Bu dönemde hikâye yazarlar arasında İzzet Ulvi'nin, Müfide Ferid'in, Zeki Alyanak'ın, Aka Gündüz'ün, Mehmed Sıtkı'nın, Enver Behnan'ın adlarını da sayabiliriz.

Roman: Milli Mücadele dönemi içinde tek bir roman yazılmıştır: Halide Edib'in Ateşten Gömlek'i. Milli Mücadele'yi işleyen romanların sonradan yazıldığını görüyoruz.

Milli Mücadele'yle ilgili yazılmış romanlar:

1922: Ateşten Gömlek (Halide Edip Adıvar); Sözde Kızlar (Peyami Safa).

1926: Vurun Kahpeye (Halide Edib Adıvar).

1928: Sodom ve Gomore (Yakup Kadri Karaosmanoğlu); Dikmen Yıldızı (Aka Gündüz).

- 1929: Halâs (Mehmed Rauf).
 1932: Yaban (Yakup Kadri Karaosmanoğlu).
 1934: Ankara (Yakup Kadri Karaosmanoğlu).
 1938: Üç İstanbul (Midhat Cemil Kuntay).
 1939: Biz İnsanlar (Peyami Safa).
 1956: Esir Şehrin İnsanları (Kemal Tahir).
 1957: Var Olmak (İlhan Tarus).
 1961: Esir Şehrin Mahpusu (Kemal Tahir).
 1962: Kalpaklılar (Samim Kocagöz), Hükümet Meydanı (İlhan Tarus).
 1963: Doludizgin (Samim Kocagöz); Küçük Ağa (Tarık Buğra); Kurtlar Sofrası (Attila İlhan).
 1965: Yorgun Savaşçı (Kemal Tahir).
 1966: Küçük Ağa Ankara'da (Tarık Buğra); Kutsal İsyan (Hasan İzzettin Dinamo).
 1967: Vatan Tutkusu (İlhan Tarus).
 1973: Sahnenin Dışındakiler (Ahmed Hamdi Tanpınar).
 1974: Toz Duman İçinde (Talib Apaydın).
 1975: Sırtlan Payı (Attila İlhan); Haçın (Zebercet Coşkun); Yüzbaşı Selâhaddin 'in Romanı (İlhan Selçuk).
 1976: Vatan Dediler (Talip Apaydın).

Bu romanların bazılarında olaylar Milli Mücadele'de geçmesine rağmen ana teması Milli Mücadele değildir.

MİMİK: (EA) Tiyatro oyunlarında duygu ve düşüncüyü daha iyi ifade etmek için kaş, göz, dudak, ağı gibi genellikle yüz işaretlerine başvurmaya denir. Oyunu etkili kılmamanın bir yoludur.

MİMİQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Taklid, mukallidlik, tiyatro oyuncusunun maharet-i mukallidanesi. Taklidî, mukallidâne.

MİR-İ KELÂM: (ETS) Söz ustası, söz eri, söz efendisi, iyi konuşan.

MİSTİK (Fr. Mystique): (ETS) Mistisizme uyan.

MİSTİK ŞİİR: (ETS) Türk kültürünü oluşturan ögeler arasında Hint, İran, Mezopotamya kültürleri vardır. Bu, tekke ve tasavvuf edebiyatını doğurmuştur. İzler Cumhuriyet'ten sonraya da geçti: Necip Fazıl Kısakürek hasta mistisizmi, Ahmet Hamdi Tanpınar sanat mistizmini, Fazıl Hüsnü Daglarca aşama mistizmini, Behçet Necatigil ruhsal mistisizmi, Sezai Karakoç kurtuluş olarak mistisizmi temsil etmişlerdir. Türk şiirindeki mistisizmin temelini sessizlik özlemi oluşturur. (Ahmet İNAM'dan özet)

MİZAH: (ETS) Sözlük anlamı şaka, latife, eğlence. Edebiyatta bu özellikteki söz ya da yazı.

MİZAH: (EA)Şaka, eğlence, nükte, latife anlamına gelir. Zeka ile doğrudan ilgilidir. Güldürme amacı taşır. Küçük düşürme söz konusu değildir. Bu noktada hicivden ayrılır. Mizah, istihza ve alaydan ayrılır. İstihzade iğneleyici bir alay vardır Mizah için Batı'dan alınma bazı tabirler de kullanılır. Bunlardan humur Latince'dir. "Alışık olunmayan, normalin dışında kalan" davranışlardan veya olaylardan çıkan mizah'tır. Espri Fransızcadır. Bir olay veya davranışı gülünç duruma sokarak başkalarını güldürmektir. İğneleme yönü vardır. Bizde espri karşılığı nükte de kullanılır. İroni Yunanca bir kelimedir. Alaya almaya denir. İğneleme görülse bile zerafetten uzaklaşıp kabalaşabilir. Küçümseme vardır.

Hayatın unsurlarından çıkarılan mizah sözlü olarak doğar, yazıya geçirildikten sonra edebi bir tür olarak gelişir. Ölçülü bir mizah aksaklıkların düzeltilmesinde etkili olur.

Türk milleti olarak mizah örnekleri bakımından sözlü ve yazılı zengin bir edebiyata sahibiz.

Mizahi halk edebiyatında, divan edebiyatında ve Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatında olmak üzere üç dalda inceleyebiliriz.

Halk edebiyatında mizah: Söyleyeni belli olan veya olmayan, güldürücü hikâyeler, fıkralar, nükteler, manzum taşlamalar, destanlar, masallar, ortaoyunu, karagöz, meddah gibi seyirlik oyunlardaki zekâya dayanan iğneleyici sözler, konuşmalardır.

Mizah edebiyatında, sadece bizim edebiyatımızda değil, dünya mizah edebiyatının şaheserleri sayılan Nasreddin Hoca fıkralarının önemli yeri vardır. Bektaşî, Bekri Mustafa ve incili Çavuş fıkralarında Türk mizah ve nüktedanlığının güzel örneklerini buluruz. Âşıklar arasındaki atışmalarda mizahi unsurlar olduğu gibi, aşık mizahi destanlar da söylemişlerdir. Bekçi Destanı, Mirasyedi Destanı, Uyuz Destanı, Pire Destanı, Esnaf Destanı, Ortakçı Destanı vb. Tekke edebiyatındaki şathiyeler de mizahi örnekler arasında kabul edilir.

Divan edebiyatında mizah: Divan edebiyatında mizahi unsurlar fazla değildir. Divan şair ve yazarları mizahi hafiflik saymışlardır. Ancak meramlarını mizah yoluyla anlatanlara rastlanır.

Âgâh Sırrı Levend divan edebiyatında mizahı şöyle sınıflandırır:

1. Hezlâmız kıta ve beyitler, 2. Muhtelif şekillerde yazılmış hezlgüne manzumeler, 3. Manzum latifeler, 4. Mensur fıkralar, 5. Mektuplar, arzuhaller, 6. Münazaralar, 7.

Mülatafalar, 8. Nâmeler, 9.Başkalarının eserleri ile yapılan hezlâmız manzumeler, 10. Şerhler,11.Nazireler, bu yolda yapılan tehziller...

Şeyhi'nin Harname'si, Fuzuli'nin Şikayetname'si, Fütuhî'nin Pire Manzumesi, Nev'îzade Ataî'nin Hezliyyat'ı, Osmanzade Taib'in Hezliyyat'ı, Ebubekir Kanî'nin Hırrename ve Hezliyyat'ı divan edebiyatında mizahın örnekleri arasındadır.

Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatında mizah: Bu dönemde mizah Batılı bir anlam kazanır. Siyasi ve içtimai tenkit açısından mizaha başvurulur. Ziya Paşa 'nın, devrin sadrazamı Âli Paşa'yı alaya alan Zafername'si, Namık Kemal'in Mahmud Nedim Paşa'yı tenkit eden Hırrename'si, Edhem Pertev Paşa'nın Av'ave'si, Eşref'in Deccal, Şah ve Padişah'ı, Âli Bey'in Lehçetü'l-Hakayık'ı, Seyyareler'i başarılı örneklerdir. İlk mizah dergisi de bu dönemde, 1870'de Terakki Gazetesinin bir ilavesi olarak çıkarılmıştır. Bu ek sonra Terakkî-Eğlence adını almış, daha sonra Letaif-i Âsar adıyla yayımına devam etmiştir. Bu, müstakil kabul edilmediği için, ilk mizah gazetesi Teodor Kasap'ın Diyojen'i gösterilir. Diyojen, 1870'te yayınlanmayan başlanmış, 183 sayı çıkmıştır.

Servet-i Fünûn döneminde siyasi ortamdan dolayı mizah sahasında fazla eser verilmez. Cenab Şahabeddin Dohhak-ı Mazlum adıyla mizahi yazılar yazmış, Hüseyin Suad Gave'nin Destanı adıyla bir kitap yayınlamıştır.

Fecr-i Âti döneminde Fazıl Ahmed (Aykaç) dikkati çeker. Bu türde manzum olarak Divançe-i Fazıl fi Vâsf-i Efâzıl'ı, mensur olarak Harman Sonu, Kırpıntı ve Şeytan Diyor ki'yi çıkarmıştır. Yine bu dönemde Ahmed Rasim'in, Hüseyin Rahmi (Gürpınar)'nin, Rıza Tevfik'in; Milli Edebiyat ve Milli Mücadele dönemleri edebiyatlarında Neyzen Tevfik (Kolaylı)'ın, Halil Nihad (Boztepe)'ın, Hamamizade İhsan'ın, Hüseyin Rıfat (Işıl)'ın, Abdülbaki Feyzi (Uluboy)'nin, Refik Halid (Karay)' in (Kirpi adıyla) isimlerini bu türde yazarlar arasında sayabiliriz.

Cumhuriyet döneminde mizah edebiyatının yaygınlaşarak devam ettiğini görüyoruz.

MİZAH: (MTBE) Şaka, şaka özelliğinde yazılan ve söylenen eğlendirici söz. (NS.)

MİZAH: [KF(Osm.-Fr.)] Joyeuseté.

MİZAHİ: (ETS) Mizah özelliğinde olan, alaycı, güldürücü.

MİZANSEN (Fr. Mise en scène): (ETS) Bir tiyatro eserinin sahneye konması, sahneye göre düzenlenip uygulanması.

MONOGRAFİ (Tür): (E.Ten.)Bir yazar, bir tarih olayı, bir bilim, bir tenkid konusu üzerinde özel bir görüşle yazılmış olan inceleme. Geniş bir konunun küçük bir parçası üzerine yapılmış çalışma.

MONOGRAFİ: (EA) Bir kişi veya mesele üzerinde özel bir görüşle yazılmış incelemeye denir. Monografiler ele aldıkları kişi ve meseleleri her yönü ile aydınlığa kavuşturma amacını güderler.

Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (1918), Orhan Okay'ın Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi (1975) birer monografi örnekleridir.

MONOGRAFYA (Fr. Monographie): (ETS) Bir konu üzerinde, özel bir görüşle yazılmış inceleme.

MONOLOG (Fr. Monologue): (ETS) Tek kişinin konuşması. /Tek kişilik taklitli bir komedi türü. / İnsanın içinden kendisiyle konuşması. XX. yüzyıl başlarında roman malzemesi olarak çok kullanılmaya başlandı.

MONOLOG: (E.Ten.) 1. Tek kişinin konuşması demektir. Tiyatro eserinde sözde sahnede olanların duymayacağı yolda söylenen sözler, sahnede yalnız başına iken uzun uzadıya konuşmalar monologdur. Klasik tiyatrolarda, bu işi daha tabii gibi göstermek için kadın veya erkek kahramanın bir sırdaşı olur, düşüncelerini ona söylerdi. Romantikler bunun yerine doğrudan doğruya monoloğu koymuşlar, çok fazla kullanmışlardır. İç dil, iç konuşma (monolog) olayı bugünün hikaye ve sinemasında başarılı olarak kullanılmaktadır.

MONOLOG: (EA)Tek kişinin konuşmasına tiyatro oyunlarında, kahramanlardan birinin sahnede kendi kendine yaptığı uzun konuşmanın tamamına denir. Çokluk oyunun seyircisi tarafından kolay anlaşılabilmesi için gerekli duygu ve niyetleri açıklar mahiyette olurlar. Bunlar genellikle şiddetli heyecana düsmüş kişilerin çevrelerinden kopmaları anında yapılan konuşmalardır.

Bir tek kişi tarafından oynanmaküzere yazılmış olan komedilere de bu isim verilir.

MONOLOGUE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro sahnesinde yalnız bir adam kalıp kendi kendine söylenmesi.

MONOSTİQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Yalnız bir beyitten ibâret şi'ir,müfred.

MORALE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir mesel ve hikâyenin ibret alınacak ciheti.

MONTAJ: (ETS) «Edebiyatta biçim, düzen, kompozisyon anlamında kullanılmıştır.» «Bir şiiri modernleştiren öğelerin başında lirizmle işbirliği eden düşünce, montajdaki bilinç gelir.» Behçet Necatigil:Bile. Yazdı.

MORALİST (Fr. Moraliste): (ETS) Ahlâk dışına çıkmaktan çekinen yazar. Ahlâk ve töreler üzerine eser yazan yazar.

MOTİF (Fr. Motif): (ETS) Edebiyat ve sanat eserlerinde, içinde ya da yanındakilerden biçim, yapı, anlam gibi özelliklerinden biriyle, bir başkalık gösteren, renk, çizgi, ses, söz ve benzeri bağımsız bir kavram ya da varlık.

MOTİF: (EA) Aynı eserde veya ayrı ayrı eserlerde küçük farklılıklar; olduğu gibi tekrarlanan parça demektir.

MUAKKAD : (EL) Kolay anlaşılmayan , ta'kitli söz demektir.(ta'kit bahsine bak)

MUAKKAD: (ETS) Takid'li (söz). Bk. Takid.

MUAMMA : (EL) Hallinden isim çıkan bilmecedir.bunun (lugaz) ile farkı : lügazın her şeye , muammanın ancak insan ismine delâlet etmesidir.

Eski şairler , muammayı tertibe de , halle de büyük ehemmiyet vermişlerdi. Molla Cami gibi faziletli bir adam , muammaya dâir küçük , orta ve büyük olmak üzere üç risâle yazmıştır.Bizde de (Edirneli Emrî) , (Bursalı Lâmiî) gibi şairler bununla çok uğraşmışlardır.Namık Kemal bile :

Bir katre ma düşünce gülün kalb-i-pâkine

Namım yazıldı her varak-ı-tâbnâkine

Beytiyle kendi adına bir muamma yapmıştır.

MUAŞŞER : (EL) Onar mısralık bendlerden teşekkül eden manzume.

MU'CİZ: (ETS) Az sözle çok şey anlatabilen.

MUDDAHİK:[KF(Osm.-Fr.)] Comique.

MUDHAKA: [KF(Osm.-Fr.)] Comédie.

MUDHAKANÜVİS: [KF(Osm.-Fr.)] Comique.

MUHABİR: (ETS)Haberci, haber alıp yazan gazete yazarı.

MUHACAT : (HBTS) Birbirini hicvetme, iki şair arasında hiciv şeklinde karşılıklı şiir söyleme: Eski şairler muhacatı çok severdi.

MUHARRİR: (ETS) Tahrir eden, yazı yazan, kâtip. / Yazar.

MUHAVERE: (ETS) Konuşma. Tiyatro, roman, hikâye, fabl, röportaj ve benzeri edebiyat türlerinde kahramanların konuşması.

MUHÂVERE: [KF(Osm.-Fr.)] Dialogie.

MUHÂVERE: [KF(Osm.-Fr.)] Discours .

MUHDİKE : (HBTS) Güldürmeye mahsus eğlenceli tiyatro oyunu, komedi: Güzel bir muhdike oynandı.

MUHTASAR MÜFİD: (ETS) Bir konuyu ya da kavramı en kestirme yoldan ve tam olarak anlatan söz ya da yazı.

MUHTASAR NUTUK: [KF(Osm.-Fr.)] Spech.

MUHTIRA: (ETS) Hatırlatmak amacıyla yazılıp verilen, tezkere./ Hatıra defteri.

MUKADDEME: (HBTS) Bir kitabın asıl metninden önceki yazı,önsöz,Osm. dibace, medhal: Mukaddemetü'l ceşş.

MUKADDES ENAYİLİK: (ETS) Mistik idealizm'in Türk argosundaki karşılığı. Kendi zararına da olsa, baskalarının yararına çalışmak. En güzel örneği Cervantes'in Don Kişot'udur.

MUKADDİME: [KF(Fr.-Osm.)] Introduction.

MUKADDİME: [KF(Fr.-Osm.)] Préambule.

MUKADDİME: [KF(Fr.-Osm.)] Prodrôme.

MUKAFFA:(ETS) Kafiye.

MUKAFFA : (HBTS) Kafiye: Şiir, mevzun ve mukaffa sözden ibarettir.

MUKAFFÂ: [KF(Osm.-Fr.)] Consonant,e.

MUKAFFÂ: [KF(Osm.-Fr.)] Rimé,e.

MUKAYESELİ EDEBİYAT (Fr. Littérature comparée): (ETS) Birbiriyle komşuluk ve kültür ilişkileri bulunan ulusların edebiyatları üzerinde yapılan çalışma. Büyük Alman şairi Goethe'nin «Dünya Edebiyatı» düşüncesine kadar, edebiyat tarihi çalışmaları milli bir karakter taşıyordu. XIX. yüzyıldan başlayarak uluslararası bir genişlik kazandı.

MUKTETAFAFÂT: (ETS) Birçok yazarın eserinden devşirilen parçaları'bir araya toplayan kitap, antoloji. Bk. Antoloji.

MUKTETAFAFÂT: (EA) Ayrı ayrı yazarların eserlerinden seçilmiş parçaları bir araya toplayan kitap, antoloji.

MUKTEZA-Yİ HÂL: (EA) Uslûpta, zamana, yere ve duruma hitap edilen kişilere göre dili ayarlamaya sözün söylendiği yerin, zamanın, gerçek ve gereklerine uygun olmasına denir.

Muktaza-yı makam, itibar-ı münasib tabirleri de aynı anlamda kullanırlar.

MUKTEZÂ-Yİ HÂL Ü MEKÂN: (ETS) Öbür adları: İtilaf, muvafakat. Üslupta zamana, yere, duruma ve kişilere göre dikkat edilmesi gereken noktalar.

MUKTEZÂ-Yİ-HÂL-Ü-MAKAM : (EL) Sözde halin , makamın icap ettiği gibi konuşmak tarzına riâyet etmek , yerinde ve adamına göre söylemek demektir.

(Belâgat) denilen ve (fasih) bir söze ayrıca ve mana itibariyle bir kıymet veren meziyet , sözün yerinde ve adamına göre söylenilmesiyle meydana çıkar.Cenaze ve düğün evlerinde ayrı ayrı konuşulacağını bilen ve bunu yapabilen bir kimse , hâl ve makamın muktezasına riâyet eylediği için (beliğ) sayılır.(belâgat bahsine de bak)

MURAFAKAT: (EA)Uslûbun, ele alınan konuya göre düzenlenmesine, dile getirilen fikir, his ve hayallere uygun düşmesine, uslûp ile muhteva arasında bir münasbet kurulmasına denir.

Anlatılan konuya uygun kelime gurubu ve isimler seçilir.

MURASSA': (ETS) Karşılıklı sözleri sayı, ölçü, kafiye bakımından denk olan, manzum ya da mensur söz.

Akl ü hisâb mâil-i tedbir eder bizi,

Nakl ü kitâb kail-i takdir eder bizi.

Şinasi

İman verdin, dâim eyle; ihsan verdin, kaaim eyle.

Sinan Paşa

MUSAHABE: (ETS) Bk. Sohbet.

MUSİKİ LİSANI: (TET) Servet-i Fünun şiirinde,herşeyden önce kuvvetli bir musiki lisanı vardır. Bu lisan, dış musikisi,yani vezin ve şekil kusursuzluğu bakımından, en ziyade Fikret'in ,manzumelerinde gelişmiş;iç musikisi yani duyurucu şiir olmak yönünden oldukça ileri bir söyleyişe, Cenab'ın şiirlerinde ulaşmıştır

MUŞETTAR : (EL) Teştir edilmiş , yani mısraları arasına ilaveten ayrıca mısralar getirilmiş manzume. (teştir kelimesine bak) Mutarraf da hemen o manayadır.

MUTÂBAKAT: (ETS) Düşüncelerle sözler ve deyimler arasında uygunluk olması.

MUTARRAF: (ETS) Bk. Seci.

MUTARREF: (EL) Veznen değil , son harfleri itibariyle birbirine uygun (seci') ler.(seci' bahsine bak)

MUTEVAZİ : (EL) Vezn ve kafiye itibariyle birbirine uygun seci'ler. (seci' bahsine bak)

MUTLU SONUÇ : (ETS) Roman, hikâye ve tiyatro gibi edebiyat türlerinde, olayın tatlı sonuca bağlanması.

MUVAFÂKAT: (ETS) Uygunluk, kompozisyonda ileri sürülen düşünce ile gösterilen örnek arasındaki uyuşma. / Ebcetde aynı sayı değerinde olan iki söz. Divane ile gönül, ikisi de 76'şar tutar.

MUVAREDE: (HBTS) İki şairin tesadüfen ve birbirinden haberleri olmaksızın aynı manada söz söylemeleri: İki şair arasında muvarede olmuştur.Bir memlekette diğerine naklölülen eşya ve insanlar.

MUVAŞŞAH: (ETS) Bk. Akrostiş.

MUVAŞŞAH: (EA) Bk.Akrostiş.

MÜCMEL: (ETS) Özetlenmiş; Bk.İcmâal.

MÜEDDA : (EL) (Eda)nın karşılığıdır ,mânası demektir.(eda bahsine bak)

MÜELLİF: (ETS) Yazan, yazar. Bk. Telif.

MÜFRED : (EL) Kafiyesiz beyit (beyit bahsine bak)

MÜLÂKAT: (ETS) Tanınmış biriyle yapılan görüşmeyi anlatan yazı.

MÜLÂKAT: (EA) “Görüşme, buluşma, konuşma” anlamlarına gelir. Genellikle ilmî, edebi, siyasi, veya başka konularda söz sahibi kişilere soru sorup, cevap almaya denir. Gazte ile doğmuş bir edebi türdür.

MÜLÂKAT: [KF(Osm.-Fr.)] Abouchement.

MÜLEMMÂ: (ETS) İki dilde yazılan şiir.

MâHi esti ne-midânem, hurşid ruhat, yâ ne;

Bu ayrılık oduna nice yüreğim yâne?..

Mevlâna

(Birinci mısra Farsça: Senin yanağın ay mıdır, güneş midir, bilmiyorum.)

Allah diö, gökler siö, yer ter, komanse ibtidâ.

Dâim tu-jur, bâki eternâl, enfini bi-intihâ.

Yusuf Hâlis Efendi

(Bu beyti yabancı sözleri Fransızcadır; anlamları yanlarında yazılıdır.) Bk. Makaronik.

MÜMTAZİYET: (EL) İfadenin başka sözlerden farklı ve güzel olması.(Üslûp ve asalet bahislerine bak)

MÜNACAT: (EL) Dûa ve temenni mevkiinde yazılmış olan yazı : Şinasi'nin :

Hak teâla azamet âleminin padşehi

Lamekandır , olamaz devletinin tahtgehi

beytiyle başlayan meşhur manzumesi gibi.

MÜNAKAŞA: (ETS) Tartışma, sözlü çatışma.

MÜNÂKAŞA-YI KALEMÎYE: [KF(Osm.-Fr.)] Polémique.

MÜNAKKAHİYYET: (ETS) Haşiv ve itnab'a kaçmadan yazmak ya da söylemek; anlatımda gerektiği kadar söz kullanmak.

MÜNAKKAHİYET: (EL) İfade tarzının (icâz) , (itnâb) diye ayrılan iki haddinin ortası.Lafzî , manasından çok olmamak üzere söylemek ve yazmak.Sözde ve yazıda (haşv) bulundurmamak.Buna (müsavat) adını da verirler.

MÜNAKKID: (EL) Tenkid yapan.(Tenkid bahsine bak)

MÜNAZARA: (ETS) İki yönlü bir konunun karşılıklı gruplarca savunulup tartışıldığı konuşma.

MÜNÂZARA: [KF(Osm.-Fr.)] Aspect.

MÜNÂZARA: [KF(Osm.-Fr.)] Disceptation.

MÜNEKKİD (Münekkit): (ETS) Tenkitçi, eleştirici. Bk. Eleştirme.

MÜNŞEAT: (YTS) Bk. İnşa.

MÜNŞEAT: (ETS) Divan edebiyatında nesir halindeki yazıların bir araya toplanmasından meydana gelen kitap.

MÜNŞEÂT MECMÛ'ASI: [KF(Osm.-Fr.)] Formulaire.

MÜNŞİ: (ETS) Nesir yazar, inşâ yazan, inşâsı kuvvetli olan. Bk İnşâ.

MÜNŞİ: (EL) Eskiden gayet iyi nesir yazar manasında kullanılır bir tâbir idi.Kâtip, muharrir, yazıcı kelimeleri ,münşi lâfzındaki tahrir kuvvetini ifade edemezdi, sonra o manada (edib) kelimesi kullanılmaya başlamıştı.Şimdi ise (nâsir) deniliyor.

MÜNTEHABÂT: (ETS) Antoloji, seçmeler. Bk. Antoloji.

MÜNTEHABAT: (HBTS) Seçilmiş eserler veya fıkralar, bir veya birkaç müellifin eserinden seçilmiş kısımlar, antoloji.

MÜREDEF: (ETS) Redifli. Bk. Redif. (E.Ter.)

MÜREDEF : (EL) (Redif) li olan manzum söz.Müreddef manzume , Arapça'da yoktur.Onu Acemlerle biz yazmışız (kafiye bahsine bak)

MÜSAVAT:(EL) (Münakkahiyyet) in diğer adı.(o kelimeye bak)

MÜSEBBA': (EL)Yedişer mısra'lı bendlerdem müteşekkil nazım(müsemmat bahsine bak)

MÜSECCA': (EL) Fıkraları seci'li olan yazı. (seci' bahsine bak)

MÜSECCA': [KF(Osm.-Fr.)] Rimé,e

MÜSECCA': [KF(Osm.-Fr.)] Consonant,e

MÜSELSEL: (ETS) Bütün mısraları birbiriyle kafiyeli şiir. (E.Ter.)

MÜSELSEL : (EL)Bütün mısraları kafiyeli manzume.

MÜSEMMEEN : (EL)Sekizer mısralı bendlerden müteşekkil nazım. (müsemmat bahsine bak)

MÜSTANSİH: (ETS) Bk. İstinsah.

MÜSTEAR: (ETS) Takma, igreti. Nam-i müster: Takma ad, mahlas.

MÜSTEZÂD : (EL) Bazı manzumelerde mısraların sonuna mevzun ve kısa bir parça ilave edilir.O ilavelere (ziyâde) ziyâdeli mısralı manzumelere (mustezâd) denilir.Nedim'in bir mutezâdından alınan şu parça gibi

Ey şûh i-kerem piyşe;dil-i-zâr senindir

Yok minnetin asla

Ey kân-ı kerem; anda ne kim vâr senindir
 Pinhân-ü- hüveydâ
 Senkim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
 Baş üzre yerin var
 Gül goncasısın, güşe-i-destâr senindir
 Gel ey gül-i-ra'nâ

Muallim Naci'nin Fransız şairi (korney) den "Lâlenin güneşe arzettiği bir niyaz"ünvanıyla terceme ettiği şu manzume de bir mustezâddır :

Ey kevkeb-i- rehşân ki benim cism-ü-cemâlim
 Senden alıyor feyz
 Olsun bana ârayış-i- baki bu kemâlim
 Nakıs kalıyor feyz
 Men' eyle aman etmeden evrakımı bi renk
 Gaddâr zamanı
 Olsun (jülü)nin cephe-i-pâki bana örnek
 Sevsin beni canı...

Halk şairleri ıstılahında mustezâda (yedekli) denir.

Eski şairler , mustezadlarda –lüzumu olsun olmasın- her mısırân sonuna bir parça ilave ederler , bununla âhengin te'minine çalışırlardı.Meselâ (izzet molla) mın :

Bülbül ; yetişir bağrımı hun etti figanın
 Zabt eyle dehanın
 Hancer gibi deldi ciğerim tig-i-zebânın
 Te'sir-i- lisanın

Müstezâdındaki te'sir-i- lisanın ziyâdesi hakikaten ziyâdedir. Çünkü bülbüle "senin kılıç gibi olan dilin , yüreğimi hançer gibi deldi" dedikten sonra te'sir-i-lisanın demenin lüzumu , hatta manası yoktur.

Servet-i-Fünun şairleri de müstezâdli manzûmeler yazdılar. Fakat ziyâdelerin kullanılışında âhengin intizamından ziyade manaca lüzumuna ehemmiyet verdiler.

Fikret'in :

Çekiç altında muhakkar ezilir günlerce
 Bir çelik parçası bir tig-i- mehib olmak için
 Sonra yatmakla geçer ömrü niyâmında bütün
 Ne hazin işkence

Parçasında olduğu gibi bir ziyâdeyi bir mısra' yerinde kullandılar. Kezâ

Çocuk değil bu bir çiçek	Ya bir melek
Sen ey şükufei cihân ;	
Nesin , sata-yı- dilmisin	Değimlisin
Feda şu anlaşılmayan	Sürûduna
Benim bütün fesâhatin	Belâgatim
Olanca şairiyetim . . .	

Manzumesinde görüldüğü üzere ziyâdeleri muayyen mevkilerde değil , mananın icap ettiği yerlerde istîmal ettiler.Yeni müstezâdlar , eskilerden manalı oldu. Lâkin ziyâdelerin aralarındaki mesafelerin bir olmaması dolayısıyla nazım âhenginde bir aksaklık duyulmaya başladı.

MÜSTEŞHEDÂT-I EDEBİYYE: (ETS) Sözlüklerde, kelimelere örnek diye gösterilen ve cümleler.

MÜSTEŞRİK: (ETS) Şarkiyatçı, oryantalist. Doğu dil ve edebiyatları bilgini olan batılı adam. Bugüne kadar yapılan uluslararası müsteşrik kongreleri: 1873 Paris, 1876 Londra, 1877 Petersburg, 1878 Florenz; 1881 Berlin, 1882 Leiden, 1888 Viyana, 1889 Stokholm, 1894 Cenevre, 1897 Paris, 1899 Roma, 1902 Hamburg, 1905 Cezayir, 1908 Kopenhag, 1912 Atina, 1928 Oksford, .1932 Leiden, 1935 Roma, ~938 BrükseL. (E.Ter.)

MÜŞAARE: (HBTS) Karşılıklı şiir söyleme, şiir ile birbirine cevap verme, şiir söylemede birbiriyle müsabakaya girişme.

MÜŞAKALE: (ETS) İki anlamlı bir sözü, her iki anlamıyla iki kere ardarda kullanma sanatı. Anamlardan biri gerçek, öbürü de mecaz anlamı olur.

Kendi bazan gelir amma, sözü gelmez kaleme.

Muallim Naci

MÜTALAA: [KF(Osm.-Fr.)] Dérivé,e .

MÜTEŞÂ'İR: [KF(Osm.-Fr.)] Versificateur (Osm.-Fr.)

MÜVEŞŞAH (Arp.): (ETS) Akrostiş şiir. Bk. Akrostiş.

MÜZİK (Şiirde): (ETS) Şairin dili «musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt bir lisandır.»

Ahmet Haşim «Şairane ritm içinde sözcüklerin düzenlenmeleri ya da teknik bir kurala ve ölçüye göre bir araya getirilmeleri, müzik sanatı ile o kadar yakın ilişkidir ki, bu birlik kısa zamanda bu iki güzel sanatın birbirine yakın olarak biçimlenmesine yol açmıştır.» Sir Walter Scott «Şiir kuşu ormanın ta yüreğinde, yalnız başına ve yalnız

kendisi için, inandırarak, şakıyarak, buyruklar savurarak ve kendi ruhuna öğütler vererek, kimseyi tınmadan öterken, müziğe bayılıyorum.» W. B. Yeats «Şiirdeki müzik, ölçü, ritm ve kafiye ile sağlanır. Bunlardan yararlanmamak budalalıktır.» E. A. Poe «Üç - beş şiirde, sözcüklerdeki müziğin, şiirde anlatılan duygu kadar önem taşıdığı da kuşkusuz doğrudur.» P.Gurrey “Bir mısraın musiki değerinin, bir sıra ses perdeleri üzerine kurulmuş olan asıl musiki ile bir ilgisi, teganni ile müşterek bir tarafı yoktur. Ben burada, vezinle ahengin, heyecanla düşüncenin o gizli anlaşmasına musiki diyorum.» A. Gide «Şiirde düzyazının, varlıkları, oluşları, duyguları, düşünceleri, bir bakıma değer değiştirip müzikalize ediliyorlar, armanize ediliyorlar.» Paul Valery Prof. Dr. Melahat Özgü konusunu yürütüş ve motiflerini birbirine dolayış tarzı ile müzikalitesini sezdiren şiiri PROMÜZİKAL, yalnız seslerini, yani melodisini kulağa aksettiren saf akustik şiiri de MÜZİKAL şiir diye tanımlıyor. Bk. Şiir ve Musiki - Şiir ve Plastik Sanatlar- Sanatta Dünya Görüşü. İstanbul, 1946.

MÜZİKAL ŞİİR: (ETS) Bk. Müzik.

N

NABİGA: (ETS) Soyunda şair yokken kendi kendine şair olan, yani şair-i mader-zad olmayan; ya da, ilkin şair değilken sonradan heves edip şair olan kimse.

NAKARAT: (ETS) Sarkılarda, asıl bendlerden sonra tekrarlanan bölüm. Halk şairlerimiz ,buna «bağlama», ya da «kavuştak» diyorlar.

NAKARAT: (HBTS) Şarkılarda her kıta sonunda tekrarlanan mısra. 4 mısralı şiirlerde şarkı formunda 2.ve 4. mısralar.

NAKARAT: (EA) Şiirlerde bendlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralara denir.Bu bölüm, anlam bakımından her bendi şiirin ana duygusuna bağlar.Şiirin, nakarat bölümlerinde ifade olunan duygu ve düşünce etrafında gelişmesini sağlar.Nakarat, halk şiirinde Bağlama veya Kavuştak diye bilinir.

Sözlü musiki eserlerinde aynı söz ve ezgi ile tekrar edilen bölüm de nakarattır.

NAKİL: (ETS) Bk. Adaptör.

NAKL: (ETS) Bk. Adapte, Uygulama.

NAKL-BEND: (ETS) Masalcı, hikâyeci.

NÂM-I MÜSTEAR: (ETS) Takma ad, mahlas.

NÂME: (ETS) Yazı, mektup. Çeşitli tamlamaları kitap adı ya da yazı türü olarak kullanılmıştır.

Önemleri: Acebname, Ahidname, Anterename, Asafname, Aşkname, Azilname, Babürname, Bahtiyarname, Bazname, Berbername, Camaspname, Celpname, Cengizname, Cenknife,Cerrahname, Cevahirname, Cihadnam, Cihanname, Çarkname,Çayname, Çengizname, Çengname, Danişmendname, Davetname, Derbendname, Derename, Dostname, Düsturname, Edhemname, Elestname, Emirname, Esrarname, Fakrname, Falname, Felekname, Ferahname, Feresname, Ferhengname, Fetihname, Fütüvvetname, Garibname, Gazaname, Gazavatname, Gevhername, Gülsenname, Habname, Haftaname, Hallacname, Hamsiname, Hamzaname, Hardalname, Harname, Hayretname, Hevesname, Hiredname, Hirrename, Hizirname, Hophopname, Hubanname, Husengname, Hümayunname, Hünername, Hikname, İbretname, İbtidaname, İhbarname, İkbalname, Nahiname, İltifatname, İltimasname,İntihaname, İshakname, İskendername, İstifaname, İsaretname, İstikaname, İtitaftname, Kabusname, Kahramanname, Kanunname, Kaplucaname, Kararname, Kıyafetname, Kikirikname, Koltukname, Küfürname,Küllükname, Lanetname, Letafetname, Letaifname, Maarifname, Mahlasname, Marifetname, Mazeretname,

Mazrubanname, Melikname, Menakibname, Miraçname, Mogolname, Muahedename, Muhabbetpame, Mukavelename, Münacaatname, Müracaatname, Nasihatname, Nesebname, Niyazname, Oğuzname, Padişahname, Pençname, Mendname, Piyazname, Pohpohname, Ramazanname, Rebabname, Ruzname, Safaname, Sakiname, Salname, Salsalname, Saltukname, Sancarname, Sefaretname, Sefername, Selatinname, Selçukname, Selimname, Sergüzeştname, Sername, Seyahatname, Sisilename, Siname, Sindbadname, Siyasetname, Sulhname, Sultanname, Surname, Süleymanname, Şahadetname, Şakşakname, Şartname, Şefikname, Şehname Şenlikname, Şeybaniname, Şikarname, Şikayetname, Şirazname, Şühedaname, Taaşşukname, Tabirname, Taçname, Takdirname, Talebname, Talimatname, Talimname, Tandırname, Tarabname, Tarikatname, Tayinname, Tazarruname, Tebrikname, Tedkikname, Tefekkürname, Teferrüçname, Tekdirname, Tettebbuname, Tevkifname, Tıraşname, Tutiname, Usulname, Uydurukname, Vekaletname, Vehayiname , Velayetname, Vücutname, Zafername, Zenanname.

NÂME: [KF(Osm.-Fr.)] Epitre

NÂME: [KF(Osm.-Fr.)] Lettre

NÂM-I MÜSTE'ÂR: [KF(Osm.-Fr.)] Pseudonyme

NARRATION: [KF(Fr.-Osm.)] Hikâye, rivayet, nakil. Şakirdanın inşa' dersinde kaleme aldıkları vazife. (sarf.) Kelâm-ı haberî.

NARRATİF, İVE: [KF(Fr.-Osm.)] Nakl ve hikâyeye ve rivâyete mensûb ve müte'âllik. Bir vak'ayı olduğu gibi rivâyet eden (lâyhâ ve raport vesâire).

NARRE: [KF(Osm.-Fr.)] Hikâye, kıssa.

NASAK: [KF(Osm.-Fr.)] Style.

NÂSİR :(EL) Nesr yazar. Cenab Şahabeddin ile Süleyman Nazif, en değerli nâsirlerimizden idiler.

NATÜRALİST (Fr. Naturaliste): (ETS) Natüralizm akımına ve anlayışına bağlı eser ya da yazar.

NATÜRALİST ROMAN: (MTBE) Realist romandan da ileri bir ilim ve araştıma zihniyetiyle yazılan romandır.

NATÜRALİZM (Fr. Naturalisme): (ETS) Edebiyat ve sanat okulu. Natüralizmin en kısa tanımı: Realizmin, bilimsel deneylerden faydalanan türü. Natüralist edebiyat akimi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da başladı. Biyoloji bilgini Claude Bernard, çalışmalarında determinizmin metodundan faydalanıyordu, buna göre, tabiat olaylarında aynı sebepler, aynı şartlarda aynı sonucu doğururlar. Natüralist sanatçılar, determinizmi,

topluma ve insana uyguladılar. Toplumbüyük bir laboratuvar, insan deneme ve inceleme konusu, sanatçı da bilgin sayıldı. Sanatçının amacı" konusu olan insanın bütün özelliklerini bilim çıplaklığı ile ortaya çıkarıp göstermek oldu. Ayıp, çirkin, bayağı sayılagelmekte olan özellikler de «natürel» sayıldılar. Yapıcı sanatçılar insanın ve toplumun yaralarına parmak basıp, ilgilileri uyandırarak faydalı oldular. Natüralizmi,yalnız çirkin gören göz sayan anarşist ve yıkıcı natüralistler, hep toplumda gürültü kopardılar. Bu yüzden tek yönlü olarak yalnız çok açık-saçık şeyler yazmak natüralizm diye anılır oldu. Natüralist sanatçılar için düşsel yaratma gücü önemini yitirdi, onlar için gerçeği görebilmek ve bunun yolu olan gözlem büyük önem kazandı. İnceleme konuları, içinde bulunduğu şartlarda anlam kazandılar. Roman için, anlatılan kahramanın soyu-sopu, anı defteri ve benzeri belgeler, bilim belgesi gibi kullanıldılar. Fransız edebiyatında Goncourt Kardeşler ve Emile Zola bu anlayışta eserler yazdı. Türk edebiyatının Tanzimat'tan önceki bölümlerinde natüralizmin varlığı-yokluğu daha incelenmediği için, bizde natüralizm dışardan gelme gösteriliyor. Bu dışardan gelme moda uygun ilk eser sanatçılarımız arasında Nabizade Nazım, Hüseyin Rahmi Gürpınar başta gelirler. Natüralizm en çok roman ve hikaye türlerinde etkili oldu. Natüralim, yaşadığımız bilim çağının edebiyatıdır, Metafizik kuklayı değil de, çevrenin isteklerine bağlı olan; organlarının etkisinde olan fizyolojik insanı incelemek gerekiyor.

Emile Zola

NATÜRALİZM (Fel.): (E.Ten)1. Tabiatın bir yaratıcıya muhtaç olmadan kendiliğinden varlığına inananlarındoktrini. Epikurus ile Lucrtius'un doktrini gibi (Matriyalizm ve panteizm eş anlamı; deizmin karşıt anlamı.2.(Ah.) İnsan için hikmetin tabiat tarafından kendisine verilmiş olan içgüdüleri uymaktan başka bir şey olmadığını yayan doktrin.3. (Est.) Sanatın, sahte ve yapmacık hiçbir şey katmadan, tabiatı olduğu gibi kopya etmek olduğunu öğreten doktrin. Bu anlamdan alınarak XIX. yy. da ilkin realizmin eşanlamı gibi kullanılmış, sonra da Claude Bernard'ın biyolojiye uyguladığı tabiat bilimleri metodunu sanata uygulamaya çalışan edebiyat okuluna ad olmuştur. Zola, roman için şu metodu ileri sürüyordu: Bir gözlemin uyandırdığı bir insan veya cemiyet olayını alıp bulgularını düzenlemek, deneye uygun olarak sonuca ulaştırmak.

NATURALİZM: (EA)Gözlem ve deneye dayanan edebiyat akımıdır. Hippolyte Taine (1828-1893)'in "Aynı sebepler aynı şartlar altında aynı sonucu verirler." şeklinde özetleyebileceğimiz determinist görüşünü temel alır. Buna uyularak fizik, kimya, biyoloji gibi tabiat ilimlerinde kullanılan deney metodu insan hayatında da uygulanabilecek ve bu metodla hikâye, roman, oyun yazılabilecektir.

Çok kişi realizmle naturalizmi bir saymışlardır. Fakat naturalizm determinizm anlayışını daha açtığı ve deney metodunu da romana tatbik ettiği için realizmden ayrılır.

1880 yıllarında ilmi akımların etkisinde kalan Emile Zola (1840-1902) roman sanatına tabiat ilimlerinin metodunu tatbik etmek istemiştir. İnsanın kaderini mizacının belirlediği, mizacına soyu ve içinde bulunduğu çevre şartlarının hakim olduğu görüşündedir. Tecrübi Roman (1880) adlı eserinde şöyle der: "Romancı bir müşahedeciden, bir de tecrübeciden mürekkeptir. Müşahedeci, vakıaları müşahede ettiği gibi verir ve hareketi noktasını kurar ve üzerinde roman şahıslarının yürüyeceği, hadiselerin cereyan edeceği sağlam zemini hazırlar. Sonra tecrübeci gelir, hususi bir vak'a içinde şahısları o tarzda hareket ettirir ki, vakıalar, incelenen hadiseler determinizmin icab ettiği gibi birbirlerini takip ederler.

Yine Emil Zola 20 ciltlik "Rougun Macquart, İkinci İmparatorluk Devrindeki Bir Ailenin İçtimai ve Tabii Tarihi" roman dizisini Dr. Lucas'ın "veraset nazariyesi"nden ilham alarak yazmıştır. Eserinde, küçük bir ailenin toplum içindeki hareketinin gelişmesini, kollarını ayrılışını, çeşitli saflalardan geçişini gösterir.

Naturalizmin başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İnsanın duygu, düşünce vb. hareketleri soyunun ve çevresinin etkisiyle oluşur. Kişinin kendisinin iradesiyle yaptığını sandığımız hareketleri aslında çevresinin tesiriyle meydana gelmiştir. Naturalist eserde kişinin, soyu, içinde yaşadığı toplum tanıtıldıktan sonra, kişiler ve olaylar, yazarın isteği dışında belli bir sonuca ulaşır. Yazar, romanda, kişi veya kişileri deney için bazı çevrelere sokarak gözlemler. Böylece deney ve gözlemlerle varılan sonucu izleme.

2. Naturalist yazar, arka plana çekilerek roman kahramanlarına müdahale etmez. Bu tutum, bir fizik bilgininin deney şartlarında nesnenin aldığı şekle müdahale etmemesine benzetilir. Romancı iyilik veya kötülük karşısında duygusuzdur. Gördüklerini kaydetmekle yetinir.

3. Naturalist yazarlar olayları ve kişileri bir ilim adamı gözüyle incelerler. Hayatın iyi yönlerini anlattıkları gibi, çirkin yönlerini de ayrıntısıyla anlatırlar. Emile Zola "Biz toplumda ve insanda meydana gelen bozuklukları açıklamak için bireylerin anatomisini yapıyoruz" der. Toplum ve insanı tanıtmak için kahramanlarını çirkin, sefil bir hayatın içine iterler. Böyle yapmakla hayatın acı ve çirkin yönlerini göstererek insanlara ders verdiklerine inanırlar.

4. Naturalizmde, insan mizacının ve çevrenin etkisiyle oluştuğunu belirtmiştir. Buna dayanarak çevre ve insan tasvirlerine geniş yer verilir. İnsanı çevresinden ayrı

düşünmek mümkün olmadığı için çevrenin tasviri önemlidir. Kişinin, bulunduğu toplumun diliyle konuşturulduğu görülür.

Naturalizmin temsilcileri E.Zola'dan başka Goncourt Kardeşleri Alphonse Daudet'i, Guy de Maupassant'ı sayabiliriz.

Türk edebiyatında ise, Nabizade Nazım, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Bekir Fahri, Selahaddin Enis naturalizmi benimseyen yazarlardır.

Naturalizm, romanın dışında hikâye ve tiyatro türlerinde de gelişmiştir. Naturalist tiyatrodaki dekor ve kostümler romanda tasvirin oynadığı rolü oynar.

NATÜRALİZM: (MTBE) Gerçeği görme ve tanıma anlamındaki realizmi aşırı bir akım haline koyan sanat çıkışı. Natüralizm, sanatta tabiatı bütün gerçekliği, güzelliği, biyolojik ve fizyolojik oluşlarıyla görmek, sevmek ve göstermek yoludur. Fransa'da, bu edebi cereyanın kurucusu, büyük romancı Emile Zola'dır. Gerçeği görmek ve tanıma anlamındaki realizmi aşırı bir cereyan haline koyan sanat çıkışı. (Natüralizm, sanatta tabiatı, bütün gerçekliği, güzelliği, biyolojik ve fizyolojik oluşlarıyla görmek ve göstermek yoludur. Bu sebeple Natüralizm, tabiat ilimlerinin ortaya koyduğu bilgi ve deneylerden faydalanarak, insan hayatını ve içtimai olayları, bu bilgi ve deneylerin ışığı altında görmek ve göstermek anlayışıdır. Natüralist yazarların, roman ve hikayelerde olayları bütün çıplaklığı hatta çirkinliğiyle göstermek isteyişleri bundandır. Fransa'da, bu edebi cereyanın kurucusu, büyük romancı Emile Zola'dır.

NÂYİLER: (ETS) 1914'te Rûbab dergisinde birleşmiş olan genç şairler topluluğu. Edebiyatta ulusal olmayı, ulusal geçmişe bağlanmak biçiminde yorumlayarak, Mevlana ve Yunus Emre yolunun içtenliğini, lirik ve mistiki yönünü benimseyip yasadı denediler. Bu topluluğu kamuoyuna Şehabettin Süleyman «Safahat-i Şi'r ü Fikr» dergisinin ilk sayısındaki bir yazısı ile tanıttı. Dileklerini gerçekleştirilmeden dağılmışlardır. Sanatçı kadrosu: Halit Fahri, Selahattin Enis, Hakkı Tahsin, Orhan Seyfi, Yakup Salih, Safi Necib, Hasan Sait.

NAZM (Nazım): (ETS) Sözlük anlamı: sıra, düzen. Genel olarak «şiiir» yerine kullanılır. Ölçülü söz ya da yazıya «manzun», «manzume», söyleyene-yazana da «nâzım» denir. Şiirin en önemli özelliği ölçü sayıldığı için., ölçsüz şiiire Servet-i Fünun edebiyatı çağında «mensur şiiir» dendi. Bk. Mensur Şiiir.

NAZM: [KF(Osm.-Fr.)] Poésie.

NAZM: [KF(Osm.-Fr.)] Vers.

NAZM: [KF(Osm.-Fr.)] Chant.

NAZM: [KF(Osm.-Fr.)] Versification.

NÂZİM : (EL) Vezinli söz söyleyebilen. Şair ile nazım arasında fark vardır. (nazm kelimesine de bak)

NÂZİM: [KF(Osm.-Fr.)] Versificateur.

NAZİM: (E.Ten) Sözlerin vezin (Bk.) denilen bir ölçüye uygun olarak söylenmiş ve her kısmın sonunda belli sesler bulunan ve kafiye (Bk.) denilen hece ile tamamlanmış şekli. Nazım olarak yazılmış yazılara manzume, böyle yazı yazarlara da nazım denir.

NAZİM,NAZM: (HBTS) Nesir olmayan yazı,kafiyeli söz ve yazı,şiiir:İnsanlar nesirden önce nazma rağbet etmişlerdir. "Nazm" ile "şiiir" arasında fark vardır: Nazm, ölçülü ve kafiyele sözdür; halbuki şiiirde vezin ve kafiye ile beraber estetik ve lirizm, fikir ve hayal kudreti de olmalıdır. Bedii değer taşımayan şiiir, manzumedir. Şiiirde ölçü ve kafiye de olmayabilir.

NAZİM: (EA) Mısralarda meydana gelen vezinli ve kafiyele anlatım şekline denir. Kelime, “dizmek,ipliğe inci dizmek” anlamlarını taşır. Nesirden çok daha önce meydana gelmiştir. Nazımda sadece anlam değil, seslerin musikisi de önemlidir. Hatırda kolay kaldığı için ezberlenmesi istenen bilgilerin çoğu bu yolla ifade edilir.

NAZİM: (MTBE) Sözün vezinli ve kafiyele şeklidir. Nazım, ölçülü satırlarla söylenir ve bu satırların birtakım ses benzerlikleri bulunur. Gazel gibi bir matla'beyti ile başlayan, ekseriye iki beyitlik küçük manzume.

NAZİM (Poésie): (TDK) Hecelerin sayısı, vurgusu, uzunluk veya kişiliği gibi her hangi bir bakımdan taylam (rythme) meydana getirecek şekilde kelimeleri düzenli olarak dize, beyit ve koşuk şekillerinde görülen deyi kılığı. (NAZIMLAMA, Versification. NAZIMLAMAK, Versifier, NAZIMCI, Versificateur).

NAZİM BİRİMİ: (MTBE) Yahya Kemal Beyatlı'nın Ok manzumesindeki “Ok uçtu, hedefin kalbine düştü.”gibi mısralar birer nazım birimidir.

NAZİM ŞEKLİ: (TET) Vezinler gibi nazım şekilleri de şiiirde musiki sağlayan birer ses kalıbıdır .

NAZİM ŞEKİLLERİ: (TET) Edebiyata nazım şekillere söze ses düzeni veren musiki unsurlarıdır. Vezinler mısraların nazım şekilleri ise iki veya daha ziyade mısradan meydana gelen nazım birimlerinin musikisini sağlar.İslami Türk Edebiyatı'nda kullanılan nazım şekillerinin başında kaside ev gazel; mesnevi ve rubai: tuyug ve şarkı vardır.

NAZIM ŞEKİLLERİ: (MTBE) Vezinler ve kafiyeler söyleyişe ahenk veren,ses unsurlarıdır. Vezinli ve kafiyeli olan nazım mısraları ayrıca ikişer,üçer,dörder v.b mısralık kıtalar halinde sıralanarak nazım şekillerini meydana getirirler. (NS.)

NAZMÎ: [KF(Osm.-Fr.)] Epique.

NAZIMLI: (**Manzum, En vers**) (TDK) Nazım haline konmuş, nazımlanmış, (NAZIMLI MEKTUP, Epitre; NAZIMLI ŞiiR, Poéme en vers).

NAZM : (EL) Lûgatte dizmek mânâsınadır. Şu halde nâzım : Dizen, manzum : dizilen demek olur.

Edebiyatta sözü ölçülü ve âhenkli söylemek manasınadır. Mısra'ların dizi halinde bulunması, ölçülü sözlere manzum denilmesine sebep olmuştur.

Her vezinli söz, nazımdır. Fakat mânâca güzel olabileni şiirdir. Yani her mevzun söz,şiir sayılamaz. Binâenaleyh her mevzun söz söyleyebilen de nâzımdır,lâkin şair olmayabilir. Şair olmak için pek güzel söyleyebilmek şarttır.

NAZM ŞEKİLLERİ : (EL) Mısra'ların sayısına ve kafiyelerin dizilişine göre manzumelerin aldığı heyete (şekil), şekillerin hepsine birden (eşkal-i- nazm) denilir.

Nazm şekilleri, halk ve divan edebiyatına mahsus olmak üzere iki kısımdır. Birinci kısmın en meşhur şekilleri :

Mâni,koşma, varsâgi ,ağıt,destan,semâi,divan,kalenderî,yedekli. (bu kelimelere bak)

İkinci kısmın da :

Mısra', beyt, kıt'a, nazm, rübâi, tuyuğ, mürebba', mühemmes, müseddes, müsebba', müsemmen, muaşşer, müselsel, müsemmat, şarkı, gazel, mesnevî, terc-i-bend, terki-i-bend, mütezâddır.

NAZIM ŞEKLİ: (ETS) Şiirde mısra sayısı, kıt'a sayısı ve sıralanış düzeni, kafiye örgüsü, kompozisyon yapısı gibi kuruluşla ilgili dii özelliğin toplu adı. Türk şiirinde günümüze kadar kullanılan nazım şekilleri:

1. Halk edebiyati nazım şekilleri: Mani, koşma, türkü...
- 2 Divan şiiri nazım şekilleri: A. Türk: Tuyug, şarkı; B. Arap: Gazel, kaside, murabba, muhammes, terki-i bend, terci-i bend... C. Acem: Rübâi...
3. Avrupa nazım şekilleri: Tanzimat'tan sonra batıdan alıp kullandıklarımız; sone, terza-rima...
4. Serbest nazım. Belirli bir düzene bağlı olmayanlar.

NAZÎRE : (EL) Bir şairin manzum bir eserine (alelekser) gazeline başka bir şair tarafından aynı vezn ve kafiyede olmak üzere yazılan benzer. Bunu yapmaya (tanzîr) denilir. (Tanzîr kelimesine de bak)

Namık Kemâl'in :

Sana senden olur bir işte ancak dâd lâzımsa
 Ümidin kes zaferden gayriden imdâd lâzımsa
 Matla'lı gazeline Ziya Paşa :
 Kıyam-ı- mülk ümidin eyleme bidâd lâzımsa
 Muhakkaktır zeval-i- devlet istibdâd lâzımsa
 Diye başlayan bir nazîre yazmış ve sonunda :
 Ziya âsa kemâl-i-kâmile peyrevlik etsinler
 Hünermenden için taklide bir üstâd lâzımsa
 Diyerek asıl gazelin nâzımına hürmetkârlık göstermiştir.
 İran edebiyatında nazîreye (eevab) derler.

NAZÎRE: (HBTS) Bir şairin bir şiirini takliden söylenen şiir ki aynı vezin, redif ve kafiyede olur.

NEKARAT : (EL) Şarkılarda tekrarlanan mısra'. Aşağıdaki şarkımın bend sonlarını teşkil eden mısra' gibi.

Ne zaman bilmiyorum müddet-i-hicran bitecek
 Gözdeki fasılasız girye-i- cûşan bitecek
 Bitmeden ayrılığın ömr-i- perişan bitecek
 Yetiş ey rûh-i- revan; ten bitecek, can bitecek
 Rû'yetinmiş dile manay-ı- muamay-i- hayat
 Yoksa sensiz yaşamakmış bena aynile memmat
 Oldu eyvam-ı- firakında dilimde nekarat
 Yetiş ey rûh-i- revan; ten bitecek,can bitecek

Nekarat mısraı tekrarlandığı için daima tekrar edilen ve adeta dilde (peresenk) olan sözlere de (nekarat) denilir.

NEKRE: (HBTS) Tuhaf sözler ve garip fıkralar söyleyen: Pek nekre adamdır.

NEKRE (Humour): (TDK) Ciddi bir tavırla söylendiği halde alay olduğu belli olan ince ve hoş nükte. (NEKRE, NEKRECİ, Humoriste; NEKRELİ, Humoristique).

NEKRE-GÜ: (HBTS) Tuhaf sözler ve garip fıkralar ve söyleyen.

NEKRELİ ROMAN (Roman humoristique): (TDK) Aslında heyecan verecek nitelikte olmayan olgular içinde dokunacak ince ve tuhaf taraflar bulup belirten roman.

NEO EMPRESİYONİZM (Fr.Neo-Empressionisme): (ETS)

Yeni İzlenimcilik. Empresyonizmin çağımızdaki bir türü. İzlenimlerin değerlendirilip tamamlanmasına insan aklını klavuz sayan klavuz sayan akım. Bk. Empresyonizm.

NEO-KLASİZM (Fr. Neo-Classicisme): (ETS) Yeni klasikçilik XIX. yüzyıl sonlarında, Sembolizme tepki olarak doğan; klasik zevk ve üslubu yeniden canlandırma amacını güden edebiyat akımı. Türk şiirinde Yahya Kemal Beyatlı, klasik nazım şekilleri içinde yeni konuları işlemedeki başarısından dolayı bu akıma uyan bir şair diye tanınır.

NEOKLASİZM: (EA) Yeni klasikçilik, XIX. yüzyılın sonunda Sembolizm'e tepki olarak doğan bir sanal akımdır. Edebiyat sahasında olduğu gibi diğer sanat dallarında da klasik zevk ve üslûbu yeniden canlandırma, Yunan mitolojisinden faydalanma gayesi güder.

Sembolizmin beyannamesini yazan Yunan asıllı Jean Moreas neoklasizme geçişini

şöyle açıklar: "Gerçek klasizme, eski kaynaklara ve en sıkı an'anevi nazım kurallarına dönmek lazım geldiğini hatıratma içgüdüm gecikmedi. Sembolizmin tam muzaffer olduğu bir sırada arkadaş larımdan ayrılmak cesaretini gösterdim.Bu yüzden, bana uzun zaman kin beslediler. Bu gün ise, memnuniyetle görüyorum ki, herkes klasizme dönmektedir."

Bir süre sonra ünlü şair Henri de, Regnier de neoklasizm anlayışında şiirler yazar.

Neoklasizm fazla etkili olmamıştır.

Türk edebiyatında neoklasizmin temsilcisi Yahya Kemal Beyatlı görülür. Yahya Kemal şiirde ölçüyü, bütünlüğü, Jean Moréas'dan öğrendiğini belirttikten sonra: "Moréas bize tesir altında kalmadan mısralara bakarak hüküm vermeyi öğretti" der.

NEOLOJİZM (Fr. Neo-Logisme): (ETS) Yeni bir kavram için yepyeni bir söz bulmak ya da eski bir sözü, çok yeni bir kavrama isim yapmak.

NEOLOJİZM (Fr. Neologisme): (ETS) Dilde yenicilik. Dilde yeni sözleri ve deyimleri kullanma tutkusu. Arkaizm'in karşıtıdır. Bk. Arkaizm.

NEO-REALİZM (Fr. Neo-Realisme): (ETS) Yeni-Realizm, Realizm'in İkinci Dünya Şavaşından sonra Avrupa'da beliren türü. Toplumdaki gerçekleri, bir sonuca bağlamak

amacında olmadan, olduğu gibi anlatmaya çalışan akım. Avrupa ve Rusya'da çok tutundu.

NEO-SEMBOLİZM (Fr. Neo Symbolisme) : (ETS) Yeni-Sembolizm Neo-klasizm'in, sembolizme tepki olan yönleri, sembolizme bağlı sanatçıların kendi sistemlerini savunmalarını gerektirdi ve bundan Neo-Sembolizm doğdu. Bu akım şiirde anlam kapalılığına, biçim yönünden titiz olmamaya, mitolojik temalara ve mensur şiire önem verirdi.

NESH: (ETS) Bk. İntihal.

NESNEL ELEŞTİRİ (Fr. critique objective): (YTS) Yan tutmadan, gözlemlere dayandırılan eleştiri.

NESNEL İLİŞKİ: (ETS) İngiliz şairi T. S. Elliot'un kullanıp yaydığı bir terim. Elliot'a göre, sanatta bir heyecanın anlatılabilmesi için, sanatçının varlıklar arasındaki karşılıklı ilgileri sezebilmesi gerekiyor. Şair; aşk, acıma, sevinç gibi duyguları bu gözle görüyor.

NESNELLİK (Fr. objectivité) (es.t. afakilik): (YTS) Kişileri, nesnelere, yazarın kişiliğinden bağımsız olarak, kendi öz nitelikleriyle yansıtan anlatım özelliği.

NESR (Nesir): (ETS) Düz yazı. Şiir gibi ölçülü olmayan anlatım biçimi. Nesirle yazılana «mensur,» ya da «measure», yazana «nasir», seci'li (kafiyeli) olan nesire de «müsecca» denir. Roman, hikâye ve benzeri türlerle, bilim konusundaki eserler genellikle nesirle yazılırlar.

NESİR (Kom.): (E.Ten) Konuşulan dile, bu dilin geçer şekline denir. Edebiyat sanatının iki anlatım yolundan biridir.- Nesir, -gerçeğin anlatılması demek olduğuna göre aklın kontrolü altında hayal ve duyuların yardımıyla ve gözlem, tümevarım (indüksiyon), tümdengelim (dedüksiyon) sonucudur. İdealin anlatımı demek olan ve güzeli anlatan nazım ise hayal ve duyarlık dilidir. Divan edebiyatında nazma önem verildi, öğretilmeye ve öğrenilmeye değer tek şey sayılırdı. Tanzimat'tan sonra da bu düşünüş sürmüştür; edebiyat kitapları son zamanlara kadar nazımın özelliklerini, türlerini anlatıp durmuşlar edebiyat sanatlarını nazım örneklerle öğretmeye çalışmışlardır.

NESİR : (EL) Lûgatta saçmak ve dağıtmak demektir. Bu münasebetle manzum olmaksızın söz söylemeye ve tabîî konuşma tarzındaki söze nesir denilir. Nesir (mürsel) ve (müsecca') olmak üzere iki nevidir. Mürselnesir : tabîî yani seci'siz, müsecca' nesirde seci'li olan nesirdir ki bizim lehçe edebiyatında Sinan Paşa'nın Tezerrü'ne ismindeki eseriyle başlamış. Sonraları pek ziyâde ifrata uğramıştır.

Cevdet Paşa der ki : “Kelam-ı mensur,mürsel ve müsecca’ kısımlarına taksim olup her birinin mevki-i-istimâli başkadır. Eslaf-ı üdeba, münşeât-ı resmîyede tesrili iltizam ederler ve müraselât-ı hususiyede tarik-i tesci’ a giderlerdi. Sonraları ketebe-i eklâm beyninde tesci’ yolu iltizam ve sanayi-i bediiyeye ziyade tevaggul olunmakla kelamın hüsnü zatisi menzilesinde olan fesehat ve belâgat arad gayboldu. Muahharan Akif Paşa usulü sebk ve ifadeyi bir mertebe ıslah etti. Bادهu Reşit Paşa tarik-i tersilde sade güzel bir çığır açtı. Muherrarat-ı resmîyeyi hep bu yola koydu. Bu cihetle aklâmın kitabeti bütün değışti. Âli ve Fuat Paşalar bu yolda tekaddüm edip mürsel olmak üzere beligane lâyihalar ve takrirler yazarlardı. Mısırlı Kâmil Paşa tarik-i tesci’ de devam edip bu yolda güzel yazardı. Lakin bu mufassal lâyiha, yahut mazbata kaleme alamazdı. Âli Paşa dahi bazen tesci’ a heves ederdi. Lakin tesci’ i ,tesili kadar güzel değildir...” “Tarih-i-Osmani Encümeni Mecmuası Numara 46”.

NESİR(NESR): (HBTS) Ölçülü olmayan söz, zıddı: nazım, mensur yazı:Nesir ve nazımda usta muharrir.

NESİR: (EA) Duygu, düşünce ve hayallerin dilbilgisi kurallarına, uygun cümleler içinde anlatılması şekline denir. Edebiyatın iki anlatım yolundan biridir. Diğeri ise nazımdır. Nesirde aklın kontrolü altında duygu, düşünce ve hayallere yer verilir. Nazımdan daha geç doğmuştur. Düşüncelerin ifadesi için nazımdan çok daha zengin imkânlarla sahiptir. Hikâye, roman, bir kısım tiyatrolar, masal, hatırat, makale, sohbet, deneme, gezi yazısı, biyografi gibi edebiyat türlerinde hep nesir kullanılır.

Nesrin en küçük birimi tek başına bir anlam ifade eden cümledir.

Nesir yazılar, kullanılan üslûba göre sade nesir, ona nesir, süslü (sanat) nesir olmak üzere çeşitlere ayrılır.

NESİR: (MTBE) Sözü,gramer kurallarına uygun olarak söylenen ve yazılan.,düzgün ve tabii şeklidir.Bugünkü edebiyatta,roman,hikaye,tiyatro,makale,deneme v.b türlerindeki edebi nesirleri yazarken kullanılan yaygın bir ifade şeklidir. Kısa ve müstakil parçalar halinde yazılan yazılara da "nesir" denir.Ahmet Haşim'in"Kelimelerin Hayatı" adlı parçası bir nesir örneğidir. Namık Kemal'in "Vaveyla"şiiri,her parçası onbir mısralı dört nevha halinde yazılmıştır.

NESİR (Prose): (TDK) Genel olarak tartı, ölçü ve uyak gibi kayıtlara bağlı olmayan deyi kılığı (NESİR YAZMAK, Proser; NESRE ÇEVİRMEK, Prosaiser; TARTILI NESİR. Prose metrique; UYAKLI NESİR, Secili nesir, Prose perlee).

NESİRCİ: (Nâsir, Prosateur) (TDK)Sanatını nesirde gösteren edebiyatçı.

NESİRSİ (Logédique): (TDK) Nesre pek yakın olan bir nazım şekli.

NESİR TÜRLERİ (Genres de la prose): (TDK) Edebiyatın hep nesir halinde olan hikâyeleme, öğretme, mektup ve sözelik türleri.

NESRÎ: [KF(Osm.-Fr.)] Prosaique.

NEŞİDE: (ETS) Şiir.

NEŞİR: (HBTS) 1.Herkese duyurma: Haber neşretmek. 2. Gazeteye bir haber koyma. 3.Kitap, gazete vs. basıp yayma, yayın. 4. Kıyamet gününde bütün insanların dirilmesi; haşır, neşir (edebiyat) Leff-ü neşr.

NEŞR (Neşir): (ETS) Basmak,yaymak.

NEŞR: [KF(Osm.-Fr.)] Divulgation.

NEŞRETMEK: (HBTS) Yayınlamak.

NEŞRİYAT: (ETS) Basın-yayın.

NEŞRİYAT: (HBTS) Basıp yayma, yayınlar.

NEV-ZEMİN: (HBTS) Yeni bir zeminde, yani yeni bir tarz ve üslupta olan: Nev-zemin bir şiir söylemiş.

NEV-YUNANİLİK: (EA) YeniYunancılık, milli bir dilin eski Yunan edebiyatında olduğu gibi ancak, hayal ve söz oyunlarından uzak, o dilin kendine mahsus, süssüz, yalın ve samimi ifade tarzının benimsenmesinden doğabileceği savunuların geliştirdikleri akımdır.

Eski Yunan edebiyatının üslûp tarzı şimdiki Batı edebiyatının temelini meydana getiriyordu. Bu üslûp tarzı Türkçede de oluşturulup milli bir dil kurulabilirdi. Fakat konular eski Yunan, Fenike ve Roma mitolojilerinden alınınca milli edebiyat anlayışının dışına çıkıldı. Bu medeniyetler Eski Akdeniz medeniyetlerinin birer parçası olduğu için yeni teşebbüse Havza edebiyatı (Akdeniz havzası edebiyatı) da denmiştir.

Çok kısa süren bu akımın başlıca temsilcileri Yahya Kemal ve Yakup Kadri idiler. Yahya Kemal'in Biblos Kadınları ile Yakup Kadri'nin Siyah Saçlı Yabancı ile Berrak Gözlü Genç Kızın Gözleri Nev-Yunanilik görüşüyle yazılmıştır. Yine Yahya Kemal'in Nev-Yunani bir anlayışıyla yazdığı söylenegelen Sicilya Kızları'nı şiirin muhtevasını göz önünde tutarsak, bu anlayışın ürünü saymamanız gerekecektir.

NİÇİN YAZARLAR: (ETS) «Düşündüğümü dış dünya ile karşılaştırarak düzeltmek ve aynı zamanda iç huzurumu bulmak için beni sevindiren, üzen yahut ta herhangi bir şekilde oyalayan şeyleri bir resme, bir şiire dökmek ve böylece kendimi onlardan kurtarmak yolunu tuttum.»Goethe «Sanat kişilerin, yalnızların, içlerini doldurmak için bir araçtır.» R. M. Rilke «Sa'nat üzerinde çalışmak zaten bir kendini kurtarış çabasıdır. Sanat bencildir, en özgecil ve toplumcu eğilimlerde bile bir kendini kurtarma, kendini

temize çıkarma çabası görülür... En kestirme cevap bence şu: Her yazanın okuyanı, arayanı var, onlar için yazıyorum... Belki her sanat kolu gibi şiir için de çokluk, iç ve dış kuvvetlere karşı kendini savunmaya geçiş,kendine bir çıkar yol arayıştır; bir gerilimdir; şairi zorlayan bireysel ya da toplumsal bir meselenin, bir halin kabul ettirşi, onu günlerce tedirgin edişidir. Bu rahatsızlık, şairde ondan kurtulma isteği, hülyası uyandırır. Yani şiirin bir armağan sunduğu ilk kişi, verdiği, hiç değilse söylemiş olmak duygusundaki ferahlıkla, şairin kendisidir.» Behçet Necatigil: Bile. Yazdı.

«Sizler okuyasınız diye
Bütün bu yazdıklarım
Bu kelimeleri yanyana
Satırları altalta getirmem
Geçip karşısına sonra
Ya kahrolmam ya sevinmem
Sizler için bütün didinmem...»

Ziya Osman Saba

NİHİLİST (Fr. Nihiliste): (ETS) Nihilizme uyan.

NİHİLİZM (Fr. Nihilisme): (ETS) Hiççilik. Bütün gerçekleri inkâr eden doktrin.

NOUVELLE: [KF(Fr.-Osm.)]Kısa hikâye,kıssa,mesel.

NUTUK: (ETS) Belli bir düşünceyi anlatmak, bir duyguyu aşlamak için, topluluk önünde söylenen söz. Söylev. / Tarikata giren müritlere yol göstermek üzere, mürşitlerin (şeyhlerin) yazdıkları manzumeler. (E.Ter.)

NUTUK: (E.Ten) 1. (Tür) Dinleyiciler önünde söylenen söz demektir. Böyle sözlere bizde bir edebiyat eseri olarak bakılmadığı için, Namık Kemal «edebiyatımız nutuk denilecek bir esere malik olmadıktan başka mükalemede fasahatin kadri bile malum değildir» diyor. Tanzimat'tan bu yana söz söylenebilecek serbestlik zamanları aralıklı ve az olduğu için nutuk türü tamamıyla gelişmiş sayılamaz. Bk. HİTABET. 2. (Tas) Büyük şeyhlerin yol gösterme için yazdıkları manzum veya mensur yazılara denir.

NUTUK (Türkçe): (HBTS) Bir topluluğa hitaben söyleyen söz, hitabe. O:Türk alfabesinin on sekizinci harfi: Fonetik bakımdan kalın, yuvarlak ünlülerin genişini gösterir.

NUTUK: (EA) Bir topluluk önünde söz söylemeye denir. Bir fikir, bir dava, dilin bütün imkân ve incelikleri kullanarak anlatılır. Nutuk karşısındakileri inandırma gayesi güder.

NUTUK: (YTS) 1- Mürşitlerin, tarikata girenlere yol iz göstermek için yazdıkları, söyledikleri koşuk. 2- Bkz. Söylev

NUTUK: [KF(Fr.-Osm.)]Diction .

NUTUK: [KF(Fr.-Osm.)]Allocution.

NUTUK: [KF(Fr.-Osm.)]Discours.

NUTUK: [KF(Fr.-Osm.)]Elocution .

NUTUK: [KF(Fr.-Osm.)]Message

NUTUK: [KF(Fr.-Osm.)] Parole.

NÜKTE (Fr. Esprit): (ETS) İnce anlamlı şakalı söz. Nükte yapana nükte-dan (nükteci) denir.

NÜKTE (Fr. esprit): (YTS) İnce anlamlı, pek çoğu hoş giden, gülümseten şakalı söz.

NÜKTE: [KF(Fr.-Osm.)] Dicton.

NÜKTE: [KF(Fr.-Osm.)] Pointe.

NÜSHA (Exemplaire): (TDK) Aynı tipte yapılan veya aynı basımdan çıkan şeylerin her biri

O

OBSKÜRİZM (Fr. Obscurisme): (ETS) Kapalıcılık. XX. yüzyıl başlarında çıkan bir sanat çığırı. Kapalı anlatım yolu tutturup okuyucunun hayalini işletmesi amaç güdülüyordu.

ODA DRAMI: (ETS) Oynanmak için değil de, okunmak için yazılmış dramatik şiir ya da tiyatro eseri.

OKUL (Fr. Ecole): (ETS) Sanat ve edebiyatta belirli bir görüş, duyuş ve anlayış sistemi: Realizm, Natüralizm v.b. gibi.

OKUL: (Mektep, Ecole): (TDK) Sanatta, edebiyatta başka bir görüş, başka bir duyuş ve anlayış ile hareket ederek ve başka bir takım esaslar koyarak açılan çığır.

OKUL: (Fr. école) (es.t. mektep, meslek): (YTS) Anlayışları, görüşleri birbirine benzeyen, bir öğretiyeye dayanan sanatçıların oluşturdukları akını. Bkz. Yazın Okulu.

OKUMA: [KF(Osm.-Fr.)] Lecture.

OKUNCAK (Légende): (TDK) Bir resmin, bir karikatürün altına yazılan yazı.

OKUR (es.t.kari): (YTS) Gazete dergi ya da yazın türlerinden herhangi birini okuyan okuyucu.

OKUR-YAZARLIK: (ETS) Okuma-yazma yeteneğı; okumayı ve yazmayı bilmek./Eğitim-öğretim görmüş bulunmak.

OKUYUCU: (ETS) Bk. Alıcı.

OKUYUCU (est.. kari): (YTS) Bk. Okur.

OLAY (Fr. action) (es.t. hadise): (YTS) Roman, öykü, masal gibi anlatı türlerinde konuyu geliştiren olgular.

OLGU (Fr. action) (es.t. vaka): (YTS) Yazın yapıtlarında olayı geliştiren iş, devim, davranış.

OLGULCULUK (Fr. positivisme): (YTS) Auguste Comte'un öğretisini yazına uygulayan akım.

OLGU ROMANI (Fr. roman d'action): (YTS) Ruh ve duyuş çözümlemesine girişmeyip yalnız olayları anlatan roman.

OLGU ROMANI (Roman d'incident): (TDK) Ruh ve duyuş çözümlemesine girişmeyip yalnız olaylar anlatan roman türü.

OLUMLUK: (Tercüme-i hâl, Biographie): (TDK) Bir kimsenin hayatını ilgilendiren her şeyi hikâye eden yazı (OLUMLUK YAZARI, Biographe).

OLUNTU (Episode): (TDK)1. Bir koşukta, bir hikâyede asıl olaya karışan ikinci derecede olgu. 2. Eski Yunan trajedisinde kısım, ki az çok şimdi perde dediğimiz bölümü karşılar (OLUNTULUK, Episodique)

OLUNTU (Fr. épisode): (YTS) Bir koşukta bir öyküde asıl olaya karışan ikinci derecede olgu.

ONARLI (Fr. dizain) (es.t. muaşşer): (YTS) Her bağlamı on dizeli olan koşuk.

ONİRİZM (Fr. Onirisme): (ETS) Düşçülük. XX. yüzyıl başlarında doğan, konuları düşte görülenler gibi silik, karışık ve masalımsı bir biçimde anlatmayı amaç edinen sanat çıkır.

ONLU (Dizain): (TDK) On dizeli dönü veya kesek.

OPERA (Fr. Opéra): (EST)Baştan sona kadar nazımla yazılmış olan ve musiki eşliğıyle oynanan tiyatro türü. Operada şiir, insan sesi, orkestra müziğı, resim, kostüm, bale, hikâye, makine tekniğı, estetik, akustik, ışık oyunları...elele vermiş durumdadır. XVII. yüzyılda İtalya'da doğdu. Operalar fonetiğinde bol sesliler bulunan dillerde, daha etkili olurlar; bu bakımdan, güzel Türkçemiz opera sanatı için çok uygun yapıdadır.

OPERA: (EA) Şarkılı, nazımlı sahne eserine denir. Lirik dram diye de bilinir. İçinde nesir konuşma geçmez. Operalar önce şiir olarak yazılır. Sonra bu şiirler bestelenir. Eserde, şiir, konu, insan sesi, müzik, raks, kostüm, estetik, zenginlik, ışık oyunları tam bir uyum sağlar.

XV11. yüzyılın başlarında İtalya' da doğdu. Oradan Fransa'sa ve diğeri Avrupa ülkelerinde yaygınlaştı.

İlk örnekleri eski Yunan korolu trajedilerine dayanır. Trajik konuludur. Dini musiki havası hakimdir.

OPERA –BUF: (EA) Konusu türü komik olan operaya denir.

OPERA COMIQUE:[KF(Fr.-Osm.)] Mudhik ve nesir ile karışık tiyatro oyunu ve böyle oyunlar icrâsına mahsûs tiyatro.

OPERA KOMİK: (EA) Acıklı- gülünç sahne oyunlarına denir. Zaman zaman şarkılar arasına konuşmalar da katılır.Müzikli bölümlerinde genellikle halk şarkılarından faydalanılır.

OPERA-KOMİK (Fr. Opéra-Comique): (ETS) Komedili opera. Opera ile komedi arasında tiyatro eseri.

OPERET (Fr.Opérette): (ETS) Eğlenceli ve hafif konular üzerine yazılıp bestelenmiş tiyatro eseri. İçinde, nesirle yazılmış, musikisiz konuşmalar da vardır.

OPERET: (YTS) Müzikli güldürü.

ORATORYO: (EA) Kutsal konu üzerine yazılmış manzume veya müzik eserlerine denir.

ORİJİNALİTE (Fr. Originalité): (ETS) Sanat ve edebiyat eserlerinde biçim ve anlam bakımından kendi türü içinde önceki örneklere benzememek yeniliği. Orijinalite; genel anlamda yenilik, başkalık.

ORTA BİÇEM (es.t. üslûb-ı mutavassıt): (YTS) Anlatımda sanat özelliği göstermeyen biçem. Bkz. Biçem.

ORTOMETRİ (Fr. Orthometrie): (ETS) Şiir sanatı.

ORYANTALİST (Fr. Orientaliste): (ETS) Bk. Müsteşrik.

OSMANLICACILIK :(YTS) 1908'den sonra dil yönünden Osmanlıcadan yana olanların tutumu.

OTOBİYOĞRAFİ (Kom.): (E.Ten.)Birinin kendi hayatının olaylarını yazdığı eser.

OTOBİYOĞRAFYA (Er. Antobiographie): (ETS) Bir kimsenin, kendi hayat hikâyesini kendisinin yazıp anlattığı eser.

OTOKRİTİK: (EA) Bir kişinin kendi kendisini tenkit etmesine denir.

OTORİTE (Fr. Otorité): (ETS) Bir türde en başarılı ve güvenilir yazar ya da bilgin.

OVERTURE:[KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro ve balonun ve musikinin ibtidasında çalınan makâm,peşrev.

OYUN: (ETS) Bk. Tiyatro.

OYUN: (HBTS) Tiyatroda sahneye koymaya mahsus eser, piyes (buna "oyun" denmesi ortaoyununa benzetilmesi dolayısıyla).

OYUN (Fr.piécede théâtre): (YTS) Sahnede oynanmak üzere yaratılmış yazın yapıtı.

OYUNLAŞTIRMA (Fr. dramatiser): (YTS) 1- Roman, öykü ya da başka türde bir yapıtı, sahne yapıtı biçimine sokma.2- Bir olay ya da bir düşünceyi çok canlı ve somut bir biçimde anlatma.

OYUNSAI TÜR (Fr. genre dramatique): (YTS) Oyunla ilgili yazın türü. Sahne yapıtları.

OYUN YAZARI (Fr. auteur dramotique) (es.t. piyes muharrir): (YTS) Tiyatro yapıtları yazan kimse.

OZAN: (TDK) 1. Eski Oğuzlarda Oğuz destanlarını okuyan saz şairi. Ozanların on beşinci yüzyıla kadar Doğu Anadolu'da yasadıkları sanılıyor. 2. Şimdi şair karşılığı olarak kullanılabilir.

Ö

ÖĞRETİCİ ROMAN (Fr. roman didactique): (YTS) Okuyuculara herhangi bir bilgi vermek amacı güden roman.

ÖĞRETİCİ TÜR (Fr. genre didactique): (YTS) Öğretmek, öğütlemek gibi amaçlarla yazılmış koşuk vb.

ÖĞRETİMLİ ROMAN (Roman didactique): (TDK) Okuyuculara her hangi bir bilgi vermek üzere yazılmış roman.

ÖĞRETME TÜRÜ (Genre didactique): (TDK) Bir öğretim amacıyla kaleme alınan yazılardan ibaret edebiyat türü.

ÖĞÜT BETİĞİ (es.t. nasihatname, pendnam): (YTS) Öğüt, yerme amacıyla yazılmış koşuk, yapıt.

ÖĞÜTLÜK (Kıssa, Apologue): (TDK) Kendisinden bir ahlâk dersi çıkarılan kısa hikâye.

ÖLÇÜLÜ (es.t. mevzun, vezinli): (YTS) 1- Dizeleri, hece ve durak bakımından denk olan koşuk. 2- Kimi sözcükleri, söz öbekleri hece ve durak bakımından denk olan tümce ya da düz yazı bölümü.

ÖLÇÜLÜ DÜZYAZI: (YTS) Bk. Düz yazı.

ÖNCÜ (Avant - garde): (TDK) Sanatta mevcutların önüne geçerek yeni bir çığır açan (hareket, sanatçı...)

ÖNCÜ (Fr. avant-garde): (YTS) 1- Çağına göre yeni olan (sanat akımı). 2- (Fr. precurseur) Bir akımın, bir anlayışın ilk belirtilerini vermiş olan (sanatçı ya da yapıt). (YT.)

ÖNDEM (Prologue): (TDK) Bir romanda veya bir sahne eserinde asıl konu olarak ele alınan olaylardan önce geçmiş bir takım başka olguları anlatan ilk kısım.

ÖNCÜ: (ETS) Var olan akım ve çığırları asacak yeni bir çığır açan akım, ya da sanatçı.

ÖNDEYİŞ: (ETS) Bk. Prolog.

ÖNÖRGÜ (Canevas): (TDK) Sanatçının, gereken şekil ve süslerle doldurarak eseri meydana getirmek üzere saptandığı çatı.

ÖNSÖZ: (ETS) Kitapların basında bulunan tanıtmaya yazısı. Önsözde kısaca eserin konusu, çalışma metodu, bölümleri ve amacı anlatır. Eşanlamlıları: Başlangıç, başlarken mukaddeme, birkaç söz.

ÖNSÖZ (Kom.): (E.Ten.) Bir eserin özetini, hangi istekle, neyi amaç edinerek meydana getirildiğini anlatma yolunda, yazarın yazdığı kısa yazıya denir. Divan edebiyatında bu

çeşit yazılar «Sebeb-i telif-i kitap» başlığı altında yazılırdı. Tanzimat sonrası yazarlarından bazıları bu yolda önemli bazı sözler yazmışlardır. Namık Kemal Celal, Rezaizade Zenzeme, Abdülhak Hamit Tarhan Makber önsözlerinde önemli saydıkları fikirlerini özetlemişler, savunmuşlardır.

ÖNSÖZ: (EA)Eseri niçin ve ne maksatla yazıldığını belirtmek için kitabın başına eklenen yazıya denir.

Bu bölümde yazar ya kitabın özetini verir veya hangi sebeple yazdığını açıklar.

Eskiler “sebeb-i telif-i kitab” (kitabın yazılışının sebebi) tabirini kullanmışlardır.

Tanzimat’tan sonra edebiyatçılar, mukaddeme başlığı altında yazdıkları önsözlerde edebiyat anlayışlarını belirleyici açıklamalarda bulunmuşlardır.Namık Kemal’in Celaleddin Harzemşah, Rezaizade Ekrem’in Zenzeme, Abdülhak Hamid Tarhan’ın Makber Mukaddemeleri bu yoldadır.

ÖNSÖZ: (Mukaddime, Préface): (TDK) Bir eserin amacını belirtmek üzere onun baş tarafına eklenen, fakat ondan bir parça sayılmayan kısım.

ÖNSÖZ (Fr. préface) (es.t. mukaddime): (YTS) Bir yapıtın amacını belirtmek için başına konan tanıtıcı yazı.

ÖRF VE ÂDET ROMANLARI: (MTBE) Bir kısım romanlar,milletin ve cemiyetin türlü yasayış tarzlarını ve kanunlarını gösteren örf ve adet romanlarıdır.

ÖRGE (Fr. motif): (YTS) Bir yapıtta sık sık, yinelenen süsleyici öge.

ÖRTMECE (Fr. euphémisme) (es.t. edeb-i kelâm): (YTS) Düpedüz söylenmesi kaba, çirkin ya da sakıncalı görülen nesnelere, kavramların başka sözcüklerle daha uygun biçimde adlandırılarak dolaylı bir biçimde anlatılması.

ÖRÜ (Fr. texte) (es.t. metin): (YTS) Bir yapıtın, bir yazının kendisi, aslı. (Buna göre çıkmalar, açıklamalar, özetlemeler, eleştiriler metin dışında kalır.)

ÖRÜBİLİM (Fr. philologie): (YTS) Bir dili, yazılı belgelere, yapıtlara dayanarak inceleyen bilim dalı.

ÖTKÜNÇ: (ETS) Hikâye, öykü. (Kaşgarlı Mahmut)

ÖVGÜ (Medhiye, Eloge): (TDK) Birini veya bir şeyi övmek için yazılan yahut söylenen söz (ÖVGÜLÜ, Elogieux).

ÖVGÜ SÖYLEVİ (Panegyrique): (TDK) Birini övmek üzere verilen söylev.

ÖVMELİK (Takriz) (TDK) : Bir eseri övmek için yazılan ve o eserin başına konan yazı.

ÖVÜRLÜK (Familiarité): (TDK) Konuşmada olduğu gibi sade ve zorluksuz yazma veya söyleme tarzı.

ÖYKÜ (Fr. nouvelle, conte) (es.t. hikâye): (YTS) Tasarlama ya da gözleme dayanan bir olayı anlatarak okuyucuda ilgi ve beğeni uyandıran ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan yazın türü. (Buna kısa ya da küçük öykü de denir.)

ÖYKÜCÜ (Fr. nouvelliste) (es.t. hikâye muharriri, hikâyeci): (YTS) Öykü yazarı.

ÖYKÜLEME: (YTS) Bk. Anlatı.

ÖYKÜNCE (Fr. fable): (YTS) Bir ahlâk dersi vermek amacıyla, koşuk biçiminde söylenmiş eğretilmeli öykü.

ÖYKÜSEL TÜR (Fr. genre romanesque): Duygu ve düşünceleri, sayısız ruh durumlarını (karakterleri) olaylar içinde ele alarak çözümlemeye çalışan yazın türü.

ÖZ: (ETS) Sanat eserlerinin biçim yönünün dışında kalan asıl varlığı. «Başarılı şiir, biçimle özü sağlam perçinlenmiş, kaynaştırılmış şiidir bence.» Behçet Necatigil

ÖZDEYİŞ: (ETS) Vecize. Doğru ve güzel bir düşüncenin çok kısa anlatılmış şekli.

“Hayatta en hakiki mürşit, ilimdir.” Atatürk

ÖZDEYİŞ (Fr. prologue): (YTS) Bir yapıtta, (özellikle tiyatrodaki) asıl, konu olarak ele alınan olaylardan önce, geçmiş birtakım başka olguları anlatan ilk bölüm.

ÖZEL MEKTUPLAR (es.t. husus, mektuplar): (YTS) Evdeşlerin, soydaşların tanıdıkların birbirlerine yazdıkları mektuplar. Bkz. Mektup.

ÖZEL SAYI (es.t. nüsha-i mahsus, nüsha-i fevkalâde): (YTS) Bir derginin belli kişi belli tür ve belli amaç için çıkarılan ve sürüp geleninden başkalık gösteren sayısı.

ÖZEL SAYI: (ETS) Dergilerin, kuruluş yıldönümü ve benzeri sebeplerle çıkardıkları sayı. Bir topluluğa, bir yazara, bir türe... göre düzenlenmişleri vardır. Eskiden "nüsha-i mahsus", "fevkalade nüsha" denirdi.

ÖZENSİZ BİÇEM (Fr. négligé): (YTS) Sözcükleri kullanma ve seçmede gerekli özeni göstermeyen biçem. Bk. Biçem.

ÖZENSİZLİK (Négligence): (TDK) Dikkatsizlik yüzünden yapılan ufak tefek üslûp yanlışları.

ÖZENTİ: (ETS) Süse ve sanata özenmenin doğurduğu zorlanmış anlatım.

ÖZENTİCİLİK (Préciosité): (TDK) On yedinci yüzyıl başlarında Fransa'da meydan alan özentili, şatafatlı, mecazlarla fazla yüklü ve süslü üslûp.

ÖZET (Fr. resume) (es.t. hulâsa): (YTS) Bir konunun ayrıntısız ve kısaca anlatılışı.

ÖZET: (ETS) Bir yazıyı, en önemli özelliklerini yitirmeksizin kısaltıp küçültmeye özetleme, kısaltıp küçülmüş yazıya özet diyoruz. Eski adı: Hülâsa.

ÖZETLEME (es.t. telhis): (YTS) Bir yapıtı, bir yazıyı bütün ayrıntılarından sıyırarak kısa, derli toplu anlatma.

ÖZETLENMİŞ (es.t. mücmel): (YTS) Bk. Özetleyiş.

ÖZETLEYİŞ (es.t. icmal): (YTS) Bir düşünceyi açıklığını yitirmeden elden geldiğince kısaltarak anlatma.

ÖZGÜN (Fr. original): (YTS) 1- İlk örnek. Karşıtı, kopya. 2- Başkalarını örnek tutmayıp yeni ve kişisel yapıt veren, yaratan (sanatçı) bu özelliği taşıyan (yapıt).

ÖZGÜN (Original): (TDK) 1. (Bir eser hakkında) İlk meydana getirilen. 2. (Çevirme esere karşın olarak) Asıl metin. 3. Başkalarını örnek tutmayıp kendisi örneklik eser veren (yazar) ve bu yolda meydana getirilen (eser) (ÖZGÜNLÜK, Originalite).

ÖZGÜR ARTIKLI (es.t. serbest müstezat): (YTS) XIX.yüzyıl sonlarında, kimi ozanların (özellikle T. Fikret'in) Batı etkisiyle kısa dizeler ekleyerek oluşturdukları koşuk.

ÖZGÜR NAZIM (Serbest nazım, Vers iibres): (TDK) Ölçü, tartı, uyak gibi kayıtlarla bağlı olmadan yapılan nazım şekli.(ÖZGÜR NAZIMCILIK, Yerlibrisme).

ÖZLENME: (YTS) Bk. Eşitlik.

ÖZLÜ: (ETS) Veciz. Bk. Veciz.

ÖZLÜ (Muciz, Concis): (TDK) Az kelime ile çok şey anlatan (ÖZLÜLÜK, İcaz, Concision).

ÖZLÜ (Fr. concis) (es.t. mucez): (YTS) Az sözcükle çok şey anlatan söz.

ÖZNEL ELEŞTİRİ (Fr. critique subjective): (YTS) Yan tutarak yapılan, gözlemlere ve belirli nesnel ölçülere dayanan eleştiri.

ÖZNELLİK (Fr. subjectivite): (YTS) Kişileri, nesnelere yazarın kişiliğine bağlı olarak, yazarın duygularına göre yansıtan anlatım özelliği. Bk.Nesnellik.

ÖZOLUMLUK (Autobiographie): (TDK) İnsanın kendi yazdığı olumluğu.

ÖZOLUMLUK ROMANI (Roman autobiographique): (TDK) Yazarın kendi hayatı veya hayatının bir evresi kahramanlardan birinde gösterilerek yazılan roman.

ÖZSÖZ (Vecize, Aphorisme): (TDK) Bir konu hakkında en çok bilinmesi gereken şeyi az kelime ile anlatan söz.

ÖZÜLGE (Monographie): (TDK) Bilim kollarından birinin özel bir konusu veya bir kişinin mesleği, hayatı gibi herhangi bir özelliği üzerine yazılan eser.

ÖZYAŞAM ÖYKÜSÜ (Fr. autobiographie): (YTS) Bir kişinin kendi yaşam öyküsünü yazdığı yazı ya da yapıt.

ÖZYAŞAM ROMANI (Fr. roman autobiographique): (YTS) Konusu yazarın yaşamı olan roman.

P

PALİNODİC: [KF(Fr.-Osm)] Bir şâ'ir veyâ muharririn evvelki eserinde bast etmiş olduğu fikri tekzib veyâ inkarla veyâhut o fikirden rucu'la neşreylediği eser-i sani.

PANDOMİMCİ: [KF(Fr.Osm-Fr.)] Pantomime

PANTOLON: [KF(Fr.Osm-Fr.)]Tiyatronun müdhik şahsı.

PANTOMİME: [KF(Fr.-Osm)] Her şeyi dilsiz olarak işaretlerle ifâde etmek usûlü.Böyle işaretlerle icrâ olunan tiyatro oyunu, pandomima. Böyle bir oyun icrâ eden oyuncu,pantomimci.

PARADOKS (Fr. Paradoxe): (ETS) Her türden ve her biçimdeki sanat eserinde, ardarda sıralanan duygu, düşünce v.b. arasında, birbirine taban tabana zıt olanlardan, hangisinin seçileceği konusunda gösterilen şaşkınlık. Bilerek de yapılır, bilmeyerek de.

PARAGRAF (Fr. Paragraphe): (ETS) Kompozisyonun temel birimi. Anlatımda, konunun tek bir yönünü belirten bölüm.

PARAGRAF (Kom.): (E.Ten.) Bir fikrin geliştirildiği yazı bölümüne denir.Paragraf, tek bir cümle olabileceği gibi, birkaç cümleden de meydana gelir. Bu bakımdan bir yazıda ne kadar satırbaşı varsa o kadar paragraf var demektir. Yazılarda maksada girişmek için bir, gelişme bölümünde ikinci derecede fikirlere göre birkaç ve sonuç için de bir paragraf bulunur.

PARAGRAF : (HBTS) 1.Bir yazının iki satırbaşı arasındaki kısmı. 2. Bazen paragraf başlarına konan " " işareti.

PARAGRAF: (EA) Bir fikrin işlendiği yazı bölümüne denir.Bir veya birkaç cümleden meydana gelebilir.Satırbaşı yapılmış her bölüm bir paragraftır.

PARAGRAPHÉ: [KF(Fr.-Osm)] Fıkra,bend,madde. Fasılların tafrikine mahsûs olan (P) paragraf işareti.Fıkra-yı kanuniye.

PARAKATALOJİ (Fr. Paracatalogie): (ETS) Tiyatro sahnesinde bir oyuncunun, hem acındıran, hem güldüren özellikte konuşması. Melodramlarda çok görülür. Bk. Melodram.

PARÇA (Fr. passage): (YTS) Bir yazının ya da yapıtın içinden alınan herhangi bir birim.

PARÇALI KOMEDİ (Comédie épisodique ou a tiroir): (TDK) Sahneleri birbirine bağlı olmayan komedi.

PARÇALI TARZ (Newsreel style Ing.): (TDK) Büyük bir topluluğun, geniş bir bütünün çeşitli ve en canlı parçalarını alıp yan yana dizmek suretiyle o bütünü anlatan yazı tarzı.

PARNASÇILAR (Les parnassiens): (TDK) 1866 yılına doğru Fransa'da «Parnasse Contemporain» adlı bir dergide eserlerini yayımlayan şairlere verilen ad. Bunlar şiiri kof şatafatlardan, duygu itiraflarının aşırılığından, tatsız yeniliklerden kurtarma işini üzerlerine almışlar, sanat için sanat yapmağa çalışarak çoğu teknik bir olgunluğa erişmişlerdir. (PARNASÇILIK, Parnassianisme).

PARNASİENLER: (EL) (Realizme bak.)

PARNASİYENLER: (MTBE) XIX.yüzyılın ikinci yarısında oluşan şiir çıkırının şairlerine parnasiyenler denilmiştir.Parnasiyenler,şiirde dış musikisine,zengin kafiyelere,şekil kusursuzluğuna,açıklığa,realist görüşlere önem veren ve bu bakımdan Fransızca'ya çok ahenkli ve mükemmel manzumeler kazandıran şairlerdi.

PARNASİZM (Fr. Parnassisme): (ETS) Realizm'in şiir kolu. Pozitizm'in edebiyat uygulanmasından doğdu. Romantizm'e tepkiler. 1866'da Paris'te "Parnasse Contemporain" dergisinde toplanan Parnasyenler, "sanatı sanat için" saydılar, şiirde biçim güzelliğine çok önem verdiler, tatsız yeniliklerden çekindiler, tabiat görüntüleri ve felsefi düşünceler anlatmaya çalıştılar. Lirizm'e düşkün değillerdi. Önemli Parnasyenler: P. Verlaine, L; de Lisle, T.Gautier, C. Baudelaire, S. Mallarme,.Th. de Benville, F. Coppee, S. Praudhomme, J. M.' de Heredia. Türk edebiyatında Fransız Parnasyenlerinin Servet-i Fünun çağındaki sanatçılarımıza etkileri oldu. T. Fikret gibi.

PARNASİZM: (EA) Realizmi benimseyen şiir akımına denir.Romantizme tepki olarak doğmuştur.Parnas adını Musa'ların (ilham perilerinin) oturduğuna inanılan bir dağdan alır. Fransa'da, 1866 yılında Parnasse Contemporain .

PARNAS OKULU (Fr. école parnassienne): (YTS) Romantik akımın aşırı duyarlılığına bir tepki olarak, 1850 yılında Leconte de Lisle çevresinde toplanan Fransız ozanlarınca başlatılan kişisel duygulara değil ölçülüğe ve ustalığa önem veren bir koşuk okulu.

PARNASSE: [KF(Fr.-Osm.)] (mec.) Şi'ir ve şu'ara.

PARNASYEN (Fr. Parnassien): (ETS) Şiirde, Parnasizm akımına bağlı sanatçı. Bk.Parnasizm.

PARNASYENLER (Ed. Tar.): (E.Ten.) Fransa'da 1850 yılında başlayan ve Romantizme karşı bir tepki olan realizmin nazımda temsilcileri olan şairlere denir.(Parnas, Greklerde Müzlerin oturdukları dağın adıdır. Paris'te bu adla yayımlanan

bir dergide yazdıkları için bu şairlere Parnasiyen denilmiştir). Théophile Gautiea'nin ortaya attığı “Sanat, sanat içindir.” Teorisini kabul etmekle işe başladılar, bir çeşit ahlak kayıtsızlığına yöneldiler; plastik güzelliğe önem verdiler; dış alemi tasvir ile uğraştılar; egzotik şeylere merak sardılar; şekle önem verdiler. Sonraları her biri bir yol tutan bu kırk kadar şairin içinde belli başlıları: Heredia, Sully Prudhomme, F.Coppée, Verlaine, Mallarmé...dir.Bizim Tanzimatçıların yazı yazdıkları zamanda bu edebiyat okulu en parlak devrinde olmakla beraber, bunların edebiyatı Edebiyat-ı Cedidecilerle memlekete girmiştir.

PASAJ (Fr. passage): (ETS) Bir metnin belli bir parçası.

PASSAGE: [KF(Fr.-Osm.)] Kitâb vesâireden çıkarılmış ibâre,fıkra.

PASSATİZM(Fr. Passatisme): (ETS) Geçmişçilik. Gelenekçilerin anlayışına göre, geçmişin değerlerine ve geleneğine bağlılık.

PASTORAL (Fr. Pastoral): (ETS)Özel anlamda, çoban ve kır yaşamasını anlatan eser. Genel anlamda tabiat güzelliklerini dile getiren eser.

PASTORAL(Tür.): (E.Ten.) Greklerin bukolik dedikleri türün başka bir adıdır. Türkçeye Edebiyat-ı Cedide zamanında eş'ar-ı raiyane diye çevrilmiştir. Şahısları çobanlar olan her türlü sanat eseri(müzik, resim...) hakkında kullanılır. Greklerde Teokritos, Romalılardan da Vergilius (egloglarıyla) bu türün ünlü şairleridir. İtalya'dan Batı dünyasına XVI. yy. dan sonra yayılmaya başlayan bu tür, daha çok, hiçbir gerçeğe dayanmayan çoban tasvirleri altında aşka, şövalyeliğe, politikaya, felsefeye ait çok inceltilmiş duyguları anlatır bir şekil almıştır. Şehirlilerin kır hayatı için olan özlemlerini yatıştırmak üzere yine şehirliler tarafından yazılmışlardır; onun için realizmden çok yapmacıklı, incelmış duyguları anlatmaya alet olmuştur. Eglog ve idil olarak iki çeşidi vardır. Tiyatroda da, barji-komedi tarzında, korosu çobanlardan meydana gelen pastoral dramatik diye bir şekil meydana getirilmiştir.

PASTORAL:(EL) Çobanlara dair maâlini ifade eder bir tâbir ki kır hayatına, köy âlemine dair yazılan manzumeye derler. Bu tarzdaki şiirler, eski Yunanistan'da başlamış ‘İdil ve Eglog’ diye ikiye ayrılmıştı. idiller yalnız sahra tasvirinden ibaretti. Egloglar ise kır hayatına dair bir piyes demektir.

Bizde ilk yazılan pastoral şiir, Hamid'in ‘Sahra’sıdır. Mehmet Akif’in Âsım ünvanlı kitabında Kartal Köyünü tasvir eden parçada pastoral şiirlerin en nefesidir.

Eski divanlarımızda kır, dağ, çöl, tepe, çayır, çemen ve bahar, yahut kış tasvirleri varsa da pek ziyade gayr-ı tabii oldukları için pastoral sayılamazlar. Vaktiyle Yakacık Köyü’nde yazdığım şu manzumeye pastoral bir eser denilebilir:

Pencere önünde oturmaktayım
 Bir dağ başındaki köy odasında
 Etrafa hayretle bakılmaktayım
 Mehtaplı gecede,yaz havasında
 Denize uzanmış dağın eteği
 Ovayı kaplamış bahar çiçeği
 Saçmakta nurunu ateş böceği
 Kuytuda parlayan donanmasında
 Uzaktan gelmede denizin sesi
 Duyulur rüzgarın hafif nefesi
 Çamların arası bülbül kafesi
 Hepsi de eşine yalvarmasında
 Açmış kollarını yükselen çamlar
 Her dalın ucundan ay nuru damlar
 Benekli ışıklar altında damlar
 Nakıştıran sanırsın baş yazmasında
 Burası sevdanın en hoş bir yeri
 Köşesi,bucağı sevgi meşheri
 Bir gönül olamaz o histen beri
 Gençliğinde hatta kocamasında
 Derler ki “Kocamaz gönül” meseldir
 Kalbim de aşkına daim meheldir
 Aksi gül çehrenin hâlâ güzeldir
 Gönlüm aynasının ince pasında
 Benim göğsümde de vardır bir gönül
 O gülşende sensin taravetli gül
 Ölüm gözlerime çekmedikçe tül
 Hayalin başımın durur tasında
 Bu güzel manzara, bu parlak gece
 Seyrini doğrusu saymadım hiçe
 Avuttum kendimi yoksa gizlice
 Zihnimde yüzünün parlamasında

PASTORALE: [KF(Fr.-Osm.)] Eşhası çobanlardan ve çoban karılarından ibâret tiyatro oyunu. Çobanlara müte'âllik manzûme,eş'ar-ı ra'ie.Çoban havası, makamı raksı.

PASTORAL POESİE: [KF(Fr.-Osm.)] Çoban şi'iri, eş'ar-ı ra'ie.

PASTORAL ŞİİR: (ETS) Yunan şairi Theokritos'un (M. Ö. 280) kırlarda yaşayan çoban mutluluğuna imrenip, monolog ve diyalog türlerinde bu mutluluğu tabiat güzellikleriyle karıştırıp anlatmaya çalışmasından pastoral şiir doğdu. Theokritos'un biçimlendirdiği pastoral'ler üç türlüydü.

1. İki çoban kırlarda karşılaşp saz şairleri gibi birbiriyle şarkı yarısına girişiyorlar, bir üçüncü çoban da aralarında hakemlik ediyor, ama kimseyi kırmak istemediğinden, yarışma sonucunu eşit ilan ediyordu.

2. Bir çoban, sevgilisi için bir şarkı söyleyip onun güzelliğini övüyordu.

3. Üçüncü türküsünde çoban şiiri daha çok ağıtımsı oluyor, konuya orman perileri ve mitolojik kahramanlar da katılıyordu. Eleji ve İdil bundan doğdu.Roma edebiyatında pastoral, gerçek kır ve çoban yaşayışındaki canlılığı yitirdi. Tam bir taklit özelliğine büründü. Latin edebiyatında bu türün en ünlü şairi Vergilius (M.Ö. 70-19) tur Rönesans ve sonrasında, şehirli insanın kır sevgisini, kır yaşayışındaki basitliği olan hevesini anlatan "pastoral" sözü, zamanla yalnız şiir için değil, öbür türler için de, geniş anlamıyla evren sevgisi olarak kullanılır oldu.

Pastoral yönüyle divan şiirimiz oldukça yoksuldu, kasidelerin giriş bölümlerinde ve tek-tük gazellerde yer alan tabiat da ezbere çizilmiş bir tabiattır. Türk halk şiiri pastoral yönüyle çok renkli ve zengin sayılır.

PASTORAL ŞİİR: (MTBE) Eski Yunan çağında,üçüncü bir şiir,tabiat güzellikleri karşısındaki duygulanmalarla söylenen pastoral şiirdir.Bu tarz şiirin,Yunan çağındaki büyük şairi Theokritos'dur.Yunan pastoral şiiri iki türlü eser vermiştir. Bunlar,İdyll ve eglogue' dir.

PERDE: (ETS) Tiyatro eserinin bir perde açılmasından kapanmasına kadar geçen bölümü.

PERDE (Acte): (TDK) Sahne eserlerinde, sahnedeki perdenin açılmasıyla başlayıp kapanmasıyla biten bölüm.

PERİPESİ (Fr. Peripetie): (ETS) Roman, hikâye ve tiyatro gibi türler de bir kahramanın durumunda meydana gelen umulmadik talih değişikliği. / Tiyatro eserinde, düğümün çözülüşü.

PERİPESİ (Kom.): (E.Ten.) Bir roman veya bir tiyatro eseri kahramanının durumunda meydana gelen umulmadık talih değişikliğine denir. Özel olarak, bir tiyatro piyesinin çözümlüşünü hazırlayan son değişiklik demektir.

PERİPESİ: (EA) Bir sahne oyununda sonucu hazırlayan hareketli vakaya; bir roman veya piyes kahramanının durumunda meydana gelen ansızın değişmeye denir.

PERİPETİE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir hikâye veya tiyatro kitabı eşhasının birdenbire hâsıl olan nekbet olan ve edbarı gibi tegayyür-ü ahvâl.Bir manzume veya tiyatro kitabının neticesi.

PİCARESQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Başlıca şahsı bir hayduttan ibâret hikâye ve tiyatro kitâblarına itlâk olunr.

PİYES (Fr. Pièce): (ETS) Tiyatro eseri.

PİYES : (HBTS) Tiyatro eseri, oyun.

PİYES: (MTBE) Ciddi bir tiyatro çeşididir.Faciaları daha yumuşatarak,daha sindirerek,fakat daha ince bir duyuşla veren piyes,bir bakıma dramın yeni ismidir.Bu isim son zamanlarda her türlü tiyatro eseri için kullanılmaktadır.

PLAT POESİE: [KF(Fr.-Osm.)] Sade ve basit ve tatsız şi'ir.

POEM(Fr .Poème): (ETS) Belli bir konuda yazılan çokuzun şiir. A.Hamid'in Makber'i gibi. Şiir anlamında da kullanılır.

POEME: [KF(Fr.-Osm.)] Manzûm eser,manzûme,kasîde şi'ir.Operanın güftesi.

POESİE: [KF(Fr.-Osm.)] Şi'ir,nazım.Şâ'irlik.Efkar ve hayâlât-ı şâ'irane.Asâr-ı manzûme,eş'ar.

POETE: [KF(Fr.-Osm.)] Şi'ir söyleyen adam,şâ'ir.Tabiat-ı şi'riyesi olan.

POETEREAU: [KF(Fr.-Osm.)] Acemi ve adî şâ'ir.

POETİQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Şi'ir ve şâ'ire mensûb ve müte'âllik, şi'irî, şâ'irane. Fenn-i şi'ir, ilm-i aruz.

POETİKA (Fr. l' Art poétique): (ETS) Şiir sanatı. Aristo'nun . Horatius'un, Boileau'nun poetikaları ünlüdür. / Aristoteles'in eseri: Bugünkü bilgilerimize göre şiir sanatını konu edinen en eski kitap, tanınmış Yunan düşünürü Aristoteles'in (M. Ö. 384 - 322) POETİKA adlı eseridir. Bilginler Poetika'yı düşünce tarihinde sanat olayını araştıran ilk çalışma sayarlar. Aristoteles' in çıkış noktası Platon'da olduğu gibi güzellik ideasi değil de, var oldukları için güzellik kavramından söz açabileceğimiz sanat eserleridir. Sanat eserini varlıksal bir bütün sayan Aristoteles bu görüşü ile sanat ontolojisine de ışık tutmuştur. Yazar konuşma konusunun şiir sanatı olduğunu belirttikten sonra, şu inceleme planını uygulayacağını söylüyor: Şiir sanatının niteliği şiir sanatının türleri

türlerin nitelikleri bir şiirin başarılı olabilmesi için hikâye ya da mythos yönünün nasıl işlenmesi gerektiği şiirin bölümleri ve özellikleri bu konuya ilişkin herşey. Yunan düşünürüne göre cpos, tragedya, komedy, dithrambos şiiri ile flüt, kitara sanatlarının büyük bir bölümü; bütün bunlar genelolarak TAKLİT'tir. Bu sanatlar, taklitte kullanılan araç, taklit edilen nesne, taklit biçimi bakımlarından birbirinden ayrılırlar. Bu taklit ya ritm, ya da armoni aracılığı ile gerçekleştirilir. Yalnız sözü kullanan ve bunu ya düz yazı, ya da nazım olarak yapan sanat biçiminin (Edebiyat) şimdiye kadar hiçbir adı olmamıştır. Aristoteles'e göre şiir sanatı genelolarak varlığını insan doğasında temellenen iki nedene borçlu görünmektedir. Bunlardan birincisi taklit içtepisi olup, insanlarda doğuştan vardır. İkincisi, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanmadır, bu da insan için karakteristiktir. Şiir sanatını irticali denemelerden hareket ederek gelişmiş sayan Aristoteles, bu gelişmeyi ozanların karakterine uygun ve bağlı olarak iki yönde görüyor: 1. Ağırbaşlı ve soylu karakterli ozanlar, ahlakça iyi ve soylu kişilerin iyi davranışlarını taklit ederler. 2. Hafifmeşrep ozanlar ise bayağı yaradılıştaki insanların davranışlarını taklit ederler. Birinciler bu taklidi ilahiler ve övgü şiirleri ile ikinciler de alaylı şiirlerle yapmışlardır. Şiir dilini ölçü ile güzelleştirilmiş bir dil olduğunu belirten Aristoteles, dilde açık anlatım yanlısıdır: «Bir dil anlatımı açık olur, buna karşılık bayağı olmazsa o iyi bir dil anlatımıdır.» Aristoteles'e göre şiirin kendine özgü bir dili olmalıdır. Bu dil, açıkça anlaşılır olabilmek için, herkesin ortak olarak kullandığı sözcükleri kullanan dildi. Fakat herkesçe kullanılması, açıklık yanında bayağılığı da birlikte getirir. Şiir dili alışılmamış sözcüklerle gündelik ve kaba olmaktan kurtulup yücelir. Şiirde alışılmamış ve yabancı sözcükleri aşırı kullanmaktan da, şiir bilmeceye dönüşür. Şiirle tarih ve felsefe arasındaki ilişkilere de değinen Aristoteles, şiiri, tarihten çok felsefeye yakın, üstün bir sanat sayar. Ona göre tarihçi gerçekten olanı, şair ise olabilir olanı anlatır. Şairin görevi gerçeği anlatmak değil, olabilir olanı anlatmaktır. Aristoteles'in öğretisi, şiirin güzelliğini, doğrunun ve gerçeğin bir süslü genellemesi diye tanımlamakla bütün klasik sanatların estetiğini etkilemiştir. Klasik estetik seçkin ve ortalama bir tabiatın, aşırılığı hesaba katmadığını belirtmek için tabii diye nitelediği duyguların anlatımını şiirin alanı olarak ele alır. Rönesanstan hemen sonra, önce 1536 yılında İtalya'da Yunancası ve Latincesiyle birlikte basılan Poetika, zamanla bütün Avrupa dillerine çevrilmiş ve kendisinden sonra yazılan şiir sanatı kitaplarının hepsini etkilemiştir. Türkçe çevirisi: İsmail Tunalı: Aristoteles -POETİKA. İstanbul, 1976.

Horatius'un eseri: Latin şairlerinden Horatius (M. Ö. 65 - 8) DE ARTE POETICA adlı tamamlanmamış eserinde, arkadaşlarında Piso'nun, şair olmaya niyetlenen oğluna, şairliğin gerektirdiklerini anlatır. Yazara göre herşeyden önce Yunan şiirinin bu konudaki üstün klavuzluğundan yararlanılmalıdır. Kolay bir sanat olmayan şiirde, başarının temeli sağlam bir kompozisyon yapısına dayanır. Horatius da, Aristoteles gibi, sohbetlerinin ağırlık noktası olarak tiyatroyu ele almaktadır. Sanat perilerinin ülkesine insanoğlunun, aklının tutsağı olduğu için varamayacağını söyleyen Demokritos ile de alay eder. Bu görüş Boileau'yu da etkilemiştir. Horatius'un ana ilkesi «doleo delectando» olmuştur: Hoşa giderek öğretme. Türkçeye çevirisi yoktur.

Boileau'nun eseri : Boileau (1636 - 1711) L'art Poetique adlı eseriyle (1674) klasik okulun sözcülüğünü ve savunmasını yapmaktadır. Dört bölümlü uzun bir manzume olan bu eserde, yazar, sağ düşünceye (akl-ı selim) büyük yer ayırır. Boileau'ya göre şiir sanatı, kendi davranışlarını doğaya uydurabildiği ölçüde başarıya ulaşır. Şairin tutacağı yol yalnız akıl yoludur. Böyle bir görüş sanatçıyı rasyonalist bir güzellik anlayışına ulaştırır. Yazara göre şairlik kolay bir meslek değildir. İyi bir şair doğayı incelemeli, doğayı taklit etmeli, kendisinden önceki şiir ve edebiyat dünyasını iyi tanımalı, şahesere ulaşmak için sürekli çalışmalıdır. Meydana konacak eser yüksek bir ahlaki şura dayanmalıdır. Kafiye kolayca akla uymalı, insan zekası kafiyeyi kolayca ele geçirebilmelidir. Doğru yolun bulunmasında akıl kılavuz sayılmalıdır. Türkçeye çevirisi yoktur.

POİNTE: [KF(Fr.-Osm.)] Nükte,mazmûn.

POLEMİK: (ETS) Bir konu üzerinde gazete ve dergilerde yapılan kalem kavgası.

POLİMETRİK (Fr. Polymétrique): (ETS) Çok ölçülü. İçinde birden çok ölçü kullanılan (şiir). Öbür adı: Poliritmik.

POLİS ROMANI (Roman policier): (TDK) Konuları polisi ilgilendiren olaylardan ibaret olan roman.

POLİS ROMANI (Fr. roman policier): (YTS) Konuları polisi ilgilendiren olaylardan oluşan roman türü.

POPÜLER TÜRK EDEBİYATI : (TET) Tanzimat edebiyatı yıllarında, bir ömür boyu, halk için çalışan, büyük velud muharri Ahmet Mithat Efendi' nin açtığı popüler Türk edebiyatı çığır; ondokuzuncu asır sonunda ve Servet-i Fünun cereyanı dışında yeni ve mühim simalar yetiştirmiştir.

POPULİZM (Fr. Populisme): (ETS) Edebiyatta halkçılık. / XX. yüzyıl başlarında Fransız yazarlarından A. Therive ve r. Lemonnier'in açtığı edebiyat çığır. Romantizm'e,

Sentimentalizm'e ve karamsarlığa kapılmadan halk arasından tipler alıp anlatıyorlar. Natüralizm'in basitleştirilmesi.

PORTRE (Fr. Portrait): (ETS) Roman ve hikâye gibi edebiyat türlerinde bir insanı anlatan yazı bölümü. Dış görünüşü anlatıyorsa «fiziksel portre», insan psikolojisini anlatıyorsa "moral portre" deniyor.

PORTRE (Kom.): (E.Ten.) Okuyucuya bilmediği veya yanında bulunmadığı bir kimseyi, canlıyı tanıtmak için yapılır. Portre ya fizik veya moral olduğu gibi ikisinin de birlikte yapıldığı çeşidi de olur. Fizik portre, tanıtılmak istenen kimsenin dış görünüşünün (yüzü, boyu, giyinişi), anlatılmasıyla; moral portre de, kişinin iç aleminin (huyu, davranışları, düşündükleri) tasviriyle olur. Bu çeşit portrelere pitoresk (resimsi) portre denir; insanların jestlerini çizen, insanları jestleriyle göstermeye çalışanlara da aksiyon halinde portre denir.

POZİTİVİZM (Fr. Positivisme): (ETS) A. Comte'un felsefesi. Metafiziği kabul etmeyen rasyonalist dünya görüşü.

PRAKSİS: (ETS) Aristoteles'e göre, trajedinin temeli ve ruhu.

PREROMANTİKLER (Fr. Prérromantiques): (ETS) Klasisizmin sonlarına doğru modern topluluğu. Önemlileri:T.Gary, Klopstock, Young.

PREROMANTİZM (Fr. PrErromantisme): (ETS) Edebiyatın, romantizmi hazırlayan çağı.

PRİMİTİVİZM (Fr. Primitivisme): (ETS) İkelcilik. 1911'de Fransa'da başlayan bir edebiyat akımı. Fütürizm'e karşı tepkidir. İnsanlığın ilkelliğine duyulan sevgi ve saygı. Primitivizm üç yolda gelişti:

1. Geçmiş çağlar insanlara çekici geldi. Klâsik edebiyatlar bize eski günlerin masalla karışık tatlı ve güzel yönlerini gösterdiler.
2. Atalarımızı noksansız görmek isteği bizde geçmiş günlere ve insanlara karşı kuşkudan uzak bir sevgi ve saygı uyandırdı.
3. Çocuklarımıza ve çocukluğa olan lekesiz hayranlığımız bizde onlar gibi olmak isteğini uyandırdı.

Bütün bunların dışında, yapı malzemesi olarak modern yollardan ve varlıklardan yararlanmadan yaratılan sanat eserleri de Primitivizm'e uygun sayılırlar.

PRODROME: [KF(Fr.-Osm)] Mukaddime dibace.

PROLQG (Fr.Prologue): (ETS) Öndeyiş. Bir eserin önün konu ve temi belli eden, okuyucuya ya da seyirciyi psikoloji bakımından esere hazırlayan giriş. Önsözden çok ayrı şeydir.

PROLOG: (EA) Piyes, roman gibi eserlerin başına anafikri belirtmek için konan giriş bölümüne denir.Oyun veya romana konu olan olaydan önce geçenler özetlenir.Bölüm eserin aslına bağlı olduğu için önsözler ayrılır.

İlk çağ tiyarosunda Plautus'un komediye, Euripides'in trajediye getirdikleri sözdür.

PROLOGUE: [KF(Fr.-Osm)] Kitâb ve ale'l-husus hikâye ve tiyatro kitâbı mukaddimesi,dibace.

PROMÜZİKAL ŞİİR: (ETS) Bk. Müzik.

PROPAGANDA (Fr.Propagande): (ETS) Bir inancı yaymak için yapılan reklâm.

1.Propaganda sözü ilk olarak 1622'de, Katolik inançlarını yaymak için yapılan misyoner çalışmalarına isim diye kullanıldı.

2. Bugünkü ilerlemiş estetik ve eleştirme, sanatın her türünü propaganda sayıp, sanatın arkasında kalan sanatçı psikolojisini ortaya çıkarmaya çalışıyor. Ama bu propaganda, bilerek ve isteyerek yapılan propaganda değil.

3.Bugünkü modern sanat tarihi, sanatı da bir savaş silahı sayıyor ve her sanat eserinde bir politik yön bulunduğu düşüncesini savunuyor. Bu da propagandanın bilerek ve isteyerek yapılanı.

PROSATEUR: [KF(Fr.-Osm)] Nesîr yazan muharrîr.

PROSODİ(Fr. Prosodie): (ETS) Nazım ölçüsünü inceleyen bilim. Bk. Tecvid. / Sözde ve daha çok şiirde, sesin ritmik yapısını inceleme bilimi. Konuşurken sesler kalite, vurgu, ton, uzunluk, kısalık, süre, yoğunluk ve söyleniş gücü gibi özellikler gösterirler. Bütün bu nitelikler arasında bağlar da vardır ve hepsinin birleşmesi bir dilin ritmik karakterini oluşturur. Uzun hecesi ve vurgusu olmayan Japon dilinde metrik sistem hecelerin sayısına dayanır. Türk dilinde vurgu olsa da, uzun hece yoktur ve Türk metriği de hece sayısına dayanır. Çince'de vurgu ve ton çok önemlidir. Bu nedenle Çin şiiri melodik olmasa da ritmik bir yapıya sahiptir. Eski Yunanlılar şiirlerinin temel ögesi olarak hecelerin süresini göz önünde bulundurmuşlardır. Latin şiirinde uzun hece tam, kısa hece yarım sayılmıştır. Arap ve Acem dilleri aruz ölçüsünün bütün özelliklerine uyar.

PROTAGONİSTE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatroda baş aktör.

PROTASE: [KF(Fr.-Osm)] Tiyatro manzûmelerinin mebni-'aleyhini muhtâsâran mübeyyin mukaddime.

PROVA (İt. Prova): (ETS) Tiyatroda, seyirci önüne çıkmadan yapılan hazırlık çalışması. Basımevlerinde, asil baskıya geçilmeden yapılan deneme baskısı.

PROVERBE: [KF(Fr.-Osm)] Mesel,darb- mesel ,atalar sözü.Bir meselin teşrihinden ibâret küçük tiyatro müdhikesi.

PSİKANALİZ (Fr. Psychanalyse): (ETS) Sigmund Freud'un XX. yüzyıl başından beri bütün sanat ve edebiyat akımlarını az çok etkileyen görüş ve düşünüş sistemi. Bütün insanca davranışların cinsiyetle ilgili bulunduğu temeline dayanan doktrin.

PSİKOLOJİK AN: (ETS) Sanat eserinin yaratılmasına yol açacak olay, gerekçe ya da durumun; ilham kaynağının belirlediği, gerçekleştiği kısa zaman süresi.

PSİKOLOJİK REALİZM (Fr. Realisme psychologique): (ETS) İnsan duygularını, gerçeğe tam uyarak, hiç dokunulmamış yönleriyle anlatmayı amaç edinen edebiyat anlayışı.Romanda en büyük temsilcilerinden biri F.Dostoyevski' dir.

PSİKOLOJİK ROMAN ÇIĞIRI: (MTBE) XVIII.yüzyıl sonu ve XIX.yüzyılda,bütün edebi hayatın altın devrini yaşayan Fransa'da,mühim olarak bir de Psikolojik roman çığırı vardır. Bu çığırın müjdecisi ,XVIII.asırda ,Adolphe isimli romanlarıyla Benjamin Constant'dır. Bu tarzı,XIX.yüzyılda bir çığır haline koymayı başaran romancı da Paul Bourget'dir.

PSİKOLOJİK ROMAN: (MTBE) XIX.yüzyılda, birçok büyük hikaye ve roman yazan yetiştiren ve böylelikle bütün edebi hayatının altın devrini yaşayan Fransa'da,mühim olarak bir de psikolojik roman çığırı vardır. Bu çağın müjdecisi, XVIII.yüzyılda,"Adolphe" isimli romanıyla Benjamin Constant'dır. Bu tarzı XIX.yüzyılda bir çığır haline koymaya muvaffak olan romancı da Paul Bourget'dir.

Q

QUATRAİN (İng.): (ETS) Dörtlü, mısralı kıt'a. Kafiye dizilişi şu düzenlerden birisine uyar:

abcb
abab
abba
aabb
aaba

QUATRAİN: [KF(Fr.-Osm)] Dört mısra'dan ibâret nazım,rubâî.

R

RAİ, PASTORAL: (ETS) Bk. Pastoral. (E.Ter.)

RAPOR (Fr. Rapport): (ETS) Bir olayı, konuyu, ya da problemi, bütün bölümleri ve özellikleriyle bildiren yazı.

RAPORTÖR (Fr. Rapporteur): (ETS) Rapor yazmakla görevli kimse.

RAPSOD (Fr. Rapsode): (ETS) Eski Yunanistan'da şehir şehir dolaşıp özellikle Homeros'un şiirlerini okuyan saz şairleri.

RAPSODİ(Fr. Rapsodie): (ETS) Eskiden, rapsodların okudukları şiirler. Br. Rapsod.

RAPSODİE: [KF(Fr.-Osm)] Homer vesâire şûara-yı kadîme manzûmelerinin beher faslı.İrtibatsız ve münâsebetsiz bir sûrette cem' edilmiş adî eş'ar veyâ fıkârat.

REALİST (Fr. Realiste): (ETS) Realizm akımına bağlı yazar, ya da eser.

REALİST ROMAN: (MTBE) Bazı romanlarda,görgü ve araştırmaya daha çok yer verilir.Böyle romanları yazarlar toplum içinde tam bir laboratuvar alimi gibi dolaşırlar.His ve hayal unsurlarından ziyade,görgü ve araştırma unsurları kuvvetli olan,bu tip romanlara realist roman denilir.

REALİTE: (E.Ten.) Bk.Gerçek.

RELATİON: [KF(Fr.-Osm)] Nakl,rivayet,tekrir,hikâye.

REALİZM (Fr. Realisme): (ETS) Gerçekçilik. Gerçeği olduğu gibi göstermeye çalışan sanat anlayışı. Edebiyatta realizm, bilimsel araştırmaların hızla ilerlediği XIX. yüzyılın ikinci yarısında doğdu. Dünya görüşüyle pozitvizme, uyan bu akım, romantizme de tepkidir. Pozitivizm, beş duygumuzla duyup bildiklerimizi var saydığı için, realizm de buna uyar. Realistler gözleme çok önem verirler. Konuları günlük yaşayıştan seçilmedir. Çevreyi de, insana her bakımdan biçim verdiği için özen ve

merakla incelerler. Yazar, toplumla okuyucu arasında elçidir. Anlattıklarına kendi duygu, düşünce, inanç ve eğilimlerini katamaz. Realizmde her şey gerçek yönüyle değerlidir; çirkin ve bayağı diye bir şey olamaz. Yazar, eserinde kendi varlığını saklar. Kahramanlar karakterlerine, çevrelerine ve yaşlarına konuşurlar. Kompozisyon üslup, yapmacıksız, fakat kusursuzdur. Realizm en çok roman hikâye ve tiyatrodaki etkili oldu. Fransa'da önemli realistler: G. Flaubert, Kardeşler, A. Daudet, Stendhal.

Bizde ilk realist romancı ve hikâyeciler: R. Mahmut Ekrem, Nabizade Nazım, S. Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Ömer Seyfettin, Refik Halit, Yakup Kadri...

REALİZM: (E.Ten.) 1. (Fel.) Dış alem varlığının düşünceden apayrı bir varlık olduğunu kabul eden teori. Bu bakımdan idealizmin karşıtı.2.(Est.) Gerçeği idealleştirmeyi kabul etmeyen, bunun aksine olarak objeyi olduğu gibi göstermeye çalışan bütün sanat şekilleri için kullanılır. Bu anlama göre salt bir realizm yoktur, tabiat ancak sanatçının mizacı ile görülebilir. 3. Fransa'da 1850, sularında bazı yazarlar (Murger, Champfleury, Goncourt'lar ve biraz da Flaubert) tarafından ileri sürülen edebiyat doktrini. Günlük olaylardan alınma, yaşanmış gerçek hikâyeler, yahut çok dikkatle incelenmiş tarih vesikalarına dayanan hikâyeler, gerçeği andırır yolda basit şahıslar veya gerçek şahıslar; çevre ile şahıslar çok inceden inceye tasvir edilir; üslûp, kişilikdışı ve objektifti.

REALİZM: (EA) Gerçekçilik. Sosyal ve ferdî hayatı olduğu gibi anlatma yolu tutan edebiyat akımıdır .XIX.yüzyılda deneye dayanan ilimlerin gelişmesi ve özellikle Auguste Comte'un pozitivizm felsefesi realist akımın doğmasına sebep oldu. Auguste Comte'nin, tabiat olaylarının metafizik görüşlerle değil, olaylar arasındaki bağlantıların gözlem ve deneyler sonucu ortaya çıkacak değişmez kanunlarla açıklanabileceğini ileri süren pozitivizm felsefesi, 1850'den sonra sosyal ilimlere ve edebiyat sahasına tatbik edilmiştir. Gerçekçiliğin gösterdiği bazı özellikler, romantiklerle çağdaş olan Standhal (1728-1842), Balzac (1799-1850) Merimée (1803 -1870) eserlerinde de görülür. Bu sanatkarlar gerçekçiliğin hazırlayıcıları olarak kabul edilirler.

1850'den sonra gözlem ve anket metodunu edebiyata uygulama gayretleri gösteren Murger Champfleury ve Realisme adı ile bir de dergi çıkaran Duranty gibi ikinci derecedeki bir kaç romancının faaliyetlerinin arkasından bu akım, Gustave Flaubert (1821-1880)'in Madame Bovary (1857) adlı romanı ile kesin şeklini aldı. Realizmin başlıca özellikleri şunlardır:

1. Gözlem çok önemlidir. Realist romancı konusunu gerçekten alır. İkinci, üçüncü derecedeki olayları bile görerek veya güvenilir belgeye dayandırarak hikâye

eder. Onlara göre tarihçiler, geçmişin, romancılar ise yaşanan zamanın hikâyecileridir. Onlara göre roman “Uzun bir yıl üzerinde dolaştırılan aynadır” Bu ayna yol üzerinde iyi veya kötü, güzel veya çirkin her ne görürse aksettirir. Fakat sonraları günlük olayların ayrıntılarının hepsinin anlatılma imkânı olmadığı için, seçme yazma yoluna gidilmiştir. Ayrıca olanların dışında “olabilir” lere de yer verilmiştir.

2. Romanda olağanüstü veya toplumda istisnaî olan hissî olay ve çevrelerden söz edilmez. Buna karşılık günlük hayatta rastlanılan veya rastlanması muhtemel olaylar anlatılır. Ancak bugünlük hayattan alınan olayların birbirinden farklı tarafları ayrıntılarıyla belirtir.

3. İnsanın şahsiyetini tabiî ve ictimâî çevresinin şekillendirdiği kanaatinden hareket edilerek çevre tasviri ile örf ve âdetlerin anlatılmasına önem verilir. Bu kuruluşlar romantizmde olduğu gibi sadece tesir olsun diye yapılmaz. Kahramanların şahsiyetini izah eden unsurlar olarak alınırlar. Realizmde gözlem esastır. Çevre, o çevrede yaşayan insanlara tesir ettiğine göre, o insanların gözüyle görülerek tasvir edilir. Mekân, kahramanın bilgi, görgü ve kabiliyetlerinin imkân vereceği şekilde anlatılır.

4. Tasvire bu derece önem veren realizmde olay en aşağı seviyede tutulmuştur. Gerçekçi romanlarda büyük kahramanlar, siddetli olaylar, garip serüvenler görülmez. Kişiler, çokluk ruhlarıyla çevrenin yaşama şartlarına uyumuş insanlardır. Bunlar, her gün rastlanan küçük ve önemsiz olaylar etrafında basit hayatlarını yaşarlar. Gerçekçiliğin önde gelen isimlerinden Goncourt Kardeşler'in "Her şeyden önce, romanda vak'ayı öldürmeye çalıştık" demeleri, bu akımın mensuplarının romanda olaya verdikleri yeri gösterir.

5. Yazarlar kendi şahsiyetlerini eserlerine aksettirmezler. Olaylar ve kahramanları karşısında tarafsız kalırlar. Onları kendi istediği gibi değil de toplumdaki örnekleri gibi anlatırlar. Bu yapılırken müspet ilimlerde esas olan sebep sonuç prensiplerine bağlı kalırlar.

6. Realist yazarlar gözlemlerini bir laboratuvar çalışması titizliği içinde yazıya geçirmeye çalışırlar. Kelime ve cümlelerin yerli yerinde, üslubun açık-seçik ve yapmacıksız olmasına dikkat ederler.

Realist edebiyatta özellikle, roman, tiyatro, tenkit ve şiir dallarında eserler verilmiştir. Gerçekçi şiire parnas da denir.

Gerçekçiliğin Fransa'da en önemli temsilcileri, romanda G. Flaubert Goncourt Kardeşler; tiyatrodaki E. Augier ve A. Dumas Fils; tenkit sahasında da Sainte Beuve'dir.

İngiltere'de, C. Dickens, G. Moore, B.Shaw; İtalya'da Giovanni Verga, Luigi Capuana; Rusya'da Gogol, Gonçarov, Turgeniev, Tolstoy'dur.

Bizde realist romancı ve hikâyeci olarak Sami Paşazâde Sezai, Recaizade Mahmud Ekrem, Nabizâde Nazım, Hüseyin Rahmi, Halit Ziya Uşaklıgil, Ömer Seyfeddin ve Refik Halid'in adlarını sayabiliriz.

REALİZM: (MTBE) XIX.yüzyıl ikinci yarısında,Avrupa'da romantik ekolün yerini alan romantizmin hissi,şahsi,hayali taraflarına zıt bir sanat çıkışı.

REALİZM SOSYALİST (Fr. Réalisme socialiste): (ETS) Bk. Toplumcu Gerçekçilik.

REDD-İ KELÂM ve CEVÂP: [KF(Osm.-Fr.)] Réplique

REDİF: (ETS) Nazımda, kafiyeden sonra gelen aynı anlamdaki ekler ve kelimeler.

Biz görmedik nigar ne alemdedir acep.

Biz hastayız o yâr ne alemdedir acep?

İzzet Ali Paşa

Yukardaki beyitte "ne alemdedir acep" redif, ondan önce gelen nigar - yar sözleri de kafiyedir. Divan şiirinde gazel ve kasideler rediflerinin adıyla anılırlar: Su kasidesi gibi.

REDİF: (EL) Kafiyein revisinden sonra tekrarlanan harf, yahut kelime.(Kafiye bahsine bak.)

REDİF: (HBTE) Kafiyeden sonra her beytin sonunda tekrarlanan bir,nadiren birden fazla kelime.

REJİ (Fr. Régie): (ETS) Sahneye koyma veya filmi yönetme işi.

REJİSÖR (Fr. Regisseur): (ETS) Sinema ve tiyatrodaki, eserin çıkıncaya kadar geçirdiği her şeyi yöneten kişi.

REJYONALİZM (Fr.Régionalisme): (ETS) Roman, hikâye ve benzeri türlerde, bütün ülke içinde yalnız bir bölgeyi; isanları, yaşayışı ve diğer ayrıntılarıyla konu edinip anlatmak merakı. Naturalizm ve endüstriciliğe tepki olan bir akım. Parolası: Ruha dönüş.

REKAKET: (EL) Lügatta zaıflık demek olan bu kelime, edebiyatta nazımın ahenksiz olmasıdır. Selasetin zıddıdır. Öyle sözler rekik tabir olunur.

Elfâzı rekik-ü-pürtenâfür

Her tab'-ı-selim eder teneffür

Ziya Paşa

RELATİON: [KF(Fr.-Osm.)] Nakl,rivayet,tekrir,hikâye.

RELATİVİZM (Fr. Relativisme): (ETS) Bağıntıcılık, izafiyet. Edebiyat tarihi, eleştirme ve estetikte çok kullanılan bir terim. "Sanat eserinin güzelliği, estetik değeri, alıcıdan alıcıya değişir" diyen doktrin. Bk. Alıcı.

RENKLİLİK (Coloris): (TDK) Üslûpta fikir ve duyguların parlak bir şekilde anlatılmış olma hali.

RENKLİLİK (Fr. coloris): (YTS) Anlatımda, düşünce ve duyguların parlak biçimde verilmesi.

RENTREE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro oyuncusunun bir vakit ta'til ve gayubetten sonra tekrâr sahneye çıkması.

REPERTUAR (Fr. Repertoire): (ETS) Opera, operet ve tiyatro gösterecekleri topluluklarının, bir oyun mevsiminde eserlerin listesi.

REPLIQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro oyuncusunun sözü arkadaşına terk etmezden evvel söylediği son kelime.Cevaba cevap,redd-i kelâm ve cevap.

REPLİK (Fr. Réplique): (ETS) Cevap. Tiyatroda sanatçıların birbirine söyledikleri sözlerin herbiri.

REPRESENTER: [KF(Fr.-Osm.)] Bir tiyatro oyunu icrâ etmek.Tiyatro oyununda bir şahsı taklîd etmek,bir rol icrâ etmek.

REPRİSE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda bir oyunun tekrâr icrâsı.

RESİMSİ (Pittoresque): (TDK) Zihinde resim gibi bir hayal uyandıran (söz, yazı).

RETORİK (Fr. Rhétorique): (ETS) Temel anlamı, konuşmada ve yazmada sözlerle bir yapı kurma; bir kompozisyon yapabilme sanatı. Söz sanatı. Ona yakın değişik anlamı var:

1. Etkili söylev.
2. Başarılı söylevci.
3. Nesirde sanatçı tekniği.
4. Artistik nesir.
5. Nesirde ve nazımda sisteme dayanan sanatçı tutumu.

RETORİKÇİLER (Fr. Rhétoriciens): (ETS) XV. yüzyılda Fransa'da kurallı şiir yanlışı bir topluluk.Ölçü ve kafiyede entrikalı buluşları, Latinceye dayanan bir şiir dili ve karışık allegorilerle anlamsız ve somut şiire yaklaştırmışlardır. Jusserand, Chastellan, Malinet, St. Gelais, Maroten tanınmışlardır. Pleyad topluluğunun saldırılarına uğramışlardır.

REVAN: (EL) Akıcı, akan demek olan bu kelime selâseti dolayısıyla su gibi akıp giden sözlere vasf olurdu.

REVİ: (EL) Asıl kafiye'nin son harfi. Müreddef manzumelerdeki redifler reviden sonra başlar. (Kafiye bahsine bak.)

REVİ : (YTS) Uyak olan sözcüklerde son ses.

RHYTMİQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Mevzun,vezne muvafık,takti'e mutabık.

RİCHE RİME: [KF(Fr.-Osm.)] Beynlerinde layıkıyla müşâbehet ve mütabakat bulunan kâfiyeler,kâfiye-i tamme.

RİKKAT: (ETS) Anlatımda ince, hafif sözler kullanma kibarlığı.

RİMAİLLER: [KF(Fr.-Osm.)] Fena şi'ir yapmak,teşa'ür etmek,kelâm-ı mevzûn söylemek.

RİME: [KF(Fr.-Osm.)] Kâfiye,seci'.

RİME FEMİNİNE: [KF(Fr.-Osm.)] Sonunda sağır e bulunan seci' ve kâfiye.

RİME MASCULİNE: [KF(Fr.-Osm.)] Sonunda sağır e olmayan seci' ve kâfiye, kâfiye-i mücerrede.

RİME RİCHE: [KF(Fr.-Osm.)] Kâfiye-i tamme.Eş'ar,ebyât.

RİMER: [KF(Fr.-Osm.)] Mukaffa ve müsecca' olmak.Seci' ve kâfiye uygun gelmek.Şi'ir söylemek.Nazmetme,nazma çevirmek.

RİMEUR: [KF(Fr.-Osm.)] Şi'ir söylemekle veyâ kâfiye ve seci' ile uğraşan adam.Kâfiye meraklısı.Adî şâ'ir.

RİSALE: (ETS) Mektup. / Küçük kitap, broşür. Dergi (XIX.yy.).

RİSALE: (MTBE)Mektup,mektup şeklinde yazılan küçük kitap;bir bilgiyi,bir olayı,bir araştırmayı haber vermek amacıyla yazılan küçük eser.Broşür. (NS.)

RİSALE (Brochure): (TDK) Birkaç yapraktan veya nihayet bir iki formadan ibaret küçük kitap.

RİSÂLE: [KF(Fr.-Osm.)] Brochure (Osm.-Fr.)

RİSÂLE: [KF(Fr.-Osm.)] Epitre (Osm.-Fr.)

RİSÂLE: [KF(Fr.-Osm.)] Opuscule (Osm.-Fr.)

RİSÂLE-İ EDEBÎYE: [KF(Fr.-Osm.)] Magasin (Osm.-Fr.)

RİSÂLE-İ HİCVÎYE: [KF(Fr.-Osm.)] Libelle (Osm.-Fr.)

RİTİM (Fr. Rythme): (ETS) Ahenk. Eşit aralıklarla vurgu, uzunluk, kısalık, yükseklik, incelik, kalınlık ve benzeri hece müziğinin düzenli olarak ardarda getirilmesinden doğan armoni.

RİVAYET: (ETS) Söylenti. Belgeye dayanmayan söz.

ROL (Fr. Rôle): (ETS) Opera, operet, tiyatro ve benzeri sahne sanatlarında, oyuncuların, eser kişilerini sahnede canlandırmaları.

ROLE: [KF(Fr.-Osm.)] Bir oyunun, tiyatro oyuncularından beherine düşen kısmı vazife,rol.

ROL: [KF(Fr.-Osm.)] Rolé (Osm.-Fr.)

ROMAN: [KF(Osm.-Fr.)] Hikâye,kıssa,masal,efsane,roman.Asılsız rivayet, masal, garîb sergüzeşt.

ROMAN (Fr. Roman): (ETS) Edebiyat türü. Roman sözü, Roma'dan türüyor. Roma İmparatorluğu'nun diline Roman denirdi. Sonraları, bu dille yazılan kitaplara roman adı verildi. Daha sonra da bugünkü anlamını kazandı. Sözü bize geçişi, Fransız edebiyatı yolundandır: İngiliz ve Amerikan edebiyatlarında romanların yerine başka söz kullanılıyor. Roman türü, bize, roman sözünden çok öne geldi. Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatları çağında romanlara "hikâye" denirdi. Hikâye, yerine "küçük hikâye" denmesi de bununla ilgilidir.

Namık Kemal 1884'te romanı şu sözlerle tanıtıyor: "Sahiden geçmemişse de, geçmesi mümkün bir olayı, ahlâk, âdet, duygu ve daha olabilmesi akla gelen bütün ayrıntılarıyla canlandırmak." Roman türünü, insanlık tarihi saymak hiç yanlış olmaz. O, belki tarih kadar bilim titizliği göstermez ama, insanlığı belki de tarihten daha iyi tanıtır ve tanıtır. Tanzimat'a kadar Türk toplumunda romanın yerini destanlar, efsaneler mesneviler ve halk hikâyeleriyle masallar tutmuştur. Bir edebiyat türü olarak bize roman, Tanzimat'tan sonra batıdan geldi. İlk örnekler de Fransız edebiyatından yapılmış çevirilerdir. İlk tanıdığımız roman Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği Telemak'tır (1862) Bunun ardından Robenson (1964) ve Monte Kristo (1871) geliyor. İlk Türk romanını Şemsettin Sami Bey yazdı: «Taaş,şuk-ı Tal'at ve Fitnat» (1972). Yalnız, Şemsettin Sami Bey, kitaba yazdığı önsözde, pek olgun ve ciddi bir romancı anlayışına sahip olmadığını gizleniyor. Ondan sonra Tanzimat çağında Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Samipaşazade Sezai, Nabizade Nazım, M. Murat Vecihi... roman yazdılar. Servet-i Fünun'culardan Halit Ziya Uşaklıgil, Türk romanını, Sezi Bey'in "Sergüzeşt"le kurduğu geçit köprüsünden alıp, çağı için tam bir başarıya ulaştırdı. Bu hizmetiyle modern Türk romanın babası Halit Ziya Uşaklıgil sayılır. Edebiyat-i Cedide'cilerden Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit ve topluluk dışında kalanlardan Hüseyin Rahmi, 1908'den sonra Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, roman türünde eserler verdiler. Cumhuriyette romancılığımız daha da ilerledi. Roman çeşitleri konusunda yerli ve yabancı edebiyat tarihlerinde ve eleştirmelerde geçen isimler elliye aşkındır.

Bu çeşitler için söyle bir sistematik sınıflama yapılabilir:

1. Sanatçı amacına göre:

A. Artistik roman, B. Sanatdışı roman, C. Tezli roman.

2. Anlatılışına göre:

A. Yazarın ağzından anlatılan roman, B. Kahramandan birinin ağzından anlatılan roman yazı türüne göre.

3. Yazı türüne göre:

A. Biyografik roman, B. Anı romanı, C. Otobiyografik roman, D. Mektup roman, E. Dramatik roman, tiyatro gibi.

4. Yayın biçimine göre:

A. Tefrika roman, B. Kitap halinde roman, C. Resimli roman.

5. Yazarın diline göre:

A. Yerli roman, B. Çeviri roman, C. Adapte roman.

6. Sanat ve edebiyat anlayışına göre:

A. Alegorik roman, B. Egzistansiyalistik roman, C. Gotik roman, D. Klasik roman, E. Natüralist roman, F. Realist roman, G. Romantik roman, H. Sürrealist roman.

1. Okuyucu topluluğuna göre:

A. Didaktik roman, B. Lirik roman, C. Satirik roman.

8. Zamana göre:

A. Antik roman, B. Tarihi roman, C. Günlük roman, D. Geleceğin roman, zaman aşımli roman.

9. Okuyucudaki etkisine göre:

A. Didaktik roman, B. Lirik roman, C. Satirik, roman, D. Epik roman.

10. Anlatılan insan topluluğuna göre:

A. Burjuva romanı, B. Egzotik roman, C. Halk romanı, D. Köy romanı, E. Sosyete romanı,

F. Yerli roman.

11. Kahramanlarına göre:

A. Cin-peri romanı, B.Efsane romanı. C.Pikaresk roman, serseri romanı, D)Şövalye romanı, E)Tip-karakter romanı.

12. Konusuna göre:

A. Filozofik roman, B. Pastoral roman, C. Politik roman, D. Psikanalitik roman, E. Psikolojik roman, F. Sosyolojik romanı

İngiliz romancısı Somerset Maugham'a göre dünya edebiyatının en iyi on romanı:

1. Tom Jones - H. Fielding.

2. Gurur ve Önyargı - J. Austin,
3. Kızıl ile Kara – Stendhal.
4. Goriot Baba - Balzac.
5. David Copperfield - C. Dickens.
6. Rüzgarlı tepe - E. Bronte.
7. Madame Bovary - G. Flaubert.
8. Moby Dick - H. Melville.
9. Savaş'la Barış - L. Tolstoy.
10. Karamazov Kardeşler - F. Dostoyevski.

«Kişileri, roman okumayı sevenlerle, roman okumayı sevmeyenler diye ikiye ayırabiliriz. Roman okumayı sevmeyenlerden bir hayır gelmez demiyorum, büyük işlere asıl onların giriştiğini söyleseler ona da inanırım. Ama ben hoşlanmam onlardan. Kendilerinden çıkamaz, başlarından geçmemiş şeyleri gerçek sayamaz, kendilerini başka kimselerin yerine koyamazlar. Bir tek yasayışları vardır, ömürlerine binbir kişinin yaşayışını sıkıştırılmazlar. Her şeyi anlamaya çalışırlar her şeyi anlarlar da kişi oğlunun karşısında bir anlayışsızlıklar vardır .»

Nurullah ATAÇ-Karalama Defteri

ROMAN (Tür): (E.Ten.)Bir fiksiyon (yapıntı) eseridir, yani realiteden alınmış elemanlarla yoğrulmuş, tasarlanmış bir konudur. Yüzyıllar boyunca o kadar çeşitli romanlar meydana getirilmişti ki bunları bir tek tarifte toplamak güçtür. Konusunu hayallediği yahut gözlediği bir hayattan alan yazar bunu sosyal bir çevre ile çerçeveler. Böyle eserlere, ahlak, felsefe, din, politika,fen veya başka şeyler hakkında görüşler de katılabilir. İşte romanın çeşitliliği bundan ileri gelmektedir. Her ne kılıkta olursa olsun amacı, okuyanın ruhunda bir yankı uyandırması, onu rahatlatan veya düşündüren insanca bir olayın geçmiş olmasıdır. Hayal gücü ile gözlemden çıkma, realiteyi az çok idealleştirmiş olarak gösteren bir insanlık belgesi olan romanların beğenildiği görülmüştür.

Romanlar, çeşitli şekilde sınıflandırılmışlardır. İlkın içlerindeki çeşitli elemanlardan üstün olana göre bir ayırma yapılabilir. Böyle olunca şu şekiller meydana çıkar: Aksiyon romanları, korkunç dekorlar içinde, olağanüstü vakaların anlatılması şeklinde olan, sergüzeşt, polis, adliye (cinayet) kılıç ve dövüş romanları; psikoloji romanları, otobiyograf (birinci şahıs olarak veya hatıra defteri şeklinde yazılmış romanlar), iç alemi anlatan romanlar: Sosyal romanlar, tarihe dayanmış romanlar, âdet romanı, köy romanı, halkçı roman; aile romanı, bir devrin romanı; dış âlem romanları,

eskiden egzotik roman denilen bu çeşit, 1920 yılından beri bütün dünya memleketlerinde geçen romanlar halini almıştır, fikir romanı, didaktik romanlar (bilim romanları, alegorik veya sembolik romanlar), yaşayış yolu öğreten romanlar, bir ahlak veya felsefe savunan romanlar (tez romanları) sosyal bir ideal ileri süren romanlar; şairce romanlar, lirik, fantastik romanlar.

Türkçede, batı anlamında roman türünün Tanzimat'tan sonra ilkin çevirme olarak başladığını görüyoruz. Daha önceleri bu türü karşılayacak olan Leyla ile Mecnun gibi manzum, Hüsn ü Dil gibi mensur hikayeler vardı. Fakat meydana getirilen romanlar bunların gelişmesi şeklinde değil doğrudan doğruya batıyı taklit ederek yazılmışlardır. İlk çevirme roman Yusuf Kamil Paşanın Felon'dan çevirdiği Télémaque, (1859), Teodor Kasap ve arkadaşları tarafından çevrilen Alexandre Dumas'ın Monte Kristo romanlarıdır. Benzeterek hikaye ve roman ilkin Ahmet Mithat tarafından yazılmıştır. Türkçenin roman diline yatıp yatmayacağı denemesine Namık Kemal kalkışarak İntibah - yahut – Sergüzeşti – Ali Bey eserini yazmıştır. Bunlardan sonra kompozisyon bakımından biraz daha ilerlemiş romanı Sami paşazade Sezai yazmıştır. Sergüzeşt romanı acıklı karakteri ile okuyucuları çok ilgilendirmiştir. Yazarın, Fransız realistlerinden etkilendiğini gösteren yerler bulunmakla beraber eserin genel çizgisi romantik hatta- romanesktir. Recaizade Ekrem'in de, romanı ile Araba Sevdası romanı ile Nabizade Nazım'ın Zehra romanı aynı yılda meydana çıkmıştır. Bu iki romanın özlü nitelikleri zamanlarının üstün körü zevki arasında bir türlü belirememiştir. Recaizade'nin romantik mizacı ile Araba Sevdası gibi tam realist bir romanı meydana getirebilmesindeki düğümü çözmeye kimse kalkışmamıştır. Kitabın konusundaki acı satir yalnız zamanı için değil bugün bile tadına güç varılabilir bir inceliktedir. Fransızca sözler roman kahramanının iç-konuşmalarını anlatmak için kullanılmıştır. Zehra romanı ise, realistik bakımından bir adım daha ileridedir, hatta terimin gerçek anlamıyla natüralist bir romandır. Yazar, kahramanlarının psikolojik durumları yanında fizyolojik ve biyolojik hallerini de işaret etmiş bulunuyor. İç-konuşmalar, gündüz rüyaları bu romanda oldukça geniş bir yer tutar. Daha çok politika, hayat ve tarih yazılarıyla tanınmış olan Mizan Gazetesi yazarı Murat da Turfanda mı yoksa Turfa adlı bir roman yazmıştır. Romanın özelliği, 1870-1878 aralarındaki İstanbul yaşayışından bir kısmı öteki yazarlara göre daha geniş bir fresk halinde çizilmeye kalkışılmasındandır. Bu yolda bir fresk yapmaya kalkışan olmamıştır. Bu zamanın, Mustafa Reşit (Yeis, Flora, Hayf, Pembe Ferace, Neyyir...), Mehmet Celal (Küçük Gelin, Zehra, Bir Kadının Hayatı...), Ahmet Rasim (İlk Sevgi, Meşak-i

Hayat,...) gibi daha çok okunan fakat değeri ikinci derecede romanlar yazmış yazarları vardır.- Edebiyat-ı Cedide'de, romanı tam batı anlamında kavramış, bu yolda kuvvetli eserler vermiştir. On beş yirmi yıldır Türkçeye birçok roman çevrilmişti: Bunların çoğu polis ve cinayet romanları idi. Okuyucu grubunun zevkinde, kavrayışında kökten değişmeyi bu yalan yanlış çevirmeler meydana getirmiştir. Bu devrin son zamanlarında Georges Ohnet Octave Feuillet, Dumas,Fils gibi yazarlardan yapılan çevirmeler okuyucu zevkini yükseltmiş, Edebiyat –ı Cedide romanları için okuyucu hazırlamıştı. Beş yıldan biraz fazla süren bu devirde Halit Ziya Uşaklıgil (Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Kırık Hayatlar), Mehmet Rauf (Eylül, Ferda-yi Garan), H. C. Yalçın, (Hayal İçinde), Saffeti Ziya (Salon Köşelerinde) romanlar yazmışlardır. Bu romanların değerleri, çeşitli olmakla beraber hepsinin birleştikleri nokta, Batı romancılarının metodlarını uygulayarak, bazı hayat olaylarının romanını yazmalarıdır. Bu edebiyat okulu yazarları Fransız realistlerini örnek tuttular, bazıları psikoloji incelemelerine fazla önem verdiler. Bu bakımdan kompozisyonlarında tasvir çok yer tutar. Tasvir parçaları da çok defa kelime kalabalığına boğulmuş olur. Konuşma ile olay kolaylığına düşkün bir okuyucu için böyle sahifeleri okumak yorucu bir şeydir. Edebiyat-ı Cedide zamanının en ünlü, en yaygın yazarı Vecihi'dir. (Mehçure,Hikmet, Hasta, Müjgân) Tasvir ve üslûbundaki ağırlıkla beraber, kısa bir zaman dahi olsa büyük bir okuyucu grubunun yazarı olduğu gibi kendisinden sonra her devirde birer örneği bulunan yazar tiplerinin de başlangıcı olmuştur.- Yine Edebiyat-ı Cedidede zamanında ün almış yazarlardan biri de Hüseyin Rahmi'dir. Bu devirde yazdığı romanlardan (Şık, Mutallaka, Mürebbiye, Metres, Tesadüf, Bir Muadele-i Sevda, Nimetşinas) dikkati çeken tarafı eserlerindeki komik unsurdur. Ermeni ağzı konuşma, Çerkez dadı konuşmasındaki çetrefillilik, külhanbeyi ağzı, genç veya yaşlı okumamış fakat «arif, zarif» kadın konuşmaları bu komik kısımları meydana getirmiştir. Konuşmalar dışındaki üslûbu zamanının üslûbundan başka olmak şöyle dursun hatta onlara nispet edilirse daha snop bir üslûptu. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında teknik zayıftır. Saffet Nezihi Zavallı Necdet romanıyla iki nesil okuyucuları arasında önemli bir yer tutmuştur. 1908 İkinci Meşrutiyetinden sonra roman türünde görülen en kuvvetli yazar Halide Edip Adıvar'dır. Bu zaman dil tartışma ve uğraşmaları ile çok ateşli bir devirdi. Onun için roman dili de bundan çok etkilendi. Bu devir okuyucu grupları arasında çok yaygın bir roman Güzide Sabri'nin yazdığı Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi'dir. Bu Vecihi tipi romanlardandır. Artık okunmamaya başlayan Vecihi romanlarının yerini tutmuştur . I. Cihan Savaşı sonrası roman alanında belirenler Yakup Kadri Karaosmanoğlu (Kiralık

Konak), Refik Halit Karay (İstanbul'un İç Yüzü), Reşat Nuri Güntekin (Gizli El), Peyami Safa (Sözde Kızlar)dır. Burhan Cahit Morkaya, Vecihi okuyucuları için birçok roman yazdı. (Ayten, Kızıl Serap, Aşk Bahçesi...) Esat Mahmut Karakurt ve sayıları bir hayli tutan kadın yazarlar bu roman çeşidini geliştirerek geniş bir okuyucu grubunun okuma ihtiyaçlarını karşıladılar. I. Cihan Savaşı sonrası romancıları arasında, Ercüment Ekrem Talu, Aka Gündüz, Mahmut Yesari, Suat Derviş, Sadri Ertem vardır. II. Cihan Savaşı sırasında ve ondan sonra roman alanı konu bakımından bir hayli genişlemiştir. Abdülhak Şinasi Hisar Fehim Bey ve Biz romanıyla bu çıkışı açmıştır. Bugün için dikkate değer çok güzel hikayeler yazmakta olan hayli yazarımız vardır. Bunların içinde romanı denemeye kalkışanlar görülmektedir. Fakat roman uzun bir nefes kuvveti istediği için bu yolda idmanlı olduklarını gösterebilecek uzunlukta bir roman meydana getirilmiş değildir; onlara hemen hemen uzunca bir hikaye denilebilir. Asıl iş roman ile hikaye arasındaki ayrılığın sadece bir uzunluk veya kısalık işi olmadığını, bunların ikisinin de ayrı ayrı birer mimarlık işi olduğunu göz önünde bulundurmalıdır.

ROMAN: (HBTS) 1. Çok uzun hikaye. 2.Roma dili ve kültürü ve bu tarzla ilgili.

ROMAN: (EA) Olmuş ve olması muhtemel olayları anlatan yazılara denir. Hikâyeden farkı, romanın daha uzun ve ayrıntılı oluşudur. Roman yazmanın çeşitli yolları vardır: Yazar birinci şahıs olarak anlatır; başka bir şahsın ağzından anlatır; roman kahramanlarından birkaç kişinin ağzından anlatılır; mektuplaşma yoluyla anlatılır...

Roman sözü, adını "Roma"dan alır. Yazı dili olan Latineden sonra Roman çevresinde halk diliyle yazılmış hikâyelere denirdi. Giderek bugünkü anlamını kazanmıştır.

Roman birçok çeşide ayrılır:

1. Şövalye romanı: Hayalî bir takım şövalyelerin hayat hikâyelerini anlatır, gerçeğe fazla ilgisi yoktur.

2. Çoban romanı: Çoban hayatını anlatır, çobanların aşklarına yer verir.

3. Picaro (Pikaro) romanı: Çeşitli suçlar işleyen ve maceralar yaşayan Picaro'nun adına dayanarak yazılan bir çeşit macera romanlarına denir.

4. Tarihi roman: Tarihi olayları konu alan romanlardır.

Batı'da Rönesans devrinde yapılan bu guruplaşmaların dışında, XIX. yüzyılda romantik roman, realist roman, naturalist roman, belgesel roman gibi çeşitlere ayrılığını görüyoruz. Yakın zamanlarda ruh çözümlemelerini ön plana çıkaran psikolojik roman, gelenek ve görenekleri anlatan töre romani, yabancı ülkelerin tabiat ve insanlarını anlatan egzotik roman, belli bir ideolojiyi savunan tezli roman yazarın kendi hayatına

dayanarak yazdığı biyografik roman, çeşitli maceraların anlatıldığı polisiye romanı vb. türler ortaya çıkmıştır.

Batı edebiyatında ilk örneklerinin başlıcaları şunlardır:

İtalya: Boccacia (1313-1375) gece toplantılarında söylenen masalları yazıya geçirerek Decamerone adını verdi.

İngiltere: Chaucer (1340-1400) Centerbury Hikâyeleri'nı yazdı.

Fransa: Margueritie de Navarre (1442-1549) Heptaméron'u yazdı.

François Raselais (149(H553) Gargarnuta ile Paniagrueri yazdı.

İspanya: Cérvantes (1547-1616) ünlü romanı Don Quijote'u yazdı.

Türk edebiyatında, çoğu manzum olan divan edebiyatı sahasında Yusuf u Züleyha, Leylâ vü Mecnun, Hasrev ü Şirin gibi mesnevileri, halk edebiyatı sahasında Seyfelmülük, Muheyelat-ı Aziz Efendi, Letayifname, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Şah İsmail ile Gülizar Hanım masallarını, Hayber Kalesi, Kan Kalesi vb.hikâyeleri, Battal Gazi destanlarını bir çeşit roman sayabiliriz.

Batılı anlamda ilk roman Tanzimat döneminde verildi. İlki Yusuf Kamil Paşa'nın 1859'da yapıp 1862'de bastırıldığı Fenelon'un Télémachue çevirisidir. Ardından Victor Hugo'nun Les Misérables'i 1862'de Mağdurun Hikâyesi (Sefiller) adıyla yayınlandı. Tarihçi Ahmet Lütü Efendi 1864'de Daniel Defoe'nin Robenson Hikâyesi'ni Arapçadan çevirdi. Daha bir çok eser çevrilip yayınlandı.

İlk telif roman Hasan Tefik'in 1868'de çıkan Hayalat-ı Dil'i kabul edilirse de, bazı araştırmacılar, bunu, divan edebiyatındaki hâbnamelerin türünden sayarlar.

Batılı anlamdaki ilk hikâyeyi Emin Nihad yazmıştır. Müsâmeretname adını taşıyan ve 1871'de basılan eserde, en uzun hikâye 124 sayfa tutan Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti daha ilk roman özelliğine sahiptir.

Çoğu araştırmacılar, Şemseddin Sami'nin 1872'de yayınladığı Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat'ın Batılı anlamda ilk Türk romanı olduğu üzerinde birleşirler.

ROMAN: (MTBE) İnsanların hadiseler anlatmak,hadiseler dinlemek ve sebeplerini öğrenmek ihtiyaçlarından doğan bir edebiyat türüdür.Romanların bir çok nevlere vardır.

ROMAN (Roman): (TDK) Nesrin hikâyeleme türlerinden bir veya birkaç kitap meydana getirecek uzunlukta büyük hikâye. Bak. Hikâye (ROMANIMSI, Romanesque).

ROMAN (Fr. roman): (YTS) 1- Genellikle, insanların serüvenlerini karakterlerini (ıralarını), düşünce ve duygularını imgesel ya da gerçek olaylara dayanarak

ayrıntılıyla kendine özgü bir biçimde öyküleyen açıklayan uzun düzyazı sanatı. 2-Halk yazınında, ortaoyununda çingene rolündeki oyuncuya verilen ad.

ROMAN: [KF(Osm.-Fr.)] Roman.

ROMANCE: [KF(Fr.-Osm.)] Kısa,sade ve latif bir hikâye-i manzûmeden ibâret küçük şarkı,destan nevînden olan eş'ar.

ROMANESQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Hikâye kitâblarına mahsûs veyâ şayetse, şâ'irane, hayal'i. Mübalağalı,i'zam olunmuş.

ROMANS (Romance): (TDK) 1. Sekiz heceli dizelerden bir İspanyol koşuk çeşidi. 2. Dokunaklı veya âşıkça bir şarkı çeşidi.

ROMANSI OLUMLUK (Biographie romancée): (TDK) Gerçekten uzaklaşmamak şartıyla roman kılığın sokulmuş olumluk.

ROMANCI: (HBTS) Roman yazarı.

ROMAN OKULU: (ETS) Fransız sembolistlerinden Jean Moréas'nın (1856-1910) 1900'lerde birkaç arkadaşı ile birlikte öncülük ettiği bir akım. Dil, anlatım ve biçimde klasik şiiri örnek saymışlar.

Neoklasizimin başka bir türüdür. Yahya Kemal Beyatlı bu akımdan etkilenmiştir.

ROMANESK: (EL) İnsanların hayatını ve ihtiraslarını tasvir eden yazı nev'i. Bunlar hakiki oldukları gibi hayali de olabilirler. Yani muharrir isterse tarihi ve içimai bir hadiseyi mevzu' itihaz eder, dilerse kendi bir vak'a tasavvur ve tasvir eyler. Elverir ki yazdığı hakikat gibi görünsün. Bu yazıları uzunlarına roman, kısılarına nuvel denilir. Birincisi lisanımıza aynen girmiş,ikincisi küçük hikaye diye terceme edilmiştir.

Bir de efsane vardır ki masalın mukabilidir. Olmamış ve olmayacak şeylerin naklidir. Hayvanlar lisanından yazılmış sözlere de efsane diyorlar.

Eskiden beri bizde büyük ve küçük hikâyeler olmakla beraber romanesk tarzı yazılar Tanzimat'tan sonra terceme ve taklit suretiyle başlamıştır.

ROMANEKS: (HBTS) Roman gibi olan.

ROMAN SANATI: (MTBE) Roman sanatı, karakter yaratmak ve bu karakterlerin hayatını inceden inceye anlatmak şeklindeki yeni hamlesine denilebilir ki, Cervantes'in "Don Kişot"romanyla başladı. Don Kişot'un dünya edebiyatında, hikayeden romana doğru atılmış büyük adam sayılması bundandır.

ROMANTİQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Fransa'nın kudema-yı udebası tarafından te'i edilen usûl-ü inşa ve tahrîri terk veyâ ta'dil ile yeni çığır açan muharrîrlere ve bunların usûl-ü inşasına itlâk olunur.(Zıddı: Classique).

ROMANTİK (Fr.Romantque) : (ETS) Romantizm akımına bağlı yazar ya da eser. Çok duygulu, karamsar, ağlamaklı özellikte olan.

ROMANTİK: (HBTE) Bu karakterde olan eser, insan vs.

ROMANTİK: (MTBE) Romantizm denilen sanat çıkışının özellikleriyle eser veren yazar.Bu özelliklerle yazılan sanat eseri.

ROMANTİKLİK: (Romantisme) On sekizinci yüzyıl sonunda başlayan ve klasik edebiyatın yerine geçen, duygu, hayal ve fanteziye fazla yer veren sanat çıkışı (ROMANTİK, Romantique). (TDK.)

ROMANTİKLİK ÖNCESİ (Préromantisme): (TDK) Edebiyatın, romantikliği hazırlayan devri.

ROMANTİK ROMAN: (MTBE) Bazı romanlarda tabiata,sosyal hayata dair kuvvetli görüşler bulunmakla beraber,his ve hayal unsurları daha hızla olur,ziyadece bile şiirlik bulunur.His ve hayal üstünlüğünün,görgü ve araştırma özelliklerini sönük bıraktığı,bu çeşit romanlara romantik roman denir.

ROMANTİSME: [KF(Fr.-Osm.)] Fransa'nın kudema-yı udebası tarafından ittihaz olunan usûl-ü inşa ve tahrîre mugayir olan usûl-ü cedide.

ROMANTİZM (Fr. Romantisme): (ETS) Sanat ve edebiyat akımı XVIII. yüzyılın sonlarında klasisizme tepki olarak Avrupa'da doğdu. İnsanlığın monarşiden demokrasiye vesirlikten liberalizme geçtiği çağa rastlar. J. J. Rousseu düşünceleriyle bu akımı besledi. Victor Hugo da bu düşünceleri edebiyat sistemine ve programına bağladı. Romantizmin etkileri bütün dünyaya yayıldı. Romantikler, klasisizmin biçim kurallarını kırdılar. Eski Yunan Latin hayranlığı kalktı, onun yerini hristiyan ve yerli efsaneler aldı. Hayal ve duyguya çok önem verdiler. İnsan, çevresi içinde incelendi. Yazarlar eser boyunca kendi duygu ve düşüncelerini gizlemediler. Edebiyat ve sanatı, insanı ve toplumu düzeltici, onları iyiye yönetici araç saydılar; öğüt verdiler, uygulandırdılar.

Edebiyat türlerinde roman, hikâye, şiir, tiyatro, deneme... romantizmin çok etkisinde kaldı. Eserlerde yaşatılan kahramanlar saray ve çevresinden değil de, yoksul ve zavallı kimselerden seçildi; onların da duygu, bakımından insan olduğu belirtilmek istendi. Romantikler tabiata aşıktilar. Eserlerinde uzun uzun tabiat tasvirlerine giriştiler. Yalnız, monarşiden demokrasiye geçerken dökülen kanlar, romantiklerde sonsuz bir melilnkoli yaratmış oldu; yaşamayı acı çekmek saydılar, verem olmak, intihar etmek, genç ölmek moda sayıldı. Romantik eserlerin işlediği aşklar da gözyaşları ve ölümlerle sona erdi. Acındırma yönüyle romantizm, bütün akımların başında gelir; bunu biraz da, acıyan insan kötülük yapmaz diye düşündükleri için düzenlediler. Almanya'da W. Goethe,

İngiltere'de Lord Byron, o günkü gençliği arkasından sürükledi. Avrupa'da önemli romantikler: V. Goethe, Lord Byron, J. Keats, P. B. Shelley, A. de Vigny, A. de Musset, V. Hugo, G. Sand, A. (Dumas(pere), Chateaubriand... Bizde ilk romantik kıvılcığı, Namık Kemal'de görüldü. Ondan sonraki sanatçılarımızda da romantik yönler vardır.

ROMANTİZM (Ed. Tar.): (E.Ten.) Fransa'da XVIII. yy. sonlarında başlayıp Victor Hugo ile bir edebiyat okulu şekli olan (1827) ve kendinden önceki Klasisizme bir tepki olan edebiyat cereyanıdır. Bu okulda zamanlarına kadar süregelen, Grek ve Latinleri taklit etme hareketi bırakılır, bunun yerine yabancı yazarlar (Shakspeare, Goethe, Schiller,...) taklidi başlar.Mitoloji yerine Hıristiyan mucizelerine önem verilir. Şiir, tiyatro roman hepsi; yazarın ilhamına ve sanatına bağlanır. Böylece klasiklerin akıl hakimliği yerine bütün değişiklikleriyle hayal ve bencilik hüküm sürmeye başlar. Eskilerin bağlı kaldıkları tür kuralları alt üst edilir. Tanzimatçılar yazı yazmaya başladıkları zaman Fransa'da romantiklere karşı tepki başlamış, hatta realizm sağlanmıştı. Tanzimatçılar (Kemal ile arkadaşları) Hugo'ya hayran olup onu örnek tuttular. Kemal, Hugo'nun eşya ve olayı aşırı şekiller altında görmesinin etkisi altında kaldı. İyiyi aşırı iyi, kötüyü de aşırı kötü olarak çizdi. Bunu yapmak için de kelimeciliğe fazla düştü.

ROMANTİZM: (EL) (Realizme bak.)

ROMANTİZM: (HBTS) 18.yy sonunda başlayan ve hislere fazlaca yer veren edebiyat çıkışı.

ROMANTİZM: (EA) Klasizm'e tepki olarak doğmuş bir edebiyat akımıdır. Bu akım XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlandı. XIX. yüzyılın ilk yarısında yaygınlaştı. Romantik kelimesini ilk defa J.J. Rosseau kullanmıştır. Almanya'da Geothe, Schiller, Schlegel kardeşler, Heine vb.; İngiltere'de Lord Byron, S. Helley, Keats, Fransa'da Mme de Stael (Almanya Üzerine; 1810) romantik özellikler taşıyalı eserler yazdılar, Victor Hugo, 1827'de Cromwell adlı tiyatro eserinin beyanname mahiyetindeki önsözünde romantizmin kaidelerini tesbit etti.

1830 yılında Victor Hugo'nun Harnani piyesinin oynanmasından sonra romantiklerle klasik edebiyat taraftarları arasında Hernani Savaşı adı verilen tartışma başladı. Bu tartışma, romantiklerin klasizmin karşısında kesin zaferiyle sonuçlandı. Chateaubriand, Lamartine, Muasset, Alfred de Vigny gibi sanatkârların romantizmin Avrupa'da yayılmasında büyük katkıları oldu.

Romantizmin tesiri 1950'ye kadar sürer. Bu tarihten sonra Avrupa'da yeni yönelişler görülür. Aslında romantiklerde de 1830'larda "Sanat, sanat içindir", "Sanat toplum

içindir." diyen iki görüş ortaya çıkmıştı. Romantik şair ve yazarların birçoğu "sosyal romantizm" de diyebileceğimiz "Sanat toplum içindir." görüşünün içinde yer alırlar. Bu görüş giderek parnasizmi oluşturur. 1850'den sonra sosyal romantizmden, realizm ve naturalizm gelişir.

Romantizmin tesiriyle meydana getirilen edebi eserlerin başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Klasik edebiyatın şekle ve muhtevaya ait bütün kaideleri kırılmıştır.
- 2- Klasizmde akılcılık ön planda iken romantizmde ölçü tanımayan şahsi duygu ve heyecanlara yer verilmiştir. Hatta dehanın akılda olduğuna inanan klasiklere karşı dehanın kalpte olduğunu belirten şairler çıkmıştır.
- 3- Romantizmi savunanlar edebi eserde belli bazı konular yerine insan ve toplum hayatı ile ilgili herşeyin işlenebileceğini, dram ile trajedinin gülünç ile acıklının bir arada bulunabileceğini söylemişlerdir.
- 4- Şair ve yazarlar eserlerinde kendi şahsiyetlerini gizlememişler, olaylar karşısında duygu ve düşüncelerini daima öne geçirmişlerdir.
- 5- Romantizmde tabiatın önemli yeri vardır. Tabiat, sanatkârın, ilham kaynağı eser kahramanının sığınağıdır. Tabiat, romantiklerin adeta yeni bir din anlayışı getirmiş, "Tanrı'nın ülkesi" diyebileceğimiz bir kimliğe bürünmüştür.
- 6- Romantikler, milli ve mahalli hayatın anlatılmasına önem vermişlerdir. Klasizmin alışılmış ve değişmez tipleri yerine ferdiyete dayanan yeni toplumun içinde yürütebilecek şahsiyetler meydana getirmişlerdir.
- 7-Eserlerde milli duyguların işlenmesine önem verilmiştir.
- 8- Milli tarihe dönülmüştür. Mâzi yüceltilmiş, olay ve kahramanlar tarihten seçilmiştir. Maziye hasret duyulmuş, tarih yaşanan bir duygu halini almıştır.
- 9- Din duygusu önemlidir. Eski Yunan ve Latin mitolojisi yerine Hıristiyanlığın mucizeleri, milli destanlar, efsaneler ya motif veya başlı başına konu olarak eserlerde işlenmiştir.
- 10- Aşk temi romantiklerde geniş yer tutar.

Romantik edebiyatta özellikle şiir, tiyatro, roman, deneme, gezi, tenkit ve tarih türlerinde önemli eserler verilmiştir. Klasizmin üç birlik prensibi (zaman-mekan-vak 'a birliği) terkedilmiş, sadece vak'ada birlik korunmuştur. Oynanmanın yanında okunmak için de piyesler yazılmıştır.

Romantizmin tesiri edebiyatın yanında diğer sanat dallarında da görülür.

Tanzimat sonrası Türk edebiyatında Fransız romantizmin, özellikle Victor Hugo'nun ve Lamartine'nin tesiri büyüktür. Türk romantikleri arasında Namık Kemal'in Abdülhak Hâmid'in, Recaizade Mahmud Ekrem'in isimlerini sayabiliriz.

ROMANTİZM: (MTBE) Avrupa'da XVII.yüzyıl sonlarında başlayıp, XIX.yüzyıl başlarında akım halini alan bir sanat ve edebiyat çığırını. Romantik edebiyat, kendinden önceki klasik sanat anlayışına da bir tepki özelliğindedir.

RÖNESANS (Fr. Renaissance): (ETS) Yeniden doğuş. Eski Yunan ve Latin eserlerinin tanınması ile yeni çağ başlarında Avrupa'da doğan, bilim, dünya görüşü ve her türlü sanatta yeni bir anlayış uyandıran akım. Önce İtalya'da doğdu, oradan bütün Avrupa'ya yayıldı. Montaigne, Cervantes ve Shakespeare, rönesanstan çok etkilendiler. Rönesans bütün Avrupa'da, beş yüzyıl kadar, eski Yunan ve Latin uygarlığını klasik ve standart insan uygarlığı gözüyle gördü. Avrupa klasik edebiyatı rönesanşla beslendi. Ondan sonraki çağ ve akımlarda bile rönesanstan kalma izler bulunabilir.

RÖPORTAJ (Fr. Reportage): (ETS) Bk. Mülakat.

RÖPORTAJ: (EA) Belli konular etrafında tanınmış kişi ile yapılan konuşmaya denir. Edebi çalışmalarda tanınmış kişiyle görüşecek olan hazırlıklı gider; belli başlı soruları önceden hazırlar. Görüşme sırasında konuşmanın gelişmesine göre yeni sorular sorar ve fikrin daha açılmasını sağlar.

RÜCU': (ETS) Düşünce ye duygunun etkisini, biraz önce söylenmiş sözün etkisinden daha da çoğaltmak amacıyla önceki söylenenden dönmüş görünmek sanatı.

Erbâb-ı teşâür çoğalıp şair azaldı,

Yok öyle değil, şairin ancak adı kaldı.

Mualim Naci

RÜZ-NAME: (HBTS) Her günkü olayları yayınlayan gazete.

S

SADELİK: (ETS) Açık ve süssüz anlatım özelliği.

SADELİK: (EL) Fikrin ve ifadenin herkesçe ve kolayca anlaşılacak derecede açık olmasıdır. Naci'nin: "Ölmek için eyledim tevellüt" Mısramında olduğu gibi. Bir de:

Sadedilanelik vardır ki sözün safderunluk gibi görünmesi, fakat oldukça bir (tariz)i ifade etmesidir:

Eylerim ye's ile her yana nazar
Görünür feza bir karanlık mezar
Şu hicran gecesi uzar mı uzar
Kıyamet günümü gündüzüm benim.

SADE NESİR: (MTBE) Sanatlı nesir, nesrin en yaygın şekli değildir. Sade ve tabii bir ifadeyle yazılan nesirlere sade nesir denir. Reşat Nuri 'nin Otoray Yolculuğu, sade nesir örneklerinden biridir. Zamanımızın edebiyat zevki de nesirde, yalın söz, yalın ifade denilen bu irade ve külfetsiz nesri daha güzel bulmaktadır.

SAHNE (Fr. Scène): (ETS) Tiyatro. / Tiyatro sahnesi. / Tiyatro eserinde bir perdelik bölümün, dekor bakımından değişik olan küçük kısımları. / Bir perdelik bölüm. İçinde, kişilerin girip çıkmasıyla değişen topluluk. Meclis.Yapılarına göre tiyatro sahneleri şunlardır: Sabit sahne, döner sahne, asansörlü sahne.

SAHNE:[KF(Osm-Fr.)] Scène.

SAHNE DİLİ: (MTBE)Tiyatro eserlerinde kullanılan dile, sahne dili adı verilir. Kolay ve iyi anlaşılacak için, kelimelerini tamamıyla konuşma dilinden alan sahne dilinde, cümleler bazen düzgün bazen tıpkı konuşmada olduğu gibi kesik ve ya devrik cümlelerdir.

SAHNE ESERİ (Pièce de théâtre ou Pièce): (TDK) Dramın başka bir adı.

SAHNE ESERİ:(ETS) Tiyatro eseri, piyes.

SAHNE YAZARI (Auteur dramatique): (TDK) Sahnede gösterilecek eserler yazan kimse.

SÂLNÂME: [KF(Osm-Fr.)] Alma'nâch.

SÂLNÂME: [KF(Osm-Fr.)] Annuaire.

SALON EDEBİYATI: (MTBE) Servet-i Fünun Yazarları,daha çok Avrupai fikirleri,Avrupaipi yenilikleri alafranga konuları işler,bu arada İstanbul şehrine mahsus

yeni bir salon hayatının vakalarını anlatmaktan zevk alırlardı.Hatta meydana koydukları edebiyata,salon edebiyatı diyenler de vardır.

SALON EDEBİYATI: (TET) Bu edebiyat yurt çoğunluğunun milli, içtimai ve estetik ihtiyaçlarını gözetmemiş;duygu,düşünce ve mevzularını,daha çok,yüksek zümrenin veya Avrupalılaştırmış ailelerin hayatından alınmış ve hemen kendi devresinde ona takılan isimle,bir salon edebiyatı olmuştur.

SAMİMİLİK: (ETS) İçtenlik. Anlatımdaki içtenlik. «Samimilik dediler mi, herşey yeter sanıyorlar. Düşünmüyorlar ki samimilik, sanatta samimilik, ancak uzun uzun çalışmalarla erilen bir meziyettir. Dilimizin ucuna ilk geleni geldiği gibi söyleyivermek samimilik değil, kendimizi pek beğenmekten doğanbir laubaliliktir. Samimi söz ilerisini gerisini iyice düşündükten sonra bütün sonuçların bütün sorumlunu kabul ederek söylenen sözdür;» Nurullah Ataç-Diyelim.

SAN'AT: (EL) Bir şeyi ustaca yapabilmek melekesidir. Bu meleke, fitri olsa bile çalışmak ve uğraşmakla ilerletilir. Kundura boyacılığında ressamlığa varıncaya kadar melekeli ve ustaca yapılan her iş san'attır. Bunlardan ressamlık, mimarlık, heykeltıraşlık, bestekârlık gibi hünerli işlere Frenkler Beauxart demişler. Bu terkip, eskiden (sanayi-i- nefise) diye dilimize terceme edilmişti. Simdi o makamda. (yüksek san' atler) deniliyor.

(Edebiyat) da yüksek san'atler arasına katılmıştır. Çünkü: yüksek san'atlerden maksat insandaki bedii duyguyu heyecana getirmektir. Edebiyatın maksadı da ruha bedii heyecan verecek sözler 'ibda' eylemektir. San'attan gaye ne olmalıdır? Cevabı olmak üzere biri: «san'at, faydalı olmalı» öbürü de «san'at, san'at içindir» diye iki düstur vardır. Birinci düstura taraftar olanlar, her san'atın insanlığa faydalı olmasını isterler. İkinci düşüncede bulunanlar ise san'atın ancak san'at göstermek için yapılması fikrindedirler. Bunlar, san'atten fayda beklemek, san'atı kayıt altına almak demektir derler.

SANAT: (ETS) İnsanda estetik duygular uyandıran eserleri yaratma gücüyle yeteneği. . «Temel olarak bir sanatın uygulanışı, şuuraltı düşüncedeki gerilimleri gidermeye ve sanatçının bastırılmış duygu ve düşüncelerini boşaltmasına yarar. Gerilimlerinin boşaltılışı, sanatçıya huzur ve durumundan memnuluk duygusu sağlarken, eserlerini seyreden tenkitçi ve hayranlarının da onun duygularını paylaşmasını sağlar» C. Wells. «İnsanlar, yararlılığına hiçbir katkıda bulunmayacaklarını bile bile, bir çömlek, bir kılıf, bir ev çatısı ya da giysi süsünü en başarılı bir sanat eseri biçimine getirmek için çok büyük güç ve zaman harcamaya hazırdırlar. Bu da sanat ihtiyacının giderilişinin ya da

sanat anlatımının- pek çok kimse için kendi başına güçlü bir tatmin sağladığını gösterir.» C. Wells.

SANAT (Ed. Ten.): (E.Ten.) Genel olarak, bir eserin (tablo, heykel, manzume...)meydana getirilmesinde, icrasında, olgunlaştırılmasında faydalanılan metotların tümü demektir. Bir tasarlayışın gerçekleştirilmesi sanatla olur. Tenkit dilinde bir yazarın sanat eksikliği demek onun bazı icra acemilikleri, olduğunu söylemek demektir. Sanatın özel tarifleri, edebiyat okullarına, hatta bazı sanatçılara göre değişir; onlardan her biri kendi eserlerine göre, bir sanat tarifi yapmışlardır. Bu bakımdan birçok sanat tarifi vardır.

SANAT (Art): (TDK) İnsanda estetik duyguyu heyecana getirecek eserler meydana getirme işi (SANATÇI, Artiste; SANATÇA, Artistique).

SANAT: (YTS) Bir duygunun, bir tasarımın, bir düşüncenin ya da güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü ve bunların sonunda erişilen üstün yaratıcılık.

SANAT ESERİ: (ETS) «Estetik obje, ister bir şiir, ister bir müzikal kompozisyon, ister bir heykel, ya da yapı olsun, belli nitelikleri ve özellikleri olan bir objedir. Bu belli nitelik ve özellikleri taşıyan var olanlar belli bir deyim, belli bir kavram altında toplanır ve buna ESTETİK OBJE ya da SANAT ESERİdenir. Sanat eseri, örneğin bir heykel ya da bir yapı, bir taş kütle; bir senfonide birtakım sesler, bir romanda kelimeler olarak karşımıza çıkar... Bu objeler herşeyden önce, birer fiziksel nitelik gösterir. Taş, tunç, birer cisimdir; onların belirli ağırlığı vardır, uzay içinde bir yer kaplarlar. Ses, ton dediğimiz şey de gene fiziksel varlığı olan uzay içinde belirlenen bir objedir.. Şiir dediğimiz varolan, sadece kelime dediğimiz seslerden, müzik eseri dediğimiz bir eser sadece birer fiziksel varlık olan tonlardan, heykel ve yapı sadece birer taş kütlelerinden ibaret olsaydı o zaman buradan apaçık şu sonuç çıkardı ki, şiir, müzik, heykel ve mimarlık birer real varlık olarak real dünyanın içinde yer alırlar, bu real dünyanın bir parçası olurlardı. Buna göre de, real dünyanın yapısı içine giren bu gibi eserler, real dünyanın yapısını inceleyen bilimlerden araştırılırdı.» İsmail Tunalı. Sanat Antolojisi.

«Sanatın faydası... İlle bir fayda arıyorsak, sanat hoşumuza gidiyor, bize hoş vakit geçiriyor da ondan seviyoruz diyemez miyiz? Bu da bir fayda değil midir? Yok, hoş vakit geçirmek, eğlenmek, güzellikle heyecan duymak ciddi bir iş değilse, hayatta her işimizin daha büyük bir faydası olmak gerekse, biz de daha ileri gidebiliriz: Yaşamamızın ne faydası vardır? Yaşamamız da olur pekâlâ... Diyeceksiniz ki yaşamayı biz seçmedik, dünyaya geldik, varız; öyle ise gene var olmaya bakalım, her işimizin de o

varlığa hizmet etmesine, onu uzatıp iyileştirmesine çalışalım..., peki ama, sanat ta bizim seçtiğimiz birşey değildir, o da kendiliğinden vardır; insanoğlu güzel şeyler yaratmak ihtiyacı ile sanat işlerini meydana getirmiş; hayatın faydasını aramadığınız gibi, sanatın da faydasını aramayın.» Nurullah Ataç-Günlerin Getirdiği.

SAN'AT-I KİTÂBET: [KF(Osm-Fr.)]Epistolaire art.

SAN'AT-I Şİ'İR: [KF(Osm-Fr.)]Versification.

SANATÇI (artiste) (es.t. sanatkar): (YTS) Sanat dallarının birinde üstün başarı gösteren kimse.

SANATLI (Fr. artistique) (es.t. musanna): (YTS) Özenle işlenmiş, türlü sanatlarla bezenmiş yapıt.

SANATÇI ROMANI (Roman artiste): (TDK) Beden zevklerini konu edinerek onları bir sanatçı gözü ve kalemiyle görüp anlatan roman.

SANATDIŞI ROMAN (Roman de cuisinier): (TDK)Sanat iddiası olmayıp kültürü zayıf olanlara hoş vakit geçirtmek amacıyla yazılmış roman.

SANATSAL COŞKU (es.t. bedi; heyecan): (YTS) Sanat değeri olan yapıtların kişide uyandırdığı güçlü duygu.

SANAYİ': (EL) Bedi' san'atleri. Eski edebiyatçılar, sözün manasını cisim,lafzlarını kisve, edada yapılacak hünerleri de (bedia)yahut (san'at.) namıyla süs sayarlardı. Bu san'atların bazıları, 'kelimeler yardımı ile olduğu için onlara (sanayi-i-lalziyye) denilirdi. (cinas) (tenasüb) (tezad) ve saire gibi. Bazıları da mana delaletiyle olurdu ki onlara da (sanayi-i- maneviye) tabir edilirdi.(Hüsn-ü- ta'lil) (tecahil-ü- arif) ve saire gibi.

SANSÜR: (ETS) Kontrol. Basın-yayın, tiyatro ve haberleşmenin kontrol altında tutulması.

SANSÜR: (HBTS) Her türlü neşriyatın ve postayla yollanan mektupların hükümetçe kontrolü.

SARAHAT: (ETS) Düşüncenin titiz bir açıklık, kolaylık ve tamlıkla anlatılması. Böyle anlatılana sarih; böyle olmayana mübhem denir.

SARAKA (Fr. sarcasme) (es.t. istihza, tehekküm): (YTS) Ciddi gibi görünen acı alay.

SARCASME: [KF(Fr.-Osm.)] İstihza-amiz hiciv.

SARMA KAFİYE: (ETS) Bir kafiye sıralanış düzeni. Sarma kafiyede, dört satırlı bir kıt'anın birinciyle dördüncü, ikinciyle üçüncü mısraları kafiyelidir.

SARMA KAFİYE: (EA) Dört mısralık bendlerle kurulan nazım şekline denir. Her dörtlükte birinci ile dördüncü, ikinci ile üçüncü mısralar kendi aralarında kafiyedir.

Kafiye şeması şöyledir:

abba cddc eff...

Her çeşit konuya uygun düşen bu nazım şekli çapraz kafiye kadar çok kullanılmamıştır.

Örnek:

Ruhumu bu çarmıha kendi elimle

gerdim:

Bir nebî izdırabı kaynatıyor her yerimde.

Ölüm, siyah bir tütsü yakıyor

gözlerimde;

Aldığım her nefesi son nefes gibi verdim!

Neşeler, ihtiraslar, arzular, artık gidin:

Kahkahalar, içimde kanayan birer

zakkum!

Işıklar gözlerime serpiyen bir avuç kum!

SATANİZM: (ETS) Bk. Diabolizm.

SATİR: (EL) Hicviye demektir. [O kelimeye bak.]

SATİR (Fr. Satire): (ETS) Yergi edebiyatı. Toplum, ya da bir kişiyi iğneleyen, kötüleyen yazı sanatı. Bizdeki hicv ü mizah karşılığı.

SATİR (Tür): (E.Ten.) Latinler tarafından işlenmiş toplum, kişi kötülüklerini açığa vurur yolda nazım, nesir karışığı bir yazı türüdür.

SATİR: (EA) Kişilerin veya toplumun kusurlu tarflarını alaylı ve iğneleyici bir dille ele alıp işleyen, nazım ve nesir karşılığı yazılara denir. Bu özellikte olan esere satirik adı verilir. Satir türü Latin edebiyatında gelişmiştir.

SATİRE: [KF(Osm.-Fr.)] Şâ'irin zamanının fenalıklarını ta'addütat yollu nazmettiği manzûme,şikayetname.Hiciv,hicivname,hicviye.

SATİR KOMEDİSİ: (MTBE) Komedilerin başında yine sosyal hayatın bozuk taraflarını ve fena huyları karikatürize eden,alaya alan komediler vardır.Bunlara satir komedisi denir.

SATİRİK (Fr. Satirique): (ETS) (Satir özelliğindeki yazı. Taşlama, verme, mizahi.

SAVUNCA (Fr. thèse): (YTS) Bir yapıtta savunulan ve sonuca varılıp elde edilen

çoğu kez bir yargı olarak beliren düşün. Bir kuramı, bir tutumu, bir görüşü kanıtlamak amacını gündən sav.Ör. Savuncalı roman.

SAVUNCALI ROMAN (Fr. roman o thèse): (YTS) Bir kuramın gerçekliğini kanıtlamak amacıyla yazılan roman.

SAVUNUM (Fr. apologie) (es.t. reddiye): (YTS) Saldırı niteliğinde olan bir düşünceyi çürütmek, bozmak için yazılan koşuk ya da düzyazı.

SAVUNUMCU (Fr. apologiste) (es.t. reddiye muharriri): (YTS) Savunum yazarı.Bk.Savunum.

SAYNETE: [KF(Fr.-Osm.)] Şarkılı ve müdhik ufak tiyatro oyunu .

SEBK: (EL) Lügatte bir şeyi eritmek ve kalıba dökmektir. Belagatçilere göre ifadenin tertip edilmesi tarzıdır. (mevsul) ve (melsul) olmak üzere iki türlü sebk vardı. Cümleleri atf suretiyle birleştirmek tarzına (sebk.i-mevsul), ayrı ayrı, kesik kesik yazmak tarzına da (sebk -i-mefsul) derlerdi. Sebk-i mevsul, eski (münsi) lerce marifet sayılırdı. Çok şükür bu münasebetsiz usul bırakıldı da yazı mümkün olduğu kadar söze benzedi.

SECİ : (EL) Nesrin kafiyesidir. Seci'ler. ya cümlelerin sonunda, yahut arasında bulunur.Sonraki seci'ler, bir kelime vasıtasıyla birbirine bağlanır ve onlara (sec-i-mukayyed) denilir. Aradaki seci'ler ise yekdiğerine bağlı olmadıklarından onlara (sec'-i-mutlak) tabir olunur. Namık Kemal'in bir mektubuna muhatab olmakla şöhret kazanmış olan İrfan Paşanın bir yazısından alınan: «Bu vakıa-i- meserret efzadan umum bendegân,vâyedar-ı- ibtihac-ü-(mesar') ve bittahsis adem-i-liyakat cihetiyle [me'yus] ve tabiat-ı beşeriye iktizasından olan tul-i-emel hükmünce fart-i- aizu ve istiyak ile[me'nus liken mahz-i-nimet-i-gayr-i-müterakkabe olmak üzere maiyyet-i- aliye-i âsafaneleriyle kâmyab olan bu abd-i- [zerre mikdar] hariç ez hita-i-tabir-ü- [iş'ar] mesrur-ü- (minnetdar) olarak . . .»

Fıkrasında ()işaretiyle gösterilen kelimeler sec-i mukayyed, [] işaretiyle gösterilenler de sec-i- mutlaktır. Böyle iç içe olanlara (seci' ender seci')denildiği de vardı. Seci'de esas: adeta (revi) uygunluğudur. Seci'lerin veznen tamam uygun olup olmaması da bir mesele idi. (Vâsıl) (hâsıl) gibi hem vezin, hem revi itibariyle uygun olanlara (sec' -i-rnütevâzin) yahut (sec'i mütevazi), veznen mugayir, fakat revileri bir olanlara da (sec-i-mutarref) denilirdi. İşte şu tarifteki (mugayir) ile (bir) kelimeleri gibi.

Bir de (seci'-i-murassa') vardı ki iki cümleyi teşkil eden kelimelerin birbiriyle uygun olması demektir. «sözlerim evsâfınıza münhasır, gözlerim eltâfınıza muntazırdır» ibaresinde olduğu gibi.

SECİ: (YTS) Düz yazıda uyak. Türleri:

1- Bağlı seci: (es.t. sec-i rabti, sec-i mukayyet) Bağlaçlarla sıralanan ve bir yardımcı eylemle birleşen seciler. Ör. "Cenab-ı Hak, Kani' ye kendini bilmezlere kendini bildirecek mertebede zeban ü irfan rayegan ü ihsan kılmıştır". (Kâni)

2- Ayrık seci: (es.t.sec-i metruk) Her biri ayrı bir tümcenin sonunda bulunan seci. Ör. : "Aşk bir çuştur. Anın da şeydaları var. Aşk bir huruştur. Anın da deryaları var." (Sinan Paşa)

3- Salt seci: (es.t. sec-i mutlak) Tümce içinde geçen seciler. Ör: ". ... ve na-mübarek yüzler görüp na-mülayim sözler işitesin." (Fuzuli)

4- Denk seci: (es.t. sec-i mütevazı, sec-i mütevazin) Sözcüklerinin ölçülünde olduğu seci..Ör.: "Aşk efsane vü efsun değildir. Aşk sanatı her dîn değildir." (Sinan Paşa)

5- Tekyanlı seci: (es.t. sec-i mutarraf) Yalın uyaklı seci. Ör.: "Şöhret afettir., Hakikat-i hal bu minval üzeredir." (Koçu Bey).

SECİ': [KF(Osm.-Fr.)] Consonance.

SECİ': [KF(Osm.-Fr.)] Rime.

SECİ': [KF(Osm.-Fr.)] Consonant,e.

SECİ-İ TÂM: [KF(Osm.-Fr.)] Allitération.

SEÇMELER: (ETS) Edebiyat eserlerinden seçme yoluyla düzenlenen kitap. Antoloji. Eski adı: «Müntehâbât. »

SEÇMELER (Fr. morceaux choisies) (es.t. müntehebat): (YTS) Bir ozanın ya da bir yazarın yapıtlarından seçilip derlenmiş parçalar betiği.

SELÂSET: (ETS) Anlatımda akıcılık. Bu özellikte olan yazılara ve konuşmalara «selis» denir.

SELÂSET: (EA) Bir yazıda cümle ve kelimelerin akıcı, âhenkli, kolay ve anlaşılır olmasına denir. Bu yol, kelimelerin birbirine uygun seçilmesiye sağlanır.

SELASET: (EL) İbarenin ahenkli olması demektir.(Ahenk bahsine bak)

SELİS: (EL) Selaseti olan söz.

SELÎS (şi'ir): [KF(Osm.-Fr.)] Anacréotique.

SELÎS: [KF(Osm.-Fr.)] Abondant,e.

SEMASETÜL İNTİHA : (EL) Sözü münasebetsiz bir şeyle bitirilmesidir.

SEMBOLİST (Fr. Symboliste): (ETS) Sembolizme bağlı eser, ya da yazar. Bk. Sembolizm.

SEMBOLİZM (Fr. Symbolisme): (ETS) Edebiyat ve sanat akımı. Mukayeseli edebiyat tarihi çalışmaları, bütün dünya dillerinde, sözlerin her zaman semantik değerde

(sözlük anlamında) kullanılmadığı gerçeğini ortaya koymuş bulunmaktadır. Türkçemizde de durum böyledir: Sobayı yaktım, cümlesinde, yanan soba değil, sobanın içindekilerdir. Sembolizm, genel bir sınıflama ile, 1. Animizm, 2. Metafor, 3. Analoji, ve 4. İmaj yoluyla yapıyor. Animizmle, yapılanında biçim yönü göz önünde bulundurulmuştur; Her her dilde su yerine geçer. Sayı ve matematik işaretleri de böyledir. Metaforla yapılanı, varlıkla sembol arasındaki mecaz ilişkisine dayanır; zambağın temizlik sembolü sayılması gibi. Analoji yoluyla yapılan sembolizm, varlıkla sembol arasındaki hatırlatıcı bir yakınlıktan doğar. Bu hatırlatma, genellikle tarihsel bir olaya, ya da mitolojik bir inanca dayanır. Bu dünya Hazret-i Süleyman'a bile kalmamış, deyiminde, her insanın alnına yazıl olan gelipgeçicilik, tarihsel bir olayın hatırlatılmasıyla pekiştirilerek anlatılmış oluyor. Analoji'de din, milli tarih ve milli mitoloji önemli kaynak oluyor. Hıristiyanlar «Her insanın taşıyacak bir haçı vardır.» diyorlar, bu söz, herkesin biraz günahı bulunduğunu, herkesin Tanrı'ya bir gün hesap vereceğini, insan mutluluğunun lekesiz olamayacağını anlatıyor. Buradaki sembolizm, İsa'nın çarmıha gerilirken, yol boyu kendi haçını kendi taşıdığında çıkıyor. İmaja dayanan sembolizmin sınırları daha geniş, yapılan işle, işin amacı kolayca anlatılmış oluyor: Yemek yedim, diyoruz: karnımızı doyurduğumuz, tok olduğumuz, şimdi bir daha yemek yiyemeyeceğimiz anlaşılmiş oluyor. Edebiyat ekolü olarak sembolizm, Fransa'da 1870-1902 yılları arasında görüldü. Adı sembolizm olmasa da özellikleriyle sembolizm ölçülerine uyan sanatçılar daha eskilere iner; Çin şairi LI HO (791-817) Çin şiirinde sembolizmi büyük bir başarı ile uygulamış sayılır. Avrupa'da sembolizm, Parnasçılığa tepki olarak çıktı. Sembolistler, sanat ve edebiyatta realizmin mümkün olmadığı düşüncesini savundular; onlara göre insan duygusu dış evreni olduğu gibi değil, duyduğu gibi yansıtır. Bu duyuş ve anlatış da sanatçıdan sanatçıya değişir. «Dış evrenin, insan prizmasından geçerek yansması» sözünden, anlatmak istedikleri işte budur. Sonraları bu sanat anlayışını daha genişletenler de yetişti. Kenneth Burke ve benzeri XX. yüzyıl eleştirmecilerine göre, gerçekte, şiir dediğimiz, onu yaratan sanatçının «sembolik aksiyon»udur. Sembolizmi Avrupa'da besleyen felsefe sistemi, Alman filozofu Schopenhauer'in de idealist düşünceleri oldu, bu etkiyle sembolistler karamsar ve kötümser bir hayat görüşü kazandılar, pozitivizme aykırı oldular, derin bir subjektivizme, daldılar. Sözlerin, sözlük anlamlarından bıkan sembolist şairler, onları sembol değerleriyle yaşatmaya çalıştı. Şiirde anlam açıklığına yanaşmadı, onu düz yazı için gerekli saydılar. Bu yarı gölge sevgisi onların anlattığı evrende de kendini gösterdi; ay ışığı, gündeğümü, günbatımı, belirli-belirsiz varalık ve görüntüler, en çok

yansıttıkları oldu. Şiirde anlam yokluğu, anlam kapalılığı onları okuyanların sayısını azalttı, bu yüzden popüler olamadılar; yalnız ve mutlu azınlığın sanatçısı olup kaldılar. Sembolistlere göre doğrudan doğruya anlatılamayan derin duygu ve düşünceler semboller ve söz müziği ile anlatılabilir.

Sembolizmde şiirin biçim yönü özentisizdir. Kusursuz ölçü, tam kafiye, düzenli nazım şekli ve klasik üsluptan uzaktırlar. Şiirde serbest ölçüyü de onlar kurmuşlardır. Şairin amacı, anlatmak değil, telkinde bulunmaktır. Güzelin etkisi kapandıkça artar. Mecaz, en değerli yapı taşıdır.

Fransa'da sembolizmin büyük sanatçıları: C. Baudelaire, S. Mallarme, A. Rimbaud, P. Verlaine, P. Valery.

Türk şiirinde metaforla yapılan sembolizmin ilk örneklerini Servet-i Fünun çağ'ında Cenap Şahabettin verdi. Ahmet Haşim'in sembolizmi daha çeşitli ve daha üstün başarılıdır. «... şiiri onsuz düşünemem. Şiir üzerine ne düşünüp söylesem bilirim ki Ahmet Haşim'in yanındayım, yahut onunla çarpışıyorum. Zamanımızın şairleri, edebiyat adamları arasında onun tesirinden geçmemiş, onun şiirine ehemmiyet vermemiş olanlarıdan hoşlanamam. En güzel şiirlerinin birinde: Melâli anlamayan nesle aşına değiliz der; ben de Ahmet Haşim'i anlamayan nesle aşına olamıyorum. Yalnız ben mi öyleyim? Yakup Kadri'ye, Falih Rıfkı'ya, Abdülhak Şinasi'ye, Ahmet Hamdi'ye, hatta öfkesini yenebildiği günlerde Yahya Kemal'e sorun, onlar da şiiri Ahmet Haşim'siz düşünemeyeceklerini söyleyeceklerdir. Bizim için Ahmet Haşim bir mihenk olmuştü; bütün tanıdıklarımızı, hele kendilerini edebiyata vermiş olanları, Ahmet Haşim'i anlayanlarla anlamayanlar, diye ikiye ayırırız, anlayamayanlardan da hiçbir zaman tamamıyla hoşlanamayız.» Nurullah Ataç - Günlerin Getirdiği.

SEMBOLİZM (Ed. Tar.): (E.Ten.) Fransa'da 1885 yıllarında, Parnasyenlere karşı bir tepki olarak, başlamış bulunan edebiyat cereyanıdır. Bu cereyan insanları, kendilerinden evvelkileri çok materyalist buluyor; onları şekle fazla bağlılıkla suçlandırıyordu. Parnasyenlerin nazımlarındaki belginlik ve açıklık altında duygu ve düşüncenin boğulduğunu söylüyorlardı. Nazımda duygunun en küçük ayrıntılarını anlatabilecek belginsizlik ve belirsizlik istiyorlardı. Serbest nazım, bunlarla başladı. Edebiyat-ı Cedide zamanında sembolizm hakkında bazı yazılar yazıldı, birkaç örnek manzume de meydana getirildi ise de asıl uygulanması 1908'den sonradır. Sembolizmi, bizim divan edebiyatının tasavvuf ve mecaz görüşleri ile karıştırmamalı.

SEMBOLİZM: (EA) XIX. yüzyılda realizme, naturalizme ve parnas şiire karşı ortaya çıkan akım. Terim dilimize Fransızcadan geçti. Aslı Yunanca symbol'dan gelir.

Fransızcada manevi bir durumu tabii bir bağlantıyla anlatan nesneyi ifade eder. Hz.Ömer adaletin sembolüdür."dediğiniz zaman adalet gibi manevi bir kavram Hz. Ömer'in huy ve davranışını karşılar.

Sembolizminbaşlangıcı Fransız edebiyatıdır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fransız toplumu büyük değişikliğe uğrar. İlmin ilerlemesi yeni buluşlar, makineleşme, sosyalist hareketlerin örgütlenmesi insanları mutlu etmediği gibi 1870'de Fransızların Almanlar karşısında bozguna uğraması, toplumu bir karamsarlığa, bir bezginliğe sürükler. Duygulu sanatçılar ruh sarsıntılarını geçirir İçlerine kapanırlar. Auguste Comte (1798-1857)'un pozivist felsefenin etkisiyle ortaya ortaya çıkan naturalizm de sanatçıların isteklerine cevap vermekten uzaktır.

Alman, Rus, İngiliz ve İskandinav edebiyatından yapılan tercümelemler Fransız edebiyatçılarındaki yeni ufuklar açar.

Alman filozofu Hortmann'ın "şuuraltı felsefesi" ve özellikle Alman idealizminin kurucusu Arthur Schopenhauer (1788-1860)'in "Dünya bir tasavvurdur, bir hayalden ibarettir." temeline dayanan görüşü, ayrıcaVagner'in kötümser musikisi yeni arayışlara zemin hazırlar. Bunların yanında Gerard de Nerval (1808-1855) ve Edgar Allan Poe (1809-1849) gibi romantik şairlerin tesirini de belirtmemiz gerekir.

1880'li yıllarda Fransız edebiyatında arayışlar devam ediyordu. Eski değerler yıkılmış yerine bir sistem getirilememişti. Les Hydropathes(Bağrı Yanıklar) Les Hirsutes (Perişan Saçlılar), Nous Autures (Bizler) Les femenfoutistes (Avareler) vb. daha birçok edebi okulun kalıcı etkisi olmadı.

Sembolizmin önünü açan ilk güçlü edebi okul dekadizm(inkırazcılık =çöküşçülük)'dir.Adını "fesuis l'Empire alafin de decadence"(Ben dekadansam sonunda Gelen imparatorluğum) (1882) mısrasında geçen dekadans(decadence =çöküş) kelimesinden alır. Dekadizm, bütün edebiyat geleneklerinin dışına çıkmayı, kaideleri alt üst etmeyi, kötümserliği, aşırı hassasiyeti hayale kapılışı, marazi temalara yönelişi ifade eder.

O zamanın Verlaine, Moréas vb. genç yazarların birçoğunu önce dekadizmin içinde görürüz. Birkaç yıl süren dekadizmin en önemli temsilcisi, akımın adını koyan şair Jues Laforgue (1860-1887)'dur.

Yine Fransız şairlerinden Charles Baudelaire (1821-1867)'in 1857'de yayınladığı Kötülük Çiçekleri sembolist estetiğin dayanağı oldu. Özellikle "Correspondances" başlıklı şiirin bir bendinde "Uzaktan birbirine karışan aks-i sedalar gibi, gece kadar sonsuz, ışık kadar geniş, karanlık ve derin bir birlik içinde, kokular, renkler ve sesler

birbiriyle anlaşıyor" diyerek insanı yeni sezgiler âlemine götürür. Bu kaynaktan beslenen Paul Verlaine (1844-1896), Arthur Rimbaud (1854-/891), Stephane Mallarme (1842-1898) sembolizmin doğuşunu hazırladılar.

Verlaine'in tesirinde kalanlar, asıl gerçek benliğimizi dışarı ile temasa getiren duygulardır. Benliğimizle dış âlem birbirinden açık sınırlara ayrılmışlardır. Duyular vasıtasıyla ifade ettiğimiz dış âlem, gerçekte âlemlerle bizi bağlayan duyuların ifadesidir. Şairin tabiat hakkında söyleyecekleri kendi benliğini açığa vurur. Dolayısıyla iç dünya şairin kendi ruhunu ifade ettiği semboller dünyasıdır, derler.

Mallarmé taraftarları da bu görüşün tersinden hareket ederek aynı sonuca varırlar.

Çok karışık ve belirsizmiş gibi görünen bu görüşe göre: "Şairin yapacağı şey kendi duyularını, hissettiklerini anlatmak değil, aksine; eşyanın saf tasavvuruna, halis ve her türlü taklit edici, karıştırıcı his müdahalelerinden uzaklaşarak katıksız fikre yükselmek, bunu temin edecek bir ifadeye kavuşmaktır. Şair bu Eflâtuni manada idealizmi sağlamak için temsili bir tema ele alacak, bunu görünüşte mana ve konuyla ilgili, gerçekte ise kullandığı kelimelerin sihirli birleşmesi sayesinde manaya sadece gizli bağlarla bağlı bir umumi âhenk ve anlaşma içinde bize eşyanın erişebilecek en halis fikrini, düşünce oluşunu sezdirecektir. "

Sembolizmi bir sistem haline getiren Mallarmé'dir. Alman filozofu Hegel ve Fichte'nin estetiğinden hareket ederek kainattaki gerçek varlıkların fikirler olduğunu, maddi âlemin bütün şekillerinin bu fikirlerin birer remzi, işareti, sembolünden ibaret bulunduğunu söyler. Şairin etrafında toplanan gençler, ustalarından dinlediklerini eserlerinde uygulamışlardır.

Sembolizmi bir edebiyat akımı olarak ilk tanıtan ise Rum asıllı Fransız şairi Jean Moreas (1856- i 910)'tir. Baudelaire'in "Sembol ormanları arasından geçer insan" mısrasında kullandığı sembol (symbole) kelimesine izm (= isme) ekleyerek terimi meydana çıkarmış, Figaro Gazetesinin edebiyat ekinde sembolizmin beyanamesini yayınlamak için tarihini ve özelliklerini açıklamıştır (18 Eylül 1886).

1890 yılından sonra sembolizm akımı diğer sanat dallarına yayılır. Tiyatroda Norveçli Henrik İbsen (1828-1906) "Yaban Ördeği" ve "Yapı Ustası Solness"i, Belçikalı Maurice Maeterlinck (1862-1949) "Mavi Kuş "u yayınladı. Akım resimde de tesirini gösterir. Jean Moreas Verlaine'le birlikte "Mercure de France" dergisinin mart sayısında yazdıkları bir yazıda resimde sembolizmin nasıl gerektiği üzerinde durmuşlardır. Sanat eseri, "Tek amacı düşünceyi anlatmak olacağı için fikirci olmak;

fikri bir biçime sokacağı için sembolist olmak; bu biçimleri ve sembolleri anlaşılır bir şekilde ifade edeceğine göre sentezci olmak; nesne hiçbir zaman nesne olarak ifade edilemeyeceğinden içe dönük olmak" zorundadır.

Sembolizmin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Sanatçıyla dış dünya iki bağımsız âlemdir. Sanatçı dış dünyayı duyuların kendisine bildirdiği kadar hissedebilir. Duyuların bildirmediği şeyler yok sayıldığı için, asıl gerçek insanı dış dünya ile temasa getiren duyular olmaktadır. V.Borocharad "Yanılmaya Dair" (1926) adlı eserinde bunu şöyle formüleştirir:

"Eğer eşyanın kendisi bir varlığa bile onda iki şey hem kendisi, hem deuyandırdığı fikir birbirine tıpatıp uygun olarak mevcut demektir. Üstelik bu beraberliğin araştırılması ve isbatı da mümkün değildir. Çünkü insan zihni, çemberini yarıp dış dünyaya karışamaz. Nasıl düşüncemizde yeri olmayan şeyin kendisi de yok demekse şeyin gerçek zannedilen fikri de sahiden kendisi olmayıp onun hakiki varlığına ölçülen bir semboldür. "

2- İnsan ne çevresini ne de kendi iç âlemini olduğu gibi anlatamaz Biz dış âlemi duyularımızla idrak ederiz. Duyularımız bu akımı olduğu gibi vermez. Onu bize değiştirerek ulaştırır. Esasen bütün tabiat ve hareketler kendi kendilerine var olamazlar. Bunlar duyularımızı idrak ettiğimiz birtakım görünüşlerdir.

Bu bakımdan sembolistler eşyayı değil, eşyanın bizde bıraktığı tesiri dile getirmek istemişlerdir.

3- Sembolizmde kâinat bir bütün olarak ele alınır. Ruhla beden, görülen dünya ile görülmeyen dünya arasında bir denge, bir birlik, uyum ve kaynaşma olduğuna inanılır. Özellikle maddi âlemlerle ruhi âlem arasındaki uyum derindir. İnsanla kâinat arasında her şey benzerlikler (anologies) esasına dayanır. Bu benzerlikleri ve muhayyileyi tahrik eden kuvvetlerin sırrını çöze çöze insan kâinatın varlığına inanır. Bütün kâinat imajların ve işaretlerin saklı bulunduğu bir depodur. Bunlara kendine göre yer ve değer verecek olan insandır. Bunun için iç gerçekle (duygular)dış gerçek (duyular) arasındaki gizli ilişkiler üzerinde durulmuş, insanla tabiatın kaynaşması ele alınmış, bu kaynaşmanın sonucu olarak duyuların herhangi birine bağlı bulunan bir özellik başka bir duyuya bağlanabilmiş, böylece hasret rengi, beyaz titreyiş, tatlı neşe, yeşil saadet vb. yeni birtakım birkaç duyuyu bir anda etkileyen(sinestetik) kelimelerin kullanıldığı yeni söyleyiş biçimleri ortaya çıkmıştır.

4. Dış dünyanın insan üzerindeki tesiri, insanın içindeki temayül ve heyecanlar açıkça anlatılamaz. Aslında insan bu temayül ve heyecanlar üzerinde düşünmeye kalktı mı

bunlar kaybolurlar. İşte bundan dolayıdır ki, bunlar okuyucunun duyularına hitab edilerek ona sezdirilebilir. Sembolizm düşünceyi duyulara seslenen bir biçim içinde anlatmaya çalışır. Bu da ancak musikide olduğu gibi telkin yolu ile olur. Bu noktada şiir akıcı bir âhenk, adeta bir ninni, bir nağme halini alır. Verlaine'nın (Musiki, her şeyden önce musiki) Rimbaud'nun "içten gelen ritmlerle bütüb duyuların kavrayabileceği bir şiir dili icat etmekle övündüm ", için de Römances sans paroles (sözsüz şarkılar), Ahmet Haşim'in "şiir, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt lisandır." Yahya Kemal'in bir şiirine "Güftesiz Beste" demesi bundandı.

Ancak şiire sokulan bu musikiyi gerçek musiki ile karıştırmamak gerekir. O duygu ile kelimeler, yani (özle biçim)arasındaki uyumdur. Duygu, önce âhengini bulur, sonra kelimelerin manasını bu âhenge uymaya çalışır.

5. Dünyada herşey bir analogiden ibarettir. Her şey başka bir şeyi hatırlatır. O halde şairin bu birbirini hatırlatan unsurları şiirine alması lazımdır. Bunu yaparken de anlatılan şeyin adını söylemesi veya onu tasvir etmesi gerekmez. Şair, nesnelere bizde uyandırdığı tesiri dile getirmelidir. Nesnelere sadece dış dünya ile iç dünya arasında bağ kurmaya yarayan birer semboldür. Gerçek âlem aşâğılık ve değersizdir. Onun için şiir bu semboller üzerinde kurulmalıdır.

6. Dış dünya ile duyular arasındaki bağı hissettirmek için bazen semboller bile yetersiz kalır. Bunun için şiirde kullanılmak üzere özel bir dil gereklidir. Bu dil günlük dilin dışında olmalıdır. Bazen çok eski kullanımdan düsmüş kelimeler şiirin lûgatına girer, bazen de yepyeni kelimeler uydurulur. Belli anlamlarda kullanılan kelimelere de değişik anlamlar yüklenmek suretiyle günlük dilden kelimeler alındığı da olur.

O sembolistlere göre kelimeler anlamların kalıpları değillerdir. Her kelimenin kendine göre bir değışme kabiliyeti vardır. Her kelime bir semboldür.

7. Şiirde duygu ve düşüncelerin açık bir ifade ile değil de kelimelerin âhenginden de faydalanarak sezdirme yolu ile anlatılmaya çalışılması, sembollerin çözülmesindeki güçlük şiiri anlaşılmaz hale getirmiştir. Güzellik açıklıkta değil, müphemiyette aranmıştır. Sembolistlere göre açıklık ve anlaşılabilirlik şiirin güzelliğini bozar. Onlara göre her mısra, hatta başlı başına bir sembol olan her kelime, meçhule açılan birer penceredir. Tıpkı müzikte her notanın veya melodinin her dinleyicide başka başka hayaller uyandırması gibi, bu pencerelerin hangisinden bakılırsa, görülen manzara ona göre değışir ve farklı olur. Sembolistlere göre şiir esrarlı bir şeydir. Mısralarda bir müphemiyet, esrarlı bir hava gizlenir.

Şiir muammaya doğru yönelir. Bu sırrın anahtarlarını bulmak okuyucuya düşen bir vazifedir.

8. Şiirde anlaşılmazlık ve müphemiyet isteği simbolist şairleri muayyen temlere yöneltti. Kaçmak, kurtulmak, uzaklara, muhayyal diyarlara özlem, insan eli değmemiş, ayak basılmamış yerler ve başkalarınca yaşanmamış zamanlar "rüyalı dekorlar" şiirlerine konu oldu.

9. Sembolistler klasik nazım şekilleri yerine serbest müstezat ve serbest nazım kullandılar. Kafiye katı kalıplardan kurtarıp daha serbest bir hale getirdiler.

10. Sembolistler saf şiir paeise pure peşindeydiler. Bu da ancak "saf manasens pure" ile mümkündür. Gramer kaideleri, noktalama işaretleri ve üslûp ahdi şiirde kurulmak istenen semboller dünyasını ve bu sembollerle varılmak istenen "saf manası"yı bozar. Bunun için gramer kaideleri ve noktalama işaretleri beddiî prensiplere göre değil, sanatkârın tercihine göre şiirde yer almalıdır. Yanyana dizilen kelimeleri dil bilgisi kaideleri ve noktalama işaretleri değil okuyucunun muhayyilesi birleştirecektir.

Sembolizmin hazırlayıcıları olarak, Baudelaire ve Rimbaud'u, temsilcileri olarak da şiirde Verlaine, Mallarme, Regnier (1864-1936), Valery (1871-1945)'i; tiyatrodaki Maeterlinck'i sayabiliriz.

Türk edebiyatında da sembolizmin temsilcileri görülür. Bu akımın varlığından söz edilmediği bir zamanda Şeyh Galib (1757-1799)'in iç dünyaya yönelik yazdığı şiirleri sembolizmin özelliklerini taşır. Batılı anlamda ilk simbolist şiirleri Cenab Şehabeddin (1870-1934) yazmıştır. Türkçede simbolist şiir deyince Ahmed Haşim (1884-1933) ilk akla gelen isimdir. Şair şiir anlayışını şu dörtlülle açıklar:

Seyr eyledim eşkal-i hâyatı
Ben havz-ı hayâlin sularında
Bir aks-i mülevvendir onunçün
Arzın bana ahcar u nebatı

(Ben hayata ait her şekli hayal havuzunun sularında seyrettim. Onun için dış dünyadaki her taş ve bitki benim gözümde renkli bir akisden ibarettir.)

Ayrıca Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerinde de sembolizmin tesiri hissedilir.

BİR GÜNÜN SONUNDA ARZU
Yorgun gözümün halkalarında
Güller gibi ferc oldu nümâyân
Güller gibi... Sonsuz, iri güller;

Güller ki kamyştan daha nâlân
 Gün doğdu, yazık, arkalarında.
 Altın kulelerden yine kuşlar
 Tekrarını ömrün eder ilan
 Kuşlar mıdır onlar ki her akşam
 Âlemlerimizden sefer eyler?

Akşam, yine akşam, yine akşam,
 Bir sırma kemerdir, suya baksam...
 Akşam, yine akşam, yine akşam...
 Göllerde bu dem bir kamyş olsam!

Ahmet HAŞİM

SEMBOİZM: (MTBE) Parnasse şiirinin mükemmel mısralarındaki kulağa seslenen dış musikisine karşı şiirde iç musikisi gözetken ve anlatmaktan çok duyurma silküsü güden daha lirik bir şiir anlayışıdır.

SENBOLİZM : (EL) [Realizme bak]

SENTETİZM (Fr. Synthétisme): (ETS) Sürrealizmi hazırlayan ikinci derecede önemli akımlardan biri. Bk. Sürrealizm.

SENTİMENTALİZM (Fr. Sentimentalisme): (ETS) Aşırı duygululuk ve incelik. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bir düşünce sistemi ve edebiyat akımı. Lessing'in etkisi ile terim olarak 1868'de J. J. Bode tarafından kullanıldı. İnsanın içine kapanması, gönül âlemine dönüşü, duygulara çok değer vermek, acıma, yufka yüreklilik, hatta gözyaşında mutluluk arama bu anlayışın temelidir. Önemli temsilcileri şunlardır: Richardson, Sterne, Goldsmith, Young, Macpherson, Klopstock, Lessing, Gellert, Hölty, Gleim, Jacobi.

«Biz bir düşünme çağında değil, bir duyguculuk, sentimentalisme çağındayız. Birtakım toplum sorunlarına; dokundukları söylenen yazıları Ekmekçi Kadın'i, Sergüzeşt'i, Simone ile Marie'yi, Henry Bataille'in oyunlarını okur gibi okuyoruz, onlarda kendi duygularımızı birer düşünce saydığımız duygularımızı okşayacak sözler arıyoruz. Dün sevgi hikâyelerinden, ,bir öksüzün türlü sıkıntılar çektikten sonra bir zengin oğlunca sevilip parlak konaklara girmesini anlatan romanlardan hoşlanırdık; çünkü duygu bir tel gibidir, o hikâyeler, o romanlar bizim içimizdeki sevmeye teline, acıma teline dokunur, o telleri artık uzun uzun inletirdi. Bugün de içimizde başka türlü teller var; ama onlar da düşünce değil, ancak birer duygu. Birer düşünce olsalar bir tel

gibi dokunur donmaz iltermeye başlamazlardı, kendilerini besleyecek azığı anlaşılacak şeylerden ararlardı.» Nurullah Ataç - Karalama Defteri.

SERBEST MÜSTEZAD: (EA) XIX. yüzyılın sonlarına doğru Batı edebiyatının tesiriyle kullanılmaya başlanan nazım şeklidir. Divan edebiyatındaki mütezaddan sadece adını almıştır. Servet-i Fünûn,edebiyatı devresinde çok ilgi gösterilen bu şekilde, hem aruz, hem de hece vezni ile yazılır. Uzun, kısa, çok kısa mısralar bazan düzenli, bazen de düzensiz olarak tekrarlanabilir. Ancak kısa mısraların kalıbı şiirde temel olarak alınmış olan kalıbın cüzlerinden çıkarılır.

Serbest müstezadlarda birkaç kalıp veya bu kalıpların cüzlerinin aynı şiirde kullanıldığı görülür.

Kafiye de şairin arzusuna göre kural dışı düzenlenir.

Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin bu şeklin başarılı örneklerini vermişlerdir. Giderek ölçü tamamıyla bırakılmış ve serbest nazım doğmuştur.

MÂİ DENİZ

Sâf ü râkit... Hani akşamki tegayyür,

heyecan?

Bir çocuk ruhu kadar pür-nisyân,

Bir çocuk ruhu kadar şimdi münevver,

lekesiz,

Uyuyor mâi deniz.

Ben bütün bir gecelik cûş-ı ahzâmımla,

O hayâlât-ı perişânımla

Müteşekk, lâim,

Karşıdan safvet-i mahmurunu

seyretmedeyim...

.....

Tevfik Fikret

SERBEST MÜSTEZAD: (MTBE) Edebiyatımızda ,mısralara değişik ahenkler vererek,Fransız sembolistlerin serbest nazımlarını andıran tarzda söyleyişlere "serbest müstezad" denir.

SERBEST MÜSTEZAT: (ETS) Şiirde aruz ve hece vezinlerinin «cüz»lerini (parçalarını) isteğe göre düzenleyerek kurulan nazım şekli. Kimisi uzun, kimisi kısa, fakat hepsi vezinli olan mısraların türlü düzenlerle alt alta gelmesine dayanan nazım şekli. XIX. yüzyıl Fransız, edebiyatındaki serbest şiir modası ile, divan şiirimizdeki

müstezat şekli, serbest müstezâtın doğmasına önyak oldular. Önce Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin, daha sonraları Ahmet Haşim, çok başarılı serbest müstezâtlarla Türk şiirini aruzdan serbest ölçüye yaklaştırmış oldular. Ahmet Haşim'in «O Belde» adlı şiiri, güzel bir serbest müstezat örneğidir.

SERBEST NAZIM: (ETS) Genel olarak ölçüye ve kafiyeyle bağlı olmayan şiir. Fransa'da V. Hugo, Almanya'da Novalis, İngiltere'de Macpherson, Rusya'da Mayakovski ile başlamış sayılır. Yanlış bir anlayışla, serbest nazımla yazılmış şiirlerde, müzik yönü bulunmadığı sanılır. Bu türlü şiirlerin müziği, ölçüden değil de, dil müziğinden, kompozisyon düzeninden, titizce seçilmiş, onoma topik kelimelerden, vurgudan ve tondan doğar. Türk şiirinde serbest nazım, cumhuriyet çağında başladı.

«Gerçek şiir zevkinin ancak serbest nazımdan sonra başladığını sanıyorum. Serbest nazımdan önce, yalnız bizde değil, Avrupalılarda da şiir kitapları, bir yığın tatsız, lüzumsuz, eciş-bücüş mısralarla doludur, en büyük şairler dahi onlardan kaçınmaz. Serbest nazım bize ne zaman şiir söyleyip, ne zaman nesil söyleyeceğimizi daha iyi anlattı.» Nurullah Ataç – Sözen Söze.

SERBEST NAZIM: (EL) Fransızların (Vers libres) dedikleri vezinsiz nazımdır. İlmî bir hey'et tarafından yazılmış olan «Cours abrégé de littérature» ünvanlı muhtasar bir kitapta deniliyor ki : «Beyitlerin tertibi ya muntazam, ya gayr-ı muntazam olur. Muntazam tertipli beytler,

mütenazır bir şekilde sıralanır. Gayr-i-muntazam tertipteki beytler, muhtelif ölçüdedir. Kafiye ile de mukayyed değildir. Böyle yapılırsa serbest yazılmış olur. Rasin (Ester) ile (Atali) piyeslerini, Lafonten de masallarının çoğunu serbest nazım ile yazmıştır.»

Serbest nazımın Türkçede meydana çıkması daha yenidir. Cenab Şehabeddin merhum: Fikir + Ahenk = Nazım diye edebî bir düstur tertib etmişti. Nazım demek, ahenk demek olduğuna göre serbest nazım diye yazılmış kısalı, uzunlu yazılara manzum denmemek lazım geliyor. Çünkü her kulak onlarda ahenk duyamıyor. Onun için serbest nazım yazarlar, adeta terennüm suretiyle inşâd ederek onlara ahenk vermeye çalışıyorlar.

SERBEST NAZIM: (EA) Bend, vezin ve kafiye kurallarına bağlı, olmayan nazım şekline denir. Bendlerin, mısraların ve hecelerinin sayıları belli düzene bağlı değildir. Şair isterse kafiyeli yazar, istemezse; yazmaz. Bendleri sınırlayabilir veya sınırlamaz. Önce Fransız sembolistleri arasında yayılmıştır. Bizde, divan edebiyatı nazım şekillerinden serbest müstezâdın tesiriyle oluştuğu sanılırsa da, Servet-i Fünûn edebiyatından alınmıştır.

Serbest nazmın uygu lanışı üç merhale geçirmiştir:

1.Vezinli-kafiyeli serbest nazım: Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti döneminde görülür. Mısralar bir kelimeye kadar kısalmış, kafiye belli bir kurala göre sıralanmamıştır.

Aruz veznine yer verilmiş, bir şiirde birkaç aruz kalıbı veya bu kalıpların çeşitli cüzleri kullanılmıştır.

2.Vezinsiz-kafiyeli serbest nazım: 1925-1930 yıllarında görülmüş, 1930'dan sonra yaygınlık kazanmıştır. Vezin bırakılmış, bir heceye kadar küçülen mısralar kurulmuştur. Kurulan mısralar hiç bir dış düzene bağlı değildir. Şair belirtmek istediği fikri taşıyan kelimeyi öne çıkarır. Büyük harfler sadece cümle başlarında kullanılabilir. Kafiyeli mısraların arası açılarak kafiye örgüsü gevşetilir.

3.Vezinsiz-kafiyesiz serbest nazım: 1940 yılından sonra yaygınlaşan bu anlayışta şiire hazır ahenk temin eden vezin ve kafiye tamamen bırakıldığı için iç ahenk önem kazanır. İç ahengi sağlamak ise bir şairin serbest nazımda çok zor başaracağı bir iştir.

Serbest nazımda çok çeşitli şekillere yer verilmiştir. Mısralar bir içten bir dıştan başlatılmış, kiminde büyük harf kiminde küçük harf kullanılmış, kiminde merdiven gibi dizilmiş, kiminde ise şiirde tasvir edilen tabiat olayı cümleler, kelimeler bölünerek, uzatılarak şekiller yansıtılmaya çalışılmıştır.

Örnek:

YOLCU YOLUNDA GEREK

Hastalar,

Kar isterler

Kafdağının ardında

Ve buluttan döşek;

Onlar,

Yaramaz çocuklardır.

Sallar durur,

Dünyanın balkonundan,

Düştü düşecek!

Gölge kaçırıyorsa senden,

Düşmüşse gökte yıldızım,

Kavga başlar canla ten arasında,

Ne bilelim;

Hangi pınarın suyu,

Ya da çiçeğin özünde derman,

Büyük yerden geldi ferman,
Yolcu yolunda gerek.

Ali Akbaş

SERBEST SÖYLEYİŞ: (MTBE) Şiir tarihinde serbest nazım hareketlerinden sonra,bir serbest söyleyiş biçimi alan yeni bir şiir ceryanı da yurdumuza yabancı kaynaklardan gelerek,son yıllar gençliği arasında hayli taraftar kazanmıştır.

SERBEST NAZIM CEREYANI: (MTBE) Edebiyat-ı Cedide şairlerinin nazım şekilleri bakımından yaptıkları değişiklik,Avrupa şiirinin klasik bir nazım şekli olan Sonnet'yi kullanması ve yine aruz vezniyle bir serbest nazım hareketi yapmalarıdır.Onların,dican şiirindeki müstezat şeklini genişleterek yaptıkları bir serbest nazım ceryanı,bilhassa Fikret ve Cenab gibi şairler tarafından başarıyla yürütülmüştür.

SERBEST NAZIM CEREYANI : (TET) Fakat Servet-i Fünuncuların,manzum söyleyişte yaptıkları en değişik hareket, Fransız sembolistlerinden ilham alarak;Aruz vezinlerini çözmek ve Divan şiir 'indeki Müstezad şeklini genişletmek suretiyle geliştirdikleri serbest nazım ceryanıdır.Bu hareket de yine en başarılı örneklerini Fikret 'in ve Cenab 'ın şiirleriyle vermiştir.

SERBEST SÖYLEYİŞ CEREYANI : (TET) Son yıllarda aralarına Cahit Sıdkı'yı da Fazıl Hüsnü'yü de almaya muvaffak olan daha yeni bir besteli söyleyiş ceryanı ise,bugünkü Türk şiirine yine yabancı ülkelerden sızıp gelen ve maalesef Türkiye'de bir dil buhranının hüküm sürdüğü yıllarda gelişen ,dikkate değer bir harekettir.

Bu ceryanın Türkiye'de sol menşe'li bir devir yaşamış olması ve bazı yıkıcı vasıflar taşıması onun en ehemmiyetli cephesidir.

SERBEST ŞİİR (Fr. vers libre) [es.t. serbest nazım): (YTS) Ölçü, uyak gibi bağlardan sıyrılmış şiir.

SERE (Tirade): (TDK) Bir eserde ve özellikle bir sahne eserinde uzunca süren ve hep bir fikir etrafında dönen kesiksiz deyi parçası.

SERGİLEME: (TDK) (1. Expose. 2. Exposition) 1. Bir konuyu yayarak yapılan açıklama. (SERGİLEMEK, Exposer). 2. Bir eserin başında konuyu ortaya koyan kısım.

SERGİLEME (Fr. exposé) (es.t. teşhir): (YTS) Olgular ya da düşünceler üzerinde, sözlü ya da yazılı olarak yapılan geniş ve yöntemli açıklama.

SERPANTİN ŞİİR: (ETS) Mısraları aynı sözle başlayıp biten, şiir türü.

SERSERİ ROMANI (Roman picaresque): (TDK) Yeni çağın başlarında İspanya'da doğan ve kahramanları maceracı, serseri tiplerden seçilen roman türü.

SERÜVEN ROMANI (Fr. roman d'aventures): (YTS) Daha çok, ilgi çekici, şaşırtıcı olayları yolculukları konu alan ve başlıca amacı sürükleyicilik olan roman.

SERT ROMAN (Tough - novel İng.): (TDK) Birinci Cihan Savaşı'ndan sonra Amerikalılarda ve özellikle ordudan dönenlerde, dünyanın gidişi hakkında uğranılan hayal kırıklığı yüzünden türeyen sert, hoyrat ve maddiliğe düşkün tipleri, olduğu gibi özel bir üslûpla anlatan Amerikan roman türü.

SERVET- İ FUNUN: (ETS) Bk. Edebiyat-ı Cedide.

SERVET-İ FÜNUN: (E.Ten.) (Fen zenginliği) İstibdat idaresi zamanında, bir ara yeniden dergi çıkarmak için izin veremediği sırada, akşamları yayımlanmakta, olan Servet adlı bir gazetenin haftalık sayısı olmak üzere 27 Mart 1891'de çıkarılmaya başlanmıştır. Sahibi Ahmet İhsan Tokgöz idi. Nabizade Nazım, Ahmet Rasim, Mahmut Sadık ilk yazarlarıydı. 1895 yılında; Malûmat Dergisi ile tartışmalarına, Recaizade Ekrem'in karışmasıyla Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil dergiye yazı yazmaya başlamışlar; fikirce kendilerine uygun gençlerden bazıları da katılarak Edebiyat-ı Cedide topluluğunun organı halini almıştır. Nabizade'nin ölümünden sonra ortaya çıkan Zehra, Recaizade'nin Araba Sevdası, Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Mehmet Rauf'un Ferda-yi Garam, Eylül, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayal İçinde romanları ile küçük hikâyelerinden bir kısmı; Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Hüseyin Siyret Özsever, Hüseyin Suat Yalçın, Ali Ekrem Bolayır, H. Nazım, Süleyman Nesip, (Sami), Süleyman Nazif, Faik Ali Ozansoy, Celal Sahir Erozan, Ömer Naci, Hüseyin Daniş, Zaimzade Hasan Fehmi'nin manzumeleri 1895-1901 arasında dergi hükümetçe geçici olarak kapanıncaya kadar yayımlanmıştır. 1909'dan sonra, Fecr-i Âti topluluğunun organlığını yapmıştı. Bundan sonra ara sıra çıkmayarak, çıktığı zamanlar da yazılarında bir esaslı karakter göstermeyerek sahibinin ölümüne kadar çıkmıştır (Bir aralık adı Uyanış olmuş ise de tekrar eski adına dönmüştür). Elli yıl çıkan en uzun ömürlü dergi olmuştur. 1908 İkinci Meşrutiyetinde ve bir kere de 1914 Birinci Dünya Savaşı başlangıcında gündelik olarak da çıkarılmıştır. Bir aralık bu adla Fransızca gündelik sayı da çıkarılmıştır.

SERVET-İ FÜNUN ÇIĞIRI: (MTBE) RecaizadeEkrem,edebiyatımızda yeniliği sağlamak için genç neslin ileri gelenleri,Servet-i Fünun mecmuasında toplayarak,onlara geniş bir çalışma sahası hazırladı.Mecmuanın baş yazarlığı Tevfik Fikret'e verildi.Aynı yıllarda, yazılarını başka dergilere veren genç yazarlar,Servet-i Fünun 'a çağrıldı.Bir araya gelerek edebiyatımızda Servet-i Fünun çığırı dedikleri bir edebi hareket yaptılar.

SERVET- İ FÜNUN DİLİ : (MTBE) Fikret'in,Cenab'ın,Süleyman Nafiz'in şiir ve eserlerinde gördüğümüz ve Halid Ziya'nın yazılarında Servet-i Fünun dili,sanatkarlarının zevkle,hatta;sevgiyle kullandıkları bir lisandı.

SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI: (MTBE) 1895'te İstanbul'da, Servet-i Fünun adlı haftalık dergide toplanarak yazılarını burada yayımlayan yazarlar tarafından yürütülen Servet-i Fünun edebiyatı, genel olarak XIX.yüzyıl Fransız edebiyatını örnek alıyordu. Servet-i Fünun yazarları daha çok, Avrupai yenilikleri, alafranga konuları işler,bu arada İstanbul şehrine mahsus,yeni bir salon hayatının vakalarını anlatmaktan zevk alırlardı. Hatta meydana koydukları edebiyata salon edebiyatı diyenler de vardır.

SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI: (TET) Bu yılların edebiyat üstadı Recaizade Ekrem Bey 'in yol göstermesiyle, Servet-i Fünun mecmuası etrafında toplanan genç edebiyatçılar tarafından yürütülmüş bir edebi harekettir.

SERVET- İ FÜNUN'UN KÜÇÜK HİKÂYESİ: (MTBE) Servet-i Fünun'un küçük hikayesi, daha çok,Sami Paşazade Sezai'nin ulaştığı merhaleden harekete geçmiş durumdadır.Servet-i Fünun yazarlarının kitaplar dolusu küçük hikayeler yazmaları çok önemlidir.Bu yazarların yaşadıkları çağlar,Türkiye'de küçük hikaye edebiyatının altın devri sayılır.

SERVET-İ FÜNUN LİSANI: (TET) Bu dil, öteden beri Arabi ve Farsî kelime ve terkiplerle karışık bir dili, bir marifet gibi kullanan, bir kısım yazarların kullandığı öyle bir Türkçe'nin, yeni şartlar altında değişen veya gelişen bir şeklidir.

SERVET-İ FÜNÛN TOPLULUĞU: (EA) Servet-i Fünûn Dergisi etrafında oluşan edebi topluluğun adıdır. Bu topluluğun meydana getirdiği edebiyat, Edebiyat-ı Cedide diye de anılır. Edebiyat-ı Cedide, Tanzimat sonrası edebiyatın tümünü içine alırken zamanla sadece Servet-i Fünûncuları ifade eder olmuştur. O devrin tenkitçileri bu topluluğu, Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hâmid, Recaizade Mahmud Ekrem vb. gibi sanatçıların meydana getirdiği edebiyattan ayırmak için Yeni Edebiyat-ı Cedide demişlerdir.

Ahmet İhsan (Toköz) (1844-1942)'ın1890'da çıkarmaya başladığı Servet adlı gazetenin Servet-i Fünûn ismini taşıyan bir ilave dergisi vardı. Daha sonra gazete kapanınca dergi müstakil yayınlanmaya başlandı. Her türlü ansiklopedik bilgiyi ihtiva eden Servet-i Fünûn'un edebi hüviyet alması bir tesadüf sonucudur.

Bu devrede Malumat adlı bir başka dergi çıkıyordu. Bu dergi Recaizade Mahmud Ekrem (1847-1914)'in Şemsa adlı küçük hikâyesini izinsiz yayınlayınca, Ekrem durumu Servet-i Fünûn'da tenkit eder. Bu yolda Ekrem'le derginin sahibi Ahmed

İhsan arasında bir yakınlık doğar. Ahmed İhsan Servet-i Fünûn'un bir edebiyat dergisi haline getirilmesi için Rezaizade Ekrem'den yardım istemesi üzerine Ekrem öğrencilerinden Tefik Fikret (1867-1915)'i bu iş ile görevlendirir.

Servet-i Fünûn Dergisi 256. sayısından itibaren (7 Şubat 1896)yeni bir edebi kimlik kazandı. O sıralar yazılarını Mekteb, Hazine-i Fünûn, Malûmat vb. dergilerde yayınlanmakta olan bazı gençler Servet-i Fünûn Dergisi etrafında toplandılar. Topluluk içinde şair olarak Tefik Fikret, Cenab Şehabettin (1870-1934), Hüseyin Siret (Özsever) (1872-1959), Hüseyin Suad (Yalçın), (1867-1942), Ali Ekrem (Bolayır) (1867-1937), Ahmet Rasim (1870-1956), Süleyman Nazif (1870-1927) Süleyman Nesib (1866-1917), Faik Ali Ozansoy (1875-1950) Celal Sahir (Erozan) (1883-1935), Hikayeci ve romancı olarak Halid Ziya (Usaklıgil) (1865-1945), Mehmed Rauf (1875-1931), Hüseyin Cahid (Yalçın) (1874-1957), Müftüoğlu Ahmed Hikmet (1870-1921), Safveti Ziya ,(1875-1928); Ahmet Şuayıb(1876-1910) yer aldılar.

Servet-i Fünûn topluluğunun en yaşlı üyesi Halid Ziya, en genç üyesi ise Celal Sahir idi.

Dergi 1901 yılına kadar aralıksız çkanldı. Bu tarihte topluluk üyeleri arasında bazı anlaşmazlıklar doğdu. Ali Ekrem (Bolayır) devrin edebiyatı yanında Servet-i Fünûn edebiyatını da da tenkit eden incelemesini dergiye göndermiş, fakat Tefik Fikret yazıyı, kendisini tenkit eden kısımları çıkararak yayınlamıştı. Bunun üzerine Ali Ekrem yazının tamamını Malumat Dergisinde yayınlatır. İnceleme edebiyat âleminde akis uyandırır; Fikret'in derginin başndan ayrılmasına sebep olur. Bu sırada Hüseyin Cahid'in Fransıcadan çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" başlıklı makalesindeki "Fakat birgün geldi ki 1789 idaresiyle Fransa'da talâk, teessüs etti." cümlesi mahzurlu görülerek dergi kapatılır. (Ekim 1901, sayı 553). Bir müddet sonra tekrar çıkmaya başlamışsa da eski imzalar dergide görülmez. Böylece 1896-1901 yılları arası edebiyatımızda iz bırakan bir devre olarak tarihe geçmiştir.

Servet-i Fünun Edebiyatı sadece Servet-i Fünûn Dergisi etrafında toplanan kalemlerin verdiği eserlerden ibaret değildir. Bazı şair ve yazarlar topluluğa girmeden de aynı anlayışla eserler vermişlerdir. Ahmed Rasim, Hüseyin Rahmi (Gürpınar) bunlar arasındadır.

Servet-i Fünûn nesli kendilerinden önceki nesillerden daha iyi bir edebiyat meydana getirmeyi başarmışlardır. Bunda yetişmelerinin ve geniş imkana sahip olmalarının rolü büyüktür. Çoğu Batı anlayışına göre öğrenim veren okullarda okudular; yabancı dil öğrendiler ve Batı edebiyatıyla temasa geçtiler. Fransız edebiyatının

etkisiyle şiirde parnasyenleri ve sembolistleri, romanda da realist ve naturalistleri örnek aldılar. Öyle olmakla beraber dilde koyu "şarkçı"ydılar. En anlaşılmas Arapça, Farsça terkiplere yer verdiler. Bunda Batı'dan aldıkları akımların tesiri olduğu muhakkak Parnasyenler ve sembolistler şiirde daha çok ses ve müziğe önem vermişlerdir. Servet-i Fünûncular da şiiri aruzla yazdılar. Batılı şairlerin sanatlı dil kullanmak çabasıyla yeni kelimeler icat etmelerine veya artık unutulmuş kelimeleri yeniden diriltmelerine karşılık, Servet-i Fünûncuları Türk şiirinde Arapça ve Farsça kelimelere yer vermede aynı yolu denediler. Bu eski kelimeler bulup kullanma yüzünden ortaya çıkan anlam kapalılığı devrin ünlü ismi Ahmed Midhat'ın, Servet-i Fünûncuları "Dekadanlar" (Sabah Gazetesi, 14 Mart 1897) (bk.) diye suçlanmasına yol açtı. Fransız edebiyatında, sembolistler, karşılıklarında ki erce aynı kavramla suçlanmı lardı. Ahmed Midhat Efendi'nin bu çıkışıyla büyük bir tartışma başladı. Ancak Servet-i Fünûncular, ortaya koydukları eserlerle "tehlike"yi atlattılar.

Servet-i Fünûn edebiyatının özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Dil ve üslûpta:

1. Yeni duyguları ifade edebilmek için, yeni Arapça ve Farsça kelimeler bulundu.
 2. Yabancı dil kurallarına göre yeni terkipler ve birleşik sıfatlar türetildi.
 3. Fransızcadan "Dest- i izdivaç talep etmek" gibi bazı deyimler çevrildi.
 4. Cümle sonlarında fiil çekimlerinin aynı şekilde tekrarlanmasından kaçınılarak fiil cümlelerinin yanında isim cümleleri kullanıldı.
 5. Fiilsiz cümlelere yer verildi.
 6. Karşılıklı konuşma cümleleri kullanıldı.
- "Ve", "ah", "of" gibi edat ve ünlemler daha sık yer aldı.

Şiirde:

1. Divan edebiyatı geleneği yıkıldı.
2. Fransız şiirinden alınan sane, terza rima gibi nazım şekilleri denendi.
3. Divan şiirinden alınan serbest müstezad Fransız şiirindeki serbest nazım örneklerine yaklaştırıldı.
4. Gerek divan şiirinde gerekse Fransız şiirinde olmayan ve kafiyelemede kolaylık sağlayan yeni şekillere yer verildi.
5. Genellikle aruz vezni kullanıldı.
6. "Kafiyenin göz için değil, kulak için" anlayışına göre şiirler yazıldı.

7. Anlamın bir beyitte tamamlanması geleneğine son verildi. Şiirde bütünlük önem kazandı.
8. Nazım nesre yaklaştırıldı.
9. Hayattan alınan basit olaylar, ferdî duygular, hayaller, aşk, tabiat ve aile hayatı temaları işlendi. Aşk teması romantik anlayışla dile getirildi.
10. Çevreden ve gerçeklerden kaçınıldı. Yalnız sükûnet, inzivaya çekilme istekleri marazi duygulanmalara yol açtı. Hayal ile hakikat çatışması çok işlenen konular arasındaydı. Maddî hayattan uzaklaşarak hayal dünyasına ve tabiata sığındılar; hüznün, ıstırap ve hastalık birer ilham kaynağı idi.

Roman ve hikâyede:

1. Anlatım teknikleri Tanzimat edebiyatına göre daha geliştirildi.
2. Batı edebiyatından alınan metotla yerli hayata ait olaylar anlatıldı; zaman zaman Batı hayatından aktarılan olaylar ve kişiler işlendi.
3. Çokluk İstanbul'da geçen olaylar yer tuttu. Kahramanların aydınlar arasından seçilmesine özen gösterildi.
4. Kadın kahramanlar da erkek kahramanlarla aynı seviyede idiler, kişiliklerini ortaya çıkarabiliyorlardı.
5. Toplumla ilgili meselelerden çok hayalî, yapımcık, yerli hayatla ilgisi olmayan hikâyeye ve romanlar yazıldı.
6. Yazı dili konuşma dilinden uzaklaştı. Çok süslü tasvirlerle, Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara geniş yer verildi. Fransızcanın kuruluşuna uygun cümleler kuruldu. Servet-i Fünûncular sadece şiir, roman ve hikâyeye dallarında değil, edebiyat tarihi ve tenkit vb. dallarda da eserler verdiler.

Servet-i Fünun şairleri içinde başta gelen isim Tefvik Fikret'tir. Tefvik Fikret Servet-i Fünûn'un başlı başına temsil edecek bir güç olarak karşımıza çıkar. Beyit hâkimiyeti yerine mısra hakimiyetini getiren, kendine özgü nazım şekilleri bulan, kafiye düzenini serbestliğe kavuşturan, aruzun kalıplarını müzik güçlerine göre ilk defa değerlendiren, diğer Servet-i Fünûnculara göre, konuşma dilinin özelliklerine en çok yaklaşan bir şairdir.

Tefvik Fikret şiirlerini iki kitapta toplamıştır. Rubab-ı Şikeste (1899) Rubab-ı Şikeste'yi de içine alan Halûk'un Defteri (1911)

Cenab Şahabeddin Servet-i Fünûn topluluğunun ikinci önemli ismidir. Dört yıl kaldığı

Fransa'dan, sembolizmin “istiare ve müzik” unsurlarını alarak döner.”Güzellik için sanat” formülüne bağlı ferdîyetçi bir şairdir. “İç âhenk” denen “sessiz musiki”yi başarıyla kullanır. İstiarelerindeki (örn: ûd-ı mükevkeb: yıldızlı ud, gökyüzü)sembolist etki, eski şiir taraftarlarının şimşeklerini üzerine çekmiştir.

Cenap Şehabeddin şiirleri yanında nesirleriyle de tanınır.

Topluluğun diğer üyelerinden Hüseyin Siret (Özsever) romantik aşk şiirleriyle Tevfik Fikret'in etkisindedir. Yine aynı konuları işleyen Hüsetin Yalçın'da ise Cenap Şehabeddin'in tesiri görülür.

Namık Kemal'in oğlu olan Ali Ekrem (Bolayır), şiirlerinde A.(Ali) Nadir, Ahmed Reşid (Rey) H.Nazım, Şıpka kahramanı Süleyman Paşa'nın oğlu Mehmed Sami Süleyman Nesib adını kullandılar. Son üç şair Servet-i Fünûn topluluğunun en zayıf şairleri kabul edilirler.

Süleyman Nazif, Servet-i Fünûncuların arasına 1898'de katıldı.Bu tarihe kadar Abdülhamid idaresine karşı şiirler yazdı. Bu tarihten sonra romantik aşk duygularına yer verdi.

S.Nazif'in kardeşi Faik Ali diğer Servet-i Fünûnculara göre daha ağır edebi bir dil kullanmıştır.

Topluluğun en genç şairi Celal Sahir (Erozan), henüz on altı yaşında iken şiirlerini yayınladı. Servet-i Fünûn'dan sonra Fecr-i Âti topluluğuna, ardından Milli Edebiyat akımına katıldı.

Servet-i Fünûn dönemi hikâye ve romanında önde gelen isim Halid Ziya (Uşaklıgil)dır. Onun dil ve üslûbu Servet-i Fünûn dil ve üslûbuyla özdeşir. Topluluğun diğer roman ve hikâyecilerinin de onun dil ve üslûbunu benimseyerek konuşma dilinden uzak, ağır Arapça ve Farsça terkiplerle yazdıklarını görürüz. Fransız realist romancılarının tekniğini kullanarak kaleme aldığı Mai ve Siyah Uşaklıgil'in romanda üstün bir seviye tuttuğunu gösterir. Mai ve Siyah'ta aşk ikinci plandadır. Realist roman anlayışının bir sonucu olarak kahramanlar içinde yaşadıkları çevreyle birlikte ele alınırlar. Yazarın asıl sanat gücünü ortaya koyan romanı ise Aşk-ı Memnû 'dur.

İkinci önemli roman ve hikâye yazarı Mehmed Rauf Eylül (1901) romanıyla haklı bir ün sağlamıştır. Hikâye ve romanlarında psikolojik tahlile geniş yer verir.

Gazeteci ve politikacı olarak tanıdığımız Hüseyin Cahit (Yalçın), dergide, hikâye ve makalelerini yayınladı. 1899'da Hayat-ı Muhayyel adlı bir hikâye kitabı çıkardı.İlk romanı Nadide'yi (1890) romantik bir anlayışla kaleme alan yazar ,topluluğun diğer üyelerinden farklı olarak daha az sanatlı ve sade bir dil

kullanmıştır. Ahmed Hikmet Müftüoğlu küçük hikâyetürü ile tanınır. 1896'dan sonra yayınladığı hikâyelerini Haristan ve Gülistan (1901)'da topladı.

Safvet-i Ziya topluluğun son roman ve hikâye yazarıdır. Tek romanı Salon Köşelerinde (1912) adını taşır. Hikâyelerini ise değişik kitaplarda toplamıştır.

Servet-i Fünûncuların tiyatro dalında pek başarılı oldukları söylenemez. Ancak 1908'den sonra yayınladıkları piyeslerinde Tanzimat dönemine göre konuşma dil ve üslûbuna yaklaştıkları görülür. Tiyatro türünde ilk eseri Hüseyin Suad vermiştir. Eser, Şehbal Yahut İstibdad'ın Son Perdesi (1908) adını taşır. Hemen hemen bütün Servet-i Fünûncular telif ve tercüme yoluyla bu sahayı denemişlerdir.

Topluluk mizah ve hiciv türünde de 1908'den sonra eser vermiştir. Bu türün önde gelen isimleri, Dahhak-ı Mazlum takma adıyla yazan Cenab Şahabeddin ve Gave-i Zalim takma adını kullanan Hüseyin Suad'dır.

Servet-i Fünûn devrinde tenkit daha çok polemik şeklinde idi. Edebi tenkitle Ahmet Şuayib ilgilenmiştir. Ölümünden sonra basılan Hayat ve Kitaplar (1913)'ında modern tenkit anlayışının ilk başarılı örnekleri yer alır.

Servet-i Fünûncular edebi faaliyetlerini kitaplaştırma yoluna giderek "Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi"ni kurdular. 1899-1901 yılları arasında 11, 1909-1912 yılları arasında da 24 olmak üzere 35 kitap yayınladılar.

Servet-i Fünûn devri edebiyatından örnek:

BİRLİKTE

Birlikte açılmış iki zambak gibi hem-ser,
 Birlikte geçirdik bütün eyyâm-ı şebâbı;
 Birlikte ne yaptıkça şu insanlığa benzer;
 Birlikte ne gördükse mukassî ve münevver.. .

Bir hâtıra yoktur o güzel günlere şâhid,
 Bir hatıra yoktur ki bugün mevc-i sehâbı
 Arz eylesin rûhuma her ân mütebâid
 Bir neş'e ki yalnız sana, yalnız sana âid...

Tevfik Fikret

SERVET-İ FÜNUN YAZINI: (YTS) 1889'dan beri fen dergisi olarak yayın alanında bulunan ve 1895 yılında Recaizade Mahmut Ekrem'in öncülüğüyle Servet-i Fünun dergisinde tümüyle Batı'ya yönelen sanatçıların oluşturdukları yazın. (Servet-i Fünun; Tevfik Fikret, Halit Ziya, Cenap Şehabettin, İsmail Safa, Mehmet Rauf, Hüseyin

Cahit Yalçın ve arkadaşlarının yazılarıyla bir sanat dergisi olmuştur. 1901'de padişah fermanıyla kapanan dergi bütünüyle Batılılaşmış bir yazın yolunu izliyordu. Bu derginin açtığı çığıra "Servet-i Fünun yazını"; dergi çevresinde toplanan yazarlara da "Servet-i Fünuncular" denilir. Batı'nın, çağdaş yazın gelişimlerini izleyen bu çığıra "Edebiyat-ı Cedide" (=yeni yazın) denilmiştir. Ona bağlananlar da "Edebiyat-ı Cedideciler" adını almışlar ve bu adla anıla gelmişlerdir.

SERVET-İ FÜNUNCULAR: (YTS) Bk. Servet-i Fünun yazını.

SEYAHAT: (ETS) Bk. Seyahâtnâme.

SEYAHAT EDEBİYATI: (TET) Yeni seyahat edebiyatı,medeni ülkelere ve medeniyet merkezlerine yapılan seyahatlerin intibalarıyla yüklüdür ki, bu diyarşların ya hummalı medeni faaliyetlerini; yakut komünizm,faşizm gibi birinci cihan harbi sonrası, totaliter devlet sistemlerinin hakim oldukları sahalardaki icraatını hikaye eder.

SEYAHAT EDEBİYATI ESERLERİ: (MTBE) Gerek kendi yurdunda gerek dış ülkelerde gidip dolaşan yazarların, gidip gördükleri yerlere, o yerlerin coğrafi, özelliklerine; hayatına, adet ve geleneklerine, çeşitli yönlerine ait bilgi vererek, tasvir yaparak yazdıkları eserlerdir. Seyahat eserleri bu bakımdan, dünya ülkelerini ve dünya milletlerini birbirine yaklaştıran edebiyattır.Bizde seyahat edebiyatının en ünlü yazarı Evliya Çelebi'dir.Yeni seyahat edebiyatının en mühim eserini ise, Falih Rıfkı Atay yazmıştır.

SEYÂHATNÂME:[KF(Osm.-Fr.)] Itinéraire.

SEYAHATNÂME: (ETS) Edebiyat türü. Gezginlerin gezip gördükleri yerleri anlattıkları eser. Bizde en tanınmış ya da Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'dir.

SEYAHAT-NAME: (HBTS) Bir seyyahın gezdiği yerlere ve seyahatte görüp geçirdiği şeylere dair yazdığı kitap.

SEYAHATNAME: (EA) Yazarların yurt içi veya yurt dışı gezilerinde gördüklerini anlattığı yazılara denir. Gezmeyi iş edinen kişi seyyah veya gezgin adıyla anılır. Gezgin, gezip gördüğü yerlerin insanların yasayışlarını, tarihlerini, medeniyetlerini anlatır. Seyahatnameler, yazarların sadece gezip görmek ihtiyacından doğmamıştır. Çeşitli savaşlar,hac ziyareti, görevle başka ülkelere gönderilen memurların yolculukları sebebiyle seyahatnameler yazılmıştır.

Yabancı ülkelere gönderilen elçilerin meydana getirdiği seyahatnamelerde, politik konuların dışında gidilip görülen ülke insanların zevklerine, eğlencelerine, giyim-kuşamlarına, folkloruna, sosyal, ekonomik, durumlarına dair pek çok bilgi yer alır.

Osmanlı padişahlarının komutasında çıkılan seferlerde uğranılan yerleri, yapılan işleri günü gününe anlatan ruznameler, hac yolculuğunun anlatıldığı kitaplarda seyahatname özelliği taşırlar.

Oturulan şehrin her köşesinin insanları ve bütün özellikleri ile anlatıldığı eserlerde yazıldıkları yüzyıldan uzaklaştıkça ve araya yüzyıllar girdikçe seyahatname olarak kabul edilirler. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinin konuk yerlerini ve bunların arasındaki uzaklıkları gösteren menazil kitaplarıyla, anlatan birinci cildiyle Ayvansarayî'nin Hadikatü'l-Cevamü bu türdendir.

Çok eskiden beri ya zevk için, ya keşif için ya görev gereği gezilip görülen yerlerin yazıldığı eserlerin varlığını biliyoruz. Bu eserlerden bir çoğu zamanımıza ulaşmıştır.

Türkler tarafından ilk seyahatnameler Farsça kaleme alınmıştır. Gıyasuddin Nakkas, Timur'un oğlu Şahrah Çin'e giderken ekibine katılmış, gördüklerini yazmıştır. Eseri Acaikül Letâif adını taşır. Ali Ekber Hatâf adlı bir tüccar da Hitâfname adını verdiği eserini İstanbul'da tamamlamıştır.

Dünya edebiyatının seyahatnameleriyle tanınmış ünlü isimleri Venedikli Marco Polo (1254-1324), Arap gezgini İbn Batuda (1304-1369)'dır.

Türk edebiyatında seyahatname türünde en önemli eser, Evliya Çelebi (1611-1685)'nin Seyahatname'sidir. Evliya Çelebi'nin çeşnili bir dille kaleme aldığı bu on ciltlik eseri bize, XVII. yüzyıl Türkiyesinin sanatını, tarihini, coğrafyasını, folklorunu, geleneklerini göreneklerini ayrıntılarıyla verir. Ayrıca Seydi Ali Reis'in Mirâtü 'l-Memâlik, Trabzonlu Mehmet Âşık'ın Menazırü'l-Avalim, Nabi'nin Tuhfetü'l-Haremeyn, İzzet Molla'nın Mihnet Keşan adlı eserleri Tanzimat'tan önceki devrede yazılmış seyahatnamelerdir. Yeni Türk edebiyatı sahasında yazılmış seyahatnameler:

Seyyah Mehmet Emin: Asya'ya Vusl'aya Seyahati (1878), Mehmet Midhat Efendi: Avrupa'da Bir Cevalân (1891), Mühendis Faik: Seyahatnâme-i Bahr-ı Muhit (1868), Ömer Lütfi: Ümit Burnu Seyahatnâmesi (1875), Ahmet İhsan: Avrupa'da Neler Gördüm (1892), Cenab Şahabeddin: Hac Yolunda (1909), Âfâk-ı Irak (1915), Avrupa Mektupları (1919), Ali Suat: Seyahatlerim, Falih Rıfki Atay: Denizaşırı (1931), Taymis kıyıları (1930), Bizim Akdeniz (1934), Tuna Kıyıları (1938), Hind (1944), Reşat Nuri Güntekin: Anadolu Notları (1936) İsmail Habib Sevük: Yurttan Yazılar (1943).

SEYAHATNAME: (YTS) Görülen yeni yerlerle, değişik uluslarla ilgili izlenimlerin yazınsal bir biçimde kaleme alınmasından doğan yapıt: "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" gibi. Bkz. Gezi türü.

SEZDİRİŞ (es.t. beraat-i istihlâl): (YTS) Bir yazının, bir yapıtın başlangıç bölümünde konusunu belirtmeye yarayan sözler.

SCANDER: [KF(Fr.-Osm.)] Şi'irin veznini anlamak veyâ göstermek için mısra''ın hecelerini ayırarak ve sayarak okumak,şi'iri tefe''ülelere ayırmak,takti' etmek.

SCENARIO: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda icra olunacak oyunun sahnedeki sıra ve tertübini , oynayacak oyuncuların isimlerini havî risâle.

SCENE:[KF(Fr.-Osm.)] Tiyatroda oyuncuların çıkıp oynadıkları mahal, sahne. Sahnenin tertibat ve mefruşatı.Tiyatro kitâblarının fen ve usûlü. Tiyatro kitâbının mürekkebe bulunduğu fasıllardan beherinin taksimatı ki bir şahıs eksilmek, zamm olmakla hâsıl olur,sahne,meclis.

SIHHAT: (EL)Sözün yanlış ve eksik olmamasıdır. “bu sözde sıhhat var, bu ifadenin sıhhati yok” denilir.

Sözün sağlamlığı diye terceme edilebilen sıhhat-ı-ifade: bir ibarede (za'fi te'lif), (tâkid), (garabet) (tetâbuu izafat) (tekrar), (tenafür), (şivesizlik) ve saire gibi kusurlar bulunmamakla tahakkuk eder.

{Bu tabirlere de bak}

SINIF KOMEDİSİ (Comédie de genre): (TDK) Bir sınıf halkın gülünç taraflarını gösteren komedi.

SİLAHŞORLUK ROMANI (Roman de cape et d'épée): (TDK)Kahramanları eski şövalyeleri andıran roman.

SİMGE (Fr. symbole) (es.t. remiz): (YTS) Soyut bir kavramı belirtmek üzere benimsenmiş varlık ya da nesne; bir nesne ya da kavramın imgesi.

SİMGEÇİLİK (Symbolisme): (TDK) Doğrudan doğruya sözle anlatılamayan derin duygu ve heyecanları simgeli (symbolique) ifadelerle ve bu ifadelerde kullanılan kelimelerin müziğiyle telkin etmeğe çalışan sanat çığırı.

SİMGEÇİLİK (Fr. sybolisme): (YTS) Sanat yapıtının değerini, gerçeğin olduğu gibi aktarılmasında değil, duygu ve düşüncelerin, imge ve biçimlerin uygunluk içinde düzenlenişinde gören, sözcüklerin müzik ve imge değerine dayanılarak en anlatılmaz duygu ayrımlarının bile sezdirilebileceğini savunan yazın ve sanat akımı.

SİRET : (HBTS) 1. Biyografi 2. Hz. Muhammed'in biyografisi.

SOHBET: (ETS) Söyleşi. Düşünceleri, bir kimseyle konuşuyormuş gibi, yapmacıksız bir üslupla anlatan ve «deneme» niteliği gösteren yazı çeşidi. Eski adı: Musâliabe.

SOHBET: (E.Ten.) 1. (Kom.) Gâh tenkide gâh denemeye yaklaşan, düşünceleri bir kimse ile konuşur, gibi anlatan yazı çeşididir. Sohbetlerin çoğu günlük sanat olayları

üzerine yazılmakla beraber, deneme ve tenkitlerde görülen genel konuları da incelemeye kadar gider. (Musahabe, konuşma, söyleşi aynı anlamda kullanılır).

2. (Tas.) Sofiler, en çok Şüttar yolunda olanlar, yani Tanrı adlarını (esmasını) anarak, sülûku kabul etmeyenler, böyle ad zikrini kabul etmezler, onun yerine aşk ve cezbe sayarlardı. Aşkın meydana gelmesi, cezbenin görünmesi için de vahdetle ilgili sohbeti şart koşmuşlardı. Sohbet için üç şart gerekti: Zaman, mekan, ihvani (arkadaş). Zaman uygun olacak, kendilerinden olmayan bir kimsenin girmeyeceği mekân (yer) olacak, sohbete edilebilecek ihvan bulunacak. Bektaşiler sazlı ve içkili sohbete Muhabbet derlerdi.

SOLİSTE:[KF(Fr.-Osm)] Tiyatroda kendi kendine söyleyen bir şahsı taklîd eden oyuncu.

SONDEYİŞ (Fr. épilogue): (YTS) Kimi yazın yapıtının son bağlama bölümü.

SONE (Fr. sonnet): (YTS) Klasik Avrupa yazınında bir koşuk biçimi. (Bize de geçen sonelerin uyak düzeni şöyledir: Dörder dizelik iki, üçer dizelik iki olmak üzere dört bağlamlı 14 dizelidir. Uyak düzeni:

abba abba ccd ede ya da abba abba ccd eed

SONE (Sonnet): (TDK) Başta iki dörtlü ve sonra iki üçlüden ibaret on dört dizeli bir Batı koşuk şekli.

SONE (Fr. Sonnet): (ETS) Klasik Avrupa şiir nazım şekillerinden. İlk örnekleri İtalyan edebiyatında görülmüş, oradan Fransız ve İngiliz edebiyatlarına geçmiş, bütün Avrupa edebiyatında kullanılmıştır. 14 mısralıdır. Dörder mısralı iki, üçer mısralı iki olmak üzere dört kıt'aları kurulur.

Kafiye düzeni:

İtalyan sonesi: abba / abba / cdc / ded; ya da cde / cde

Fransız sonesi: abba / abba / ced / ede; ya da ccd/eed

İngiliz sonesi: abab / cdcd / efef / gg.

İngiliz sonesinde mısra' sayısı değişmediği halde, mısra kümelenişi ve kafiye değişmiştir. Türk şiirinde de soneler yazılmıştır.

SONE (Tür): (E.Ten.)Aslında İtalyan Petrarca tarafından kullanılmaya başlanmış bir nazım şeklidir. Batı edebiyatından alınarak Edebiyat-ı Cedide zamanında bizde de kullanılmıştır. 4, 4, 3, 3 mısralı bentler halinde manzumedir. Dört mısralılar a b b a - a b b a kafiyeli üçlüklerde e d d ve e d e kafiyeli olur. (Bununla beraber, bu sonunculara pek dikkat edilmediği de olmuştur).

SONE: (EA) İlk iki bendi dörtlük, son iki bendi üçlük on dört mısradan oluşan nazım şeklidir.

Önce İtalyan edebiyatında kullanılmış, sonra Fransız edebiyatına, oradan da diğer Avrupa edebiyatlarına geçmiştir.

Edebiyatımızda ilk Cenab Şahabeddin'in sone şeklinde şiir yazdığını görüyoruz. Servet-i Fünûn şairlerinin hemen hepsi bu nazım şeklini benimsemişlerdir. Sone kafiye sistemi üçe ayrılır. 1- İtalyan tipi, 2- Fransız tipi, 3- İngiliz tipi.

İtalyan tipi sonenin kafiye şeması:

abba, abba, ccd, ede

Fransız tipi sonenin kafiye şeması:

abba, abba, ccd, eed

İtalyan ve Fransız tipi sone arasındaki tek fark son üçlüğün düzenindedir.

İngiliz sonesinde mısra sayısı değişmemekle beraber ilk on iki mısra tek bir bend, son iki mısra da ayrı bir bend halinde yazılırlar. Kafiye şeması şöyledir:

abab cdcd efef gg

Türk şairleri daha çok İtalyan ve Fransız tipi soneleri kullanmışlardır. Ancak bunların kafiye sistemlerinde aşağıda gösterilen bazı değişiklikleri yapmışlardır.

abba cddc effe gg

abba cddc eef ggf

abab cdcd eff egg

abab cdcd eff ggf

Sonelerde asıl maksat üçlüklerde söylenir.

İlk iki dörtlük, bu maksadın ifadesine hazırlık mahiyetindedir. Son mısra en kuvvetli mısradır ve manzumenin bütün tesirini üzerinde toplar.

Örnek:

YÜKSÜK

Yüksüğün ince şeklini yazmak

Bana pek güç gelir kadınlardan

Sorunuz belki bir güzel parmak

Onu tersîm için bulur imkan.

Bunu bir çekmenin içinde gören

Mu'teber bir refik-i hâne sanır;

Kadrini pek bilirler elde iken,

Düştüğü anda mutlaka alınır,

O da layık nezaketin eline;
 Tenine saplanır iken iğne,
 Yine pek çok sever iş işlemeyi;

Bin letâfetle çırpınır her an...
 Sanki bir nahl-i nev-hayata konan
 Kaçacak bir kuşun küçük yüreği!

Ali Ekrem (Bolayır)

SONNET: (EL) Frenklerde bir nazım şeklidir ki 1 ve 2.kıt'aları dörder, 3.ve 4. kıt'aları üçer mısralı üçer mısra'lı olur. Fikret'in şu manzumesi gibi:

Yeşil Yurd

Bahara benzetilir bir yeşil saâdettir
 Gülümseyen ovanın vech-i-pur gubârında
 Köyün uyur gibi müstağrak-i- sükunettir
 Bütün hayatı ufak bir çayın kenarında

Uzak, yakın bütün âfâka neşreder safvet
 Tabiatın o samimi tevekkül-i- safi
 Şu yanda bir meşe - dalgın, vekur, pürşefkat-
 Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrafı

Bu köyde her gece bir kaç dakika meksederim
 Olup hayalime peyrev seyahat eylerken
 Dühur-i- muzlimenin sine-i- melâlinde
 Ve bir dakikacık olsun sükut edip kederim
 Yavaş yavaş duyarım, bir inilti halinde
 Kaval sadaları, tar-i- alil-i. şi'rimden

SONSÖZ (Fr. postface) [es.t. hatime): (YTS) Bir yapıtın sonuna konan açıklama.

Karşıtı: Önsöz.

SONUÇ (es.t. intiha): (YTS) Yazının ya da sözün bitim bölümü.

SOUBRETTE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatronun müdhik oyunlarında taklîd olunan hizmetçi kadın.

SOYUTÇULUK: (Abstractionnisme) (TDK) Yirminci yüzyılın başlarında çıkan ve sanatta konunun yalnız genel ve soyut şeklini hatırlatacak anlatış araçları kullanan öncü çığıdır.

SOYYAPIT(Fr. classique): (YTS) 1- Eski Yunan ve Latin yazarlarınca ya da XVII. yüzyılda bunları örnek alan büyük yazarlarca yazılmış yapıt.

2- Türünde örnek niteliğı kazanmış yapıt.

SOYYAPITÇILIK (Fr. classicisme): (YTS) 1- XVII. yüzyıl Fransız yazımında eski Yunan ve Latin yazımını örnek alarak, bileşimde sağlamlığı, anlatımda arılık ve açıklığı, ölçülülüğü, törel ve tinsel çözümlerde inceliğı, doğallık ve gerçeğe benzerliğı ilke olarak benimseyen akım. 2- Belirli bir yazın ya da sanat geleneğıne bağlılık.

SÖYLENGE (Fr. monologue): (YTS) 1- Bir kişi tarafından oynanan küçük güldürü. 2- Dinleyiciler önünde, bir kişinin sanat değerli- güldürücü konuşması.

SÖYLENİŞ (Monologue): (TDK)Sahnedede yalnız başına bulunan bir kişinin kendi kendine söylediğı sözler.

SÖYLEŞİ: (ETS) Bk. Sohbet.

SÖYLEŞİ: (E.Ten.) Bk. Sohbet.

SÖYLEŞİ (Fr. causerie) (es.t. musahabe, sohbet): (YTS) Bir bilim ya da sanat konusunu, konuşmayı andırır biçimde inceleyerek anlatan yazın türü.

SÖYLEŞİM (Fr. diologue): (YTS) Konuşmalar ya da konuşma biçiminde yapıt. Eflatun'un söyleşimleri.

SÖYLEŞME (Dialogue): (TDK) Bir edebiyat eserinde birkaç kişi arasında geçen konuşmayı gösteren kısım veya böyle bir konuşmadan ibaret parça. (SÖYLEŞMELİ, Dialogue).

SÖYLEŞTİRME (Dialogisme): (TDK) Yazarın ortaya atmak istediğı fikirleri yazısında konuşturduğı kimselerin ağızıyla söylemesi.

SÖYLEV (Nutuk, Discours): (TDK) Dinleyicileri bir davaya inandırmak veya onlara bir telkin yapmak amacıyla söylenen söz.

SÖYLEV: (ETS) Nutuk. Hitâbe.

SÖYLEV (Tür): (E.Ten.) Dinleyicileri bir davaya inandırmak, onlara bir fikir telkin etmek için söylenen söz. Bk. NUTUK.

SÖYLEV (Fr. discours) (es.t. nutuk): (YTS) Bir topluluğı düşünce, duygular aşılacak amacıyla söylenen coşkun, güzel söz. Türleri için bkz. toplumsal söylev, siyasal söylev, tüzel söylev, askeri söylev, savunma söylevi, ağıt söylevi.

SÖYLEV BAŞLANGICI(Fr. *exorde*) (**es.t.mukaddime-i nutuk**): (YTS) Söyleve başlarken uygun bir girişten sonra, konu ve konuyu gerektiren etmenler üzerine söylenen birkaç söz. (Kavrayıcı ve dikkatleri toplayacak nitelikte olması gerekir.) Bk.: Söylev.

SÖYLEYİŞ (Diction): (TDK) Söylev yerirken, siir okurken, sahnede rol yaparken seslerin, kelimelerin, ses perdelerinin, durakların hakkını verme bakımından söyleme tarzı.

SÖZ: (ETS) Dilimizde biçim ve türü ne olursa olsun bütün edebiyat verimleri için kullanılan en geniş, anlamdaki terim.

Söz ola kese savaşı

Söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı

Yağ ile bal ede bir söz.

Yunus Emre

SÖZ KALABALIĞI(**es.t. kesret-i elfaz**): (YTS) Konu ile ilgili olsun olmasın, anlatımı, yerli yersiz sözlerle şişirme.

SÖZ KUNTLUĞU (**es.t. metanet-i kelâm**): (YTS) Anlatımın yapmacıktan, zorlamadan, akıcılığı bozan kakışıklardan, yersiz bağlaçlardan, yanlışlardan uzak ve seçkin sözcüklerden örülmüş olması.

SÖZENLİK (Hitabet, Art oratoire, Eloquence): (TDK) Bir fikri, bir davayı karşındakilere dil uzluğu ile açıklama sanatı veya işi ki edebiyat türlerinden biridir (SÖZEN, Hatip, Orateur).

SÖZENLİK TÜRLERİ (Genres oratoires): (TDK) Sözenliğin bilimtay, kürsü, savaş, tüze ve vaiz türleri.

SÖZ KİMYACILIĞI: (TDK) 1 (Chimisme verbal) İfadenin telkin kuvvetini artırmak için ses bakımından anlma uygun düşen veya kolayca anlaşılabilir yakıştırma kelimeler kullanma.

SÖZLÜK (Lügat, Dictionnaire, Lexique): (TDK) Bir dilin belli bir çağdaki kelimelerini veya bütün sözlerini belli bir sıra ile alarak anlamları, türekleri, aralarındaki ilgileri gibi türlü bakımlardan birine veya bir kaçına göre açıklayan kitap. Kelimelerin yalnız anlamını pek kısa olarak gösteren veya yalnız bir sanatta bir bilimde yahut bir halk sınıfında kullanılan kelimeleri alan bu yoldaki eserlere SÖZLÜKÇE (Lügatçe, Vocabulaire), az bilinen ve az kullanılan özel kelimeleri açıklayanlara DEYİMCELİK (Glossaire) adı verilir.

SÖZ SANATI (Belâgat, Rhétorique): (TDK) Sözüün veya yazının ifade temizliğini, güzelliğini, etkenliğini sağlamak için başvurulan yolları inceleyip kurallara bağlayan sanat.

SÖZÜN GELİŞİ (Siyaku sibak, Contexte):(TDK) Bir metinde bir parçanın öncesi ve sonrası ki buna dayanılarak, şüpheli görüldüğü vakit o parçanın gerçek şekli veya doğru anlamı saptanılır.

SÖZLÜK: (ETS) Lügat, kamusdan.

SUNU: (ETS) Bk. Ağırılama.

SUNU (Fr: dédicace) (es.t. ithaf): (YTS) Yazarın, yapıtın birine armağan etmesi.

SUNULAMAK (İthaf etmek, Dédier): (TDK) Birine karşı saygı, sevgi gibi bir duyguyu anlatmak veya onu ululamak için bir eseri manevi olarak ona bağışladığını söylemek (SUNULAMA, İthaf, Dédicace).

SUNUT (Fr. dédicace) (es.t. ithafiyeye): (YTS) Birine sunulan yapıtın üzerine yazılan armağan yazısı. Bkz.Sunu.

SUNUT: (ETS) İthaf. Bk. İthâf.

SUPER NATUREL: (ETS) Metafizik konulu eser. / Tanrılar, devler, cinler, büyüler anlatan eser. / «Moby Dick» romanı gibi, olağanüstü gerçekleri anlatan eser.

SURREALİZM : (EL) Avrupa'da yeni ve edebi bir meslek imis..Bay Behçet Yazarın (genç sairler ve eserleri) isimli kitabında deniliyor ki: “dadaizmin müfrit bir cereyanı olduğu tahmin edilen Surréalisme'de san'atkarın iradesini şiirden nez'ederek 'kendisini tesadüfün cereyanına sevk eden bir yoldur. Kendimizi sevk-i-tabiiimize bırakmak suretiyle İnconcient alemle temasımızı muhafaza edebileceğimize kani' olan bu cereyanının da diğerleri gibi Avrupa edebiyatında müteaddit yolcuları vardır. Surréalisme cereyanını1868 de yari deli bir halde bulunan Lautreamont adlı bir gence irca' ederler...»

Ercümend Behzad'ın şu parçası bunun modeli imiş:

Ressam, marangoz

İşçi, elektrik, toz

Duman:

Harman. .

Sök ve tak, atla, kos!

Emir alan, emir veren...

Çakan, kuran, deviren

Dur yakma... Yak! Pat!

Bir tabancamı? Hayır, bir valtlık iri
 Ampullardan biri
 Yerde tuz
 Buz !...

SÜRESEL DÜZEN: (YTS) Roman, öykü, oyun ve öbür türelerde olayların oluş sırasına göre anlatışı.

SÜREDEŞÇİLİK (Fr. simultaneisme): (YTS) Aynı süre içinde değişik yerlerde geçen olayları, bu olaylara bağlanmadan birlikte anlatma yolu.

SÜSLÜ BİÇEM (Fr. style orné) (es.t. üslûb-ı müzeyyen): (YTS) Türlü yazın sanatlarıyla süslenmiş biçem.

SÜRREALİZM (Fr. Surréalisme): (ETS) Gerçeküstücülük, çağdaş sanat ve edebiyat akımlarından 1924'te Fransa'da kuruldu. Dr. Sigmund Freud'un, insanda cinsiyet duygusu ile ilgili görüş ve düşüncelerinin etkisindedir. Sürrealizme göre insan, kapalı bir kutudur. Ne olduğunu gösterebilmesi için aklın, mantığın, gelenek ve göreneklerin etkisinden sıyrılmalıdır. İnsanın iç benliği pek çok davranışta kendini belli eder, ama insanlar buna nedense değer vermezler. Rüyada ve yarı rüyada beliren yönümüz, yalancı olmayan gerçek yönümüzdür. Sürrealistler bundan faydalanarak hipnotize edilmiş insanlara şiirler söylediler ve bu eserleri şaheser saydılar. Onların «otomatik şiir" dedikleri bu deneylerde elde edilenlerdir. İnsan psikolojisinin o güne kadar erişilmemiş en gizli noktalarına ulaşılmasında gerek Dr. S. Freud, gerek sürrealistlerin çok emeği geçti. Yalnız insanoğlunu, sırf gizli psikolojiyle insan saydıkları için ve akılla mantığı değersiz gördükleri için yanıldılar. Ayrıca sanat ve edebiyatı aldatici politikanın etkilerinden kurtarmaları da mümkün olmadı. Tanınmış Fransız sürrealistleri: A Breton, Aragon, Eluard.

SÜRREALİZM: (EA) Gerçeküstücülük. Bir bunalım edebiyatı olan dadaizmden doğdu. Aklın kontrolünden kaçan şuur dışını, tesadüfe bağlı ruh durumlarını, düzensiz hayalleri, rüyaları, hezeyanları sanata aktarma amacı güder. İham kaynağı Freud (1856-1939)'un derinleştirdiği şuuraltı araştırmalarıdır.

Sürrealizm Andre Breton (1896-1966) tarafından geliştirildi. 1924'te Paris'te "Sürrealizmin Beyannamesi "ni yayınladı. Beyannamesinde şöyle der: "Sürrealizm, sözle, yazıyla veya başka bir biçimde düşüncenin gerçek faaliyetini ifade eden saf ruhi bir otomantizmdir. Aklın ve mantığın bütün kontrolünden, bütün estetik ve ahlâki endişeden kurtulmuş olan düşüncenin belirlenmesidir.

Sürrealizm, bu güne kadar ihmal edilmiş olan bazı çağrışım şekillerinin yüksek realitesi, rüyanın büyük kudreti, düşüncenin çıkarsız oyunu hakkındaki inanişe dayanır. Sürrealizmi, öteki bütün ruhi mekanizmaları kökünden yıkmak, hayalin başlıca meselelerinin çözümlenmesinde onların yerini almak gayesindedir.

Sigmund Freud'a göre; insanın şuur altında gizlenmiş kuşkuları, eğilimleri, arzuları rüyada bütün çıplaklığı ile kendisini gösterir; ruh hali hiçbir baskı altında değildir. Sürrealistler "düşüncenin gerçek faaliyeti" olarak görürler. Edebi eser ise bu faaliyetin yazılmasıyla ortaya çıkar. Şuur altı, sanatın gerçek kaynağıdır. Aklın ve mantığın kontrolünde yazılan edebi eser sahtedir.

Sürrealistler "gerçek üstü"nü yakalamak için hipnotizma seansları düzenlediler. Şuur altının gizli cevaplarını aradılar ve uyanık halde iken yazılmış otomatik yazılarla (önceden düşünmeksizin kalemin ucuna geldiği gibi yazılan) karşılaştırdılar. Bir kişinin bir kağıda yazdığı soruya diğerinin, soruyu bilmeden verdiği cevapları yayınlamak tesadüften doğabilecek çarpıklıkları göstermek istediler.

Bir sanat eseri sanatkarın iradesiyle ortaya çıkmaz. Daha çok tesadüfün ve otomatizmin ürünüdür.

Sürrealistler, iç akışın devamını engellediği için nokta, virgül, noktalı virgül gibi işaretler de kullanmamışlardır.

Peyami Safa, Sürrealistler için: "...Hezeyanın veya saçmanın ifadesinde bile şuuru bertaraf etmek mümkün olmamış, sürrealist şiir veya resimler, şuuraltı muhtevalarının direkt ifadelerinden ziyade onların tahmin yoluyla (yani şuuraltı) taklitlerinden ibaret kalmıştır" der.

Musiki dışında hemen bütün sanat dallarında tesiri görülen sürrealizm II. Dünya Savaşı'ndan sonra yerini varoluşçuluğa bıraktı.

Bu akımın temsilcileri arasında, Breton'dan başka Sovpanlt, Aragon, Eluard, Péret, Artaud, Prevert'i sayabiliriz.

Türk edebiyatında Garipçilerin ve İkinci Yenicilerin bazı şiirlerinde sürrealizm izlerine rastlanır.

Ş

ŞAHESER: (ETS) Sanat değeri bakımından kendi türü içinde en başarılı olanı.

ŞÂ'İR: [KF(Osm.-Fr.)] Poéte.

ŞAİR: (HBTS) Şiir söyleyen.

ŞAİR, OZAN (Poéte): (TDK) Şiir yazan veya söyleyen sanatçı.

ŞAİRANE: (HBTS) Şairce.

ŞÂ'İRÂNE: [KF(Osm.-Fr.)] Poétique.

ŞÂ'İRÂNE: [KF(Osm.-Fr.)] Romanesque.

ŞAİRE: (HBTS) Şair kadın.

ŞAİRLER DERNEĞİ: (ETS) Milli edebiyat yanlışı şairlerin 1917'de kurdukları bir dernek. Dağınık yöndeki çalışmalarını birleştirmek amacıyla bir araya gelen bu sanatçılar Türk Ocağı binası ile Servet'i Fünun dergisini kullanmışlardır. Konuşma dilinin ve hece ölçüsünün savunucusu idiler. Sanatçı kadrosu: Orhan Seyfi, Hasan Zeki, Hakkı Tahsin, Safi Necip, Selahattin Enis, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz, Yahya Saim, Yusuf Ziya.

ŞÂ'İRLİK: [KF(Osm.-Fr.)] Poésie.

ŞÂ'İRLİK: [KF(Osm.-Fr.)] Lyriphorme.

ŞAİRLİK: (HBTS) Şair sıfat ve sanatı.

ŞARKI (Chanson,Chant): (TDK) Ezgilenmek üzere veya o tarzda yazılan koşuk.

SAYEGAN: (ETS) Bk. Kafiye.

ŞEH'ESER: (EL) Fransızca Chef-.doevres terkininin mukabili. Bir şairin, bir muharririn en güzel eseri: Hüsn-ü- aşk, Şeyh Galib'in şah'eseridir. Şah'eser yerinde (Şehkâr) denildiği de vardır.

ŞEHKÂR: (EL) [Şah'esere bak.]

ŞEKİL (Fr. Forme): (ETS) Sanat ve edebiyat eserlerinin dış görünüşü, biçimi. Şiirde, mısraların sayısı, kümelenişi, kafiyelerin örülüğü.

ŞEKL: (EL) Bir manzumenin mısraları sayısına ve kafiyeleri sırasına göre aldığı hey'ettir.[Nazım şekillerine de bak.]

ŞERH: (ETS) Açıklama, genişleterek anlatma.

ŞEHBEYT: (EL) Bir manzumenin: en güzel beyti . Namık Kemal'in en güzel beyti.

Ne efsunkâr imişsin ah ey didar-i hürriyet

Esir-i- aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten

Bediası, hürriyet kasidesinin şeh beytidir. Yenişehirli Avni'nin :

Gelser-i- kabrimde dur bir lâhza ey simin beden

Nurdan bir serv dikmişler kıyas etsin gören

(Müfred)ide Ayrıca bir şehbeyttir.

ŞİİR: [KF(Osm.-Fr.)] Poéme.

ŞİİR: [KF(Osm.-Fr.)] Poésie.

ŞİİR: [KF(Osm.-Fr.)] Vers.

ŞİİR: (EST) Arapçası «Şi'r» Edebiyat türü. Şiir anlayışı çağdan çağa, ulustan ulusa, insandan insana değişiyor; şiirin tanımını yapmak da kolay değil. Çağdaş eleştirmeciler, genellikle şu noktada birleşiyorlar: Öbür edebiyat türleri olağan şeyleri anlatırlar, şiir öbür türlerin anlatamadığını; olağanütu olanı anlatır, şiir öbür türlerin sustuğu yerde başlar. Şiiri başka türlerden kesinlikle ayıranlar, nesire benzer şiiri ve şiire benzer nesiri iyi gözle görmezler. Şiirin büründüğü biçim yönü, asıl çekirdek olan ÖZ kadar önemli, değerlidir. Hele XIX. yüzyılın sonunda beliren «arı şiir» akımı, biçimi hiçe sayar. Şiirin müzik olduğuna inanan okullar da görüldü, ama bu müzik de dilden dile değiştiği için, uluslararası ortak bir değer yüksekliğine erişilemedi. Şiiri bir dil sanatı sayanlar, bozuk düzen bir biçimde, çocuk sözleriyle örülü arı şiirle karşılaşınca irkildiler; dilin, şiirin belkemiği de olsa, kendisi olmadığı belli oldu. Hiçbir sanat ve edebiyat akımı insanlık içili ideal olan şiir veremedi. Bir bütün olarak insanın ne olduğu, uluslararası ortak bir anlam kazanmadan bu ideale, girişmek mümkün alamayacak, çünkü şiir kadar insanoğlunu anlatabilen tür de yoktur. Ama gene, de pek çok insan şiiri küçümser; bunlar ya gerçek şiirle karşılaşmamışlardır, ya da insan olduklarını hatırlayacak elverişli vakitleri olmamıştır. Edebiyat tarihi, şiiri önce ikiye ayırır:

1. Sözlü şiir, 2. Yazılı şiir.

Yazının bulunmadığı ya da bulunup da şiirde kullanılmadığı toplumlardaki şiirler sözlü şiir sayılır. Bunlar beş önemli tipte göze çarparlar:

A. Hikâyeli şiir, B. Konuşmalı şiir, C. Didaktik şiir, 4. Din ve törenle ilgili şiir, E. Oyun ve eğlence şiiri.

Bu sınıflamadan toplumun o günkü, sosyal yapısı da kolayca anlaşılıyor.

Yazılı şiir yazının kullanılmasından sonra. başladı, ama hiçbir zaman süslü şiiri ortadan kaldıramadı. En uygar uluslarda bile «irticali şiir» gene değerli sayılır. Yazılı şiirin türleri için kolay ve kısa bir sınıflama yapılamıyor. Yazılı şiir; konusuna, ölçüsüne, nazım şekline, sanat ve edebiyat anlayışına, dil ve üslup tutumuna, politik dünya

görüŖüne çağına ve öbür özelliklerine göre, her bilgin ve eleŖtirmeci tarafından başka bir kılıkta anlamlandırılmaya çalışılıyor.

Bizde eski belagatçılar Ŗiirin «mevzun ve mukafâ) olmasını gerekli sayarlardı. Ŗiirle nazım arasındaki ayrılığa önemle parmak basarlardı. Bu değer yargıları bize edebiyat öğretmenliği yapan kusağa kadar ulaŖmıştır.

Türk Ŗiiri sözlü olarak Asya'da başladı. M.Ö.'ki Türk Ŗiirlerinden Çinceye çevrilenler vardır, ama Türkçeleri elimize geçmemiştir. Divânü Lugat-it-Türk'te örnek diye gösterilen dürtlükleri, bugünkü bilgimize göre, en eski Türk Ŗiirlerinden saymamız gerekiyor. Bu çok kıymetli örnekler arasında epik, pastoral, lirik ve eleji özelliğinde olanlar var. Anadolu'daki Türk Ŗiiri geniş çapta İslam uygarlığının etkisi altında geliŖti. Asya 'daki sözlü Ŗiir geleneğimiz, halk Ŗairleriyle günümüze kadar ulaŖtı, İstanbul'un alınmasından sonra başlayan saray hayatı, divan Ŗiiri için beşik oldu, bunların yanı sıra tekkelere sığınan bir de tekke Ŗiiri edebiyatımız vardır. Bu üç koldan, halk Ŗiiri günümüze ulaŖtı, divan Ŗiiri Tazimat'la kapandı, tekke Ŗiiri de ortadan kalktı. Tanzimat'la Türk Ŗiirinde batı etkisi başlamıŖ oldu, Servet-i Fünun'da bu etki daha da kuvvetlendi. Milli edebiyat akımı olmasaydı Ŗiirde benliğimizi hatırlayamayacaktık. Cumhuriyet çağı Türk Ŗiiri ilk 10-15 yıl içinde Genç Kalemler'in çizdiği yoldan yürüdü, sonradan serbest ölçü ve yeniŖŖiir anlayıŖları değer kazandı. Türk Ŗiiri tarihçesi için daha uzun sözler söylemek bu sözlüğün sınırını aşacaktır. Yalnız sunu belirtmekle yetinelim ki, bütün edebiyat türleri içinde, Türk ulusunun yüzünü, insanlık dünyasına karşı en çok ağartabilecek olanı, Türk Ŗiiridir. Bk. Epik Ŗiiri, Eğlence Ŗiiri, Felsefi Ŗiir, Fizikötesi Ŗiir; Katalog Ŗiiri, Melik Ŗiir, Mensur Ŗiir, Serpantin Ŗiir, Pastoral Ŗiir.

«Ne gariptir, Ŗairlerimiz Ŗiir yargılamasını, yorumlamasını bilenlerden çok daha fazla. Ŗiiri yapmak, Ŗiirden anlamaktan daha kolay. Ŗiirin orta hallicesi beylik ölçülerle, sanat bilgisi ile yargılanabilir; ama Ŗiirin iyisi, olağanı aşan, tanrısal olanı, kuralların ve aklın üstündedir. Onun güzelliğini sağlam ve olgun bir görüşle farkedene, bir ŖimŖeğin parıltısı kadar görebilir ancak onu. O güzellik aklımızı iŖletmez, başımızdan alır, allak bullak eder. Ona varmasını bileni saran coŖkunluk, Ŗiiri okuyup dinlettiği bir başkasını da etkiler: Nasıl ki mıknaıs bir iğneyi kendine çekmekle kalmaz, onu da mıknaıslayıp başka iğneleri çekmek gücünü verir ona.» Montaigne «Biz dünyanın en Ŗair ruhlu milletlerinden biriyiz. Öyle sanıyorum ki yeryüzünde bizim gibi köylüsü, Ŗehirlisi, eŖkiyası, padiŖahı, delisi Ŗiir yazan ve söyleyen bir başka millet gösterilemez.»

Mehmet Kaplan(E.Ter.)

ŞİİR (Tür): (E.Ten.) Uzun zaman nazım ile eşanlam olarak kullanılmıştır. Eskiler, şimdi nazım ile nesir denilen kavramı şiir ile inşa diye anlatıyorlardı. Sonra nazım sözü sadece vezinli, kafiyeli fakat sanatsız görülen yazılara denilmeye başlanmış, şiir de sanatlı olanları için kullanılmış, hatta sanatlı nesir için de kullanılır olmuştur. «Her manzume şiir olamayacağı gibi, bazı nesirlere şiir denilebilir» fikri ileri sürülmüştür.

ŞİİR: (EL) Eskilere göre mevzun, mukaffa ve muhayyel sözdür, Yeniler ise en güzel,söze (şiir) diyorlar, hatta mevzun olmasını da şart koşmuyorlar. Şu halde: manzum olsun, mensur olsun en güzel söz şiirdir.

ŞİİR : (HBTS) Ölçülü, kafiyeli veya serbest, fakat mısralar halinde yazılmış olan edebi eser.

ŞİİR, DEYİŞ (Poésie): (TDK) Seslerde, tayamlarda ve uyumlarda gösterdiği güzel bağdaşmalarla ve taşıdığı hayal, duygu ve fikir buluşlarıyla bizde canlı duygulanmalar, izlenimler ve heyecanlar uyandıran nazım veya nesir halindeki edebiyat türü.

ŞİİR: (TET) Şiir, rythme yani nazım sanatı olduğu için güfteden önce bir bestedir. Mısralarında nağme hissedilmeyen bir manzume sadece bir güftedir ki onu nesir sahasına atarız.

ŞİİR MÜNTEHABÂTI: [KF(Osm.-Fr.)] Centon.

ŞİİR ve ŞU'ARÂ: [KF(Osm.-Fr.)] Parnasse.

ŞİİRİ: [KF(Osm.-Fr.)] Poétique.

ŞİİR TÜRLERİ: (ETS) (Eskilere göre) «Kudemaya göre aksâm-ı Mürakkis Mutarrib, Makbul, Mesmu', Metruk «diye beşe ayrılır. Mua1lim Naci bu sözleri söyle açıklıyor: «Mürakkıs, insanı raksa getirecek derecelerde lâtif olan, Mutarrib tabiata tarab veren, Makbul kabule sayan görülen, Mesmu' dinlenebilen, Metruk terk edilen takımıdır.» Mua1lim Naci: İstılahat-ı Edebiyye. İstanbul, 1891. s. 15.

ŞİRİ : (HBTS) Şiire ait.

ŞİŞİRME (es.t.haşiv): (YTS) Bir konunun gereksiz ayrıntılarla, aşırı ölçüde genişletilmesi.

ŞİVESİZLİK: (EL) Sözü lisanın şivesine uygun söylememek, gerek kelimedede, gerek kelimedede yanlışlık yapmak demektir. Gazeteler ve mecmualar -güneşin tutulacağı gün yerinde güneşin kararacağı gün demek gibi şivesizliğin her türlüşünü yapıyorlar. Numune görmek isteyenler, onlara baksınlar. Buna (şiveye mugayeret) dedikleri de vardır.

ŞUARÂ: (ETS) Şairler.

ŞUURUN AKIŞI ROMANI (İng. Stream of Consciousnes Novel) : (ETS) Psikolojik romanın bir başka türü. Romandaki olaylar, dış dünyadaki oluşumları ile değil de, asıl roman kahramanının aklına yansıdığı biçimde anlatılır.

İlk başarılı örneği Fransız romancılarından Edouard Dujardin'in «Les Lauriers sont coupes» adlı eseridir.1887. James Joyse ve Virginia Woolf bu romanın günümüzdeki temsilcileridir.

T

TABIAT-I Şİ'RÎYE: [KF(Osm.-Fr.)] Lyriphorme.

TABÎÎ: (ETS) Süssüz, yapmacıksız, içten. / Natüralist (eser) (XIX. yy.)

TABÎÎYE: (ETS) Natüralizm.

TABÎİYET: (EL) Bir yazının (eda)sı da, (müeddâ)-sı da tabiata yani görülen, işitilen, bilinen şeylere aykırı düşmeyecek derecede olmaktadır.

Fikirde tabiiyet: Düşüncenin hakikate,

Hisinde tabiiyet: Duygunun samimiyete

Hayalde tabiiyet: Kuruntunun oldukça tabiate

Edada ise: Üslubun ifade tarzına uygun olmasıdır.

TABÎİYYE : (HBTS) Naturalizm.

TABÎİYYUN: (ETS) Natüralist (yazar) (XIX. yy.) (E.Ter.)

TABİR : (HBTS) Bir mana ifade eden söz, cümle terkip, fıkra: Güzel bir tabir kullandı.

TAHKİYE: (ETS) Hikâye etme, olayları anlatma işi. Türkiye'de üç öge vardır: Yer, kişiler, olgu (aksiyon).

TAHKİYE: (E.Ten.) Bk. Hikâye etmek.

TAHLİL: (ETS) Analiz. Roman, hikâye ve benzeri türlerde, insan psikolojisini belirtme çalışması. Çözümleme.

TAHLİL ROMANLARI, PSİKOLOJİK ROMAN: (MTBE) Bazı romanlarda, insanların ruhi hayatları, ihtirasları, isteksizlikleri, neşli veya kötümser oluşlarındaki sebepler tahlil edilir. Bunlara tahlil romanları, psikolojik roman denir.

TAHRİR: (ETS) Yazmak, yazı yazmak, kompozisyon.

Tarz-i İran ile Urbân-ı bırak eslâfa;

Türk isen Türk'e şivede tahrir e çalış.

Sait Bey

TAHRİR : (HBTS) Kitap telif etme, kaleme alma.

TAHRİR: [KF(Osm.-Fr.)] Libellé.

TAHRİRÂT: [KF(Osm.-Fr.)] Lettre.

TAHRİRÂT: [KF(Osm.-Fr.)] Note.

TAHRİRİ: (ETS) Yazılı, yazılı olarak.

TAHŞİYE: (ETS) Haşiye yazmak not eklemek. Bir yazıya, açıklamak ya da, eleştirmek amacıyla yapılan ekleme.

TAKDİM: (ETS) Sunmak. Önsöz, başlangıç, ithaf anlamında da kullanılmıştır.

TAKFİYE: (ETS) Kafiyelemek.

TAKFİYE : (EL) Kafiye yapmak demektir.[Kafiye bahsine bak.]

TAKFİYE : (HBTS) Kafiye söyleme, kafiye uydurma.

TÂ'KİD: (EL) Bir sözden ne demek istendiği kolay anlaşılammaktır. İfadenin adeta kör düğüm yapılmış ve manasının sökülemez, bir hale getirilmiş olması- düğümlemek- demek olan bu ismi almasına sebep olmuştur.

Tâ'kid : Lafzi ve manevi olmak üzere iki türdür.

Lafzi Tâ'kid: (za'fı te'lif), (grabet), (şivesizlik) gibi Lafza ait kusurlardan olur. Mesela merhum Süleyman Fehmi'nin (Edebiyat) kitabında, şöyle bir ibare var: « ... Bazıları, o bulutları ince, zarif birer tüle benzeterek semayı bir yüzü örtülü maşuka gibi severler..»

İşte bu ibarede (bir) adedi, mâdudu olan (mâşuka) dan uzak düştüğü, (yüzü örtülü sıfatı) ikisinin arasına girdiği için hem (za'li te'lif), hem (şivesizlik) yapılmış, ondan dolayı da (tâ'kid) husule gelmiştir. Çünkü maşukanın bir yüzü, yani yüzünün bir tarafı örtülü de öbür tarafı açık mı, yoksa peçe örtünmüş bir güzel mi demek istendiği birdenbire kestirilemeyecek kadar mana karıştırılmıştır. Eğer «yüzü örtülü bir maşuka» denilmiş olsaydı o karışıklık olmazdı.

(Hayat) mecmuasının 41 inci nüshasında münderiç bir mektup tercemesi şöyle başlıyor:

«Aziz zevcem ve şimdi Allah evinde hemşirem Emma'ye...»

Burada (Allah evi) manastır manasına kullanılmıştır. Lakin o terkip dilimizde o manayı ifade etmediği için (garib) olan o tabiri n kullanılması ibareyi tâ'kide uğratmıştır.

Lafzi tâ'kide bir iki misal daha:

«Beşinci hicret asrında zannediyorum ki Türk edebiyatı ikiye ayrılmıştı...»

Bu ibare şöyle olmalı idi:

Zannediyorum ki hicretin beşinci asrında...

«Mevlevihane kapısında sakin olup...»

«Evvelki gün Bakırköyü'nde inşa edilmekte olan, köprüünün resm-i- küşadı evvelki gün icra edilmiştir. -Son Saat Gazetesi»

. Bu da şöyle yazılmalı idi:

«Bakırköyü'nde inşa edilmekte olan köprüünün resm-i- küşadı evvelki gün icra edilmiştir.

Lafzi tâ'kidlerin bu gibileri, anlamayanları şaşırtır. Anlayanları da güldürür, yahut kızdırır. (Râşid tarihi) ndeki:

«1200 senesi Cümadelâhiresinin 25 inci gününde Kahire valisi olan Keddüda Ahmet Paşanın azim-i-dâr ı-beka olduğu haberi vürud etmekle...»

Fıkrası gibileri ise anlamayanı da, anlayanı da birdenbire tereddüde uğratır. O tarihte Ahmet Pasa Mısır valisi mi olmuş, aynı tarihte irtihal mi etmiş, yoksa vefatı haberi o gün mü gelmiş kestirilemez.

Manevi tâ'kide gelince: Sözü'n sebki-rabıtında kusur olmamakla beraber manasında (vuzuh), bulunmamaktır. (Sâmi) nin pek meşhur olan:

Hazır ol bezm-i- mükafata eyâ mest-i- gurur

Rahne-i- seng-i- siyeh penbe-i- minâdandır

beyti gibi. Bazılarına göre bu beyit «Karlar, nasıl karatası rahnedar ederse ey kendini beğenme sarhoşu olan; sen de zulmettiklerinin göz yaşlarıyla bir gün belam bulursun» demek imiş!

Ahmet Haşim'in:

Dalların zirvesindeyiz ancak

Yarı yoldan ziyade yerden uzak

Yarı yoldan ziyada mâha yakın

Mısraları da hemen böyledir...

TA'KİD: (ETS) Anlatılanı, anlaşılmaz duruma sokan anlatım karışıklığı, söz düğümlenmesi.

TAKLİD (Taklit): (ETS) Tiyatro sanatının edebiyatta bir şaheseri model alan öbür eserler.

TAKLÎD: [KF(Osm.-Fr.)] Mimique.

TAKLÎDÎ: [KF(Osm.-Fr.)] Mimique.

TAKRİZ: (EL)Manzum ve mensur yahut nesren medhetmek ve bu yoldaki yazı. Naci der ki: «Ekser takrizat, kitap görülmeden yazılır».

(Nevres divanı)nı Yusuf Kamil Paşa bastırıldığı sırada Ziya Paşa (Nesr-i. Murassa') tarzında bir takriz yazmıştı. Rezaizade'nin (Tâlim-i-edebiyat)ı için Namık Kemal'in yazdığı takriz pek güzeldir.

TAKRİZ: (ETS) Bir esere, başkasının yazdığı övücü önsöz.

TA'LİMÎ (Talimî): (ETS) Didaktik. Bk. Didaktik.

TAM KAFİYE: (ETS) Bk. Kafiye.

TAM KAFİYE: (MTBE) Dal, dil, gül kafiyelerindeki esas kafiye harfi olan "l" harfi, dalçal sözlerinde olduğu gibi, aynı vokalle seslendirilen kafiyelere tam kafiye denir.

TANIM: (ETS) Bk. Tarif.

TANIMLIK (Epigraphe): (TDK.) 1. Bir yapının ne işe yaradığı, ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı gibi noktaları göstermek için bir tarafına yerleştirilen yazıt. 2. Bir kitabın, bir eserin özelliğini belirtmek için baş tarafına konulan söz.

TANIMLIK (Fr. épigraphe): (YTS) 1- Bir yapının ne işe yaradığı, ne zaman ve kimin tarafından yapıldığını gösteren yazıt. 2- Bir betiğin ya da bir bölümün başına, başka bir yazardan alınarak konulan deyiş değerli, destekleyici parça.

TANITMA (Fr. revue): (YTS) Bir oyun, kitap vb. için yazılan, eleştirel nitelikler taşıyan kısa oylumlu yazıt.

TANRISAMAK (Apothéoser): (TDK.) Bir kahramanı Tanrı gibi saymak; bir kimseyi veya bir fikri olağanüstü ululamak (TANRISAMA, Apotheose).

TANZİMAT: (YTS) 1839'da Reşit Paşa'nın öncülüğünde devlet yönetiminde, toplumsal yaşayışta, düşünce Batı'ya yönelik dönemine verilen ad.

TANZİMAT EDEBİYATI: (ETS) Türk edebiyatının 1859-1896 yılları arasındaki bölümü. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1839 yılında başlayan batı kültür ve uygarlığına çevrilmiş akımın edebiyatımızda doğurduğu sonuç. Müslüman Orta Doğu kültür çevresinden batı kültürüne dönmek isteyişimiz o günkü toplumu üçe ayırdı. 1. Geleneksel Orta-Doğu kültür dünyasını yürütmek isteyenler. 2. Avrupa kültürünü benimsemek isteyenler. 3. Doğu'nun ve Batı'nın iyi yönlerinden bir kültür karmasına taraflı olanlar. Bu ayrılma belki bugün bile yürürlüktedir, ama o günlerde çok daha önemliydi. Bu bakımdan Tanzimat çağı sanatçıları arasında zaman ortaklığından başka birleşme konusu göstermek kolay değildir. Asıl amaçları olan yenilikte bile tam bir anlayış benzerliğinden yoksundular. Tanzimat edebiyatının kurucusu ve kılavuzu Şinasi sayılır. Öbür önemli sanatçı ve yazarlar: Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Recaizade Ekrem, Ahmet Mithat, Ahmet Vefik Paşa, Samipaşazade Sezai, Ali Bey, Muallim Naci, Nabizade Nazım, Ebüzziya Tevfik, Ali Süavi, Murat Bey, Menemenlizade Tahir, Beşir Fuat, İsmail Safa. Türk toplumunu bir gün, bir batı toplumu olmuş görmek umudu, Türk edebiyatını da batı edebiyatları kılıfına sokmak gereğini ortaya koydu. Şinasi ve arkadaşları bizde bulunmayan edebiyat türlerini taşımaya koyuldular; ilk gazete, ilk roman, ilk hikâye, ilk makale, ilk eleştirme bu çağda verildi. İLK, biraz ilkel olduğu için, yenileşmemiz içte değil de kılık-kıyafette kaldı; eksiği Servet-i Fünun'cular tamamlayacaklar. 790 yıllık gelenekle olan bağları da birden

söküp atamadılar; Ziya Paşa, Tanzimat'ta yetişmiş değerli bir divan şairi de sayılabilir. Muallim Naci her yeniliğin karşısında bir yenilikçi görünüşündedir. Batıyı tanımaları da pek düzenli olmadı; bu yüzden edebiyatımıza aktarılan «- izm) etkileri sırasız, eksik ve karmakarıştıdır; ayrıca R. Ekrem Bey gibi şiirde romantik, romanda realist olanları bile vardır. Sanatı da, kimisi toplum için kimisi sanat için anlıyordu. Tanzimatçılardan Türk edebiyatına yarısından çoğu A. Mithat'ın eliyle yazılmış beş yüz kadar eser kaldı. Bunları bugün edebiyatımızın yenileşmesinde kılavuzluk etmiş bir topluluğun tarih değeri, estetik değerinden çok üstün yadigarları gözüyle görüyoruz.

TANZİMAT EDEBİYATI: (EA)Tanzimat Fermanı'nın ilanından (1839) sonra Batı edebiyatını örnek alarak meydana getirilen ve 1860'dan 1895'e kadar süren devredir. Bu edebi devreye daha sonra Edebiyat-ı Cedide (Yeni Edebiyat)denir.

Osmanlı aydınlarının edebi sahada Batı ile ilk temasları tiyatro sahasında olmuştur. Orta oyunundan başka bir oyun türü bilmeyen Türk seyircisi, Batılıların zengin dekorlu, müzikli, danslı oyunlarına kapılırlar. Padişah Abdülmecid'in de yakın ilgi duyduğu tiyatrodaki, 1850'den sonra yerli kuruluşlar ortaya çıkar; Batı dillerinden piyesler çevrilip oynanır. Bu tarihlerde Batı'nın tanınmış romanları Türkçeye çevrilir. Tercümelemler ilgiyle karşılanır. Edhem Pertev Paşa 1870'de Fransız şiirinden manzum tercümelere girişir.

Divan edebiyatı ise, henüz gençlerin edebi zevkini beslemeye devam etmektedir. Bu şiirin güçlü temsilcileri Yenişehirli Avni (1826-1883), Leskofçalı Galib (1828-1976), Hersekli Arif Hikmet'in çevresinde toplanan şairler Encümen-i Şuara'yı kurmuşlardı. Ziya Paşa ve Namık Kemal bile uzun süre divan edebiyatı dairesinde kalmışlar, Batı edebiyatına yöneldikten sonra "eski"ye "savaş" açmışlardır.

1870'den sonra ortaya konan Batılı anlamdaki edebi türler henüz teknik bakımından

çok zayıftır. Romanda Ahmed Midhat ile Namık Kemal'i, şiirde Namık Kemal, Ekrem ve Hamid'i, edebi tenkitten Namık Kemal ve Ekrem'i, tiyatrodaki ise hepsini görürüz.

Yeni edebiyatı savunan gençlerle divan edebiyatını savunanlar arasında çatışma kaçınılmazdır. Nitekim 1886'da bütün kavga patlak verir. Eski şiiri savunanları etrafına toplayan Muallim Naci ile yeni şiire ilgi duyan gençleri etrafında toplayan Recaiade Mahmud Ekrem'in tartışmaları ancak hükümetin müdahalesiyle önlenebilmiştir.

1893'de Naci'nin ölümüyle eski şiirin önemli bir temsilcisi yitirilir; artık yeni edebiyatçılar edebi hayata hakim olurlar.

Tanzimat edebiyatında iki nesil görülür. Birinci nesli (1860-1876 arası) Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal; ikinci nesli ise, Abdülhak Hamid, Recaizade Mahmud Ekrem ve Sami Paşazade Sezai (1876-1896 arası) temsil ederler. Birinci nesil daha çok siyasi bir gaye gütmüşler, ikinci nesil ferdi duygularını ve felsefi düşüncelerini edebi eserlerine konu etmişler, insanı ve onun çeşitli meselelerini ele almışlardır. Asıl 1885'den sonra edebiyatta köklü değişikliğe gidilir. Bu devrede verilen eserler Servet-i Fünûn edebiyatını hazırladığı için bu eserleri verenler Ara Nesil (bk.) diye anılırlar.

Tanzimat edebiyatında edebi türler şöyle gelişmiştir:

Şiir: Türk şiirinin Batılılaşmasında Şinasi (1876-1871), Ziya Paşa (1829-1880) ve Namık Kemal (1840-1888)'in önemli rolleri olmuştur.

Şiire, ferdi duygu ve hayallerin yanında, hak, adalet, medeniyet, kanun, vatan, hürriyet gibi sosyal ve siyasi temalar girmiştir. Nazım şekilleri bakımından Namık Kemal'de bazı değişiklik görülmekle beraber, Ziya Paşa divan nazımının çerçevesinde kalır.

Birinci nesilden sonra gelenler hayali zorlayan sevgili tipi yerine, normal sevgili tipine; mücerret (soyut) tabiat yerine gerçek tabiata yer verirler. Hayat, varlık, Allah, ruh, ölüm gibi metafizik temalar işlenir. Klasisizm, romantizm gibi edebi akımların tesirinde şiirler yazılır. Şiirlere müstakil adlar konur. Konu bütünlüğü önem kazanır.

Edhem Pertev Paşa (1814-1872)'nin 1870'da Fransızcadan yaptığı manzum çeviriler Yeni Türk şiirine örnek olmuştur.

Ekrem'in Yâdigâr-i Şebab (1873)'i ile Hamid'in Sahra (1879)'sı Batılı anlamdaki ilk denemeleri oluşturur. Birinci nesil "cemiyet için sanat" görüşüne ağırlık vermiş, ikinci nesil ise "sanat için sanat" görüşünü benimsemiştir. Aşk ve tabiat temaları özellikle Ekrem ve Hamid'in şiirlerine hakimdir.

Ekrem (1847-1914) Batılı şiire ait teorik bilgiyi sistemli bir şekilde Türkçeye aktarmıştır. Tenkit de Ekrem'in üzerinde durduğu bir konudur.

Hamid (1852-1937) Türk şiirini modernleştirmede önemli adımlar atmıştır. Sahra (1879) adlı şiir kitabıyla pastoral türün ve serbest nazımın ilk örneklerini verir. 1885'de yayınladığı Makber, şekil yönünden eski şiirden ayrılır; ölüm teması etrafından birçok metafizik meseleler işlenir.

Divan şiirini savunan Muallim Naci (1850-1893)'nin Batılı şiir tarzında yazılmış manzumeleri ve çevirileri vardır.

Tiyatro: 1846'dan sonra yerli tiyatroların faaliyet gösterdiklerini görüyoruz. İlk ciddi tiyatro 1867' de kurulan Osmanlı Tiyatrosu'dur. Başında Güllü Agop(Yakup) var idi. Tiyatroda Türk yazarları ile Batılı yazarların eserleri oynanmıştır.

İlk Türk piyesi küçük bir dram olan "Hikâye-i İbrahim Paşa be İbrahim-i Gülşen-î"dir. Eser Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendi tarafından 1839'da yazılmıştır. İlk komedi ise Şinasi'ye aittir; 1860' da yayınlanmıştır.

Yine Şinasi Molilére'den esinlenerek Şair Evlenmesi'ni yazmış; Ali Haydar (1836-1913), trajedi türünün ilk manzum denemeleri olan Sergüzeşt-i Perviz(1866), İkinci Ersas'ın Sergüzeşti (1866). Direktör Âli Bey (1884-1899) Misafiri İstiskal(1870) Kokona Yatıyor (1870), Geveze Berber (1872) adlı komedileri yayınlamışlardır. Bu dönemde daha çok dram türünde eserlerin verildiği görülür.

Recaizade Ekrem Afife Anjelik (1870)'i Vuslat (1874)'i; Namık Kemal Vatan yahut Silistre (1873)'yi, Zavallı Çocuk (1873)'u, Âkif Bey (1874)'i, Gülnihal (1875)'i, Celâleddin Harzemşah (1875)'i yazmışlardır. Romantik dramın örneklerini de Hamid Nestern (1877), Eşber (1880), Tezer (1880), Sardanapal (1917), İlhan (1918) ve Hakan (1935) gibi piyesleriyle vermiştir. Ayrıca yine Hamid, Şemseddin Sami (1850-1904) ve Samipaşazade yabancı milletlerin tarihlerinden alınmış piyesler yazmışlardır.

Sosyal hayatın aksak yönlerini tenkit eden piyeslerin de yazıldığını görürüz. İlkini Şinasi 'nin yazdığı bu türü Ahmed Midhat Efendi Eyvah! (1872), Açıkbaş (1875) gibi eserleriyle devam ettirmiştir.

Tanzimat döneminde yazılan piyesler teknik bakımından zayıftır. Oynanmak için yazıldığı gibi, okunmak için de yazılmıştır. Bunun örnekleri en çok Abdülhak Hamid'de görülür.

Piyeslerde kullanılan dil 1875'e kadar konuşma diline yakındı. Bu tarihten sonra yabancı kelime terkip ve çeviri tekniklerine ağırlık verilmiştir. Bunda da Hamid'in rolünü belirtmek gerekir.

Roman: Bizde Batılı romanın ilk örneği Yusuf Kamil Paşa'nın Fransız yazarı Fénelon'dan yaptığı Telemak (1862) tercümesidir. Konusunu eski Yunan mitolojisinden alan ve devlet idaresiyle ilgili bilgi veren bu tercümenin edebiyatımızda tesiri görülmez. Asıl etki Victor Hugo'nun Sefiller (1862)'i, Daniel Defoo'nun Robenson Krüzoe (1864)'su, Alexandre Dumas Pére'in Monte Kristo Kontu (1871)'sı ve Bernardin de Saint Pere'in Pol ve Virgin (1873)'i tercüme edildikten sonra hissedilir.

Namık Kemal romanı ciddi bir çalışma olarak görür. İntibah (1876), Cezmi (1881) adlı iki romanında Batılı roman tekniğine uymaya çalıştı. Namık Kemal'in

romanlarında romantizmin açık tesiri hissedilir. Ahmed Midhat (1884-1913) ise, Namık Kemal'den ayrı bir yol takip ederek, her türlü sanat endişesini bir tarafa bırakmış ve vak'aları halkın anlayabileceği bir üslûpla kaleme almıştır.

Sami Paşazade Sezai (1858-1936)'nin Sergüzeşt (1888)'i romanı, Küçük Şeyler (1890) başlıklı hikâyeleri Türk romanında realizmin etkilerinin görüldüğü ilk örneklerdir.

Köy konusu ise ilk defa Ahmed Midhat'ın Bir Gerçek Hikâye (1876) ve Bahtiyarlık (1885)'inde, Nabizade Nazım'ın (1862-1893) Karabibik (1890)'inde işlenmiştir.

Her iki denemede bir takım kusurların olması tabiidir. Tanzimat devri romanları da gerek teknik, gerekse muhteva yönünden yeterli değildir.

Mizah ve hicvin Batılı anlamda ilk örnekleri bu devrede verilmiştir. Edhem Pertev Paşa'nın Av'avaname (1863)'si ve Ziya Paşa'nın Zafername(1868)'i "mizah yolu ile hiciv" in başarılı ilk denemeleridir. Bu sahada, beğenmediği olaylar ve insan karşısında en ağır hicvi yazmaktan çekinmeyen Mehmed Eşref (1847-1912)'in İstimdad (1904), Deccal (1904), Şah ve Padişah (1908) eserlerini de sayabiliriz.

Tanzimat edebiyatında, Batılı anlamda edebi tenkidi görürüz. Ancak "eski"den "yeni"ye geçişte "kıran kırana" tartışmaların sürdüğünü de belirtmeliyiz. Namık Kemal İntibah(1876), Celaleddin Harzemşah (1875) ve Bahar-ı Daniş'de eski edebiyatı gözden düşürmeye çalışmış, ayrıca yeni edebiyat anlayışı ve türleri hakkında bilgi vermiştir.

Recaizade Ekrem ve Muallim Naci arasındaki "yeni-eski" tartışmasını yukarıda belirtmiştik. Muallim Naci görüşlerini yansıtan Yazmış Bulundum (1884), Muallim (1886); Islahat-ı Edebiye (1891)'de, Ekrem de Talim-i Edebiyat (1879), III. Zemzeme (1885), Takdir-i Elhan (1886), Pejmürde (1895) ve Takrizat (1898)'ı yayınlamışlardır. Ziya Paşa 1874'de Harabat'ı yayınlarak edebiyat tarihi anlayışını eski "tezkirecilik" anlayışının dışına çıkarmıştır. Bu şiir antolojisinin başında divan şiirini XV. yüzyıldan itibaren bir tarih anlayışı içinde değerlendirir. Şairler hakkında birtakım sonuçlara varır. Ebuzyia Tefik (1848-1913), Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye (1879) adlı antolojisini yayımlar. Abdülhalim Memduh (1866-1905) Tarihi Edebiyat-i Osmaniye (1888)'yi yazarak ilk defa "edebiyat tarihi" ifadesini kullanır.

TANZİMAT EDEBİYATI: (TET)Bizim Avrupalı Türk edebiyatında Tanzimat Devri veya, kısaca Tanzimat Edebiyatı dediğimiz bu edebiyat 1860 yıllarında Şinasi ile başlayarak,1895'de servet-i fûnun mektebinin kuruluşuna kadar devam eden bir devrin edebiyatıdır.

Tanzimat Edebiyatı, bu devirde, hayati ehemmiyet kazanan, yeni, içtimai ve ideolojik ihtiyaçlara tercüman olmak emeliyle harekete geçen fikri, içtimai bir edebiyattır.

Bu edebiyat eski Türk edebiyatının dil, şekil ve ifade hususiyetlerini söküp atmamak, hatta muhafaza etmekle beraber, kati' olarak, Avrupa kültür ve edebiyatının tesiri altında başlamış ve gittikçe Avrupaileşmiştir

TANZİMAT ŞİİRİ: (TET) Tanzimat şiiri, daha ilk anlardan başlayarak, belirli bir zümrenin veya belirli bir zevkin şiiri değildir. Yeni şiir (Divan şiirinden de mühim çizgileri ve bir mazisi olmakla beraber) Eski şiirde birinci planda gibi görülmeyen içtimai oluşu ve içtimai tefekkürü birinci plana getirmiştir. Bunu gösterişli bir Avrupa tesiriyle yapmıştır. Şiire heyecan veren mevzular, şimdi millet için duyulan ve duyurulmaya çalışılan faydalı, ülkücü hatta inkılabcı heyecanlardır.

Tanzimat Şiirinin gelişmesinde tercüme şiirinin mühim tesiri vardır. Şinasi'nin Tercüme-i manzume'sindeki, şiirlerden başka Ehdem Pertev Paşa'nın Sadullah Rami Paşa'nın' Rezaizade ve Muallim Naci'nin şiir tercümeleleri, Türk şiirinde şüphesiz yeni bir zevkin ve yeni bir anlayışın ifadeleridir

TANZİMAT YAZINI: (YTS) 1860'da Tercüman-i Ahval gazetesinin çıkmasıyla başlamış sayılan ve divan geleneklerini bırakarak Batı kültürünü, Batı düşününü, Batı'nın yazın türlerini ve biçimlerini benimseyen yazın akımı. Tanzimat yazını evrelere ayıranlar vardır:

- 1- Ön Tanzimat Yazını: Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemallerin toplumsal yazın çağı.
- 2- Ekrem, Hamit ve Sezai Beylerle sanata yönelik çağı.
- 3- Ahmet Mithat Efendi ile halka yönelik çağı.

(Tanzimat yazını 1895'te, yeni bir çağın başlamasıyla sona ermiş sayılır.)

TARAFSIZLIK: (ETS) Bk. Açıkta olmak.

TARİF: (ETS) Tanım. Bir varlığı tanıtmak için yapılan anlatım.

TARİH (Histoire): (TDK) Nesrin hikâyeleme türlerinden biri olup her türlü kaynaklardan faydalanarak, zaman içinde geçen olayları sebep ve sonuç bakımından birbirine bağlar. (TARİHSEL, Tarihi Historique; TARİHÇİ, Müverrih, Historien; RESMİ TARİHÇİ, Vakanüvis, Historiographe).

TARİH KOMEDİSİ (Comédie historique): (TDK) Konusu tarihten alınan komedi.

TARİHİ ROMAN: (MTBE) Bazı romanlar, konularını tarihten aldıkları için tarihi roman diye anılır.

TARİHSEL ROMAN (Roman historique): (TDK.) Başlıca kişileri ve olayları tarihten alınan roman.

TARİHSEL ROMAN(Fr.roman historique): (YTS)Başlıca kişileri ve olayları tarihten alınan roman.

TARTI (Vezin, Mètre): (TDK.)1. Eski Yunan nazmında iki adımdan ibaret ölçü birimi. 2. Genel olarak bir dizede adımların veya hecelerın sayısı ile sıralanma şekli. (TARTI VURGUSU,Accent métrique).

TARTİBİLİM(Evzan ilmi, Métrique, Prosodie): (TDK.)1.Yunan nazım sanatı.2.Genel olarak nazım sanatı.

TARTIŞMA (Münakaşa, Discussion): (TDK.) Bir mesele dolayısıyla karşılıklı olarak yapılan fikir savunması (BİLİMCE TARTIŞMAK, Controverser; BİLİMSEL TARTIŞMA, Controverse)

TARTIŞMA: (ETS) Münakaşa. Tartışma sözü, XI. kalma Türkçe Kur'an-ı Kerim tercümesinde kullanılmıştır. (Türk-İslam Eserleri Müzesi, No.73)

TARTIŞMA: (Tür) (E.Ten.) Bir fikre karşı olan fikri savunma haline denir. Tartışma, iyi niyetle, nezaketle idare edilir, soysuzlaştırılmazsa bazı gerçeklerin ortaya çıkması gibi bir işe yaramış olur. Bilimsel tartışma, daha ziyade dogmalar üzerine yapılan tartışma.

TARZ: (ETS) Biçim, üslup, tür.

Bâki'ya tarz-i şî'r böyle gerek;

Hem zarifâne, hem lewendâne.

Bâki

TARZ-I BEYÂN: [KF(Osm.-Fr.)] Elocution

TARZ-I İFÂDE: [KF(Osm.-Fr.)] Contexte

TARZ-I İFÂDE: [KF(Osm.-Fr.)] Tournure

TARZ-I İNŞÂ: [KF(Osm.-Fr.)] Faire

TASLAK (Esguisse): (TDK) Bir eserin ilk düşünülen kabataslak şekli.

TASLAK (Fr. esquisse): (YTS)Bir yapıtın kesin biçimini almadan önceki durumu.

TASNİF : (HBTS)Kitap telif etme veya bir san'at eseri ortaya koyma (eskiden yama sanatı sırasıyla şu üç basamakta değerlendirilirdi: tahrir, daha üstün olan tel'if ve en üstün tasnif).

TASVİR(Tasvir): (ETS) Bir varlığı, olayı, ya da kavramı göz önünde canlandıracak biçimde anlatmak.

TASVİR: (Kom.) (E.Ten.) Eşyanın canlı ve hareketli olarak karakteristik görünüşlerini sayıp dökmek demektir. Tasvir etmek, bir şeyi aynı cinsten benzerleri arasında tekleştirerek ötekilerden ayrılığını belirtmek demektir. Bizim mahallenin, bütün benzerleri olan öteki mahallelerden ayrılığı hangi noktalardadır? Benim kedimin bütün öteki kedilerden başkalığı nelerdir? Bakkal Yılmaz'ın kendi olsun, dükkanı olsun benzerleri olan bakkallardan, dükkanlardan başkalıkları nelerdir? İşte ancak böyle bir soruya karşılık olabilecek şeyler ile tasvir yapılabilir: Tasvirin amacı böyle bir karakteristiği meydana koymaktır. Şekiller, renkler, hareketler, gürültüler bu karakteristik arasına girebilir. Tasvirin başarısı gözlem (müşahede) ile iyi bir görüş noktası seçmeye bağlıdır. Belginlik ile canlılık da iki temel niteliğidir. Tasvirci şiiir, tasvir elemanı fazla olan şiiir demektir.

TASVİR: (EL) [Tavsif kelimesine bak]

TASVİR: [KF(Osm.-Fr.)] Image

TASVİRÎ: [KF(Osm.-Fr.)] Figuratif,ive

TASVİRÜ'L-FİKR: [KF(Osm.-Fr.)] Ideographie

TATVİL-İ KELÂM: [KF(Osm.-Fr.)] Périsologie

TAVSİF YAHUT TASVİR: (EL) Bir şeyin yalnız olduğu gibi değil",Yahut biraz da şairce görüldüğü ve duyulduğu gibi anlatılmasıdır. His ve hayal karışmadan yapılan tarifler, adeta bir rapor olabilirler.

Tavsif ve tasvirde his ve hayalin yardımından istifade lazım olmakla beraber tahassüs ve tahayyülde tabiiikten büsbütün ayrılmamak da elzemdir. Bizim divan şairleri, mübalagayı esas ittihaz ederek eskiden beri tavsif yaparlardı. Mesela Nabi Ayasofya'yı tasvir için:

Ayasofya hod o u'cube.i- dehr

Kubbesi samini-i- ecrami-i- sipihr

demiş, Ayasofya kubbesini (seb'a-i- seyyare) nin sekizincisi olarak göstermiştir. .

Bizde asıl tasvir, Namık Kemal'in yazılarıyla başlamıştır.

TASVİR ROMANLARI: (MTBE)Bazı romanlarda tabiat tasvirlerine büyük yer ayrılır; sözler ve vakalarla tablolar, portreler çizilir.Bunlara kır romanları, tasvir romanlar diyebiliriz.

TAZMİN: (ETS) Başkasının manzum sözünü kendi anlatımı arasında kullanmak.

TAZMİN : (HBTS)Başkasının seçilmiş ve meşhur bir sözünü yahut bir mısra ve beytini kendi söz ve şiiirine alma.

TEDRİC (Fr. Climax): (ETS) Derecelemek, anlatımda alçalan ya da yükselen bir derecelerne yolu tutturmak.

Makbed, makber değil bir türbe, türbe değil bir mabed, mabed değil bir küre, küre değil bir fezâ-yi bi-intihâ olmalıydı... Abdülhak Hamit Tarhan

TEDRİC (Tensik): (EL)san'atının diğer adıdır. İfadenin derece derece yükselmesi, yahut alçalmasıdır. Recâyi Zâde, ifadenin yükselmesine (tedric-i-sâid) alçalmasına (tedric-i-hâbit) diyor. Naci de bu tabire -ahenksizliği dolayısıyla itiraz ediyor. Vakıa o makamda (tensik-i-inhitâtı) denilmesi kulağa daha hoş gelir.

Ekrem Bey, (tedric-i-hâbit) e misal olmak üzere Namık Kemal'in (Cezmi) sinden

« . ..Tarafeyn'den top ve tüfek sadası kesildi. İki asker mızrak mızrağa, kılıç kılıca, hançer hançere, boğaz boğaza uğraşmaya başladı) fıkrasını almış, fakat iki asker arasındaki mesafenin gittikçe azaldığına bakarak (tedric-i-hâbit) olduğuna hükmetmekle yanılmıştır.

Dikkat edilirse anlaşılır ki mesafenin azalması, çarpışmaların çoğaldığını göstermektedir. Şu halde parlak bir (tensik-i-irtikai) yahut (tedit'ic-i-sâid) vardır. [Tensik kelimesine de bak.]

TEFRİKA: (ETS) Bölüm. Gazete ve dergilerde parça parça çıkan ve her parçası bir öncekinin devamı olan yazı.

TEFRİKA: (Gaz.) (E.Ten.) Uzun bir yazının gazeteye parça parça konulmasına denildiği gibi konulan yazıya da denir. İlk defa tarifini yaparak Şinasi, Tasvir-i Efkâr gazetesinde buna örnek vermiştir. Fransız gazetelerinde feuilleton denen ve sadece roman gibi uzun olmayıp aynı konuya ait başlı başına yazıların belli günlerde gazetenin belli yerinde en çok sahife altında boydan boya ayrılmış bir kısımda yayılması şeklinde bunu uygulamıştır. Şinasi Şair Evlenmesi adlı komedisini bu şekilde tefrika etmiştir. Bundan sonra, gazetelerimizde tefrika bulundurma geleneği meydana çıkmıştır. Tefrika romanı, gazetelerde tefrika edilmek maksadıyla yazılan romanlara ad olmuştur. Bunlarda iki ayrı özellik vardır: Birincisi, gazete okuyucusu çeşitli seviyede olduğu için hepsini ilgilendirecek bir ortalama amaç edindiği için sanat değeri düşük olabilir. İkincisi, ilgi çekmek için, okuyucunun merakını uyandırıp alt tarafı da okunsun diye, bir plandan ziyade gündelik gereklere göre yazılmış olur; yazarın tefrika veya satır başına göre ücret almasından dolayı da zoraki uzatmalar yapılması gibi haller görülmüştür. Bu söz bir roman için kullanıldığı zaman biraz küçültücü anlam alır.

TEHEKKÜM: (ETS) Alaya almanın acı ve yıkıcı bir türü. Ciddi görünüp alay etmek.

TEHEYYÜC-Ü ŞÂ'İRÂNE: [KF(Osm.-Fr.)] Lyrisme

TEHZİL (Fr. Travestissement): (ETS) Bir esere, .gülünç bir nazire yazmak.

TEKRARLI UYAKLAMA (Rimes redoublées): (TDK.) Bir dizenin içinde birbiriyle uyaklı olan iki kelimenin kullanılması.

TEKÇE (es.t.müfret): (YTS)Ozanın bir koşuğuna katmayıp yalnız bıraktığı koşa.

Andım çağırdım ismini bunca zaman senin

Feryadıma yetişmedin Allah! Yok musun!

(Muallim Naci, Füzûzan)

TEKELLÜM HİKÂYE: (ETS) Konuşmalı hikâye. Piyeslerde olduğu gibi, kişilerin karşılıklı konuşması ile kurulmuş hikâye. Mütareke devrinde yetişen hikâyecilerimizin bazıları (Reşat Nuri, Ercüment Ekrem vb.) bu yolda çok yazmışlardır.

TEKRAR (Fr. Tautologie): (ETS) Bir sözü, aynı cümle ya da paragraf içinde, anlatıma ağırlık verecek yolda, sık sık tekrarlamak. Buna kesret-i tekrar da denir. Tekrar, bir yazı kusurudur.

TEKRUHÇULUK (Unanimisme): (TDK.) Yirminci yüzyılın başında Jules Romains tarafından kurulan ve bireylere değer vermeyerek topluluğu meydana getiren tek ruhu konu olarak alan edebiyat çağırısı.

TEKST: (ETS) Bk. Metin.

TEKUYAKLI (Musarra veya Müselsel, Monorime): (TDK.)Bütün dizeleri aynı uyakta olan koşuk.

TEKUYAKLI (Fr.monorime) (es.t.musarra, müselsel):(YTS)Bütün dizelerinin uyaqları bir olan koşuk.

TELAFFUZ : (ETS) Söyleyiş.

TELHİS: (ETS) Özetleme, kısaltma, hülâsa etme.

TE'LİF: (EL)Lügatte alıştırmak, imtizac ettirmek demektir.Bir müellifin bahisleri birbirine alıştırmak ve uydurmak suretiyle kitap yazmasına da te'lif denilir.

Te'lif, bir de ibarenin tertibi manasına gelir ki o tertibin bozukluğuna (za'l-i- te'lif), rabıtsızlığına da (fesad-i-te'lif) tabir edilir. [Bu tabirlere de bak.]

TE'LİF : (ETS) Eser yazmak. Yerli eser meydana getirmek.

TELİF: (Ed. Ten.)(E.Ten) Anlamı «uzlaştırma, yakınlaştırma» dır; Tanzimat'tan önce kitap yazmak, yazılmak anlamında kullanılmıştır. Kitap yazana müellif denirdi. Tanzimat'tan sonra bunun yerine yavaş yavaş tahrir ve muharrir sözleri tutmaya başlamıştır.

TELİF: (HBTS)Toplayıp düzenleyerek yazma: bir lügat kitabı telif etti. 2.Yazılıp tertip olunmuş kitap, eser.

TE'LİFAT: (HBTS)Telif.

TE'LİF KERDE: (HBTS)Telif olunmuş, yazılmış. Ar. Müellef eser.

TEM: (ETS) Bk. Tema.

TEM: (Ed. Ten.) (E.Ten.)Bir eserin veya açıklanan bir şeyin başlıca motifi. Bir eserin konu, öz ve tem elemanları ayrı ayrı şeylerdir. Konu, yazıda sözü edilen nesne veya olaydır; öz, yazının özeti, ana fikridir; tem ise, yazıda işlenen, geliştirilen bir görüş veya bir düşüncüdür.

TEMA (Fr. Thème): (ETS) Söz konusu, ama asıl konu değil de onun bir ayrıntısı; açıklanan, belirtilen, anlatılan olay, bir tasvirin tek bir yönü ve bölümü; özel anlamda, bir yazının konusunu belli eden adı, başlığı. Eleştirmeci Dahistrom'un sınıflamasına göre tema çeşitleri:

1. Fiziksel, 2. Organik, 3. Sosyal, 4. Kişisel, 5. Kutsal.

Birincisi insan molekül, ikincisi protoplazma, üçüncüsü toplum üyesi, dördüncüsü bağımsız varlık, beşincisi de yalnız ruh sayıyorlar. Bu sözün asıl konu ve anafikirle hiç karıştırılmaması gerekir.

TEMAŞA: (ETS) Tiyatro.

TEMATOLOJİ (Fr. Thématologie): (ETS) Mukayeseli edebiyat tarihinin bir kolu.

a. Temaları. b.Tipleri. c. Efsaneleri değerlendirmeye çalışıyor.

TEMİRİN: (ETS) Alıştırma, çalıştırma.

TEMSİL: (ETS) Bir tiyatro eserinin oynanması.

TEMSİL: (HBTS)Sahne oyunu, piyes.

TEMSİL: [KF(Osm.-Fr.)] Homéose

TEMSİLİ: [KF(Osm.-Fr.)] Figuratif,ive

TENAKUZ: (ETS) Anlam aykırılığı, çelişme.

TENKİD: (ETS) Bk. Eleştirme, İntikad.

TENKİD: (Ed. Ten.) (E.Ten.) Edebiyat veya sanat eserlerinin incelenerek onları açıklamak ve bu açıklama sonunda gerekli sebeplerle bir hüküm vermektir. Edebiyat tenkidi çok eskidir. Yüzyıllar boyunca birçok değişikliklere uğramıştır. İlk çağlarda filozof ve yazarlar, insanların bazı eserlerden hoşlanıp hatırlarında tutmalarının, bazı eserlerin de unutulup gitmesinin sebeplerini araştırmışlardır. Dayanıklı eserlerin güzeli meydana çıkarmış olması sonucuna varmışlar, bu güzeli de eserin dışında her zaman bulunan bir ülkü gibi kendiliğinden var olan bir şey saymışlardır. Eflatun'un güzel

üzerine, sanatlar üzerine, şiir üzerine teorileri vardır, fakat asıl Aristo bu iş üzerine fikirlerini eser halinde bırakan ilk yazardır. Bunların tenkidleri daha ziyade felsefeye dayanıyordu. Hitabet, tiyatro nazmı üzerine idi. İskenderiye okulu, daha az felsefeci, fakat daha çok bilime dayanan ve filolojiyi temel tutan bir tenkid yapmıştır. Bu okul tenkidcileri Grek yazarlarının kanonunu (listelerini) meydana getirme fikrine kapılmışlardır. Bu işte büyük rolü gramer oynamıştır. Latinlerde tenkid açıklamalar şeklinde gramerci olarak başlamıştır. En çok hitabet üzerine tenkidler yapılmıştır. Ortaçağda özel bir tenkid çığır, eseri yoktur. Rönesans zamanında eski yazarların incelenmesi sırasında filoloji bakımından edebiyat tenkitleri yapılmıştır. On yedinci yüzyılda Aristo kurallarına sıkı bir uygunluk başlamıştır. On sekizinci yüzyılda bu kurallara karşı koymalar başlamıştır. Bunda yayımın çoğalması, okurlara kılavuzluk etme isteklerinin etkisi vardır. Bu yüzyıl başlarında bilim alanındaki gelişmeler, tenkidde de kendini göstermiş, bilim metodları uygulanmaya başlanmıştır. Fransız düşünürlerinden Taine, çevre, ırk, an teorisini çıkarmış; Ernest Renan da, sağlam bir filoloji ve tarih bilgisini katmıştır. Sainte-Beuve zekanın tabiat bilgisi kurallarıyla tarihini yapmaya kalkışmıştır. Brunetiére, objektif tenkid ile evrim (tekâmül) teorisini uyuşturma denemesine girişmiştir. Jules Lemaitre ise subjektif tenkid ile edebiyat eserlerinin insan ruhu üzerine bıraktığı izleri incelemiştir. Emile Faguet, her yazarın mizaç ve fikirlerini araştırmaya çalışmıştır. Frenkçeden eritique sözünün çevirmesi olan tenkid sözünün elli yıllık bir ömrü vardır, ondan önce Tanzimatçılar buna karşılık muahaze sözünü kullanmışlardır. Tanzimat'tan önce ise böyle bir şeye rastlanmıyor. Yalnız bazı değerli tezkirelerde biyografisi yazılan şairler üzerine bir takım sözler söylenmiştir. «Hoşâyende, nazik beyanı vardır. Bediha-gû fevriyatta tiz-tab' ü durbin nazmında zarafet, edasında letafet yoktur – üslûb-ı şiiri Şeyhi tarzında karip ve kudema vadisinde, mev'ize gûne tavr-ı acip, - üslûb-ı kaside ve mesnevide mümtaz ve faiktir, - metruk ve mande Türki tâbirat kullanılmıştır. . . .» gibi ve daha sonraları basmakalıp tekrarlanan sözler, bunlardan en değerlisinde rastlanan tenkid fikirlerini gösteren sözlerdir. Tanzimat'tan sonra, gazetelerin meydana çıkardığı yazı tenkidleri uzun zaman gramerci bir tenkid olarak sürmüştür. Namık Kemal, bu yoldan biraz ayrılmış, eski edebiyatı, bu edebiyat yolunda yazarları daha ziyade genel bir görüşle tenkid etmiştir. (Tahrib-i Harabat, Takip, İrfan Paşaya Mektup, Bahar-i Daniş Mukaddemesi). Eserler, yazarlar üzerine kusur bulmak, eserlerde kullanılan Arapça, Farsça sözlerin kullanılışı, terkiplerinin yapılışı üzerinde dönüp dolaşmıştır. Muallim Naci ve onun yolundan gidenler, kelime tenkidleri (gramercilik) alanını aşmamıştır. Edebiyat-ı Cedide

zamanında Frenkçeden bazı tenkid çevirmeleri yapıldığı gibi bunları bazı eserler üzerine de uygulama işi denenmiştir- «Belagatçiler» tenkid, sözünün yanlış olup doğrusunun «intikad» olması gerektiğinde direnmişler; böyle olduğu halde tenkid kullanılıp durmuştur. (Eleştirme bunun eş anlamıdır). Tenkidin ise yararlığı,yaramazlığı tartışma konusu olmuştur. Bunun her iki tarafını tutanlar da birer tenkid yapmaktadırlar. Her ne ad altında olursa ister tenkid isterse, bir eser karşısında duyulan ve düşünülen şeylerin yazıldığına göre olsun bu yolda yazılan yazılardan bazıları konusu olan eserden daha değerli bir sanat eseri olarak kalmıştır.

TENKİD: (EL)Fransızca Critique kelimesinin karşılığı olmak üzere kullanılan bir kelimedir. Bir eserin iyi olup olmadığına, onun hakikaten güzel sayılıp sayılamayacağına dair hüküm vermek manasında isti'mal edilmektedir.Tenkid yapana (münakkid) denilir. Bizde hakiki bir münakkid daha yetişmemiştir. Tenkid 'namına yazılan yazıların pek çoğunda vukufsuzluk, bazılarında ise haksizlik görülüyor.

TENKİT: (EA)"Bir sanat eserinin, ister şahsi zevkle, ister bazı estetik prensiplere göre, sistemli bir şekilde değerlendirilmesine denir. Kelime, Fransızca "ciritique" kırık kelimesinin karşılığı olarak kullanılır. Eskiler tenkit için "ilm-i nakd" tabirini tercih etmişlerdir. Nakd, "nazmın kusurlarını bildiren ilim" diye tarif edilir. Tanzimat yazarlarının "kritik" kavramı için "muhakeme" ve "muâheze" terimlerini kullandıklarını görürüz. Muallim Naci "tenkit" hakkında geniş açıklamalarda bulunarak: "Tenkit bir eserin hem iyi hem fena yahut yalnız fena cihetlerini göstermekten ibaret olmak üzere iki türlü olur" demiştir. Servet-i Fünûncular da çokluk Tanzimat devri edebiyatçılarının "nakd" kökünden türettikleri "tenkid"i kullanmışlardır.

Edebiyat kuramcısı René Wellek müşahhas (somut) sanat eserlerinin tetkikiyle hem edebi tenkidin, hem edebiyat tarihinin uğraştığını, edebi tenkidin, edebiyatı, edebi teoriyi de içine alacak şekilde kullanıldığını belirterek tenkidin mahiyetini açıklamalar:

"Tenkidin en mühim ölçüsü şahsi his, tecrübe ve hüküm vermedir. Bizzat hüküm verirken mümkün olduğu kadar objektif kalmalı, ilmi bir usulle hareket etmelidir. Sanat eserini tecrit etmek, dikkatle incelemek, tahlil ve tefsir etmek, nihayet geniş bir bilgi, yakından mütalaa ve keskin bir hassasiyetle eseri değerlendirmek...Müşahhas sanat eserlerinin tenkidini çizecek ve edebiyat tarihini durmadan yardıma çağırarak olan bir edebi teoriyi, yani bir prensipler sistemini, bir değerler teorisini bina etmek lazımdır. Bütün unsurlarıyla bölünmez bir bütün, bir yapı olarak kabul ettiğimiz edebi eseri inceleyen münakkidin vazifesi, sanat münakkidinkine benzer. Geçmişteki eserleri

değerlendirirken karşılaşılan en mühim engel, dildeki tarihi değişmelerdir. Bunda da tercüme, filolojik inceleme, mukayeseli edebiyat gibi yollara başvurulmalıdır."

TENKİT: (MTBE)Sosyal hayatın estetik, eğitim, problem ve ihtiyaçlarını kavrayarak,sanat hayatında bunları karşılayıp karşılamadığını araştıran bir edebiyat türüdür.Batı edebiyatında Boileau-Sainte-Beuve ve Hippolyte Taine gibi çağlarının sanat ve edebiyat hayatına bu ölçüde faydaları dokunmuş tenkitçiler olmuştur.

TERCEME: [KF(Osm.-Fr.)] Traduction

TERCERME-İ HÂL : (EL)Bir kimsenin hayatından bahseden eser.Frenklerin Biyographi dedikleri şahsi turih.

TERCÜME : (HBTS)Bir dilden başka bir dile çevirme, nakil. 2. Bir insanın hayat hikayesi, biyografi (Türkçe' de bu manada yalnız tercüme değil, tercüme-i hal kullanılır.

TERCÜME: (ETS)Çeviri. Bir dilden öbür dile yapılan aktarma. Bu işi yapana mütercim denir. Türk edebiyatında batıdan yapılan ilk çeviri: Fenelon'un Telemak adlı romanıdır. Yusuf Kamil Paşa,1862. «Küllü mütercimun kezzab.» Bütün çeviriciler yalancıdır. Arap atasözü.

«Çeviri kadına benzer, güzel olursa sadık olmaz, sadık olursa güzel olmaz.» İtalyan atasözü.

«Tercüme, sadece kelimelerin karşılığını koymak değildir, dilde bir yaratma işidir. Sadece kelimelerin karşılığını bulmak olsaydı, bugün diyelim ki Fransa'da her İngilizce bilen İngilizce kitapları iyi tercüme edebilmesi lazımdı. Ama öyle değil. Her roman, her şiir, herşeyden önce bir sanat eseridir; onu başka bir dile çevirirken o yeni dilde de bir SANAT ESERİ olmasına çalışmak gerektir.»

Nurullah Ataç - Günlerin Getirdiği.

TERCÜME: [KF(Osm.-Fr.)] Interprétation

TERCÜME: [KF(Osm.-Fr.)] Version

TERCÜME ETMEK: [KF(Osm.-Fr.)] Traducter

TERCÜMEİ HÂL: (ETS) Biyografya. Bk. Biyografya.

TERCÜME-İ HAL: (Tür) (E.Ten.) Bk. Biyografi.

TERECCİ: (ETS)Dileme. Söz arasında Tanrı'dan bir şey dilemek için araya sokuşturulan cümlecik. Korku psikolojisiyle ilgilidir.

"Hani bir gün-Allah göstermesin- size bir Hâl olsa..."

TERİM (Fr. Terme): (ETS) Bir bilim ya da sanatla ilgili kavramı anlatan kelime. Üçgen, bir geometri terimi. Gazel bir edebiyat terimidir.

TERMINOLOJİ(Fr. Terminologie): (ETS) Terim bilgisi.

1. Genel terminoloji: Bir dildeki bütün terimleri toplayan ya da inceleyen bilim.
2. Teknik terminoloji: Yalnız bir bilim dalındaki terimleri konu edinen bilim, ya da çalışma.

TERSİ': (EL)Bir beyti teşkil eden mısralar ile bir fikrayı terkib eden cümlelerdeki lafızları, vezin ve kafiye itibariyle birbirine uygun olarak tertib etmektir. Şinasi'nin:

Akl-ü-hisab, mail-i- tedbir eder bizi

Nakl-ü-kitab kail-i- takdir eder bizi

Ziya Paşa'nın:

Munhasırdır sözlerim evsâfına

Muntazırdır gözlerim eltâfına

Namık Kemal'in:

Eczây-i- beşer câlib-i- ta'cil-i- fenadır

İbkay-i- eser mucib-i- tahsil-i- bekadır

beyitleriyle:

«Basit-i âlemde medâyin i- azime inşasıyla revabıt-ı içtimai teşyid ediyor. Muhit-i âzamda sefâin içesime peydâsıyla vesâit-i- intifâi tezyid ediyor» fıkrasında olduğu gibi.

Tersiin sözde ne kadar külfetli olduğu ve o yoldaki sözlerin ne derece gayr-i-tabii bulunduğu misallerden anlaşılmıştır.

TERSİL: (EL) Seci'siz nesir yazmak. (Nesre bak.)

TERTİB: (EL)Fikrin ve ifadenin sıralanması, hadiselerin vuku' buluşlarına göre anlatılmasıdır. Bir yere Ahmet isminde bir adam geldikten sonra orada bulunan Mehmet namında birinin gittiğini hikaye için «Ahmet geldi, Mehmet gitti» denilmesi gibi.

İfadenin tertibsizliği, manayı teşviş eder. Mesela yukarıdaki misalden anlaşılır ki Ahmet, bir yere geldikten sonra Mehmet gitmiş. Fakat o ifade alt üst edilir de «Mehmet gitti, Ahmet geldi» denilirse bir yerde bulunan Mehmet gittikten sonra Ahmet'in oraya geldiği anlatılmış olur.

TERVİC-İ ELFAZ: (ETS) Ölü bir sözü diriltmeye çalışmak, ya da yeni bir sözü tutundurmaya çabalamak.

TERZA RİMA: (EA)Üçer mısralık bentlerle kurulur. Bend sayısı belirsizdir. Tek bir mısra ile sona erer. Kafiye şeması şöyledir:

aba bcb cdc ded e.

İlk olarak İtalyan edebiyatında görülmüştür. Dante İlahi Komedyası'nı bu nazım şekliyle yazmıştır. Edebiyatımızda terza rimayı Tevfik Fikret Şehrâyin adlı tek şiirinde denemiştir. (1899) 1905'den sonra pek kullanılmamıştır. Bu biçimde yazılmış kısa şiirlerin son mısrasının kuvvetli kuvvetli olmasına dikkat edilir.

TESCİ: (EL) Seci' yapmak, nesirde kafiyeli söz söylemek. (Seci' ve nesre bak.)

TESCİ : (YTS) Secili yazma. Karşıtı: tersil.

TEŞÂHÜR ETMEK: (ETS) Şairliğe yeltenmek, şairlik taslamak ve çok kötü, çok değersiz şiirler yazmak.

Erbâb-i tesâit çoğalıp şair azaldı;

Yok öyle değil, şâirin ancak adı kaldı.

Muallim Naci

TEVÂRÜD: (EL) İki şairin birbirinden haberi olmaksızın aynı mısrası, yahut beyti rast gele söyleyivermesidir. Ekseriya tarih mısralarında olur. Hicri 1030 tarihindeki şiddetli soğuktan denizin donması üzerine İstanbul'da birkaç şair yek diğerinden haberdar olmaksızın :

Yok oldu Üsküdar'a bin otuzda Akdeniz dondu

Mısraın söylemişlerdi. Ahiren vefat eden Mehmed Akif'in irtihali tarihi olmak üzere de Bay Nüzhet ve Bay Suud, bir (tâ'miye) li olarak:

İrtihâl etti bekayâ Akif

Mısraını birbirlerinden haberleri olmaksızın bulmuşlardır.

Şu halin nadiren vuku' bulduğu bilindiği için bazıları, görüp beğendikleri bir sözü benimserler, itiraz edilince de tevârüd vakı' olmuş' diye geçiştirmek isterlerdi.

TEVÂRÜD: (HBTS) İki şairin tesadüfen ve birbirlerinden haberleri olmaksızın aynı mealde ve aynı sözlerle bir beyit veya mısra söylemeleri.

TEVCİH : (EL) Bir sözün iki taraflı yani hem medih, hem zem olabilecek surette söylenmesidir.

Ab-ı-hayvandır efendim artığın

Mısraı gibi ki buradaki (Ab-ı- hayvan) hem (Ab-ı-hayat) manasına gelir, hem (hayvan suyu) mealini ifade eder. Şu halde mısraın manası: «Efendim; senin artığın Ab-ı-hayattır» yahut «efendim; senin artığın hayvan suyudur. Yani sen hayvansın, senden artan su da hayvanın içtiği bir sudur» demek olur. Tavecîhe (Muhtemil-üz-zıddeyn) de tabir ederler.

TEVHİD: (EL) Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazılan manzume. Ziya Paşanın (Harabat Mukaddimesi) nin baş tarafına geçirdiği:

Ey varlığı, vâri vâr eden vâr

Yok yok,sana yok demek ne düşvâr

beysiyle başlayan tevhid, hem arifane, hem şairane bir eserdir.

TEVŞİH : (HBTS) Çifte kafiye.

TEZ(Fr. Thése): (ETS) Roman, hikâye, tiyatro gibi toplum yaşayışı ile yakından ilgili edebiyat türlerinde, eserin savunduğu; sonucun kendisine vardığı görüş ve düşüniş sistemi. Bir hüküm olması, bir probleme çare göstermesi, gizli bir gerçeği açıklayabilmesi gereklidir. Bizde Reşat Nuri Güntekin'in Damga romanı, başarılı bir tezli romandır.

TEZ (Fr. thése): (YTS)Bkz. Savunca.

THEATRE:[KF(Fr.-Osm.)]Tiyatro oyuncularının oynadıkları mahâl.Sahne.Edebiyatta tiyatrodada icrâ olunur kısmı, edebiyat-ı sahniye. Tiyatro resaili mecmu'âsı. (mec.) Fevkalade ahvâl ve vukû'âtın mahâl-ı vuku' ve ceryânı, meydan, ceryângah.

TİP (Fr. Type): (ETS) Roman, hikâye ve tiyatro türlerinde, bir özelliği, bütün öbür yönlerini örtecek kadar keskin olan kahraman. Kıskaç tip gibi.

TİRAD (Fr. Tirade): (ETS) Sahnede kişilerin birbirlerine karşı söyledikleri uzun sözler.

TİRRADE: [KF(Fr.-Osm.)] Şi'ir veyâ nesir parçası, kıt'a ,fıkra.

TİRRAJ(Fr. Tirage): (ETS) Baskı sayısı.

TİYATRO (Théâtre): (TDK.)Sahne eseri, bu gibi eserlerin oynanma sanatı ve bunların oynandığı yer.

TİYATRO (Fr. Theitre): (ETS) Edebiyat türü. İnsan yaşayışını, sahnede canlandırmak sanatı. Sümer ve Mısır gibi en eski uygarlıklarda bile ilkel şekilleriyle vardı. Eski Yunanistan'da büyük bir önem kazandı. Bizde Tanzimat'a kadar Karagöz, Kukla, Orta Oyunu, tiyatronun yerini tutmuştur. Tanzimat'tan sonra ilk Türk tiyatro eserini Şinasi yazdı; Şair Evlenmesi (1859); Profesör Fahir İz, 1956 yılında Viyana Milli Kütüphanesi'nde daha eski bir tiyatro eserimizi bulup çıkardı: İskerleç adlı bir yazarın "Vekâyi-i Acîbe ve Havadis-i Karibe-i Kefşger Ahmed" (1809) adlı eseri.

TİYATRO: (EA)Temsil gösterilen yere denir. Kelime, dilimize İtalyanca "teatro" dan girmiştir. Aslı Yunanca "teatrın"dur. Türkçede geniş bir anlam kazanarak tiyatro binasıyla beraber, oyun veya eseri de ifade eder olmuştur. (Bk. Drama)

TİYATRO: [KF(Osm.-Fr.)] Théâtre.

TİYATROCU: [KF(Osm.-Fr.)] Artiste.

TİYATRO ESERİ: (MTBE) Hayat vakalarını bir sahne üzerinde fiil ve hareket halinde göstermek için yazılan edebi eserdir.

TİYATRO OYUNCUSU: [KF(Osm.-Fr.)] Acteur, trice.

TİYATRO OYUNCUSU: [KF(Osm.-Fr.)] Artiste.

TİYATRODA BAŞ AKTÖR :[KF(Osm.-Fr.)] Protagoniste.

TON (Fr. Tonne): (ETS) Ses tonu. Yapısı, türü ve müzik değeri olarak ses özelliği E. Rickert'e göre ton; kafiye, aliterasyon ve konsonantların ses özelliğine bağlıdır.

TOPLUM ve EDEBİYAT: (ETS) «İnsan davranışları üzerinde toplumsal kurumların etkili olduğu, Batı dünyasında Heredotos'tan beri söylenilegelmiştir. Gene de toplumsal kurumlarla aydınlar ve edebiyatla sanat yaratması arasındaki ilişkiler yeterince incelenmiş değildir. Bu konudaki çalışmaların en önemlilerinden biri Amerikalı C. Caudwell'in «İllusion and Reality» (N. Y., 1937) adlı eseridir. Sosyal edebiyat tarihçileri, toplumun sanatçıyı, sanatçı da eseriyle toplumu etkiler saymaktadırlar. Edebiyat karşısında toplumu bir bütün saymak doğru olmaz. Toplum kendi arasında sınıflara, gruplara, kliklere bölünmüştür ve herbiri edebiyata değişik reaksiyonlar gösterir. Teknoloji, sosyal yasayış biçimleri ve değer kurumları toplum - edebiyat ilişkilerinde başlıca etmenlerdir.» D. Daiches

TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK (Fr. Réalisme socialiste): (ETS) İkinci dünya savaşından sonra sosyalist ya da sosyalist eğilimli ülkelerde görülen bir sanat ve edebiyat akımı. İnsanı toplum düzeni içinde değerli sayan, toplum gerçeklerinin anlatılmasından insan mutluluğuna erişileceği tezini savunan düşünüş ve tutum. Önemli temsilcileri Rusya ve Fransa'da yetişti. Hemen her ülkeye uzak-yakın etkileri ulaşmıştır.

TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK (Fr. réalisme social):(YTS) İnsanı toplumsal ilişkileri içinde ele alan, toplum gerçeklerini devrimci bir doğrultuda yansıtmayı amaçlayan yazın çıkışı.

TOPLUMSAL SÖYLEV: (YTS)Toplumun sorunlarını konu edinen söylev. Bkz. söylev.

TÖRE KOMEDİSİ (Comédie des mœurs): (TDK.) Bir devrim veya bir sınıf halkın töresini gösteren komedi.

TÖRE ROMANI (Roman des mœurs): (TDK.) Olguları geleneklere, göreneklere, alışkıllara dayanan roman.

TÖRE ROMANI (Fr. roman des mœurs): (YTS) Gelenekleri, görenekleri, alışkılları yansıtan roman.

TÖRELCİLİK (Fr.. moralimse): (YTS) Töreysi saltık değer olarak tanıyan felsefe öğretisinin yazına uygulanması.

TRADUCTION: [KF(Fr.-Osm.)] Terceme.

TRADUCTION LITTÉRAIRE[KF(Fr.-Osm.)] : Harfiyen terceme.

TRADUCTION LIBRE: [KF(Fr.-Osm.)] Me'alen terceme,serbest terceme.

TRADUCTION INTERLINAIRE: [KF(Fr.-Osm.)] İbarat-ı mütercemesi satırlar arasına yazılan terceme.Terceme olunmuş kitâb vesâire.

TRAGÉDIE: [KF(Fr.-Osm.)] Büyük ve meşhûr zevat arasında ceryân etmiş bit vak'a -yı sahîha veyâ mütehayyileyi musavvir te'sirli ve hûl-engiz tiyatro manzûmesi, haile.Edebiyat-ı sahnienin haile cinsi.(mec.)Dehşetli ve müessir vak'a.Facia,fecie.

TRAGÉDIEN,NE: [KF(Fr.-Osm.)] Haile oyunlarında oynayan oyuncu,hailebâz.

TRAGEDYA (Fr.tragédie) (es.t.haile): (YTS) Konusunu tarih ya da söylencelerden alan, kahramanları ünlü kişiler olan, çarpıcı olaylar içinde insanın tutkularını, uğradığı yıkılışları göstererek acıma duyguları uyandırarak kişiyi ürpertmek ereği güden, koşuk biçiminde bir oyun türü.

TRAGEDYA (Fr. Tragédie): (E.Ter.) Tiyatro türü. Keçi-şarkısı anlamına geliyor. Eski Yunanlılar her yıl Dionysos adına düzenledikleri bağbozumu törenlerinde, kurban diye bir keçi keserler, türlü oyunlar oynarlardı. Tragedya, bu oyunlardan çıktı ve yüz yıl içinde çok önemli bir tiyatro türü oldu. Tragedya, acıklı yönü ağır basan bir tiyatro çeşididir. Konusunu tarihten ve mitologyadan alır. Kahramanlar seçkin ve olağanüstü kişilerdir. "Üç birlik" kuralına uyar. Klasik bir dil ve üslûp anlayışı ile manzum olarak yazılır. Beş bölümdür. İçinde koro vardır. Aralıksız oynanır. Klasik Yunan tragedyası, XVII. yüzyılda modern Avrupa tragedyası kılığına girdi. Koro kalktı, eser beş perdeye bölündü.

TRAGÉ-COMÉDIE: [KF(Fr.-Osm.)] Müdhik vak'alarla karışık olup netîcesi faci' olmayan haile ,haile-i müdhike.

TRAGÉ-COMIQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro oyunları enva'ından haile ve müdhikeye ta'alluk ve münâsebeti olan.

TRAGIQUE:[KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro oyunları enva'ında haileye ta'alluk ve münâsebeti olan, haile kabilinden olan, hûlf.(mec.) Feci, hûlnâk. Tiyatro oyunlarının haile kısmı.Bu nevi' oyuna müte'âllik kitâb yazan muharrir.

TRAJEDİ: (EL)İnsanların hayatını sahnede göstermek üzere yazılan yazılara Frenkler dramatik derler, dramatik eserleri de trajedi ve komedi olmak üzere başlıca ikiye ayrılırlar. Biri kederi, digeri nes'eyi tasvir eden bu nevi'lerden ikisi de eski

Yunanistan'da zuhur etmiş ve şarab ma'budu Baküs namına yapılan ayinlerden alınmıştır.

Mitolojiye göre Baküs yahut Yunanca Diyonyos, baş ma'bud Jüpiter'in oğlu imiş dağ ve kır perileri tarafından terbiye edildiği için gayet vahşi ve haşarı yetişmiş. Asma dikip üzüm yetiştirmekten hoşlanırmış. Bu san'atı ve üzümünden şarap yapmayı Yunan krallarından İkariyüs'e öğretmiş. İkariyüs'ün bağına bir keçi girmiş, üzümünü yemiş. O da keçiyi tutmuş, Baküs mabedinde kurban etmiş. Ondan sonra her yıl Baküs için bir keçi kesmek adet olmuş.

Yunancada keçiye Tragos denildiğinden onun, kesildiği sırada edilen terennümlere Tragodya denilmiş. Böyle acıklı sahneleri ihtiva eden oyunlara da Trajedi adı verilmiş.

Trajedinin zuhuru miladdan altı, yedi asır önceye kadar çıkarılıyor. Keçi kurbanı esnasında kör denilen bir muganni, Baküs namına terennümler icra edermiş. Milattan evvel altıncı asrın ortalarında Tespis isimli bir şair körün karşısına Aktör denilen birini çıkarmış. Bu adamın vazifesi körün hitaplarına cevap vermek imiş. Bu hitapla ve cevaplı terennümler, trajedi ve komedideki Diyalog, yani mükalemenin temelini teşkil etmiş.

Eski Yunanistan'da en büyük trajedi şairi olmak üzere Esil, Sofoki ve Öripid namında üç kişi vardır.

(Eşil) trajedilerini dini bir fikirle yazar, sahnede ma'budları ve onlar tarafından insanların cezaya çarpıldığını gösterirmiş.

(Sofokl) insanları olmaları lazım geldiği gibi, Öripid ise yine insanları oldukları gibi tasvir edermiş.

Fransız şairlerinden Korney Sofokb, Rasin de Öripid'i numune ittihaz etmiş.

Bizde Hamid'in (Eşber)i gibi bazı eserler, trajedi numunesi sayılabilir.

TRAJEDİ (Facia, Tragédie): (TDK) Konusunu efsanelerden veya tarihten alan heyecan verici sahne koşuğu ki insanoğlunun hırslarını ve kavgalarını gösterir ve çoğu felâketli sonuçlarla bağlanır.

TRAJEDİ (TM-EL):(TDK) İnsanların hayatını sahnede göstermek üzere yazılan yazılara Frenkler dramatik derler, dramatik eserlere de "trajedi" ve "komedi" olmak üzere başlıca ikiye ayırırlar. Biri kederi, diğeri neş'eyi tasvir eden bu nev'ilerden ikisi de eski Yunanistan'da zuhur etmiş ve şarap ma'budu Baküs namına yapılan ayinlerden alınmıştır.

Mitolojiye göre bu akis yahut Yunanca Diyoniyos, Baş-ma'bud Jüpiter'in oğlu imiş. Dağ ve kır perileri tarafından terbiye edildiği için gayet vahşi ve haşarı yetişmiş. Asma dikip üzüm yetiştirmekten hoşlanırmış. Bu san'atı ve üzümünden şarap yapmayı Yunan krallarından İkariyüs'e öğretmiş. İkariyüs'ün bağına bir keçi girmiş, üzümünü yemiş. O da keçiye tutmuş, Baküs mabedinde kurban etmiş. Ondandır her yıl Baküs için bir keçi kesmek adet olmuş. Yunancada keçiye "Tragos" denildiğinden onun kesildiği sırada edilen terennümlere "tragodya" denilmiş. Böyle acıklı sahneleri ihtiva eden oyunlara da "tarajedi" adı verilmiş.

Trajedinin zuhuru milattan 6-7 asır önceye kadar çıkarılıyor. Keçi kurbanı esnasında "kör" denilen bir muganni, Baküs namına terennümler icra edermiş. Milattan evvel 6.asrın ortalarında "Tespis" isimli bir şair (Kör) ün karşısına "Aktör" denilen birini çıkarmış. Bu adamın vazifesi Kör'ün hitaplarına cevap vermek imiş. Bu karşılıklı ve hitaplı= cevaplı terennümler, trajedi ve komedideki "Diyalog", yani mükalemenin temelini teşkil etmiş. Eski Yunanistanda en büyük trajedi şairi olmak üzere Eşil (Eschyle-Eshilüsse: MÖ.525-456), Sofokl (Sophocle-Sofoclisse:MÖ. 495-405) ve Öripid (Euripide-Euripedesse:MÖ. 480?-407?) namında üç kişi vardır.

Eşil, trajedilerini dini bir fikirle yazar, sahnede mabudları ve onlar tarafından insanların cezaya çarptırıldığını gösterirmiş.

Sofokl, insanları olmaları lazım geldiği gibi, Öripid ise yine insanları oldukları gibi tasvir edermiş.

Fransız şairlerinden Korney Sofokl'i, Rasin de Öripid'i numune ittihaz etmiş.

Bizde Hamid'in Eşber'i gibi bazı eserler trajedi numunesi sayılabilir.

TRAJİ- KOMEDİ (Traji - comédie): (TDK) Sonu felâketli olmayan yumuşatılmış trajedi.

TRANSANDANTALİZM (Fr. Transcendantalisme): (ETS) Felsefede, bilginin deney sonucu değil de, sezgi sonucu elde edildiğini savunan doktrin. Edebiyatta, anlaşılması çok zor, yapısı çok karışık eserleri anlatmak için kullanılıyor.

TRİLOGİE: [KF(Fr.-Osm.)] Üç kısma münkasım tiyatro oyunu veyâ manzûme.

TUMTURAK (Fr. emphase): (YTS) Kulağa hoş gelsin ya da okuyan ve dinleyeni etkilesin diye pek gerekli olmayan tantanalı yabancı sözcükler kullanma.

TUMTURAK-I ELFÂZ: [KF(Osm.-Fr.)] Boursouflé,e.

TUMTURAKLI (Fr. emphatique): (YTS) Bk. Tumturak.

TUNÇ KAFİYE: (ETS) Bk. Zengin Kafiye.

TUTARLIK (es.t. insicam): (YTS) Düşünce, duygu ve imgelerin birbirlerini güzelce kavrayışından, sözcüklerin de bunları canlandıracak biçimde örülüşünden doğan nitelik. Bk. Bağdaşım.

TUTARSIZ: (Fr. incohérent): (YTS) Sözcük, tümce ya da düşüncenin mantıksal bir bağla birbirine bağlanmayışı.

TUTKU ROMANI (Roman intime): (TDK) İnsanın iç, âlemini, tutkularını, konu olarak alan roman.

TUTUM: (YTS) 1- (Fr. manière) Sanatçının yeteneklerine, özel görüş, anlayış ve eğilimlerine dayanan ve bunları yansıtan anlatış biçimi.

2- (Fr. économie) (es.t. iktisat): Yazarın aşırılıktan sakınarak anlatımı gereğine göre düzenlemesi.

TUTUM: (ETS) Bilgin ve sanatçı çalışmalarında; yaradılış, eğitim ve öğretim, kişilik, özel duygu ve düşünce sistemi, dünya görüşü gibi etmenlerin yoğurup biçimlendirdiği metot.

TÜMLEME: (Zeyl, Appendice): (TDK) Bir eseri tamamlamak üzere yazılan kısım.

TÜR (Fr. genre) (es.t. nevi): (YTS) Özel bir biçim gösteren bir sanat çeşidi ya da kolu.

TÜR: (ETS) Bk. Edebiyat türleri.

TÜRK DERNEĞİ: (ETS) 1908'de Yeni Gazete'de toplanan dernek kurucuları, 1909'da Türk Derneği dergisini çıkarmaya başladılar. Yayınladıkları beyannameye göre amaçları şunlardır: Osmanlı Türkçesinin bütün Osmanlı vatandaşlar arasında ortak bir anlaşma aracı olması sağlanacaktır. «Cem'iyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsar, ef'al, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin asar-ı atıkasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnolocyasını, ahval-i içtimaiyye ve medeniyet-i hazırlarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak, imlasını onagöre tetkik etmektir.» Üyeleri: Necip Asım, Emrullah Celal, Ahmet Hikmet, Ispartalı Hakkı, Rıza Tevfik, Bursalı Tahir, Ferit, Fuat Köseraif, Musa Bey, Veled Çelebi.

TÜRKİYAT: (ETS) Bk. Türkoloji.

TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ: (ETS) Türk dili ve edebiyatı ile ilgili çalışmaları izleyen, ve yöneten kurum. 1924'te İstanbul'da kurulmuştur. Çok zengin bir kitaplığı vardır.

TÜRKİYAT MECMUASI: (ETS) Türkiyat Enstitüsü'nün yayın organı.

TÜRKOLOJİ: (ETS) Türk dili ve edebiyatının inceleme bilimi. Türkoloji ile uğraşanlara Türkolog denir.

TÜZE SÖZENLİĞİ (Eloquence de bareauou Eloquence judiciaire) : (TDK) Nesrin sözenlik türlerinden biri olup savlama, savunma ve tüzelik söylevi çeşitleri vardır.

U

UÇLAMA (Acrostiche): (TDK) Her dizenin ilk harfi, yukarıdan aşağıya doğru okununca bir kelime meydana çıkacak şekilde düzenlenen koşuk.

UÇLAMA: (ETS) Akrostiş. Bk. Akrostiş.

ULANTI: (ETS) Cümlelerin mısra sonunda bitmeyip bir alttaki satıra geçmesi.

Hani bir gün seninle Topkapı'dan
Geçiyorduk, yol üstü bir meydan
Bir çınar gördük, enli, boylu, vakur,

Tevfik Fikret

ULANTI (Enjambement ou Rejet): (TDK) Bir dizede anlam tamamlanmadığı zaman onu tamamlayacak kelimelerin ikinci diziye bırakılması.

ULÛM-I EDEBÎYE:[KF(Osm.-Fr.)] Littérature.

ULTRAİZM (Fr. Ultraisme): (ETS) Genel anlamda: ekspresyonizm, sürrealizm ve soyutçuluk gibi aşırı akımların toplu adı. Özel anlamda Zenitizm'in İspanya'daki türlerinden biri. Bk. Zenitizm.

ULUSÖZ: (ETS) Kelâm-i kibar. Bk. Kelâm, Kelâm-i Kibâr.

ULUSÖZ (Kelâmi kibar, Apophtegme): (TDK) Ünlü bir kimsenin hatırlarda kalan sözü. Hayatta en hakiki mürşit ilimdir gibi.

USUL (Usul): (ETS) Bk. Metot.

USÛL-I TAKLÎD: :[KF(Osm.-Fr.)] Mimologie.

UTİLİTE: :[KF(Fr.-Osm.)] Tiyatro oyunlarında birkaç rol icrâ eden kimse.

UYAK: (ETS) Kafiye. Bk. Kafiye.

UYAK: (E.Ten.) Bk. Kafiye.

UYAK: (TDK) (Kafiye, Rime proprement dite ou Rime finale) İki veya ikiden fazla dizenin sonunda bulunan ündeş kelimelerdeki aynı ses öbeği (UYAK MERAKLISI, Rimeur; ALMAŞIK U., R. Altérnéés; BAŞTA U., Rime initiale; DÜZ U., R. couronnée; EKLEME U., R. annexée; İKİRCİL U.,R.équivoquée; ORTADA U., R. intérieure ou médiane; ÖRÜŞÜK U., R. enlacées; SONDA U., R. terminale; ÜÇ KEZLİ UYAK, R. emperière; ZİNCİRLİ U., R. enchainée).

UYAK (Fr. rime) (es.t. kafiye): (YTS) Dize sonlarının sesçe benzerliği. (Uyak hecelerinin sesçe benzeşmelerine karşılık, anlamca ayrı olmaları gereklidir.) Türleri:

1- Yalın uyak :(es.t. basit kafiye, tam kafiye) Biri ünlü olmak üzere ikişer harfin benzeşmesi yoluyla yapılan uyak. Ör.: gül-bülbül, anne-sene gibi.

2- Zengin Uyak: (es.t. kafiye-i mukayyede, kayıtlı kafiye, zengin kafiye) Yalın uyaktan önceki harf ya da hecenin de benzeşmesi yoluyla yapılan uyak. Ör.: sıcak-ocak, sarı-dagları, ifade istifade.

3- Yarım Uyak: (Fr. assonance) (es.t. yarım kafiye) Yalın uyaktan daha az harf kullanılması yoluyla yapılan uyak. Ör.: bas-kes.

4- Ündeşli Uyak: (es.t. cinaslı kafiye) Sesteş sözcüklerle yapılan uyak. Ör.

Güle naz
Bülbül eder güle naz
Öyle bir yere düştüm
Ağlayan çok gülen az

5. İç Uyak: (es.t. musammat) Dizelerin ortalarında bulunan uyak.

(Birinci dizenin son sözcüğüyle uyaklanmış olur.) Ör.

Gül-i ruhsarına karşı gözümde kanlı akar su
Habibim fas-i güldür bu akar sular bulunmaz mı?

(Fuzuli)

6. Açık Uyak: (Fr. rime féminine)(es.t. açık kafiye) Sonu açık hece ile biten uyak.

7. Kapalı Uyak: (Fr. rime masculine) (es.t. kapalı kafiye) Ünsüzle biten uyak.

8. Sarma Uyak: (Fr. rimes embrassées)Her bağlamın birinci ile dördüncü ve ikinci ile üçüncü dizelerinde yapılan uyak.

9. Baş Uyak: (es.t. mahcup kafiye) Dizelerin başlarında bulunan uyak.

10. Çift Uyak: (es.t. zu-kafiyeteyn, zü-l kafiyeteyn) Koşanın bir dizesindeki iki sözcükle, öteki dizesindeki iki sözcük arasında yapılan uyak. Bkz. Çift uyaklı.

11. Çok Uyak: (es.t. zü-l-kavafi) Dizelerde ikiden çok sözcük arasında yapılan uyak.

12. Çapraz Uyak: (Fr. rimé croise) Her bağlamın birinci ile üçüncü, ikinci ile dördüncü dizelerinde yapılan uyak.

UYAKLAMAK: (Takviye etmek, Rimer): (TDK) Bir kelimeye uyak olacak başka kelime getirmek (UYAKLI, Mukaffa, Rimé; UYAKLI NESİR, Secili nesir.

UYAKLI (Fr. rimé) (es.t. mukaffa): (YTS) Bk. Uyak.

UYAKLI DÜZYAZI: (YTS) Bk. Düzyazı.

UYAKSIZ DİZELER (Fr. vers blancs) (es.t. kafiyesiz mısralar): (YTS) Bkz. Dize.

UYARLAMA (Fr. adaptation): (YTS) 1- Bir yazın yapıtını yöresel koşulları göz önüne alarak, uygun değişiklikler yaparak bir dile aktarma.

2- Bir türde yazılmış bir yapıtı başka türe aktarma.

UYARLAMAK (Adapter): (TDK) Başka dilden bir edebiyat eserini yerli renk ve âdetlere uygun gelecek surette az çok değiştirerek çevirmek (UYARLAMA, Adaptation; UYARLANMIŞ, Adapte; UYARLAYICI, Adapteur).

UYARLAYICI (Fr. adapteur): (YTS): Bir yapıtı uyarlayan kimse. Bk. Uyarlama.

UYARLIK (Fr. accord)(es.t. mutabakat, mutabakat-ı elfaz): (YTS) Düşüncelerin, duyguların kavramların en uygun sözcüklerle anlatılması.

UYGULAMA: (ETS) Bk. Adapte.

UYGUNLUK (es.t. muvafakat): (YTS) Anlatımın konuya uygun olması.

UYGUNLUK: (ETS) Roman, hikâye ve tiyatrodaki konu, kahramanlar, dil, psikoloji ve üslûp arasında yadırganmayacak bağlantılar kurabilmek.

UYGUNLUK (Ed. Ten): (E.Ten.) Bir romanda veya tiyatro piyesinde uygunluğa dikkat edilmiş demek, konu ile üslûp arasında, şahısların durumlarıyla dilleri veya psikolojileri arasında uygunluğu anlatmaktır.

UYMAZLIK (es.t. adem-i mutabakat): (YTS) Kullanılan sözcük ve deyimlerin konuya uymaması.

UYUM (Âhenk, Harmonie): (TDK) İster kelimedede ister cümlede olsun, seslerin kulağa hoş gelecek şekilde bağdaşmış bulunması hali (BENZEKLİ UYUM, Âhengi taklidi, H. imitative; BETİMLEYİCİ U. A. Tasviri, H. figurative; İÇ UYUM, A. deruni, H. interne).

UYUM (Fr. harmonie) (es.t. ahenk): (YTS) Şiir ya da düzyazıdaki sözcük ya da sözcük öbeklerinin ses ve yapı benzeşmesinden oluşan ve kişide güzel bir etki uyandıran düzen.

UYUM: (ETS) Bk. Ahenk.

UYUMSUZLUK: (ETS) Albert Camus'un egzistansiyalizme tepki olarak çıkardığı çağdaş düşünüş sistemlerinden biri. İnsan için evren saçma, abes, akla aykırı ve uyumsuzdur. Bilim yalnız olayları ölçüp değerlendirebilir. Bunun ötesinde varsayım sınırı başlar. İnsan şu iki yoldan birini tutabilir: Ya kendini öldürecek, ya da evrenin ötesine umut bağlayacaktır. Bu iki tutum da gene akılla uyumsuzluğa düşer. Akıl bilemediğini ruhun anlamaya çalışması da çelişmelere yol açar. Gerçek şu ki evreni kavrayacak yetenekte değiliz. Öyleyse yapabileceğimiz tek şey yaşamaktır.

UZANLATIM BİLİMİ (Fr. rhétorique) (es.t. ilm-i beyan, beyan): (YTS) Güzel yapıtlarda düşüncelerin, duyguların, imgelerin doğuş ve değerlerini; bunların anlatımında tutulacak yolları konu edinen bir yazın bölümü.

UZATI: (YTS) Bkz. Eşitlik.

UZATICI (Prolixe): (TDK) Sözü boşuna uzatan (kimse) (UZATICILIK, Prolixite).

UZATMA: (ETS) Bir düşünceyi, gereğinden fazla sözlerle anlatma.

UZDEYİLER (Lettres ou Belles - lettres): (TDK) Söz veya yazı ile güzel bir anlatım sağlamağa yarayan fikir çalışmaları olmak itibariyle dil bilgisi, söz sanatı ve şiire verilen ortak ad.

UZOKUMAK (Fr. déclamer) (es.t. inşat etmek): (YTS) Bir koşuğu, bir söylevi, bir yazın parçasını konuya uygun çeşitli vurgularla, el, yüz ve gövde hareketleriyle canlandırarak okumak.

UZSÖYLEYİŞ (Fr. éloquence)(es.t.talâkat): (YTS) Kolay, güzel ve düzgün söyleme yeteneği.

UZUNÖYKÜ (Fr. récit) (es.t. uzun hikâye): (YTS) Kapsamı bakımından kısa öyküye, uzunluğu bakımından romana yaklaşan öykü türü.

Ü

ÜÇ BİRLİK KURALI (Fr.régle de trois unités): (YTS) Tragedyaların özelliği çeşitli kurallara bağlı olmaktır. Bu kurallardan en belirginini, hatta ilk planda geleni üç birlik kuralıdır. Üç birlik kuralı: A- Zaman Birliği: Oyundaki olayın yirmi dört saat içinde geçmesi. B- Yer Birliği: Olayın aynı yerde geçmiş olması. C- Konu Birliği: Yapıtın tek konuyu işlemesi, olayın kişilere sıkı sıkıya bağlı olmasından oluşur.

ÜÇ BİRLİK KURALI: (ETS) Tragedyada uyulması gerekli olan temel kural.

1.Zaman birliği (vak'anın en çok 24 saat içinde geçmesi.)

2.Yer birliği (vak'anın aynı yerde geçmesi.)

3.Vak'a birliği (vak'anın bir tek ana vak'a çerçevesinde gelişmesi.

ÜÇLÜ: (ETS) Üç mısralı kıt'a ya da kıt'aları üçer mısradan oluşan şiir.

ÜÇLÜ (Tercet): (TDK) Üç dizeden ibaret kesek veya dönü.

ÜDEBÂ: (ETS) Edipler. Bk. Edîb.

ÜLKÜLÜK (Şiar, Devise): (TDK) Tutulan bir yola, benimsenen bir davaya, arkasından koşulan bir maksada işaret olan bir iki kelimelik söz. Ölmek var dönmek yok gibi.

ÜLKÜT (Fr.type): (YTS) Roman, öykü ve oyunlarda benzer özelliklerle sınıflanabilen kişilerin, bu ortak özelliklerini en belirgin biçimde kendinde toplayan kişi.Örn. cimri, dalkavuk vb.

ÜMANİST: Bk. Hümanist. (E.Ter.)

ÜMANİTARİZM: (ETS) Bk. Hümanitarizm.

ÜMANİZM: (ETS) Bk.Hümanizm.

ÜMANİZM= HUMANİSME : (EL) Milli değil, insani bir düşünce ile yazı yazmak mesleki.[Realizmebak.]

ÜN: (ETS) F.Thomas BLANCHARD, edebiyatta ün kazananları üç başlıkta topluyor:

1.Kahramanlarını üne kavuşturanlar: Homeros ve Vergileus gibi.

2.Sevgilisini üne kavuşturanlar: Dante'nin Beatrice'yi ölümsüzleştirilmesi gibi.

3.Kendisini üne kavuşturanları: Örnek çok.

ÜNANİMİZM (Fr. Unanimisme): (ETS) Tek-ruhçuluk. XX. yüzyıl başlarında Fransız yazarı Jules Romains'in kurduğu yeni bir dünya görüşü: İnsan, doğumundan ölümüne kadar bir grubun; bir toplumun malıdır. Hiçbir zaman tek değildir, kendi mutluluğu da, mutsuzluğu da, kendisinin bu grupta ve grubunun da öbür gruplarla olan ilişkilerine bağlıdır. Bu bakımdan insan psikolojisinden çok, toplum psikolojisi önem taşır.

ÜNDEŞLİ UYAK: (YTS) Bk. Uyak.

ÜNİTE (Fr. Unité): (ETS) Birlik. Bağımsız bir konu, ya da bir konunun bağımsız bir bölümü.

ÜNİVERSALİTE (Fr. Universalité): (ETS) Uluslar-arasıcılık. Sanat ve edebiyat eserinin her yerde, her zaman, herkes tarafından beğenilecek, insanlıkça ortak değer üstünlüğünde olabilmesi.

ÜSLÛB: [KF(Osm.-Fr.)] Façon.

ÜSLÛB: [KF(Osm.-Fr.)] Manière.

ÜSLÛB-I SÂDE: [KF(Osm.-Fr.)] Simple style.

ÜSLÛP (Fr. Style): (ETS) En kısa tanımıyla üslup, anlatım yoludur. Bir düşüncüyü, duyguyu, kavramı bir yazar bu yolda anlatır; öbür yazar başka yolda. Üslûp yazardan yazara değiştiği gibi, konudan konuya, türden türe, çağdan çağa da değişir. Aristoteles'ten günümüze kadar pek çok eleştirmeci, üslûp ve özellikleri konusunda düşündü ve yazdı. Aristoteles'e göre üslûp, insana o kadar bağlıdır ve o kadar özeldir ki, yazar sayısı kadar üslûp çeşidi vardır.

Buffon da üslûbu bu anlayışa uygun olarak tanımlıyor: "Üslûp, yazarın ta kendisidir." Rezaizade Mahmut Ekrem, bu sözü, "Üslûb-i beyan aynıyle insandır." diyerek çevirmiştir. Schopenhauer, üslûbu daha çok düşünme şekliyle ilgili bulur ve "Üslûp aklın fizyonomisidir." der. Newman'a göre üslup, "Yazarın bağlı olduğu, onunla düşündüğü ve kullandığı dilin özelliklerine uyacak biçimde düşünmek" sanatıdır.

Eski Yunanistan'da platonik anlayış, her düşünce ve anlatımda "düzgün biçim"i iyi üslûp sayıyordu. Rezaizade Mahmut Ekrem, batı eserinden yararlanarak yazdığı Talim-i Edebiyat (1881) adlı eserinde üslubu üçe ayırır:

1. Üslûb-i sâde (yapmacıksız, günlük, tabii üslûp).
2. Üslûb-i müzeyyen (süslü üslûp. Mecaz ve öbür sanatlara çok yer verilir).
3. Üslûb-i âli (yüksek üslûp. Düşünce ve duyguların asillik ve yüceliğine, anlatımın sağlamlığına önem verilir.)

Edebiyat bilgisi kitaplarımızda uzun bir süre bu sınıflamaya uyulmuştur. Bugün, modern eleştirme, üslûba biçim kazandıran, özellik katan faktörleri gözönünde bulundurarak şöyle bir üslûp sınıflaması yapıyor:

1. Yazarın adıyla anılan üslûp: Homer üslûbu gibi.
2. Çağa bağlı olan üslûp :Orta çağ üslûbu gibi.
3. Dile bağlı üslûp: Germen üslûbu gibi.
4. Konuya bağlı üslûp: Filozofik üslûp gibi.

5. Ülkeye bağlı üslûp: Provens üslûbu gibi.
6. Okuyucu-alıcı topluluğuna bağlı üslûp: Popüler üslûp, sosyetik üslûp gibi.
7. Eserin amacına bağlı üslûp: Alaylı üslûp gibi.

Bu sınıflama da, üslûpla ilgili pek çok konuyu ele almakla birlikte, bu ilgilerin hepsini saymış olmuyor. Bunlardan başka, şu etki ve ilgileri de düşünmek gerekiyor: Edebiyat ve sanat geleneği, edebiyat ve sanat anlayışı, politika görüşü, yazarın yaşı, erkek ya da kadın oluşu, kişisel psikolojik yapısı, eğitim ve öğretimi, dilinin bağlı bulunduğu dil grubunun lengüistik özelliği, dış kültür ve yabancı dillerle olan ilgisi, okuyucuya davranışı, cümle kuruluşu...

Günümüze kadar, önemli yerli ve yabancı kaynaklarda, üslûp çeşidi diye sayılanlar arasında şunlar var: Akıcı, bayağı, belgin, canlı, çocuksu, estetik, hoyrat, özensiz, özentili, parçalı, pitoresk, renkli, süslü, sürükleyici, yalın, yapma, yüce, zarif, zengin üslûp. Her zaman kendine göre üslûbu olduğu düşüncesi bir yana, bir yazarın belirli bir üslûba erişebilmesi de, insanın karakterini bulabilmesi gibi, uzunca bir zaman ister. Bizde Halit Ziya Uşaklıgil ve Falih Rıfkı Atay, üslûpları kolayca tanınacak kadar şekillenmiş yazarlardır. Üslûbu, her tür için olduğu gibi, şiir için de ayrıca düşünmemiz gerekiyor. En eski ve en öz Türk şiir, üslûbunun, Orta-Asya geleneği ile Türk halk şiirine anonim ve milli bir karakter olarak geçtiği kolayca söylenebilir. Kayıp Türk destan edebiyatı üslûbunun, şaheser temsilcisi de olsa olsa Dede Korkut Hikâyeleri üslûbudur. Divan nesrinde Kur'an-ı Kerim üslûbu divan şiirinde Arap-Acem üslûbu araştırmak yanlış olmaz. Türk şiirinde, anlatış yoluyla öbür şairlerden iyice ayırdedilebilen üslûp sahibi şairlerimiz Yunus Emre, Fuzûli, Bâki, Nedim, Şeyh Galib ve Tevfik Fikret'tir. «... kaleminden çıkan bir yol okumayan, bir iki yerini düzeltmeyen yazarı pek sevmem. Kendini beğenmiş bir adamdır; yanılabilceğini aklına getirmiyor demektir. Öyle yazarların okurlarına da saygıları yoktur. Ama bir yazdıklarını bir daha, bir daha okuyan, bir türlü ellerinden bırakmayan, boyuna düzeltmek isteyen yazarlardan da hoşlanmam. Yazdıklarını öyle uzun uzun çalışmakla güzelleştireceklerini sanırlar. Oysaki üslûp, kişinin ta kendisi olduğuna göre, sonradan düzeltilemez, kalemden nasıl çıktıysa öyle kalır.» Nuru İlah Ataç- Karalama Defteri

ÜSLÛP (Kom.): (E.Ten.)Fikir veya duyguyu anlatmak için kullanılan özel anlatış tarzı. Dar anlamda, bir sanatçının, bir sanat türünü veya bir devrin anlatış tarzı. Bu anlamda dil sözüyle eşanlam olur. Hikâye üslûbu, hikâye dili; Tanzimatçı üslûbu, Tanzimatçı dili; resmi üslup, resmi dil... gibi. Buffon, üslûbu «düşüncelere verilen hareket ve düzen» diye anlatılır. Gözlem veya düşünme ile bulunan fikirlerin son ifadesi ve eser

haline konulmasıyla üslûp meydana çıkar. Üslûp etkisi olan şeyler epeycedir. Bunların başında yazarın kişiselliği, yaradılışı, ırkı gelir. Bunun peşinden kullandığı dilin tabiatı, ulaştığı olgunluk derecesi, anlatmak istenilen konu, kimler için yazılıyorsa onların anlayışı, eserin yazıldığı zaman ve yayımı için bağlı olduğu sebepler... Bunların hepsi üslûp üzerinde etkisi olan şeylerdir. Belagatçılar üslûbu; Âli (yüksek), Mutavassıt (Orta) Âdi (sade) diye üçe ayırırlardı. Bu ayırma bugün için önemini kaybetmiştir. Şimdi incelemeler her yazarın öz üslûbu üzerinde yapılmaktadır. Bu araştırmalar onun kullandığı kelimeler, cümle kuruluşları ve bunların ahengi, yaptığı sanatları meydana çıkarmak şeklinde yapılmaktadır.

ÜSLÛP: (MTBE) Gerek cümle yapısında gerek bütün yazı düzeninde her yazarın kendi sanatını, kendi duyu, düşünüş ve anlatışını belirten, şahsi ifade tarzıdır. Bir başka söyleyişle üslûp; bir yazarın kaleminden çıktığını gösteren bir sanat ve ifade özelliğidir. Kelime seçiminden cümle örgüsüne; konu seçiminden, yazının her türlü tertibine kadar kendini gösteren bu özellik, aynı zamanda her yazarın ayrı bir üslubu olduğunu belirtir. Tanınmış yazarlar altında imzaları olmayan yazılarında bile, o yazının kendi kalemlerinden çıktığını belirten böyle bir ifade özelliği gösterirler.

ÜSLÛP (Style): (TDK) 1. Her yazarın, her sözenin (hatibin) fikrini, duygularını anlatmak için kullandığı özel anlatış tarzı. 2. Bir sanatçının, bir sanat türünün veya bir sanat devrinin özel tarzı. (BAYAĞI ÜSLÛP, Style bas ou routier; ÇOCUKSU ÜS., S. mièvre; ÖZENSİZ ÜS., S. négligé; SÜSLÜ ÜS., S. orné; YALIN ÜS., S. simple; YÜCE ÜS., Style sublime; YÜKSEK ÜS., S. élevé; ZENGİN ÜS., S. Abondant)

ÜSTAD (Üstat): (ETS) Usta, edebiyat ustası. Bu söz Tanzimat dönemi yazarlarımızdan Recaizade Mahmut Ekrem Bey için kendi çağında sıfat olarak çok kullanılmıştır.

ÜST GERÇEKÇİLİK (Surréalisme): (TDK) Yirminci yüzyıl başlarında Fransa'da A. Breton tarafından Freud'un görüşlerine dayanılarak açılan ve bilinçaltı gerçeğini rüyada olduğu gibi parçaları birbirini tutmaz bir ifade halinde anlatmağa çalışan çığır.)

ÜTOPI (Fr. Utopie): (ETS) Bk. Ütopya.

ÜTOPIYA: (ETS) İdeal insan topluluğunun ve ülkesinin, düşüncedeki biçimi. Eflatun, T. Moore, Bacon, Campanella gibi filozoflar, kendi anlayışlarına uygun ülküsel toplum ve devlet üzerine ayrı ayrı eserler yazmışlardır. (Eflatun: Devlet, T. Moore: Utopia, Bacon: Yeni Atlantis, Campanella: Güneş Ülkesi). Ütopya, genel olarak, ulaşılamayacak ülkü anlamına da kullanılır.

ÜZÜNLEME (Elégie): (TDK) Konusu gönül hicranları ve dünya hüznüleri olan şiir türü (ÜZÜNLÜ, Elégiaque).

V

VAK'A: (ETS) Olay, hadise.

VAK'A: [KF(Osm.-Fr.)] Episode

VAK'A: [KF(Osm.-Fr.)] Evénement

VAKFE: (ETS) Durgu. Okumada ve konuşmada, anlamla ve soluk almayla ilgili olarak söz ya da söz toplulukları arasında yapılan gerekli ses aralığı.

VANDALİZM (Fr. Vandalisme): (ETS) Sanat eserini yakıp yıkmak, barbarlık.

VARAK: (ETS) Sözlük anlamı: Yaprak. Edebiyat ve şiirde öz anlamından başka sayfa, yazılı kağıt yerine de kullanılmıştır. Varaka da denir: Zabıt varakası gibi.

VARLIKÇILIK (Existentialisme): (TDK) İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Fransız yazarlarından Jean - Paul Sartre tarafından kurulmuş özel bir edebiyat çığırındır. Bu çığır, insanın varlığı ve hürlüğü tek gerçek olduğu halde onu saran dünyayı bir türlü anlayamamaktan doğan umutsuzluk ve bezginlik içinde hayatı tatsız ve saçma bulması müşahedesine dayanır.

VAROLUŞÇULUK: (ETS) Bk. Egzistansiyalizm.

VAROLUŞÇULUK (Fr. existentialisme): (YTS) II. Dünya Savaşı sonunda Fransız yazarı J.P.Sartre'in yaydığı yazın ve felsefe çığırını. (Bu düşünce çığırını, varoluşu temel, sorun olarak benimser; insanın hiç bir ussal nedenlilikle, temellendirilmeyen dünya ile çatışması üzerinde durur ve elindeki biricik değerini özgürlük olduğunu ileri sürer.)

VARYANT (Fr. Variante): (ETS) Eski çağlardan kalma hikâye, masal, destan, türkü, mani ve benzeri edebiyat ürünleri arasında, en tam olanına göre ufak-tefek başlıklar gösteren öbür benzerler. Masal ve hikâyelerde daha çok tem ve motif; destan, türkü ve manilerde mısra ya da söz değişimi biçiminde karşımıza çıkarlar. Sözlü edebiyattan başka, yazmalar yoluyla, yazılı edebiyatta da varyantlarla karşılaşırız.

VASL: (EL) Sözü teşkil eden cümlelerin atf rabt suretiyle birbirine bağlı olarak yazılması usulü ki buna (sebk-i- mevsul) de tabir edilirdi. Meselâ «Ziya Paşa hem nazım, hem nesir yazmış ise de nazımı nesrine nisbetle daha güzel olduğu için kendisine nasir demekten ziyade nazım vasfı verilmesi muvafıktır» fıkrasında vasl vardır, yahut ifadenin tarzı, bir sebk-i- mevsuldür. Bunu: “Ziya Paşa hem nazım, hem nesir yazmıştı. Fakat nazımı nesrinden güzeldir. Onun için kendisine nasirden ziyade nazım vasfı verilmesi muvafıktır.”suretinde ifâde edersek sebk-i- mevsul yapmış oluruz.

VAUDEVİLLE: [KF(Fr.-Osm.)] Şarkılarla karışık küçük ve eğlenceli tiyatro oyunu ,mensûr ve manzûm müdhike.Vukû'ât-ı yevmiye üzerine tertîb olunarak sokakta söylenen şarkı.

VAUDEVİLLİSTE: [KF(Fr.-Osm.)] Şarkılarla karışık küçük tiyatro oyunları yazan muharrir.

VÂZİH: (ETS) Anlamı çok açık söz ve yazı. Bk. Vuzuh.

VÂZİH: (EL) Vuzuhlu söz, bir okunuşta manası anlaşılacak ifade. [vuzuha bak.]

VECİZ: (ETS) Bir anlatım özelliği. Özdeyişler ve atasözleri gibi; gerçeği ya da düşünceyi çok kestirme yoldan anlatabilme yeteneği.

VECİZE: (ETS) Özdeyiş.

VECİZE (Arp. Değerli söz): (ETS) Özdeyiş, ulusöz, eski dilde «kelâm-i kibar» Herhangibir konudaki gerçeği çok özet bir söyleyişle belirten söz. Söyleyeni bellidir ve bu yönü ile atasözünden ayrılır. Atatürk'ün «Hayatta en hakiki mürşid ilimdir.» sözü bir vecizedir.

VECİZE (İcâz): (EL) Lafzı az, manası çok ifade. (İcaza bak.)

VERİZM (Fr. Vérisme): (ETS) Doğruculuk. Sanat ve edebiyatta çirkin ve bayağının da estetik bir değer olarak yer alması gerektiğini savunan çıkır. XIX. yüzyılın sonunda İtalya'da doğdu.

VERS: [KF(Fr.-Osm.)] Beyit,mısrâ'.Şi'ir ,nazım.

VERS LİBRES: [KF(Fr.-Osm.)] Beyitlerinin evzanı muhtelif nazım.

VERS BLANCS: [KF(Fr.-Osm.)] Kâfiyesiz nazım, kelâm-ı mevzûn.

VERS SYLLABIQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Hece üzerine mübteni şi'ir.

VERS METRIQUE: [KF(Fr.-Osm.)] Cüz' ve tefe'üle üzerine mübteni şi'ir.

VERSİCULET: [KF(Fr.-Osm.)] Küçük beyit,küçük nazım.

VERSİFİCATEUR: [KF(Fr.-Osm.)] Ebyat tertîb eden adam,nâzım,müteşâ'ir.

VERSİFİCATION: [KF(Fr.-Osm.)] Ebyat tertîbi,nazm,teşâür.San'at-ı şi'ir.İlm-i aruz ve kâfiye.

VERSİFİER: [KF(Fr.-Osm.)] Ebyât tertîb etmek,nazımla uğraşmak,teşâ'ür etmek.Nazma çevirmek,nazmen ifâde etmek.

VERSİON: [KF(Fr.-Osm.)] Terceme,nakl.Rü'yet.Mekteblerde şâkirdânın başka lisânlardan kendi lisânlarına yaptıkları ta'kim,terceme.

VERSİON (Fr. Version): (ETS) Yabancı bir dilden, ana dile yapılan çevirme. / Varyant. Bk. Varyant.

VESİKA: (ETS) Yazılı belge.

VESİKACILIK: (ETS) Ferman, emirnâme, vakifnâme, berat ve benzeri eski belgeleri inceleyip değerlendirme işi. / Bilim çalışmalarında, kaynak göstermek.

VEZN (Vezin): (ETS) Ölçü, tartı. Çoğulu: Evzan. Şiirde kullanılan ölçü. Türk şiirinde kullanılmış olan vezinler: 1.Aruz. 2. Hece.

Dünya şiirinde kullanılan vezinleri, modern edebiyat tarihi ve eleştirmesi ikiye ayırıyor:

1. Kalitatif vezinler: Hecelerin fonetik değerine dayanan vezinler. Eski Yunan'da "ayak", bizde "aruz"

2. Kantitatif vezinler: Hecelerin sayısına dayanan vezinler. Bizde ve batıda "hece vezni" gibi.

VODVİL (Vaudeville): (TDK) Tanıma yanlışlarına ve olguların tuhaflığına dayanan hafif komedi (VODVİLCİ, Vaudevilliste).

VORTİSİZM (Fr. Vorticisme): (ETS) Çevrenticilik XX. yüzyıl başlarında İngiliz yazarı Wyndham Lewis'in kurduğu bir edebiyat çığırını. Kübizmin etkisindedir. Makine uygarlığını konu edinip yaşamayı sürekli bir değişiklik ve telaş içinde anlatır.

VURGU: (ETS) Aksan. Türlü amaç ve kurallarla, sözlerdeki hecelere kazandırılan ses baskısı. Üçe ayrılırlar:

1. Söz vurgusu, 2. Ölçü vurgusu, 3. Retorik vurgu.

Birincisi dilin genel yasalarına bağlıdır. Türkçemizde özel isimlerin ilk hecelerinin vurgulu olması gibi. Günlerden çarşamba ile, yer adı olan Çarşamba, vurgularıyla ayırdedilebilirler. Birincisinde vurgu son hecede, ikincisinde vurgu ilk hecededir. Yanlış vurgu, dilin özel müziğini çok bozar. Yabancı dil öğreniminde en güç yön de budur. Metrik, ya da ölçü vurgusu, şiirde kullanılan ölçünün cinsine ve yasalarına ayak uydurur. Retorik vurgu, konuşan kimsenin, ilgiyi toplamak için ilgiyi ve gerekli sözlere yaptığı ses baskısından doğar.

VUZUH: (ETS) Sözlü ve yazılı anlatımda, anlam açıklığı. Bu çeşit anlatıma "vâzıh" denir. Bk. Vâzih, Açıklık.

VUZUH: (E.Ten.) Bk. Açıklık.

VUZUH: (EL) İfâdenin derhal anlaşılacak derecede açık olmasıdır ki sözde(za'f-i-te'lif) (ta'kid) ve (ibhâm) bulunmamakla tahakkuk eder öyle ifadelere(vazıh) denilir.

Y

YABANCIL (Fr. exotique) : (YTS) Uzak, yabancı ülke insanların törelerini, geleneklerini, yöresel görünüşlerini ele alan yapıt.

YABANCILIK (Fr. exotisme): (YTS) Bir yapıtta yabancı ve uzak ülkelerle ilgili olayları, kişileri, yöresel görünüşleri yansıtmaya.

YADSINLIK (Fr. barbarisme) (es.t. garabet): (YTS) Dil kurallarına ve genel kullanışa aykırı olan, yadırganan sözcük ve tümceleri kullanma durumu.

YAKIM: (YTS) Bir kimse üzerine söylenen konuşma, türkü.

YALDIZLI SÖZ (Fr. Concetto): (ETS) Etki ve inandırma gücü çoğalsın diye türlü süslerle bezenmiş söz ya da anlatım.

YALIN: (ETS) Sade, süssüz, gösterişsiz söz ve anlatım.

YALIN (Fel.): (E.Ten.) Bir yalınlaşma sonucudur. Yalınlaşma, bir varlık veya eşyadan birinin gerçekte onu meydana getiren niteliklerinden yalnız birini alıp incelemektir. Mesela, bir kağıdın şeklini, kalınlık veya inceliğini, üstündeki yazıyı veya resmi bir tarafa bırakarak sadece beyazlığını görmek ve incelemek yalınlaşmaktır. 2. (Ed.) Yalın üslûp daha ziyade som eşyalar, manzaralar, canlı şahıslar yerine fikirler açıklayan üslûptur.

YALIN BİÇEM (Fr. styte simple) (es.t. üslûb-ı sade): (YTS) Uzatmalardan, parlak imgili buluşlardan süslü benzetmelerden, eğretilmelerden uzak biçem. Bk. biçem.

YALINÇ SÖZ (es.t. kelâm-ı basit): (YTS) Bkz. Söz.

YALINLIK (Fr. simplicité) (es.t. sadelik): (YTS) Açık, süsten ve zorlamadan uzak, kolayca anlaşılabilen anlatım.

YALIN UYAK: (YTS)Bk. Uyak.

YANBÖLÜM (Fr. chapitre) (es.t. asil): (YTS) Ana bölüm içinde yer alan bölümlerin her biri.

YANILMACA (Quiproquo): (TDK) Birini başkası veya bir şeyi başka bir şey sanmaktan doğan yanlışlık ki bir takım eserlerin konularına girer.

YANLIŞ ZAMANLAMA (Fr. anachronisme) (es.t. anakronizm): (YTS) Belli bir zamanda geçmiş olay, olgu ya da durumları geçtiği zamandan önce ya da sonra geçirme.

YANKILI ŞİİR: (ETS) Mısra sonundaki söz ya da hecelerden birkaç tanesinin, bir aşağıdaki mısra başında olduğu gibi tekrarlandığı şiirler. Aliterasyon ve redifin bir başka türü. Asıl amaç sesle ilgilidir.

YANSILAMA (Parodie): (TDK) Ciddi bir eserin, bir şiirin alaylı bir şekilde yazılan enzeri (YANSILAMAK, Parodier).

YAPI: (ETS) Sanat ve edebiyat eserlerinin kompozisyonu, biçim yönü.

(Şiirde) M. Şekip Tunç, şiirin yapı yönü ile şu temellere dayandığını söyler:

1. Madde: Sözcükler

2. Biçim: Ölçü

3. Konu: Anlatılan.

YAPINTI (Ten.): (E.Ten.) Bir sanat eserinde icat edilmiş, hayalenmiş bölüm. Fiction (fiksiyon) da denir.

YAPISALCILIK (Fr. structuralisme): (YTS) Dili, sanat yapıtını, toplum düzenlerini vb. bağımsız birer yapı, birer dizge olarak gören, bu yapıtların kendi öğeleri arasındaki bağıntılarla kavranabileceğini savunan ve insan bilimlerinde önemli bir gelişme sağlamış olan çağdaş düşünce akımı.

YAPMACIK (Fr.dandrome) (es.t. tasannu): (YTS) Sözde, yazıda içtenlikten uzak, doğala benzemeyen duygulanma gösterileri.

YAPMACIKLI: (ETS) Anlatılarda ve anlatım düzeninde her çeşit zorlamadan doğma anormallik.

YARATICI İMGE (es.t. muhayyile): (YTS) ihinde yepyeni imgeler yaratma yetisi.

YARATIŞ (Fr. création) (es.t. ibda): (YTS) Kendine özgü bir anlatımla bir yapıt ortaya koyma. Bk.Buluş.

YARATMAK (Fr. créer) (es.t. ibda etmek): (YTS) Benzeri, eşi. örneği olmayan güzel bir yapıt ortaya koymak, var etmek.

YARDIMCI DÜŞÜNCE (es.t. yardımcı fikir): (YTS) Bir yapıttaki ana düşüncenin açıklanmasına, tümlenmesine yarayan düşünceler. Bkz. Ana düşünce.

YARDIMCI FİKİR: (ETS) Sözlü ve yazılı anlatımda, amacın belirtilmesine yardım eden ayrıntı düşünceler.

YARIM KAFİYE: (ETS) Bk. Kafiye.

YARIM KAFİYE (Naz.): (E.Ten.) Her mısraın sonunda aynı aksanı veren sesli harfin ondan önce veya sonra gelen sessizi hiç dikkate almadan, tekrar etme şeklindeki kafiye denir. Yarım kafiye nazmın ilk kullanıldığı zamanlar, çok daha sonraları da saz şairlerince kullanılır olmuştur. Kafiye'nin son çözümlüğünde de nazım ahengini meydana getirecek eleman olarak yarım kafiye başvurulmuştur.

YARIM KAFİYE: (EL) [Kafiye bahsine bak]

YARIM KAFİYE: (MTBE) Dal-dil-gül sözlerinde ‘l’ harfleri a,i,ü gibi değişik vokallerle seslendirilmiştir.Böyle sessiz harfleri bir, sesli harfleri değişik olan kafiyelere yarım kafiye denir.Türk halk şiirinde yarım kafiye çok kullanılmıştır.Bu tarz kafiyeler halk şiirimize bir söyleyiş kolaylığı ve bir ses yumuşaklığı verir.

YARIM UYAK: (Yarım kafiye, Assonance): (TDK) Tam uyak meydana getirmeğe yetmeyen tek bir sese veya onun benzerine dayanan eksik uyak.

YARIM UYAK: (YTS) Bk. Uyak.

YAŞAMA SEVİNCİ: (ETS) XX. yüzyıl modern edebiyat tarihi ve eleştirmelerinin çok kullandığı bir söz. İnsanın, yaşamaktan duyduğu mutluluk anlamına geliyor. Edebiyattaki belirtisi çocuksu bir kayıtsızlık ya da aşırı ölüm korkusu olarak göze çarpar. İnsanlara büyük acılar tattıran savaş yıllarından sonra daha etkili ve yaygın kullanılan bir tema oluyor. XX. yüzyıl dünya edebiyatının önemli temalarından biri sayılabilir.

YAŞAMCA (Fr. biographie): (YTS) Ünlü kişilerin yaşamlarını, yaptıklarını, etkilerini anlatan yazı ya da betik.

YAŞAM ÖYKÜSÜ (es.t. tercüme-i hal): (YTS) Lat. curriculum vitae) Bir kişinin soyu, doğumu, yetişimi konusunda toplu bilgi veren yazı.

YAZAR: (ETS) Muharrir edib, kitap yazan, kalem sahibi.

YAZAR: (TDK) (Muharrir, Edip, Ecrivain, Homme de lettres) Sanat değeri olan kitap yazmış veya kaleminin kudretiyle tanınmış bulunan kimse, kalem sahibi.

YAZI: (ETS) Tarih boyunca yazı; ağaç kabuğuna, kemiğe, tahtaya, yaprağa, taşa, tuğlaya, deriye, ipeğe, madene ve kağıda yazıldı. Yazının bulunuşu, insanlık için, uygarlık temelini en önemli taşı sayılsa yeridir. Yönüne göre:

1. Soldan sağa, 2. Sağdan sola, 3. Yukarıdan aşağıya doğru olanları vardır. Türüne göre:

1. Resim - yazı, 2. Şekil- yazı, 3. Ses - yazı.

diye üçe ayrılabilir. Bu ayrılış, yazının kronolojik gelişmesine de uyar. Resim - yazıda varlıkların biçimleri, şekil yazıda sesler için tasarlanmış çizgiler, ses –yazıda ise seslerin fonetik değerleri belirtilmeye çalışılır.

Türkler bugünkü Latin kaynaklı yazıdan önce, Göktürk, Uygur, Mani, Ârami, Nasturi ve Arap yazılarını kullandılar. Dilimizin özelliğine en uygun olanları Göktürk yazısıyla bugünkü yazıdır. İnci gibi yazmak, eciş – büçüş yazmak, karmakarışık yazmak, kargacık-burgacık yazmak, çala - kalem yazmak, üstün - körü yazmak... ve benzeri deyimlerimizin çoğluğundan da anlaşılacağı gibi Türk toplumunda yazı, üzerinde titizlikle durulan çok değerli bir insan hünere sayılmalıdır.

YAZI: [KF(Osm.-Fr.)] Lettre.

YAZI DİLİ: (ETS) Cümle kuruluşu, söyleyiş biçimi ve kelime hazinesi bakımından vatandaşların konuştuğu gibi değil de, daha çok farklı bir dil anlayışında olan yazarların yazdığı gibi söylenmesine çalışılan ve yazılan dil. Bizde eskiler böyle konuşanlar için, «Kalem efendisi gibi konuşuyor, Babiali'ye katip olsun...» derlerdi. Yazı diliyle konuşma dilinin birleştirilmesi konusunda Ziya Gökalp'in kıymetli düşünceleri vardır. Bk. Konuşma Dili.

YAZILI ANLATIM (es.t. ibare): (YTS) Bir konunun yazı ile saptanmış.

YAZILI EDEBİYAT: (ETS) Edebiyatın, sözde yaşayan verimleri değil de, yazıya geçirilmiş eserlerin toplu adı. Yazılı belgelerin bütünü.

YAZILIK (Makale, Article): (TDK) Bir gazete veya dergide yahut bir edebiyat eserinde kendinden önce veya sonra gelenle ilgili olmayarak başlı başına bir bütün meydana getiren yazı.

YAZIN (Fr. littérature) (es.t. edebiyat): (YTS) 1- Düşünce, duygu ve olayları güzel ve etkili bir biçimde anlatan söz sanatı. 2- Sözlü ve yazılı sanat ürünlerinin tümü. 3- Herhangi bir bilim dalının kapsamına giren genel bilgiler.

YAZINCILAR (es.t. üdeba): (YTS) Bk. Yazıncı.

YAZINERİ (Fr. homme de lettres) (es.t. edip, edebiyatçı): (YTS) Yazınla uğraşan, yazın yapıtları veren sanatçı; yazın sanatçısı.

YAZIN OKULU (Fr. école littéraire) (es.t. edebi mektep): (YTS) 1- Bir görüşün ya da bir öncünün çevresinde oluşan sanatçılar topluluğu. 2- Bu topluluğun oluşturduğu yazın çıkışı.

YAZIN TARİHİ (es.t. edebiyat tarihi): (YTS) Yazın yapıtlarını ve bunları yaratan sanatçıların yaşayış ve yaratışlarını zaman, yer ve toplum koşulları içinde inceleyerek anlatan bilim dalı.

YAZIN TÜRLERİ (Fr. genres littéraires) (es.t. edebi neviler): (YTS) Yazınsal yapıtların konularına, biçimlerine, anlatış özelliklerine vb. göre türleri (roman, oyun, koşuk vb.).

YAZINLAR: (TDK) (Edebiyat, Littérature /geniş anlamıyla /) Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi.

YAZINSAL (Fr. littéraire) (es.t. edebi): (YTS) Yazına değin, yazınla ilgili. Bkz. Yazın.

YAZINSAL GÖSTERGEBİLİM (Fr. Semiotique Litteraire): (ETS) «Kültür evreni tek tek yazarların küçük evrenlerinin tümünden oluşur» anlayışına dayanan çağdaş bir değerlendirme çalışması. Bk. Göstergebilim.

YAZINSAL MEKTUPLAR (es.t. edebi mektuplar, mektubat): (YTS) 1- Sanatçıların aydın kişilerin kaleminden çıkmış, sanat değeri olan mektuplar. (Bunların çoğu gazetelerde, dergilerde yayımlanır.) 2- Kimi romanlar, böyle beti biçiminde yazılır. Bk. Roman.

YAZIŞMA (Fr. correspondance) (es.t. mükâtebe): (YTS) Herhangi bir konuda, karşılıklı olarak yazı ile bildirişim.

YAZIŞMA: (ETS) Karşılıklı yazı yazmak. / Mektuplaşmak, haberleşmek.

YAZIŞ BİLGİSİ (Fr. art d'écriture) (es.t. ilm-i inşa): (YTS) Yazın ustalarınca beğenilecek değerde bir düzyazı için gereken kuralları toplayan yazın bölümü.

YAZMA: (YTS) 1- (Fr. composition) (es.t. tahrir, kitabet, inşa) Öğrencilere, düşüncelerini, duygu ve tasarımlarını sıraya koyup açık ve etkili bir biçimde anlatmalarını öğretmek amacını güden ders. 2- (Fr.coposition) (es.t. tahrir) Bu amaçla yapılan yazı çalışması. 3- (Fr.manuscrit) Basım işlerinin gelişmediği dönemlerde elle yazılmış kitap, dergi, belge vb.

YAZMAN: (ETS) Sekteter. Bk. Sekreter.

YEDİ MEŞALE: (YTS) Başlıca amaçları içtenlik olan yedi genç sanatçının koşuklarını, düz yazılarını toplayarak 1928'de yayımladıkları yapıt.(Yazılarını birleştiren gençler: Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Muammer Lütfi, Ziya Osman Saba, Vasfi Mahir Kocatürk, Cevdet Kudret Solok, Kenan Hulusi Koray. Bunlara Yedi meşaleciler denmiştir.)

YEDİ MEŞALE'CİLER: (ETS) Bir edebiyat topluluğu, Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Muammer Lütfi, Vasfi Mahir Kocatürk, Ziya Osman Saba, Cevdet Kudret ve Kenan Hulusi'den kurulu yedi arkadaş, 1928'de, «YEDİ MEŞALE» adlı bir kitap yayınladılar.«Yalnız sanat aşkı ile çalışan» bu yedi arkadaş, yurdumuzda son edebiyat akımlarını topluca göstermek amacını güdüyor, Türk edebiyatı öldü-ölüyor... diye söylenenlerin yanıldığını belirtmek istiyorlardı. Sanat ve edebiyatta taklitten uzaklaşmak, kişiliklerine saplanıp kalmamak, konuyu genişletmek, canlı, içten ve yeni olmak, realizm'i aşmak... en önemli idealleriydi.

Yedi Meşale'de, yedi arkadaşın bir yıllık yazılarından seçilmiş örnekler var. Kenan Hulusi hikâyeci, öbürleri şair. Türk edebiyatının cumhuriyet döneminde ilk önemli gençlik enerjisini temsil eden bu topluluk, 8. sayı süren bir de Meşale adında bir

dergi çıkardı, ama uzun boylu birlikte çalışmadı, dağıldı, kimi bilim yolunda ilerledi, kimi sanat yolunda.

YEDİ MEŞALECİLER: (EA) 1928 yılında kurulan edebi bir topluluğun adıdır. Kurucuları arasında Sabri Esat(Siyavuşgil)(1907-1968),Yaşar Nabi (Nayır), (1908-1981) Muammer Lütfi (Bahşi) (1903-1947), Vasfi Mahir (Kocatürk) (1907-1968), Ziya Osman Saba Cumhuriyet gazetesinde çalışan Kenan Hulusi (Koray)(1906-1943) yer alırlar. Bu topluluk aynı yıl “Yedi Meşale” adıyla ortak bir kitap çıkardılar. Kitabın önsözünde yapmak istediklerini açıkladılar. O yıllarda bütün Türk edebiyatını kaplayan memleketçi edebiyata karşı yalnız sanatı ön planda tutuyorlar, edebi ekollerin ölmediğini göstermek istiyorlardı. Sanat ve edebiyatta taklitten uzaklaşmak, canlı, içten ve yeni olmak başlıca hedefieriydi. Cumhuriyetin başlarında edebi faaliyet gösteren topluluk Meş'ale adlı dergiyi 8 sayı yayınladıktan sonra dağıldı.

YEDİ MEŞALECİLER: (YTS) Bk. Yedi Meşale.

YENİ: (ETS) Sanat ve edebiyatta, ortaya çıkan akım ve metotlardan pek çoğu adının başına bunu da ekliyor. Modern, dinç, dinamik, orijinal, eskimemiş... anlamlarında kullanılıyor. Bizim edebiyatımızda Edebiyat-i Cedide bunun en ünlü örneğidir. Sanatçılar arasında çağı gelmiş geçmiş, ya da yaşlanmışları için «eskiler», yeni ortaya atılmışlar ve gençler için de«yenilen deniyor. Gerçek anlamda yeni, her çağ ve her ulusta yeni kalabilen, hiç eskimeyendir.

YENİ (es.t. cedit): (YTS) Çağına göre öncü çığır. Yeni şiir. İkinci Yeni. (Edebiyat-ı Cedide de bu anlama göre adlandırılmıştı.)

YENİ ELEŞTİRİCİLİK (Fr. néo-criticisme): (YTS) Yapıtın çağını, yazarın yaşamını, çağdaş benzerliklerini, etkileme ve etkilenme alanlarını göz önünde tutarak yapıtları inceleyen XIX. yüzyıl eleştiri çığırını.

YENİ ELEŞTİRMECİLER (Fr. Néo-Criticisme): (ETS) Edebiyat eserleri üzerinde yapılan eleştirmelerin, XVII. yüzyıldan, XX. yüzyıl ilk yarısı ortalarına kadar süren klasik eleştirme metotlarından uzaklaştırıldığı yeni bir eleştirme tutumu. Bunda eserin çağı, yazarın yaşaması, çağdaş benzerlikler... gibi konular üzerinde pek durulmuyor. Yeni eleştirmecilik, edebiyat eserinin daha çok psikolojik yapısı, metafizikle olan ilgisi, lengüistik özellikleri, uluslararası durumu gibi yönleriyle ilgileniyor. Bk.Eleştirme.

YENİ GERÇEKÇİLİK (Néo - réalisme): (TDK) Gerçekçilik çığırının yeniden canlanma hareketi.

YENİ GERÇEKÇİLİK (Fr. néo-réalisme): (YTS) Toplumda beliren gerçekleri bir sonuca bağlamak amacı gütmeyen olduğu gibi anlatmak isteyen sanat ve yazın akımı. (Bu akım, gerçekliğe yeni bir soluk vermiş, onu canlandırmıştır.)

YENİ İZLENİMCİLİK (Fr. néo-impressionisme): (YTS) İzlenimciliğin bugün sürdürülen bir türü. Bk. İzlenimcilik.

YENİ İZLENİMCİLİK (Néo - impressionisme): (TDK) İzlenimciliğin NOKTACILIK (Pointillisme) ve BÖLÜMCÜLÜK (Divisionnisme) gibi yöntemlerle kurallandırılmış şekli.

YENİ KAVRAMCILIK (Fr. néologisme): (YTS)Yeni bir kavramı vermek için yepyeni bir söz bulma ya da yeni kavramı eski bir sözcükle anlatma.

YENİ KLÂSİKÇİLİK (Néo - Classicisme): (TDK) On dokuzuncu yüzyılın sonunda, klasik zevk ve üslûbunu yeniden ortaya çıkarmak amacıyla harekete geçen çığır.

YENİ KOŞUK BİÇİMLERİ (es.t. yeni nazım şekilleri): (YTS)Tanzimat'tan bu yana, batı örneklerine göre yazılmış koşuklarda görülen, divan, halk koşuklarına benzemeyen yeni biçimler.

YENİ ROMAN (Fr. nouveau roman): (YTS) Fransa'da 1950 yılından sonra belirli ilkelere bağlanmakla birlikte alışılmış roman anlayışına karşı çıkmalarıyla ortak bir özellik sunan romanlara verilen genel ad. (Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Samuel Beckett, Claude Simon, Philippe Sollers gibi sanatçıların yapıtları bu akıma bağlanır.)

YENİ SİMGEÇİLİK (Fr. néo-symbolisme): (YTS) Simgecilik gibi, koşukta anlam kapalılığı güden, biçim yönünden kılı kırk yarmayan, hatta söylen bilim konularına önem veren ve son zamanlarda çok yaygın bir hale gelen yazın çığırı.

YENİ SİMGEÇİLİK (Néo - Symbolisme): (TDK) Simgecilik çığırının yeniden canlanma hareketi.

YENİ SOYYAPITÇILIK (Fr. néo-classicisme): (YTS) XX. yüzyılın başlarında soyyapıtsal beğeni ve anlatımı yeniden canlandırma ereğiyle ve simgeçiliğe tepki olarak başlatılan bir yazın çığırı.

YENİ TENKİTÇİLİK: (EA) Edebi eserin bir bütün olduğunu,tenkitte hareket noktasının eserin kendisi olması gerektiğini benimseyen görüşe denir.Yeni tenkitçiler, edebi tenkidin edebi eserin bütünlüğünden sık sık uzaklaştığını; biyografi, sosyal şartlar; tarihi zemin gibi edebiyat dışı bilgilerle gereğinden fazla uğraştığını belirtirler. Bunun yanında, bu görüşün poetik tefsirde tarihi bilgiyi inkar etmek anlamına gelmediğini, çünkü kelimelerin kendi tarihlerinin olduğunu, türlerin ve anlatım vasıtalarının bir gelenekten doğduğunu, şiirlerin sık sık çağdaş gerçeklere başvurduğunu, o halde bir

edebi eser değerlendirilirken tarih, sosyal şartlar, gelenek gibi edebiyat dışı unsurların tamamen bir kenara atılmaması gerektiğini söylerler.

YENİ TÜRKÇECİLER: (YTS) Milli Edebiyatçıların dilde güttükleri akıma gönül verenler. İlkeleri şunlardır:

- a- -İstanbul konuşması yazı diline temel olacak.
- b- Osmanlıca'yı dolduran yabancı kuralların hepsi atılacak.
- c- Türkçesi bulunan bütün yabancı sözcükler kullanılmayacak.
- ç- Ses değişimine uğramış (hasta, hafta, merdiven vb.) sözcükler Türkçe sayılacak.
- d- Halkın bildiği yabancı sözcükler atılmayacak.
- e- Türkçesi olmayan sözcükler şimdilik kalacak. Bkz. Milli edebiyat.

YENİLİK: (ETS) Edebiyatta yeni biçim, anlatım tutumu, yeteneği.

YER BİRLİĞİ: (ETS) Bk. Üç Birlik Kuralı.

YER BİRLİĞİ (Unité de lieu): (TDK) Bir sahne eserinde olguların aynı yerde veya hiç olmazsa aynı şehirde olmasını gerekli gösteren eski Yunan tiyatro kuralı.

YER BİRLİĞİ (Fr. Unite de lieu): (YTS) Bk. Üç birlik kuralı.

YERGELİK (Pamphlet): (TDK) Çoğu politika üzerine olmak üzere yazılan, şiddetle yerici kısa yazı.

YERGİ (Fr. satire) (es.t. hiciv, hicviye, hica): (YTS) Bir kişiyi, toplumu, bir nesneyi, yeri, inancı, gidişi ve bunların eksik, biçimsiz yanlarını ele alarak acı, alaycı bir dille anlatan koşuk türü.

Bir hazakat-zedeyim midemi tip tepti benim;

Kırk katır tepse yıkılmazdı bu nazik bedenim.

Kapladı her yanımı sancı, elem, ağrı, bere;

Bir mezar oldu cihan, sanki etibba haşere. (Neyzen Tevfik)

YERGİ (Hiciv, Hicviye, Satire): (TDK) Birinin veya bir şeyin kusurlu taraflarını acı, batıcı ve alaycı bir dille anlatan yazı (YERGİLİ, Satirique; YERGİ SÖYLEVİ, Invective).

YERGİ: (ETS) Bir insanın ya da bir toplumun kötü ve çirkin yönlerini ortaya sererek onunla alay eden, ona saldıran yazı. Her tür ve biçimde olabilir. Yunan ve Avrupa edebiyatında satir, divan edebiyatında hicviye, halk şiirimizde taşlama ve kargış denmektedir. Bk. Satir, Taşlama, Hicviye. Bk. Hiciv.

YERGİ (Tür): (E.Ten.)Bir kimse veya bir şeyin kötü, gülünç taraflarını belirten yazılara denir. Yazı ile karikatür yapmak demektir. Satir, hicviye sözleriyle eşanlamlıdır.

YERĞİ ROMANI (Fr. roman satirique): (YTS) Çevreyi ve çevredeki olguları anlatırken çağdaş töreleri yeren roman.

YERĞİLİK (Fr. pamphlet): (YTS) Çoğu kez günlük olaylar üzerine yazılan sert yergi yazısı.

YERĞİLİ ROMAN (Roman satirique): (TDK) Çevreyi ve çevredeki olguları anlatırken zamanın töresini yeren roman.

YERİNE (Fr. allégorie) (es.t. alegori): (YTS) Bir görüntü, bir yaşantı ya da bir davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için simgelerle göz önünde canlandırılıp dile getirilmesi.

YERİNEL (Fr.allégorique) (es.t. alegorik): (YTS) Yerineye değin; yerine ile ilgili olan.

YERSİZ: (ETS) Anlam ya da sentaks bakımından yerinde kullanılmamış söz.

YERSİZCE (Fr. impropre): (YTS) Düşüncüyü iyice anlatamayan ve yerinde kullanılmamış olan sözcük, deyim.

YETENEK: (ETS) «Pindar'a göre, yaradılıştan pek çok şey bilen şairle, şiir sanatını sonradan öğrenmekle elde eden düşünceler, duygular, imajlar, dünya görüşü... gösterebilme İnsanlar arasındaki ayrıcalık, yetenek ve soyaçekime bağlıdır. Şair, şair olarak doğar, şairlik sonradan elde edilemez. Bundan sonra gelen Yunan -edebiyat teorisi, yaradılıştan gelen yetenekle, sonradan çalışma ile elde edilen hüneri bağdaştırmak eğilimindedir. Eflatun'un retorik teorisinde yaradılış ön plana geçer. İsocrates de Tanrı vergisi olan yeteneği, edebiyat ve sanat yeteneğinin vazgeçilmez ögesi olarak görür, disiplin ve çalışma, yeteneği, tamamlar. Aristoteles'te yetenek taklit gücüne dayanır. Roma'da Çiçero'dan Longinus'a kadar yetenek Tanrı vergisi, sanat, çalışma ve öğrenme ürünü sayılmıştır. Çiçero, dili kullanma yeteneğine de pay ayırır. Bu görüşler Rönesans ve 18. yüzyıla kadar Avrupa'yı etkilemiştir. Ortaçağ Avrupa'sı şairlik yeteneğini Tanrı'ya bağlar. Bu düşünüş edebiyat sanatında biçimlerin, metotların ve amacın belirli düzeyde tutulmasını sağlamıştır. Boccaccio bu nedenle şiiri «düzenlenmiş bilim» sayar. Rönesans boyunca şair, gerçeği ve güzelliği dile getirişte filozofla bir tutulmuştur: Hatta Petrarca'ya göre şair filozoftan üstündür. 17. yüzyılda Fransa'da R. Bray, yeteneği, sanatta insan aklının yol bulmasında en büyük yardımcı saymıştır; yeteneği izleyen sanatçı gerçeğe ulaşır ve gerçeği anlatabilir. Rapin, Dryden, Pope ve Johnson gibi eleştirmenlerde de yetenek ön plandadır, yalnız bunlar gerçek yetenekle, rastlantıya bağlı yeteneği ayırt etmeye özen göstermişlerdir.

J. J. Rousseau, yeteneğe değer vermekle birlikte, yeteneğin tek başına herşeyi çözemeyeceği düşüncesindeydi. Ona göre yetenek, tamamlanması gereken bir yatkınlıktı. W. Wordsworth'e göre şair, hayal gücü aracılığı ile duygusal izlenimlerini genelleştiren sanatçıdır ve yeteneğe uymakla başarı elde edebilir. 19. yüzyıldaki gerçekçilik natüralizm diye bilinen akımı besleyip güçlendirdi, yetenekle sanatçının deneyimlerini birbirinden ayırmak zorlaştı. İnsan yeteneği ile kozmik doğa ilişkileri sarsıldı. Edebiyat tarihçileri ve eleştiriciler modern psikoloji etkisiyle yetenek konusunda daha çekingen görünüyorlar.» Harold S. WILSON

YETİZLEME (Dissertation): (TDK) İçinde fikir meselelerine değin bir konunun uzun uzun incelenip açıklandığı yazılı bir sergileme.

YETİZLEME (Fr. dissertatiou): (YTS) Düşünsel ya da bilimsel bir konuyu inceleyip geliştiren yazı türü.

YETKE (Fr. autorite): (YTS) Bir bilimde, bir sanat türünde en başarılı ve yargılarına, görüşlerine güvenilir (kimse).

YIĞIN ROMAN (Fr. roman populaire) (es.t. halk romanı): (YTS) Bir sanat kaygısı gütmeksizin, sürükleyici olaylarla geniş okur katmanlarının ilgisini çekmek amacı güden roman.

YIKIM (Catastrophe): (TDK) Bir sahne eserinde çözülüşü tamamlayan acıklı olgu.

YIKINTI EDEBİYATI: (ETS) İkinci dünya savaşından sonra Alman yazarlarının ilk beş on yıllık yazıları için kullanılmış bir deyim. Heinrich Böll ve arkadaşları, bu topluluktur.

YILDALIK (Vekayinamc, Annales): (TDK) Olayları, aralarındaki bağlantılardan bahsetmeksizin, yalın bir şekilde ve tarih sırasıyla kaydetmekle yetinen eser. (YILDALIKÇI, Vakanüvis, Annaliste).

YILLIK (Salname-, Annuaire): (TDK) Yılda bir çıkan ve son yılın her çeşit olaylarını kaydeden eser.

YILLIK (Fr. annuaire) (es.t. salname): (YTS) Yılda bir çıkan ve o yıla özgü belirli bir alana ya da konuya ilişkin olguları, olayları kapsıyan yapıt.

YILLIK: (ETS) Şirket, kulüp, yayınevi, okul ve benzeri kurumların bir yıllık çalışmalarını derli toplu anlatıp gösteren kitap. Eskiden yıllık yerine «Sâpnâme» ve «nevsâl» sözleri kullanılırdı. Bir yıllık takvimi gösteren «almanak» sözü de bir ara kullanılmıştır.

YIR (Fr. poesie) (es.t. şiir): (YTS) Duygu, imge ve düşünleri anlatış özelliğiyle dile getiren sanatlı söz, yazı.

YOĞUNLAŞMA: (ETS) «Yaratıcı yazarların en büyük sorunu yoğunlaşabilmektir... Şiir yazmak için yoğunlaşmak, bir toplama işlemi, yapmak için yoğunlaşmaktan başkadır ellbette. Bu, dikkatin özel bir biçimde toplanması demektir...Schiller şiir yazarken, burnunun dibinden, masanın çekmecesinden çürük elma kokusu gelsin istermiş.Walter de la Mare bana, yazarken, sigara içmeden duramadığını söyledi. Auden, bardaklar dolusu çay içermiş. Benim alışkanlığım da bir sürü sigara ile birlikte kahve içmektir; yazdığım zamanların dışında hemen hemen hiç yapmadığım birşey. Yoğunlaşmam koyulaştıkça ağızımdaki sigaranın tadım unutuyorum; dışardan gelen duygular, çevremde ördüğüm yoğunlaşma duvarından içeri girmesin diye aynı anda iki ya da üç sigarayı birden içmek istiyorum... Sokaktan gelen bir ıslık sesi, ya da saatin tiktakları bozabilir yoğunlaşmayı...

Yoğunlaşarak girişilen şiir yazma çabası, insana bedenini bütün bütün unutturan bir eylemdir. Beden – ruh dengesinin bozulmasıdır; bu yüzden insan kendini fiziksel evrene bağlayacak sağlam bir bağ bulunsun ister. İşte kokulara, tadlara... karşı güçlü bir istek duymanın nedeni budur.» Stephen Spender.

YORUM: (ETS) Tefsir. Anlatılmış bir duygu, düşünce ya da kavramın karanlık yönlerini aydınlatmak, gerçek anlamın ne olabileceğini araştırmak.

YORUM (Fr. commentaire, interprétation) (es.t. tefsir): (YTS) Bir yazının, bir sözün anlaşılması güç, karanlık yönlerini iyice açıklayarak aydınlığa kavuşturma.

YORUMCU (Fr. commentateur) (es.t. müfessir): (YTS) Yorumlama işini yapan kimse. Bk. Yorum.

YORUMLAMAK (Tefsir etmek, Interpréter): (TDK) Bir metnin karanlık görülen anlamının ne olabileceğini belirtmek. (YORUM, YORUMLAMA, Interpretation; YORUMCU, Interpréte).

YÖNTEM (Fr. méthode) (es.t. usul): (YTS) Bir amaca, bir sonuca ermek için tutulan düzenli yol.

YÜCE BİÇEM (Fr. style élevé) (es.t. üslub-i âli): (YTS) Süsten çok yüce düşünceler, engin imgeler ve derin duygularla soylu coşkular uyandıran biçem. Bkz. Biçem.

YÜKSEK KOMEDİ (Haute comédie): (TDK) Ira ve töre türlerini kapsayan komedi.

YÜKSEK SÖZ(es.t. kelâm-i âli): (YTS) Bkz. Söz.

YÜRÜYÜŞ(Action): (TDK) Bir edebiyat eserinde olguların gidişi.

YÜRÜYÜŞ : (ETS) Roman, hikâye ve tiyatro gibi türlerde; konunun olaylar yardımıyla gelişmesi

Z

ZABIT: (ETS) Tutanak.

ZAAF-I TE'LİF: [KF(Osm.-Fr.)] Solécisme

ZA'F-I-TE'LİF: (EL) İbaredeki tertibin kuvvetsiz olmasıdır ki bilerek yazarların usulüne riayet edememekten ileri gelir. Başlıca sebepleri: Evvel söylenileceklerin geriye bırakılması, sonra söylenileceklerin evvel söylenilmesi. Bir de hazfı lazım gelenlerin zikri, zikri icap edenlerin hazfidir. Za'fı te'lifin, kuvvetli olup ibarenin manasını bozacak dereceye çıkmasına (fesad-ı-te'lif) denilir.

ZA'F-İ TE'LİF: (ETS) Yazıda kompozisyon aksaklığı. Cümlede, kelimelerin yerli yerinde olmamasından doğan anlatım bozukluğu. Hiçbir anlam çıkarılamayacak kadar bozuk olanına «fesâd-i te 'lif» denir.

ZAMAN BİRLİĞİ (Fr. unité de temps): (YTS)Bkz. Üç birlik kuralı.

ZAMAN BİRLİĞİ: (ETS) Bk. Üç Birlik Kuralı.

ZAMAN BİRLİĞİ (Unité de temps): (TDK.)Bir sahne eserinde olguların bir gün içinde olmasını gerekli gösteren eski Yunan tiyatro kuralı.

ZAMANDAŞÇILIK (Simultanéisme) : (TDK.)Sahnedeki aynı zamanda iki olayın gösterilmesi veya kişilerin açık konuşmalarından başka, gizli düşüncelerini de ayrı bir tarzda anlatmaları temeline dayanan yeni tekniğe göre eser yazma çığırını.

ZAMANE HASTALIĞI (Le mal du siècle): (TDK.) Romantik devrinde konu olarak alınan, insanların o zamanki karamsarlık ve kötümserlik hali.

ZAMANE HASTALIĞI: (ETS) Romantik çağ yazarlarının konu olarak, işlediği o günkü karamsar ve kötümser insan durumu.

ZEMM-BİMÂ-YÜŞBEHÜL-MEDH: (ETS) Övgümsü yergi. Över gibi görünen, aşırı övgülü sözlerle yerme. Ziya Paşa'nın Zafernâme adlı eserinde Ali Paşa için yaptığı gibi.

Kendi sultan değil ammâ nice sultanı
Maksadı âzre eder bende gibi istimâl,
Pâdişalım adı vardır yalnız dillerde;
Zâtıdır taht-ı hükümette hakiki fa'âl.

Ziya Paşa

ZENGİN BİÇEM (Fr. style abondant): (YTS) İmge ve deyimlerin çok bol kullanıldığı biçem. Bk. Biçem.

ZENGİN KAFİYE: (ETS) Tam kafiyenin bir türü. Kafiyeli olan sözler arasındaki ses benzerliği ikiden fazla harfle sağlanır. Öbür adı: Tunç kafiye.

ZENGİN UYAK (Rime riche): (TDK.) Bir sesliden başka, onun başında veya sonunda bir sessiz bulunan uyak.

ZENGİN UYAK: (YTS) Bk. Uyak.

ZENİTİZM (Fr. Zénitisme): (ETS) XX. yüzyıl sanat akımlarından. Empresyonizme tepki olarak, dış evrenin değil de, iç evrenin anlatılmasını amaç ediniyorlar. Ufak ayrıntılarla her ülkede var.

ZEVK: (ETS) Sanattan anlayabilme duygusu.

ZEVK: 1. (Ed. Ten.) (E.Ten.)İnsanın sanat eserinin güzelliğini anlayabilmesine yarayan duyu. Zevk sözünde, çok kere akıl ile karşıtlık gösteren bir sezi fikri vardır. Tıpkı dilin, damağın duygusu gibi, zevk de, birdenbire tadına varış, iyi olana karşı duygululuk, kötü olana karşı da kızgınlık gösterir.Aslındaki sezgi elemanı onun bir kurala bağlanmasını güçleştirmektedir. Zevk, kişilere veya devirlere göre değişir. Bir eserin güzelliğinin farkına varmak yetmez, ondan etkilenmeli, onu duymalı. 2. (Tas.) Gerçeğe erişenlerin sevinci demektir

ZEVK: (EL) Lügatta lezzet duymaktır. Mecazen bir şeyin mahiyetini iyice anlamak, değerini hakkıyla takdir etmek manasında kullanılır. Bunun edebiyata âid olanına (zevk-i- edebi) denilir.

Bir eserin edebiyattan sayılıp sayılamayacağı ancak (zevk-i-edebi) ile tayin olunur. Zevkin derecesi bulunduğu gibi zevk-i- edebinin de derecesi vardır. Hasta bir adam, yiyip içtiği şeylerin lezzetini tamamıyla duyamaz. Edebiyatta sağlam anlayışı olmayan da edebi bir eserin kıymetini layıkıyla takdir edemez.

Maddi şeyleri duyabilmek için (selamet-i- his)lazım olduğu gibi edebi eserleri anlayabilmek için de(selamet'i zevk) icap eder. Öyle zevka (zevk-i-selim) tabir olunur ki edebi sözlerin asıl mümeyyiz ve münekkidi olacak odur. .

ZEYL: (ETS) Bir eseri tamamlamak için yapılan ek. Zeylen: Ek olarak, ekli olarak.

ZEYL : (HBTS)Tarih ve bibliyografi gibi kitapların devamı olmak üzere sonradan başkaları tarafından yazılan kitap.

ZEYL: [KF(Osm.-Fr.)] Addition

ZEYL: [KF(Osm.-Fr.)] Apostille

ZEYL: [KF(Osm.-Fr.)] Supplement.

ZEYLE:[KF(Osm.-Fr.)] Appendice.

ZEYLEN : (HBTS)Aruzda bir harfin düşmesiyle vezin değişmesi veya uzun sesin kısa okunması.

ZIRVA: (ETS) Saçmasapan söz.

ZİYADE (Müstezad): (EL) Manzumelerde mısraların sonuna getirilen manzum parça.[Müstezada bak.]

ZÜL – LİSANEYN: (ETS) Hem Arapça, hem Farsça şiir yazan şairler. İlkleri İran'da Samanoğulları çağına gönderilmiştir. Birden çok dilde şiir yazan şairlere bütün dünya edebiyatında rastlanır. Bk. Çok Dilli Şairler.

ZÜLKAFİYETEN: (EL) İki kafiyeli nazım. [kafiye bahsine bak.]

ZÜLKAVÂFİ: (EL) İkiden fazla kafiyeli nazım. [kafiye bahsine bak.]

ZÜLKAVÂFİ: (ETS) Kafiyeli sözleri ikiden çok olan beyit.

Münhasırdır sözlerim evsâfına,

Müntazırdır gözlerim eltâfına.

Ziya Paşa

ZÜMRE- EDEBİYATI: (ETS) «Ben popüler şiir yazmak istedim, bütün iyi edebiyatların popüler olduğuna inandım da ondan Zümre malı diye nitelediklerimden hep tiksinişimdir.» W. B. YEATS

ZÜMRE EDEBİYATLARI: (TET) Türlü sosyal, ideolojik, ekonomik gelişmeler, savaşlar ve iş bölümleri cemiyetleri birtakım sınıflara ayırır. Sınıflar arasındaki duygu, düşünce, dil, kültür, yaşayış farkları da bazen aynı cemiyet içinde birtakım zümre edebiyatları meydana getirir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde sözlükbilimi ve sözlük bilgisi bilim dalları gelişmediğinden bunun bir alt dalı olan terminoloji bilimi çalışmaları da gelişmemiştir. Biz çalışmamızda ülkemizdeki bu soruna işaret etmek istedik. Edebiyat araştırmalarında ve incelemelerinde kullanılan terimlerin tespit edilip doğru tanımlarının yapılıp, bu faaliyetlerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi edebiyat sahası için büyük önem taşımaktadır. Biz çalışmamızda belli başlı terim sözlüklerini, genel sözlüklerin birkaçını, edebiyat tarihi, ansiklopedi ve ders kitabı gibi başvuru kaynağı olan eserleri tarayarak “ Yeni Türk Edebiyatı” sahasını ilgilendiren terimleri bir araya getirmeye çalıştık. Böylece çeşitli kaynaklarda bu sahayla ilgili olarak adlandırılan kavramaları tarama yöntemiyle terimlerin “bütüncesini” elde etmeye çalıştık. Terim birliğinin önemini vurgulamak açısından da küçük bir ön hazırlık yapmış olduk.

Terim birliğinin sağlanması meselesi ihmal edilmemesi gereken bir meseledir. Aydınlarımızın terimlere Türkçe karşılıklar ararken kelimelerin kökeni meselesine takılıp kalmaması gerekir. Terimlere karşılıklar aranırken kültürel miras ile yeniliklerin kavranması gerekmektedir. Ayrıca felsefe, mantık, dil bilim, anlam bilim, psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimlerle terim biliminin sıkı ilişkiler içinde olmasının, bilgi alış veriş sonucunda kavramlara ad bulunmasının edebiyat dünyamıza daha sağlıklı sonuçlar getireceğine inanıyorum.

Günümüzde aydınların terim meselesine yaklaşımlarında iki eğilim göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, terimler tamamen Türkçe olmalıdır. Diğer yaklaşım ise terimler Türkçe olsun ama dilimize yerleşen Arapça ve Farsça kökenli terimler kullanılmaya devam etsin. Her iki anlayışın da birleştiği bir nokta vardır ki o da Batı kaynaklı terimlerin Türkçeleşmesi hususudur. Aydınlar arasındaki bu iki farklı yaklaşım meselenin çözümünden ziyade daha da karmaşık bir hale gelmesine yol açmaktadır. Öncelikle Türk Dil Kurumu başta olmak üzere üniversitelerimizin çeşitli bölümlerinde çalışan akademisyenlerimize, aydınlarımıza büyük görevler düşmektedir. Terimlerin mantık bilimi çerçevesinde diğer sosyal bilimlerle birlikte ele alınıp ortak bir karar sonucu sistematize oturtulması gerekmektedir.

Değişen ve gelişen dünyaya kültürel kimliğimizi kaybetmeden ayak uydurabilmek için terminoloji biliminin ilkeleri tekrar gözden geçirilmeli, kurumlar ve aydınlar arasındaki görüş ayrılıklarına son verilmeli, belirlenen ilkeler doğrultusunda

kültürel yapımıza, bize ait olan mantık geleneğimize göre kavramlara doğru tanımlar ve adlandırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, L. S.(1965) *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınları: İstanbul.
- Akün, Ö.F (1979) “*Şemsettin Sami*”, İslam Ansiklopedisi, c.11, s.416-417.
- Ayata, Y.(2006) “*Edebiyat Tarihi Metodolojisi Açısından Nihad Sami Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nin Değerlendirilmesi*”, Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları, s.15, ss. 127-145.
- Banarlı, N. S. (1987) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Banarlı, N. S.(1973) *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı Lise Ders Kitapları I*, Remzi Kitabevi: İstanbul. ,1993,1993.
- Banarlı, N. S.(1993) *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı Lise Ders Kitapları II*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Banarlı, N. S.(1993) *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı Lise Ders Kitapları III*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Edebiyat Ansiklopedisi (1991), Milliyet Yayınları: İstanbul.
- Ergüç, N.B. (1996) *Hayat Büyük Türk Sözlüğü'nün İçindeki Dil ve Edebiyata Ait Terimlerin Saptanıp Sözlük Halinde Düzenlenmesi*, Lisans Tezi, Ege Üniversitesi: İzmir.
- Hayat Büyük Türk Sözlüğü (1969-1971), Hayat Yayınları: İstanbul.
- Konur, A. (1995)*Türk Edebiyatı Tarihi Kavram Sözlüğü*, Lisans Tezi, Ege Üniversitesi: İzmir.
- Olgun, T.(1936) *Edebiyat Lügati*, Asâr-ı İlmiye Kütübhânesi: İstanbul.
- Özdemir,Ü.(1996) *Nihad Sami Banarlı'nın “Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı” Lise Ders Kitapları Kavram Çalışması*, Lisans Tezi, Ege Üniversitesi: İzmir.
- Özön, M. N. (1954) *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitabevi: İstanbul. Şemsettin Sami (H.1299) *Kamûs-ı Fransevî, (Fransızcadan Türkçeye Lugat Kitabı)*, Mihran Matbaası: İstanbul.
- Tahir'ül Mevlevi (1973) *Edebiyat Lügati*, Enderûn Kitabevi: İstanbul.
- Tunç, S. (1999) *Şemsettin Sami'nin “Kâmûs-ı Fansevi”sindeki Edebi Terimler Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi: İzmir.

TDK (Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen) (1974) *Yazın Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.

TDK (TDK Sözlük Kolu Çalışmalarıyla Hazırlanmıştır.) (1948) *Edebiyat ve Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Â

- ÂHENG
 ÂHENG VE SELÂSET-i İBÂRE
 ÂHENK-i ESVÂT
 ÂZÂDE
 ABSOLUTİZM
 ABSTRAKSİYONİZM
 ABSTRE
 ACEMÎ VE ÂDÎ ŞÂ'İR
 ACIKLI KOMEDİ
 ACİZ
 ACROSTİCHE
 ACTEUR,TRİCE
 AÇIK
 AÇIK MEKTUP
 AÇIK OTURUM
 AÇIK UYAK
 AÇIKLAMA
 AÇIKLIK
 AÇIK SAÇIKLIK
 AÇIKTA OLMAK
 AÇIMLAMA
 AÇIMLATICI
 AÇMAK
 ADAMİZM
 ADAPTE ETME, ADAPTATION
 ADAPTASYON
 ADDITION
 ADDITIONEL,LE
 ADAPTÖR
 ADLAMA
 AFİŞ
 AGZEL
 AĞIRLAMA
 AĞIT SÖYLEVİ
 AĞLATI
 AHENK
 AHLÂK
 AHLÂK ŞİİRİ
 AKADEMİ
 AKADEMİK
 AKADEMİK HİTABET
 AKADEMİZM
 ÂKIBET
 AKICI
 AKICILIK
 AKIM
 AKIŞIMLI ROMAN
 AKSESUAR
 AKSİYON
 AKTARMAK
 AKTİVİZM
 AKTÖR
 AKTRİS
 ALÂKA
 ALATURKA ŞİİR
 ALAY
 ALAYSI
 ALAYLI ŞİİR
 ALAYSILAMA
 ALDATICI BAŞLANGIÇ
 ALFABETİK
 ALFABETİK SINIFLAMA
 ALFABETİK ŞİİR
 ALICI
 ALINTI
 ALTILI
 ALTYAZI
 AMAÇ
 AMPHİTHEATRE
 ANA BÖLÜM
 ANA DUYGU
 ANA DÜŞÜNCE
 ANA FİKİR
 ANAKEFALOZİ
 ANAKORİZM
 ANALEKT
 ANALİTİK DRAM
 ANALİZ
 ANALYSE GRAMMATICALE
 ANALYTIQUE
 ANANİM
 ANECDOTIER,ERE
 ANEKDOT
 ANLAM
 ANI
 ANJANBMAN
 ANKET
 ANLAM
 ANLATI
 ANLATICI
 ANLATIM
 ANLATIM BİLGİSİ
 ANLATIMBİLİM
 ANLATIMCILIK
 ANLATIMLI

ANLATIŞ
 ANLATI TÜRLERİ
 ANNALES
 ANNALLİSTİK
 ANTHOLOGİE
 ANTİPOETİQUE
 ANTİTEZ
 ANTOLOJİ
 ANTRAKT
 ANTROPONİMİ
 APAÇIK
 APAÇIKLIK
 APOKALİPTİK
 APOLOGUE
 ARAÇSIZ ÜSLÛP
 ARA NESİL
 ARA SÖZ
 ARALIK
 ARALIK OYUNU
 ARAŞTIRICI
 ARDIL
 ARDILLI
 ARDIŞIK UYAKLAMA
 ARI
 ARICILIK
 ARKAİZM
 ARKAİK
 ARKAİZM
 ARMONİ
 ART
 ARTÇI
 ARTIKLAMA
 ARTIK UYAK
 ARTİST
 ASALET
 ARTLIK
 ARUZ-HECE TARTIŞMASI
 ASALET
 ASÂR-I-MANZÛME
 ASONANS
 ASPECT
 AŞIRMA
 AVAM LİSANI
 AVANT-SCENE
 AVRUPAİ EDEBİYAT
 AVRUPAİ TÜRK EDEBİYATI
 AYKIRILIK
 AYRINTI
 AYTA
 AYTAÇ

AYTAM
 AYTAMLIK
 AYTA SORUSU

B

BÂB
 BADİNAGE
 BAĞDAŞIM
 BAĞIMLI
 BAĞLAK
 BAĞLAMA
 BALAD
 BALADİN
 BALETİLİ KOMEDİ
 BALLETT
 BARBARİZM
 BAROK
 BASIN
 BASKI
 BASMAKALIP
 BAŞESER
 BAŞ KAFİYE
 BAŞLANGIÇ, BAŞLARKEN
 BAŞLANGIÇ
 BAŞ MAKALE
 BAŞOLGU
 BAŞ ÖZETİ
 BAŞUYAK
 BAŞYAPIT
 BAŞ YAZAR
 BAŞYAZI
 BATILI SÖYLEYİŞ
 BAYAĞI
 BAYAĞI BAŞLANGIÇ
 BAYAĞI BİÇEM
 BAYAĞILIK
 BAYRONİZM
 BEĞENCE
 BEĞENİŞLİK
 BEDİ'
 BEDİİYYAT
 BEKLENMEDİK
 BELÂGAT
 BELGE
 BELGECİLİK
 BELGESEL
 BELGESEL ROMAN
 BİTİRİM

BELGİN
 BELGİNLIK
 BELGİNSİZ
 BELGİNSİZLİK
 BELİRSİZ
 BELİRTKE
 BELLES-LETTRES
 BEND
 BENZEK
 BENZEKLEMEK
 BERAAT-i İSTİHLÂL
 BERCESTE
 BEŞLİ
 BEŞ HECECİLER
 BETİM
 BETİMCE
 BETİMLEME
 BETİMLEMEK
 BETİMLEYİCİ UYUM
 BETİMSEL
 BEYLİK DÜŞÜNCE
 BEYAN
 BEYÂN
 BEYÂNÂT
 BİBLIOGRAPHIE
 BİBLİYOFİLİ
 BİBLİYOFOBİ
 BİBLİYOGRAF
 BİBLİYOGRAFİ
 BİBLİYOGRAFYA
 BİBLİYOKLEPTOMANİ
 BİBLİYOMANİ
 BIÇEM
 BIÇİM
 BIÇİMCİLİK
 BİLDİRİ
 BİLDİRGE
 BİLDİRME TÜRÜ
 BİLEŞİM
 BİLGİLİK
 BİLİM
 BİLİMLİK
 BİLİMKURGU
 BİLİM-KURGU KİTAPLARI
 BİLİMTAY ÖVGÜSÜ
 BİLİMTAY SÖZENLİĞİ
 BİLİNÇALTI ROMANI
 BİLİNÇ AKIŞI ROMANI
 BİRİNCİ KİŞİ
 BİRİNCİ YENİ

BİRLİK
 BİTİM
 BİTİRİM
 BİTİRİŞ
 BİYOGRAFİ
 BİYOGRAFYA
 BLANK VERSE
 BOCALAMA
 BOUFFON
 BOURSOUFLE,E
 BOVARİZM
 BÖLGE CİLİK
 BÖLGE ROMANI
 BÖLÜCÜLÜK
 BÖLÜM
 BÖLÜMCE
 BÖLÜMCE ROMANI
 BÖLÜMCÜLÜK
 BÖLÜN
 BÖLÜNTÜ
 BROCHURE
 BROŞÜR
 BUCOLIQUE
 BULLETİN
 BULMACA
 BULUŞ
 BUNALTI
 BURJUVA DRAMI
 BÜLTEN
 BÜRLESK
 BÜTÜNCÜLÜK
 BÜTÜN GÜZELLİĞİ
 BÜTÜNLÜK
 BÜTÜN YAPITLARI
 BÜYÜK EDEBİYAT

C

CABOTİN,E
 CABOTİNAGE
 CACALOGIE
 CADENCE
 CALEMBOUR
 CAMİ
 CANLANDIRMA
 CANLANDIRIŞ
 CANLI
 CANTATE
 CANTONADE
 CEDEL

CENAZE ÖVGÜSÜ
 CENTON
 CERÎDE
 CERÎDE
 CEZALET
 CHAMMERE,E STYLE
 CHANT
 CHANTRE
 CHUTE
 CİLD
 CİN-PERİ ROMANI
 CİNAYET EDEBİYATI
 CİNAYET ROMANI
 CIRCONLOCUTION
 CLASİQUE
 COMEDİE
 COMIQUE
 COMMENTAİRE
 COMPARSE
 COMPILATION
 COMPILE,E
 CONFIDENT,E
 CONSANANCE
 CONTE
 CONTEUR,EUSE
 CONTEXTE
 CONVERSATION
 COŞUMCULUK
 CRYPTONYME
 CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK
 EDEBİYATI
 CUMHURİYET DÖNEMİ YAZINI
 CUMHURİYET ŞİİRİ
 CURNAL yahut JURNAL
 CÜMLE
 CÜMLECİK
 CÜZİYYAT-I MÜSELSELE

Ç

ÇABA
 ÇAĞ
 ÇAPRAZ KAFİYE
 ÇAPRAZ UYAK
 ÇAPRAZ UYARLAMA
 ÇATI
 ÇELİŞKİ
 ÇERÇEVE ÖYKÜ
 ÇEVİRİ
 ÇEVİRMEN

ÇEVİRİK AD
 ÇEVİRİNTİCİLİK
 ÇIKILAMAK
 ÇIKMA
 ÇOBAN DEYİŞİ
 ÇOBÂN EŞ'ÂRİ
 ÇOBAN KOMEDİSİ
 ÇOBÂN ŞİİRİ
 ÇOBANLAMA
 ÇOBANSI
 ÇOBAN ŞİİRİ
 ÇOCUK EDEBİYATI
 ÇOCUKSU BİÇEM
 ÇOK BELLİ
 ÇOK UYAKLI
 ÇÖZÜLÜŞ
 ÇÖZÜLÜŞ, ÇÖZÜM
 ÇÖZÜM
 ÇÖZÜMLEME
 ÇÖZÜMLEME ROMANI

D

DADA
 DADACI
 DADACILIK
 DADAİST
 DADAİZM
 DADAİZM
 DAĞINIK
 DAĞINIKLIK
 DAHİL
 DANDİZM
 DECİAMATION
 DECOR
 DEDİCACE
 DEDİCATOİRE
 DEECASYLABİQUE
 DEĞER
 DEKADAN
 DEKADANLAR
 DEKANLIK
 DEKOR
 DEKORASYON
 DEKORATÖR
 DELÂLET ETMEK
 DEMEC
 DEMOTİQUE LANQUE
 DEMOKRATİK RUH
 DENEME

DENK SECİ
 DERC, DERÇ
 DERGİ
 DERİMLİK, SEÇMELER
 DERKENAR
 DERMECE
 DERUNİ AHENK
 DESKORT
 DESTANLIK
 DESTANSI
 DESTEK
 DETERMİNİZM
 DEVRİŞİM
 DEYİ
 DEYİLEME
 DEYİTLEMEN
 DIŞAVURUMCULUK
 DİABOLİZM
 DİBÂCE
 DİCTION
 DİCTON
 DİDACTİQUE POEME
 DİDAKTİK
 DİDAKTİSİZM
 DİKSİYON
 DİLEKÇE
 DİPNOT
 DİP NOTU
 DİPNOTU
 DİRİLTMECE
 DİSCEPTATION
 DISCOURS
 DİSERTASYON
 DİSİPLİN
 DISSONANS
 DISSYLLABİQUE VERS
 DİSTİQUE
 DİT
 DİTİRAMB
 DİYALEKTİK
 DİYALOG
 DİYALOGİZM
 DİYEREZ
 DİZE
 DİZE KITIĞI
 DİZGİ
 DİZİN
 DOCUMENT HUMAIN
 DOGMATİK
 DOGMATİZM

DOĞACILIK
 DOĞAL
 DOĞALCI
 DOĞALCILIK
 DOĞALLIK
 DOĞMACA
 DOKUNAKLI
 DOLAYLI ANLATIM
 DONANMIŞ
 DOLAYLI ANLATIM
 DORİK
 DÖKÜMAN
 DÖRDÜZ
 DÖRTLÜK
 DRAM
 DRAMATİK
 DRAMATİQUE
 DRAMATİQUE ART
 DRAMATİK ŞİİR
 DRAMATİZE ETMEK
 DRAMATURG
 DRAMATURGE
 DRAMATURGİ
 DRAME
 DURU
 DURULUK
 DURUSÖZ
 DUYGU
 DUYGUCULUK
 DÜALİZM
 DÜĞÜM
 DÜNYA EDEBİYATI
 DÜNYA GÖRÜŞÜ
 DÜŞLEM
 DÜŞÜKLÜK
 DÜŞ ÜLKE
 DÜŞÜLKÜ
 DÜŞÜNCE YANAÇLARI
 DÜŞÜNDEŞLİK
 DÜZANLATIŞ
 DÜZANLATIŞLI
 DÜZELTME
 DÜZEN
 DÜZENLEYİM
 DÜZENLEYİŞ
 DÜZ KAFİYE
 DÜZYAZAR
 DÜZYAZI
 DÜZYAZI ŞİİR

E

EAZIM-I UBEDA

ECCRİRE

ECRİVAİLLER

EDÂ

EDEB

EDEB-İ KELÂM

EDEB-İ SANAT

EDEBÎ

EDEBÎ ESER

EDEBİYE

EDEBÎ MEKTUP

EDEBÎ SANATLAR

EDEBİYAT

EDEBİYATÇI

EDEBİYAT ARMAĞANLARI

EDEBİYAT BİRLİKLERİ

EDEBİYAT OKULLARI

EDEBİYAT TARİHİ

EDEBİYAT TÜRLERİ

EDEBİYAT YAPMAK

EDEBİYAT-I CEDİDE

EDEBİYYUN

EDEBİ NAZİM

EDEBİ NESİR

EDEBİYAT SANATI

EDEBİ TENKİT

EDEBİYAT TÜRLERİ

EDEP

EDİB

EDİSYON

EDİSYON KRİTİK

EFSANE

EGLOG

EGZİSTANSİYALİZM

EGZOTİK

EGZOTİZM

EĞİLİM

EĞLENCE ŞİİRİ

EKİN

EKLEKTİZM

EKOİZM

EKOL

EKS-LİBRİS

EKSPRESYONİZM

ELDIŞI

ELEJİ

ELEJİK BEYİT

ELEŞTİRİ

ELEŞTİRİM

ELEŞTİRME

ELEŞTİRMELİ ALAY

ELEŞTİRME DERLEMİ

ELEŞTİRMELİ YAYIM

ELEŞTİRMEK

ELEŞTİRMEN

ELOCUTION

EMOSYONALİZM

EMPHASE

EMPRESYONİZM

ENCÜMEN-İ ŞUARA

ENDÜSTRİ EDEBİYATI

ENİGME

ENJENÜ

ENSTİTÜ

ENTEGRALİZM

ENTELLEKTÜALİ

ENTELEKTÜEL

ENTİMİZM

ENTRİKA

EPİFONEM

EPİGON

EPİGRAF

EPİGRAFİ

EPİGRAM

EPİK

EPİK ŞİİR

EPİKÜRİZM

EPİLOG

EPİSODE

EPİTRE DEDİCAOTİRE

EPOPE

EROTİK

ESALİP

ESÂMİ-İ KÜTÛB

ESAS

ESATİR

EŞ'ÂR

EŞ'ÂR-I MÜFİDE

EŞ'ÂR-I RÂ'İYE

ESER

ESİN

ESİNLEMEK

ESİVERİŞ

ESKİ

ESKİ SÖZ

ESKİ ŞİİR

ESKİ TÜRK ŞİİRİ
 ESPRİ
 ESTET
 ESTETÇİLİK
 ESTETİK
 ESTETİK AMAÇ
 ESTETİK KURTULUŞ
 ESTETİK OBJE
 ESTETİZM
 EŞ'ÂR
 EŞFAF
 EŞİTLİK
 EŞKÂL-İ NAZM
 EŞLEME FİLDİŞİ KULE
 ETKİ SÜRECİ
 EVDEMONİZM
 EVİRİ
 EVİRİŞ
 EVRENSEL ÖZNEMLİK
 EYTİŞME
 EXORDE
 EZBER
 EZGİ KOŞUĞU

F

FABL
 FACİA
 FÂCİ'ANÜVİS
 FÂCİ'ANÜVİSLİK SANATI
 FANTASTİK
 FANTEZİ
 FARCE
 FARCEUR
 FARS
 FASÂHAT
 FASIL
 FECR-İ ÂTİ
 FEERİ
 FEERİK
 FELSEFİ LİRİZM
 FELSEFİ ŞİİR
 FEMİNİZM
 FENN-İ BELÂGAT
 FENN-İ Şİ'İR
 FENOMEN
 FERT
 FESÂD-I TE'LİF
 FESAHAAT
 FİKAT
 FIKRA

FIKRACI
 FIKRA EDEBİYATI
 FİGURANT,E
 FİHRİST
 FİKİR
 FİKSİYON
 FİKTİF
 FİZİK ÖTESİ ŞİİR
 FİZİKSEL UZAKLIK
 FORM
 FORMALİZM
 FOTOĞRAF TARZI
 FRAGMA
 FRAGMENTİZM
 FRASEOLOJİ
 FÜTÜRİST
 FÜTÜRİZM

G

GALAT-I TEHAKKÜMİ
 GARAMİ
 GARAMİYAT
 GARİBE
 GARİPÇİLER
 GAZETE
 GAZETE TEFRİKASI
 GEÇMİŞÇİLİK
 GELECEKÇİLİK
 GELENEK
 GELENEKÇİLİ
 GELİŞME
 GELİŞİMLİ ROMAN
 GENÇ KALEMLER
 GENELLİK
 GENEL UYUM
 GENİŞLETME
 GENİŞLETMEK
 GERÇEK BİÇEM
 GERÇEKÇİ
 GERÇEKÇİLİK
 GERÇEKLİK
 GERÇEĞİ ANDIRMA
 GERÇEKÜSTÜCÜLÜK
 GERÇELİ
 GERÇESİZ
 GERİYE DÖNÜŞ
 GEZİ
 GEZİ TÜRÜ
 GİNÂİ

GİRİŞ
 GNOMİK
 GONGORİZM
 GÖÇMEN EDEBİYATI
 GÖKÇEBİLİM
 GÖKÇEBİLİMCİ
 GÖRKEMLİ BAŞLANGIÇ
 GÖRÜŞME
 GÖRÜŞ AÇISI
 GÖSTERGEBİLİM
 GÖZLEM
 GÖZ UYAĞI
 GRİME
 GROTESK
 GÜLDESTE
 GÜLDESTE-İ ŞÛ'ÂRA
 GÜLDÜRÜ
 GÜLDÜRÜ ROMANI
 GÜLMECE
 GÜLMECELİ
 GÜLMECELİ ROMAN
 GÜLÜNÇLEME
 GÜLMECE
 GÜLÜNÇLEME
 GÜNCE
 GÜNLEM
 GÜNLÜK
 GÜZEL
 GÜZEL BAŞLANGIÇ
 GÜZEL SANATLAR
 GÜZEL YAZI YAZMAK
 GÜZELLİK

H

HABİLLEUR,EUSE
 HÂBNÂME
 HÂİLE
 HÂİLE-İ MÜDHİKE
 HÂİLEBÂZ
 HAKİKAT
 HAKİKİ
 HAKİKİYE
 HALKÇI
 HALKÇILIK
 HALK ROMANI
 HAMÂSET
 HAREKET
 HARFİYEN TERCEME
 HASBİHAL

HAŞİYE
 HAŞV
 HAŞV-İ KABİH
 HAŞV-İ MELİH
 HAŞV-İ MÜSFİD
 HAŞV-İ MÜTEVASSIT
 HÂTIRA
 HATIRAT
 HATİB
 HATİME
 HAVZA EDEBİYATI
 HAYAL
 HAZIRLAMA
 HECA'
 HECE
 HECCA
 HECECİ ŞAİRLER
 HECELİLER
 HECENİN BEŞ ŞAİRİ
 HEMİSTİCHE
 HEPTAMERON
 HER HAKKI MAHFUZDUR
 HERMETİST
 HERMETİZM
 HEROİ-COMIQUE
 HEZLİYAT
 HİCİV
 HİCİVNÂME
 HİCVİ
 HİCVÎYE
 HİÇÇİLİK
 HİKÂYE
 HİKÂYE-İ MÂZİ
 HİKÂYE NUIS
 HİKÂYECİ
 HİKÂYELEME
 HİKÂYELEME TÜRLERİ
 HİKÂYE ETMEK
 HISTOÏRETTE
 HİTABE
 HİTÂBET
 HOMOJEN
 HOYRATÇIL ÜSLÛP
 HULÂSA
 HÜLYA
 HÜMANİST
 HÜMANİTARİZM
 HÜMANİZM
 HÜMUR

I

IDYLE
 ILIMLI SÖZ
 IMPRESARİO
 INGENU,E
 INTERMEDE
 IRA KOMEDİSİ
 IRA ROMANI
 IRMAK ROMAN
 ISTILAH
 İTİNERAİRE

İ

İBARE
 İBDA'
 İBHAM
 İBTİDA
 İBTİZÂL
 İCÂD
 İCÂZ
 İCMÂL
 İÇ GÜÇLER
 İÇERİK
 İÇ KAFİYE
 İÇ KONUŞMA
 İÇSEL
 İÇSELLİK
 İÇSEL ŞİİR
 İÇ SÖYLENİŞ
 İÇ UYAK
 İÇ UYUM
 İÇ UYUŞUM
 İÇ YAPI
 İÇTENLİK
 İÇTENCİLİK
 İDEALİZM
 İDEOLOJİ
 İDİL
 İFADE
 İĞLAK
 İĞNELEME
 İĞRAK
 İHTİSAR
 İKFÂ
 İKİNCİ YENİ
 İKİNCİ YENİ ŞİİRİ
 İKMAL
 İKSAR

İLGİ
 İLHÂMÂT-Şİ'RÎYE
 İLHAM
 İLMAM
 İLM-İ ARÛZ VE KÂFİYE
 İLM-İ LUGAT
 İLTİZAM
 İMÂ
 İMAJ
 İMGE
 İMGE GÜCÜ
 İMGELEM
 İMGELEYİŞ
 İMGESEL ANLAM
 İMLÂ
 İ'NÂT
 İNCELEM
 İNCELEME
 İNCELİK
 İNDEKS
 İNSİCAM
 İNŞA
 İNŞÂD
 İNTEGRALİZM
 İNTİBAİYYE
 İNTİHÂL
 İNTİKÂD
 İNTİMİZM
 İRDELEME
 İRDELEMEK
 İRONİ
 İRTİCÂL
 İSTİDA
 İSTİDRAD
 İSTİHRAÇ
 İSTİHZÂR
 İSTİTRAD
 İŞ MEKTUBU
 İŞ MEKTUPLARI
 İŞLEMEK
 İŞRÂB
 İTÂ'
 İTHÂF
 İTNÂB
 İ'TİLÂF
 İZDEM
 İZLENİMCİ ELEŞTİRİ
 İZLENİMCİ ELEŞTİRME

İZLENİMCİLİK**J**

JEST
JURNAL

K

KAÇIŞ EDEBİYATI
KADERCİLİK
KAFİLE
KÂFİYE MERAKLISI
KÂFİYE-İ SÂKİNE
KÂFİYE-İ TÂMME
KÂFİYESİZ NAZİM
KAFİYE
KAFİYE MESELESİ
KAFİYE-PERDAZ
KAFİYE-SENC
KAHRAMAN
KAHRAMANLIK ŞİİRİ
KAHVEHÂNE ŞÂ'İRİ
KALB-İ BA'Z
KALEM KAVGASI
KALEM SAVAŞI
KALEM TECRÜBESİ
KALEME ALMAK
KANTAT
KANTİK
KAPALICA
KAPALICILIK
KAPALI UYAK
KARAKTER
KARAKTERİSTİK
KARAKTER KOMEDYASI
KARALAMA
KARAVELLİ
KARIŞIK UYAKLAMA
KARMAŞIK
KARŞILAŞTIRMALI YAZIN
KARŞITLAM
KARTEZYANİZM
KARZ-İ Şİ'R
KAŞMERLİK
KAT'
KATASTROF
KAVAFİ
KAVRAM
KAYD

KELİME OYUNU

KEMLEYİCİ
KENDİ YAZISI
KESEK
KIRAAT
KIR DEYİŞLERİ
KIR ROMANI
KIRSAL
KIRSAL ŞİİR
KISA HİKÂYE
KISALTIŞ
KISALTMA
KISA ÖYKÜ
KISSA
KISSAHÛVÂN
KIT'A
KIYASA MUHALEFET
KİM YAPTI ROMANI
KİPROKO
KİŞİ
KİŞİLİK
KİTAB
KİTAP BİLGİSİ
KİTAP KURDU
KİTÂB ŞERHİ
KİTÂB ŞİRÂZESİ
KİTABET
KİTABİYAT
KİTAPLIK, KİTAP YURDU
KİTABET
KLÂSİFİKASYON
KLÂSİK
KLÂSİKÇİLİK
KLASİK EDEBİYAT
KLÂSİK TRAJEDİ
KLASİK YAZAR
KLASİZM
KLİŞE
KOMEDİ
KOMMEDİLİ OPERA
KOMEDYA
KOMİK
KOMİK ROMAN
KOMİK RÖLİYEF
KOMİK STRİPS
KOMPOZİSYON
KONFERANS
KONSEPTİZM
KONSTRÜKTİVİZM
KONU

KONU BİRLİĞİ
KONU DIŞI
KONULUK
KONUŞMA
KONUŞMA DİLİ
KONUŞMALI ÖYKÜ
KONT
KONTRANDÜ
KORKULU ROMAN
KOSTÜM
KOZMOPOLİTİZM
KÖSNÜLİ
KÖY ROMANI
KRİTİK
KRONİK
KRONOGRAFİ
KRONOLOJİ
KRONOLOJİK DÜZENLEME
KULAK UYAĞI
KULİS
KUMPASÇILIK
KUMPASÇI TAKIMI
KUPLE
KUPÜR
KURAL
KURALCI ELEŞTİRME
KURALLI
KURULUŞ
KURULUŞÇULUK
KUŞKU PSİKOLOJİSİ
KUVVE-İ Şİ'RÎYE
KÜBİZM=CÜBİSME
KÜÇÜK BEYİT
KÜÇÜK HİKÂYE
KÜÇÜK NAZM
KÜLLİYAT
KÜMELEME
KÜTÜPHANE

L

LÂ-EDRİ
LÂF
LÂFZ
LÂKONİK
LÂTİFE
LÂYİHA
LEJANDER
LETRİZM
LETTRE

LİBELLE
LİRİK
LİRİKLİK
LİRİK DRAM
LİRİK KOMEDİ
LİRİK KOŞUK
LİRİK ROMAN
LİRİK ŞİİR
LİRİZM
LİTTEAİRE
LİTTEAİRE CRİTIQUE
LİTTERATURE
LUB-İ TAKLİD
LUGAT
LUGAT İLMÎ
LUGAT KİTABI
LUSTER
LYRİPHORME

M

MACERA ROMANI
MAHALLİLEŞME
MAHZUF
MAKALE
MAKAME
MAKARONİK
MAKET
MAKYAJ
MÂNÂ
MANİYERİZM
MANYÂ-I Şİ'İR
MANZUM
MANZÛM ESER
MANZÛM FACİ'A
MANZÛME
MANZÛME FASLI
MARŞ
MARTİALİZM
MASAL
MASQUE
MEAL
MEÂNİ
MEBHAS
MECELLE
MECMUA
MEDRAL (Methal)
MEHD-BİMA-YÜŞBEHÜZZEM

MEKANİZM
 MEKTEB
 MEKTUP
 MEKTUPLU ROMAN
 MEKTUPSU YAZARI
 MELODRAM
 MENSÛR
 MENSUR ŞİİR
 MENSURE
 MESAJ
 MESH
 MESLEK
 MESOLOJİ
 METAFİZİK ŞİİR
 METERYALİZM
 METİN
 METOT
 MEVKUTE
 MEVZÛN
 MISRA'
 MİLLİ EDEBİYAT
 MİLLİ EDEBİYAT AKIMI
 MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ
 EDEBİYATI
 MİMİK
 MİR-i KELÂM
 MİSTİK
 MİSTİK ŞİİR
 MİZAH
 MİZAHİ
 MİZANSEN
 MONOGRAFİ
 MONOGRAFYA
 MONOLOG
 MONOSTİQUE
 MORALE
 MONTAJ
 MORALİST
 MOTİF
 MUAKKAD
 MUAMMA
 MUAŞŞER
 MU'CİZ
 MUDDAHİK
 MUDHAKA
 MUDHAKANÜVİS
 MUHABİR
 MUHACAT
 MUHARRİR
 MUHAVERE
 MUHDİKE
 MUHTASAR MÜFİD
 MUHTASAR NUTUK
 MUHTIRA
 MUKADDEME
 MUKAFFA
 MUKAYESELİ EDEBİYAT
 MUKTETAFA
 MUKTEZA-YI HÂL
 MUKTEZÂ-Yİ HÂL Ü MEKÂN
 MUKTEZÂ-YI-HÂL-Ü-MAKAM
 MURAFAKAT
 MURASSA'
 MUSAHABE
 MUSİKİ LİSANI
 MUŞETTAR
 MUTÂBAKAT
 MUTARRAF
 MUTEVAZİ
 MUTLU SONUÇ
 MUVAFAKAT
 MUVAREDE
 MUVAŞŞAH
 MÜCMEL
 MÜEDDA
 MÜELLİF
 MÜFRED
 MÜLÂKAT
 MÜLEMMÂ
 MÜMTAZİYET
 MÜNACAT
 MÜNAKAŞA
 MÜNÂKAŞA-YI KALEMÎYE
 MÜNAKKAHİYYET
 MÜNAKKID
 MÜNÂZARA
 MÜNEKKİD
 MÜNŞEAT
 MÜNŞEÂT MECMÛ'ASI
 MÜNŞİ
 MÜNTEHABÂT
 MÜREDEF
 MÜREDEF
 MÜSAVAT
 MÜSEBBA'
 MÜSECCA'
 MÜSELSEL
 MÜSEMME
 MÜSTANSİH
 MÜSTEAR

MÜSTEZÂD
MÜSTEŞHEDÂT-I EDEBİYYE
MÜSTEŞRİK
MÜŞAARE
MÜŞAKALE
MÜTALAA
MÜTEŞÂ'İR
MÜVEŞŞAH
MÜZİK
MÜZİKAL ŞİİR

N

NABİGA
NAKARAT
NAKİL
NAKL-BEND
NÂM-I MÜSTEAR
NÂME
NÂM-I MÜSTE'ÂR
NARRATION
NARRATİF,İVE
NARRE
NASAK
NÂSİR
NATÜRALİST
NATÜRALİST ROMAN
NATÜRALİZM
NÂYİLER
NAZM(Nazım)
NAZİM BİRİMİ
NAZİM ŞEKİLLERİ
NAZMÎ
NAZIMLI
NAZÎRE
NEKARAT
NEKRE
NEKRE-GÜ
NEKRELİ ROMAN
NEO EMPRESİYONİZM
NEO-KLASİZM
NEOLOJİZM
NEO-REALİZM
NEO-SEMBOLİZM
NESH
NESNEL ELEŞTİRİ
NESNEL İLİŞKİ
NESNELLİK
NESR (Nesir)
NESİRCİ

NESİRSİ
NESİR TÜRLERİ
NESRÎ
NEŞİDE
NEŞİR
NEŞRETMEK
NEŞRİYAT
NEV-ZEMİN
NEV-YUNANILIK
NİÇİN YAZARLAR
NİHİLİST
NİHİLİZM
NOUVELLE
NUTUK
NÜKTE

O

OBSKÜRİZM
ODA DRAMI
OKUL
OKUMA
OKUR-YAZARLIK
OKUYUCU
OLAY
OLGU
OLGULCULUK
OLGU ROMANI
OLUMLUK
OLUNTU (Episode)
ONARLI
ONİRİZM
ONLU
OPERA
OPERA -BUF
OPERA KOMİK
OPERET
ORATORYO
ORİJİNALİTE
ORTA BİÇEM
ORTOMETRİ
ORYANTALİST
OSMANLICACILIK
OTOBİYOGRAFİ
OTOBİYOGRAFYA
OTOKRİTİK
OTORİTE
OVERTURE
OYUN
OYUNLAŞTIRMA

OYUNSAI TÜR
OYUN YAZARI
OZAN

Ö

ÖĞRETİCİ ROMAN
ÖĞRETİCİ TÜR
ÖĞRETİMLİ ROMAN
ÖĞRETME TÜRÜ
ÖĞÜT BETİĞİ
ÖĞÜTLÜK
ÖLÇÜLÜ
ÖLÇÜLÜ DÜZYAZI
ÖNCÜ
ÖNDEM
ÖNDEYİŞ
ÖNSÖZ
ÖRF VE ÂDET ROMANLARI
ÖRGE
ÖRTMECE
ÖRÜ
ÖRÜBİLİM
ÖTKÜNÇ
ÖVGÜ
ÖVGÜ SÖYLEVİ
ÖVMELİK
ÖVÜRLÜK
ÖYKÜ
ÖYKÜCÜ

ÖYKÜLEME
ÖYKÜNCE
ÖYKÜSEL TÜR
ÖZ
ÖZDEYİŞ
ÖZEL MEKTUPLAR
ÖZEL SAYI
ÖZENSİZ BİÇEM
ÖZENSİZLİK
ÖZENTİ
ÖZENTİCİLİK
ÖZET
ÖZETLEME
ÖZETLENMİŞ
ÖZETLEYİŞ
ÖZGÜN
ÖZGÜR ARTIKLI
ÖZGÜR NAZİM
ÖZLENME

ÖZLÜ
ÖZNEL ELEŞTİRİ
ÖZNELLİK
ÖZOLUMLUK
ÖZOLUMLUK ROMANI
ÖZSÖZ
ÖZÜLGE
ÖZYAŞAM ÖYKÜSÜ
ÖZYAŞAM ROMANI

P

PALİNODİC
PANDOMİMCİ
PANTOLON
PARADOKS
PARAGRAF
PARAKATALOJİ
PARÇA
PARÇALI KOMEDİ
PARÇALI TARZ
PARNASÇILAR
PARNASİYENLER
PARNASİZM
PARNAS OKULU
PASAJ
PASSATİZM
PASTORAL
PASTORAL ŞİİR
PERDE
PERİPESİ
PERİPETİE
PİCARESQUE
PİYES
PLAT POESİE
POEME
POESİE
POETE
POETEREAU
POETİQUE
POETİKA
POİNTE
POLEMİK
POLİMETRİK

POLİS ROMANI
POPÜLER TÜRK EDEBİYATI
POPULİZM
PORTRE
POZİTİVİZM

PRAKSİS
PREROMANTİKLER
PREROMANTİZM
PRİMİTİVİZM
PRODROME
PROLOG
PROLOGUE
PROMÜZİKAL ŞİİR
PROPAGANDA
PROSATEUR
PROSODİ
PROTAGONİSTE
PROTASE
PROVA
PROVERBE
PSİKANALİZ
PSİKOLOJİK AN
PSİKOLOJİK REALİZM
PSİKOLOJİK ROMAN ÇIĞIRI
PSİKOLOJİK ROMAN

Q

QUATRAİN

R

RAİ, PASTORAL
RAPOR
RAPORTÖR
RAPSOD
RAPSODİ
REALİST ROMAN
REALİTE
REALİZM
REALİZM SOSYALİST
REDD-İ KELÂM ve CEVÂP
REDİF
REJİ
REJİSÖR
REJYONALİZM
REKAKET
RELATİON
RELATİVİZM
RENKLİLİK
RENTREE
REPERTUAR
REPLİK
REPRESENTER
REPRİSE

RESİMSİ
RETORİK
RETORİKÇİLER
REVAN
REVİ
RHYTMİQUE
RİCHE RİME
RİKKAT
RİMAİLLER
RİME
RİME FEMİNİNE
RİME RİCHE
RİMER
RİMEUR
RİSALE
RİSÂLE-İ EDEBÎYE
RİSÂLE-İ HİCVÎYE
RİTİM
RİVAYET
ROL
ROMAN
ROMANS
ROMANESQUE
ROMANSI OLUMLUK
ROMANCI
ROMAN OKULU
ROMANESK
ROMAN SANATI
ROMANTİK
ROMANTİKLİK
ROMANTİKLİK ÖNCESİ
ROMANTİK ROMAN
ROMANTİZM
RÖPORTAJ
RÜCU'
RÜZ-NAME

S

SADELİK
SADE NESİR
SAHNE
SAHNE DİLİ
SAHNE ESERİ
SAHNE YAZARI
SÂLNÂME
SALON EDEBİYATI
SAMİMİLİK
SAN'AT
SANAT ESERİ

SAN'AT-I KİTÂBET
 SAN'AT-I ŞİİR
 SANATÇI
 SANATLI
 SANATÇI ROMANI
 SANATDIŞI ROMAN
 SANATSAL COŞKU
 SANAYİ'
 SANSÜR
 SARAHAHAT
 SARAHA
 SARAKA
 SARCASME
 SARMA KAFİYE
 SATANİZM
 SATİR
 SATİR KOMEDİSİ
 SATİRİK
 SAVUNCA
 SAVUNCALI ROMAN
 SAVUNUM
 SAVUNUMCU
 SAYNETE
 SEBK
 SECİ
 SECİ-İ TÂM
 SEÇMELER
 SELÂSET
 SELİS
 SEMACETÜL İNTİHA
 SEMBOLİZM
 SENTETİZM
 SENTİMENTALİZM
 SERBEST MÜSTEZAD
 SERBEST NAZİM
 SERBEST SÖYLEYİŞ
 SERBEST NAZİM CEREYANI
 SERBEST SÖYLEYİŞ CEREYANI
 SERBEST ŞİİR
 SERE
 SERGİLEME
 SERPANTİN ŞİİR
 SERSERİ ROMANI
 SERÜVEN ROMANI
 SERT ROMAN
 SERVET- İ FUNUN
 SERVET-İ FÜNUN ÇIĞIRI
 SERVET- İ FÜNUN DİLİ
 SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI
 SERVET- İ FÜNUN'UN KÜÇÜK
 HİKÂYESİ

SERVET-İ FÜNUN LİSANI
 SERVET-İ FÜNUN TOPLULUĞU
 SERVET-İ FÜNUN YAZINI
 SERVET-İ FÜNUNCULAR
 SEYAHAT
 SEYAHAT EDEBİYATI
 SEYAHAT EDEBİYATI ESERLERİ
 SEYAHATNÂME
 SEZDİRİŞ
 SCANDER
 SCENARIO
 SCENE
 SIHHAT
 SINIF KOMEDİSİ
 SİLAHŞORLUK ROMANI
 SİMGE
 SİMGEÇİLİK
 SİRET
 SOHBET
 SOLİSTE
 SONDEYİŞ
 SONE
 SONSÖZ
 SONUÇ
 SOUBRETTE
 SOYUTÇULUK
 SOYYAPIT
 SOYYAPITÇILIK
 SÖYLENGE
 SÖYLENİŞ
 SÖYLEŞİ
 SÖYLEŞİM
 SÖYLEŞME
 SÖYLEŞTİRME
 SÖYLEV
 SÖYLEV BAŞLANGICI
 SÖYLEYİŞ
 SÖZ
 SÖZ KALABALIĞI
 SÖZ KUNTLUĞU
 SÖZENLİK
 SÖZENLİK TÜRLERİ
 SÖZ KİMYACILIĞI
 SÖZLÜK
 SÖZ SANATI
 SÖZÜN GELİŞİ
 SÖZLÜK
 SUNU
 SUNULAMAK
 SUNUT

SUPER NATUREL
SURREALİZM
SÜRESEL DÜZEN
SÜREDEŞÇİLİK
SÜSLÜ BİÇEM

Ş

ŞAHESER
ŞÂ'İR
ŞAIRANE
ŞAİRE
ŞAIRLER DERNEĞİ
ŞÂ'İRLİK
ŞARKI
SAYEGAN
ŞEH'ESER
ŞEHKÂR
ŞEKİL
ŞERH
ŞEHBEYT
Şİ'İR
Şİ'İR MÜNTEHABÂTI
Şİ'İR ve ŞU'ARÂ
Şİ'İRÎ
ŞİİR TÜRLERİ
ŞİRİ
ŞİŞİRME
ŞİVESİZLİK
ŞUARÂ
ŞUURUN AKIŞI ROMANI

T

TABIAT-I Şİ'RÎYE
TABÎÎ
TABÎÎYE
TABÎİYET
TABÎİYYUN
TABİR
TAHKİYE
TAHLİL
TAHLİL ROMANLARI,
PSİKOLOJİK ROMAN
TAHRİR
TAHRİRÂT
TAHŞİYE
TAKDİM
TAKFİYE
TÂ'KİD

TAKLİD (Taklit)
TAKRİZ
TA'LİMÎ (Talimî)
TAM KAFİYE
TANIM
TANIMLIK
TANITMA
TANRISAMAK
TANZİMAT
TANZİMAT EDEBİYATI
TANZİMAT ŞİİRİ
TANZİMAT YAZINI
TARAFSIZLIK
TARİF
TARİH
TARİH KOMEDİSİ

TARİHİ ROMAN
TARİHSEL ROMAN
TARTI
TARTIBİLİM
TARTIŞMA
TARZ
TARZ-I BEYÂN
TARZ-I İFÂDE
TARZ-I İNŞÂ
TASLAK
TASNİF
TASVİR
TASVİR
TASVİRÎ
TASVİRÜ'L-FİKR
TATVÎL-İ KELÂM
TAVSİF YAHUT TASVİR
TASVİR ROMANLARI
TAZMİN
TEDRİC
TEFRİKA
TEHEKKÜM
TEHEYYÜC-Ü ŞÂ'İRÂNE
TEHZİL
TEKRARLI UYAKLAMA
TEKÇE
TEKELLÜM HİKÂYE
TEKRAR
TEKRUHÇULUK
TEKST
TEKUYAKLI
TELAFFUZ
TELHİS

TE'LİF
 TE'LİFAT
 TE'LİF KERDE
 TEM
 TEMA
 TEMAŞA
 TEMATOLOJİ
 TEMRİN
 TEMSİL
 TEMSİL
 TEMSİLİ
 TENAKUZ
 TENKİD
 TERCEME
 TERCERME-İ HÂL
 TERCÜME
 TERCÜME ETMEK
 TERCÜMEİ HÂL
 TERECCİ
 TERİM
 TERMINOLOJİ
 TERSİ'
 TERSİL
 TERTİB
 TERVİC-İ ELFAZ
 TERZA RİMA
 TESCİ
 TEŞÂHÜR ETMEK
 TEVÂRÜD
 TEVCİH
 TEVŞİH
 TEZ
 THEATRE
 TİP
 TİRAD
 TİRAJ
 TİYATRO
 TİYATROCU
 TİYATRO ESERİ
 TİYATRO OYUNCUSU
 TİYATRODA BAŞ AKTÖR
 TON
 TOPLUM ve EDEBİYAT
 TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK
 TOPLUMSAL SÖYLEV
 TÖRE KOMEDİSİ
 TÖRE ROMANI
 TÖRELCİLİK
 TRADUCTION
 TRADUCTION LİTTÉRAIRE

TRADUCTION LIBRE
 TRADUCTION INTERLINEAIRE
 TRAGÉDIE
 TRAGÉDIEN,NE
 TRAGEDYA
 TRAGİ-COMÉDIE
 TRAGIQUE
 TRAJEDİ
 TRAJİ- KOMEDİ
 TRANSANDANTALİZM
 TRİLOGİE
 TUMTURAK
 TUMTURAK-I ELFÂZ
 TUMTURAKLI
 TUNÇ KAFİYE
 TUTARLIK
 TUTARSIZ
 TUTKU ROMANI
 TUTUM
 TÜMLEME
 TÜR
 TÜRK DERNEĞİ
 TÜRKİYAT
 TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ
 TÜRKİYAT MECMUASI
 TÜRKOLOJİ
 TÜZE SÖZENLİĞİ

U

UÇLAMA
 UÇLAMA
 ULANTI
 ULÛM-I EDEBİYE
 ULTRAİZM
 ULUSÖZ
 USUL
 USÛL-I TAKLİD
 UTİLİTE
 UYAK
 UYAKLAMAK
 UYAKLI
 UYAKLI DÜZYAZI
 UYAKSIZ DİZELER
 UYARLAMA
 UYARLAMAK
 UYARLAYIC
 UYARLIK
 UYGULAMA
 UYGUNLUK

UYMAZLIK
 UYUM
 UYUMSUZLUK
 UZANLATIM BİLİMİ
 UZATI
 UZATICI
 UZATMA
 UZDEYİLER
 UZOKUMAK
 UZSÖYLEYİŞ
 UZUNÖYKÜ

Ü

ÜÇ BİRLİK KURALI
 ÜÇLÜ
 ÜDEBÂ
 ÜLKÜLÜK
 ÜLKÜT
 ÜMANİST
 ÜMANİTARİZM
 ÜMANİZM
 ÜN
 ÜNANİMİZM
 ÜNDEŞLİ UYAK
 ÜNİTE
 ÜNİVERSALİTE
 ÜSLÛB
 ÜSLÛB-I SÂDE
 ÜSTAD
 ÜST GERÇEKÇİLİK
 ÜTOPİ
 ÜZÜNLEME

V

VAK'A
 VAKFE
 VANDALİZM
 VARAK
 VARLIKÇILIK
 VAROLUŞÇULUK
 VARYANT
 VASL
 VADEVİLLE
 VADEVİLLİSTE
 VÂZİH
 VECİZ
 VECÎZE
 VERİZM

VERS
 VERS LIBRES
 VERS BLANCS
 VERS SYLLABIQUE
 VERS METRIQUE
 VERSICULET
 VERSIFICATEUR
 VERSIFICATION
 VERSIFIER
 VERSION
 VESİKA
 VESİKACILIK
 VEZN
 VODVİL
 VORTİSİZM
 VURGU
 VUZUH

Y

YABANCIL
 YABANCILIK
 YADSINLIK
 YAKIM
 YALDIZLI SÖZ
 YALIN
 YALIN BİÇEM
 YALINÇ SÖZ
 YALINLIK
 YALIN UYAK
 YANBÖLÜM
 YANILMACA
 YANLIŞ ZAMANLAMA
 YANKILI ŞİİR
 YANSILAMA
 YAPI
 YAPINTI
 YAPISALCILIK
 YAPMACIK
 YAPMACIKLI
 YARATICI İMGE
 YARATIŞ
 YARATMAK
 YARDIMCI DÜŞÜNCE
 YARDIMCI FİKİR
 YARIM KAFİYE
 YARIM UYAK
 YAŞAMA SEVİNCİ
 YAŞAMCA
 YAŞAM ÖYKÜSÜ

YAZAR
 YAZI
 YAZI DİLİ
 YAZILI ANLATIM
 YAZILI EDEBİYAT
 YAZILIK
 YAZIN
 YAZINCILAR
 YAZINERİ
 YAZIN OKULU
 YAZIN TARİHİ
 YAZIN TÜRLERİ
 YAZINLAR
 YAZINSAL
 YAZINSAL GÖSTERGEBİLİM
 YAZINSAL MEKTUPLAR
 YAZIŞMA
 YAZIŞ BİLGİSİ
 YAZMA
 YAZMAN
 YEDİ MEŞALE
 YEDİ MEŞALE' CİLER
 YENİ
 YENİ ELEŞTİRİCİLİK
 YENİ ELEŞTİRMECİLER
 YENİ GERÇEKÇİLİK
 YENİ İZLENİMCİLİK
 YENİ KAVRAMCILIK
 YENİ KLÂSİKÇİLİK
 YENİ KOŞUK BİÇİMLERİ
 YENİ ROMAN
 YENİ SİMGEÇİLİK
 YENİ SOYYAPITÇILIK
 YENİ TENKİTÇİLİK
 YENİ TÜRKÇECİLER
 YENİLİK
 YER BİRLİĞİ
 YERGELİK
 YERĞİ
 YERĞİ ROMANI
 YERĞİLİK
 YERĞİLİ ROMAN
 YERİNE
 YERİNEL
 YERSİZ
 YERSİZCE
 YETENEK
 YETİZLEME
 YETKE
 YIĞIN ROMAN

YIKIM
 YIKINTI EDEBİYATI
 YILDALIK
 YILLIK
 YIR
 YOĞUNLAŞMA
 YORUM
 YORUMCU
 YORUMLAMAK
 YÖNTEM
 YÜCE BİÇEM
 YÜKSEK KOMEDİ
 YÜKSEK SÖZ
 YÜRÜYÜŞ

Z

ZABIT
 ZAAF-I TE'LİF
 ZAMAN BİRLİĞİ
 ZAMANDAŞÇILIK
 ZAMANE HASTALIĞI
 ZEMM-BİMÂ-YÜŞBEHÛL-MEDH
 ZENGİN BİÇEM
 ZENGİN KAFİYE
 ZENGİN UYAK
 ZENİTİZM
 ZEVK
 ZEYL
 ZEYLE
 ZEYLEN
 ZIRVA
 ZİYADE
 ZÛL - LİSANEYN
 ZÛLKAFİYETEN
 ZÛLKAVÂFİ
 ZÛMRE- EDEBİYATI
 ZÛMRE EDEBİYATLARI

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sibel AKICI

Doğum Yeri ve Tarihi : Nazilli- 1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : Ankara Lisesi.

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Karaağaç İlköğretim Okulu, 75. Yıl Pansiyonlu
İlköğretim Okulu, Efeler İlköğretim Okulu.

İletişim

e-posta Adresi : sibel_akici@hotmail.com.

Tarih : 05/09/2007